

POCZET KATÓW KATYŃSKICH

NIKITA PIETROW

Przekład Justyna Prus-Wojciechowska

Centrum Polsko-Rosyjskiego Dialogu i Porozumienia

POCZET KATÓW KATYŃSKICH

NIKITA PIETROW

Przekład Justyna Prus-Wojciechowska

Warszawa 2015

© Copyright by Centrum Polsko-Rosyjskiego Dialogu
i Porozumienia 2015

Konsultacja naukowa:
dr Maciej Wyrwa

Redakcja tekstu i korekta:
Małgorzata Krystyniak, Grażyna Nowocień-Mach

Projekt okładki:
Piotr Perzyna, ALC Marketing

Fragmety książki były wcześniej publikowane
w pracy Nikity Pietrowa *Psy Stalina*,
wydanej w 2012 r. przez oficynę Demart S.A.

Fotografie pochodzą ze zbiorów Rosyjskiego Państwowego
Archiwum Historii Społeczno-Politycznej (RGASPI)

ISBN: 978-83-64486-33-3

Wydawca:
Centrum Polsko-Rosyjskiego Dialogu i Porozumienia
ul. Jasna 14/16a, 00-041 Warszawa
tel. + 48 22 295 00 30, fax + 48 22 295 00 31
e-mail: cprdip@cprdip.pl, www.cprdip.pl

Druk i oprawa:
Centrum Poligrafii sp. z o.o.
ul. Łopuszańska 53, 02-232 Warszawa
mm@jakubiccy.com.pl

Spis treści

Rozdział 1	
Kto podejmował decyzje	7
Rozdział 2	
Tajemny krąg	37
Rozdział 3	
„Starowinka”	63
Rozdział 4	
Komendant Kuprij	83
Rozdział 5	
Bohater pracy socjalistycznej – Nikołaj Siniegubow . . .	97
Rozdział 6	
1. Wydział Specjalny NKWD	107
Rozdział 7	
„Grupa specjalna” Błochina	119
Rozdział 8	
Zagadki listy nagrodzonych	143
Rozdział 9	
„Sprawa katyńska” w relacjach rosyjsko-polskich	165
Załącznik	
Noty biograficzne	175
Spis nazwisk	399
Spis skrótów	403

Rozdział 1

Kto podejmował decyzje

Rozstrzelanie w 1940 roku polskich jeńców wojennych, oficerów i cywili, było najbardziej krwawą zbrodnią od zakończenia Wielkiego Terroru. Pytania o sens i przyczyny tej operacji do tej pory wywołują spory i dyskusje wśród historyków. Na pierwszy rzut oka wydaje się, że morderstwo o takiej skali, na dodatek przeprowadzone w pośpiechu, to coś irracjonalnego. Ale to tylko na pierwszy rzut oka. Dokładna lektura przytoczonych w notatce Berii (dla Stalina) – czyli piśmie nr 794/B z 5 marca 1940 roku – argumentów, które uzasadniały tę masową zbrodnię, pozwala zrozumieć, że to nie tyle echo Wielkiego Terroru, ile jego kontynuacja. Oparta na tej samej argumentacji masowych czystek: likwidacja przedstawicieli „wrogich klas”, „podejrzanych o szpiegostwo”, „zbiegów”, „prowadzących antysowiecką agitację”. W notatce Berii zawierającej rekomendację rozstrzelania polskich jeńców napisano wprost: „Wszyscy oni są zatwardziałymi wrogami władzy sowieckiej, pełnymi nienawiści do ustroju sowieckiego”¹.

Od jesieni 1939 roku w punktach zbornych i obozach, w których przetrzymywano polskich jeńców, odbywała się selekcja. Generałów i oficerów, którzy byli gotowi zgodzić się na warunki Kremla i lojalność wobec ZSRS, oddzielano od reszty i kierowano do innych obozów, a w trzech – kozielskim, ostaszewskim i starobielskim – stopniowo koncentrowano „negatywny kontyngent”. Do tego też odnosił się Beria w swojej notatce. „Jeńcy wojenni, oficerowie

¹ Rosyjskie Archiwum Państwowe Historii Społeczno-Politycznej – *Rossijskij gosudarstwiennyj archiw socjalno-politiceskoj istorii* (dalej: RGASPI), f. (fond – zespół archiwalny) 17, op. (opis – inwentarz archiwalny) 166, d. (dzieło –teczka archiwalna) 621, l. (list – karta) 130–133.

i policjanci, przebywając w obozach, próbują kontynuować działalność k-r [kontrewolucyjną] i prowadzą antysowiecką agitację. Każdy z nich tylko czeka na uwolnienie, aby mieć możliwość aktywnego włączenia się do walki przeciwko władzy sowieckiej”².

Początkowo przygotowywano decyzję o postawieniu więźniów Kozielska, Ostaszkowa i Starobielska przed Kolegium Specjalnym NKWD³, by skazać ich na wyroki obozów. Dowodzi tego wiele dyrektyw i rozporządzeń, nad którymi pracowano w NKWD. Odpowiednie przygotowania prowadziły brygady funkcjonariuszy operacyjnych wysłanych w teren w grudniu 1939 roku. Co zmusiło Stalina do pośpiechu i decyzji o „ostatecznym rozwiązaniu”? Przegrana w wojnie z Finlandią, rosnący strach przed działaniami wojennymi Wielkiej Brytanii i Francji? Czy przekonanie, że graniczące z Niemcami państwo zostało już na zawsze podzielone, Polska jest skończona i trzeba się pozbyć niebezpiecznego balastu – „zatwardziałych wrogów”? Możemy się tylko domyślać, która wersja była bardziej przekonująca dla Stalina. Ale decyzja o rozstrzelaniu cywili więzionych w zachodnich obwodach Białorusi i Ukrainy przemawia na rzecz motywacji „doktrynalno-klasowej”. Wygląda na to, że wiele sformułowań w piśmie Berii nr 794/B Stalin mógł podyktować osobiście. I ujęcie problemu, i sposób rozwiązania mieszczą się w logice represji z lat trzydziestych.

W literaturze rosyjskiej nie brakuje spekulacji na temat daty powstania notatki Berii nr 794/B. Wiadomo, że ten egzemplarz, który został przedstawiony do podpisu i innym członkom Biura Politycznego⁴, był datowany na marzec 1940 roku, bez wskaza-

² *Ibidem*.

³ Z ros. *Narodnyj komissariat wnutriennych dieł* – Ludowy Komisariat Spraw Wewnętrznych. Nazwa policji politycznej w latach 1934–1946. W latach 1917–1922 CzK, WCzK (ros. *Wsierossijskaja czriezwyczajnaja komissija po bor'bie s kontriewolucyjiej i sabotażom* – Wszechrosyjska Komisja Nadzwyczajna do Walki z Kontrewolucją i Sabotażem). W latach 1922–1923 GPU (ros. *Gosudarstwiennoje političzeskoje uprawlenije* – Państwowy Zarząd Polityczny); w latach 1923–1934 OGPU (ros. *Objedinionnoje gosudarstwiennoje političzeskoje uprawlenije* – Zjednoczony Państwowy Zarząd Polityczny) (przyp. tłum.).

⁴ Biuro Polityczne (w skrócie *Politbiuro*) – kolegialny organ partii wybierany przez Komitet Centralny (KC) w celu kierowania pracą partii w okresie między obradami plenarnymi (plenami) Komitetu Centralnego. Na XIX Zjeździe w 1952 roku przekształcone w Prezydium Komitetu Centralnego (przyp. red. – wszystkie przypisy od redakcji pochodzą od dr. Macieja Wyrwy).

nia daty dziennej. W notatce zastępczej w teczce z dokumentami wychodzącymi z NKWD jest opis pisma: „Nr 794. Do towarzysza Stalina. W sprawie rozpatrzenia w trybie specjalnym spraw jeńców wojennych”, a jego data, według oficjalnej odpowiedzi Centralnego Archiwum Federalnej Służby Bezpieczeństwa (FSB), to 29 lutego 1940 roku⁵. Sformułowania w opisie pisma nie pozostawiają wątpliwości, że już w pierwszym wariancie dokumentu⁶ znajdowała się konkretna rekomendacja przeprowadzenia spraw w uproszczonym trybie pozasądowym i rozstrzelania. Określenie „tryb specjalny” znane jest jeszcze z 1937 roku i oznacza rozstrzelanie bez jakichkolwiek formalności procesowych.

Kiedy członkowie Biura Politycznego KC WKP(b)⁷ złożyli podpisy na oryginalnym egzemplarzu notatki Berii? Nie jest to do końca jasne. Możliwe, że doszło do tego w nocy z 4 na 5 marca 1940 roku, kiedy Mołotow, Woroszyłow i Mikojan przebywali w gabinecie Stalina do godz. 2.10 w nocy⁸. Sądząc po dopisku o zgodzie Kalinina i Kaganowicza, ci dwaj zapewne wyrazili ją przez telefon. Po akceptacji sześciu członków Biura Politycznego notatka przekształciła się w decyzję z 5 marca 1940 roku.

Kto podejmował tę decyzję w imieniu Biura Politycznego? Oto czyje podpisy widnieją na pierwszej stronie pisma Berii z propozycją rozstrzelania Polaków: Józef Stalin, Klimient Woroszyłow, Wiaczesław Mołotow i Anastas Mikojan. Ci podpisali się własnoręcznie, a oprócz nich głosowali „za” jeszcze dwaj członkowie Politbiura Michaił Kalinin i Łazar Kaganowicz, co odnotowano nieco niżej pod podpisami, na tej samej stronie. To właśnie ci ludzie ponoszą odpowiedzialność za najcięższą zbrodnię – zabójstwo bez procesu sądowego ponad 20 tysięcy obywateli Polski. Warto zwrócić uwagę, że trzech członków Politbiura nie brało udziału

⁵ W. Szwid, S. Strygin, *Tajny Katyni*, „Nasz sowriemiennik” 2007, nr 4, s. 205, 207.

⁶ Istnieją podstawy, by podejrzewać, że pismo było zmieniane w związku ze zmniejszeniem liczby polskich obywateli przeznaczonych do rozstrzelania i dlatego druga i trzecia strona zostały przerobione. Jednocześnie numer ewidencyjny 794/B pozostał ten sam.

⁷ Z ros. *Wsiesojuznaja kommunistическая partija (bolszewikow)* – Wszechzwiązkowa Partia Komunistyczna (bolszewików) (przyp. tłum.).

⁸ *Na priimie u Stalina. Tietradi (żurnały) zapisiej lic, priniatych I.W. Stalinym (1924–1953 gg.). Sprawocznik*, Moskwa 2008, s. 293.

w podejmowaniu tej decyzji – byli to Andriej Andriejew, Andriej Żdanow (pierwszy sekretarz leningradzkiego obwodowego komitetu partyjnego) i Nikita Chruszczow (pierwszy sekretarz KC KP(b) Ukrainy). Nieobecność Żdanowa i Chruszczowa jest łatwa do wytłumaczenia – obaj byli poza Moskwą, jeden w Leningradzie, drugi w Kijowie. W przypadku Andriejewa można tylko zgadywać – albo pozostali uznali, że nie ma potrzeby pytać go o zdanie, albo z jakiegoś powodu również nie było go w Moskwie.

Biografie Stalina, Woroszyłowa, Mołotowa, Mikojana, Kalinina i Kaganowicza były wielokrotnie publikowane w encyklopediach i różnych informatorach. Nie ma potrzeby, by przypominać wszystkie ich funkcje i tytuły na długich politycznych ścieżkach kariery. Dlatego skupię się tylko na roli każdego z nich w historii sowieckich represji, na osobistym udziale w masowym terrorze.

Józef (Iosif) Wissarionowicz Stalin (Dżugaszwili) urodził się 21 grudnia 1879 roku⁹ w Gori, mieście w guberni tyfliskiej, w rodzinie szewca. Gruzin. W 1893 roku ukończył szkołę duchowną w Gori i rozpoczął naukę w Tyfliskim¹⁰ Seminarium Duchownym. W 1897 roku dołączył do ruchu marksistowskiego, był członkiem nielegalnej organizacji socjaldemokratycznej, prowadził działalność propagandową. W 1898 roku został usunięty z seminarium i odtąd zajmował się wyłącznie działalnością podziemną na rzecz Socjaldemokratycznej Partii Robotniczej Rosji (SDPRR)¹¹. Brał udział w wielu napadach na banki – tzw. ekspropriacjach – dzięki którym zdobywano pieniądze na działalność partyjną. W 1900 roku został członkiem Tyfliskiego Komitetu SDPRR. Po jego rozbiciu przez policję w 1901 roku Stalin ukrywał się, był wielokrotnie aresztowany i zsyłany w głąb Rosji, skąd również kilka razy uciekał. W 1903 roku zbliżył się do bolszewickiej frakcji w SDPRR. W 1907 roku pojechał do Londynu na zjazd tej partii. Od 1913 roku przebywał na zesłaniu we wsi Kuriejka w Kraju Turuchańskim. Po rewolucji lutowej w Piotrogradzie brał udział w przewrocie bolszewickim w październiku 1917 roku; został wybrany na członka Biura Politycznego KC SDPRR(b)¹².

⁹ Według zweryfikowanych danych – w 1878 roku.

¹⁰ Tyflis – dawna nazwa Tbilisi (przyp. red.).

¹¹ Ros. *Rossijskaja socyał-diemokraticzeskaja raboczaja partija* (przyp. tłum.).

¹² Socjaldemokratyczna Partia Robotnicza Rosji (bolszewików); ros. *Rossijskaja socyał-diemokraticzeskaja raboczaja partija (bolszewikow)* (przyp. tłum.).

W rządzie Lenina w październiku 1917 roku Stalin został narkomem¹³ ds. narodowościowych; jednocześnie od 1919 roku był narkomem Inspekcji Robotniczo-Chłopskiej i członkiem Biura Politycznego KC RPK(b)¹⁴. W latach wojny domowej w szeregach Armii Czerwonej jako członek Rewolucyjnej Rady Wojennej¹⁵ Republiki brał udział w obronie Carycyna i Permu w 1918 roku i w przegranej wojnie z Polską w 1920 roku.

W 1922 roku, po XII Zjeździe RPK(b) Stalin został wybrany na sekretarza generalnego KC RPK(b). Stopniowo koncentrował w swoich rękach władzę w aparacie partyjnym, po śmierci Lenina ogłosił się jego najwierniejszym uczniem i wybrał niezawodny sposób wzmocnienia swojej władzy – ciągłą wymianę składu KC na swoich ludzi. W tym samym celu w 1922 roku podporządkował sobie organy GPU, wydając instrukcje, że żaden dokument nie może być skierowany z GPU do innych instytucji, łącznie z WCiK¹⁶, z pominięciem Politbiura. Wykorzystując organy GPU jako instytucje policyjne i karne, wziął się za elementy opozycyjne w WKP(b). Podzielił i rozbił po kolei frakcje tzw. lewicowego i prawicowego nurtu w WKP(b) i w 1930 roku był już absolutnym dyktatorem.

Podobnie jak Lenin, Stalin przywiązywał szczególną wagę do tajnej policji politycznej – OGPU (wcześniej GPU, od 1934 roku – NKWD). Przyznanie uprawnień do aresztowania, prowadzenia śledztwa i wymierzania kary jednemu organowi Stalin podparł swojego rodzaju teoretycznym uzasadnieniem i wyjaśnieniem, określając ów organ jako „trybunał wojskowo-polityczny”¹⁷. W 1929 roku ostatecznie ustaliła się zasada sowieckiej polityki karnej – wykorzystanie pracy przymusowej więźniów na potrzeby gospodarki i przystosowania trudno dostępnych regionów peryfe-

¹³ Z ros. *narodnyj komissar* – komisarz ludowy (przyp. tłum.).

¹⁴ Rosyjska Partia Komunistyczna (bolszewików), ros. *Rossijskaja kommunističeskaja partija (bolszewikow)* (przyp. tłum.).

¹⁵ Ros. *Riewolucyjnyj wojennyj sowiet* – kolektywny organ wojskowego i politycznego kierowania RKKa (ros. *Rabocze-krestjanskaja krasnaja armija* – Robotniczo-Chłopska Armia Czerwona) utworzony 2 września 1918 roku (przyp. tłum.).

¹⁶ Z ros. *Wsierossijskij centralnyj ispołnitielnyj komitet* – Wszechrosyjski Centralny Komitet Wykonawczy (przyp. tłum.).

¹⁷ I. Stalin, *Soczinenija*, Moskwa 1952, t. 10, s. 234.

ryjnych kraju. Powstał Główny Zarząd Obozów (GUŁag¹⁸), który stał się symbolem tyranii Stalina.

Rządom Stalina towarzyszyły ogromne kampanie represji. W 1930 roku zaczęło się represjonowanie chłopstwa – setki tysięcy zamożnych chłopów okrzykniętych „kułakami” przymusowo przesiedlono w dalekie regiony, wielu z nich rozstrzelano lub wysłano do łagrów. Chłopów pozostałych przy życiu zapędzono do kołchozów. Przeprowadzona w latach trzydziestych „kolektywizacja” do takiego stopnia załamała produkcję rolną, że jeszcze pod koniec lat osiemdziesiątych kraj nie był w stanie sam się wyżywić.

W latach 1937–1938 Stalin przeprowadził kampanię masowego terroru na niespotykaną wcześniej skalę. W ciągu 15 miesięcy Wielkiego Terroru, od lipca 1937 roku do listopada 1938 roku aresztowano ponad 1,5 miliona osób, rozstrzelano 700 tysięcy. Ani wcześniej, ani później system sowiecki nie był sprawcą podobnych rozmiarów zbrodni na narodzie. Represje stalinowskie miały kilka celów: likwidację przeciwników politycznych, zniszczenie „wrogich klas”, by sztucznie sprasować społeczeństwo w myśl stalinowskich teorii o bezklasowości, walkę z tzw. piątą kolumną – obcokrajowcami i ludźmi mającymi kontakty z zagranicą, którzy byli postrzegani jako „baza szpiegostwa zagranicznego”. Podobne zbrodnicze postulaty Stalin wykorzystał jako receptę na przeprowadzenie sowytyzacji sąsiednich krajów. Po zawarciu sojuszu z Hitlerem w sierpniu 1939 roku, i podpisaniu tajnego planu podziału terytoriów sąsiadujących z Rosją, na terenach Polski i republik bałtyckich zajętych przez ZSRS rozpoczęły się analogiczne kampanie represji. Te same kategorie obywateli padły ich ofiarą.

W 1940 roku Stalin miał w planach zajęcie i sowytyzację Finlandii, Bułgarii i Rumunii. Właśnie takie dyrektywy wypracowało Politbiuro w listopadzie 1940 roku przed wyjazdem Władysława Mołotowa do Berlina. Niemcy odrzucili jednak nowe ekspansjonistyczne dążenia ZSRS.

Niedługo przed rozpoczęciem wojny między ZSRS i Niemcami, 6 maja 1941 roku Stalin objął funkcję przewodniczącego

¹⁸ Z ros. *Главноје управленіе лагіеріеј* – instytucja zarządzająca systemem obozów pracy przymusowej w ZSRS (przyp. red.).

Rady Komisarzy Ludowych¹⁹, a w 1946 roku – Rady Ministrów ZSRS. Funkcję tę pełnił aż do śmierci.

W czasie wojny z Niemcami w latach 1941–1945 represje stalinowskie objęły całe narody. Władze ZSRS całkowicie wysiedliły Kałmuków, Czeczenów, Inguszy, Bałkarów, Tatarów krymskich, Karaczajów i innych.

W 1943 roku Stalinowi przyznano tytuł marszałka, a w 1945 roku – generalissimusa Związku Sowieckiego.

Na końcowym etapie wojny i po zwycięstwie nad Niemcami system represji stalinowskich wyszedł poza granice ZSRS. Państwa Europy Środkowej i Wschodniej, po wyzwoleniu spod niemieckiej okupacji, zostały poddane sowietyzacji. W nich także, podobnie jak w ZSRS w latach trzydziestych, represjonowano bogatych chłopów, przeprowadzano kolektywizację, aresztowania przedstawicieli „wrogich klas”, organizowano procesy pokazowe „szpiegów” i „spiskowców”.

Okres powojenny w Rosji również był naznaczony wieloma kampaniami represji. W 1949 roku masowo wysiedlano chłopów i kolektywizowano ich gospodarstwa w Mołdawii, na Litwie, Łotwie i w Estonii. W tym samym roku rozpoczęła się kampania przeciwko tzw. kosmopolitom, podczas której rozbito Żydowski Komitet Antyfaszystowski i aresztowano jego członków. Stalin zlecał także zabójstwa polityczne konkretnych osób – w ten sposób zamordowano m.in. dyrektora Teatru Żydowskiego Sołomona Michoelsa. Niedługo przed śmiercią Stalin zainicjował kilka nowych spraw politycznych: „sprawę megrelską”, „sprawę lekarzy”, sprawę „spisku syjonistycznego w MGB²⁰”. Po jego śmierci 5 marca 1953 roku zostały one natychmiast umorzone jako zupełnie bezpodstawne i oparte na fałszerstwie.

Stalinowski kult jednostki nie miał sobie równych w XX wieku pod względem rozmiarów, atawistycznej dzikości i bałwochwalstwa. W styczniu 1938 roku na otwarciu 1. sesji Rady Najwyższej ZSRS owacja po wejściu Stalina trwała 40 minut, przewodniczący

¹⁹ Ros. *Sowiet narodnych komissarow* – rząd ZSRS (przyp. tłum.).

²⁰ Z ros. *Ministerstwo gosudarstwiennoj bezopasnosti* – Ministerstwo Bezpieczeństwa Państwowego (przyp. tłum.).

posiedzenia w żaden sposób nie mógł uspokoić zebranych. Była to masowa psychoza zbudowana na strachu.

Podsumowanie represyjnych rządów Stalina przedstawione w liczbach robi wrażenie: 4 miliony osób aresztowano na podstawie zarzutów o charakterze politycznym, ponad milion z nich rozstrzelano. Przymusowemu wysiedleniu zostało poddanych 7,5 miliona ludzi (chłopów i przedstawicieli różnych narodowości). 1 stycznia 1953 roku w obozach GUłagu przebywało około 2,5 miliona więźniów.

Stalin umarł 5 marca 1953 roku i początkowo jego zbalzamowane ciało umieszczono w mauzoleum obok zwłok Lenina. Ale po zdemaskowaniu zbrodni stalinowskich podczas XX i XXII Zjazdu KPZS²¹, w 1961 roku Stalina przeniesiono z mauzoleum i pochowano na placu Czerwonym. Dopiero w 1970 roku na grobie pojawił się granitowy obelisk z jego popiersiem.

Wiaczesław Michajłowicz Mołotow (Skriabin) urodził się 9 marca 1890 roku w Kukarce w obwodzie wiatskim w rodzinie subiekta lub zarządcy²². W 1902 roku rozpoczął naukę w 1. Kazańskiej Szkole Realnej. W czasie nauki dołączył do radykalnie nastrojonej młodzieży, a od 1905 roku do ruchu rewolucyjnego, uczestniczył w mityngach i demonstracjach. Od 1906 roku był członkiem partii socjaldemokratycznej w Kazaniu. W kwietniu 1909 roku przed egzaminami końcowymi został aresztowany i zesłany na dwa lata do guberni wołogdzkiej. Tam eksternistycznie zdał egzaminy końcowe. Podczas pobytu na zesłaniu w Totmie, Solwyczegodsku i Wołogdzie studiował literaturę marksistowską i prowadził nielegalną działalność partyjną.

Po powrocie z zesłania w czerwcu 1911 roku rozpoczął studia w Petersburskim Instytucie Politechnicznym. Od 1912 roku pracował w bolszewickiej gazecie „Zwiezda” i był jednym z twórców gazety „Prawda”. W tym samym roku poznał Stalina. Od końca 1912 roku ukrywał się ze względu na członkostwo w Petersburskiej Organizacji Bolszewickiej i działalność podziemną. W kwietniu 1913 roku był aresztowany i wysiedlony z Petersburga, pod

²¹ Komunistyczna Partia Związku Sowieckiego, ros. *Kommunističeskaja partija Sowietskogo Sojuza* (przyp. tłum.).

²² Słowo *prikacznik* ma w jęz. rosyjskim dwa znaczenia.

koniec roku znowu aresztowany, ale z braku dowodów zwolniono go pod nadzór policyjny. W maju 1914 roku znowu został aresztowany i wysiedlony z miasta, ale wrócił do Petersburga, po czym przeprowadził się do Moskwy, gdzie zorganizował kilka grup bolszewickich. W czerwcu 1915 roku został aresztowany, a we wrześniu zesłany na trzy lata do guberni irkuckiej. W maju 1916 roku uciekł z zesłania i wrócił do Piotrogradu.

Jesienią 1916 roku wszedł do KC SDPRR(b). W 1917 roku został członkiem Piotrogradzkiego Komitetu SDPRR(b) i Rady Piotrogradzkiej, był jednym z redaktorów „Prawdy”. Uczestniczył w przygotowaniu i przeprowadzeniu przewrotu bolszewickiego w Piotrogradzie w październiku 1917 roku. Od początku 1918 roku był przewodniczącym Rady Gospodarki Ludowej w Rejonie Północnym (obejmującym siedem guberni wokół Piotrogradu), przeprowadzał przejęcia fabryk i zakładów od dotychczasowych właścicieli. Teoretyczne doświadczenia „ekspropriacji” zebrał w opublikowanej w 1918 roku broszurze: *Jak robotnicy uczą się urządzić swoją gospodarkę*. Wtedy po raz pierwszy podpisał się pseudonimem – Mołotow.

Od lata 1919 roku był pełnomocnikiem KC RPK(b) na Powożu, od końca 1919 roku – przewodniczącym Niżnogrodzkiego Gubernialnego Komitetu Wykonawczego. Pokłócił się jednak z lokalnymi robotnikami i został przez partię ukarany „za intryganctwo”²³. Od września 1920 roku pełnił funkcję sekretarza Donieckiego Komitetu Gubernialnego RPK(b). Na IX Zjeździe RPK(b) został kandydatem na członka KC RPK(b). Od września 1920 roku był członkiem KC i sekretarzem KC KP(b) Ukrainy. W marcu 1921 roku na X Zjeździe KC RPK(b) został wybrany na członka KC, sekretarza wykonawczego i kandydata na członka Politbiura KC RPK(b). Od tej pory całe zawodowe życie Mołotowa toczyło się w Moskwie. W styczniu 1926 roku został wybrany na członka Politbiura KC WKP(b).

Promocja Mołotowa do pracy w centralnych organach partyjnych była zupełnie naturalna w warunkach formowania się nowej kasty zarządzającej. Będąc pracownikiem drugiego szeregu, pokazał, że jest oddanym i posłusznym wykonawcą. Z racji jego

²³ F. Czujew, *Sto sorok biesied s Mołotowym*, Moskwa 1991, s. 542.

nadzwyczajnej wytrwałości w „pracy siedzącej” i skłonności do biurokratyzmu Lenin nazywał go „kamienną dupą”. Niemniej jednak to właśnie on wypromował Mołotowa na wysokie stanowiska. Jako sekretarz KC Mołotow odpowiadał za dobór i rozdysponowanie kadr kierowniczych, a także zarządzał sprawami związanymi z rozbudowywaniem i wzmacnianiem struktur partyjnych. W połowie lat dwudziestych, w okresie walki z różnymi opozycyjnymi nurtami w partii bolszewickiej, szybko stał się jednym z najwierniejszych i najaktywniejszych akolitów Stalina.

Kiedy w 1928 roku Stalin zaczął walkę z tzw. odchyłem pracowniczym, to właśnie Mołotowa umieścił na czele moskiewskiej WKP(b) i jemu zlecił „oczyszczenie” jej z licznych zwolenników Bucharina i Rykowa. W nagrodę za wierność Mołotow został 19 grudnia 1930 roku przewodniczącym Rady Komisarzy Ludowych ZSRS, zastępując strąconego Rykowa. Od tego momentu Mołotow na długie lata stał się drugim człowiekiem w państwie po Stalinie.

Na równi ze Stalinem ponosi odpowiedzialność za wszystkie stosowane w kraju represje. Jako członek Politbiura i przewodniczący Rady Komisarzy Ludowych podejmował przestępcze decyzje o masowych represjach wobec chłopstwa w latach 1930–1931 w trakcie kolektywizacji. Organy OGPU rozstrzelały wówczas 30 tysięcy ludzi, wysłały do obozów ponad 220 tysięcy, a przesiedliły ponad półtora miliona, likwidując przy tym około miliona gospodarstw. Inna decyzja – o konfiskacie zapasów zboża – doprowadziła w latach 1932–1933 do masowego głodu, który według różnych szacunków spowodował śmierć od 7 do 13 milionów ludzi na Ukrainie, południu Rosji i w Kazachstanie. Zniszczenie gospodarstw rolniczych na początku lat trzydziestych było zbrodniczą operacją, której skutki kraj odczuwa do dzisiaj. Od tamtej pory ZSRS, a później Rosja nie były w stanie zapewnić swoim mieszkańcom takiej produkcji żywności, jaka w pełni zaspokoiłaby ich potrzeby.

W czasie Wielkiego Terroru podpis Mołotowa figurował pod każdą dyrektywą i decyzją Politbiura KC WKP(b), a także pod postanowieniami Rady Komisarzy Ludowych w sprawie „masowych operacji” NKWD. Podczas plenum KC WKP(b), które odbywało się w lutym i marcu 1937 roku, Mołotow wygłosił referat programowy

„O lekcjach [płynących ze] szkodnictwa, dywersji i szpiegostwa japońsko-niemiecko-trockistowskich agentów”. Razem ze Stalinem podpisywał „listy śmierci” (tzw. *rasstrielnyje spiski*, listy osób do rozstrzelania), z góry przesądając wyroki Kolegium Wojskowego Sądu Najwyższego. W sumie w okresie od lutego 1937 do października 1938 roku, podpisując 383 listy, Stalin i jego kompani wysłali na rozstrzelanie 39 tysięcy osób, a do łagrów – 5 tysięcy. Podpisów Mołotowa jest nawet więcej niż Stalina. Pierwszy sygnował 372 listy, drugi – 357.

W maju 1939 roku Mołotow oprócz funkcji szefa rządu objął tekę narkoma spraw zagranicznych, zajmując miejsce Maksima Litwinowa. Stał się odtąd realizatorem nowej stalinowskiej linii w polityce zagranicznej, zorientowanej na sojusz z Hitlerem i wykonanie kremlofskich planów ekspansji. Porozumienie o nieagresji między ZSRS i Niemcami z sierpnia 1939 roku przeszło do historii jako pakt Ribbentrop–Mołotow. Zgodnie z załączonym do niego tajnym protokołem, podpisanym przez Mołotowa, oba państwa podzieliły między siebie „strefy interesów” w Europie Wschodniej i w republikach bałtyckich. W efekcie doszło do okupacji i sowietyzacji oraz włączenia w skład ZSRS części Polski, Litwy i Łotwy, Estonii i Besarabii. Po wszczętej przez ZSRS i przegranej wojnie z Finlandią rząd Stalina zaczął szukać innych możliwości podporządkowania sobie tego państwa. Było to jednym z celów oficjalnej wizyty Mołotowa w Berlinie w listopadzie 1940 roku i jego rozmów z Hitlerem, Göringiem i Ribbentropem. W dyrektywach dla Mołotowa z 9 listopada 1940 roku przygotowanych właśnie na te rozmowy Stalin podkreślał, że musi on domagać się, by Niemcy „zlikwidowali przeszkody” na drodze do włączenia Finlandii do „strefy interesów” ZSRS.

Mołotow dostał także polecenie, by rozszerzyć strefę interesów ZSRS o Bułgarię (z perspektywą okupacji tego kraju przez Sowietów) i uwzględnić rosyjskie interesy w decyzjach co do przyszłych losów Rumunii, Węgier i Turcji.

Negocjacje Mołotowa z Niemcami zakończyły się niczym. Mało tego, apetyt Stalina musiał zaniepokoić Hitlera. Berlin podjął decyzję o przygotowaniach do wojny z ZSRS. W maju 1941 roku Mołotow został pozbawiony funkcji przewodniczącego Rady Komisarzy Ludowych, a jego miejsce zajął Stalin. Mołot-

tow zachował stanowisko ministra spraw zagranicznych i został nominowany na pierwszego wiceprzewodniczącego Rady Komisarzy Ludowych ZSRS.

Po odejściu Mołotowa z funkcji premiera jego polityczne wpływy zaczęły maleć. W czasie wojny wchodził jeszcze w skład tzw. wąskiego kierownictwa jako członek Państwowego Komitetu Obrony. Ale już jesienią 1945 roku popadł w niełaskę Stalina i od tej pory starzejący się dyktator ciągle zarzucał mu „kapitulancstwo wobec Zachodu”. W marcu 1949 roku został pozbawiony funkcji ministra spraw zagranicznych, a w październiku 1952 roku, po XIX Zjeździe KPZS, został wprowadzony do Prezydium KC, ale nie wszedł do Biura Prezydium KC KPZS, co było zapowiedzią rychłego końca jego kariery politycznej.

Po śmierci Stalina Mołotow na krótko odzyskał wpływy, objął funkcję zastępcy przewodniczącego Rady Ministrów i znowu stanął na czele Ministerstwa Spraw Zagranicznych. Ciągłe jednak był krytykowany przez ludzi z otoczenia Chruszczowa za brak elastyczności w sprawach międzynarodowych i dogmatyzm. Mołotow bardzo boleśnie przyjął zdemaskowanie kultu Stalina podczas XX Zjazdu KPZS. I chociaż powierzono mu kierowanie komisją badającą materiały dotyczące represji w latach 1937–1938, długo się na tym stanowisku nie utrzymał. W czerwcu 1956 roku Mołotow został zwolniony z funkcji ministra spraw zagranicznych. Rok później, w czerwcu 1957 roku, grupa członków Prezydium KC KPZS, wśród których najbardziej aktywny był Mołotow, podjęła próbę obalenia Chruszczowa, ale poniosła klęskę. Plenum KC KPZS ogłosiło, że jest to „grupa antypartyjna” i wykluczono ich ze składu Prezydium i KC KPZS.

Po wydaleniu z najwyższych organów partyjnych Mołotow zajmował mało istotne stanowisko ambasadora ZSRS w Mongolii, a od 1960 roku – stałego przedstawiciela ZSRS przy Międzynarodowej Agencji Energii Atomowej. W październiku 1961 roku na XXII Zjeździe KPZS znowu został poddany miażdżącej krytyce i publicznie oskarżony o udział w stalinowskim bezprawiu i masowych represjach. W 1962 roku został wyrzucony z partii i wysłany na emeryturę.

W lipcu 1984 roku podstarzałe Politbiuro, na którego czele stał Konstantin Czernienko, przywróciło Mołotowowi członkostwo

w partii i legitymację partyjną. Mołotow niemal się rozpląkał, mówiąc coś o tym, że Politbiuro „idzie słuszną drogą”. Umarł w Moskwie 8 listopada 1986 roku. Gazety bardzo skąpo i lakonicznie poinformowały o jego śmierci, zamieszczając krótkie obwieszczenie Rady Ministrów ZSRS. Zupełnie nie przypominało to nekrologów publikowanych w gazetach, kiedy umierał któryś z najstarszych i najbardziej zasłużonych członków partii²⁴. Był to znak, oczywiste przypomnienie nie o zasługach, ale o przewinieniach zmarłego.

Klimient Jefriemowicz Woroszyłow urodził się 4 lutego 1881 roku we wsi Wierchnie w powiecie bachmuckim guberni jekaterynosławskiej w rodzinie robotnika kolejowego. W 1895 roku ukończył wiejską szkołę ziemską²⁵ i do końca życia było to całe jego wykształcenie. W 1896 roku pracował jako robotnik, uczestniczył w strajkach w Ługańsku, w 1905 roku kierował formowaniem drużyn bojowych. Oficjalny staż w partii bolszewickiej rozpoczął w 1903 roku. W latach 1908–1917 angażował się w działalność podziemną, był kilkakrotnie aresztowany i zsyłany. Od 1917 roku stopniowo wchodził do najwyższych kręgów władz bolszewickich. W czasie wojny był dowódcą armii, w latach 1919–1921 – członkiem Rewolucyjnej Rady Wojskowej 1. Armii Konnej. W marcu 1921 roku uczestniczył w brutalnym stłumieniu powstania w Kronsztadzie. Od 1921 roku pełnił funkcję dowodzącego wojskami w Północno-Kaukaskim Okręgu Wojskowym, a później w Moskiewskim Okręgu Wojskowym, od stycznia 1925 roku – zastępcy narkoma, a od czerwca tego samego roku – narkoma ds. wojskowych i morskich ZSRS. W 1921 roku na X Zjeździe RPK(b) został wybrany na członka KC, a w styczniu 1926 roku został członkiem Politbiura KC WKP(b).

Woroszyłow był całkowicie oddany Stalinowi i ten promował go, awansując na coraz wyższe stanowiska. Woroszyłow jako jeden z pierwszych zaczął bez pohamowania rozwijać kult Stalina, przypisywał mu zwłaszcza „wybitne zasługi” w czasie wojny domowej i w walce z opozycją. Na jego 50-lecie w 1921 roku opublikował artykuł *Stalin i Armia Czerwona*, w którym, wbrew faktom, przypi-

²⁴ „Wieczernia Moskwa” z 11 listopada 1986 r.

²⁵ Jednoklasową (przyp. tłum.).

sywał Stalinowi wyjątkową rolę „jednego z najwybitniejszych autorów zwycięstw w wojnie domowej”²⁶. W późniejszym okresie coraz bardziej lizusowskie wystąpienia Woroszyłowa zapewniły mu także zbudowanie własnego minikultu w cieniu Stalina.

W czasach Wielkiego Terroru uczestniczył w rozkręcaniu represji, popierał decyzje o pozasądowych rozprawach z przedstawicielami kadry wojskowej, lekką ręką wydawał zgody na aresztowanie swoich podwładnych przez NKWD. Z dużym zaangażowaniem podpisywał „listy śmierci”. Jego podpis widnieje na 185 z 283 list.

W 1940 roku, po przegranej w wojnie sowiecko-fińskiej, Stalin wyraźnie stracił do niego serce. Pozbawił go funkcji narkoma obrony i odtąd Woroszyłow pełnił drugorzędne funkcje w strukturach wojskowych i gospodarczych. Pozostał członkiem Politbiura, ale odsunięto go od najważniejszych decyzji. Przed śmiercią Stalin pomiatał nim, odsuwał od rządzenia, uważając za „angielskiego agenta”. W październiku 1952 roku planował w ogóle pozbyć się go ze składu najwyższych władz. Według pierwotnych zamierzeń miał nie być włączony do Biura Prezydium KC KPZS, ale Woroszyłowowi zawsze udawało się jakoś tam znaleźć²⁷.

Po śmierci dyktatora gwiazda Woroszyłowa znowu rozbłysła. W 1953 roku dostał nominację na wprawdzie dekoracyjne, ale za to bardzo prestiżowe stanowisko Przewodniczącego Prezydium Rady Najwyższej ZSRS. Noga powinęła mu się w czerwcu 1957 roku, kiedy poparł próbę obalenia Chruszczowa przez Mołotowa i grupę członków Prezydium KC. Początkowo nie był za to publicznie krytykowany i cicho odszedł na emeryturę w 1960 roku. Ale podczas XXII Zjazdu KPZS w październiku 1961 roku ogłoszono na cały kraj, że Woroszyłow był członkiem „grupy antypartyjnej” i, mało tego, ponosi osobistą odpowiedzialność za represje i rozstrzeliwanie wojskowych w czasach terroru stalinowskiego.

Po usunięciu Chruszczowa władza breżniewowska wybaczyła mu i w 1966 roku znowu został wybrany na członka KC KPZS.

²⁶ *Stalin. Sbornik statiej k piatidiesiatiletiju so dnia roždienija*, Moskwa–Leninograd 1930, s. 44.

²⁷ *Politbiuro CK WKP(b) i Sowiet ministrow SSSR. 1945–1953 gg.*, red. O. Chlewniuk et al., Moskwa 2002, s. 89.

Umarł w nocy z 2 na 3 grudnia 1969 roku, a ogólnopolskie gazety poświęciły mu wielkie nekrologi na pierwszych stronach²⁸. Udało mu się umrzeć w momencie, gdy cieszył się względnym szacunkiem. Został pochowany na placu Czerwonym. Ponadto po śmierci jego nazwiskiem nazwano Ługańsk i Klim Woroszyłow zajął pewne miejsce w galerii dyżurnych „bohaterów Października”.

Anastas Iwanowicz Mikojan urodził się 25 listopada 1895 roku we wsi Sanain w guberni tyfliskiej w rodzinie chłopca. W 1916 roku ukończył seminarium duchowne w Tyflisie i kontynuował naukę w akademii duchownej w Eczmiadzynie w Armenii. Oto co łączy go ze Stalinem – obaj mieli wykształcenie cerkiewne, ale zamiast służyć Bogu, wybrali ruch komunistyczny. W oficjalnych dokumentach partyjnych staż Mikojana był liczony od 1915 roku. Po rewolucji lutowej Mikojan tworzył rady w Eczmiadzynie, później zajmował się działalnością propagandową i partyjną w tyfliskim Komitecie Partyjnym w Baku. Był przewodniczącym podziemnego partyjnego komitetu miejskiego w Baku. We wrześniu 1918 roku w Krasnowodzku został aresztowany razem z komisarzami bakijskimi²⁹, ale jakimś cudem uniknął śmierci. Kontynuował swoją karierę w Baku, a następnie w Rostowie nad Donem, gdzie stanął na czele krajowego komitetu partyjnego. Od 1926 roku w Moskwie kierował kilkoma narkomatami, odpowiadającymi za handel, zaopatrzenie i przemysł spożywczy. Od 1923 roku był członkiem KC RPK(b), od 1926 kandydatem, a od 1935 roku – członkiem Biura Politycznego KC.

Stalin dobrze znał słabe punkty biografii politycznej Mikojana. Czasami półzartem nazywał go „27. komisarzem bakijskim”, co było oczywistą aluzją, że mógł mieć coś wspólnego ze śmiercią tych bohaterów sowieckiej ikonografii. Jeśli był pośród nich, to dlaczego nie zginął, jak udało mu się uratować? A co na to Mikojan? Wiernie służył Stalinowi. Jego osobiste zaangażowanie w represje nie jest tajemnicą. Razem z innymi przybocznymi Stalina w latach 1937–1938 podpisywał „listy śmierci”. Nie tak aktywnie jak inni,

²⁸ Np. „Prawda” z 4 grudnia 1969 r.

²⁹ 26 komisarzy bakijskich – przywódcy Komuny Bakijskiej, pierwszej sowieckiej republiki na Kaukazie. Zostali rozstrzelani przez brytyjskie wojska interwencyjne (przyp. tłum.).

ale złożył podpisy pod ośmioma, na podstawie których skazano na śmierć przez rozstrzelanie i zsyłki do łagrów ponad tysiąc osób.

Podobnie jak pozostali członkowie Politbiura Mikojan jeździł na polecenie Stalina w różne części kraju jako emisariusz terroru. Jego wyjazd do Armenii we wrześniu 1937 roku zaowocował masowymi aresztowaniami i egzekucjami. Mikojan wykazywał się inicjatywą i gorliwością, zabiegając o zwiększenie kwoty rozstrzelanych. Informował o tym Jeżow³⁰ w piśmie do Stalina 22 września 1937 roku:

„W celu oczyszczenia Armenii z elementów antysowieckich tow. Mikojan prosi o zgodę na dodatkowe rozstrzelanie 700 osób spośród dasznaków³¹ i innych a/s [antysowieckich] elementów. Proponuję rozstrzelać dodatkowo 1500 osób, co w sumie z zatwierdzonymi wcześniej daje liczbę 2000 osób”³². Na oryginale dokumentu są adnotacje: „Za. J. Stalin; za (przepytani) – Mołotow, Kaganowicz, Kalinin, Czubar”. Bez niepotrzebnej zwłoki 24 września zatwierdzono decyzję Politbiura (P54/25) o zwiększeniu „limitu” rozstrzeliwań³³.

Nie kto inny jak właśnie Mikojan wystąpił 20 grudnia 1937 roku podczas uroczystości z okazji 20-lecia WCzK–NKWD. Jego referat był pełen przykładów ludowej aktywności w demaskowaniu wrogów: brat doniósł na brata, żona – na byłego męża, a pionier Kola Szczegłow nie pożałował nawet własnego ojca³⁴.

W czasie wojny Mikojan był członkiem Państwowego Komitetu Obrony, a po wojnie – ministrem handlu wewnętrznego ZSRS. W październiku 1946 roku Stalin podczas przygotowywania decyzji o trybie dystrybucji zboża ostro skrytykował Mikojana i nawet podyktował instrukcję: „W ogóle nie ufać w tej sprawie t. Mikojanowi, który przez swój brak charakteru rozplenił złodziei wokół spraw zaopatrzenia”³⁵. Mikojan obiecał Stalinowi, że „wyciągnie

³⁰ Nikołaj Jeżow – szef NKWD w latach 1936–1938 (przyp. tłum.).

³¹ Dasznacy – przedstawiciele Armeńskiej Federacji Rewolucyjnej, centrolewicowej partii politycznej (przyp. tłum.).

³² RGASPI, f. 17, op. 166, d. 580, l. 10.

³³ *Ibidem*, l. 9.

³⁴ A. Mikojan, *Sławnoje dwadcatiletije sowietskoj razwiedki*, [w:] *20 let WCzK–OGPU–NKWD*, Moskwa 1938, s. 29–40.

³⁵ *Politbiuro CK...*, op. cit., s. 225.

naukę z surowej krytyki”³⁶. Na plenum KC KPZS w październiku 1952 roku Mikojan znowu został bardzo ostro skrytykowany przez Stalina i nie wybrano go do „wąskiego kierownictwa” – Biura Prezydium KC KPZS (pozostał tylko członkiem Prezydium KC).

Po śmierci Stalina Mikojan wiernie służył Chruszczowowi i twardo opowiedział się po jego stronie w czerwcu 1957 roku, kiedy wystąpili przeciwko niemu Mołotow i część członków Prezydium KC. Od 1955 roku był pierwszym zastępcą przewodniczącego Rady Ministrów ZSRS. Później, w nagrodę, Chruszczow awansował go na przewodniczącego Prezydium Rady Najwyższej ZSRS. W październiku 1964 roku Mikojan odgrywał rolę bufora między Chruszczowem i Breżniewem. Z jednej strony uprzedził Chruszczowa o dojrzewającym spisku, z drugiej – próbował namówić go, by zgodził się na dymisję. Breżniew na krótko zostawił Mikojana we władzach. O „niezniszczalności” Mikojana i jego długiej karierze politycznej krążyły anegdoty. Najpopularniejszy był wierszyk: *Ot Iljicza do Iljicza biez infarkta i paralicza*³⁷. Ale i jego gwiazda w końcu zgasła. Od grudnia 1965 roku pełnił już tylko nominalną funkcję członka Prezydium Rady Najwyższej ZSRS, a w 1974 roku przeszedł na emeryturę.

Wciąż jednak był ceniony, dawał wywiady mediom, wydał swoje wspomnienia. Wprawdzie w czasach Breżniewa były one publikowane tylko fragmentarycznie, mocno okrojone przez cenzurę. Polityczne wspomnienia Mikojana ujrzaly światło dzienne stosunkowo niedawno, ale swój osobisty udział w masowych represjach autor starannie przemilczał³⁸.

Mikojan zmarł 21 października 1978 roku. Jego pogrzeb był mniej uroczysty niż Woroszyłowa. Pojawiła się jednak cała wierzuszka Politbiura KC z Leonidem Breżniewem na czele. Mikojan nie został uhonorowany miejscem pod murem Kremla, pochowano go na cmentarzu Nowodziewicznym³⁹.

³⁶ *Ibidem*, s. 224.

³⁷ „Od Iljicza do Iljicza bez zawału i paraliżu”. Zajmował wysokie stanowiska w czasach Włodzimierza Iljicza Lenina i utrzymał się przy wszystkich kolejnych sekretarzach generalnych, aż do Leonida Iljicza Breżniewa.

³⁸ A. Mikojan, *Tak było*, Moskwa 1999.

³⁹ „Sowietskaja Rossija” z 26 października 1978 r.

Łazar Moisiejewicz Kaganowicz urodził się 22 listopada 1893 roku we wsi Kabany w guberni kijowskiej. Jego oficjalni biografowie podkreślali, że pochodził z „biednej żydowskiej rodziny”, nie wskazując zawodu ojca. Według niektórych źródeł jego ojciec handlował bydłem⁴⁰. Nie miał systematycznego wykształcenia. W ankietach partyjnych pisał o sobie, że jest „samoukiem”. Od czternastego roku życia pracował jako szewc, a w 1911 roku pod wpływem starszego brata Michaiła dołączył do bolszewików. Kierował nielegalnymi kółkami partyjnymi w Melitopolu i w Juzowce. W Juzowce poznał młodego Nikitę Chruszczowa, któremu później pomagał na wczesnym etapie jego kariery politycznej. W 1917 roku powołany do wojska, prowadził działalność partyjną w kręgach wojskowych w Saratowie i Homlu. W 1918 roku zajmował już wysokie stanowiska partyjne w Niżnym Nowogrodzie, Woroneżu i Turkiestanie. Od 1922 roku Kaganowicz był aparatczykiem w KC, kierował wydziałem organizacyjno-instruktorskim, a w 1924 roku został wybrany na członka KC i sekretarza KC RPK(b). Oto jak rosło zaufanie Stalina! Stalin tworzył grupę swoich najbliższych współpracowników i protegowanych. Pośród nich znajdował się Łazar Kaganowicz. W latach 1925–1928 był partyjnym przywódcą na Ukrainie, a od lipca 1928 roku ponownie sekretarzem KC i od 1930 roku – członkiem Politbiura. Jako jeden z najlepszych uczniów szkoły stalinowskiego aparatu należał do czołówki apologetów Stalina, napędzających kult jednostki. W grudniu 1929 roku, z okazji jubileuszu przywódcy, opublikował artykuł *Stalin i partia*, w którym nazwał go „najlepszym kontynuatorem dzieła Lenina”⁴¹.

Kaganowicz uosabiał specyficzny despotyczno-biurokratyczny styl rządzenia. Cechowały go grubiaństwo, biurokracizm i bezwzględność w stosunku do ludzi, których traktował wyłącznie jako trybiki w mechanizmie państwowym. O ile Mołotow, Woroszyłow czy Mikojan mieli jeszcze, wprawdzie niewielkie, zasługi dla ruchu bolszewickiego, samodzielłą karierę polityczną, o tyle Kaganowicz był wyłącznie produktem stalinowskim. Bez wykształcenia, słabo zorientowany w teorii marksizmu, stał się symbolem

⁴⁰ R. Miedwiediew, *Oni okrużali Stalina*, Moskwa 1990, s. 91.

⁴¹ *Stalin. Sbornik...*, op. cit., s. 43.

partyjnej szarości, nijakości promowanej przez Stalina. Było takie powiedzenie dotyczące stalinowskiej polityki kadrowej: „awansowali kolejnego Kaganowicza”. Odpłacał Stalinowi synowskim oddaniem, a w korespondencji nazywał go „rodzicem”⁴².

W czasie Wielkiego Terroru Kaganowicz uczestniczył w represjach zarówno w Moskwie, jak i w różnych regionach ZSRS. Złożył podpis pod 188 z 283 „list śmierci”. Był terenowym emisariuszem terroru. W 1937 roku wyjeżdżał do Czelabińska, Smoleńska, Jarosławla (czerwiec) i Iwanowa (sierpień), by organizować tam masowe aresztowania wśród miejscowej wierzuszki partyjnej⁴³. Chętnie wydawał zgody na aresztowania kierownictwa w podlegających mu narkomatach transportu i przemysłu ciężkiego, sam wnioskował o aresztowanie swoich podwładnych, śląc do NKWD listy z nazwiskami⁴⁴.

Jego brat – Michaił Kaganowicz, który był narkomem przemysłu lotniczego i członkiem KC WKP(b), został zwolniony w styczniu 1940 roku i zdegradowany do funkcji dyrektora zakładów lotniczych. Zaszczuty przez bezpieczeństwo (z polecenia Stalina, ma się rozumieć), popełnił samobójstwo w 1941 roku.

Drugi jego brat – Julij Kaganowicz, pracował jako pierwszy sekretarz komitetu obwodowego WKP(b) w Gorkim⁴⁵, ale w grudniu 1938 roku jego kariera się załamała i stopniowo zajmował coraz mniej istotne funkcje w systemie handlu zewnętrznego, aż w 1951 roku został wysłany na emeryturę specjalną.

Łazarz nie był w stanie im pomóc. Stracił braci, ale zachował wysokie stanowiska. Podczas wojny był członkiem Państwowego Komitetu Obrony, zastępcą przewodniczącego Rady Komisarzy Ludowych ZSRS. Po wojnie – zastępcą przewodniczącego Rady Ministrów. Od marca do grudnia 1947 roku krótko pełnił funk-

⁴² *Stalinskoje Politbiuro w 30-je gody. Sbornik dokumentow*, red. O. Chlewniuk, A. Kwaszonkin, L. Koszelewa, L. Rogowaja, Moskwa 1995, s. 148.

⁴³ N. Pietrow, M. Jansen, *„Stalinskij pitomec” – Nikołaj Jeżow*, Moskwa 2008, s. 117; *Rieabilitacyja: Kak eto było. Dokumenty Prezidiuma CK KPSS i drugije matieriały*, red. A. Artizow, J. Sigaczow, W. Chłopow, I. Szewczuk, t. 2, Moskwa 2003, s. 584–585.

⁴⁴ *Rieabilitacyja...*, *op. cit.*, s. 581–583.

⁴⁵ Gorki – nazwa Niżnego Nowogrodu w latach 1932–1990, nadana miastu na cześć sowieckiego pisarza Maksima Gorkiego (przyp. tłum.).

cję pierwszego sekretarza KC Partii Komunistycznej Ukrainy, ale zawałił robotę i Stalin musiał przywrócić na to stanowisko Nikitę Chruszczowa. W ostatnich latach życia wódz trochę odsunął go od władzy, ale Kaganowicz nadal pozostawał w wysokich organach partyjnych – w Politbiurze, a od października 1952 roku – w Biurze Prezydium KC KPZS.

Od marca 1953 roku Kaganowicz był pierwszym zastępcą przewodniczącego Rady Ministrów ZSRS. W czerwcu 1957 roku stanął po stronie Mołotowa i wziął udział w jego nieudanej próbie obalenia Chruszczowa. Wyrzucony z KC i z Moskwy trafił na Ural, gdzie został dyrektorem Uralskiego Kombinatoru Potasowego. W 1961 roku wysłano go na emeryturę i wykluczono z partii⁴⁶.

Michaił Iwanowicz Kalinin urodził się 19 listopada 1875 roku we wsi Wierchnia Troica w powiecie korczewskim guberni twerskiej w rodzinie chłopa. W 1889 roku ukończył cztery klasy szkoły wiejskiej i na tym skończyła się jego edukacja. Pracował jako tokarz w zakładach w Sankt Petersburgu. Od 1898 roku działacz ruchu socjaldemokratycznego, tworzył kółka marksistowskie, niejednokrotnie był aresztowany przez policję i zsyłany, ukrywał się w podziemiu. Mołotow twierdził, że Kalinin uczestniczył w jego nielegalnym kółku marksistowskim, a przed I wojną światową rozważał opuszczenie ruchu robotniczego i otwarcie „baru z piwem”⁴⁷.

W 1917 roku był członkiem Piotrogrodzkiego Komitetu Bolszewików i członkiem redakcji „Prawdy”. Po rewolucji październikowej został wybrany na zwierzchnika władz miejskich Piotrogradu, a w marcu 1919 roku stanął na czele WCIK, zastępując zmarłego Jakowa Swierdłowa. Jego kandydaturę zaproponował Lenin, uzasadniając, że Kalinin „łączy życiowe doświadczenie ze znajomością życia średniego chłopstwa”⁴⁸. W 1922 roku Kalinin został przewodniczącym Centralnego Komitetu Wykonawczego⁴⁹ ZSRS. Od marca 1919 roku był kandydatem na członka, a od stycznia 1926 roku – członkiem Politbiura KC WKP(b). Według opinii

⁴⁶ Łazar Kaganowicz zmarł 25 lipca 1991 roku w Moskwie w wieku 97 lat. Jego ciało zostało skremowane, a urna z prochami pochowana na cmentarzu Nowodziewicznym (przyp. red.).

⁴⁷ F. Czujew, *Sto sorok...*, op. cit., s. 426.

⁴⁸ M. Kalinin, *Statji i riecz. 1919–1935*, Moskwa 1936, s. 8.

⁴⁹ Ros. *Centralnyj ispołnitelnyj komitet* – CIK (przyp. tłum.).

Mołotowa Kalinin był nadzwyczaj popularny, bo był „blisko chłopstwa”⁵⁰. W latach dwudziestych opublikowano dużym nakładem trytomowy zbiór przemówień, listów i zapisów rozmów Kalinina dotyczących tematyki chłopskiej⁵¹. W styczniu 1938 roku Kalinin objął funkcję przewodniczącego Prezydium Rady Najwyższej ZSRS – formalną funkcję głowy państwa. W marcu 1946 roku z powodu choroby odszedł ze stanowiska.

Kalinin zmarł 3 czerwca 1946 roku, a pogrzeb urządzono mu bardzo uroczysty. Członkowie Politbiura ze Stalinem na czele stali nad jego grobem z wartą honorową. Został pochowany na nekropolii na placu Czerwonym.

Udział w masowych represjach był istotnym punktem biografii politycznych Mołotowa, Woroszyłowa, Mikojana i Kaganowicza. Michaił Kalinin nie jest pod tym względem wyjątkiem. Jednakże nie podpisywał, jak tamci, stalinowskich „list śmierci”. Stalin trzymał go niejako na dystans, a jego rolą było przede wszystkim dobre prezentowanie się. Wśród ludu znany był pod swojskim przydomkiem „wszechzwiązkowego starosty”. Cóż, słuszny wiek, szlachetny wygląd...

Jego roli w masowych represjach i bezprawiu nie należy jednak umniejszać. Podpis Kalinina figuruje pod ustawami przyjętymi przez CIK i WCIK, które zaostrzały przepisy i pozbawiały podsądnych prawa do otwartego i jawnego procesu, do apelacji, prośby o ułaskawienie. Owszem, w 1937 i 1938 roku nie przynoszono mu „list śmierci” do podpisu, nie był uważany za człowieka z „wąskiego otoczenia”, obdarzonego zaufaniem. Jego żonę aresztowano i zesłano do łagru. Aż nagle w 1940 roku dopuścili go, dali mu do akceptacji nie jakąś tam listę z setką czy dwiema, ale od razu decyzję, na mocy której poszło na śmierć ponad 20 tysięcy ludzi. W ten sposób Kalinin „wyrównał” swój osobisty rachunek bezprawnie zabitych i dogonił pozostałych członków Politbiura, którzy mieli na sumieniu masowe morderstwa. Mówiąc o jego roli w masowych represjach,

⁵⁰ F. Czujew, *Sto sorok...*, op. cit., s. 426.

⁵¹ M. Kalinin, *Za eti gody (statji, biesiedy, rieczj)*, t. 1, Moskwa 1926, t. 3, Moskwa 1929.

Mołotow wyraził się dość precyzyjnie: „Kalinin w takich sprawach nie zgrywał liberała, popierał, choć nie miał inicjatywy”⁵².

Gdyby nie śmierć Stalina, to Mołotow, Woroszyłow, Mikojan i Kaganowicz – wszyscy – nie tylko doświadczyliby całego koszmaru stalinowskiego gniewu, ale też staliby się ofiarami represji. Nie, nie byłoby głośnych procesów, ale po cichu zniknęliby z Prezydium KC i z tego świata. Złowieszczą zapowiedzią ich losu było to, że Stalin przestał przyjmować ich w swoim gabinecie. Woroszyłowa – po 13 czerwca 1952 roku, Mołotowa i Mikojana – od października 1952 roku, a Kaganowicza – po 22 listopada 1952 roku⁵³. Jego śmierć stała się ich wybawieniem.

W epoce chruszczowowskich demaskacji powstała lista zbrodni dokonanych przez ludzi z najbliższego otoczenia Stalina. W raporcie końcowym komisji Nikołaja Szwiernika „W sprawie wyników śledztwa dotyczącego przyczyn represji i okoliczności procesów politycznych w latach trzydziestych” z 18 lutego 1963 roku był specjalny rozdział, poświęcony osobistemu udziałowi Stalina, Mołotowa i Kaganowicza w „likwidacji kadry kierowniczej partii i państwa”⁵⁴. Lista przytoczonych tam bezprawnych działań i krwawych rozporządzeń Stalina i jego przybocznych była długa, ale nie wyczerpująca. Nie było tam mowy o rozstrzelaniu ponad 20 tysięcy Polaków w 1940 roku. Do ujawnienia tej zbrodni Chruszczow nie był gotowy.

Dowodem osobistej odpowiedzialności Stalina, Mołotowa, Woroszyłowa, Mikojana, Kaganowicza i Kalinina za zamordowanie tych ludzi bez procesu są ich zgody i podpisy, uwiecznione na oryginalnie pisma Berii nr 794/B z marca 1940 roku. To właśnie ten egzemplarz jest oryginałem decyzji Politbiura KC WKP(b) P13/144. Niezbędne atrybuty decyzji z zaznaczonym fragmentem pisma (które stało się tekstem decyzji) widnieją na tym piśmie.

Czy członkowie Politbiura zdawali sobie sprawę z tego, co oznaczają ich podpisy pod dokumentem sankcjonującym rozstrzelanie bez procesu? Oczywiście. Zgodnie z praktyką „list śmierci”, która ustaliła się jeszcze w latach 1937–1938, czynili to w pełni

⁵² F. Czujew, *Sto sorok...*, op. cit., s. 423.

⁵³ *Na prijomie...*, op. cit., s. 589, 625, 665, 671.

⁵⁴ *Reabilitacja...*, op. cit., s. 576–605.

świadomie. Mało tego, *post factum* znajdowali usprawiedliwienia. Mołotow tłumaczył to „zaufaniem do organów” NKWD. Przecież nie mógł sam sprawdzić wszystkich, którzy byli na listach⁵⁵. I tłumaczył, że on i pozostali członkowie Politbiura składali podpisy już po tym, jak zrobił to Stalin, co zwalniało ich z wyrażania wątpliwości. „Podpisywałem Berii to, co przysyłał mi Stalin ze swoim podpisem. I ja też podpisywałem...”. Zapytano go kiedyś o epizod, kiedy to na liście żon „wrogów ludu”, skazanych na 10 lat łagru, z własnej inicjatywy napisał przy jednym nazwisku „WMN”⁵⁶. To znaczy, że osobiście skazał tę kobietę na śmierć! I oto Mołotow, wspominając tamtą historię po wielu latach, nie zaprzeczył. „Moją ręką została zapisana decyzja, można powiedzieć wojenna. Muszę powiedzieć, że taka sytuacja miała miejsce. Na mocy decyzji ta lista trafiła do mnie i poprawiałem ją. Naniósłem poprawkę. – A co to za kobieta, kim była? – To nie ma znaczenia”⁵⁷.

Mołotow nawet nie uważał, że powinien pamiętać nazwiska zabitych na mocy jego zarządzenia. Jego narzędziem zbrodni był długopis, a ofiar najczęściej nawet nie widział na oczy. I nie zamierzał ani się kajać, ani nawet przyznać: „tak, zabiłem człowieka”. Nie, były tylko biurokratyczne wykręty i usprawiedliwiające eufemizmy: „zapisano decyzję, można powiedzieć, wojenną”. To była psychologiczna obrona stalinowskich akolitów. Po tym jak autograf złożył Stalin, oni podpisywali, nie patrząc, demonstrując w ten sposób swoje całkowite posłuszeństwo, prześcigając się w żarliwości. A jeśli ktoś potem zapyta, to tak właśnie powiedzą: „przecież wierzyliśmy Stalinowi bezwarunkowo..., jego autorytet był dla nas bezdyskusyjny”. Tak właśnie robili po jego śmierci – kryjąc się za jego plecami, wszystkie zbrodnie zrzucając na niego.

Spośród sygnatariuszy decyzji z 5 marca do rozpoczęcia śledztwa katyńskiego dożył tylko Kaganowicz. O ile wiadomo, prokuratorzy go nie przesłuchiwali. On sam nie napisał we wspomnieniach nic o rozstrzelaniu Polaków w 1940 roku, zresztą w ogóle

⁵⁵ F. Czujew, *Sto sorok...*, *op. cit.*, s. 440.

⁵⁶ Z ros. *wysszaja miera nakazanija* – najwyższy wymiar kary (rozstrzelanie). Publicznie opowiedział o tym sekretarz KC KPZS Michaił Susłow podczas lutowego plenum (1964) KC KPZS. Zob. *KPSS. CK. Plenum. 1964. Fiewral. Stienografi-czeskij otczot*, Moskwa 1964, s. 548.

⁵⁷ F. Czujew, *Sto sorok...*, *op. cit.*, s. 415.

wolał pominąć masowe represje, mgliście tylko dywagując nad „ciężkimi konsekwencjami kultu jednostki” i „błędami”, których dopuścił się Stalin⁵⁸.

Tak więc trzej organizatorzy masowego mordu na Polakach: Stalin, Woroszyłow i Kalinin spoczywają na honorowym miejscu, w mogiłach na placu Czerwonym. Kolejni trzej – Mołotow, Kaganowicz i Mikojan – na prestiżowym cmentarzu Nowodziewicznym. O ich spokój dba Główna Prokuratura Wojskowa. Nie postawiono im zarzutów w sprawie katyńskiej.

Mamy dzisiaj do czynienia z kontynuacją zatajania prawdy. Nawet po oficjalnym uznaniu w 1990 roku winy ZSRS za zbrodnię popełnioną na Polakach pozostało główne pytanie o to, kto osobiście jest za nią odpowiedzialny. Po zakończeniu śledztwa publicznie nie udzielono na nie odpowiedzi.

Jak gdyby jakaś tajemnicza siła powstrzymywała pracowników prokuratury od uznania Stalina i jego otoczenia za winnych. Warto przytoczyć bardzo wiele mówiące wyniki śledztwa w sprawie masowych rozstrzeliwań osadzonych w więzieniu orłowskim we wrześniu 1941 roku. 6 września tego roku Beria zwrócił się do Stalina z rekomendacją rozstrzelania 170 więźniów odbywających karę (czyli już raz osadzonych z wyrokami więzienia), uzasadniając to tym, że prowadzą oni w warunkach wojny „kapitulancą agitację” wśród innych więźniów i planują ucieczki, by „wznowić wywrotową działalność”. Rozpatrzenie ich spraw Beria proponował przekazać Kolegium Wojskowemu Sądu Najwyższego ZSRS⁵⁹. Jeszcze tego samego dnia Stalin podpisał uchwałę Państwowego Komitetu Obrony nr 634ss o następującej treści: „Zastosować najwyższy wymiar kary – rozstrzelanie – wobec 170 więźniów, osadzonych w różnych terminach za działalność terrorystyczną, szpiegowsko-dywersyjną, i inną kontrwywiadowczą. Rozpatrzenie materiałów zlecić Kolegium Wojskowemu Sądu Najwyższego ZSRS”⁶⁰. Chodziło właśnie o skazanych z więzienia orłowskiego.

Kolegium Wojskowe w składzie: Wasilij Ulrich (przewodniczący), Dmitrij Kandybin i Wasilij Bukanow 8 września 1941 roku

⁵⁸ Ł. Kaganowicz, *Pamiatnyje zapiski*, Moskwa 1996, s. 560.

⁵⁹ „Izwiestija CK KPSS” 1990, nr 11, s. 124–125.

⁶⁰ *Ibidem*, s. 124.

ogłosiło wyrok skazujący na rozstrzelanie 161 więźniów bez wszczęcia spraw karnych, zaocznie, według listy przedstawionej przez NKWD. Egzekucja odbyła się 11 września 1941 roku w Lesie Miedwiedewskim w pobliżu Orła (czterech więźniów, którzy zostali do tego momentu przeniesieni do innych więzień, także rozstrzelano we wrześniu w miejscach osadzenia).

Śledztwo w sprawie tej zbrodni rozpoczęło się 18 stycznia 1989 roku i zakończyło 12 kwietnia 1990 roku postanowieniem o umorzeniu sprawy karnej, a oto do jakich ciekawych wniosków doszła Główna Prokuratura Wojskowa ZSRS. Osoby wykonujące wyrok „nie mogły wiedzieć”, że decyzja sądu „jest nielegalna i dlatego ich działania nie noszą znamion żadnego przestępstwa”. Ławrientij Beria i Bogdan Kobułow, którzy byli „inicjatorami decyzji”, zostali już w 1953 roku skazani na rozstrzelanie za „popętnione zbrodnie, w tym także i dane czyny”. Jednocześnie śledztwo Głównej Prokuratury Wojskowej ustaliło, że wyrok Kolegium Wojskowego z 8 września 1941 roku wobec 161 więźniów „jest bezprawny i nieuzasadniony”, ale – i tu właśnie będzie najważniejsze – „ponieważ dana decyzja sądowa została wydana na podstawie uchwały Państwowego Komitetu Obrony – najważniejszego w tym okresie organu władzy państwowej – to działania W. W. Ulricha, D. J. Kandybina i W. W. Bukanowa nie noszą znamion żadnego przestępstwa”⁶¹. I tej haniebnej decyzji o umorzeniu sprawy karnej nie powstydzili się opublikować.

A więc tak! Ulrich, Kandybin i Bukanow wydali wyrok „bezprawny i nieuzasadniony”, ale nie są winni, bo wypełniali rozkaz. To w takim razie pytanie, dlaczego nie są winni ci, którzy ten przestępczy rozkaz wydali i zastąpili sąd swoją wolą? Czy do kompetencji Państwowego Komitetu Obrony i jego przewodniczącego – Stalina – należało decydowanie o rozstrzelaniu? Zastąpienie systemu sprawiedliwości i nadużycie władzy, które doprowadziło do zabójstwa na podstawie pozasądowego polecenia z góry, to najcięższa zbrodnia.

Nie może być tak, że przestępstwo jest oczywiste i Główna Prokuratura Wojskowa to przyznaje, a mimo wszystko winnych

⁶¹ *Ibidem*, s. 131.

tęgo przestępstwa nie ma. Przecież to absurd! Każda zbrodnia ma imię i nazwisko, zawsze stoi za nią konkretny człowiek.

Postanowienie o umorzeniu śledztwa w sprawie nr 159 (sprawa katyńska) to analogiczna sytuacja. Za winnych uznano ludzi z wierchuszki NKWD: Ławrientija Berię, Wsiewołoda Mierkułowa, Bogdana Kobiłowa i Leonida Basztakowa, i w związku z tym, że nie żyją, zamknięto sprawę. Ale Stalina i innych członków Politbiura KC WKP(b), którzy podpisali decyzję z 5 marca 1940 roku, wyprowadzono poza nawias. Ich winy prokuratura nie chce dostrzec. Albo boi się nazwać ich winnymi, bo do dzisiaj drży nabożnie na dźwięk imienia Stalina. Tęgo, który dotąd targa świadomością społeczeństwa, a wielu Rosjan chce i dzisiaj nazywać go „imieniem Rosji”⁶².

Trójka – podsumowanie

Po zatwierdzeniu decyzji z 5 marca rozpoczęto przygotowywanie mechanizmu masowych rozstrzeliwań. Około 14 marca 1940 roku na zebranie organizacyjne do Moskwy zostali wezwani naczelnicy zarządów NKWD obwodu kalinińskiego, smoleńskiego i charkowskiego (wraz z ich zastępcami i komendantami Zarządu NKWD). Naradę prowadził Bogdan Kobiłow. Do Białegostoku udał się pierwszy zastępca narkoma spraw wewnętrznych Wsiewołod Mierkułow, a do Lwowa – naczelnik Głównego Zarządu Transportu NKWD Sołomon Milsztein⁶³. Mieli pokierować przygotowaniem spraw obywateli polskich, którzy byli przetrzymywani w więzieniach w zachodnich obwodach Białorusi i Ukrainy, i operacji rozstrzeliwania. Do ich obowiązków należało przeprowadzenie dodatkowych aresztowań i przyspieszenie formalności związanych ze sporządzeniem materiałów dla trójki. Na mocy

⁶² „Imię Rosja” – ogólnorosyjski konkurs na najbardziej popularną postać w historii państwa zorganizowany przez telewizję Rossija w 2008 roku. Józef Stalin zajął w nim trzecie miejsce po Aleksandrze Newskim i Piotrze Stołypinie. Konkurs trwał przez kilka miesięcy i Stalin przez długi czas był jego faworytem (przyp. tłum.).

⁶³ Centralne Archiwum Federalnej Służby Bezpieczeństwa (dalej: CA FSB), f. 3-os, op. 7, d. 5, l. 67–70.

rozkazu NKWD ZSRS nr 00342 z 20 marca 1940 roku dostali do pomocy brygady funkcjonariuszy aparatu centralnego NKWD, które wysłano do obwodów na zachodzie Białorusi i Ukrainy⁶⁴. Do kwietnia 1940 roku Mierkułow zdążył wrócić do Moskwy – miał podpisać protokoły trójki NKWD z decyzjami o rozstrzelaniu polskich oficerów i cywili.

Członkowie trójki NKWD, którzy podpisywali te protokoły: Wsiewołod Mierkułow i Bogdan Kobułow, zostali rozstrzelani w 1953 roku razem z Ławrientijem Berią⁶⁵. Basztakow miał więcej szczęścia – przeżył i Stalina, i Berię, a za swoją czekistowską działalność nie został ukarany⁶⁶. Ani Berii, ani jego współpracownikom nie postawiono zarzutów w związku ze zbrodnią katyńską.

Nowe władze Kremla, nawet demaskując Berię i wyszukując coraz nowsze fakty mówiące o popełnionej przez niego zbrodni, nie były gotowe obarczyć partii zabójczą prawdą o Katyniu. Od 1943 roku Kreml był pogrążony w kłamstwie: trąbił na cały świat o „winie hitlerowców” i negował swoją odpowiedzialność. I nagle po tym wszystkim mieli po prostu się przyznać i to tylko po to, żeby zatopić Berię? Ale przecież nie tylko jego – także Stalina. Na to nowi władarze nie byli gotowi. Dlatego też, przeciwnie, i Berię, i Mierkułowa próbowali oskarżać o ujawnianie tajemnicy katyńskiej. Ci rzeczywiście nadmiernie się rozgadali podczas rozmowy z polskimi oficerami, jeńcami wojennymi w październiku 1940 roku. W materiałach komisji specjalnej Kongresu Stanów Zjednoczonych⁶⁷ znajdują się zeznania świadczące o tym, że i Beria, i Mierkułow pośrednio przyznali, iż polscy więźniowie z obozów w Kozielsku i Starobielsku zostali zamordowani. Podczas spotkania z polskimi oficerami i rozmowy o utworzeniu dywizji pancerniej Zygmunt

⁶⁴ Więcej zob. N. Pietrow, *Stalinowski kat Polski, Iwan Sierow*, Warszawa 2013, s. 33, 253–258.

⁶⁵ W załączniku na końcu książki znajdują się ich noty biograficzne. Zob. także: N. Pietrow, *Psy Stalina*, Warszawa 2012.

⁶⁶ Zob. rozdział niniejszej książki: *1. Wydział Specjalny NKWD*.

⁶⁷ Na mocy rezolucji Izby Reprezentantów nr 390 z 18 września 1951 roku powołano komisję specjalną Kongresu USA do zbadania zbrodni katyńskiej, która nosiła oficjalną nazwę: Komisja Specjalna do Przeprowadzenia Śledztwa w sprawie Faktów, Dowodów i Okoliczności Masakry w Lesie Katyńskim (*Select Committee to Conduct Investigation of the Facts, Evidence and Circumstances of the Katyn Forest Massacre*). Popularnie nazywano ją – od nazwiska przewodniczącego – komisją Maddena (przyp. red.).

Berling miał zapytać o wojskowych z Kozielska i Starobielska, sugerując, że można by ich wykorzystać w tworzeniu polskiej armii. Mierkułow odpowiedział: „Popełniliśmy duży błąd, ci ludzie nie są już dostępni. Damy wam innych⁶⁸. Dokładnie tak samo na to samo pytanie zadane przez polskich dowódców odpowiedział Beria: „popełniliśmy duży błąd”. Frazę tę powtórzył dwukrotnie⁶⁹.

Prokurator generalny Roman Rudienko skorzystał z możliwości oskarżenia Berii i Mierkułowa o rozgłoszenie tajemnicy katyńskich rozstrzeliwań. 21 lipca 1953 roku Mierkułowa również pytano: co powiedział wtedy Polakom? Ten przypomniał sobie, że w październiku 1940 roku przyjmował Polaków z Berlingiem na czele. Twierdził jednak, że nie pamięta, co odpowiedział, gdy zapytali o ludzi z Kozielska i Starobielska, ani co wówczas odpowiedział Beria. Spytano go więc wprost: „A nie odpowiedzieliście, że został popełniony wielki błąd?”. Mierkułow na to: „To byłoby śmieszne, mówić o możliwości takiej odpowiedzi. Oczywiście, że takiej odpowiedzi nie udzieliłem. W mojej obecności Beria również nie udzielił polskim oficerom takiej odpowiedzi”⁷⁰.

Na podstawie materiałów dostępnych dzisiaj można stwierdzić, że trójka NKWD w składzie: Wsiewołod Mierkułow, Bogdan Kobiułow i Leonid Basztakow podpisała od 1 kwietnia do początku czerwca 1940 roku 72 protokoły⁷¹, zawierające decyzje o rozstrzelaniu 21 857 obywateli polskich⁷². Tymczasem decyzja Politbiura z 5 marca 1940 roku mówiła o rozstrzelaniu 25 700 osób (14 700 jeńców wojennych z obozów i 11 000 osób cywilnych przetrzymywanych w więzieniach na Białorusi i Ukrainie). Należy wyjaśnić, skąd wzięła się ta różnica, dlaczego zalecenia Politbiura co do liczby rozstrzelanych nie zostały zrealizowane.

Wskazanie przez Politbiuro KC tej liczby bynajmniej nie oznacza, że w momencie podpisania decyzji były już gotowe spr-

⁶⁸ RGASPI, f. 17, op. 171, d. 464, l. 157–162.

⁶⁹ *Ibidem*.

⁷⁰ RGASPI, f. 17, op. 171, d. 464, l. 201–207.

⁷¹ Wszystko wskazuje na to, że znane dzisiaj numery list dyspozycyjnych odpowiadały numerom protokołów trójki NKWD. Ostatni znany numer listy dyspozycyjnej – 072 – dotyczy „listy ukraińskiej”.

⁷² *Katyn'. Plenniki nieobjawlennoj wojny. Dokumenty i materiały*, red. P. Pichoja, A. Giejsztor, Moskwa 1997, s. 601.

wy 25 700 osób i tyle zostało aresztowanych. Dane dotyczące wojskowych były dość precyzyjne. Rzeczywiście, liczba 14 700 jeńców z Kozielska, Ostaszkowa i Starobielska została osiągnięta. Wydano 14 552 decyzje o rozstrzelaniu. Ale z cywilnymi więźniami sprawa miała się inaczej. Planowano zabić 11 tysięcy, a decyzji o rozstrzelaniu było tylko 7305. To właśnie tutaj jest źródło niepełnego wykonania planu. Przyczyna najprawdopodobniej tkwiła w tym, że w piśmie Berii nr 794/B podano przybliżoną liczbę cywili przeznaczonych do rozstrzelania, ze swojego rodzaju „zapasem”.

Jak wiadomo z doświadczenia masowych operacji NKWD przeprowadzonych w latach 1937–1938, nie można było przekraczać narzuconych z góry „limitów” liczby rozstrzelanych, podczas gdy dopuszczalne było niewykonanie planu rozstrzeliwań. Do 5 marca 1940 roku niepełna była nawet dokumentacja aresztowań zatrzymanych polskich cywili. Mało tego, według materiałów z archiwów Służby Bezpieczeństwa Ukrainy (opisy spraw NKWD w zachodnich obwodach USRS) aresztowania części ich nastąpiły już po 5 marca. I wśród rozstrzelanych według listy ukraińskiej są ci, których aresztowano w kwietniu 1940 roku. Nieprzypadkowo w marcu tego roku Mierkułow i Milsztejn zostali oddelegowani do Białegostoku i Lwowa, by przygotować nowe aresztowania i sprawy. Zaczęło się „odsiewanie” osadzonych w zachodnich obwodach, „dobór” nowych i przygotowanie ich akt do wysyłki do Moskwy, dla trójki. Proces ten przeciągnął się, wyroki w sprawie aresztowanych na Białorusi i Ukrainie zapadały jeszcze w czerwcu, a według niektórych danych – same rozstrzeliwania odbywały się nawet w lipcu 1940 roku, kiedy Moskwa już dawno przestała się nimi interesować. To właśnie jest przyczyna nieosiągnięcia w praktyce rekomendowanej przez Berię liczby 11 tysięcy rozstrzelanych. Tym bardziej że Moskwa ze swojej strony nie żądała osiągnięcia „limitu”.

Według notatki przewodniczącego KGB⁷³ Aleksandra Szelepina z 3 marca 1959 roku w Smoleńsku (Katyniu) rozstrzelano 4421 osób, w Kalininie – 6311, w Charkowie – 3820, w więzieniach USRS i BSRS – 7305, a w sumie 21 857 osób⁷⁴. Przygo-

⁷³ Z ros. *Komitiet gosudarstwiennoj biezopasnosti* – Komitet Bezpieczeństwa Państwowego (przyp. tłum.).

⁷⁴ *Katyn'. Plenniki nieobjawlennoj wojny...*, op. cit.

towując pismo do KC KPZS w 1959 roku, pracownicy wydziału ewidencyjno-archiwalnego KGB najprawdopodobniej przytoczyli nie liczbę rozstrzelanych, a liczbę skazanych według protokołów trójki. W ten sposób było im łatwiej uzyskać ostateczne liczby, ponieważ protokoły trójki były pogrupowane według obozów i więzień (miejsz przebywania wojskowych i cywili). Gdyby mieli podać liczbę faktycznie dokonanych egzekucji, musieliby przejrzeć wszystkie akta spraw rozstrzelanych Polaków, przechowywane w specjalnej części archiwum KGB w Moskwie (aż do ich zniszczenia). Na ile liczba zachowanych do tamtego momentu akt odpowiada liczbie skazanych przez trójkę NKWD, nie da się stwierdzić bez zestawienia ich z protokołami trójki. Na przykład liczby rozstrzelanych w Smoleńsku (Katyniu), Kalininie i Charkowie różnią się nieznacznie od list dyspozycyjnych (sporządzonych na podstawie protokołów trójki). O tych różnicach piszę dalej w rozdziałach poświęconych egzekucjom w tych trzech miejscach.

Warto też wyjaśnić dane dotyczące polskich jeńców przytoczone w informacji naczelnika UPWI⁷⁵ NKWD Soprunienki z 3 grudnia 1941 roku: „Przekazano do dyspozycji Zarządu NKWD w kwietniu i maju 1940 roku (przez 1. Wydział Specjalny) – 15 131 osób”⁷⁶. Co w tym kontekście oznacza przekazanie do dyspozycji Zarządu NKWD – jest oczywiste. A więc Soprunienko twierdzi, że rozstrzelano 15 131 jeńców. Różnica między tą liczbą a liczbą skazanych w trzech obozach (według notatki Szelepina – 14 552) wynosi 579. Można tylko podejrzewać, że tych 579 jeńców nie przetrzymywano w obozach w Kozielsku, Ostaszkowie i Starobielsku, skąd „rozładunek” szedł przez cele śmierci w Kalininie, Smoleńsku i Charkowie, ale aresztowano w 1940 roku i ich egzekucje zostały uwzględnione w danych o cywilach, to znaczy w protokołach trójki NKWD dotyczących kategorii „rozstrzelanych w innych obozach i więzieniach Zachodniej Ukrainy i Zachodniej Białorusi”. Znaleźli się zatem wśród 7305 osób, które umieszczono na listach „ukraińskiej” i „białoruskiej”.

⁷⁵ Z ros. *Uprawlenije po diełam wojennoplennych i intiernirowannyh NKWD* – Zarząd ds. Jeńców Wojennych i Osób Internowanych NKWD (przyp. tłum.).

⁷⁶ *Katyn. Dokumenty zbrodni*, red. A. Giejsztor, R. Pichoja, t. 2, *Zagłada, marzec–czerwiec 1940*, red. W. Materski et al., Warszawa 1998, s. 411.

Rozdział 2

Tajemny krąg

Dmitrij Tokariew – były naczelnik Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, dawno już odszedł ze służby i wiodł ciche życie emeryta w dwupiętrowym drewnianym domu we Włodzimierzu. Mieszkał sam. Jego dwaj dorośli synowie wyjechali do innych miast.

Tokariew był głównym świadkiem w śledztwie w sprawie rozstrzelania polskich obywateli w 1940 roku. Przesłuchiwano go 20 marca 1991 roku. Na spotkanie z grupą śledczą stawiał się przygarbiony, wyschnięty, powłóczący nogami staruszek, o słabym, przepraszającym głosie i chorym spojrzeniu wyblakłych oczu¹. Ale pierwsze wrażenie – o jego starczej słabości – było mylące. Tokariew zebrał się w sobie, reagował szybko i myślał logicznie, miał dobrą pamięć, sprawny rozum, był odczytany. Śledczego Anatolija Jabłokowa przede wszystkim jednak uderzyły jego autorytarność i władcze nawyki².

Na zachowanym nagraniu z tamtego przesłuchania Tokariew brzmi pewnie, wyraźnie, konkretnie. Rzeczywiście nie jest to głos zmęczonego staruszka. Składa zeznania w skromnie umeblowanym i schludnym pokoju. Pracownicy KGB dbają o niego, przynoszą emeryturę, produkty żywnościowe. Kiedyś zajmował cały dwupiętrowy dom, ale gdy został sam, zadowolił się dwoma pokojami. Dla staruszka to wystarczy. Tutaj umrze.

Jak to się stało, że los zaniósł go do Włodzimierza?

¹ I. Jaźborowska, A. Jabłokow, W. Parsadanowa, *Katynskij syndrom w sowiecko-polskich i rosyjsko-polskich relacjach*, Moskwa 2001, s. 355–356.

² *Ibidem*, s. 356.

Dmitrij Stiepanowicz Tokariew urodził się 1 października 1902 roku we wsi Isajewo-Diedowo w powiecie orenburskim w rodzinie chłopskiej. Ojca stracił wcześniej – umarł w wieku 19 lat, Dmitrij miał wtedy zaledwie pół roku. W 1907 roku matka Tokariewa powtórnie wyszła za mąż za parobka Iwana Czurnosowa i odtąd Dmitrija wychowywał ojczym. Od dziewiątego roku życia latem najmował się do pracy, a w zimie się uczył. Od 1917 roku pracował jako drobny urzędnik w różnych organizacjach sowieckich i związkowych w rodzimej wsi, w 1923 roku wstąpił do Komsomołu³. W maju 1924 roku dostał wezwanie do RKKA i skierowano go do wojsk pogranicznych OGPU. Został w wojsku po ukończeniu obowiązkowej służby. W lipcu 1927 roku został przyjęty do WKP(b) i kontynuował karierę w systemie OGPU–NKWD. W 1936 roku był już zastępcą dowódcy oddziału wojsk pogranicznych w randze kapitana.

W styczniu 1937 roku Tokariew został wysłany na studia w Wyższej Szkole Wojsk Pogranicznych NKWD w Moskwie. Ale długo tam miejsca nie zagrzał. W maju 1937 roku pojechał do Paryża, gdzie do grudnia pracował na skromnym stanowisku w pawilonie sowieckim Wystawy Światowej. Znalazł się w grupie wybrańców – wyjazd za granicę był wówczas oznaką najwyższego zaufania. Zwłaszcza że praca w pawilonie, paryskim gnieździe sowieckich szpiegów, była bardzo odpowiedzialnym zadaniem. To tutaj okopał się „Douglas” (zastępca naczelnika wydziału zagranicznego GUGB⁴ NKWD Siergiej Szpigelglas) i „Jasza” (odpowiadający za działalność terrorystyczną nielegalnego wywiadu NKWD Jakow Sieriebriański). Byli to organizatorzy serii politycznych zabójstw i porwań, dokonanych jesienią 1937 roku, które oburzyły francuską opinię publiczną swoją zuchwałością i rozmachem⁵. W ankiecie służbowej Tokariew napisał, że nie władza

³ Komsomoł (akronim) – z ros. *Kommunističeskij sojuz mołodioży* (Komunistyczny Związek Młodzieży); powstała w 1918 roku organizacja młodzieżowa stanowiąca zaplecze partii komunistycznej w ZSRS. Jej celem była indoktrynacja młodzieży w wieku 14–28 lat w duchu idei komunistycznych. Rozwiązany w 1991 roku (przyp. red.).

⁴ Z ros. *Gławnoje uprawlenije gosudarstwiennoj bezopasnosti* – Główny Zarząd Bezpieczeństwa Państwowego (przyp. tłum.).

⁵ Służby sowieckie przeprowadziły wiele spektakularnych akcji, m.in. zamordowały zbiegłego do Francji byłego funkcjonariusza sowieckich służb specjalnych, emigracyjnego pisarza Gieorgija Agabiekowa; porwały i wywiozły do ZSRS Jew-

żadnym językiem obcym. Po siedmiu miesiącach we Francji! Można się domyślać, że nie był często wypuszczany na paryskie ulice. Obowiązywała zasada – ludzie sowieccy za granicą żyli w izolacji, w swoim małym, szczelnie zamkniętym światku. Nie znamy odpowiedzi na pytanie, czy Tokariew był zaangażowany w tajne operacje NKWD w Paryżu, a jeśli tak, to w jakim stopniu. Wiadomo jedno – do tajemnic sowieckiej działalności wywiadowczej jednak miał dostęp, nawet pozostając w czterech ścianach pawilonu. Na spotkania z „Douglasem” i „Jaszą” oraz innymi oficerami wywiadu przychodzili tam ich liczni agenci, udający zwykłych odwiedzających.

Po powrocie z Paryża Tokariew zajmował się działalnością operacyjną w centralnym aparacie NKWD, w kontrwywiadzie. W październiku na krótko przerzucił się na działania śledcze, obejmując funkcję zastępcy naczelnika wydziału śledczego 3. Wydziału GUGB NKWD. Właśnie stąd Beria przeniósł go w 1938 roku do Kalinina, gdzie Tokariew stanął na czele tamtejszego zarządu NKWD. Awansował na pułkownika.

Dalsza kariera Tokariewa to typowa droga protegowanych Berii – większość ich szybko została generałami. W 1943 roku Tokariew był już komisarzem bezpieczeństwa państwowego (odpowiednik generała-majora w armii), a w 1945 roku został przeniesiony na wysokie stanowisko ludowego komisarza bezpieczeństwa państwowego Tadżykistanu, gdzie przepracował trzy lata. Jednak tamtejsze warunki i południowy klimat zdecydowanie mu nie służyły. Poprosił o przeniesienie i kadrowcy MGB zaczęli szukać dla niego pracy na kierowniczym stołku w europejskiej części Rosji.

Wystawiono mu bardzo pozytywną ocenę o przydatności do służby. Pod każdym względem wspaniały pracownik! Jego poprzednik w Tadżykistanie został zwolniony za doprowadzenie do „rozkładu pracy”. A Tokariew wszystko naprawił. W ocenie służbowej sporządzonej 13 marca 1948 roku przez zastępcę ministra bezpieczeństwa państwowego Siergieja Ogołcowa można przeczytać:

„Tow. Tokariew dużo uwagi poświęcił reorganizacji pracy ministerstwa, oczyszczeniu organów MGB z osób nienadających się do pracy, rewizji struktury stanowisk kierowniczych i umocnieniu

gienija Millera – generała armii rosyjskiej, dyplomate, przywódcę emigracyjnego antykomunistycznego Rosyjskiego Związku Ogólnowojskowego (przyp. red.).

dyscypliny [...]. Organy MGB Tadżyckiej SRS przeprowadziły działania mające na celu ujawnienie i ewidencję kontyngentów, które stanowią bazę wywiadów zagranicznych, rozpoczęto wiele interesujących z operacyjnego punktu widzenia rozpracowań agenturalnych wobec osób podejrzewanych o działalność szpiegowską. W 1947 roku ministerstwo zdemaskowało i aresztowało kilku agentów wywiadów angielskiego, amerykańskiego, afgańskiego i niemieckiego. W ostatnim czasie pewnej poprawie uległa praca śledcza, było mniej przypadków umorzenia i cofnięcia spraw w celu przeprowadzenia dodatkowego śledztwa”⁶.

Zwrócono uwagę także na konkretne błędy: „Jednocześnie, ciągle mają miejsce istotne niedociągnięcia. Stan pracy agenturalno-operacyjnej dotyczącej nacjonalistycznego podziemia antysowieckiego jest na niskim poziomie. Przygotowanie spraw trockistów, pravicowców i członków byłych antysowieckich partii politycznych idzie słabo. Ciągle jeszcze nie dość rozwinięta jest działalność mająca na celu ujawnienie i zdemaskowanie agentury wywiadów zagranicznych, zwłaszcza angielskiej i amerykańskiej. Rozpracowania już rozpoczęte są prowadzone opieszale, bez użycia aktywnych środków. Nie poświęca się należytej uwagi dokumentacji spraw śledczych, nie zawsze prawidłowo wykorzystując dostępne dowody do zdemaskowania przestępców, dokumenty śledcze są źle sporządzane”⁷.

Tokariew jednak, jak zaznaczono w jego ocenie, podejmował działania mające na celu wyeliminowanie uchybień. „Tow. Tokariew ma duże doświadczenie w kierowaniu działalnością czekistowską. Udziela przemyślanych instrukcji, w podejmowaniu decyzji jest ostrożny i obiektywny. Osobiście pracuje z agenturą, bierze udział w przesłuchaniach najważniejszych aresztantów, często wizytuje obwodowe i rejonowe oddziały organów MGB, by przeprowadzić kontrolę pracy i udzielić im wsparcia. W stosunku do podwładnych jest surowy i wymagający, ostro reaguje na wykroczenia pracowników. Samodzielnie pracuje nad podwyższeniem swojego poziomu ideowo-politycznego, czyta dużo literatury politycznej i pięknej”⁸.

⁶ RGASPI, f. 17, op. 100, d. 251233.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*.

Autorzy oceny Tokariewa zwrócili także uwagę na jego „duży autorytet” w kolektywie MGB i pośród tadżyckiego aktywu partyjno-sowieckiego, chociaż przy okazji wyszedł jeden ważny szczegół: „charakter zamknięty, w kontaktach z podwładnymi suchy i oficjalny, żyje skromnie”⁹.

W biografii Tokariewa był jednakże fakt, który rzucał cień na wszystko inne. W sporządzonym 5 marca 1948 roku wniosku zarządu kadr MGB czytamy: „Kontrola ujawniła, że D. S. Tokariew pochodzi z rodziny dużego właściciela ziemskiego, jego ojciec zmarł w 1903 roku. Trzech wujów Tokariewa w 1929 roku zostało rozkułaczonych. W gospodarstwie ojca D. S. Tokariew nie mieszka od 1905 roku (miał wówczas trzy lata). Po śmierci ojca matka odeszła od jego krewnych i zamieszkała u swojej matki, w 1909 roku¹⁰ wyszła za mąż za chłopca biedniaka¹¹”. No i masz – trzech wujów rozkułaczyli! I jak tu z takimi papierami... Ale z drugiej strony był dzieckiem, wujków nie znał, wychowywał się w rodzinie biedniaka, od najmłodszych lat pracował. Był komsomolcem, a potem – w partii. To w sumie nie jest jeszcze kompromitujący materiał, ale w aktach osobowych lepiej odnotować.

Jego prośba o przeniesienie z Tadżykistanu została rozpatrzona pozytywnie. Zresztą także komisja lekarska doszła do wniosku, że „koniecznie powinien mieszkać w miejscu o umiarkowanym klimacie”¹². Na mocy rozkazu MGB ZSRS 9 kwietnia 1948 roku Tokariew został ministrem bezpieczeństwa państwowego Tatarskiej Autonomicznej Socjalistycznej Republiki Sowieckiej i przeniósł się do Kazania.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ W życiorysie Tokariew napisał, że jego matka wyszła za mąż w 1907 roku. Najprawdopodobniej w 1909 roku miał miejsce ślub kościelny.

¹¹ System sowiecki, przeprowadzając kolektywizację wsi, sklasyfikował pochodzenie chłopskie na „biedniackie”, „średniackie” i „kułackie”. „Biedniak” to właściciel małego kilkuhektarowego gospodarstwa rolnego lub też mieszkaniec wsi nieposiadający ziemi. „Średniak” – to właściciel średniego, kilkunastohektarowego gospodarstwa rolnego. „Kułak” – to właściciel większego, kilkudziesięciohektarowego gospodarstwa, zatrudniający najemną siłę roboczą. W okresie ZSRS określenie „kułak” było jednoznacznie pejoratywne, a uznanie za „kułaka” oznaczało zaliczenie do wrogów władzy sowieckiej podlegających szykanom i represjom ze strony państwa (przyp. red.).

¹² RGASPI, f. 17, op. 100, d. 251233.

Tam Tokariew, jak przystało na ministra Stalina, wszędzie szukał wrogów. Czekistowska szkoła właśnie na tym polegała, żeby montować głośne sprawy przeciwko władzom republiki. Dlaczego akurat władzom? A czy na kimś w Moskwie zrobią wrażenie aresztowania wszelkiej drobnicy? Za to republikańska wierchuszka – to już coś! Tylko tak można zademonstrować Stalinowi swój zapał do pracy, udowodnić, że jesteś na właściwym miejscu. I Tokariew starał się, pisał dla ministra bezpieczeństwa państwowego Wiktora Abakumowa raporty, w których ujawniał „wrogów” na szczytach tatarskich władz. Jeden z meldunków, w którym demaskował Galeja Dinmuchamietowa, przewodniczącego Prezydium Rady Najwyższej Tatarskiej ASRS (nr 7050/A), Abakumow uznał za tak istotny, że 21 sierpnia 1950 roku przesłał go do Gieorgija Malenkowa w KC WKP(b)¹³. Co takiego ciekawego odkrył Tokariew w życiorysie tego ważnego urzędnika? W rzeczy samej – nic. Wszystko w tradycyjnym sowieckim duchu. Tokariew pisał, że Galej Afzaletdinowicz Dinmuchamietow pochodzi z rodziny mułły i był w przeszłości związany z tatarskimi nacjonalistami. Przy czym swoje wnioski o „związkach z nacjonalistami” Tokariew oparł na starych zeznaniach z lat 1937–1938, kiedy w czasach Wielkiego Terroru torturowani więźniowie obciążali wszystkich po kolei¹⁴. Sygnał od Tokariewa nie miał natychmiastowego efektu. W kolejnym roku Dinmuchamietow został wybrany do Rady Najwyższej Rosyjskiej Socjalistycznej Federacyjnej Republiki Sowieckiej¹⁵. Ale tajemniczym zbiegiem okoliczności zmarł 20 sierpnia 1951 roku, dokładnie rok od donosu Tokariewa. Ogólnopaństwowe gazety uczciły jego pamięć serdecznym nekrologiem¹⁶.

Stalin oczywiście pamiętał o „burżuazyjnych nacjonalistach”, ale Tokariew trochę wypadł z obiegu. W Moskwie w tym czasie „w modzie” było demaskowanie szpiegów, a na tym polu

¹³ CA FSB, f. 4-os, op. 8, d. 8, l. 269–272.

¹⁴ W czasach Wielkiego Terroru Dinmuchamietow sam stosował represje. Na mocy szyfrotelegramu NKWD z 18 września 1937 roku, jako pełniący obowiązki przewodniczącego Centralnego Komitetu Wykonawczego Tatarskiej ASRS, został włączony do składu trójki NKWD, która w trybie pozasadowym wydawała wyroki rozstrzelania.

¹⁵ Lista deputowanych Rady Najwyższej RFSRS, „Prawda” z 22 lutego 1951 r.

¹⁶ Nekrolog Galeja Afzaletdinowicza Dinmuchamietowa (1892–1951), „Prawda” z 21 sierpnia 1951 r.

zupełnie nie miał się czym pochwalić. Po aresztowaniu w lipcu 1951 roku ministra bezpieczeństwa państwowego Abakumowa na polecenie Stalina rozpoczęła się w organach MGB prawdziwa czystka, której towarzyszyły aresztowania, samokrytyka i demaskowanie. Szefowie MGB prosto z foteli wiceministrów trafiali do więzienia. Pracownicy operacyjni w regionach wyciągali z tego wnioski. Niektórzy podwładni Tokariewa, a wśród nich naczelnik oddziału w Zarządzie MGB Obwodu Kazańskiego Chakim Galullin, stwierdzili, że teraz nastąpił ich czas. Tokariew został otwarcie zaatakowany podczas zebrania partyjnego. Oskarżenia były typowe. Zarzucano mu, że jest „abakumowcem” i w swojej kierowniczej działalności stosował niemoralne i występne metody. Na razie jeszcze konsekwencji nie wyciągnięto, był to tylko wyraz braku politycznego zaufania.

Tokariew doskonale rozumiał, czym to grozi i wykonał manewr wyprzedzający. 13 grudnia 1952 roku wysłał oświadczenie adresowane na nazwisko sekretarza Tatarskiego Komitetu Krajowego KPZS, a jego kopię – do sekretarza KC KPZS Gieorgija Malenkowa: „Jak Wam wiadomo, naczelnik Zarządu MGB Obwodu Kazańskiego Galullin na posiedzeniu sekretariatu Komitetu Krajowego KPZS, które odbyło się 11 grudnia br., oświadczył, że jestem przyjacielem i protegowanym Abakumowa. Ponieważ oświadczenie to jest zupełnie bezpodstawne i obliczone na to, by mnie niezasłużenie zdyskredytować, proszę Was, byście wyjaśnili tę sprawę i pociągnęli Galullina do odpowiedzialności jako złośliwego oszczercę”¹⁷.

Komunista ma prawo do tego, by jego sprawa została uczciwie wyjaśniona. 19 grudnia 1952 roku sekretariat KC KPZS podjął w sprawie jego oświadczenia decyzję (St.3/223gs) następującej treści: „Zlecić Szkiriatowowi (zwołanie), Piegowowi, Jepiszewowi i Jegorowowi z wezwaniem towarzyszy Tokariewa i Galullina, rozpatrzenie podania”¹⁸.

Tymczasem w Kazaniu sprawy toczyły się szybko. Najprawdopodobniej Tokariew narobił sobie wrogów wśród miejscowych

¹⁷ Rosyjskie Państwowe Archiwum Historii Najnowszej – ros. *Rossijskij gosudarstwennyj archiw nowiejszej istorii* (dalej: RGANI), f. 4, op. 9, d. 574, l. 43.

¹⁸ *Ibidem*, l. 42.

władz. Tatarski Komitet Krajowy KPZS pozbawił go funkcji ministra bezpieczeństwa państwowego w republice 19 grudnia 1952 roku, zarzucając mu, że nie zdołał „zapewnić prawidłowego kierownictwa”. To był początek końca, chociaż formalnie Tokariew pozostawał na stanowisku. Po pierwsze potrzebna była decyzja Sekretariatu KC KPZS o zwolnieniu ze stanowiska nomenklaturowego¹⁹, a po drugie – rozkaz MGB w sprawie zwolnienia. I dopiero wtedy Prezydium Rady Najwyższej Tatarskiej ASRS powinno wydać stosowny dekret. Dopiero wówczas ministra można było uznać za pozbawionego funkcji.

Ministerstwo zasygnalizowało, że gotowe jest poświęcić Tokariewa. 22 stycznia 1953 roku do KC KPZS trafiło pismo adresowane do Malenkowa z prośbą o zwolnienie Tokariewa z funkcji ministra, „jako że dopuścił się poważnych błędów”, i zatrudnienie na jego miejscu Grigorija Zimina (zastępcy ministra bezpieczeństwa państwowego Białorusi)²⁰. Tego samego dnia do KC skierowano informację o przyczynach zwolnienia Tokariewa, podpisaną przez zastępcę ministra bezpieczeństwa państwowego ZSRS Aleksieja Jepiszewa. Była w niej mowa o tym, że kierownictwo MGB Tatarskiej ASRS wbrew zaleceniom partii „nie przeprowadziło reorganizacji pracy operacyjno-śledczej” i jest ona „na niskim poziomie”. W szczególności zaś:

„W 1952 roku MGB Tatarskiej ASRS nie zdemaskowało ani jednego agenta wywiadów zagranicznych. Działania w sprawie ujawnienia wrogiej działalności byłych uczestników partii antysowietickich i burżuazyjnych nacjonalistów są zaniedbane. Kierownictwo ministerstwa i tow. Tokariew osobiście nie podjęli działań na rzecz podniesienia poziomu pracy czekistowskiej aparatu, w efekcie czego mają miejsce demaskowanie metod pracy organów MGB, fiaska rozpracowań, falsyfikacje dokumentów.

Z powodu źle zorganizowanej pracy wychowawczej z funkcjonariuszami operacyjnymi wielu pracowników aparatu

¹⁹ Stanowiska ministrów bezpieczeństwa państwowego w republikach autonomicznych i naczelników UMGB (regionalnych oddziałów) w krajach i obwodach RFSRS należały do nomenklatury Sekretariatu KC KPZS. Dopiero po zatwierdzeniu kandydatur przez Sekretariat KC, MGB ZSRS sporządzało rozkaz o nominacji lub zwolnieniu.

²⁰ CA FSB, f. 4-os, op. 11, d. 21.

ministerstwa i organów rejonowych dopuszcza się naruszeń dyscypliny państwowej i partyjnej, ma niedbały stosunek do pracy, pije, rozpowiada tajne informacje, łamiąc Statut Artelu²¹ Rolniczego.

Minister bezpieczeństwa państwowego tow. Tokariew kierował ministerstwem błędnymi metodami, nadużywał stanowiska w stosunku do podwładnych, nie konsultował się z pracownikami kierownictwa, stracił kontakt z organizacją partyjną, źle orientował się w sytuacji w ministerstwie.

Tow. Tokariew nie popierał oddolnej słusznej krytyki błędów w pracy, a przeciwnie – ukrywał te błędy i pod różnymi pretekstami próbował usunąć z aparatu pracowników, którzy występowali z krytyką²².

Oskarżenia poważne: i „rozkład pracy”, i „dławienie krytyki”. Zazwyczaj, po otrzymaniu takiego wniosku z MGB, sprawę szybko wpisywano do porządku obrad Sekretariatu KC KPZS w celu jej rozstrzygnięcia. Ale z jakiegoś powodu w KC sprawa się przeciągnęła i decyzja nie została podjęta przed śmiercią Stalina. Możliwe, że sprytny ruch Tokariewa – wysłanie skargi do Malenkowa – zadziałał jako czynnik spowalniający. Trzeba przecież było poczekać na decyzję przewodniczącego Komisji Kontroli Partyjnej Matwieja Szkiriatowa, któremu zlecono wyjaśnienie sprawy. Trochę to potrwa, zanim wezwą do Moskwy, zanim powyjaśnią. A czas leci.

Tokariew pełnił więc funkcję ministra aż do przeprowadzonej przez Berię reorganizacji MWD. Dopiero kiedy 16 marca 1953 roku na fali nowych nominacji na czele zjednoczonego MWD Tatarskiej ASRS (w którego skład weszło także dawne MGB) stanął Michaił Zapiewalin, Tokariew został na lodzie. W Moskwie powinni byli zaproponować mu nowe stanowisko. Zarówno nowy minister Beria, jak i jego pierwszy zastępca Bogdan Kobiłow dobrze znali Tokariewa, ale z jakiegoś powodu nie tylko nie dali mu generalskiej funkcji, ale także nie spieszyli się, by załatwić mu jakąkolwiek pracę.

²¹ Artel – zrzeszenie drobnotowarowych wytwórców w Rosji (przyp. red.).

²² RGASPI, f. 17, op. 100, d. 251233.

Dopiero 6 maja 1953 roku na mocy rozkazu MWD ZSRS nr 214 Tokariew dostał nominację na naczelnika 5. Wydziału Zarządu MWD Obwodu Włodzimierzowskiego. Do jego zadań należała działalność kontrwywiadowcza w gospodarce, czyli „obsługa agenturalno-operacyjna” państwowych obiektów gospodarczych. Dla generała to upokarzające – objąć funkcję, która nadaje się dla pułkownika. Nie trwało to jednak długo i już 27 lutego 1954 roku Tokariew został w związku z chorobą zwolniony i wysłany na emeryturę. Został we Włodzimierzu.

Ławrientij Beria, przebudowując kadry wiosną 1953 roku, szczególnie wyróżniał tych, których znał z NKWD jeszcze przed wojną. Wydawało się, że Tokariew należał do tej grupy. A jednak okazało się, że nie. Trudno oprzeć się wrażeniu, że kierownictwo MWD miało coś przeciwko niemu. Rozwiązanie tej zagadki może się kryć w odległym 1940 roku. To wtedy Tokariew srodze rozczarował Bogdana Kobałowa brakiem czekistowskiego hartu.

Narada u Kobałowa

W marcu 1940 roku do Moskwy wezwano kierownictwo zarządów NKWD trzech obwodów: kalinińskiego, smoleńskiego i charkowskiego. Tokariew pojechał do Moskwy samochodem, zabierając ze sobą zastępcę Wasilija Pawłowa i komendanta Zarządu NKWD Andrieja Rubanowa. Zebranie odbywało się na moskiewskiej Łubiance²³, w gabinecie Kobałowa, który poinformował zebranych o „instrukcjach wyższej instancji” w sprawie polskich jeńców²⁴. Kobałow przeprowadził instruktaż, uprzedzając o ściśle tajnym charakterze planowanej rozprawy: „A tu żadnych prokuratorów, żadnych osób postronnych – nikogo. Do tego – jak mówił Kobałow na tej nieszczęsnej naradzie – żadnych postronnych świadków..., żadnych żywych świadków być nie powinno.

²³ Łubianka – potoczna nazwa siedziby służb bezpieczeństwa i więzienia śledczego mieszczącego się w podziemiach budynku. Nazwa pochodzi od placu Łubiańskiego w Moskwie, przy którym znajduje się budynek (przyp. red.).

²⁴ *Katyń. Dokumenty zbrodni*, t. 2, *Zagłada...*, *op. cit.*, s. 433–434.

Prokuratorzy też nie są potrzebni”²⁵. W naradzie brał udział także naczelnik UPWI Soprunienko, który meldował, ile osób ma być rozstrzelanych w każdym z obwodów i udzielał wyjaśnień. Z wysokich rangą obecny był zastępca narkoma spraw wewnętrznych ds. kadrowych Siergiej Krugłow²⁶. Tokariew wspominał, że w naradzie brało udział nie więcej niż 15–20 osób.

Gdy Tokariew dowiedział się o skali planowanej operacji i że jego zarząd ma rozstrzelać ponad 6 tysięcy osób, przeraził się, chociaż – jak mówił – do strachliwych nie należał. Po naradzie poprosił Kobułowa o pozwolenie na rozmowę w cztery oczy.

„Kobułow odparł: »Dobrze, zostań«. Zostałem. Zaczęliśmy rozmowę: »W takich operacjach nigdy w życiu nie uczestniczyłem. Gdy dowiedziałem się o skali tej operacji, tym bardziej przestraszyłem się, że nie potrafię tego zrobić«. »A myśmy na was nie liczyli« – rzucił szef ze złością. W istocie rzeczy oznajmił mi o mojej służbowej niekompetencji. »Myśmy na was nie liczyli. Zaprośiliśmy was dlatego, że na terytorium waszego obwodu będą te operacje przebiegały, więc bez pomocy waszych pracowników nie da się obejść. Toteż zaprosiliśmy was i waszego pierwszego zastępcę, abyście wiedzieli, co się tu dzieje«. Wyszedłem z gabinetu Kobułowa z ulgą na duszy”²⁷.

Tokariew twierdził, że nie pamięta dokładnej daty narady u Kobułowa. Pamiętał tylko, że było to w marcu 1940 roku, a z Moskwy powrócił z wiadomością o awansie na majora bezpieczeństwa państwowego, o którym poinformował żonę²⁸. To ważny fakt! Stopień majora przyznano mu na mocy rozkazu NKWD ZSRS z 14 marca 1940 roku, a więc narada musiała się odbyć albo tego samego dnia, albo jeden, dwa dni później. Jeśli wziąć pod uwagę, że decyzja Biura Politycznego KC WKP(b) zapadła 5 marca, to logika podpowiada, iż na zwołanie narady instruktażowej NKWD potrzebne było nieco ponad tydzień.

²⁵ *Ibidem*, s. 446.

²⁶ *Katyń. Dokumenty zbrodni*, t. 2, *Zagłada...*, *op. cit.*, s. 446.

²⁷ *Ibidem*, s. 434–435.

²⁸ *Ibidem*, s. 447.

Egzekucja

Po powrocie do Kalinina Tokariew i jego zastępca Pawłow mieli utworzyć grupę pracowników NKWD do przeprowadzenia egzekucji. W swoich zeznaniach w 1991 roku Tokariew marginalizował swoją rolę, twierdząc, że wszystko przekazał swoim zastępcom.

„Otóż Kaczin, mój pomocnik, brał udział [w przygotowaniu egzekucji]. Otrzymał rozkaz oddelegowania niezbędnej liczby ludzi celem udzielenia pomocy pracownikom. Zastępca do spraw kadrowych dobierał ludzi [...]”²⁹. Tokariew pamiętał kategoryczne zarządzenie Kobułowa o ściśle tajnym charakterze operacji, o tym, że „nie powinno być ani jednego żywego świadka”³⁰. To oznaczało, że ci, którzy wiedzieli o rozstrzeliwaniu Polaków, ale nie brali w tym udziału jako wykonawcy, powinni zostać usunięci. Tokariew zrozumiał to dosłownie i uważał, że uratował życie jednemu ze swoich pracowników – kierowcy, który początkowo odmawiał udziału w egzekucjach: „jeden z kierowców – nie pamiętam jego nazwiska – odmówił. Bałem się, aby nie wydano rozkazu rozstrzelania go jako świadka. Wezwałem więc go do siebie i mówię: »Miś, ty jesteś komunistą...« [kolejne zdanie niezrozumiałe – dopisek tłum.] wziąłem grzech na swoją duszę, lecz po to, by uchronić go [od śmierci] jako człowieka”³¹.

Na zadane wprost pytanie, czy wydawał poszczególnym funkcjonariuszom rozkaz uczestniczenia w rozstrzeliwaniach, Tokariew odpowiadał przecząco, obarczając winą swoich zastępców³². Według jego zeznań istotną rolę w formowaniu ekipy egzekutorów odegrał Wasilij Błochin, naczelnik komendantury NKWD, który przyjechał z Moskwy. Znał on osobiście ze Smoleńska niektórych czekistów, np. Nikołaja Suchariewa³³.

Według Tokariewa w Zarządzie NKWD w Kalininie „łącznie około 30 osób uczestniczyło w rozstrzeliwaniach” – „głównie

²⁹ *Ibidem*, s. 440.

³⁰ *Ibidem*, s. 442.

³¹ *Ibidem*, s. 442.

³² *Ibidem*, s. 470.

³³ *Ibidem*, s. 450.

kierowcy i niektórzy strażnicy więzienni”³⁴. Analiza listy nagrodzonych na mocy rozkazu NKWD ZSRS nr 001365 z 26 października 1940 roku³⁵ pozwala dostrzec pewne prawidłowości w doborze ludzi: byli to pracownicy 1. Wydziału Specjalnego (ewidencyjno-archiwalnego), komendantury, nadzorcy i strażnicy z więzienia wewnętrznego, kierowcy Zarządu NKWD. Był to, można powiedzieć, personel obsługujący maszynę śmierci uruchomioną przez Błochina. Każdy odpowiadał za konkretny odcinek. Pracownicy 1. Wydziału Specjalnego przygotowywali dokumenty skazanych na rozstrzelanie i sporządzali protokoły egzekucji. Pracownicy komendantury rozstrzelali, strażnicy wyprowadzali więźniów na miejsce rozstrzeliwań. Kierowcy przywozili ze stacji tych, którzy przybyli z obozu w Ostaszkowie do więzienia wewnętrznego w budynku NKWD, a po egzekucji ładowali zwłoki do samochodów i odwozili do mogiły w Miednoje. I rzeczywiście, po przeliczeniu pracowników według listy nagrodzonych (tych, o których udało się odnaleźć informacje) wychodzi 35 pracowników Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego. Cóż, pamięć Tokariewa nie zawiodła, podał liczbę uczestników operacji zbliżoną do faktycznej.

Wkrótce po naradzie u Kobułowa do Kalinina przybyli: zastępca naczelnika Głównego Zarządu Transportu NKWD Nikołaj Siniegubow, naczelnik sztabu Głównego Zarządu Wojsk Konwojowych NKWD Michaił Kriwienko i naczelnik wydziału komendanckiego AChU³⁶ NKWD Wasilij Błochin. Mieszkali na stacji kolejowej, gdzie na bocznym torze stał ich wagon – salonka. Tam dostarczano im korespondencję i jedzenie. Był to swego rodzaju sztab, który organizował i koordynował pracę wszystkich ogniw tego łańcucha – od „rozładunku” obozu ostaszkowskiego do zakopania ciał w Miednoje. Datę wyjazdu Błochina z Moskwy można ustalić precyzyjnie. Zgodnie z rozkazami AChU NKWD ZSRS był w delegacji od 16 marca do 23 maja 1940 roku³⁷. Trudno stwierdzić, czy od razu udał się do Kalinina. Być może wykorzystał te

³⁴ *Ibidem*, s. 439, 457.

³⁵ Zob. rozdział niniejszej książki: *Zagadki listy nagrodzonych*.

³⁶ Z ros. *Administratiwno-choziajstwiennoje upravlenije* – Zarząd Administracyjno-Gospodarczy NKWD (przyp. tłum.).

³⁷ Państwowe Archiwum Federacji Rosyjskiej – *Gosudarstwiennyj archiw Rossijskoj Fiedieracyni* (dalej: GARF), f. 9423, op. 35, d. 19, l. 210–211.

prawie trzy tygodnie poprzedzające rozpoczęcie operacji, by udać się na inspekcje także do Smoleńska i Charkowa.

Tokariew wspominał, że: „razem z Błochinem i Siniegiubowem przyjechał szef Głównego Zarządu Wojsk Konwojowych – Kriwienko. Wraz z nim przyjechał cały pociąg wagonów więziennych. W tych »wagónzakach« przewożono jeńców wojennych z Ostaszkowa do Kalinina. A w »awtozakach«³⁸ przewożono ich ze stacji Kalinin do więzienia wewnętrznego [NKWD]. Ot i cała technologia”³⁹.

W pierwszej kolejności Błochin zadbał o odpowiednie przygotowanie pomieszczenia do rozstrzeliwań i 5 kwietnia rozpoczęły się egzekucje. Nawet po 50 latach Tokariew wzdygał się na wspomnienie masowych rozstrzeliwań:

„Weszli do mnie we trzech: Siniegiubow, Błochin i Kriwienko. Siedziałem w gabinecie. Cóż pójdziemy, pójdziemy!... To było już w pierwszy dzień. Tak więc poszliśmy. I wówczas zobaczyłem całą tę grozę. Przyszliśmy tam. Po kilku minutach Błochin włożył swoją odzież specjalną: brązową skórzaną czapkę, długi skórzany brązowy fartuch, skórzane brązowe rękawice z mankietami powyżej łokci. Na mnie wywarło to ogromne wrażenie – zobaczyłem kata!”⁴⁰.

Tokariew spędził niedługi czas w pomieszczeniu, w którym odbywały się krótkie przesłuchania więźniów w celu potwierdzenia ich danych i porównania ich z dokumentami i „listami śmierci”, po czym wyszedł. Nie chciał być przy egzekucjach.

„Do celi, gdzie odbyły się rozstrzeliwania, nie wchodziłem. Tam technologia była wypracowana przez Błochina, tak, i komendanta naszego Zarządu Rubanowa. Obili oni wojłokiem drzwi wychodzące na korytarz, żeby nie było słychać strzałów w celach. Następnie wyprowadzali skazanych – tak będziemy [o nich] mówić – przez korytarz, skręcali w lewo, gdzie była czerwona świetlica⁴¹.

³⁸ W samochodach do przewożenia więźniów (przyp. tłum.).

³⁹ *Katyń. Dokumenty zbrodni*, t. 2, *Zagłada...*, *op. cit.*, s. 448.

⁴⁰ *Ibidem*, s. 449.

⁴¹ Czerwona świetlica – pomieszczenie propagandowe z popiersiem lub portretem Lenina i wizerunkami innych dygnitarzy komunistycznych, plakatami, literaturą agitacyjną itp. (przyp. red.).

W czerwonej świetlicy sprawdzali według listy: czy zgadzają się dane, dane personalne, czy nie ma jakiegoś błędu, tak..., a następnie, gdy przekonywali się, że to ten człowiek, który ma być rozstrzelany, niezwłocznie zakładali mu kajdanki i wprowadzali do celi, gdzie dokonywano rozstrzelania. Ściany celi również były obite materiałem dźwiękochłonnym. To wszystko⁴².

Skazanych nie informowano o wyrokach, które na nich wydano: „Nikomu nie odczytywano nic, niczego nie mówiono – kajdanki i dawaj dalej”⁴³.

Cela rozstrzeliwań miała drugie wyjście – na podwórze. Tamtędy wynosili ciała zabitych i ładowali na samochody do wysyłki do Miednoje, na miejsce pochówku. Na pytanie, kto przynosił ciała, Tokariew powiedział, że robili to „głównie kierowcy i niektórzy strażnicy więzienni. Podciągali do wozu i wrzucali do skrzyni”⁴⁴.

W Miednoje, gdzie na działce należącej do NKWD znajdowały się już masowe groby rozstrzelanych w czasie Wielkiego Terroru, trzeba teraz było zakopać ciała ponad sześciu tysięcy zamordowanych więźniów obozu w Ostaszkowie. Kiedy Tokariew zaproponował, by zatrudnić ludzi do wykopania dołów, moskwianie wyśmiali go. Co za naiwność! W 1937 i 1938 w stolicy używano do tego „poważnej techniki” – koparek. Komendant UNKWD Rubanow dostał polecenie, by załatwić maszynę – poradził sobie, przywiózł koparkę Komsomolec. Iwan Antonow, członek „specgrupy” Błochina, który razem z nim przyjechał z Moskwy, sam wsiadł do kabiny i kopał rów⁴⁵.

Błochin przywiózł ze sobą do Kalinina nie tylko swojego wieloletniego podwładnego Antonowa⁴⁶. Był jeszcze trzeci członek „specgrupy” NKWD, ale Tokariew nie pamiętał jego nazwiska. Można tylko podejrzewać, że był to albo Aleksandr Jemieljanow, który przebywał w delegacji od 16 marca do 29 kwietnia

⁴² Katyń. Dokumenty zbrodni, t. 2, Zagłada..., op. cit., s. 440.

⁴³ *Ibidem*, s. 446.

⁴⁴ *Ibidem*, s. 457.

⁴⁵ *Ibidem*, s. 451, 460.

⁴⁶ Według rozkazu AChU NKWD ZSRS nr 72 z 31 maja 1940 roku I. I. Antonow przebywał w podróży służbowej od 16 marca do 23 maja 1940 roku (GARF, f. 9423, op. 35, d. 19, l. 210–211).

1940 roku, albo Piotr Jakowlew – ten przebywał poza Moskwą od 24 marca do 23 maja 1940 roku⁴⁷.

Materiały archiwalne potwierdzają, że Tokariew sprawnie i regularnie meldował do Moskwy o liczbie rozstrzelanych, wysyłając szyfrowane wiadomości do zastępcy narkoma spraw wewnętrznych Wsiewołoda Mierkułowa. Można powiedzieć, że prowadził ogólną księgowość. Teksty telegramów były skrajnie lakoniczne, np. 5 kwietnia 1940 roku napisał: „Pierwsze zlecenie wykonano 343”, i dalej regularnie: „14/IV ósme zlecenie wykonano 300”, „20/IV wykonano 345”, „22 kwietnia wykonano 296”, „23 kwietnia wykonano 292”, „24 kwietnia wykonano 195”, „25 kwietnia wykonano 294”, „29 kwietnia wykonano 292”... itd., aż do ostatniego szyfrogramu – „22 maja wykonano 64”⁴⁸. I rzeczywiście, wszystko się zgadza – 23 maja Błochin wrócił do Moskwy.

Tokariew opowiedział, że pierwszego dnia rozstrzeliwani „przywieziono 300 ludzi. Okazało się, że za dużo. Noc była krótka i trzeba było kończyć już o świcie. Następnie zaczęto przywozić po 250⁴⁹. Podobno sam Błochin miał o to poprosić⁵⁰. W rzeczywistości jednak „norma” Błochina wynosiła nie 250, a niemal 300 rozstrzelanych w ciągu jednej nocy. Dowodzą tego przytoczone liczby, o których Tokariew informował Moskwę.

Misja Błochina w Kalininie dobiegła końca 22 maja 1940 roku. W swoim „wagonie sztabowym” na stacji urządził przyjęcie. Tokariew też dostał zaproszenie. „A gdy zakończyli całą tę brudną sprawę, moskwianie urządzili w swoim wagonie-salonce coś w rodzaju bankietu, natarczywie mnie zapraszali. Nie zgodziłem się i nie poszedłem”⁵¹.

Zadziwiająca jest, że jeszcze w 1991 roku Tokariew pamiętał dokładną liczbę Polaków rozstrzelanych przez jego zarząd – 6295. Jednocześnie, według meldunku UPWI, z obozu w Ostaszkwie wysłano do obwodu kalinińskiego 6287 ludzi⁵². O osiem osób

⁴⁷ GARF, f. 9423, op. 35, d. 19, l. 210–211.

⁴⁸ *Katyn'. Plenniki...*, op. cit., s. 540, 561, 564, 567, 569, 570, 571, 596.

⁴⁹ *Katyń. Dokumenty zbrodni*, t. 2, *Zagłada...*, op. cit., s. 449.

⁵⁰ *Ibidem*, s. 458.

⁵¹ *Ibidem*, s. 450.

⁵² *Katyn'. Plenniki...*, op. cit., s. 597.

mniej. Wyjaśnienie może być takie, że te osiem osób dostarczono na egzekucję nie z Ostaszkowa, ale z więzień NKWD, gdzie zostały wcześniej umieszczone⁵³. Liczba spraw skazanych przez trójkę w 1940 roku jeńców wojennych z obozu ostaszkowskiego, które zachowały się w archiwium KGB (zgodnie z notatką Szelepi-
na⁵⁴ z 1959 roku), wynosiła jednak 6311⁵⁵. Różnicę między liczbą skazanych a liczbą odkonwojowanych do Zarządu NKWD w Kalininie można prawdopodobnie tłumaczyć tym, że liczba podana przez Szelepi-
na jest wynikiem zsumowania osób wymienionych w protokołach trójki i umieszczonych na listach dyspozycyjnych wysłanych do Ostaszkowa. Trzeba uwzględnić, że mogły się tam znaleźć osoby umieszczone na listach przez pomyłkę – „duple” – gdy to samo nazwisko figurowało na liście dwukrotnie, oraz ci, którzy zostali skazani na śmierć, ale zmarli w obozie przed transportem do Kalinina. Takich sytuacji nie było wiele, ale zdarzały się i tłumaczą tę rozbieżność⁵⁶. W związku z tym podaną przez Tokariewa liczbę polskich jeńców zamordowanych w kwietniu i maju 1940 roku i pochowanych w Miednoje można uznać za precyzyjną.

⁵³ Wiadomo np. o trzech jeńcach, którzy byli przetrzymywani w więzieniu NKWD w Wielkich Łukach. Tokariew zlecił przygotowanie ich spraw 5 kwietnia 1940 roku, jak można podejrzewać, miały być rozpatrzone przez trójkę NKWD. Zob. *Katyń. Dokumenty zbrodni*, t. 2, *Zagłada...*, *op. cit.*, s. 444, 448.

⁵⁴ Notatka Szelepi-
na – ściśle tajny dokument sporządzony 3 marca 1959 roku przez przewodniczącego KGB Aleksandra Szelepi-
na, adresowany do pierwszego sekretarza KPZS Nikity Chruszczowa, zawierający propozycję zniszczenia 21 857 teczek personalnych ofiar zbrodni katyńskiej i zachowania jedynie protokołów tzw. trójki NKWD oraz potwierdzeń wykonania decyzji trójki (przyp. red.).

⁵⁵ *Katyn'. Plenniki...*, *op. cit.*, s. 601.

⁵⁶ *Ibidem*, s. 591; *Katyń. Dokumenty zbrodni*, *op. cit.*, t. 2, *Zagłada...*, *op. cit.*, s. 327. Przytoczono tutaj ostateczne dane o więźniach wysłanych z Ostaszkowa do Zarządu NKWD w Kalininie: 6236+51=6287. Z wyjaśnień wynika, że obóz nie wypełnił instrukcji w stosunku do 27 osób spośród tych, które znalazły się na listach dyspozycyjnych. W jednym przypadku instrukcja na to samo nazwisko była wypisana dwukrotnie, sześć osób znalazło się na liście przez pomyłkę, 16 osób zmarło, dwie osoby wcześniej wysłano do UNKWD w Kalininie i Czernihowie, dwie osoby zatrzymano w związku z listem Narkomatu Spraw Zagranicznych. Jeżeli pominiemy tego, który był na listach dwa razy i tych, których zatrzymano w związku z pismem Narkomatu (ich wyroki prawdopodobnie zostały odwołane), to zostaje 6311 osób skazanych przez trójkę i umieszczonych na listach dyspozycyjnych dla obozu ostaszkowskiego. Czyli dokładnie ta liczba, która znajduje się w notatce Szelepi-
na z 1959 roku.

Życie po śmierci

Po ciężkiej pracy w Kalininie 20 czerwca Błochin wziął urlop na półtora miesiąca i wrócił do obowiązków dopiero 6 sierpnia⁵⁷. Prawdopodobnie jeszcze przed urlopem przygotował i przekazał do zatwierdzenia listę pracowników, którzy zasłużyli na pochwałę. Trafili na nią zatrudnieni w NKWD obwodu kalinińskiego zaangażowani w rozstrzeliwania. Na podobnych listach umieszczono nazwiska ludzi z zarządów NKWD w Smoleńsku i Charkowie, a także funkcjonariuszy centralnego aparatu NKWD, którzy brali udział w operacji.

Właśnie w tym momencie dała o sobie znać pamiętliwość Bogdana Kobiłowa. On nigdy niczego nie zapominał. W 1991 roku Tokariew mówił:

„Spotkałem na korytarzu Błochina. Było to wkrótce po zakończeniu »roboty« – ja również zacząłem to nazywać robotą. Spotkałem go więc na korytarzu NKWD. Zapytał mnie: »Co przeciwko wam ma Kobiłow? Zapisalem was na listę ochotników – jesteście przecież szefem Zarządu – a on was własnoręcznie wykreślił«⁵⁸. A następnie Tokariew powiedział coś bardzo ważnego. Wskazał, że istniała lista osób do nagrodzenia, zawierająca nazwiska wszystkich, którzy uczestniczyli w rozstrzeliwaniach: »W Wydziale Finansowym oraz w archiwach Wydziału Finansowego znajdziecie na pewno listę nagrodzonych premią w wysokości miesięcznych poborów za udział w tej operacji. Mojego nazwiska z pewnością tam nie ma. Byłem szczęśliwy z tego powodu, że nie otrzymałem srebrników...«⁵⁹.

I znowu okazało się, że Tokariew miał rację. Jego nazwiska na liście nie było. Śledczy, którzy badali sprawę rozstrzeliwania Polaków, nie wiedzieli jeszcze o istnieniu pełnej listy jej uczestników⁶⁰. Ale dzięki „wskazówce” Tokariewa szybko odnalazli ją w archiwum. Już w lipcu 1991 roku podczas przesłuchania

⁵⁷ GARF, f. 9423, op. 35, d. 19, l. 266, 343.

⁵⁸ *Katyń. Dokumenty zbrodni*, t. 2, *Zagłada...*, op. cit., s. 442.

⁵⁹ *Ibidem*, s. 442.

⁶⁰ W polskim przekładzie brakuje dwóch ważnych zdań, które znajdują się na fonogramie z przesłuchania Tokariewa. Prokurator Jabłokow: „Trzeba zwrócić uwagę na to, kogo nagrodzili”. Tokariew: „Oczywiście, można się domyślić”.

jednego z uczestników zbrodni w Charkowie – Syromiatnikowa – zadali mu pytanie o nagrodę i o listę⁶¹.

Na liście nagrodzonych na mocy rozkazu NKWD ZSRS nr 001365 z 26 października 1940 roku „za pomyślne wykonanie zadań specjalnych”⁶², jak wspominałem już wcześniej, zdołaliśmy odszukać 35 pracowników Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego. Udało się znaleźć mniej lub bardziej szczegółowe informacje na temat 31 osób. W ich losach też można dostrzec pewne prawidłowości. Zadziwiające jest to, że w odróżnieniu od sytuacji egzekutorów ze Smoleńska wojna właściwie nie odcisnęła piętna na ich życiu. Nie ma wśród nich zabitych na froncie czy zaginionych bez wieści. Nadzorca więzienny Aleksiej Marusiew zmarł wcześniej, podczas wojny, w 1942 roku w Riazaniu, chociaż nie wiadomo, skąd się tam wziął. Zmarł także Dmitrij Orłow – w 1945 roku w Kalininie. Pozostali pomyślnie kontynuowali służbę.

Swojego wieloletniego kierowcę Nikołaja Suchariewa Tokariew zostawił w 1953 roku w Kazaniu. Ale nie zapomniał o nim. Czy kogoś takiego można zapomnieć? Wiele lat później, składając zeznania, Tokariew wspominał: „Na przykład dobrze wiem, że mój kierowca Suchariew brał aktywny udział [w egzekucjach], potem zaś sam się zastrzelił. Bogdanow, również nasz kierowca, także brał udział, lecz ten tylko woził już rozstrzelanych. A Suchariew uczestniczył w rozstrzeliwaniach i chwalił mi się jeszcze, jak to dzisiaj żwawo popracował”⁶³. Prawdopodobnie Tokariew nie zerwał kontaktu ze swoim podwładnym i kiedy ten, w 1964 roku, odszedł z tego świata – w jakiś sposób dowiedział się o tym⁶⁴. Czy Suchariew rzeczywiście się zastrzelił z pistoletu, który wcześniej dostał za zasługi? Czy tylko Tokariew wymyślił taki banalny finał, w którym złoczyńca niechybnie musi zostać ukarany?

⁶¹ *Katyń. Dokumenty zbrodni*, t. 2, *Zagłada...*, *op. cit.*, s. 490.

⁶² Lista osób nagrodzonych, zob. rozdział niniejszej książki: *Zagadki listy nagrodzonych*.

⁶³ *Katyń. Dokumenty zbrodni*, t. 2, *Zagłada...*, *op. cit.*, s. 439.

⁶⁴ Niestety nie ma żadnych wiarygodnych informacji dotyczących tego, czy Nikołaj Suchariew rzeczywiście popełnił samobójstwo. W archiwum partyjnym, gdzie przechowywane są jego partyjne akta ewidencyjne, znajduje się po prostu anulacja związana ze śmiercią, dokonana przez tatarski komitet obwodowy KPZS 22 grudnia 1964 roku. Zob. *ibidem*, s. 453.

Masowa egzekucja Polaków pozostawiła niezatarty ślad w pamięci Tokariewa. Jeszcze 50 lat później był w stanie dokładnie odtworzyć to uczucie przerażenia, które ogarnęło go w 1940 roku, kiedy Błochin zaprowadził go do celi rozstrzeliwań, żeby zdemontrować, jak jest zorganizowana kaźń. Tokariew obserwował to z daleka. Nie odważył się, a może nie chciał, zobaczyć samej procedury mordu. W jego rozumieniu było to coś takiego, co powoduje niekończące się cierpienie duszy i wyrzuty sumienia. Był szczerze przekonany, że ci, którzy uczestniczyli w rozstrzeliwaniach, bardzo źle skończyli. „Widowisko to najwidoczniej było okropne, skoro Rubanow postradał zmysły, Pawłow – mój pierwszy zastępca – zastrzelił się, sam Błochin – zastrzelił się”⁶⁵.

Tu się należy słowo wyjaśnienia – to Tokariew tak twierdził. W rzeczywistości nie ma żadnych twardych faktów czy świadectw, które potwierdzałyby samobójstwa Wasilija Błochina i Wasilija Pawłowa. Jest jasne, że ich stosunkowo wczesne śmierci były skutkiem nadszarpniętego przez wieloletnią nocną służbę zdrowia. Ciągłe napięcie, moralny ciężar, strach przed pomyłką, a także przed tym, by samemu nie wpaść w żarna systemu – wszystko to towarzyszyło pracy w służbie bezpieczeństwa państwowego nawet na spokojniejszych stanowiskach niż te, które zajmowali Błochin i Pawłow. A w przypadku Andrieja Rubanowa w ogóle trudno cokolwiek pojąć. Dosłużył się stopnia podpułkownika, pracował dalej jako komendant – przed odejściem na emeryturę w 1957 roku – w KGB Tatarstanu. Rubanow dożył późnej starości, umarł w wieku 80 lat. Na emeryturze pracował jako inspektor służby ratownictwa wodnego. Jak widać, był krzepki, taki aktywny staruszek. Raczej nie wyglądał na człowieka, który może stracić rozum.

Wiele osób dobrze go znało i wspominało: „Był to mocny chłop z wielkimi węsami jak u Budionnego”⁶⁶. Rubanow dużo pił. Według jednego ze świadków już w latach pięćdziesiątych, gdy jak zwykle się napił, zaczął się żalić sąsiadom. Mówił, że nazywają go pijakiem, ale nikt nie pyta, dlaczego pije. I gorzko wyznał: „O Panie,

⁶⁵ *Katyń. Dokumenty zbrodni*, t. 2, *Zagłada...*, op. cit., s. 440. W polskim tłumaczeniu protokołu zeznań Tokariewa nie ma zdania o Suchariowie, które jest na nagraniu.

⁶⁶ *Ibidem*, s. 467.

ilu ludzi przeszło przez moje ręce. Samych Polaków ilu!”⁶⁷. Jego pomocnik Aleksandr Zajcew też się kiedyś upił i nagle wyznał swojemu synowi, że brał udział w rozstrzelaniach. Nie mogli zatrzymać w sobie tej strasznej prawdy, wyrwała się na zewnątrz!

Podczas przesłuchania 20 marca 1991 roku Tokariew wymienił nazwiska swoich współpracowników, którzy osobiście uczestniczyli w rozstrzelaniach. Pomocnik szefa Zarządu NKWD Kaczin rekrutował ludzi do operacji, ale oprócz tego sam brał w nich udział⁶⁸. A naczelnik więzienia Cukanow – według Tokariewa – nie uczestniczył w rozstrzelaniu⁶⁹, lecz tylko pilnował porządku w więzieniu, w którym na krótko umieszczano kolejne partie oficerów przywożonych z obozu ostaszkowskiego. Gdy zapadała noc, wyprowadzał ich na egzekucje. Tokariew twierdził kategorycznie, że „rozstrzelanie było wykonywane przez kierowców i zwierzchnictwo”⁷⁰. Mówiąc o „zwierzchnictwie”, miał na myśli Błochina i pozostałych moskiewskich członków „specgrupy”.

Było ich oczywiście więcej niż te kilka nazwisk, które zapadły w pamięć Tokariewowi. Na liście nagrodzonych 26 października 1940 roku figurują: zastępca naczelnika UNKWD Wasilij Pawłow, pomocnik naczelnika Zarządu NKWD Timofiej Kaczin, naczelnik 1. Wydziału Specjalnego Michaił Kozochotski i jego pomocnik Michaił Ługinin, komendant Andriej Rubanow i dyżurni pomocnicy komendanta Wasilij Biełogorłow, Aleksandr Zajcew, naczelnik Wydziału Samochodowo-Technicznego Michaił Goriaczew, naczelnik garażu Nikołaj Sieniuszkin, naczelnik więzienia wewnętrznego Aleksiej Cukanow oraz siedmiu szoferów i 18 strażników Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego.

Pilnować, żeby nie gadali

Opuszczając Kalinin w drodze do nowej pracy, Tokariew nie przewidywał, że pociągnie za sobą ogon. Ludzie, jego ludzie

⁶⁷ *Ibidem*, s. 465.

⁶⁸ *Ibidem*, s. 440.

⁶⁹ *Ibidem*.

⁷⁰ *Ibidem*.

– kilku dotychczasowych podwładnych, a wraz z nimi natrętne wspomnienie o tym, o czym tak bardzo chciał zapomnieć. „Wówczas doradzono mi z Moskwy, bym zabrał ze sobą – po prostu przysłano – Rubanowa i Suchariewa. Przysłali tych dwóch, ponieważ wiedziałem o tej operacji, żebym trzymał ich w rękach, a oni nie paplali i milczeli. Później Suchariew przywiózł Osipowa. No cóż, musiałem wygonić go jak najszybciej. Rozpił się. Nawet podczas pracy upijał się do utraty przytomności”⁷¹.

Kierowca kalinińskiego NKWD to przypadek wyjątkowy. Nie udało się znaleźć o nim żadnych informacji. Świadkowie pamiętają go jako „wielodzietnego ojca”, dużo pijącego⁷². W Kalininie mieszkał niedaleko placu Lenina, w domu na ulicy Urickiego⁷³. Czy wyrzucony przez Tokariewa z pracy Osipow wrócił do Kalini-
na – nie wiadomo.

Andriej Rubanow i Nikołaj Suchariew podążali za Tokariewem. Najpierw pracowali z nim w Tadżykistanie, a od 1948 roku w Tatarskiej ASRS. Tokariew uwolnił się od nich dopiero w 1953 roku, gdy wyjechał do Włodzimierza. Tamci zostali w Kazaniu, gdzie pracowali aż do emerytury, tam też obaj zostali pochowani.

Większość uczestników operacji rozstrzeliwania Polaków została jednak w Kalininie. Stworzyli swojego rodzaju społeczność, tajemny krąg – grupę zauważonych, ale nie wyróżnionych. Przecież nie dostali w nagrodę orderów, medali ani dźwięcznych tytułów. Dostali pieniądze. Uniwersalną walutę przy rozliczeniach za zabójstwo. Wszyscy się wzajemnie pamiętali i nie wychodzili poza swój krąg. Gdy się spotykali, zapewne nie chcieli jednak głośno przypominać tego, co ich łączyło. Rozmawiali o różnych rzeczach, popatrując na siebie nawzajem. Najczęściej o kolegach z pracy. Pamiętasz? Jak to, umarł? A ten jeszcze pracuje? I oczywiście o chorobach. Wieloletnia praca, nocne dyżury kierowców i strażników odbijały się na zdrowiu.

Poza Rubanowem, Suchariewem i jeszcze kilkoma pracownikami miejscowego NKWD prawie nikt z nich nie wyjeżdżał

⁷¹ *Ibidem*, s. 464.

⁷² *Ibidem*, s. 463.

⁷³ Obecnie ul. Triochswiatska w Twerze.

z Kalinina, przeniesienia do innych miejscowości były rzadkością. Z dala od miasta wylądowało ostatecznie tylko kilka osób i to głównie wyżsi rangą pracownicy, tacy jak Wasilij Pawłow, Timofiej Kaczin, Michaił Ługinin, a także drobniejsi, którzy zrobili jakąś karierę, np. Aleksiej Marusiew. Pozostali przechodzili na emeryturę i cicho dożywali swoich dni w Kalininie. Jakby specjalnie ktoś trzymał ich wszystkich razem, w zwartej grupie. Grupie połączonej wspólną zbrodnią.

W mieście mieli się na oku. Były dyżurny pomocnik komendanta Wasilij Biełogorow i naczelnik 1. Wydziału Specjalnego Michaił Kozochotski mieszkali w tym samym domu, pod numerem 18, w Zaułku Kooperatiwnym. Strażnicy Michaił Lebiediew, Arsenij Jakowlew i dyżurny pomocnik komendanta Aleksandr Zajcew także mieszkali w jednym domu, na Bebela, pod numerem 3. I dokładnie tak samo pod jednym dachem, na ulicy Musorgskiego 23 mieszkali jeszcze dwaj uczestnicy rozstrzeliwań – strażnicy Wasilij Żylcow i Aleksandr Fadiejew. Spotykali się w pracy, na ulicy, w pobliskim sklepie, na podwórzu, gdzie zapewne „zabijali kozła”⁷⁴ przy stoliku do domina.

Czasami, już po zakończeniu służby w „organach”, spotykali się w nowych miejscach pracy. Były strażnik Nikołaj Gołowinkin od 1949 roku pracował jako tokarz, później przy obrabiarce w Kalinińskim Zakładzie Budowy Wagonów. Być może był jednym z niewielu, którzy poszli pracować jako robotnicy, pozostali woleli obowiązki strażników przemysłowych. W tym samym zakładzie zatrudnił się jako strażnik jego były kolega, też dawny nadzorca więzienny, Wasilij Iwanow. Wprawdzie pracował tam niedługo, od 1960 do 1966 roku. Gdyby został tam dłużej, stałby się świadkiem triumfu Gołowinkina. W 1971 roku jako przodownik pracy został on uhonorowany Orderem Czerwonego Sztandaru Pracy. Order wręczył mu w uroczystej oprawie sam dyrektor zakładu Władimir Naliwajko 29 kwietnia 1971 roku. Ciekawe, czy ktokolwiek z obecnych na uroczystości wiedział lub choćby domyślał się, jakie wybitne zasługi miał w przeszłości Gołowinkin w dziedzinie rozstrzeliwań.

⁷⁴ Grali w domino (przyp. tłum.).

Ale wyróżnienie Gołowinkina, o którym pisały lokalne gazety, to raczej wyjątek. Byli egzekutorzy pełnili najczęściej skromne funkcje w służbie ochrony albo pędzili cichy żywot emerytów. Cicho, jeden za drugim, umierali, zabierając ze sobą tajemnicę 1940 roku. Czasami, z rzadka, przypominała o nich prasa. I tak np. na ostatniej stronie gazety obwodowej opublikowano skromną informację: „Komitet KPZS Rejonu Nowopromyszlennyj m. Kalinina ze smutkiem informuje o śmierci Michaiła Andriejewicza Kozochotskiego, członka KPZS od 1919 roku i składa wyrazy współczucia rodzinie”⁷⁵. Ale co to mówiło szerokiemu odbiorcy? Nic! Kto w 1965 roku znał czy pamiętał Kozochotskiego? Nikt, poza może jego byłymi współpracownikami. Być może dawni kaci spotykali się przy okazji chowania kolegów. Milczeli znacząco i rozchodzili się, by się zobaczyć na następnym pogrzebie.

Nie wszyscy egzekutorzy cieszyli się szacunkiem. Dwóch usunięto z partii jeszcze krótko po wojnie. Michaiła Lebidiewa – w 1947 roku, a Michaiła Ignatjewa – w 1948. Ignatjew został skreślony z bardzo prozaicznego powodu. Jako sekretarz organizacji partyjnej przywłaszczał sobie partyjne składki komunistów. Takie „złodziejstwo” w surowych murach MGB! Na posiedzeniu biura kalinińskiego obwodowego komitetu partyjnego WKP(b) podczas rozpatrywania apelacji ustalono, że „Lebidiew, pełniąc obowiązki sekretarza organizacji partyjnej wydziału »W«, systematycznie przywłaszczał składki partyjne komunistów, w rezultacie przywłaszczając 3386 rubli. Do swojej przestępczej działalności Lebidiew się przyznał. Przywłaszczoną kwotę wpłacił do kasy w całości”⁷⁶.

W 1990 roku, kiedy zaczęło się śledztwo w sprawie zbrodni katyńskiej, żyli już tylko nieliczni spośród jej sprawców. Większość ich zbliżała się przecież do osiemdziesiątki lub była jeszcze starsza. W marcu 1990 roku zmarł Trofim Jakuszew, a w maju tego samego roku – Iwan Mokridin. Ostatni z nich odchodzili. Tymczasem 6 czerwca 1990 roku Kalinińska Prokuratura Obwodowa rozpoczęła śledztwo w sprawie zaginięcia w 1940 roku obywateli polskich z obozu w Ostaszkowie⁷⁷. Zaczęły się poszukiwania

⁷⁵ „Kalininskaja prawda” z 15 kwietnia 1965 r.

⁷⁶ RGASPI, *Protokoł zasiedanija biuro Kalininskogo obkoma WKP(b) No 179 punkt 15 ot 19 nojabria 1947 g.*

⁷⁷ We wrześniu 1990 roku sprawy dotyczące rozstrzeliwań Polaków w 1940 roku

świadców wśród byłych pracowników NKWD. Na samym początku marca 1991 roku członkowie grupy śledczej dowiedzieli się, że jeszcze żyje były naczelnik Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego Dmitrij Tokariew. Udali się na spotkanie z nim w celu przeprowadzenia przesłuchania. Tokariew zapytał, czy udało im się znaleźć kogoś z emerytów z NKWD, którzy uczestniczyli w rozstrzeliwaniach. „Szukamy” – usłyszał w odpowiedzi⁷⁸.

Na podstawie danych o anulowaniu akt partyjnych⁷⁹ można stwierdzić, że pod koniec 1990 roku jeszcze żyli w Twerze⁸⁰ ostatni trzej uczestnicy egzekucji 1940 roku: byli strażnicy Aleksiej Jegorow, Wasilij Żylcow i Arsienij Jakowlew. Czy śledczy zdążyli ich przesłuchać, nie wiadomo. Jeśli im się nie udało, to można to wyjaśnić postawą ówczesnych władz obwodowych zarządów KGB i MWD. Prokuratorzy śledczy odnotowali, że pracownicy KGB często demonstrowali swoją niechęć i wręcz sprzeciwiali się śledztwu w tej sprawie⁸¹. A już z pewnością nie przejawiali wielkiej gorliwości w poszukiwaniach świadków wśród emerytów z organów NKWD–KGB. 19 sierpnia 1990 roku uskrzydłony wydarzeniami w Moskwie⁸² naczelnik Zarządu KGB Obwodu Twerskiego Wiktor Łakoncew wezwał do siebie członków grupy śledczej i kategorycznie zażądał zatrzymania ekshumacji w Miednoje. Pucz antykonstytucyjny, za którym stała wierchuszka KGB i armii, zakończył się sromotną klęską. Już po kilku dniach Łakoncew osobiście udał się do Miednoje i próbował załagodzić sytuację, by ratować twarz⁸³.

Zeznania Tokariewa są ciekawe również dlatego, że pozwalają dostrzec jego podświadomy, głęboko ukryty stosunek do tego, co się wydarzyło. To, czego jako funkcjonariusz NKWD–MGB nie

zostały połączone w jedną sprawę śledczą o numerze 159 (zob. I. Jaźborowska, A. Jabłokow, W. Parsadanowa, *Katynskij sindrom...*, op. cit., s. 306–307).

⁷⁸ *Katyń. Dokumenty zbrodni*, t. 2, *Zagłada...*, op. cit., s. 459.

⁷⁹ Skreślenie z listy partyjnej w związku ze śmiercią (przyp. tłum.).

⁸⁰ W lipcu 1990 roku Kalininowi przywrócono historyczną nazwę Twer.

⁸¹ I. Jaźborowska, A. Jabłokow, W. Parsadanowa, *Katynskij sindrom...*, op. cit., s. 312.

⁸² Pucz Janajewa – pucz sierpniowy; nieudana próba przejścia władzy w ZSRS przez twardogłowych przedstawicieli KPZS w sierpniu 1991 roku. Na jego czele stał wiceprezydent ZSRS Giennadij Janajew (przyp. tłum.).

⁸³ I. Jaźborowska, A. Jabłokow, W. Parsadanowa, *Katynskij sindrom...*, op. cit., s. 312–313. Ekshumację prowadzono od 15 do 29 sierpnia 1991 roku z udziałem przedstawicieli Polski. Zob. *ibidem*, s. 328.

tylko nigdy nie wypowiadał, ale także nawet nie dopuszczał do siebie w myślach ze strachu, że – nie daj Boże – wyrwie się na zewnątrz! Ale to w nim siedziało, ulokowało się na dobre. Dlatego ważne są słowa, które pojawiają się w jego zeznaniach. Mówiąc o kaźni Polaków w Kalininie, Tokariew opowiadał, jak szukał pretekstu, by zniknąć z siedziby zarządu, gdzie nocami wrzała „robota”. Na szczęście w obwodzie były podległe mu rejony, za które odpowiadał jako członek biura komitetu obwodowego. Wyjechał na jakiś czas, potem nawet prosił w komitecie, by wysłali go na studia. Wrócił po kilku dniach. „Wracam, a »wesele« wciąż trwa”⁸⁴ – wspominał. O proszę, jakie słówko – „wesele”! W emocjonalnym zabarwieniu tego eufemizmu opisującego nocne bestialstwa Błochina i jego ekipy pobrzmiwa nuta potępienia, odnosząca się do czegoś nieprzyzwoitego i niemoralnego, do triumfu zwierzęcych instynktów.

Każdy z nich miał swój koszmar, wspomnienie uciskające kamieniem duszę. Tokariew nie mógł zapomnieć młodego polskiego chłopca, pogranicznika, który odsłużył zaledwie pół roku. Widział, jak go przesłuchiwali w „światlicy”, zanim założyli mu kajdanki i wepchnęli do celi śmierci. Nie wytrzymał, zapytał go, ile ma lat. Tamten odpowiedział. Ta scena, jak kara, wbiła mu się do głowy niczym gwóźdź. „Wszedł i uśmiechał się, tak, chłopiec, zupełny chłopiec, 18 lat” – powtarzał Tokariew na przesłuchaniu w 1991 roku⁸⁵.

⁸⁴ *Katyń. Dokumenty zbrodni*, t. 2, *Zagłada...*, op. cit., s. 450.

⁸⁵ *Ibidem*, s. 452.

Rozdział 3

„Starowinka”

Wagony z polskimi jeńcami z obozu w Kozielsku dojeżdżały do stacji kolejowej Gniezdowo. Jeden z miejscowych obserwował, co się działo na stacji. „Do wagonów podjeżdżał pod eskortą samochód, tak zwana czarna wrona. Z wagonu przechodzili do samochodów polscy oficerowie (byli w mundurach), potem wywożono ich do Lasu Katyńskiego. Las był ogrodzony i co się w nim działo, nikt nie widział. Ale chodziły słuchy, że rozlegają się tam wystrzały. Wtedy, o ile pamiętam, nikt nie miał wątpliwości, że są tam rozstrzeliwani. Ale mówiono o tym mało. Sprawa poważna, niebezpieczna. Dlatego ludzie starali się jakby tego nie zauważać”¹.

Stanisław Swianiewicz², który uniknął rozstrzelania, został w Gniezdowie odłączony od pozostałych więźniów i umieszczony w pustym wagonie, skąd obserwował to, co się działo: „Z drogi wjechał na plac zwykły pasażerski autobus [...]. Okna były zamalowane wapnem. [...] Autobus podjechał tyłem do sąsiedniego wagonu, tak że jeńcy mogli wchodzić bezpośrednio ze stopni wagonu, nie stąpając na ziemię. Z obydwóch stron wejścia do autobusu stali żołnierze wojsk NKWD z bagnetami na broń. [...] Po półgodzinie autobus wracał, żeby zabrać następną partię”³. Na środku placu stał pułkownik NKWD, który wszystkim zarządzał. Kto to był? Spróbujmy to ustalić.

¹ W. Abarinow, *Oprawcy z Katynia*, Kraków 2007, s. 61.

² Stanisław Swianiewicz (1899–1997) – profesor ekonomii, prawnik, pisarz i so-wietolog (przyp. red.).

³ S. Swianiewicz, *W cieniu Katynia*, Warszawa 2010, s. 113–114.

„Rozładunek” obozu kozielskiego rozpoczął się 3 kwietnia 1940 roku, kiedy odprawiono pierwszy skład⁴. Następne wyjechały 4 i 5 kwietnia. Pierwsze pociągi przyjechały na stację Smoleńsk⁵, skąd jeńcy byli dostarczani do budynku tamtejszego zarządu NKWD, gdzie zostali rozstrzelani. Ale potem pociągi były już kierowane do Gniezdowa. Najwyraźniej chodziło o uniknięcie zbędnych komplikacji – wysyłka ze Smoleńska do budynku NKWD, potem przewożenie ciał do dołu w Lesie Katyńskim nazbyt wszystko komplikowały. Dodatkowy załadunek i rozładunek: wyciąganie ciał z piwnicy NKWD na podwórze, wrzucanie do samochodów... Wróciła więc praktyka z lat 1937–1938, kiedy egzekucje wykonywano bezpośrednio w miejscach pochówku.

Od stacji w Gniezdowie do miejsca rozstrzeliwań w Lesie Katyńskim jest około pięciu kilometrów. Obserwacje Swianiewicza dotyczące autobusów powracających po nowe partie jeńców się potwierdzają. Pół godziny to wystarczająco dużo czasu, by dojechać tam i z powrotem, zostaje jeszcze czas na rozładunek.

W jednym z dołów, który podczas ekshumacji w 1943 roku⁶ oznaczono numerem piątym, ciała miały jedną charakterystyczną cechę – jeńcy mieli zarzucone na głowy płaszcze, na szyi związane sznurem⁷. Ta metoda prawdopodobnie była stosowana podczas egzekucji w celi Zarządu NKWD. Kaci dążyli do tego, by procedura nie była „zbyt krwawa” i żeby potem nie trzeba było zmywać śladów krwi w piwnicy. Poza tym załadunek i transport ciał był wówczas bardziej komfortowy zarówno pod względem fizycznym, jak

⁴ W. Parsadanowa, *K istorii katynskogo dieła*, [w:] red. O. Jasnowa, *Katynskaja drama*, Moskwa 1991, s. 117.

⁵ Co do drugiego składu, który został wysłany z Kozielska 4 kwietnia, jest mniej więcej pewne, że stacją końcową był Smoleńsk, a nie Gniezdowo. Czwarty etap, który wysłano z obozu 7 kwietnia, również przybył na stację w Smoleńsku (8 kwietnia). Przez noc skład stał na stacji, a następnego dnia jeńcy byli wywiezieni samochodami wprost do Lasu Katyńskiego na miejsce egzekucji (zob.: W. Abarinow, *Katynskij łabirynt...*, op. cit., s. 36).

⁶ Pierwszą ekshumację ofiar w masowych grobach w Lesie Katyńskim przeprowadziły w 1943 roku hitlerowskie Niemcy. Władze w Berlinie starały się maksymalnie nagłośnić informację o sowieckiej zbrodni, by wykorzystać ją propagandowo do rozbicia sojuszu Moskwy z Zachodem. ZSRŚ twierdził, że to wymysł hitlerowskiej propagandy i do 1990 roku odpowiedzialnością za zamordowanie Polaków obarczał Niemcy (przyp. tłum.).

⁷ Fragment raportu doktora Mariana Wodzińskiego w sprawie zbrodni katyńskiej, [w:] red. O. Jasnowa, *Katynskaja drama...*, op. cit., s. 101.

i psychicznym. I samochód dzięki temu prawie się nie brudził. Według ekspertów w mogile nr 5 spoczywało do 50 ciał⁸. Jeśli wziąć pod uwagę, że pierwsza partia jeńców została wysłana 3 kwietnia 1940 roku i liczyła 74 osoby⁹, to można przyjąć, że najpewniej to właśnie oni byli rozstrzelani w budynku NKWD w Smoleńsku.

Zasadne jest pytanie, dlaczego rozstrzeliwano właśnie w Kalininie, Smoleńsku (Katyniu) i Charkowie? Zadanie polegało na wykonaniu egzekucji i można było to zrobić w najbliższym zarządzie NKWD. Biorąc pod uwagę odległości, ze Starobielska najbliższej było do obwodu woroszyłowgradzkiego, a z Kozielska – do Zarządu NKWD Obwodu Orłowskiego. Wybór miejsca egzekucji nie był prawdopodobnie przypadkowy. W zarządach NKWD w Smoleńsku i Charkowie technologia rozstrzeliwań była przećwiczona i działała od dawna. W pobliżu miast znajdowały się również wydzielone i chronione „obiekty specjalne” – miejsca tajnego pochówku zabitych. Tymczasem Zarząd NKWD Obwodu Orłowskiego był stosunkowo młody, utworzono go dopiero we wrześniu 1937 roku, a w Woroszyłowgradzie – jeszcze później, w czerwcu 1938 roku. Ewidentnie więc funkcjonariusze tych zarządów nie mieli w tych sprawach dużego doświadczenia, a trzeba było w krótkim czasie przepuścić przez tę maszynę wiele tysięcy osób przeznaczonych do rozstrzelania. Na pytanie dotyczące wyboru miejsc kaźni szczegółowej odpowiedzi mógłby udzielić Piotr Soprunienko, były naczelnik UPWI NKWD, który na początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku wiódł w Moskwie ciche życie emeryta. Ale nikt go o to nie zapytał.

Pierwsze przesłuchanie Soprunienki, które przeprowadzono 25 października 1990 roku, nie dało zbyt dużo¹⁰. Zdawał sobie sprawę, że śledczy prokuratury byli mało zorientowani w temacie, nie wiedzieli, kto i jak podejmował decyzję o losie Polaków, w jaki sposób ta decyzja była wykonywana. Dlatego uchylał się od odpowiedzi, zasłaniając się słabą pamięcią i próbował zdystansować się od sprawy wszelkimi sposobami, zaprzeczając, by odgrywał jakąś ważną rolę w „rozładunku” obozów. Najpierw prokurato-

⁸ *Ibidem*, s. 99.

⁹ *Katyn'. Plenniki ...*, *op. cit.*, s. 580.

¹⁰ *Katyn'. Dokumenty zbrodni*, t. 2, *Zagłada...*, *op. cit.*, s. 423–431.

rzy zadawali mu ogólne pytania: o karierę, o powstanie i strukturę UPWI NKWD, o obozy i śledztwa w sprawie polskich jeńców z Kozielska, Ostaszkowa i Starobielska. Ale kiedy zaczęli pytać o historię wysyłki więźniów w kwietniu i maju 1940 roku do NKWD w Kalininie, Smoleńsku i Charkowie, natychmiast „przypomniał sobie”, że został w tym czasie na długo oddelegowany do Wyborga na rozmowy o konsekwencjach wojny fińskiej. A więc nie było go, nic nie widział, o niczym nie decydował. I w ogóle wszystkie sprawy prowadził wówczas jego zastępca Iwan Chochłow (nie żył już, w chwili gdy prowadzone były przesłuchania). Na wiele pytań Soprunienko w ogóle nie odpowiedział.

Po tym, jak były naczelnik Zarządu NKWD w Kalininie Tokariew ujawnił grupie śledczej mechanizm realizacji decyzji Politbiura z 5 marca 1940 roku, kolejne przesłuchanie Soprunienki, które odbyło się 29 kwietnia 1991 roku, było już bardziej konkretne. Śledczy pokazali mu nagranie wideo z zeznaniami Tokariewa dotyczącymi roli Soprunienki i dalsze zaprzeczanie nie miało już sensu. Były naczelnik GUPWI zaczął mówić.

Soprunienko potwierdził, że uczestniczył w naradzie u Bogdana Kobołowa w marcu 1940 roku i tam zapoznał się z decyzją Politbiura KC WKP(b), pod którą figurował podpis Stalina. Powiedział, że gdy dowiedział się o planowanych masowych egzekucjach, „zrobiło mu się niedobrze”. Podczas przesłuchania rzekomo nie mógł przypomnieć sobie nazwiska osoby odpowiedzialnej za „rozładunek” obozu kozielskiego. Ale w końcu, natężając pamięć, powiedział: „starowinka, nie pamiętam nazwiska, pułkownik”. W końcu jednak przypomniał sobie – Stiepanow, był u Kriwienki „na posyłki”¹¹.

A więc to był ten pułkownik NKWD, który zarządzał rozładunkiem pociągów z polskimi jeńcami z Kozielska na stacji kolejowej w Gniezdowie. Swianiewicz pamiętał, że pod koniec marca 1940 roku w obozie w Kozielsku pojawił się „pułkownik NKWD ogromnego wzrostu, o czerwonej, mięsistej twarzy”¹². Miesiąc później to właśnie jego Swianiewicz zobaczył na stacji w Gniezdowie,

¹¹ Archiwum Stowarzyszenia „Memoriał”, fonogram z przesłuchania Piotra Soprunienki z 29 kwietnia 1991 r., 48. minuta nagrania.

¹² S. Swianiewicz, *W cieniu Katynia...*, op. cit., s. 107.

nadzorującego transport jeńców do Lasu Katyńskiego¹³. Był to Iwan Stiepanow, odpowiedzialny za „rozładunek” obozu kozielskiego. Wystarczy jedno spojrzenie na jego fotografię, by upewnić się, że opis Swianiewicza był nadzwyczaj trafny. Ciekawe, dlaczego Soprunienko nazwał go pogardliwie – „starowinką”. Wiek – to jasne. Stiepanow był o wiele starszy od pozostałych. Ale to zdrobniałe określenie dziwnie nie pasowało do imponującej figury pułkownika Stiepanowa.

Urodził się w rodzinie chłopca średniaka w 1890 roku i jak na człowieka pochodzącego z tej klasy społecznej, otrzymał całkiem niezłe wykształcenie. Uczył się do 17 roku życia i ukończył szkołę ziemską. Pracował na całkiem porządnym stanowisku – był praktykantem w szkole rolniczej, instruktorem uprawy roślin polowych. Nie był parobkiem ani robotnikiem rolnym, ale wręcz przedstawicielem wiejskiej inteligencji – „białym kołnierzykiem”. Na początku wojny został powołany do wojska, i tutaj też robił karierę – od lipca 1915 roku był junkrem w szkole podchorążych, później dowodził plutonem i kompanią, został poważnie ranny na froncie północno-zachodnim.

W chwili wybuchu rewolucji pełnił funkcję kwatermistrza pułku. Stara armia rozpadła się i w kwietniu 1918 roku wrócił do rodzimej wsi pracować w gospodarstwie ojca. Ale już w czerwcu 1918 roku był w Armii Czerwonej, najpierw w gminnej komisji wojskowej, a potem stopniowo awansował od referenta do naczelnika oddziału łączności budownictwa polowego. Od 1922 roku zaś rozpoczął służbę w GPU–OGPU, w którego strukturach robił karierę w wojskach konwojowych. W 1932 roku był już w Moskwie i zajmował stanowiska kierownicze.

Dla nowej władzy Iwan Stiepanow nie był jednak zupełnie „swój”. Pomimo wysokich funkcji w wojskach OGPU–NKWD dość późno został przyjęty do partii. Aż siedem i pół roku (od sierpnia 1931 roku) pozostawał kandydatem na członka WKP(b). Wydłużony okres oczekiwania na członkostwo był przewidziany dla osób o nieproletariackim pochodzeniu. Stiepanowowi nie pozostało nic innego, jak wiernie służyć i ciągle udowadniać oddanie i nowej władzy, i swojej instytucji. W 1940 roku powierzono mu

¹³ *Ibidem*, s. 111.

odpowiedzialne zadanie związane z wysyłką polskich jeńców wojennych z obozu w Kozielsku na rozstrzelanie. Wykazał się, został nagrodzony. W czasie wojny otrzymywał odznaczenia frontowe za udział w operacjach karnych. Nagrodzono go za wysiedlenie Tatarów krymskich, Bułgarów, Greków i Ormian z Krymu (Order Wojny Ojczyźnianej 2. stopnia – 7 lipca 1944 roku), za pracę w grupach operacyjnych NKWD w pasie frontowym w Polsce i w Niemczech, które zajmowały się aresztowaniami Niemców i ich wysyłką na roboty przymusowe do ZSRS (order Wojny Ojczyźnianej 1. stopnia – 21 kwietnia 1945 roku). Cały czas pozostawał w wojskach konwojowych, chociaż prawie w ogóle nie awansował. 2 stycznia 1947 roku w związku z chorobą zwolniony z funkcji zastępcy naczelnika wydziału operacyjnego Zarządu Wojsk Konwojowych MWD ZSRS i odesłany do rezerwy. Umarł w Moskwie w 1953 roku. A wielu z jego kolegów po wojnie przeszło do służby w systemie obozów jenieckich, który niebawem się rozrósł. Były tam i duży potencjał rozwoju, i szerokie możliwości. Ale były też pułapki.

Naczelnik Stiepanowa – Michaił Kriwienko – dosłużył się stopnia generała i został zupełnie typowym łagrowym władcą. Z łatwością dysponował wszystkim, co było pod ręką, nie przejmując się normami ani moralnymi, ani prawnymi. W końcu jego sprawa dotarła do KC WKP(b). Zarząd Kadr KC WKP(b) 15 lutego 1947 roku sporządził sążnistą notatkę dla Sekretarza KC Aleksieja Kuzniecowa, zatytułowaną „W sprawie rezultatów kontroli pracy z kadrami w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych ZSRS”. W szczególności była w niej mowa o tym, że naczelnik GUPWI MWD Kriwienko i jego zastępcy, „używając swojej sytuacji służbowej, bezpłatnie produkowali w Krasnogorskim obozie jenieckim drogie meble, nielegalnie przywłaszczali majątek zdobyczy”¹⁴. Kriwienko zatrudniał jeńców przy budowie prywatnej dachy, w dokumencie znalazł się też klasyczny już fragment: „T. Kriwienko prowadzi się niegodnie, współżyje z podwładnymi pracownikami, za co został pociągnięty do odpowiedzialności partyjnej, ale po linii służbowej dotąd nie wyciągnięto żadnych konsekwencji”¹⁵. Notatka

¹⁴ RGASPI, f. 17, op. 127, d. 1505, l. 18.

¹⁵ *Ibidem*, l. 19.

przyniosła jednak efekt i wyciągnięto konsekwencje wobec funkcjonariusza. Już 5 kwietnia 1947 roku sekretarzowi Kuzniecowskiemu zameldowano, że Kriwienko został usunięty ze stanowiska naczelnika GUPWI¹⁶.

Stanisław Swianiewicz zapamiętał jeszcze jednego człowieka, który był obecny na stacji w Gniezdowie i stał obok furgonu w kształcie czarnego pudła – „kapitan NKWD, starszy człowiek, prawdopodobnie dobrze po pięćdziesiątce”¹⁷. Później ten sam człowiek dowiózł Swianiewicza „czarną wroną” do Smoleńska, do więzienia. Był to naczelnik więzienia wewnętrznego Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego Iwan Stielmach. Miał stopień lejtnanta bezpieczeństwa państwowego, a na pagonach rzeczywiście miał dystynkcje wojskowego kapitana.

Stielmach nie pojawił się w Gniezdowie tylko z powodu Swianiewicza. Stacja była punktem przerzutowym, w którym wojska konwojowe przekazywały jeńców przedstawicielom więzienia wewnętrznego NKWD w Smoleńsku – strażnikom i nadzorcom – uczestniczącym w rozstrzeliwaniach. I to właśnie Stielmach odpowiadał za odbiór jeńców. Dlatego Swianiewicz musiał czekać, zanim odbierze cały „kontyngent” i dopiero potem mógł zabrać go ze sobą do więzienia wewnętrznego w Smoleńsku. A w Gniezdowie Stielmach ciągle doglądał swoich nadzorców, którzy przejmowali konwojowanych więźniów.

Jemielian Kuprijanow, naczelnik obwodowego NKWD, też nie stał z boku. Według świadectw jego osobistego kierowcy Iwana Titkowa „wiosną 1940 roku woził Kuprijanowa do Gniezdowa, gdzie sam zostawał w samochodzie, a Kuprijanow wychodził, obserwowował wyładunek składu, rozmawiał z konwojentami”¹⁸. Rola Kuprijanowa w Smoleńsku była podobna do tej, którą w Kalininie odgrywał Tokariew – asystował funkcjonariuszom, których przysłano z Moskwy. On również, jak Tokariew, nie znalazł się wśród osób nagrodzonych za udział w rozstrzeliwaniach. Za to już jego zastępcy – Fiodor Iljin i pomocnik Władimir Zubcow – nagrody dostali jako bezpośredni uczestnicy egzekucji.

¹⁶ *Ibidem*, l. 59.

¹⁷ S. Swianiewicz, *W cieniu Katynia...*, op. cit., s. 114.

¹⁸ W. Abarinow, *Oprawcy...*, op. cit., s. 63.

Zastępcą naczelnika Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego Fiodor Iljin nie powstydził się napisać w swojej autobiografii: „W 1940 roku za wzorowe wykonanie zadania specjalnego dostałem nagrodę pieniężną od narkoma NKWD ZSRS”¹⁹. Inni z jakichś powodów nie chwalili się tym. Ale on, Iljin, był szczery. Pisał też: „W grudniu 1943 roku, styczniu, lutym 1944 roku byłem decyzją narkoma NKGB w delegacji specjalnej w m. Smoleńsku, a później w Czeceńsko-Inguskiej ASRS”²⁰. To jest ciekawe. Z Czeceńsko-Inguszetią wszystko jest jasne – brał tam udział w wysiedleniach. Dostał nawet medal za odwagę na mocy dekretu z 8 marca 1944 roku. Ale co robił w Smoleńsku? Można się domyślać, że razem z dużą grupą funkcjonariuszy NKGB zacierali ślady po zbrodni katyńskiej. Kto, jeśli nie Iljin, bezpośredni uczestnik operacji, mógł znać wszystkie szczegóły, pokazać, co i gdzie trzeba ukryć, kogo ze świadków i byłych pracowników zastraszyć, a kogo na dobre uciszyć, wsadzając do więzienia.

Świadectwo tego, co odbywało się bezpośrednio na miejscu rozstrzeliwań, pozostawił pracownik Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego Piotr Klimow. Doskonale znał tych, którzy uczestniczyli w rozstrzeliwaniu Polaków w Katyniu, ale ze sprawą ewidentnie miał pośredni związek, ponieważ nie został nagrodzony na mocy rozkazu NKWD z 26 października 1940 roku. Oto jego zeznanie z 29 sierpnia 1990 roku:

„Polskich wojskowych rozstrzeliwano w 1940 roku w Kozich Górach. Rozstrzeliwała ekipa Iwana Iwanowicza Stielmacha. Był on komendantem smoleńskiego NKWD. Ja osobiście byłem w Kozich Górach, przypadkowo widziałem: rów był duży, ciągnął się do samych błot i w tym rowie leżeli ułożeni w stosy przysypani ziemią Polacy, rozstrzelani bezpośrednio w tym rowie. Wiem to, bo sam widziałem (przysypane ziemią) trupy Polaków. O okolicznościach rozstrzeliwań opowiedział mi Ustinow: on był kierowcą, woził Polaków na rozstrzelanie i widział, jak sam twierdził, egzekucje. Z samochodów wyładowywali ich prosto do rowu i strzelali, niektórych dobijali bagnetami. Ogrodzenie wokół miejsca egzekucji było takie – podwójny drut kolczasty. Polaków w tym rowie,

¹⁹ RGASPI, f. 17, op. 100, d. 210011.

²⁰ *Ibidem*.

kiedy ja tam byłem, było wielu, leżeli w rzędach, rów był długi na 100 metrów, a głęboki na dwa–trzy metry. Po tym, jak popatrzyłem na rozstrzelanych Polaków, od razu mnie wyprowadzili i powiedzieli, żebym więcej nie podchodził. Wówczas i po wojnie wielokrotnie przestrzegali mnie Stielmach, Riejson, Gwozdowski i Gribow, żebym milczał”²¹.

Klimow mówił o tym wszystkim wiele lat później i w niektórych sprawach pamięć mogła go zawieść. Po pierwsze, Stielmach był już w tym czasie naczelnikiem więzienia wewnętrznego, a nie komendantem. Po drugie, wspomniani przez niego Ustinow i Riejson nie zostali nagrodzeni jako uczestnicy rozstrzeliwań Polaków. Równocześnie to wcale nie musi znaczyć, że nie mieli z tą sprawą nic wspólnego, że w ogóle nie brali w niej udziału. W jakimś stopniu mogli być w nią zaangażowani. Karł Pietrowicz Riejson był funkcjonariuszem Zarządu NKWD w Smoleńsku tylko do marca 1938 roku, kiedy został zwolniony, ponieważ był Łotyszem. Nie aresztowano go jednak, jak to często bywało. Zatrudnił się w Smoleńsku jako pomocnik dyrektora technikum spółdzielczego, ale nie zaprzestał kontaktować się z byłymi kolegami ze służby. W 1967 roku zaś, kiedy dostał Order Lenina na 50-lecie Października, pracował jako dyrektor w zakładach spirytusowych w Jecawie na Łotwie. Najprawdopodobniej w pamięci Klimowa udział Riejsona w egzekucjach czasów Wielkiego Terroru nałożył się na wydarzenia 1940 roku.

Klimow doprecyzował: „Ustinow i Gribow mówili mi, że polskich oficerów rozstrzeliwali Stielmach, Gribow, Gwozdowski, Karł Riejson. Oni byli najbardziej zaprawieni w strzelaniu, innych nie pamiętam”²². Dodał też znamieny detal: „Chcę dodać, że tym, którzy strzelali do ludzi i tym, którzy ich wozili, dawali bezpłatnie spirytus i zakąskę. Pamiętam jeszcze, że po rozstrzeliwaniu myli ręce spirytusem. Ja też przecierałem ręce spirytusem po tym, jak zmywałem krew. Spirytus był trzymany u mnie w piwnicy, a jedzenie brali ze stołówki (kiełbasę, jesiotra i inne produkty)”²³.

²¹ G. Żaworonkow, *O czym milczał Katynskij les, kiedy goworzył akadiemik Andriej Sacharow*, Moskwa 2006, s. 110.

²² *Ibidem*, s. 111.

²³ *Ibidem*.

Piotr Klimow przypomniał sobie jeszcze jednego uczestnika egzekucji oficerów: „Rozstrzelanych woził jeszcze Zinowjew (też zbliża się do siedemdziesiątki i wyjechał do Symferopola)”²⁴. Ta wiadomość się potwierdziła. Rzeczywiście, kierowca smoleńskiego NKWD Nikołaj Zinowjew został nagrodzony na mocy rozkazu z 26 października 1940 roku i w 1945 roku został razem z naczelnikiem Zarządu NKGB Obwodu Smoleńskiego przeniesiony do Nowosybirsk, a od 1948 roku pracował w Zarządzie MGB w obwodzie krymskim, gdzie później osiadł²⁵. Klimow nie wiedział tylko, że Zinowjew już od dwudziestu lat nie żył, umarł na Krymie w 1970 roku. Poza tym wszystko było dokładnie tak, jak mówił!

Egzekucje w Lesie Katyńskim nad wykopanym wcześniej rowem odbywały się w ciągu dnia. Wykorzystywano do rozstrzeliwań także piwnicę „daczy NKWD”, która znajdowała się w lesie. Tam można było strzelać także w nocy. Dmitrij Tokariew, u którego w Kalininie rozstrzeliwano wyłącznie w piwnicy budynku NKWD, podczas przesłuchania ze zdumieniem mówił o praktykach smoleńskich. „Opowiadali mi w Smoleńsku o postępowaniu głupszym. Tam zaczęli rozstrzeliwać na miejscu grzebania [...]. I oto, co stało się sygnałem: tam jeden [ze skazańców] uciekał, usiłował uciec, krzyczał, ludzie słyszeli”²⁶.

Metoda rozstrzeliwań w samym budynku Zarządu NKWD w Smoleńsku była podobna do tej z Kalinina. Ciała zabitych też wynoszono na wewnętrzne podwórze i wysyłano samochodami na miejsce zakopywania. Według opisu Klimowa „[...] trupy rozstrzelanych z piwnicy NKWD wynosili na noszach. Zazwyczaj wynosili kierowcy. Piwnica, gdzie rozstrzeliwali, znajdowała się w podziemiach obecnego Zarządu Spraw Wewnętrznych Obwodu Smoleńskiego, na ulicy Dzierżyńskiego (trzecie okno)”²⁷.

Piotr Fiodorowicz Klimow urodził się w 1910 roku we wsi Tiesnikowo w rejonie wiaziemskim. Długo zajmował się sprawami gospodarczymi w Zarządzie NKWD–MBG Obwodu Smoleńskiego. W 1952 roku pracował jako zarządca magazynu

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ Od 1941 roku naczelnikiem Zarządu NKWD–NKGB Obwodu Smoleńskiego był Piotr Pawłowicz Kondakow.

²⁶ *Katyń. Dokumenty zbrodni*, t. 2, *Zagłada...*, *op. cit.*, s. 467.

²⁷ G. Żaworonkow, *O czym mołczał katyński les...*, *op. cit.*, s. 109.

w Wydziale Samochodowo-Technicznym Wydziału Administracyjno-Gospodarczego Zarządu MGB, w stopniu sierżanta. Oczywiście w 1990 roku nie mógł już sobie przypomnieć nazwisk większości uczestników egzekucji polskich jeńców.

Nagrodzono wielu nadzorców i kierowców ze smoleńskiego Zarządu NKWD. Udało się zdobyć informacje dotyczące większości osób wymienionych w rozkazie NKWD z 26 października 1940 roku. Studiując ich biografie, można dokonać wielu ciekawych obserwacji. Większość – 70 proc. – miała pochodzenie chłopskie (z tego 17 proc. to byli chłopci średniacy), 24 proc. – robotnicze, a 6 proc. – inne (w tym przypadku chodziło o rodziny kelnera i listonosza). Oczywiście ta grupa jest zbyt mała, by mówić o jakichś prawidłowościach i próbować wskazać pochodzenie jako czynnik, który w istotnym stopniu miał wpływ na dalsze losy tych ludzi.

Niemniej jednak dzieciństwo i historie rodzinne miały swoje znaczenie. Niektórzy wcześniej stracili ojców albo w ogóle byli sierotami. W domu dziecka wychowywał się Władimir Sołowjow – przyszły szofer Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego. Jednak znaczna część przyszłych uczestników zbrodni katyńskiej nie wywodziła się z lumpenproletariatu, ale miała solidne chłopskie wychowanie. Co takiego się wydarzyło, jakie były przyczyny problemów socjalnych, co zmusiło większość ich do dołączenia do grona smoleńskich bezrobotnych albo chwytania się przypadkowych zajęć?

Rewolucja bolszewicka 1917 roku uderzyła w chłopstwo poborami i konfiskatą żywności. Ale to był dopiero początek. Po stosunkowo spokojnym okresie NEP-u²⁸ nastąpił kolejny mocny cios, po którym wieś już się nie podniosła – rok 1930. Kolektywizacja i rozkułaczanie, masowe wysiedlenia bogatych chłopów i brutalne represje wobec wszystkich, którzy stawiali opór. Widać to w treści

²⁸ Z ros. *Nowaja ekonomiczeskaja politika* – Nowa Polityka Ekonomiczna – doktryna polityki gospodarczej w Rosji Sowieckiej w latach 1921–1928. Określana jako gospodarka mieszana, zawierała elementy mechanizmów rynkowych, m.in. znosiła przymus pracy, przywracała normalny rynek towarowo-pieniężny, zezwalała na prywatną inicjatywę w niektórych dziedzinach gospodarki (przyp. tłum.).

notek biograficznych. Po służbie w Armii Czerwonej nie wracali już na wieś. Bo dokąd? Do kołchozów?

Możliwe, że w przypadku niektórych życiorysów kluczowe były przyczyny osobiste, a nie ekonomiczne i polityczne, np. natura buntownika i konflikt pokoleń prowadziły do zerwania z rodziną i tradycyjnymi chłopskimi porządkami. W rezultacie uciekali do miasta, gdzie czekały ich: los lumpenproletariuszy, giełda pracy, zajęcie niewymagające żadnych kwalifikacji.

Perypetie życiowe wielu przyszłych kierowców, nadzorców i strażników komendantury NKWD w Smoleńsku były w latach dwudziestych bardzo podobne. Jeśli spojrzeć, skąd ich rekrutowano do systemu bezpieczeństwa państwowego, można zaobserwować pewną prawidłowość, być może specyficzną właśnie dla Smoleńska. Tutaj bazę tworzyli ładowacze i kierowcy z miejskiego przedsiębiorstwa transportu. Jako kierowcy pracowali tam: Michaił Grigorjew, Ignatij Komarowski, Władimir Sołowjow, ładowaczami byli bracia Władimir i Nikołaj Kostiučzenkowie, a robotnikiem niewykwalifikowanym – Iwan Czużajkin. Jako pierwszy w sierpniu 1929 roku na kierowcę do przedstawicielstwa OGPU w obwodzie zachodnim (Smoleńsk) poszedł Ignatij Komarowski. Najprawdopodobniej to właśnie on (wcześniej pracował w transporcie miejskim ok. 10 lat) ściągnął tam swoich byłych współpracowników. Znali się i stąd właśnie brały się ich szczególna więź i wzajemne wsparcie, które wzmocniły się jeszcze bardziej w warunkach zamkniętej grupy pracowników OGPU.

Niektórzy z nich mieli za sobą problemy z prawem. I tak np. Nikołaj Kostiučzenko długo był bezrobotny, potem pracował jako ładowacz na stacji towarowej w Smoleńsku, parę miesięcy spędził pod strażą w domu pracy poprawczej. Co takiego zrobił? Pracę na stacji załatwił mu starszy, bardziej zaradny brat Władimir Kostiučzenko. Ale na kierowcę do OGPU najpierw przyjęto Nikołaja. A Władimir zgłosił się już później, po szkole.

Zarysowuje się tu pewien algorytm wspólnych losów. Swojego rodzaju portret zbiorowy. Ładowacz, kierowca, palacz – komendant. Potem, już na służbie w bezpieczeństwie państwowym kształtuje się psychologia strażnika. Państwowa pensja, ładny mundur. Niewielka, ale jednak, władza nad ludźmi. Nie trzeba myśleć i nic nie trzeba robić. Tylko siedzieć na wachcie. Oczywiście, że to

nudne. A w nocy – tajna i szarpiąca nerwy praca – rozstrzeliwanie. To jeszcze bardziej poprawia samoocenę, daje poczucie sekretnej mocy. Wcale nie jesteśmy tacy nic nieznaczący i niezauważeni. Jesteśmy ludźmi państwa, zawsze zaangażowani w „Sprawę”, pisaną wielką literą.

Trudno powiedzieć, jak po udziale w tak masowej egzekucji czuli się jej uczestnicy. Czy męczyły ich wyrzuty sumienia? Córka Piotra Karcewa opowiadała, że jej ojciec „bardzo przeżywał swoją winę za masowe zabójstwo polskich oficerów. Na daczach Zarządu KGB w Lesie Katyńskim ojciec pokazał [jej] miejsce pogrzebienia rozstrzelanych polskich oficerów, położył się na nim i długo płakał”²⁹. 18 stycznia 1948 roku Karcew popełnił samobójstwo. Ale wśród smoleńskich egzekutorów był to jedyny znany dzisiaj przypadek tragicznego końca. Większość miała całkiem udane życie.

Jeśli, oczywiście, nie liczyć tych, którzy nie wrócili z wojny. Byli tacy wśród smoleńskich uczestników operacji. Na polu walki zginęli Małach Żurawlow i Łazar Tiwanienko. Władimir Zubcow, Aleksandr Kowalow i Siemion Łazarienko zaginęli bez wieści. Widać, że losy wielu uczestników rozstrzeliwań ze Smoleńska były o wiele bardziej tragiczne niż tych z Kalinina. Kto wie, może ci, którzy mieli bardziej wrażliwe sumienie, sami szukali śmierci...

Niektórzy odeszli wcześniej. Wspomniany pomocnik naczelnika Zarządu NKWD Władimir Zubcow zaginął bez wieści w sierpniu 1941 roku i nie ma żadnych wskazówek, co mogło się z nim stać. Zastępca naczelnika Zarządu NKWD Fiodor Iljin zmarł młodo w marcu 1947 roku. Pełnił wtedy funkcję zastępcy naczelnika Zarządu MGB Obwodu Kirowogradzkiego Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Sowieckiej.

Do zmarłych przedwcześnie można zaliczyć też Nikołaja Bogdanowa, który nie dożył pięćdziesiątki, a także Michaiła Grigorjewa i Wasilija Moisiejenkowa – ci nie dociągnęli do sześćdziesięciu lat. Los Grigorjewa – naczelnika garażu Zarządu NKWD w Smoleńsku – mógł być jeszcze bardziej tragiczny. W czerwcu 1941 roku został pociągnięty do odpowiedzialności karnej za nadużycie władzy (art. 193, p. 17 b). Został skazany na śmierć, ale na

²⁹ I. Jazborowska, A. Jabłokow, W. Parsadanowa, *Katynskij sindrom...*, op. cit., s. 362.

jego szczęście w związku z wojną wprowadzono nowy przepis, który karę śmierci zastępował 10 latami pozbawienia wolności i wysyłką na front. Walczył i przeżył. Wrócił do Smoleńska po wojnie i ponownie został naczelnikiem garażu w Zarządzie NKGB³⁰.

Po zakończeniu służby w organach NKWD–KB wielu z przyzwyczajenia szło do pracy w charakterze strażników. Nic innego nie potrafili przecież robić. W służbie ochrony rejonowego wydziału spraw wewnętrznych w dzielnicy Promyszlennyj pracowali w różnych latach Grigorij Makarienkow i Iwan Silczenko, a w dzielnicy Zadnieprowskij – Afanasij Moisiejenkow. Stróżem bazy samochodowej zaś był Tichon Gawrilenkow. Dzisiaj także stróż, a częściej ochroniarz, to jedno z najpopularniejszych zajęć wśród mężczyzn, którzy nie mają konkretnego zawodu. To taka życiowa przechowalnia, szczególny typ świadomości, osobowości. Rosnąca liczebność tej grupy społecznej we współczesnej Rosji to niepokojący sygnał.

Podobnie jak w Kalininie, smoleńscy egzekutorzy po odejściu ze służby mieszkali niedaleko od siebie. Podtrzymywali więzi. I łączyła ich ulica o wiele mówiącej nazwie. Tu, w Smoleńsku, na Dzierżyńskiego 13 znajdował się budynek lokalnego NKWD, gdzie kiedyś razem pracowali. Na tej samej ulicy w latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych mieszkali pod numerem drugim – Wasilij Moisiejenkow, Prochor Prudnikow i Władimir Sołowjow, pod czwórką – Nikołaj Gwozdowski, pod nr 19 – Michaił Sołowjow, pod 21 – Grigorij Ziuskin, a pod 28 – Iwan Stielmach. Na ulicy Bolszaja Sowietskaja pod numerem 20/3 mieszkali Iosif Gribow i Iwan Iwanow.

Na oddzielną opowieść zasługuje „dacza NKWD”, która znajdowała się niedaleko masowych grobów w Lesie Katyńskim. Podobno w jej piwnicy także odbywały się rozstrzeliwania. Ale przecież w czasie wolnym od pracy na tej samej daczce funkcjonariusze wypoczywali. I to nie tylko czekiści. Okolica jest tam w ogóle niezwykle malownicza. Sanatorium Kozie Góry należało najprawdopodobniej do resortu bezpieczeństwa państwowego. Piotr Klimow opowiadał: „Chcę jeszcze powiedzieć, że w tym czasie, kiedy trwały

³⁰ Z ros. *Narodnyj komissariat gosudarstwiennoj biezopasnosti* – Narodowy Komisariat Bezpieczeństwa Państwowego (przyp. tłum.).

rozstrzeliwania Polaków i później, tutaj, w Smoleńsku, w Kozich Górach bywał Ł. M. Kaganowicz, Szwiernik, pamiętam jeszcze, jak na Dnieprze *głuszili rybu*³¹. „Jeszcze K. J. Woroszyłow wypoczął w Kozich Górach”³². Przypomnijmy, że Kaganowicz i Woroszyłow to członkowie Politbiura, którzy w ślad za Stalinem zatwierdzili masowe rozstrzeliwania Polaków. Ciekawe, nie znaleźli innego miejsca na wypoczynek, co ich tam ciągnęło?

Wygląda na to, że to wcale nie wymysł pisarzy – przestępców rzeczywiście ciągnie na miejsce zbrodni. Oto jeden z uczestników – Michaił Sołowjow – w 1951 roku mieszkał w sanatorium w Kozich Górach i dopiero później przeprowadził się na Dzierżyńskiego 19 w Smoleńsku. Został nagrodzony najwyższymi odznaczeniami – Orderem Lenina i dwoma Orderami Czerwonego Sztandaru, chociaż trzeba powiedzieć, że nie miał na koncie żadnych szczególnych wyczynów. Cała jego zasługa polegała na tym, że na swoim marnym stanowisku wiernie służył przez wiele lat.

To nie był odosobniony przypadek. Zwracają uwagę liczne nagrody, którymi obsypano mało znaczących strażników i kierowców z NKDW w Smoleńsku, Kalininie i Charkowie. Są wśród nich ordery i Lenina, i Czerwonego Sztandaru. Poziom odznaczeń – generalski, przecież były to najwyższe odznaczenia państwowe. Nie ma tu żadnej tajemnicy, okazuje się, że to zupełnie zwyczajna historia. Rzeczywiście, przed wojną posiadaczy takich odznaczeń było zupełnie niewielu. Ale w 1944 roku Stalin wprowadził nowe porządki, na mocy których ordery przyznawano za wysługę lat. Za 15 lat – Order Czerwonej Gwiazdy, za 20 – Czerwonego Sztandaru, a za 25 – najwyższe odznaczenie, Order Lenina³³. Pomimo przeprowadzonych przed wojną czystek, w organach bezpieczeństwa państwowego było sporo pracowników z długim stażem, zwłaszcza na niskich stanowiskach. I odznaczenia posypały się niczym z rogu obfitości. Szeregowi pracownicy więzień, którzy

³¹ „Łowili” ryby, uprzednio ogłuszając je wybuchami (przyp. tłum.).

³² G. Żaworonkow, *O czym molczał katynskij les...*, op. cit., s. 111.

³³ Po osiągnięciu 30, 35 lat służby i następnie co kolejne pięć lat funkcjonariusze byli ponownie nagradzani Orderem Czerwonego Sztandaru (zob. *Ukaz Priezidiuma Wierchownogo Sowjeta SSSR ot 4 ijunia 1944-go, Ukaz Priezidiuma Wierchownogo Sowjeta SSSR ot 2 oktiabria 1944-go*, [w:] *Ukazy Priezidiuma Wierchownogo Sowjeta SSSR s 1 apriela 1944 po 1 janwarja 1945*, Moskwa 1945, s. 18–19, 81).

przepracowali ponad 20 lat, kierowcy i różnego rodzaju drobni pracownicy – wszyscy zostali odznaczeni... Po prostu pracuj, bracie, a raz na pięć lat dostaniesz nagrodę!

Właśnie ten automatyczny system nagradzania za wysługę lat można potraktować jako wskaźnik pomyślności w pełnieniu służby. W przypadku jakichkolwiek istotnych przewin i nadużyć służbowych odznaczenia były wstrzymywane. Oto przykład. Były naczelnik obozu w Kozielsku Wasilij Korolow z jakiegoś powodu nie dostał w latach 1950–1951 orderu, który należał mu się za 25 lat służby. W ogóle nigdy go nie otrzymał, chociaż w systemie spraw wewnętrznych przepracował 28 lat kalendarzowych (a wysługę miał jeszcze większą – za służbę na północy ZSRS). Pracował w obozach w Magadanie, skąd wrócił dopiero w 1952 roku, a w październiku 1953 roku odszedł na emeryturę z mało znaczącego stanowiska naczelnika oddziału obozowego w zarządzie budowy dzielnicy specjalnej w obwodzie moskiewskim. Po wojnie nie awansował też na wyższy stopień. Zdecydowanie coś z nim było nie tak. Coś musiało się wydarzyć, kiedy pracował jako naczelnik 13. Oddziału Obozu dla Jeńców Wojennych w Nowogorsku, skąd w 1948 roku wysłano go na ostatnie stanowisko w obozie specjalnym Bieriegowoj w Magadanie. Z całą pewnością dopuścił się jakichś służbowych naruszeń. Ale jakich – nie wiadomo.

Naczelnicy obozów zdawali sobie sprawę z tego, co się stanie z polskimi jeńcami odkonwojowanymi do NKWD. Dostawali z Moskwy zlecenia wysyłek, widzieli rosnące liczby. Z obozu w Kozielsku odtransportowano ponad cztery tysiące osób. Naczelnik obozu Wasilij Korolow doskonale wiedział, że byli wysyłani na śmierć. Ale nie dopuszczał tych faktów do świadomości, wypierał je. Jego życie dopiero się zaczynało, miał młodszą o 16 lat żonę Galinę. W 1941 roku urodził im się syn, w 1943 roku – kolejny, w 1945 roku zaś żona dała mu córkę. Starość spędził pewnie w kręgu kochającej i szczęśliwej rodziny i raczej nie wracał myślami do wydarzeń 1940 roku. Przeżył długie życie i zmarł w Moskwie we wrześniu 1983 roku.

Możemy wskazać tych nagrodzonych uczestników egzekucji w 1940 roku, którzy dożyli rozpoczęcia śledztwa prokuratorского. To, w pierwszej kolejności, Grigorij Ziuskin, który mieszkał w Smoleńsku i zmarł dopiero 16 czerwca 1994 roku. W chwili

rozpoczęcia śledztwa żyli prawdopodobnie jeszcze trzej – Iwan Iwanow, Andriej Siurin i Iwan Frolenkov. W każdym razie ich partyjne akta w grudniu 1990 roku nie zostały jeszcze anulowane. Ale, podobnie jak w Kalininie, władze Zarządu KGB sabotowały śledztwo i mnożyły przeszkody w poszukiwaniu świadków. Były naczelnik Zarządu KGB Obwodu Smoleńskiego, generał major Anatolij Szywierskich, z wrogością pisał w swoich wspomnieniach o pracowniku Zarządu Olegu Zakirowie, który pomagał dziennikarzowi Giennadijowi Żaworonkowi:

„Tymczasem z Żaworonkowem skontaktował się jeden z pracowników KGB – przeniesiony z Taszkientu »wiecznie niezadowolony« Uzbek O. Z. Zakirow, który zajmował się weryfikacją archiwalnych spraw śledczych dotyczących represjonowanych. Materiałów w sprawie Katynia Zakirow nie znalazł i zaczął pomagać dziennikarzowi w poszukiwaniu świadków tamtych wydarzeń. W rezultacie nie wnieśli nic nowego, ale narobili dużo hałasu. Za te zasługi Zakirow wystąpił do Polski na naukę swoją córkę, a on sam, Żaworonkow i dwaj Jakowlewowie³⁴ dostali polskie odznaczenia”³⁵.

Według naczelnika KGB pomaganie dziennikarzowi w poszukiwaniu funkcjonariuszy, którzy brali udział w egzekucjach, było karygodne. To jakby naruszenie czekistowskiej etyki korporacyjnej. Takie jednoczenie się czekistów w zamkniętą kastę, która ma własne wyobrażenie o tym, co jest dobre, a co złe – wpisuje się w pełni w postulaty marksizmu. Jak tu nie przypomnieć słynnych słów Engelsa: „każda klasa, a nawet każdy zawód ma swoją własną moralność”.

Posypały się zarzuty pod adresem Zakirowa. Jak pisze Giennadij Żaworonkow: „major Zakirow, który odszukał Klimowa przy pomocy żyjących weteranów NKWD, został usunięty z partii i zgłoszony do zwolnienia z organów KGB. Tak zostało ocenione jego dążenie do prawdy”³⁶. A władzom smoleńskiego KGB udało

³⁴ Mowa o Jegorze Jakowlewie, redaktorze gazety „Moskowskije nowosti”. W przeszłości był on członkiem Biura Politycznego, a później dyrektorem Międzynarodowej Fundacji „Demokracja”.

³⁵ A. Szywierskich, *Razruszenije wielikoj strany*, Smoleńsk 2005, s. 146.

³⁶ G. Żaworonkow, *O czym młczał katynskij les...*, op. cit., s. 112.

się ukryć przed prokuraturą Grigorija Ziuskina i być może także innych żyjących jeszcze uczestników zbrodni w Katyniu.

Przyjęło się, że rozstrzelanych więźniów obozu w Kozielsku nazywa się oficerami. Ale nie jest to do końca precyzyjne. Przecież większość to powołani do wojska na początku wojny rezerwiści. Wśród nich było „21 profesorów wyższych uczelni, ponad 300 lekarzy, wojskowych i cywilnych, ponad 100 literatów i dziennikarzy, wielu prawników, inżynierów i nauczycieli, a także około 10 kapelanów i jeden świecki duchowny”³⁷.

Według materiałów śledztwa katyńskiego rozstrzeliwania w Smoleńsku trwały od 3 kwietnia do 12–14 maja 1940 roku³⁸. Według notatki Szelepina z 1959 roku wydano 4421 wyroków trójki o rozstrzelaniu polskich jeńców wojennych przetrzymywanych w obozie w Kozielsku³⁹. Do smoleńskiego NKWD wysłano z obozu 4403 osoby⁴⁰. Jednocześnie według notatki podsumowującej (która powstała nie wcześniej niż 19 maja 1940 roku) obóz w Kozielsku otrzymał zlecenia wysłania do Zarządu NKWD 4419 osób⁴¹.

Różnicę między liczbą zleceń wysłania do UNKWD a liczbą więźniów faktycznie wysłanych do Smoleńska wynoszącą 16 osób można wyjaśnić w następujący sposób: spośród osób znajdujących się na listach dyspozycyjnych dwie wpisano na listy przez pomyłkę, jedna osoba zmarła, trzy zostały wysłane do Smoleńska wcześniej, dwie przebywały w szpitalu psychiatrycznym, dwie zatrzymano na rozkaz 5. Wydziału GUGB, jedną wysłano do dyspozycji 2. Wydziału GUGB, jedną zatrzymano w związku z pismem Ludowego Narkomatu Spraw Zagranicznych⁴². Jednocześnie smoleński NKWD 20 kwietnia 1940 roku samodzielnie (nie przez

³⁷ W. Abarinow, *Katynskij łabirynt...*, *op. cit.*, s. 28.

³⁸ *Katyń. Dokumenty zbrodni*, t. 2, *Zagłada...*, *op. cit.*, s. 293–296.

³⁹ *Ibidem*, s. 416.

⁴⁰ *Ibidem*, s. 345. W dokumencie ołówkiem dopisano „+1”, co oznacza, że w sumie do Zarządu NKWD wysłano 4404 osoby. Aleksandr Gurjanow ustalił, że chodzi tu o Ignacego Żurowskiego, w którego sprawie z Moskwy 19 maja 1940 roku wysłano indywidualną instrukcję.

⁴¹ *Ibidem*, s. 327.

⁴² *Ibidem*, s. 327–329.

obóz) przygotował dla trójki siedem spraw polskich jeńców, którzy byli przetrzymywani w więzieniu w Smoleńsku⁴³.

Powstaje więc pytanie, ile osób rozstrzelano w Smoleńsku (Katyniu) w kwietniu i maju 1940 roku. Z najnowszych publikacji wynika, że w Katyniu rozstrzelano 4415 osób, których nazwiska udało się ustalić⁴⁴.

⁴³ *Ibidem*, s. 210.

⁴⁴ A. Gurjanow, *Wprowadzenie*, [w:] *Zabici w Katyniu*, red. A. Gurjanow, A. Dziekiewicz, Warszawa 2013, s. 11–91.

Rozdział 4

Komendant Kuprij

Sąd ludowy dzielnicy Kijewskiej w mieście Połtawie rozpatrywał 26 września 1959 roku zupełnie banalną, a wręcz typową dla epoki sowieckiej sprawę. Dyrektor bazy kradł. Oczywiście, baza to baza, zawsze jest co ukraść. Sprawa była banalna, ale na ławie oskarżonych siedział człowiek zupełnie nietuzinkowy. W wieku pięćdziesięciu trzech lat ciągle umiał reagować szybko i bronić się. Żywe, ruchliwe spojrzenie i władcze nuty pobrzmiwające w jego głosie zdradzały wieloletnie przyzwyczajenie do wydawania rozkazów i podporządkowywania sobie innych ludzi. Ale obecni na sali sądowej nie wiedzieli o mrocznej przeszłości podsądnego i o tym, ile krwawych epizodów ma na swoim sumieniu. W jakimś sensie można by go nazwać seryjnym mordercą. Tylko że zbrodnie popełniał z woli państwa i w ramach sowieckiego terrorku państwowego. Więc sądzili Timofieja Kuprija, byłego komendanta charkowskiego NKWD, bo to on właśnie siedział na ławie oskarżonych, nie za morderstwa, a za banalną defraudację i kradzież.

Sąd ustalił, że jako szef bazy „Masłosnabu” Kuprij sprzedawał na lewo cegły i produkty żywnościowe, sporządzał dla podstawionych osób dokumenty na fikcyjne zlecenia za rzekomo wykonaną pracę. Jak udało mu się zrobić wrażenie na sędziach – nie wiadomo. Wyrok był łagodny – dwa lata w zawieszeniu i rekompensata wyrządzonej szkody w kwocie 3526 rubli¹. Czasy Chruszczowa w ogóle odróżniały się od epoki Stalina bardziej humanitarnym podejściem do takich wykroczeń. Za Stalina za to samo dostałby co najmniej siedem lat łagru. A tutaj... Wprawdzie prokurator

¹ RGASPI, f. 589, op. 18, d. 9543, t. 2, l. 338.

natychmiast odwołał się od wyroku, uznając go za zbyt łagodny. Decyzją Połtawskiego Sądu Obwodowego z 2 grudnia 1959 roku wyrok został anulowany, sprawę skierowano do ponownego rozpatrzenia, a Kuprija nawet wzięto pod straż. Ale w Kijowie znaleźli się jego orędownicy – prokurator Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Sowieckiej oprotestował decyzję sądu obwodowego i 19 stycznia 1960 roku Sąd Najwyższy Ukraińskiej SRS przywrócił pierwszy wyrok sądu rejonowego – karę w zawieszeniu².

Udało się. Kuprij był wolny, ale – niestety – bez legitymacji partyjnej. W październiku 1959 roku został usunięty z szeregów KPZS. Odtąd ilekolwiek skarg i listów z prośbą o ponowne przyjęcie do partii pisał, nic nie pomagało. Pisał do Moskwy – do Chruszczowa. 10 listopada 1964 roku napisał osobiście do nowego pierwszego sekretarza KC KPZS Leonida Breżniewa. W liście tym przypominał, że jest w partii od 1930 roku, zarzuty są zmyślane, po prostu podwładni złożyli kłamliwe zeznania z zemsty za to, że był wobec nich surowy i wymagający. I za całą intrygą usnutą przeciwko niemu, jak przekonywał Kuprij, stoją pracownicy Połtawskiego Obwodowego Komitetu Partyjnego. Mówił, że „wywodzi się z parobków”, 20 lat służył „w stopniu starszego oficera, odchyłeń ani wahania wobec generalnej linii partii [w jego życiorysie] nie było”³. Nie udało mu się wzbudzić litości, Breżniew się nie odezwał. Później, w 1966 roku, Kuprij napisał jeszcze jedno oświadczenie i wysłał je na XXIII Zjazd KPZS. Jego pismo przekazano do połtawskiego komitetu obwodowego, gdzie na posiedzeniu 6 maja 1966 roku, znowu dostał odmowę. Nie przywrócono mu członkostwa w partii. I nikogo nie interesowały jego „wielkie zasługi” z 1940 roku. Zresztą on sam roztropnie na ten temat milczał. Kuprij więcej już nigdzie nie pisał i niczego się nie domagał. Prowadził skromne życie emeryta w Połtawie, gdzie zmarł na nadciśnienie 10 grudnia 1981 roku.

Jak to się mogło stać? Przecież w przeszłości był czekistą, człowiekiem „szczególnej profesji”. Jak mawiał Dzierżyński – „czyste ręce, chłodna głowa i gorące serce”. Ale to w teorii. Prawdziwe życie jest bardziej skomplikowane. Jego zachowanie i styl życia były dość nietypowe dla byłych komendantów, którzy przywykli do nocnych rozstrzeliwań. Zazwyczaj byli oni zamknięci w sobie,

² *Ibidem.*

³ *Ibidem*, l. 292–293.

mroczni i oczywiście dużo pili, by zagłuszyć powracające koszmary sprzed lat. A Kuprij to był taki wesoły złodziejasek... Jedynie pijaństwo się zgadzało, jak u wszystkich byłych komendantów. A pod innymi względami – całkowity kontrast. Nie pił w zaciszu domowym, chowając się przed ludzkim wzrokiem. Komitet rejonowy partii 18 czerwca 1958 roku udzielił mu nagany z wpisem do książeczki „za pijaństwo w czasie pracy, grubiaństwo i obrażanie pracowników bazy”⁴. Nazajutrz został pozbawiony dyrektorskiego stanowiska. Ale także po zwolnieniu z tej funkcji Kuprij często przychodził na bazę, żądał wypłaty pieniędzy na podstawie fikcyjnego zwolnienia lekarskiego, groził robotnikom, zastraszał ich i „obrażał niecenzuralnymi słowami” nowego dyrektora i księgowego⁵. No a potem był już proces...

Nie była to pierwsza sprawa sądowa w jego życiu i nie pierwsze oskarżenie o kradzież. W tej dziedzinie, jak się okazuje, miał już staż! W październiku 1941 roku niemieckie wojska wkroczyły do Charkowa. Wcześniej trwała pospieszna ewakuacja sowieckich urzędów. Komendant Zarządu NKWD Obwodu Charkowskiego wysadził piwnice budynku – właśnie tam znajdowała się cela, w której zazwyczaj rozstrzeliwano skazanych na śmierć. Jakie ślady zacierał Kuprij w zgiełku ewakuacji – do końca nie jest jasne. Pracownicy charkowskiego NKWD z naczelnikiem Zarządu Safonowem na czele przenieśli się na pewien czas do Kupiańska, a później przymieszczażyli się na wschód, aż do Saratowa, gdzie już pozostali. Po drodze skład Zarządu kurczył się, część jego pracowników wysyłano do armii, część oddelegowano do innych oddziałów NKWD. Razem z naczelnikiem stale przebywali jego zastępca, naczelnik sekretariatu, komendant Kuprij, pracownicy księgowości i działu finansów. Zarząd koczował, trzeba było jakoś żyć, zdobywać zaopatrzenie – taka była niełatwa codzienność ewakuacji.

Nie wiadomo, skąd, jak i z czyją pomocą sprawa wyszła na jaw, ale okazało się, że kierownictwo charkowskiego NKWD kradło. Naczelnik Zarządu Piotr Safonow, jego zastępca Iwan Kiejs, komendant Timofiej Kuprij, naczelnik sekretariatu Nikołaj Leluk i dwóch pracowników Wydziału Finansowego „kradli państwowe środki pieniężne za pomocą sporządzania fikcyjnych

⁴ *Ibidem*, l. 240.

⁵ *Ibidem*, l. 339–340.

dokumentów”⁶. Od października 1941 do sierpnia 1942 roku Safonow, Kiejs i Kuprij „przywłaszczyli około 76 tysięcy rubli ze środków przeznaczonych na wydatki specjalne komendantury”⁷. Można się domyślać, co to za „wydatki specjalne”. Zazwyczaj po przeprowadzeniu rozstrzeliwań ich uczestnicy urządzali imprezę z alkoholem i jedzeniem, wypłacano im też dodatkowe pieniądze, tzw. środki operacyjne⁸. Skoro jednak Zarząd uciekał, to nie miał głowy do egzekucji, a więc oszczędzał pieniądze. Co miał robić Kuprij? „Sporządzał fikcyjne dokumenty o wydatkach”, brał pieniądze i przekazywał część zwierzchnictwu, a część – na żywność w czasie ewakuacji. Mało tego, okazało się, że Safonow, „łamiąc instrukcje i rozkazy NKWD ZSRS, nielegalnie przechowywał u siebie, a następnie użytkował poza ewidencją złoto skonfiskowane aresztowanym”⁹.

Wyrok ogłosił 10 czerwca 1943 roku Trybunał Wojenny Wojsk NKWD Okręgu Nadwożańskiego. Piotr Safonow, Iwan Kiejs i Timofiej Kuprij zostali skazani na osiem lat łagru, a zastępca naczelnika Wydziału Finansowego Michaił Kozłow – na pięć lat. Trybunał uznał jednak, że wykonanie wyroku można odroczyć do zakończenia działań wojennych i skierować skazanych do czynnej armii. Dwóch pozostałych oskarżonych – naczelnika Sekretariatu Zarządu NKWD Nikołaja Leluka i naczelnika Wydziału Finansowego Marka Bucnersudoma – uniewinniono w związku z brakiem dowodów¹⁰.

W ten sposób Safonow i Kuprij trafili na front. Wprawdzie ani jeden, ani drugi nie pozostali tam długo. Safonow przebywał w rejonie działań Frontu Briańskiego jako zwykły funkcjonariusz grupy operacyjnej SMIERSZ¹¹ tylko do września 1943 roku, a później załatwił sobie pracę zastępcy dyrektora zakładów elektromechanicznych w Charkowie. Ważne jest jednak coś innego – ich karę anulowano. Wprawdzie później, w 1959 roku, kiedy Kuprij

⁶ *Ibidem*, t. 1, l. 147.

⁷ *Ibidem*.

⁸ I. Jazborowska, A. Jabłokow, W. Parsadanowa, *Katynskij sindrom...*, op. cit., s. 362.

⁹ RGASPI, f. 589, op. 18, d. 9543, t. 1, l. 147.

¹⁰ *Ibidem*, l. 145–146.

¹¹ SMIERSZ – akronim stosowany na określenie sowieckiego kontrwywiadu wojskowego działającego w latach 1943–1946. Z ros. *Гławnoje uprawlenije kontrrazwiedki SMIERSZ (Smiert' szpionam)* – Główny Zarząd Kontrwywiadu SMIERSZ (Śmierć Szpiegom) (przyp. tłum.).

znowu miał proces za kradzież, zaczęto szukać dokumentów, które potwierdziłyby anulowanie wyroku z 1943 roku i umorzenie karalności, ale się nie znalazły¹².

W czerwcu 1943 roku wysłano go na front w rejonie Briańska, gdzie dowodził batalionem oddziału kontrwywiadu SMERSZ. Ale już w listopadzie znowu był naczelnikiem Wydziału Komendanczego NKGB Ukrainy, tym razem w Kijowie. W styczniu 1944 roku ponownie trafił do Armii Czerwonej. Tym razem wysłano go na kursy doskonalenia kwalifikacji dla dowódców, a potem na kurs dla miejscowych komendantów wojskowych. To oznaka dużego zaufania. Kuprij znalazł się wśród tych, którzy mieli stanąć na czele komendantur wojskowych w miastach wyzwolonych przez Armię Czerwoną. Choć praca ta zupełnie nie pasowała do jego profilu zawodowego.

W grudniu 1944 roku Kuprij był już w Polsce razem z wojskami 1. Frontu Ukraińskiego. Do lutego 1947 roku pełnił służbę jako komendant wojskowy i przedstawiciel Rady Wojskowej Północnej Grupy Wojsk (SGW¹³) w województwie kieleckim. Kto wie, może w Kielcach dzielny sowiecki oficer spotkał krewnych tych, których rozstrzelał w 1940 roku, ale przecież oni nie mogli wiedzieć, kim był.

Tutaj też nie utrzymał się długo. Komisja Partyjna SGW w 1946 roku udzieliła mu nagany za „nadmierne zużycie zdobywczej żywności dla żołnierzy”¹⁴. W lutym 1947 roku Kuprij zakończył służbę w Armii Sowieckiej, a do struktur bezpieczeństwa państwowego już go nie przyjęli. Jego kariera dobiegła końca. Teraz zdobywał umiejętności w nowej dziedzinie, która bardzo mu się spodobała – zaopatrzenie, zarządzanie bazami zaopatrzeniowymi. Praca w sektorze dystrybucji dóbr, gdzie wszystko jest dostępne i jest się panem na włościach, była zajęciem znakomitym, ale też niebezpiecznym. Ta droga znana jest od dawna: towaroznawca, szef magazynu, aresztowanie, proces, więzienie...

W 1943 roku wierchuszkę charkowskiego NKWD sądzono surowo i żadne zasługi się nie liczyły. A o jakich zasługach tu mowa? Na mocy rozkazu NKWD z 26 października grupa pracowników

¹² RGASPI, f. 589, op. 18, d. 9543, t. 1, l. 150.

¹³ Z ros. *Siewiernaja grupa wojsk* – skadowana armia Armii Sowieckiej stacjonująca na terytorium Polski w latach 1945–1993. Dowództwo tej armii znajdowało się w Legnicy na Dolnym Śląsku (przyp. tłum.).

¹⁴ RGASPI, f. 589, op. 18, d. 9543, t. 2, l. 338.

Zarządu NKWD Obwodu Charkowskiego dostała premie za przeprowadzenie operacji wymordowania polskich jeńców wojennych z obozu w Starobielsku. Pośród nagrodzonych byli zastępca naczelnika Zarządu NKWD Paweł Tichonow, komendant Timofiej Kuprij, zastępca komendanta Aleksandr Karmanow, pomocnik komendanta Iwan Smykałow, naczelnik więzienia wewnętrznego Filip Doronin, strażnicy więzienni (m.in. Mitrofan Syromiatnikow), kierowcy. Komendant Kuprij był niezastąpiony, grał pierwsze skrzypce.

W ciągu niemal dwóch lat okupacji Charkowa przez Niemców tajemnica masowych grobów Polaków w Piatichatkach nie wyszła na jaw. Ale już w latach sześćdziesiątych wydarzyło się coś bardzo niepokojącego. Dzieci – one wszędzie się pchają i wsadzają swoje wścibskie nosy! Wszędobylskie dzieciaki, które szwendały się po szkole po okolicy, zaczęły pewnego dnia rozkopywać masowe groby. Uczniowie V i VI klasy z Piatichatek znaleźli obrączkę, guziki z polskim orłem i inne przedmioty, które leżały w dole razem z kośćmi pomordowanych.

Przewodniczący KGB przy Radzie Ministrów Ukraińskiej SRS Witalij Nikitczenko 7 czerwca 1969 roku poinformował o tym zdarzeniu przewodniczącego KGB Jurija Andropowa:

„Zarząd KGB Obwodu Charkowskiego otrzymał 2 czerwca 1969 r. wiadomość o tym, że w lesie, w okolicy wsi Piatichatki, nieznane osoby odkopały masowy grób. Podczas przeprowadzonej na miejscu kontroli okazało się, że w lesie, w odległości mniej więcej 100 m od szosy Charków–Biełgorod, na terenie o promieniu około 50 m, znajduje się wiele zapadlin gleby głębokich do 70 cm w kształcie prostokątów 3 na 6 lub więcej metrów. Jedno z zagłębień jest rozkopane na głębokości do 1 metra, gdzie widać kości i czaszki ludzkie. Część kości jest rozrzucona wokół odsłoniętego dołu. Leżą tam także pozostałości butów wojskowych produkcji zagranicznej [...]. Ustalono, że we wskazanym miejscu w 1940 r. Zarząd NKWD Obwodu Charkowskiego pochował dużą liczbę (kilka tysięcy) rozstrzelanych oficerów i generałów burżuazyjnej Polski i to właśnie ich szczątki zostały odkryte przez dzieci w przypadkowych okolicznościach”¹⁵.

¹⁵ Wydzielone Państwowe Archiwum Służby Bezpieczeństwa Ukrainy (dalej: SBU), f. 16, op. 13, d. 2, l. 178–179.

W przypadkowych okolicznościach! Trzeba przyznać, że władza sowiecka i jej zbrojna straż KGB rozluźniła się i osłabła, skoro przestała ogradzać i pilnować miejsc masowego pochówku ofiar terroru. I często z przyczyn naturalnych – na skutek ulew i podmywania gleb, tajemnica wychodziła na jaw.

Zarząd KGB w obwodzie charkowskim szybko ustalił, kto spośród jego byłych pracowników miał związek z egzekucjami i kto wie o miejscu masowego zakopania ciał ofiar. Oprócz Safonowa, Tichonowa i Kuprija w dokumencie jest mowa także o Jefimie Wigowskim, Nikołaju Galicyynie, Aleksandrze Karmanowie i Mielniku, którzy w tym czasie mieszkali w Charkowie¹⁶. I rzeczywiście, ich nazwiska są w rozkazie NKWD z 26 października, który zawiera listę nagrodzonych za egzekucje. Wśród okolicznej ludności przeprowadzono akcję uświadamiającą, strasząc, że w grobach są ciała dezertersów i ludzi, którzy zmarli od groźnych chorób zakaźnych (tyfus, cholera, syfisy)¹⁷. Dlatego też instytucje ochrony zdrowia rekomendowały trzymanie się z daleka od mogił. KGB działał według szablonu, jak zawsze powtarzając starą śpiewkę o zadżumionych grobach i niemieckich rozstrzelaniach¹⁸.

To jednak nie rozwiązało problemu. Trzeba było przedsięwziąć coś bardziej radykalnego. Przed wszystkim KGB musiał uciszyć chodzące słydy o strasznym znalezisku i ukryć ślady zbrodni. Naczelnik Zarządu KGB w Charkowie Piotr Fieszczenko udał się na konsultacje do Moskwy, gdzie przebywał od 16 do 18 czerwca 1969 roku. Przyjął go najpierw pierwszy zastępca przewodniczącego KGB Siemion Cwigin, a następnie sam Andropow¹⁹. Sprawa była najwyższej wagi. Nie można było dopuścić, by budowana przez tyle lat konstrukcja kłamstwa o Katyniu nagle się rozpadła z powodu jakichś tam dzieciaków.

¹⁶ *Ibidem*, l. 179. Po pierwsze, Karmanow mieszkał w Semipałatyńsku. Po drugie, nie jest jasne, o którego Mielnika chodzi. W dokumencie KGB nie ma inicjałów, a w rozkazie o premiach z 26 października 1940 roku są dwaj nagrodzeni pracownicy charkowskiego NKWD o nazwisku Mielnik: Anton i Nikita (zob. załącznik na s. 302).

¹⁷ Wydzielone Państwowe Archiwum SBU, f. 16, op. 13, d. 2, l. 180.

¹⁸ Dokładnie w tym samym duchu w czerwcu 1990 roku zastępca przewodniczącego KGB Ukrainy Gieorgij Kowtun zaciemniał sprawę, twierdząc, że w Piatichatkach „oprócz polskich zbiegów” są także szczątki niemieckich jeńców wojennych, „którzy umarli w obozie zakaźnym” (W. Abarinow, *Katynskij łabirynt...*, op. cit., s. 58).

¹⁹ Wydzielone Państwowe Archiwum SBU, f. 16, op. 13, d. 2, l. 188.

Oto, co wymyślono w Moskwie. Działkę, na której znajdowały się groby, postanowiono przekazać KGB, ogrodzić drutem kolczastym i spróbować zlikwidować szczątki zabitych za pomocą „technicznej sody żrącej”²⁰. W tym celu miały być wykonane nawiercane. Czekiści wyliczyli, że potrzebują co najmniej czterech lat, żeby całkowicie zlikwidować groby. Do wykonania tego zadania Zarząd KGB w obwodzie charkowskim dostał dodatkowe siły etatowe – 21 osób, cztery samochody i finansowanie w kwocie 10 tysięcy rubli. Dla kamuflażu wymyślono „legendę”, że KGB będzie w tym miejscu budować jakiś ważny obiekt²¹.

Trudno stwierdzić, na ile skuteczne były działania KGB i na ile funkcjonariuszom bezpieczeństwa państwowego udało się osiągnąć znajomość chemii. Ale kiedy w lipcu i sierpniu 1991 roku przeprowadzono prace ekshumacyjne w 6. kwartale strefy parkowo-leśnej Charkowa, znaleziono szczątki co najmniej 167 Polaków, wiele elementów polskich mundurów i atrybutów wojskowych, listy, rachunki, fragmenty gazet z wiosny 1940 roku. Prawdopodobnie wysiłki miejscowych czekistów mające na celu zlikwidowanie szczątków skończyły się szybko po ogrodzeniu grobów. Po co się wysilać, wszystko i tak jest pod strażą!

Czynności śledcze związane z wyjaśnieniem okoliczności rozstrzeliwań polskich jeńców wojennych w Charkowie wszczęto wiosną 1990 roku. Dość szybko udało się dotrzeć do żyjącego jeszcze i mieszkającego w Czugujewie (obwód charkowski) Mitrofana Syromiatnikowa. Już 20 czerwca 1990 roku odbyło się jego pierwsze przesłuchanie²². W 1940 roku Syromiatnikow był starszym bloku więzienia wewnętrznego Zarządu NKWD Obwodu Charkowskiego. Opowiedział o swoim udziale w rozstrzeliwaniach. Do jego obowiązków należało rozlokowanie przybywających więźniów w celach więzienia wewnętrznego. Przebywali oni tam bardzo krótko – od kilku godzin do jednego, dwóch dni. W piwnicy budynku NKWD jeńców rozstrzeliwała ekipa czekistów pod dowództwem komendanta Kuprija. Syromiatnikow precyzyjnie wskazał miejsce zakopania zwłok – w pobliżu

²⁰ Przedsięwzięcie to wydaje się mało sensowne. Wprowadzenie do dołów skoncentrowanego roztworu wodorotlenku sodu (NaOH) – ługu sodowego – raczej nie doprowadziłoby do całkowitego rozpuszczenia szczątków kostnych.

²¹ Wydzielone Państwowe Archiwum SBU, f. 16, op. 13, d. 2, l. 188–189.

²² *Katyi. Dokumenty zbrodni, t. 2, Zagłada...*, op. cit., s. 472–476.

Piatichatek, i przyznał, że sam kilka razy ładował ciała na samochody i odwoził w tamto miejsce²³. Syromiatnikow nie wskazał nazwisk innych uczestników rozstrzeliwań, zasłaniając się słabą pamięcią. Niemniej jednak jego opis był zbieżny z metodami rozstrzeliwań stosowanymi w Kalininie. Jedyne, co budzi wątpliwości, to jego stwierdzenie, że w celi śmierci znajdował się prokurator. Najprawdopodobniej chyba rzeczywiście w tym miejscu pamięć go zawiodła. Syromiatnikow bywał obecny przy rozstrzeliwaniach w charkowskim NKWD jeszcze w 1938 roku i zapamiętał, że przed rozstrzelaniem skazani byli przesłuchiwani, zawsze w obecności prokuratora. Ale w 1940 roku podczas rozstrzeliwania Polaków prokuratorów nie było, to jest pewne. Wystarczy wspomnieć kategoryczne zalecenie Bogdana Kobułowa wygłoszone podczas narady na Łubiance w marcu 1940 roku – „żadnych prokuratorów”. Ten rozkaz był bezdyskusyjnie wykonywany w Kalininie i nie ma najmniejszych wątpliwości, że także w Charkowie i Smoleńsku. Jak podkreślał Syromiatnikow, „wszystkie działania związane z rozstrzeliwaniem Polaków i ich grzebaniem były nadzorowane przez przedstawicieli NKWD z Moskwy, ale konkretnych nazwisk tych ludzi nie wymienił²⁴.

Na jakiś czas Syromiatnikowa zostawili w spokoju. Kolejne jego przesłuchanie miało miejsce dopiero w następnym – 1991 – roku, 10 kwietnia. Ponownie opowiedział o miejscu tajnego zakopania zabitych ok. 1–1,5 km od Piatichatek i przypomniał sobie nazwiska niektórych pracowników komendatury NKWD, którzy uczestniczyli w operacji. Wymienił m.in. Aleksandra Karmanowa²⁵.

Podczas trzeciego przesłuchania 15 maja 1991 roku Syromiatnikow powiedział, że doły przeznaczone do zakopywania zwłok straconych kopało ręcznie sześciu lub siedmiu pracowników komendatury²⁶.

Syromiatnikow był rozmowny i zeznawał chętnie. Podczas czwartego przesłuchania 30 czerwca 1991 roku znowu został zapytany o grzebanie zwłok rozstrzelanych Polaków. Tym razem wskazał nazwiska osób uczestniczących w rozstrzeliwaniach –

²³ *Ibidem*, s. 475.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Ibidem*, s. 479.

²⁶ *Ibidem*, s. 480.

dyżurnego pomocnika komendanta Iwana Smykałowa²⁷, starszego bloku więzienia Aleksieja Diewiatłowa, kierowców Nikołaja Galicyna i Iwana Michajłowicza Tichonowa²⁸. Znowu twierdził, że podczas ostatniego przesłuchania przed egzekucją obecny był prokurator ubrany po cywilnemu. Sądząc po tym, że według jego zeznań prokurator sam zadawał przewidziane przed rozstrzelaniem pytania, najprawdopodobniej jednak pomylił z prokuratorem jednego z funkcjonariuszy NKWD, którego nie znał osobiście²⁹. W Kalininie stosowano kajdanki, w Charkowie było inaczej – więźniom związywano ręce³⁰. Zapytany o to, czy w październiku 1940 roku otrzymał premię w kwocie 800 rubli, kategorięcznie zaprzeczył – żadnych pieniędzy nie otrzymał.

Ostatnie przesłuchanie Syromiatnikowa (z opublikowanych) odbyło się 6 marca 1992 roku. Znowu szczegółowo opowiedział o uczestnikach rozstrzeliwań (o tych, których pamiętał). Mówił, że Smykałow był obecny podczas dostarczania Polaków ze Starobielska, Diewiatłow i Mielnik doprowadzali jeńców do celi rozstrzeliwań, strzelali Kuprij i Galicyn. Jednakże odpowiadając na kolejne pytanie, Syromiatnikow nagle oświadczył, że Galicyn tylko przywoził więźniów, ponieważ był kierowcą³¹. Zapytany o stopień zaangażowania Tichona Szczepki, Syromiatnikow przypomniał sobie tylko, że tamten służył w milicji i nie powiedział więcej nic konkretnego³². Znowu, jak podczas poprzedniego przesłuchania, twierdził, że żadnych premii finansowych nie otrzymywał. Znalazł nawet wy tłumaczenie, jakoby komendant Kuprij „otrzymał pieniądze, włożył sobie do kieszeni, a nas wszystkich umieścił na tej liście”³³. Syromiatnikow albo zapomniał, albo nie chciał się przyznać, że dostał pieniądze za udział w rozstrzeliwaniach. Kuprij, jak się później okazało, rzeczywiście miał lepkie ręce. Ale trudno sobie wyobrazić, że w 1940 roku mógł bezkarnie przywłaszczyć pieniądze pracowników, którzy nie byli jego podwładnymi. Pół

²⁷ Chociaż twierdził, że był to Wadim Jakowlewicz. Zob.: *Katyń. Dokumenty zbrodni*, t. 2, *Zagłada...*, *op. cit.*, s. 485.

²⁸ Iwana Michajłowicza Tichonowa nie ma na liście nagrodzonych.

²⁹ *Katyń. Dokumenty zbrodni*, t. 2, *Zagłada...*, *op. cit.*, s. 488, 491.

³⁰ *Ibidem*, s. 491.

³¹ *Ibidem*, s. 498.

³² *Ibidem*.

³³ *Ibidem*, s. 499.

biedy, jeśli okradłby ludzi z komendantury, która mu podlegała, ale przecież nagrody dostali także strażnicy i kierowcy. Przycho-
dziły przecież odcinki księgowo-
we z wypłatą, a premie były wy-
dawane w kasie do rąk własnych za podpisem i razem z pensją. Syromiatnikow wykazał się dziwnym, choć zrozumiałym uporem, zaprzeczając, że otrzymał „krwawe pieniądze”.

Śledczy, którzy go przesłuchiwali, byli zszokowani tym, jak Syromiatnikow opowiadał o masowym morderstwie – jakby było to coś zwykłego, powszedniego³⁴. W jego zeznaniach można było wyczuć duże doświadczenie uczestnika egzekucji, a nawet po-
brzmiewały w nich nuty profesjonalnej dumy:

„Syromiatnikow: U nas nie było tak jak u Niemców. Oni zaprowadzili do Babiego Jaru, potem poustawiali ich wszystkich z dziećmi i powystrzelali. U nas te rzeczy są, jak to się mówi, wed-
ług regulaminu. Taka decyzja. Jak by kto nie był winny [w rosyjskiej wersji – ważny, dopisek tłum.], a swoją karę otrzymywał. A złoży tak, jak należy. Jak powiedzmy, opuszczają trumnę do grobu.

Pytanie: Ale przecież ich [grzebano] bez trumien?

Syromiatnikow: Bez trumien. Ale nie będą ich przecież rzucać³⁵.

W końcu, gdy śledczy zapytali go o pomieszczenie, w którym odbywały się rozstrzeliwania, oświadczył: „Tego pokoju już nie ma, parter Kuprij wysadził, gdy Niemcy byli już na Chołodnoj Gorie”³⁶. Jakie ślady chciał zatrzeć komendant Kuprij w październiku 1941 roku, kiedy trzeba było w pośpiechu opuścić Charków? Co było w piwnicy i na parterze budynku NKWD – archiwum, dokumenty, rachunki księgowo-
we? Może Kuprij pomyślał, że to, co wysadzone, pozostanie tajemnicą. Jego machinacje finansowe wyszły jednak na jaw.

Syromiatnikow był dobrze zorientowany w kombinacjach Kuprija i oto co opowiedział podczas przesłuchania: „Podczas wojny sądzono jego i jeszcze dwóch innych, nie pamiętam kogo. Wysłano ich do kompanii karnej. Ale oni się wykęcili. A później

³⁴ I. Jaźborowska, A. Jabłokow, W. Parsadanowa, *Katynskij sindrom...*, op. cit., s. 363.

³⁵ *Katyń. Dokumenty zbrodni*, t. 2, *Zagłada...*, op. cit., s. 499.

³⁶ *Ibidem*.

przyjechał, gdy zdaje się wojna już była zakończona. Wysłano go do Połtawy na dyrektora kombinatu tłuszczowego. I on mówił mi, żebym z nim pojechał³⁷. Syromiatnikow odmówił, ale Kuprij zachęcał go i obiecywał, że pomoże mu załatwić, by go puścili. Pewnie namawiał też innych. Ciekawe, czy udało mu się nakłonić do przenosin do Połtawy kogoś ze swoich dawnych kolegów – egzekutorów z charkowskiego NKWD? Przecież to „swoi”, sprawdzeni ludzie, nie zawiodą!

W chwili, kiedy po raz pierwszy przesłuchiowano Syromiatnikowa, wszyscy pozostali uczestnicy egzekucji najprawdopodobniej już nie żyli. On był ostatnim świadkiem, który zdążył przemówić. Inni charkowianie – naczelnik NKWD Piotr Safonow, starszy bloku Timofiej Burda, nadzorca Nikita Mielnik – zmarli w 1974 roku. Strażnik Jefim Wigowski i kierowca Nikołaj Galicyń – w 1980 roku, naczelnik więzienia wewnętrznego Filip Doronin – w 1979 roku, a nadzorca Tichon Szczepka – w 1984 roku. Dużo wcześniej – jeszcze w 1958 roku umarł strażnik komendatury Grigorij Timoszenko. Pomocnik komendanta Zarządu NKWD Iwan Smykałow zmarł w Charkowie w październiku 1985 roku. W odróżnieniu od pozostałych ten przez całą wojnę był na froncie. Tylko zajęcia nie zmienił – służył jako komendant w strukturach kontrwywiadu wojskowego SMIERSZ, czyli – podobnie jak wcześniej – zajmował się rozstrzeliwaniem ludzi.

Na emeryturze byli egzekutorzy najczęściej szli do pracy jako stróże lub strażnicy w służbie ochrony, czasami zatrudniali się na mało znaczących stanowiskach robotniczych – jako ślusarze, a nawet jako asenizatorzy – jak Nikita Mielnik.

Były zastępca komendanta Zarządu NKWD Obwodu Charkowskiego Aleksandr Karmanow zmarł w maju 1987 roku w dalekim Semipałatyńsku. Wcześniej, bo jeszcze w 1943 roku, został zwolniony z NKWD, a jego dalsza kariera była cokolwiek zaskakująca, a nawet zabawna. Od dyrektora zakładu żywienia zbiorowego i naczelnika ds. zaopatrzenia, przez pracownika bufetu, do stróża w przedszkolu i sprzedawcy biletów do teatru. Wygląda na to, że dobrze przyswoił zasady życiowe komendanta Kuprija, zgodnie z którymi warto się zatrudniać tam, gdzie można coś ukraść.

³⁷ *Ibidem*, s. 498.

Pewnie byłoby możliwe, choć śledczy nie zdążyli tego zrobić, przesłuchanie byłego zastępcy szefa Zarządu NKWD Obwodu Charkowskiego Pawła Tichonowa. Ten zrobił wielką karierę, dośłużył się stopnia generalskiego, w 1970 roku pełnił funkcję szefa Zarządu KGB Obwodu Kijowskiego, był członkiem Kolegium KGB przy Radzie Ministrów Ukraińskiej SRS. Zmarł w 1990 roku.

Nie ma pewności tylko co do Aleksieja Diewiałowa. W 1940 roku był starszym bloku więziennego, potem pracował w wielu innych więzieniach, a zakończył karierę jako starszy lejtnant, naczelnik służby nadzoru w pięcioletniej kolonii pracy w Izjaślawie w obwodzie chmielnickim. Mógł jeszcze żyć pod koniec 1990 roku, bo w tym czasie jego dokumenty partyjne ciągle były aktualne, nie anulowano ich. Najprawdopodobniej po przejściu na emeryturę został w Izjaślawie i po prostu nie udało się go odnaleźć. A on sam, usłyszawszy o rozpoczęciu śledztwa w sprawie charkowskich rozstrzeliwań, z pewnością wołał nie rzucać się w oczy.

Bardzo wcześnie, jeszcze w 1951 roku, zmarł w Moskwie były naczelnik obozu w Starobielsku Aleksiej Bierieżkow. Był dość znacznym i zasłużonym czekistą. Długo pracował w strukturach OGPU na kolei, piastował tam wysokie stanowiska. W 1926 roku otrzymał najwyższe resortowe odznaczenie – odznakę Honorowego Funkcjonariusza WCzK–GPU, rok później – złoty zegarek, następnie – broń honorową. Ze zdjęcia łypie złowrogim okiem przedstawiciela czekistowskiej elity. W 1935 roku awansował na kapitana bezpieczeństwa państwowego. Ale wtedy noga mu się powinęła. Poleciał w dół i wylądował na stanowisku naczelnika miejskiego oddziału NKWD w Wotkińsku w Udmurcji, później był inspektorem i kadrowcem w Iwanowie, a w 1939 roku rzucili go do pracy w łagrach. I już do emerytury kręcił się jako naczelnik różnych łagrów od Swierdłowska do obwodu moskiewskiego aż do 1946 roku, kiedy odszedł na emeryturę. Ale do historii przeszedł w aureoli złoczyńcy – naczelnika obozu w Starobielsku, gdzie byli przetrzymywani polscy jeńcy i skąd, pod jego czujnym nadzorem, byli wysyłani na śmierć.

Niestety o moskiewskich funkcjonariuszach NKWD, którzy kierowali rozstrzeliwaniem Polaków, wiadomo niewiele. Ważną rolę odgrywał kapitan bezpieczeństwa państwowego Iwan Biezurkow, zastępca naczelnika 6. Wydziału Głównego Zarządu Ekonomicznego NKWD ZSRS, oddelegowany do obozu starobielskiego

i odpowiedzialny za egzekucje w Charkowie³⁸. W wojskach konwojowych i na odcinku Starobielsk–Charków działał z kolei pułkownik Aleksiej Rybakow – naczelnik Wydziału Operacyjnego Głównego Zarządu Wojsk Konwojowych NKWD. Do dzisiaj nie ustalono, kto z moskiewskiej „grupy specjalnej” Błochina został wysłany do Charkowa, by bezpośrednio uczestniczyć w rozstrzeliwaniach.

Nie jest też znana precyzyjna liczba polskich więźniów, których rozstrzelano w NKWD w obwodzie charkowskim. Według materiałów śledztwa katyńskiego egzekucje trwały od 3 kwietnia do 12–14 maja 1940 roku³⁹. W notatce Szelepina jest mowa o tym, że zapadło 3820 decyzji trójki o rozstrzelaniu polskich jeńców wojennych ze Starobielska⁴⁰. Jednak według podsumowania Zarządu UPWI (sporządzonych nie wcześniej niż 19 maja 1940 roku) zleceń na wysłanie z obozu w Starobielsku do NKWD w Charkowie było 3811 + 11⁴¹, czyli w sumie dotyczyły 3822 osób⁴². Niestety w tej podsumowującej notatce brakuje informacji na temat niewypełnionych zleceń (choć w tej samej notatce są takie dane o obozach w Kozielsku i Ostaszkwie). Z kolei w notatce Soprunki, która powstała nie wcześniej niż 25 maja 1940 roku w Zarządzie NKWD Obwodu Charkowskiego, figuruje liczba 3896 osób wysłanych z obozu w Starobielsku⁴³.

³⁸ I. Jazborowska, A. Jabłokow, W. Parsadanowa, *Katynskij sindrom...*, op. cit., s. 123.

³⁹ *Katyń. Dokumenty zbrodni*, t. 2, *Zagłada...*, op. cit., s. 495.

⁴⁰ *Ibidem*, s. 416.

⁴¹ Liczba 11 została do dokumentu wpisana odręcznie.

⁴² *Katyń. Dokumenty zbrodni*, t. 2, *Zagłada...*, op. cit., s. 329.

⁴³ *Ibidem*, s. 345. W tym miejscu konieczne jest doprecyzowanie. W informacji z 17 maja 1940 roku dotyczącej jeńców wysłanych z obozu w Starobielsku do Zarządu NKWD Obwodu Charkowskiego, podpisanej przez naczelnika obozu Bierieżkowa (a późniejszych informacji o wysyłce nie ma), jest mowa o wysłaniu 3888 osób, przy czym w liczbie tej są ujęci również więźniowie wysłani do obozu juchnowskiego (63 osoby – 25 kwietnia i 15 osób – 12 maja), a także osoby odkonwojowane do 2. Wydziału GUGB (3 osoby – 12 maja). To znaczy, że do 12 maja 1940 roku włącznie do Zarządu NKWD Obwodu Charkowskiego wysłano 3807 osób (zob.: *Katyn'. Plenniki...*, op. cit., s. 588–589). Trudno pojąć, skąd w notatce sporządzonej przez Soprunkię po 25 maja 1940 roku wzięły się większe liczby dla Charkowa (w sumie 3896), podczas gdy kwoty ogólne dla Ostaszkowa i Smoleńska w tej notatce pozostają niezmienione (*ibidem*, s. 597).

Rozdział 5

Bohater pracy socjalistycznej – Nikołaj Siniegubow

Spośród nagrodzonych na mocy rozkazu z 1940 roku można wydzielić grupę wysokich funkcjonariuszy aparatu centralnego NKWD, którzy zostali wysłani do Kalinina, Smoleńska i Charkowa jako organizatorzy operacji rozstrzeliwania Polaków. Wśród nich wyróżnia się – statusem i rangą – szef pionu śledczego Głównego Zarządu Transportu Nikołaj Siniegubow.

W koordynacji operacji rozstrzeliwań z wiosny 1940 roku brał udział także szef Głównego Zarządu Transportu NKWD Sołomon Milsztejn, bezpośredni przełożony Siniegubowa. Jednak albo jego rola była epizodyczna, albo Beria poskąpił pieniędzy na premię, bo jego nazwiska nie ma na liście. Z jakiegoś powodu w opinii wierchuszki NKWD jego udział nie był wystarczający, by dać mu nagrodę pieniężną. Za to Siniegubow był niezwykle aktywny i to jeszcze na najtrudniejszym odcinku, w Kalininie, gdzie egzekucji było najwięcej.

Na podstawie zeznań byłego szefa Zarządu NKWD w Kalininie Dmitrija Tokariewa rola wysłanników z aparatu centralnego w rozstrzeliwaniach staje się mniej więcej jasna. Pełnili oni najprawdopodobniej funkcję kierowników operacyjnych, którzy koordynowali „rozładunek” obozów, podstawianie wagonów, transport do więzień w zarządach NKWD i w końcu sprawowali nadzór agencjonalno-operacyjny nad całą operacją. Według słów Tokariewa Siniegubow był stale obecny podczas rozstrzeliwań¹.

¹ *Katyń. Dokumenty zbrodni*, t. 2, Zagłada..., op. cit., s. 457.

Nikołaj Siniegubow urodził się w 1895 roku jako syn kowala pracującego na stacji Debalcewe Jekateryninskiej Linii Kolejowej. Rodzina żyła dostatnio, ojciec zarabiał tyle, że matka mogła zajmować się dziećmi i gospodarstwem. Ukończywszy w 1910 roku dwuletnią szkołę kolejową, Nikołaj zatrudnił się na stacji. Terminował u malarza, był młotnikiem, stopniowo awansował na brygadzystę na budowie. Potem wybuchła wojna i trafił do armii. Na początku był w pułku rezerwy w Samarze, następnie wysłano go na front północny. I gdyby nie rewolucja, zostałby pewnie w wojsku, gdzie już w 1917 roku dosłużył się stopnia starszego podoficera. W marcu 1919 roku wrócił na stację jako pracownik biurowy, dobrze mu się powodziło za rządów białych. Nie zdradzał żadnych sympatii do bolszewików, ale gdy nastąpiła władza sowiecka, wstąpił do partii komunistycznej. Uczynił to w lutym 1920 roku, w czasie „niedzieli partyjnej”, kampanii masowych zapisów do partii. W lipcu 1920 roku rozpoczęła się jego kariera czekistowska w strukturach transportu WCzK. Konsekwentnie piął się w górę i w 1928 roku był już szefem Wydziału Transportowo-Drogowego OGPU na bliskiej mu Jekateryninskiej Linii Kolejowej. Potem został przeniesiony do Czity, gdzie został naczelnikiem Wydziału Transportowo-Drogowego Kolei Zabajkalskiej. Tu przydarzyła mu się nieprzyjemna historia. Podczas podróży służbowej do Moskwy kupił samochód dla wydziału. Okazało się jednak, że maszyna była własnością zagranicznej placówki i została skradziona. Zwolniono go z pracy decyzją Kolegium OGPU w 1933 roku i aresztowano na 30 dób w trybie dyscyplinarnym². Wszystko rozeszło się jednak po kościach. Pięć miesięcy spędził w rezerwie, aż w końcu dostał stanowisko w aparacie centralnym OGPU. W 1935 roku został kapitanem bezpieczeństwa państwowego, a od lipca 1937 roku był już pomocnikiem szefa 6. Wydziału (Transportu) GUGB NKWD, aktywnie stosującym masowe represje w strukturach transportu.

Problemem była tylko rodzina. Kadrowcy NKWD byli przekonani, że ojciec Siniegubowa „należał w przeszłości do partii eserów (choć się do tego nie przyznawał)”. Znaleźli też materiały kompromitujące samego Siniegubowa – według różnych świadków w 1918 roku miał on należeć do kontrrewolucyjnego kółka

² RGASPI, f. 17, op. 100, d. 247717, l. 7.

antysowieckiej inteligencji i „pogardliwie wypowiadać się o Czerwonej Gwardii”³. Potencjalnie niebezpieczna dla kariery Siniegubowa mogła być także sytuacja życiowa jego rodzeństwa. Miał czterech braci i trzy siostry. Brat Aleksiej był w niemieckiej niewoli do 1919 roku, drugi – Jakow, w 1923 roku był sądzony za kradzież, mąż siostry Jelizawiety pracował jako przewodniczący donieckiego obwodowego komitetu wykonawczego i w 1937 roku został skazany przez Kolegium Wojskowe na karę śmierci przez rozstrzelanie. Oskarżono go o „kierowanie kontrrewolucyjną organizacją pravicową w Donbasie”. Siostrę Siniegubowa też represjonowano jako „żonę wroga ludu”. Jednakże do połowy lat trzydziestych jego krąg rodzinny znacznie się pomniejszył. Jak pisał w życiorysie, ojciec w 1935 roku został w Moskwie przejechany przez tramwaj, brat Konstantin – naczelnik cechu transportowego w zakładach w Tule – zmarł w 1934 roku, a brat Aleksiej, który pracował w Nar-komacie Spraw Zagranicznych – w 1938 roku⁴.

Najbardziej kompromitująca była jednak rodzina ze strony żony. Siniegubow ożenił się w maju 1920 roku z córką maszynisty parowozu Jelizawietą Łazariewą – w połowie Polką (po matce). Cała jej rodzina ze strony matki mieszkała w burżuazyjnej Polsce, a jeden z braci matki od 1914 roku – w Ameryce. W swoich ankietach i życiorysach Siniegubow zawsze starannie podkreślał, że nigdy nie widział ich na oczy. Problemem był także rodzony brat Jelizawiety, który w 1919 roku dobrowolnie walczył po stronie białych⁵.

Ciekawe, czy uczestnicząc w masowym morderstwie Polaków, Siniegubow myślał o swojej żonie, która była w połowie Polką, o jej polskiej rodzinie? Oceny, które wystawiali mu przełożeni, były wyłącznie pozytywne: „W sierpniu 1939 r. t. Siniegubow został nominowany na szefa pionu śledczego w Głównym Zarządzie Transportu NKWD. Umiejętnie zarządzając powierzonym mu odcinkiem prac, zapewnił zwartą pracę całego kolektywu Pionu Śledczego, dzięki czemu w minionym okresie zlikwidowano szereg poważnych formacji kontrrewolucyjnych w strukturach

³ *Ibidem*, l. 9.

⁴ *Ibidem*, l. 5.

⁵ *Ibidem*, l. 9.

transportu”⁶. Zdarzyło mu się tylko jedno nieszczęście – w listopadzie 1939 roku zgubił legitymację partyjną (tłumaczył się, że została mu ona ukradziona „podczas wykonywania obowiązków służbowych”), za co otrzymał nagane⁷.

W marcu 1941 roku Siniegubow na krótko stanął na czele milicji transportowej na kolei i został zastępcą szefa w Głównym Zarządzie Milicji NKWD, a następnie – szefem Zarządu Transportu NKWD. W 1942 roku w ogóle porzucił pracę czekistowską i został zastępcą narkoma transportu. Ciekawe, że pomimo tej zmiany nadal awansował według stopni czekistowskich – 16 sierpnia 1943 roku otrzymał stopień komisarza bezpieczeństwa państwowego.

Na stanowisku zastępcy narkoma Siniegubow otrzymał najwyższe odznaczenia. Za zabezpieczenie transportów wojskowych w 1943 roku otrzymał tytuł Bohatera Pracy Socjalistycznej, a w 1945 roku został uhonorowany Orderem Kutuzowa 1. klasy. W tym samym 1945 roku Siniegubow zajmował się wywozem zdobycznych sprzętów z Niemiec. Funkcję wiceministra transportu pełnił do 1951 roku, potem pracował jako główny rewizor i szef wydziału aż do emerytury w 1956 roku.

Po śmierci Stalina rozpoczął się proces rehabilitacji ofiar represji. Wiele osób po wyjściu z łagrów pisało listy do KC KPZS, w których opowiadało o bestialskich torturach, jakich doświadczały po aresztowaniu przez NKWD. W listach tych pojawiały się oczywiście nazwiska śledczych-sadystów. Jednym z nich był Siniegubow, który w tym czasie był już obwieszonym odznaczeniami emerytem. Materiały dotyczące „poważnych naruszeń praworządności socjalistycznej” przez Siniegubowa skierowano do Komisji Kontroli Partyjnej KC KPZS. Sprawa nabrała tempa. Zgromadzono dowody osobistego udziału Siniegubowa w biciu aresztowanych. Były szef Zarządu Finansowego w Narkomacie Transportu Romanow informował:

„W więzieniu w Lefortowie przesiedziałem dwa lata w pojedynczej celi. Mniej więcej w listopadzie 1939 r. przedstawiono mi listę składającą się z 16 nazwisk osób, o których miałem zeznać,

⁶ RGASPI, f. 17, op. 100, d. 247717, l. 10.

⁷ *Ibidem*, l. 11, 15.

że należały do wrogich, prawicowo-trockistowskich organizacji. Kiedy odmówiłem, Milsztejn i Siniegubow pobili mnie gumowymi pałkami. W trakcie przebywania w więzieniu wiele razy pisałem podania do wszystkich struktur sowieckich i partyjnych. Pewnego razu Siniegubow przyszedł do mnie do więzienia lefortowskiego i trzymając w jednej ręce moje podania, a w drugiej gumową pałkę, zaproponował, bym wybrał jedno z dwojga: albo wycofam swoje pisma, albo zostanę pobity. Ponieważ odmówiłem wycofania podań, zostałem przez Siniegubowa pobity⁸.

W znęcaniu się nad oskarżonymi Siniegubow nie był szczególnie pomysłowy – przede wszystkim bił, przy czym używał tego, co akurat było pod ręką. Były naczelnik Tomskiej Linii Kolejowej Pietrow informował Komisję Kontroli Partyjnej:

„8.12.1939 r. Siniegubow osobiście w piwnicach więzienia w Lefortowie zaczął mnie bić gumowymi kijami. Najpierw zostałem rzucony na podłogę, potem opuścili mi spodnie i kalesony na pięty, a podkoszulek i koszulę założyli na głowę, jego pomocnicy Pietrowski i Osjunkin oraz śledczy Biriukow stanęli mi na rękach, nogach i na głowie. Siniegubow podstawił sobie fotel, usiadł na nim i zaczął mnie męczyć. Po trzydziestym uderzeniu straciłem przytomność. Od tego dnia Siniegubow osobiście regularnie bił mnie i torturował. Bił mnie co dzień, z małymi wyjątkami, bił gumowymi pałkami, kopął czubkami butów, bił mnie pięścią po twarzy, bił po głowie przyciskiem do papieru. Torturując, Siniegubow bez końca domagał się, bym podał jak najwięcej nazwisk. Siniegubow osobiście fabrykował fikcyjne, jakoby moje, zeznania, a potem biciem i torturami zmuszał mnie po prostu do podpisania lub do przepisania ich własnoręcznie, jakby były to moje osobiste zeznania. Na podstawie fikcyjnych oskarżeń Siniegubowa ja, choć byłem całkowicie niewinny, o czym Siniegubow bez wątpienia wiedział, zostałem skazany i spędziłem w więzieniu ponad 13 lat⁹.

Co za organizacja – jeden przydeptuje ręce, drugi nogi, trzeci głowę ofiary, a on – kierownik na fotelu – bije. W tamtych czasach nazywało się to „zapewnieniem zwartej pracy całego kolektywu”. Podczas przesłuchania Siniegubow oświadczył, że nie

⁸ RGASPI, f. 589, op. 3, d. 5829, l. 185.

⁹ *Ibidem*, l. 184.

pamięta spraw Romanowa i Pietrowa, ale dopuszczał, że „przy istniejącej wówczas praktyce, możliwe że stosował wobec wskazanych osób środki przymusu fizycznego”. Sprawę rozstrzelanego narkoma transportu Aleksieja Bakulina pamiętał znacznie lepiej. Zwyczajnie i rutynowo zeznawał w prokuraturze:

„Sprawę Bakulina pamiętam. Bakulin był komisarzem ludowym transportu i został oskarżony o szpiegowanie na rzecz Japonii. Ponieważ się nie przyznawał, został umieszczony w więzieniu lefortowskim, gdzie razem z Milsztejnem biliśmy go, po czym przyznał się do winy”¹⁰.

Taki oto prosty i nieskomplikowany sposób NKWD stosowało w celu fałszowania spraw śledczych. Jak ustalono w trakcie wszczętego pod koniec lat pięćdziesiątych śledztwa, które badało udział Siniegubowa w masowych represjach, był on odpowiedzialny za „posadzenie” całej wierchuszki w Narkomacie Transportu: m.in. zastępcy narkoma, szefów głównych zarządów linii kolejowych, nawet sekretarza redakcji gazety „Gudok”. Wszyscy oni zostali rozstrzelani na podstawie dokumentacji sfałszowanej przez Siniegubowa, a w latach pięćdziesiątych – zrehabilitowani¹¹.

We wszystkich tych sprawach Siniegubow musiał się tłumaczyć przed Komisją Kontroli Partyjnej. Przyznał się, że „naruszał rewolucyjną praworządność” i nie wymyślił nic lepszego niż zrzucenie winy na „specyfikę tamtych czasów”¹². Prosta i uniwersalna odpowiedź: „takie były czasy”!

Po rozpatrzeniu materiałów w sprawie Siniegubowa Komisja Kontroli Partyjnej przy KC KPZS podczas posiedzenia 11 sierpnia 1958 roku (protokół nr 1255 punkt 1) postanowiła wykluczyć go z partii i zleciła Kujbyszewskiemu Komitetowi Rejonowemu KPZS m. Moskwy pozbawienie go legitymacji partyjnej. Uzasadnienie było lakoniczne: „za fałszowanie materiałów śledczych i stosowanie nielegalnych metod podczas przesłuchań aresztowanych”.

W pewnym sensie miał szczęście – nie został aresztowany i rozstrzelany, jak wielu ważnych ludzi Berii. Po pierwsze, nie był

¹⁰ *Ibidem.*

¹¹ *Ibidem.*

¹² *Ibidem*, l. 183.

wśród jego najbliższych pracowników, a po drugie, pod koniec lat pięćdziesiątych rząd Chruszczowa nie chciał pociągać do odpowiedzialności wszystkich spośród stalinowskich czekistów, którzy notorycznie „naruszali praworządność”. Najczęściej kończyło się wyrzuceniem ze służby w strukturach KGB i MWD, pozbawieniem stopni generalskich, usunięciem z KPZS.

Oprócz wyrzucenia z partii spotkała go jeszcze jedna kara. Komisja Kontroli Partyjnej złożyła wnioski o pozbawienie go tytułu Bohatera Pracy Socjalistycznej, który został poparty przez Sekretariat KC (23 grudnia 1958 roku) i Prezydium KC (30 grudnia 1958 roku). 12 stycznia 1959 roku został wydany Dekret Prezydium Rady Najwyższej ZSRS o pozbawieniu Siniegubowa tego tytułu, a także innych orderów i medali. Przeżył w zapomnieniu jeszcze dwadzieścia lat i zmarł w 1971 roku w Moskwie. Państwowa gazeta kolejowa „Gudok” w żaden sposób nie odnotowała śmierci byłego zastępcy ministra transportu.

Człowiek od Dzierżyńskiego

Postać Konstantina Zilbermana ginie w tłumie funkcjonariuszy NKWD lat trzydziestych. Można by go uznać za jednego z wielu pracowników Wydziału Transportowego GUGB NKWD. Jego losy były jednak przeciekawe. I chodzi nie tylko o to, że znalazł się wśród nagrodzonych za udział w rozstrzeliwaniach polskich jeńców wojennych w 1940 roku. Zilberman był jednym z tych, którzy dawali początek WCzK – rozpoczął służbę we wrześniu 1918 roku, był wysoko postawionym pracownikiem świeżo utworzonego Wydziału Zagranicznego WCzK (wywiad zagraniczny)¹³. O takich jak on mówili „stary, zasłużony czekista”. W czasach Chruszczowa nie został ukarany. I niewykluczone, że już jako bardzo stary człowiek odwiedzał szkoły i inne instytucje nauczania, by opowiadać dzieciom i młodzieży o Feliksie Dzierżyńskim. W czasach sowieckich funkcjonowała taka forma wychowania patriotycznego. Zapewne Zilberman chodził i sprawnie recytował kilka

¹³ Zob. załącznik na s. 384.

wyuczonych historii ze swojej wczesnej kariery. Na pewno jednak nie opowiadał wówczas, że przez wszystkie lata Wielkiego Terroru był w kierownictwie Wydziału Więziennictwa GUGB NKWD. Być może właśnie ta funkcja uchroniła go od aresztowania – pewnego losu wielu wysokich funkcjonariuszy z otoczenia Jeżowa. Czystka w oddziałach operacyjnych GUGB, rozpoczęta pod koniec 1938 roku, była o wiele brutalniejsza niż ta w resorcie więziennolagrowym. Nic jednak nie gwarantowało bezpieczeństwa. Zilberman był kapitanem bezpieczeństwa państwowego i pełnił funkcję pomocnika szefa wydziału więziennictwa NKWD. Był wśród tych pracowników GUŁagu i wydziału więziennictwa, których narkom Nikołaj Jeżow przyjął w swoim gabinecie 17 listopada 1938 roku. Spędził tam w sumie pół godziny, od 20.45 do 21.15¹⁴. Później, aż do zwolnienia Jeżowa, w dzienniku odwiedzin nie zanotowano już żadnego nazwiska. Wychodzi na to, że Zilberman był ostatnią osobą, którą narkom przyjął w swoim gabinecie. Niemniej jednak Beria momentalnie awansował go na zastępcę szefa Głównego Zarządu Więziennictwa NKWD i 14 marca 1940 roku przyznał mu stopień majora bezpieczeństwa państwowego.

Jako zastępca szefa Głównego Zarządu Więziennictwa NKWD Zilberman brał w kwietniu i maju 1940 roku udział w przygotowaniu i przeprowadzeniu rozstrzeliwań polskich jeńców wojennych. Później został za to nagrodzony na mocy rozkazu NKWD nr 001365 z 26 października tego roku. Pytanie tylko, dokąd dokładnie, do którego z trzech obwodów został oddelegowany jako wysłannik centrum. Oprócz niego nagrody dostali jeszcze dwaj przedstawiciele aparatu centralnego NKWD – Nikołaj Siniegubow i zastępca szefa 6. Wydziału GEU NKWD Iwan Biezrukow. Wiadomo na pewno, że Siniegubowa wysłano do Kalinina, a Biezrukowa do Charkowa. Pozostaje więc tylko jedna możliwość – Smoleńsk. Niemal pewne jest, że Zilberman odpowiadał za „rozładunek” obozu w Kozielsku. Niestety, nie znamy żadnych szczegółów jego misji do Smoleńska. Pozostaje tylko mieć nadzieję, że wraz z otwarciem archiwów bezpieczeństwa państwowego tę lukę w jego biografii uda się uzupełnić.

¹⁴ CA FSB, f. 3, op. 5, d. 92, l. 33-ob.

W jego służbowym życiorysie była jeszcze jedna tajemnica, o której na pewno nie opowiadał na pogadankach z młodzieżą. Jego pomyślna służba w aparacie centralnym WCzK w sierpniu 1921 roku została gwałtownie przerwana. Zilberman został oddelegowany do pracy na Syberii w strukturach transportowych CzK. W 1922 roku w Omsku objął ważne stanowisko kierownicze – szefa okręgowego wydziału transportu GPU, rok później przeniesiono go do Jekaterynburga do Wydziału Transportowo-Drogowego GPU. A w styczniu 1924 roku został usunięty z partii. W swoim życiorysie Zilberman ograniczył się tylko do krótkiej konstatacji: „Szybkie awanse w pracy i zarozumiałstwo, a także zaprzestanie pracy nad własnym rozwojem politycznym doprowadziły do oderwania się od mas i nawet do rozkładu w życiu osobistym. W efekcie zostałem usunięty z partii w styczniu 1924 roku »za niekomunistyczne zachowanie, brak politycznej konsekwencji i za wyniosłość«”¹⁵.

Można by pomyśleć, że to koniec wszystkiego, a już na pewno kariery. Ale doświadczony czekista nie upadł na duchu. W lutym 1924 roku Zilberman zdołał załatwić sobie pracę w aparacie centralnym OGPU na cichej posadzie inspektora w Wydziale Transportu OGPU. I to po tym, jak został wyrzucony z partii! To doprawdy zagadka! Nie próbując nic przyspieszać, złożył podanie o przyjęcie do partii na ogólnych zasadach. Dopiero w październiku 1931 roku został przyjęty jako kandydat na członka WKP(b), a jeszcze dużo później – w grudniu 1936 roku – został członkiem partii, co też jest bardzo znaczące. Kierownictwo patrzyło przez palce na jego nieokreślony status partyjny. Powierzono mu kierowanie oddziałami w Wydziale Transportu OGPU–NKWD, a więc ważną pracę operacyjną. Cenili go, wiedzieli, że jest „swój”, sprawdzony!

Praca w Głównym Zarządzie Więziennictwa była szczytowym okresem jego kariery. W 1943 roku otrzymał stopień pułkownika bezpieczeństwa państwowego, a w listopadzie 1946 roku został zwolniony z funkcji szefa 1. Wydziału oraz zastępcy szefa zarządu więziennictwa MWD i przeszedł na emeryturę. Przez półtora roku kierował służbą ochrony w Ministerstwie Transportu ZSRS. W tym samym resorcie, w którym w tym czasie Nikołaj

¹⁵ RGASPI, f. 17, op. 100, d. 209641.

Siniegubow sprawował funkcję zastępcy ministra. Zapewne byli koledzy ze służby w NKWD czasem się widywali. Później w odróżnieniu od wielu innych emerytowanych czekistów Zilberman już nigdzie się nie zatrudnił. Umarł w Moskwie w maju 1978 roku. Prasa nie odnotowała śmierci starego współpracownika Dzierżyńskiego.

Rozdział 6

1. Wydział Specjalny NKWD

Na liście osób nagrodzonych na mocy rozkazu z 26 października 1940 roku zwraca uwagę duża grupa pracowników 1. Wydziału Specjalnego NKWD (wydziału ewidencyjno-archiwalnego). Jaka była ich rola w akcji wymordowania Polaków w 1940 roku? Czym sobie zasłużyli na premie? W rozkazie NKWD ZSRS nr 001365 ich nazwiska umieszczono w mniej więcej zwartej grupie. Najpierw osobno figuruje najwyższy rangą kapitan bezpieczeństwa państwowego Anatolij Kalinin, później, trochę niżej na liście, znajduje się główna część grupy: Aleksiej Szewielow, Nikołaj Kisielow, Iwan Barinow, Aleksiej Oficerow, Iwan Nowosiołow, Kławdija Błank, Riewiecka Giecelewicz, Nikołaj Zubow, Sierafima Kuzniecowa i Iwan Stiekolszczikow. Jeszcze niżej, w drugiej części rozkazu, znajdują się nazwiska Anny Razorienowej i Tatjany Babajan, nagrodzonych kwotą 800 rubli pracownic skierowanych do formalnego przygotowania spraw dla trójki. Gwoli ścisłości, Nikołaj Zubow był młodszym śledczym w pionie śledczym GEU¹ NKWD, Anna Razorienowa zaś – maszynistką-stenografistką w 3. Wydziale GEU NKWD. Najprawdopodobniej ta dwójka, bezpośrednio podlegająca Bogdanowi Kobałowowi, została przez niego wpisana do rozkazu w sprawie premii, gdyż jako jego bliscy współpracownicy pomagali w przygotowaniu spraw dla trójki i nadzorowaniu wysyłki z Moskwy do Kalinina, Smoleńska i Charkowa dokumentów z decyzjami o rozstrzelaniu.

¹ Z ros. *Гłównoje ekonomičeskoje uprawlenie* – Główny Zarząd Ekonomiczny (przyj. tłum.).

Główny ciężar spoczywał jednak na pracownikach 1. Wydziału Specjalnego. I nieprzypadkowo, bo była to kluczowa komórka nie tylko z punktu widzenia sporządzania i przechowywania dokumentów dotyczących rozstrzeliwań. Tradycyjnie pracownicy tego wydziału musieli być obecni przy samej procedurze egzekucji. Tak to już było przyjęte. Nie jest jasne, czy ktoś z nich jeździł do Kalinina, Smoleńska i Charkowa w celu sporządzenia dokumentów na miejscu i bezpośredniego wsparcia pracowników wydziałów specjalnych w tych obwodach. Możliwe, że w kwietniu i maju 1940 roku takie delegacje były przewidziane. Ale nawet bez tego, podczas przygotowywania dwudziestu tysięcy spraw polskich obywateli do rozpatrzenia przez trójkę NKWD, pracownicy wydziału ewidencyjno-archiwalnego byli bardzo mocno obłożeni robotą. Należało nie tylko „przepuścić” sprawy przez trójkę, ale także przygotować niezbędne protokoły, wypisy, rozesłać nakazy, a następnie zgromadzić w wydziale wszystkie akty o wykonaniu decyzji trójki. Góry papierów!

Pozasądowy i supertajny charakter operacji rozstrzeliwania w 1940 roku zdecydował o sformowaniu kręgu jej wykonawców właśnie spośród pracowników 1. Wydziału Specjalnego. Nie było przypadkiem, że wśród nagrodzonych znalazło się kilku pracowników 11. oddziału tego wydziału specjalnego: Aleksiej Szewielow, Nikołaj Kisielow i Aleksiej Oficerow. Do zadań tego oddziału należały: „przyjmowanie, przechowywanie i obróbka spraw z archiwum specjalnego”. „Archiwum specjalne” obejmowało sprawy, przeprowadzone w tzw. trybie specjalnym – kiedy wyrok śmierci był ogłaszany nawet bez formalnej decyzji sądu. Jak np. w latach 1937–1938, gdy rozstrzeliwano na podstawie „list śmierci”, zatwierdzanych podpisami Stalina i jego najbliższych współpracowników. Ponieważ decyzję o rozstrzelaniu Polaków podejmował organ pozasądowy, specjalnie w tym celu utworzona trójka NKWD, to główny ciężar przeprowadzenia tych spraw od strony formalnej spoczywał na pracownikach 11. oddziału.

11. oddział 1. Wydziału Specjalnego NKWD, na którego czele stał Aleksiej Szewielow, odpowiadał za sporządzenie dokumentów spraw i list osób, które miały być rozstrzelane. Można powiedzieć, że odpowiadał on za „księgowość śmierci”. Wielki Terror w latach 1937–1938 zapewnił mu pracę na kilka lat. On

i jego współpracownicy porządkowali i sortowali dokumentację spraw, na które po prostu nie było czasu w apogeum masowych represji. Jeszcze w drugiej połowie 1940 roku Szewielow obrabiał „stalinowskie listy śmierci”, sporządzał wypisy o rozstrzelaniach ze wskazaniem numeru tomu i arkusza „listy śmierci”, a następnie załączał je do kartoteki spraw dotyczących rozstrzelanych w „specjalnym trybie”. Ślady jego skrupulatnej pracy można do dzisiaj zobaczyć w przechowywanych w archiwach aktach śledczych ofiar.

Kolejne wyróżnione – Kławdija Błank, Riewwiewka Giecelewicz i Tatjana Babajan pracowały w 2. grupie sekretariatu 1. Wydziału Specjalnego. Do ich obowiązków należały przyjmowanie i rejestracja korespondencji przychodzącej, wysyłka pism i przepisywanie wszystkich materiałów związanych z wyrokami trójki NKWD w sprawie Polaków. Do pomocy przydzielono im pracowników GEU, bezpośrednich podwładnych Kobułowa – Nikołaja Zubowa i Annę Razorienową.

W grupie nagrodzonych znalazł się także były naczelnik 5. oddziału 1. Wydziału Specjalnego NKWD, a w chwili otrzymania wyróżnienia – zastępca naczelnika 1. Wydziału Specjalnego – Anatolij Kalinin. Była jeszcze pracownica 5. oddziału Sierafima Kuzniecowa, która w przeszłości pracowała jako modystka w warsztacie kapelusznym, i jeszcze w 1921 roku zatrudniła się w WCzK w Moskwie. Według listy etatów 5. oddział zajmował się statystykami – opracowaniem materiałów statystycznych i sporządzaniem raportów. Dołączenie Kalinina i Kuzniecovej do wąskiej grupy osób wtajemniczonych w sprawę rozstrzelania Polaków można wytłumaczyć koniecznością sporządzenia oddzielnych statystyk Polaków skazanych wyrokami trójki NKWD w 1940 roku. Jednak dane liczbowe dotyczące tej zbrodni nie miały być włączone do ogólnych statystyk represji NKWD. To znaczy, że w tej sprawie ludzie ci mieli sporządzić zestawienia danych o przygotowaniach i przebiegu spraw, wyroków i egzekucji, ale zupełnie oddzielnie od całej bieżącej statystyki śledczo-procesowej NKWD.

W gronie pracowników 1. Wydziału Specjalnego zaangażowanych w rozprawę z Polakami byli także zupełni nowicjusze. Ławrientij Beria, po objęciu kierownictwa w NKWD pod koniec 1938 roku, przeprowadził gruntowną czystkę w wydziale,

pozbywając się protegowanych Jeżowa. Zaczęły się aresztowania i zwolnienia, a więc, naturalnie, pojawiły się wolne etaty. To wtedy do pracy w 1. Wydziale Specjalnym został przyjęty absolwent Moskiewskiej Międzyskrajowej Szkoły NKWD Aleksiej Oficerow. W połowie 1939 roku do pracowników dołączył Iwan Stiekolszczikow. Na pierwszy rzut oka nie był to najlepszy nabytek. Ciągnęła się za nim długa historia nadużyć służbowych. Przed rozpoczęciem pracy w 1. Wydziale Specjalnym Iwan Stiekolszczikow był niewyróżniającym się pracownikiem Wydziału Łączności Kurierskiej. Lista nałożonych na niego kar była dość spora, chociaż niezbyt zróżnicowana. 10 lutego 1932 roku aresztowany na pięć dób za pijaństwo, w tym samym roku aresztowany na trzy doby z utrzymaniem obowiązków służbowych [aresztowany kontynuował wykonywanie obowiązków, ale noce spędzał w areszcie – dopisek tłum.] i nagana za naruszenie zasad noszenia munduru. Później dostał jeszcze naganę z pouczeniem o groźbie surowszej kary za niedbały stosunek do obowiązków służbowych. W 1935 roku dostał jeszcze jedną naganę. Koniec końców, 8 marca 1939 roku wydział pozbył się go, zwalniając w związku z redukcją etatów². Mogłoby się wydawać, że jego kariera dobiegła końca. Ale jakimś cudem ktoś zwrócił na niego uwagę i Stiekolszczikow trafił do wydziału ewidencyjno-archiwalnego NKWD. A była to praca i poważniejsza, i bardziej odpowiedzialna. Kto był jego dobroczyńcą, komu zawdzięczał nową ciepłą posadkę – pozostaje zagadką.

Stiekolszczikow nie zajmował się jednak długo archiwalną działką w NKWD–MGB. Najwyraźniej od czasu do czasu dawała o sobie znać jego niesubordynacja. Wielkiej kariery nie zrobił – dosłużył się tylko stopnia kapitana i w 1952 roku został zwolniony z pracy w archiwach MGB, ponownie – z powodu redukcji etatów. Ale to jeszcze nie wszystko. W 1957 roku „automatycznie opuścił” partię. Takie sformułowanie mogło oznaczać, że po przejściu na emeryturę został wypisany z jednej organizacji partyjnej, a do żadnej innej już się nie zapisał. Czyli, innymi słowy, dyskretnie się wyślizgnął. Bez skandali, skreślenia z listy i grzebania w aktach osobowych. Najprawdopodobniej po prostu stracił zainteresowanie

² Karta służbowa I. I. Stiekolszczikowa – GARF.

organizacją, która nic nie dawała, a tylko wymagała i jeszcze kazała płacić składki pieniężne. Same problemy.

Nowy narkom Ławrientij Beria miał dość poważne zastrzeżenia do działalności 1. Wydziału Specjalnego. Na pierwszym miejscu – „kompletny bałagan w organizacji ewidencji operacyjnej, opracowaniu i przechowywaniu dokumentów spraw”. Aresztowani byli rejestrowani z dużymi opóźnieniami, ludzie już dawno skazani wciąż figurowali w kartotece aresztowanych, setki tysięcy spraw w archiwum nie zostało zarejestrowanych³. To wszystko sprawiało, że nie dało się uzyskać wiarygodnych informacji o stanie bieżącej działalności operacyjnej i śledczej, hamowało prace wydziałów operacyjnych GUGB. Dokładnie taka sama sytuacja panowała w lokalnych oddziałach NKWD. Zarówno w centrum, jak i w regionach przeprowadzono kontrole stanu prac i nakazano uporządkowanie ewidencji i archiwów. Rok później wydano okólnik nr 251 z 27 listopada 1939 roku podpisany przez Wsiewołoda Mierkułowa. Znalazło się w nim podsumowanie operacji „likwidacji chaosu organizacyjnego i skutków szkodnictwa” w pionie 1. wydziałów specjalnych NKWD. W okólniku tym była mowa o licznych szefach 1. wydziałów specjalnych w lokalnych strukturach NKWD, którzy mieli „znaczne osiągnięcia” na polu porządkowania działalności. Był wśród nich wymieniony szef 1. Wydziału Specjalnego w Zarządzie NKWD Obwodu Kalinińskiego Michaił Kozochotski⁴.

Co do zasady pracownicy tych wydziałów trzymali się swojej specjalizacji w trakcie całej kariery i rzadko przenosili się do innych działów. Specjalizowali się w archiwach. I tak np. Iwan Barinow po ukończeniu Akademii Prawa zatrudnił się w listopadzie 1938 roku w 1. Wydziale Specjalnym NKWD i pracował w ewidencyjno-archiwalnym pionie NKWD–MWD aż do przejścia na emeryturę. Podobnie przebiegała kariera większości nagrodzonych.

³ CA FSB, *Prikaz NKWD SSSR nr 00788 ot 10 diekabria 1938 g. „O riezultatach obsledowanija 1 Specyalnogo otdiela NKWD SSSR”* (Rozkaz NKWD ZSRS nr 00788 z 10 grudnia 1938 r. „W sprawie wyników kontroli 1. Wydziału Specjalnego NKWD ZSRS”).

⁴ GARF, f. 9401, op. 12, d. 252, l. 129–132-ob.

Jeśli zbadamy losy pracowników 1. Wydziału Specjalnego, zwraca uwagę sporo przypadków niejasnych i wczesnych śmierci. O szefie Wydziału Gieorgiju Pietrowie opowiem później. Weźmy np. Anatolija Kalinina, który trafił do oddziału statystycznego OGPU jako młodzieńki kreślarz. Pięknie rysował tablice z liczbami aresztowanych, skazanych i rozstrzelanych, zrobił karierę i dosłużył się kierowniczego stanowiska. Ale gdy miał 31 lat, nastąpił nagły finał. O jego śmierci poinformowała nawet 12 czerwca 1941 roku gazeta „Prawda”, co było wielkim honorem. Jego zwłoki zostały skremowane, a urnę pochowano na prestiżowym cmentarzu Nowodziewicznym. Tuż obok spoczywa słynny kat Piotr Maggo, który miesiąc wcześniej umarł na swoim stanowisku pracy. Cóż za zbieg okoliczności! Razem przeprowadzali egzekucje – jeden strzelał, a drugi dokumentował – i razem ich pochowano. Dość młodo zmarli Nikołaj Kisielow (53 lata) i Aleksiej Oficerow (52 lata).

Trop Tatjana Babajan gubi się w 1940 roku po jej przejściu do 1. Wydziału Specjalnego NKWD w Nadbałtyckim Okręgu Wojskowym. Nie wiadomo, czy przeżyła wojnę i czy kontynuowała służbę w strukturach bezpieczeństwa państwowego. Niewykluczone, że wyszła za mąż i zmieniła nazwisko, co utrudnia poszukiwania i badanie jej dalszych losów.

Obecność na liście Nikołaja Zubowa niejako zaburza porządek w regularnym szeregu pracowników 1. Wydziału Specjalnego. Przecież wiosną 1940 roku Zubow był młodszym śledczym pionem śledczego w GEU NKWD, czyli nie miał nic wspólnego z ewidencją i archiwami. Jak znalazł się na liście? Można podejrzewać, że jego nazwisko umieścił tam Bogdan Kobułow, szef GEU NKWD, jego bezpośredni przełożony.

Wiadomo, że Kobułow używał Zubowa do wykonywania najbardziej delikatnych i tajnych zadań. W 1939 roku ludzie Kobułowa zbierali kompromitujące materiały dotyczące przedrewolucyjnej działalności Wiaczesława Mołotowa, a także członków Politbiura Woroszyłowa i Kalinina. Wierny adiutant Kobułowa Zubow osobiście brał udział w torturowaniu (w gabinecie Berii) aresztowanego dyrektora Instytutu Kosmetyki i Higieny Ilji Biefachowa.

Chodziło o „wyciśnięcie” z niego zeznań obciążających Polinę Żemczużynę – żonę Mołotowa⁵. Bez wątplenia polecenie pochodziło bezpośrednio od Stalina. Ławrientij Beria i Bogdan Kobałow nigdy nie zdecydowałiby się na taką „samowolkę” – w końcu Mołotow był przybocznym wodza. Cóż, to było w stylu Stalina – szukanie i gromadzenie haków na swoich najbliższych pracowników, bezustanne testowanie ich lojalności i oddania.

Wszystko wskazuje na to, że podczas wykonywania decyzji Politbiura KC z 5 marca 1940 roku Zubow pełnił funkcję pomocnika Kobałowa przy trójce i właśnie za to został nagrodzony. W ogóle wąski krąg pracowników 1. Wydziału Specjalnego NKWD nagrodzonych za udział w operacji rozstrzeliwania Polaków stanowili ludzie, których kierownictwo obdarzyło szczególnym zaufaniem. Nie jest ich znowu tak wielu, jeśli spojrzeć, ilu ludzi w sumie pracowało w 1. Wydziale Specjalnym.

Liczba pracowników archiwalno-ewidencyjnych w aparacie centralnym NKWD ciągle rosła. 1 stycznia 1940 roku w 1. Wydziale Specjalnym pracowało 358 osób⁶. A zgodnie z listą etatów zawartą w rozkazie NKWD nr 291 z 5 marca 1941 roku w tym czasie w wydziale było już zatrudnionych 620 osób. Przy czym część pracowników została już wcześniej skierowana do sformowania 2. Wydziału (ewidencyjno-archiwalnego) Samodzielnego Narkomatu Bezpieczeństwa Państwowego NKGB, utworzonego w lutym 1941 roku.

Rozpoczętego w 1990 roku śledztwa katyńskiego mogli dożyć Anna Razonienowa (po mężu – Bułachowa) i Iwan Barinow. Razonienowa, która mieszkała w Moskwie, w czerwcu 1990 roku na własne żądanie wystąpiła z partii, co zresztą wcale nie dziwi. W późnych latach pierestrojki wielu twardych komunistów demonstracyjnie porzucało szeregi KPZS na znak protestu wobec nowej polityki. Czy śledczy znaleźli ją i zdążyli przesłuchać – nie wiadomo. Wiadomo natomiast, że prokuraturze udało się przesłuchać Iwana Barinowa.

⁵ *Dieło Bierija. Prigowor obżałowaniju nie podleżył*, red. W. Chaustow, Moskwa 2012, s. 91, 329, 332.

⁶ *Łubianka: Organy WCzK-OGPU-NKWD-NKGB-MGB-MWD-KGB. 1917–1960, Sprawocznik*, red. R. Pichoja, A. Kokurin, N. Pietrow, Moskwa 1997, s. 259.

Leonid Basztakow

Naczelnik 1. Wydziału Specjalnego NKWD Leonid Basztakow zasługuje na oddzielną opowieść. Nie było go na liście nagrodzonych na mocy rozkazu z 26 października 1940 roku. Ale jego rola w operacji rozstrzeliwania Polaków była ogromna. Decyzją Biura Politycznego z 5 marca 1940 roku został zatwierdzony jako członek trójki NKWD, która skazywała na rozstrzelanie polskich wojskowych i cywili. Trójka składająca się z Wsiewołoda Mierkułowa, Bogdana Kobułowa i Leonida Basztakowa wydała w kwietniu i maju 1940 roku ponad 21 tysięcy wyroków śmierci (według notatki Szelepina z 1959 roku było ich dokładnie 21 857)⁷.

To zbieg okoliczności, ale Basztakow został szefem 1. Wydziału Specjalnego na mocy rozkazu NKWD wydanego właśnie 5 marca 1940 roku, wcześniej pełnił obowiązki szefa tego wydziału⁸. Był to też swojego rodzaju awans, zachęta przed włączeniem do trójki – żeby bardziej się starał. Niespodziewana śmierć poprzednika otworzyła Basztakowowi drogę do fotela kierownika. Poprzedni szef 1. Wydziału Specjalnego Gieorgij Pietrow zmarł 30 listopada 1939 roku na atak serca. Władze NKWD dopatrzyły się w okolicznościach jego śmierci czegoś podejrzanego i wszczęto śledztwo, ale nie dało ono żadnych rezultatów⁹. Niemniej jednak Rachmiel Mariupolski, który był lekarzem Pietrowa, w styczniu 1940 roku został aresztowany, a w 1941 – rozstrzelany. Po ośmiu latach minister bezpieczeństwa państwowego Wiktor Abakumow znowu zaczął wnikliwie badać sprawę śmierci Pietrowa, podejrzewając, że mogła to być robota Kobułowa. Ten miał interes w tym, by pozbyć się Pietrowa, który za dużo wiedział. Realizując

⁷ *Katyń. Dokumenty zbrodni*, t. 2, *Zagłada...*, *op. cit.*, s. 416.

⁸ Pismo NKWD ZSRS nr 834/b do KC WKP(b) zawierające prośbę o zatwierdzenie Basztakowa na stanowisku szefa 1. Wydziału Specjalnego NKWD Beria podpisał 4 marca 1940 roku (pierwotna data pisma – 2 marca – została w oryginale dokumentu poprawiona na 4 marca). Decyzja Biura Organizacyjnego KC WKP(b) (OB31/454) o zatwierdzeniu nominacji Basztakowa została podjęta tego samego dnia 4 marca 1940 roku, a dzień później wydano rozkaz NKWD ZSRS nr 308 z tą nominacją.

⁹ *Dielo Bierija...*, *op. cit.*, s. 187.

polecenia Kobałowa, zniszczył pewne dokumenty archiwalne dotyczące spraw śledczych i był niebezpiecznym świadkiem¹⁰.

Okazuje się więc, że nie tylko działalność operacyjna i śledcza, ale nawet praca w archiwach NKWD mogła być bardzo niebezpieczna. Basztakow najprawdopodobniej wyciągnął z tego wnioski i w 1942 roku pośpiesznie przeniósł się do pracy akademickiej, stając na czele Wyższej Szkoły NKWD ZSRS. I bezpieczniejszej, i spokojniejszej. Ale zanim to się stało, oprócz udziału w trójce, która skazała na rozstrzelanie niemal 22 tysiące Polaków, zdążył wziąć udział w kilku innych strasznych zbrodniach. To m.in. rozstrzelanie osadzonych z więzienia orłowskiego we wrześniu 1941 roku¹¹ i masowe egzekucje moskiewskich więźniów w październiku tego roku. Arkadij Giercowski, który zastąpił Basztakowa na stanowisku naczelnika w styczniu 1942 roku¹², odpowiadał za działalność archiwalną i brał udział w pozasądowych tajnych operacjach. W 1953 roku został skazany na 10 lat.

Basztakowa uratowało wczesne przeniesienie do szeregów emerytów MGB. W 1947 roku dostał naganę za słabe kierowanie uczelnią i „zajmowanie się załatwianiem spraw osobistych przez znaczną część czasu ze szkodą dla działalności służbowej” (chodziło o budowę dachy). Został zwolniony ze stanowiska dyrektora Wyższej Szkoły MGB. Do przejścia na emeryturę pracował w Ministerstwie Geologii. W 1953 roku, po aresztowaniu Berii, miał poważny powód do stresu. Wezwania do prokuratury, przesłuchania – zaczęło się... Nawet po rozstrzelaniu Berii był wzywany na przesłuchania, w styczniu 1954 roku – do prokuratury generalnej. O zbrodniach Berii Basztakow opowiadał chętnie i szczegółowo. W 1956 roku wystąpił nawet w charakterze świadka podczas procesu słynnego śledczego – zbrodniarza Borisa Rodosa¹³. Ale sprawami katyńskimi się nie interesowano, nikt nawet o nie nie zapytał.

Mimo oczywistego udziału Basztakowa w zbrodniczych operacjach NKWD czasów Berii, nie pozbawiono go stopnia i nie pociągnięto do odpowiedzialności, nawet w minimalnym stopniu.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Zob.: „Izwestija CK KPSS” 1990, nr 11, s. 124–131.

¹² Od maja 1943 roku szef Wydziału „A” NKGB–MGB.

¹³ Zob. N. Pietrow, *Psy Stalina*, *op. cit.*, s. 131.

Mało tego, dostał jeszcze później medal „Za zasługi bojowe” na mocy dekretu Prezydium Rady Najwyższej ZSRS z 28 października 1967 roku. Z okazji pięćdziesiątej rocznicy rewolucji masowo odznaczano wówczas członków partii z dużym stażem. Skromnie, ale jednak nagrodzono. Dobrze i to – nie zapomnieli o nim, starszuku.

Emeryt Basztakow wiódł w Moskwie życie iście generalskie. Miał oddzielne mieszkanie, pomoc domową. Tylko żona miała niebezpieczną rozrywkę – grała na wyścigach konnych. Basztakow jednak traktował tę jej słabość z dużą pobłażliwością – przecież to coś w rodzaju choroby¹⁴. Nieszczęście spadło na rodzinę nagle i bez zapowiedzi. Ciężarna córka Basztakowa przez głupi przypadek śmiertelnie otruła się gazem, gdy zgasł piecyk. Jego żona nie przeżyła tej tragedii i wkrótce zmarła. Został zupełnie sam. Z obawy o utratę mieszkania nie wymyślił nic lepszego niż ożenić się z gospożą¹⁵. Po jego śmierci w 1970 roku niepiśmienna Grusza została panią na włościach. Ale ani mieszkanie, ani oszczędności Basztakowa nie przyniosły jej szczęścia. Cenne mieszkanie i bogactwo męża jak magnes przyciągały oszustów. Grusza padła ofiarą wielkiej machinacji i wkrótce sama zmarła¹⁶. Pochowano ją razem z małżonkiem.

Urna z jego prochami spoczywa w jednej z zamkniętych galerii obok krematorium na cmentarzu Dońskim. W jej murze od podłogi do sufitu znajduje się coś w rodzaju regałów z oszklonymi półeczkami, na których stoją urny z prochami. Przez zakurzone okna galerii przebijają się ostre promienie słońca, oświetlając ceramiczny pojemnik z niewielkim portretem Basztakowa w mundurze i podpisem 1900–1970. W powietrzu czuć zapach zeschniętych kwiatów i jeszcze czegoś muzealnego. Można odnieść wrażenie, że czas się tu zatrzymał, za szybami leżą sztuczne bukietki, zrobione ręcznie wiązanek – rzeczy, które krewni położyli tam dawno temu i już nie ruszali.

¹⁴ J. A. Kolesnikow, *Sriedi bogow. Nieizwiestnyje storony sowietskoj razwiedki*, Moskwa 2014, s. 836–837.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*, s. 838–839.

Ta urna to jedyny materialny ślad po trójce NKWD, która w 1940 roku wydawała nielegalne wyroki rozstrzelania Polaków.

Jest coś szczególnego w tym, że najwięksi kaci spoczęli obok swoich ofiar. To ten sam dobrze nam znany cmentarz Doński. Po lewej stronie od wejścia jest tu pochowany Wasilij Błochin i jego wieloletni asystent od rozstrzelania – Piotr Jakowlew. Obok spoczywają prochy tysięcy ofiar NKWD, które zsypywano do beziemiennych mogił. Do takiego anonimowego dołu trafiły też prochy Ławrientija Berii, Wsiewołoda Mierkułowa i Bogdana Kobałowa po ich rozstrzelaniu w grudniu 1953 roku. W odróżnieniu od Basztakowa, który dostał może i skromne, ale zupełnie godne miejsce pochówku. A na grobie naczelnego kata Wasilija Błochina postawiono kilka lat temu elegancki pomnik.

Rozdział 7

„Grupa specjalna” Błochina

Imię Wasilija Błochina, który w epoce Stalina niezmiennie pełnił funkcję kata, jest dzisiaj głośne. Jego podpis znajduje się pod licznymi protokołami z egzekucji, przechowywanymi w archiwum Łubianki. Ludzie niewtajemniczeni w subtelności katowskiego rzemiosła przeżywali szok i przerażenie, gdy widzieli go przy pracy.

Kim był ten człowiek, którego rękami dokonywało się stalinowskie bezprawie?

Według skąpych zapisów jego życiorysu urodził się 7 stycznia 1895 roku we wsi Gawriłowskoje w powiecie suzdalskim guberni włodzimierskiej w rodzinie chłopa średniaka. To jego data urodzenia według nowego stylu, a według starego kalendarza – urodził się dokładnie w Boże Narodzenie, w grudniu 1894 roku. Od 1905 roku jednocześnie chodził do szkoły i pracował jako pastuch, następnie – jako murarz, pomagał także w gospodarstwie ojca. Powołany 5 czerwca 1915 roku jako szeregowy do 82. Pułku Piechoty we Włodzimierzu dosłużył się stopnia młodszego podoficera. Od 2 czerwca 1917 roku był starszym podoficerem 218. Gorbатовskiego Pułku Piechoty na froncie niemieckim, został ranny, trafił do szpitala w Połocku, w którym przebywał do 29 grudnia 1917 roku. Następnie, z dala od politycznych burz, pracował w gospodarstwie ojca do października 1918 roku, a 25 października 1918 roku zgłosił się jako ochotnik do Janowskiego Komisarjatu Wojskowego w rejonie suzdalskim. Wkrótce dokonał również wyboru politycznego, zapisując się w kwietniu 1921 roku do partii komunistycznej i właściwie od razu 25 maja 1921 roku został skierowany do 62. Batalionu Wojsk WCzK w Stawropolu.

Wtedy zaczęła się jego czekistowska kariera. 24 listopada 1921 roku został adiutantem dowódcy plutonu w oddziale specjalnego przeznaczenia przy Kolegium WCzK, 5 maja był już jego dowódcą, a 16 lipca został adiutantem dowódcy 61. Dywizji Specjalnego Przeznaczenia przy Kolegium OGPU. 22 sierpnia 1924 roku Błochin awansował na stanowisko komisarza do zadań specjalnych Oddziału Specjalnego przy Kolegium. Odtąd do jego obowiązków należało m.in. wykonywanie wyroków śmierci przez rozstrzelanie. I rzeczywiście, od wiosny 1925 roku podpis Błochina widnieje pod protokołami z egzekucji. Być może na zawsze pozostałby wyłącznie jednym z szeregowych katów, ale nieoczekiwanie pojawił się wakat na wysokim stanowisku. 3 marca 1926 roku Błochin został p.o. komendanta OGPU (zastąpił na tym miejscu Karla Wejsa). Już 1 czerwca 1926 roku Błochin oficjalnie objął tę funkcję.

Los jego poprzednika Karla Wejsa okazał się nie do pozazdroszczenia. W podpisanym przez Jagodę rozkazie OGPU nr 131/47 z 5 lipca 1926 roku była mowa o przyczynach jego odwołania ze stanowiska i stawianych mu zarzutach: „31 maja 1926 roku decyzją Kolegium OGPU Komendant WCzK/OGPU Wejs Karl Iwanowicz został skazany na 10 lat pozbawienia wolności o zastrzeżonej izolacji pod zarzutem kontaktów z pracownikami misji zagranicznych, ewidentnymi szpiegami. Na podstawie informacji zdobytych w trakcie śledztwa ustalono, że Wejs uległ kompletnemu moralnemu rozkładowi, całkowicie utracił poczucie odpowiedzialności, spoczywającej na nim jako czekiście i komuniście, i nie zatrzymał się nawet w obliczu kompletnej dyskredytacji OGPU, którego był pracownikiem”¹.

W przeciwieństwie do Wejsa Błochin zachowywał się odpowiednio i na stanowisku komendanta przepracował długie lata, aż do przejścia na emeryturę. Od 10 czerwca 1938 roku pełniona przez niego funkcja nazywała się oficjalnie – naczelnik Wydziału Komendantury Wydziału Administracyjno-Gospodarczego NKWD ZSRS.

Podczas pracy w OGPU Błochin w 1932 roku zaocznie zdał egzaminy do uczelni technicznej i przestudiował trzy lata na

¹ CA FSB, f. 66, op. 1-a, d. 10.

wydziale budowlanym w Instytucie Podwyższania Kwalifikacji dla Pracowników Inżynieryjno-Technicznych. Na tym etapie zakończył swoją edukację. Ważniejsze były dla niego inne sprawy. Błochin coraz bardziej zyskiwał w oczach czekistowskiego zwierzchnictwa i awansował do grona głównych egzekutorów. Był niezastąpiony. Dziesięciolecie jego działalności w dziedzinie rozstrzeliwań uczczono specjalnym rozkazem narkoma spraw wewnętrznych Gienricha Jagody nr 142 z 27 kwietnia 1936 roku. Czytamy w nim: „Wyróżniając t. W. M. Błochina za nienaganną 10-letnią pracę na stanowisku komendanta OGPU, nieustający rozwój w tej pracy, pomyślne ukończenie studiów technicznych bez odrywania się od swojej pracy, nakazuję: nagrodzić komendanta NKWD ZSRS, kapitana bezpieczeństwa państwowego Wasilija Michajłowicza Błochina, zegarkiem”². Ciekawe, o jakich naukach technicznych była mowa? Zwierzchnicy najwyraźniej nie byli dobrze zorientowani. Błochin uczył się teraz tylko jednego – doskonalił swoje zdolności katowskie. Gdyby, podpisując ten rozkaz, Jagoda wiedział, że za parę lat rozstrzela go właśnie Błochin i ręka nawet mu nie drgnie?!

Jak się to wszystko zaczęło? W pierwszych latach władzy sowieckiej rozprawy bolszewików z ich wrogami często odbywały się publicznie i celowo miały demonstracyjny charakter. Sięgano nie tylko po tajne rozstrzeliwania. W Archangielsku zabijano w ciągu dnia na oczach publiczności, a w Nikołajewie – przy dźwiękach orkiestry dętej³. Władze bolszewickie popierały publiczne egzekucje. Dorobiono nawet do nich bazę teoretyczną. Jesienią 1918 roku Karol Radek pisał w „Izwestijach” w artykule *Czerwony terror*: „pięciu zakładników złapanych wśród burżuazji, rozstrzelanych na podstawie publicznego wyroku plenum miejscowej Rady, rozstrzelanych w obecności tysięcy robotników popierających ten czyn – to silniejszy akt terroru masowego niż rozstrzelanie pięciuset ludzi na mocy decyzji CzK bez udziału mas robotniczych”⁴.

Po wojnie domowej romantyzm publicznego terroru zastąpiła tajemnica. Reżim bolszewicki chciał budzić szacunek i przyciągać nowych wyznawców. Wszystko, co było związane z delikatnym

² GARF, f. 9401, op. 12, d. 54.

³ S. Mielgunow, *Krasnyj tierror w Rossii. 1918–1923*, Moskwa 1990, s. 144–147.

⁴ Cytat za: *ibidem*, s. 38–39.

tematem egzekucji, zaczęto starannie ukrywać. Do dzisiaj nie znamy jakichkolwiek państwowych aktów prawnych czy instrukcji organów WCzK–KGB, które regulowałyby procedurę rozstrzeliwań i tryb grzebania zwłok. Jedynym wyjątkiem jest okólnik Trybunału Najwyższego przy WCIK z 14 października 1922 roku, adresowany do wszystkich przedstawicieli trybunałów. Mówi on, że „ciało rozstrzelanego nie może być nikomu wydane, jest grzebane bez jakichkolwiek formalności i rytuałów, w kompletnej odzieży, którą miał na sobie rozstrzelany, na miejscu wykonania wyroku lub w innym odosobnionym miejscu i w ten sposób, by nie było śladu mogiły, lub jest przekazywane do kostnicy”⁵.

Procedura rozstrzeliwania i miejsca pochówku były ściśle chronione tajemnicą. Była ona tak wielka, że nawet wśród czekistów o szczegółach katowskiej działalności wiedział tylko wąski krąg wtajemniczonych. Co więcej, od początku lat dwudziestych, jeśli wyrok śmierci zapadał w trybie pozasądowym, nie informowano o nim nawet rodziny skazanego. Nawet jeśli przekazywano jakieś informacje, to wyłącznie ustnie, nie przedstawiając żadnych oficjalnych dokumentów⁶. W latach Wielkiego Terroru, kiedy zabijano setki tysięcy ludzi, na napływające masowo zapytania rodziny w sprawie wyroków zaczęto udzielać ustnej odpowiedzi: „dziesięć lat bez prawa do korespondencji”. Tajemnicą otoczone były losy aresztowanych, a później – straconych.

Początkowo w strukturach WCzK nie było specjalnych stanowisk dla katów ani nawet przekonania, że etatowi egzekutorzy są potrzebni. Założenie (i w rezultacie – praktyka) było takie, że w razie potrzeby wykonanie wyroku śmierci przez rozstrzelanie jest obowiązkiem każdego czekisty. W Moskwie w 1918 roku „carskich ministrów” rozstrzeliwano na Chodyńskim Polu. Robili to czerwonoarmiści, następnie zastąpieni przez Chińczyków. Później pojawiło się „coś w rodzaju instytucji najemnych katów – zawodowców, do których czasami dołączali dorywczy egzekutorzy hobbyści”⁷. Na początku lat dwudziestych utarła się praktyka

⁵ *Rasstrielnyje spiski. Moskwa 1935–1953. Donskoje kładbiszczce*, Moskwa 2005, s. 565.

⁶ A. Tieplakow, *Procedura: Ispołnienija smiertnych prigoworow w 1920–1930-ch godach*, Moskwa 2007, s. 7–8.

⁷ S. Mielgunow, *Krasnyj tierror...*, op. cit., s. 145.

polegająca na tym, że wyroki zaczęli wykonywać w aparacie centralnym WCzK w Moskwie ci sami ludzie⁸. Ich grono było mniej więcej stałe w ciągu kolejnych dziesięcioleci. Nieoficjalnie nazywano ich „grupą specjalną”, a składała się ona głównie z pracowników komendantury. Była jednak formowana przede wszystkim według kryterium wytrzymałości. W jej skład wchodziłi czeakiści, którzy byli w stanie niemal codziennie uczestniczyć w egzekucjach. To kryterium było nieformalne, ale ważne. Przecież nie każdy pracownik komendantury był do czegoś takiego zdolny.

O ile można zrozumieć, że w egzekucjach brali udział niektórzy funkcjonariusze komendantury (komendantura pełniła *de facto* funkcję zbrojnej ochrony budynków i obiektów WCzK–OGPU–NKWD–MGB i wydawało się zupełnie naturalne, że zlecano jej podobne zadania), zaskakuje coś innego – do „grupy specjalnej” włączono również ludzi z bezpośredniej ochrony Stalina. Ich jedynym obowiązkiem służbowym było dbanie o bezpieczeństwo Stalina i innych członków najwyższych władz, ale rozstrzeliwanie w żadnym wypadku nie mieściło się w ich kompetencjach.

Protokoły z egzekucji przeprowadzanych na Łubiance w latach 1922–1929 najczęściej podpisywali: Grigorij Chrustalow, Grigorij Gołow, Piotr Maggo, Andriej Czernow, Aleksandr Rogow, Fierdinand Sotnikow, Wasilij Szygalow, Wasilij Błochin, Piotr Pakałn, Robert Gabalin, Iwan Jusis⁹.

Większość ich należała do specjalnego oddziału przy Kolegium OGPU, który odpowiadał za ochronę przywódców sowieckich i osobiście Stalina. Łączyli zatem ochronę przywódców z regularnym rozstrzeliwaniem wrogów ludu. Na liście etatów aparatu centralnego OGPU byli „komisarze do zadań specjalnych”: Aleksandr Rogow, Iwan Jusis, Fierdinand Sotnikow, Robert Gabalin, Andriej Czernow, Piotr Pakałn, Jakow Rodowański¹⁰. Druga

⁸ W Moskwie w latach 1918–1919 zaczęto wykonywać regularne egzekucje przez rozstrzelanie na podwórzu wewnętrznym garażu WCzK w Zaułku Warszawskim. Według zachowanych świadectw procedura była następująca: „najpierw w budynku wewnętrznym skazanych rozbierają do bielizny, a następnie prowadzą na tyły podwórka do stosów drewna i tam zabijają [strzałem] w potylicę z nagana” (*ibidem*, s. 146).

⁹ CA FSB, f. 7, op. 1, d. 163.

¹⁰ Według stanu na 1 grudnia 1929 roku („Swobodnaja mysl” 1998, nr 8, s. 96).

część grupy katów to funkcjonariusze komendantury OGPU. Wśród nich – Błochin, a także Piotr Maggo i Wasilij Szygalow. W okresie późniejszym do „specgrupy” dołączyli Iwan Szygalow (brat Wasilija Szygalowa), Piotr Jakowlew (szef rządowego garażu, później szef Oddziału Samochodowego OGPU), Iwan Antonow, Aleksandr Dmitrijew, Aleksandr Jemieljanow, Ernst Macz, Iwan Fieldman, Diemjan Siemionichin oraz Aleksiej Okuniew (pracownik oddziału ochrony przywódców partii i rządu), który odpowiadał za grzebanie i spalanie zwłok.

Los oprawców nie był lekki. Rodziny widywały ich rzadko, a kiedy już wracali do domu po nocnej „robocie”, zazwyczaj byli pijani. Jak tu nie pić przy tak parszywym zajęciu. Po egzekucjach najczęściej urządzali popijawę. Jeden z nich wspominał: „Oczywiście, wódkę piliśmy do utraty przytomności. Co by nie mówić, ta praca nie należała do lekkich. Tak bardzo byliśmy czasem zmęczeni, że ledwo staliśmy na nogach. A myśliśmy się wodą kolońską. Do pasa. Inaczej nie dało się pozbyć zapachu krwi i prochu. Nawet psy na nasz widok uciekały i jeśli czekały, to z daleka”¹¹. Nic więc dziwnego, że umierali wcześniej albo dostawali pomieszania zmysłów. Śmiercią naturalną umarli Grigorij Chruszałow – w październiku 1930 roku, Iwan Jusis – w 1931 roku, Piotr Maggo – w 1941 roku, Wasilij Szygalow – w 1942 roku, a jego brat Iwan – w 1945 roku. Wielu przeszło na emeryturę po otrzymaniu grupy inwalidzkiej z powodu schizofrenii, jak np. Aleksandr Jemieljanow, czy choroby nerwowej, jak Ernst Macz¹². W klinice psychiatrycznej leczył się również kilkakrotnie Aleksiej Okuniew, który w końcu się zapisał¹³.

Represje nie ominęły jednak samych zabójców. Niektórzy z nich już jako ofiary trafili do celi śmierci – w ręce Błochina. W 1937 roku rozstrzelano Grigorija Gołowa, Piotra Pakałna, Fierdinanda Sotnikowa. Ciekawe, jak się czuli Błochin i Maggo, kiedy rozstrzeliwali swoich byłych kompanów?

Szczególnie drażnili katów skazani, którzy w chwili egzekucji wysławiali Stalina. Isaj Bierg, stojący na czele grupy egzekutorów

¹¹ B. Sopieliński, *Śmierć w rassroczeniu*, Moskwa 1998, s. 275–276.

¹² *Ibidem*, s. 278.

¹³ RGASPI, f. 17, op. 171, d. 474, l. 62.

wykonujących rozkazy trójki Zarządu NKWD Obwodu Moskiewskiego w latach 1937–1938, zeznał po aresztowaniu, że dostał od kierownictwa bezwzględna instrukcję, by „w przyszłości nie dopuszczać do takich sytuacji” i „poprawiać nastrój” pracownikom grupy specjalnej NKWD, „starać się przekonać ich, że ludzie, do których strzelają, to wrogowie”. Chociaż Bierg przyznał natychmiast: „Rozstrzeliliśmy wielu niewinnych”¹⁴.

Bierg zasłynął tym, że osobiście uczestniczył w przygotowaniu w moskiewskim NKWD „samochodu śmierci”, w którym skazani byli duszeni spalinami. To w pewnej mierze oszczędzało nerwów katom z Moskwy. „Załadowali żywych w więzieniu na Tagance czy na Butyrkach – a w Butowie wyładowali martwych i cała robota. I żadnych tam okrzyków ku chwale Stalina”. Bierg wyjaśniał potem w czasie przesłuchań, że bez tego udoskonalenia „nie dałoby się wykonać tak dużej liczby egzekucji”¹⁵.

Główna grupa egzekutorów pod dowództwem Błochina też otrzymała instrukcję, by „przeprowadzać wśród skazanych na śmierć pracę wychowawczą, żeby nie kalali imienia wodza w tak niestosownym momencie”¹⁶.

W okresie masowych represji w latach 1937–1938 metody egzekucji się zmieniły. Funkcjonariusze NKWD rozstrzeliwali codziennie tak wielu ludzi, że w pobliżu centrów obwodowych trzeba było przygotować specjalne miejsca do grzebania ciał. Skazanych często rozstrzeliwano bezpośrednio na miejscu pochówku, wcześniej dowożąc ich tam samochodami. W tym czasie tortury były wśród śledczych NKWD podstawową metodą pozyskiwania zeznań od aresztowanych. Wytrzymywali tylko nieliczni. Żeby uniknąć cierpień, ludzie przyznawali się do udziału w nieistniejących spiskach. Ale nawet po wydaniu wyroku śmierci nie zostawiano ich w spokoju. Skazanych bito nawet wówczas, gdy nie miało to żadnego sensu. Tak było np. w Gruzji. Kierujący w tym czasie republiką Ławrientij Beria nakazywał czekistom, by bili skazanych

¹⁴ Archiwum Zarządu FSB Moskwy i Obwodu Moskiewskiego, Sprawa archiwalno-śledcza (ros. *Archiwno-sledstwiennoje dieło*) I. D. Bierga, l. 94.

¹⁵ Archiwum Zarządu FSB Moskwy i Obwodu Moskiewskiego, Sprawa archiwalno-śledcza I. D. Bierga, l. 196. Opublikowano w: „Komsomolskaja prawda” z 28 października 1990 r.

¹⁶ B. Sopieliński, *Śmierć...*, op. cit., s. 276.

tuż przed egzekucją: „zanim przeniosą się na tamten świat, objicie im ryje”¹⁷. Pracownik NKWD Gruzji, świadek egzekucji, opowiadał później, „jakie straszne sceny rozgrywały się na miejscu rozstrzeliwań”, gdy funkcjonariusze NKWD „jak psy łańcuchowe rzucali się na zupełnie bezbronnych ludzi, związanych sznurkami, i okrutnie bili ich rękojęściami pistoletów”¹⁸. Gruzińscy czekiści, którzy brali udział w tych egzekucjach – Nikita Krimian, Aleksandr Chazan, Konstantin Sawicki, Gieorgij Paramonow i Bogdan Kobułow – zostali osądzeni dopiero po śmierci Stalina¹⁹.

Ale egzekucje epoki Wielkiego Terroru wyróżniały się nie tylko biciem. Fantazja i samowola czekistów wykraczały też poza banalne rozstrzeliwanie. W niektórych regionach w tym czasie stosowano nietradycyjne metody mordów. I tak np. w grudniu 1937 roku w obwodzie wołogodzkiem funkcjonariusze NKWD 55 osób skazanych przez trójkę na rozstrzelanie wywieźli na pola i porąbali toporami²⁰. W obwodzie nowosybirskim zgodnie z poleceniem szefa miejscowego Zarządu NKWD w trakcie masowych egzekucji ofiary duszono sznurem²¹. Również w Minusińsku (Kraj Krasnojarski) czekiści oszczędzali kule i dobijali skazanych łomami²².

W latach 1937–1938 Błochin brał udział w najgłośniejszych egzekucjach. Dowodził rozstrzelaniem marszałka Tuchaczewskiego i skazanych wraz z nim wysoko postawionych wojskowych. Przy tej egzekucji byli obecni prokurator ZSRS Andriej Wszyński, przewodniczący Izby Wojskowej Sądu Najwyższego Wasilij Ulrich²³. Czasami sam „żelazny narkom” Jeżow zaszczycił egzekucje swoją obecnością – wówczas upodabniały się one do spektaklu teatralnego. Jesień 1937 roku: „Przed rozstrzelaniem Jakowlewa – w przeszłości swojego przyjaciela, Jeżow kazał mu stanąć obok siebie – by obserwował egzekucję”. Jakowlew, stanąwszy obok

¹⁷ *Rieabilitacyja: kak eto było. Dokumenty Priezidiuma CK KPSS i drugije materialy*, t. 2, red. A. Artizow, J. Sigaczow, W. Chłopow, I. Szewczuk, Moskwa 2003, s. 589.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Zwien'ja. Istoriceskij almanach*, red. N. Ochotin, A. Roginski, Moskwa 1991, s. 430–436.

²⁰ *Rieabilitacyja...*, *op. cit.*, s. 589.

²¹ A. Tieplakow, *Procedura...*, *op. cit.*, s. 58.

²² *Ibidem*, s. 73.

²³ *Rieabilitacyja...*, *op. cit.*, s. 692.

Jeżowa, zwrócił się do niego ze słowami: „Nikołaju Iwanowiczu! Widzę w twoich oczach, że ci mnie żal”. Jeżow nic nie odpowiedział, ale wyraźnie się zmieszał i natychmiast nakazał rozstrzelać Jakowlewa²⁴.

Inna pamiętna scena rozegrała się w marcu 1938 roku, gdy wykonywano wyroki na Bucharinie, Rykowie, Jagodzie i innych skazanych podczas pokazowego „procesu bloku prawicowo-trockistowskiego”. Jagoda miał być rozstrzelany jako ostatni, a wcześniej jego i Bucharina posadzono na krzesłach i zmuszono do patrzenia na egzekucje pozostałych²⁵. Był tam również Jeżow i najprawdopodobniej to właśnie on był autorem tej wyszukanej „rozrywki”. Przed rozstrzelaniem byłego narkoma spraw wewnętrznych Jagody Jeżow nakazał komendantowi ochrony Kremla Daginowi pobić go: „No, daj mu za nas wszystkich”. Za to egzekucja przyjaciela od butelki Bułanowa zmartwiła Jeżowa do tego stopnia, że kazał mu przed rozstrzelaniem dać koniaku²⁶.

Zadziwia, jak wielu Błochin rozstrzelał dawnych kolegów, a nawet swoich byłych przełożonych, którym kiedyś musiał usługiwać. Bliska współpraca ze zdemaskowanym kierownictwem NKWD mogła i jego samego kosztować życie. Przynajmniej dwa razy był o włos od śmierci. Ale za każdym razem ratowało go jego katowskie rzemiosło. Przecież w jakimś sensie był niezastąpiony – dzięki swojemu doświadczeniu i stażowi. Rozpoczynając czystki w NKWD, Jeżow zdawał sobie sprawę, że Błochin jeszcze mu się przyda. Gdy tylko zaczęły się aresztowania, do NKWD już trafił donos o jego „kontaktach z wrogami ludu” – Jagodą, Bułanowem itd. W „archiwum specjalnym” Jeżowa wśród dokumentów, którym narkom nie nadał biegu, ale przetrzymywał je w sejfie – był raport Błochina z 3 października 1937 roku; w nim tłumaczył się on ze swojej pracy w czasach Jagody. Jeżow pozostawił na nim krótką adnotację: „Do t. Błochina. Wszystko to bzdura i osobiście nie widzę w tym nic złego”²⁷. Pretensje do Błochina były wyczerpane.

²⁴ RGASPI, f. 17, op. 171, d. 375, l. 43.

²⁵ RGASPI, f. 17, op. 171, d. 456, l. 107.

²⁶ RGASPI, f. 17, op. 171, d. 375, l. 42.

²⁷ CA FSB, f. 3-os, op. 6, d. 9, l. 49.

Sam Stalin cenił solidnych „wykonawców” wyroków śmierci. O dziwo, nie niepokoiło go, że za jego plecami ciągle kręcą się ludzie nawykli strzelać w tył głowy. O jego szczególnym, nieomal troskliwym stosunku do wykonawców wyroków dość wymownie świadczy poniższy epizod. Na początku 1939 roku, kiedy Beria w najlepsze „oczyszczał” NKWD z jeżowowskich złogów, pojawiła się informacja, że Błochin był zbyt blisko byłego sekretarza NKWD Bułanowa, a nawet samego rozstrzelanego narkoma Jagody. Wówczas coś takiego traktowano jak dowód udziału w ich „planach spiskowych”. Beria przygotował decyzję o aresztowaniu Błochina i udał się do Stalina po formalną zgodę. Jednakże, ku swojemu zdziwieniu, otrzymał odpowiedź odmowną. W 1953 roku Beria podczas śledztwa zeznał: „I. W. Stalin nie zgodził się ze mną, oświadczając, że takich ludzi nie należy wsadzać, bo wykonują czarną robotę. Od razu wezwał szefa ochrony N. S. Własika i zapytał go, czy Błochin uczestniczy w wykonywaniu wyroków i czy trzeba go aresztować? Własik odpowiedział, że uczestniczy, a razem z Błochinem pracuje jego asystent A. M. Rakow i wyraził się o Błochinie pozytywnie”²⁸. Po powrocie do swojego gabinetu Beria wezwał na rozmowę Błochina i pracowników „specgrupy”. Wyniki tej rozmowy „wychowawczej” narkom opisał w odesłanej do archiwum notatce, której nigdy nie nadano biegu: „Ścisłe tajne. Wezwałem Błochina i kierowników z komendantury, których poinformowałem o niektórych z zeznań przeciwko nim. Obiecali porządnie popracować i być oddanymi partii i władzy sowieckiej. 20 lutego 1939 roku. Ł. Beria”²⁹. Stalin nie wracał więcej do sprawy Błochina.

Zazwyczaj skazani byli przywożeni na miejsce egzekucji w Zaułku Warsanofjewskim, gdzie czekał na nich Błochin z ekipą. Ale czasami Błochin sam musiał jechać po swoją ofiarę. Tak było w 1940 roku, kiedy trzeba było doprowadzić z więzienia Suchanowka skazanego na karę śmierci przez rozstrzelanie byłego kandydata na członka Biura Politycznego Roberta Ejchego. Przed samym odwiezieniem na egzekucję skazaniec został brutalnie pobity w gabinecie Berii, w więzieniu Suchanowka³⁰. „Na skutek po-

²⁸ RGASPI, f. 17, op. 171, d. 469, l. 43–53.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ Więzienie Suchanowka – cieszące się złą sławą „daczy tortur” więzienie o szczególnym znaczeniu, zlokalizowane w budynku byłego klasztoru św. Katarzyny, znajdującego się w sąsiedztwie wsi Suchanowo pod Moskwą (przyp. red.).

bicia wypłynęło mu oko. Kiedy Beria przekonał się, że wymusi na Ejchem przyznanie się do szpiegostwa, kazał go wyprowadzić i rozstrzelać³¹. A 6 lutego 1940 roku Błochina spotkał zaszczyt – osobiście rozstrzelał samego narkoma Jeżowa.

Główny prokurator wojskowy Nikołaj Afanasjew, który był obecny przy egzekucji Jeżowa, opisał najważniejsze miejsce pracy Błochina w Zaułku Warsanofjewskim, gdzie odbywały się rozstrzeliwania. Budynek o grubych murach mieścił się w głębi podwórza. Wyroki wykonywano w pomieszczeniu „dużych rozmiarów z pochylą cementową podłogą. Dalsza ściana była zrobiona z drewnianych belek, z boku były szlauchy z wodą. Egzekucje wykonywano właśnie przy tej drewnianej ścianie”³².

Kierownictwo go ceniło. Szybko awansował: w 1935 roku został kapitanem bezpieczeństwa państwowego, w 1940 roku – majorem bezpieczeństwa państwowego, w 1943 roku – pułkownikiem bezpieczeństwa państwowego, a w 1944 roku był już komisarzem bezpieczeństwa państwowego. W lipcu 1945 roku nadano mu stopień generała majora. Został także hojnie obsypany odznaczeniami państwowymi. Otrzymał: Order Czerwonej Gwiazdy (1936), Order „Znak Honoru” (1937), Order Czerwonego Sztandaru Pracy (1943), trzy Ordery Czerwonego Sztandaru (1940, 1944, 1949), Order Lenina (1945), Order Wojny Ojczyźnianej 1. klasy (1945), a także dwie odznaki Honorowego Czeka i złoty zegarek. Dostał również za zasługi broń honorową – pistolet mauser, chociaż wolał rozstrzeliwać z niemieckiego waltera. Nie nagrzewał się on tak mocno od ciągłego używania. Poza tym miał niezbyt duży kaliber, co pozwalało rozstrzeliwać „schludnie”, pozostawiając w potylicy ofiary tylko małą dziurkę, a nie od razu rozrywać głowę na pół. Po 20 latach służby komendanckiej dostał w nagrodę samochód osobowy M-20 (Pobieda). Błochin i jego ludzie ze „specgrupy” byli szczerze nagradzani za duże egzekucje. Wystarczy spojrzeć na daty przyznania tych nagród: 28 listopada 1936 roku, 22 czerwca i 19 grudnia 1937 roku, 26 kwietnia 1940 roku. Według szacunków badaczy Błochin rozstrzelał podczas swojej pracy na Łubiance co najmniej 10–15 tysięcy ludzi.

³¹ *Rieabilitacyja...*, *op. cit.*, s. 648.

³² S. Uszakow, A. Stukałow, *Front wojennych prokuratorow*, Moskwa 2000, s. 75.

Błochin wcześniej porzucił rodzinne strony, ale nie tracił z nimi kontaktu. W Moskwie zatrudnił gosposię z Gawriłowskoje – Szurę Tichonową. W latach pięćdziesiątych wybrał się na wieś w odwiedziny do dalekiego krewnego Michaiła Błochina, właściciela pasieki. Mieszkańcy wsi wspominali wizytę gościa z Moskwy, który wybił się na wielkiego naczelnika. „Poszli na spacer po wsi. Tamten, moskwianin, z laseczką, w kapeluszu, a ten – nasz – z pieskiem”³³. Błochin najwyraźniej nie chciał onieśmielać miejscowych swoim generalskim mundurem. A laska z całą pewnością była nie na pokaz. Miał chore nogi – od pracowania po nocach na stojąco.

Gdy Szura z rzadka przyjeżdżała do domu w odwiedziny, opowiadała z zachwytem o luksusowych warunkach w moskiewskim mieszkaniu Błochina. Już szeptem dodawała, że gospodarz ma bardzo okrutny charakter. Błochin pasjonował się końmi i ich hodowlą. W swojej bibliotece miał co najmniej 700 książek na ten temat³⁴.

Od połowy lat trzydziestych Błochin miał daczę w Tomilinie pod Moskwą, gdzie spędzał wolny czas. Dom znajdował się na osiedlu dacz NKWD. Miał tam dom także szef Wydziału Więziennego NKWD. W dniach wolnych od pracy więziennik i kat składali sobie wizyty.

Zaraz po śmierci Stalina i powrocie Berii do władzy w strukturach bezpieczeństwa państwowego Błochin został wysłany na emeryturę. Na mocy rozkazu MWD ZSRS nr 3 z 14 marca 1953 roku nowym naczelnikiem Wydziału Komendanckiego MWD ZSRS został pułkownik Wiktor Browkin. Z treści rozkazu nr 107 z 2 kwietnia 1953 roku wynika, że były komendant Błochin został zwolniony w związku z chorobą. Komendant otrzymał również oficjalne wyrazy wdzięczności za 34 lata „wzorowej służby” w organach OGPU–NKWD–MGB–MWD ZSRS. Beria tłumaczył, że został zwolniony, bo się „zasiedział”³⁵ – istniał nawet biurokratyczny termin oznaczający długą pracę w jednym miejscu

³³ D. Artiuch, *Pałac iz Suzdalskiego rajona*, <http://zebra-tv.ru/novosti/chetvertaya-rubrika/palach-iz-suzdalskogo-rayona>.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ RGASPI, f. 17, op. 171, d. 469, l. 43–53.

powodującą spadek aktywności i wydajności. Błochin nie miał wprawdzie pracy siedzącej, ale ta, którą wykonywał, istotnie nadwreżyła jego zdrowie.

Tak więc w 1953 roku pożegnano go uroczyście i odesłano na zasłużony wypoczynek. Po śmierci dyktatora usługi Błochina przestały być potrzebne. Bynajmniej nie oznaczało to, że nowy komendant został zwolniony z „nocnej roboty”, ale jej skala nie była już taka jak kiedyś. Należy jednak przyznać, że stare ofiary zostały zastąpione nowymi – tymi, którzy wcześniej sami sądzili i zabijali. Pod rządami nowych władz zaczęto likwidować byłych ludzi Berii i Abakumowa. Zaczęły się nowe śledztwa i okazało się, że na emeryturze Błochin również nie miał zaznać spokoju. Często był wzywany na przesłuchania do Prokuratury Generalnej. W trakcie śledztwa w sprawie Berii i jego kompanów jego wiedza okazała się wprost bezcenna. Przecież to on wykonywał w ich czasach najważniejsze egzekucje. A jednak, mimo że brał udział w zbrodniach, nie został włączony do grona oskarżonych. Najpewniej ktoś wyszedł z założenia, że był tylko katem, wykonywał rozkazy. Po prostu: taka praca, nic osobistego.

Po zwolnieniu przyznano Błochinowi emeryturę za 36 lat wysługi – w armii i „organach” – wynosiła 3150 rubli. Ale po tym, jak 23 listopada 1954 roku pozbawiono go stopnia generalskiego, przepadła również emerytura z KGB. Nie wiadomo, czy zdążył załatwić sobie zwykłe świadczenia związane z wiekiem. Według orzeczenia lekarskiego Błochin chorował na nadciśnienie i zmarł na zawał 3 lutego 1955 roku³⁶.

Według wspomnień świadków na pogrzeb Błochina przyszło wiele osób. Sądząc po aparycji i sposobie ubierania, byli to jego towarzysze z organów. Ale nie założyli mundurów, wszyscy przyszli w czarnych strojach. Byli podobni, choć trudno określić, na czym to podobieństwo polegało, a ich widok budził instynktowny lęk³⁷. Ironią losu jest, że Błochin został pochowany w tym samym miejscu, gdzie leżą prochy większości jego ofiar – na

³⁶ Archiwum Zarządu FSB Moskwy i Obwodu Moskiewskiego, kartoteka emerytalna W. M. Błochina.

³⁷ Rozmowa z Władimirem Iljiczem Iliuszenką, przeprowadzona przez autora 2 lutego 2015 roku.

cmentarzu Dońskim, z tą tylko różnicą, że ciała rozstrzelanych spalano w cmentarnym krematorium, a prochy zsypywano do bezimiennych mogił. Na grobie Błochina niedawno pojawił się nowy nagrobek z portretem. Nie zapomnieli o nim!

Lista „ochotników”

W marcu 1940 roku w zarządach NKWD w Kalininie, Smoleńsku i Charkowie powstawały drużyny egzekutorów, które miały przeprowadzić masowe rozstrzeliwania polskich oficerów. Jak się to odbywało, można wnioskować na podstawie składu osobowego tych ekip i skąpych informacji, które się zachowały. Ewidentnie trzonem tych grup byli pracownicy komendantur zarządów w Kalininie, Smoleńsku i Charkowie, którzy już wcześniej uczestniczyli w egzekucjach. Ale to było za mało. Czekala ich akcja nadzwyczajna – w ciągu miesiąca, półtora trzeba było rozstrzelać w każdym z zarządów po kilka tysięcy ludzi. Nawet w czasach Wielkiego Terroru egzekutorzy w tych miejscowościach byli znacznie mniej obciążeni.

Podczas narady u Bogdana Kobułowa w Moskwie w marcu 1940 roku najprawdopodobniej była mowa o tym, że pracownicy „specgrupy” Błochina powinni pojechać do Kalinina, Smoleńska i Charkowa, by bezpośrednio wziąć udział w rozstrzeliwaniach. Ich doświadczenie i wieloletnia praktyka były gwarancją, że masowe i prężne egzekucje zostaną przeprowadzone jak trzeba. Miejscowi pracownicy komendantur zaś będą bardziej śmiali i pewni siebie pod okiem takich opiekunów.

Na dzień 15 lutego 1940 roku według listy etatów (rozkaz AChU NKWD nr 38 z 16 marca 1940 roku) na stanowiskach funkcjonariuszy do zadań specjalnych było sześć osób: Piotr Maggo, Demjan Siemionichin, Wasilij Szygalow, Ernst Macz, Iwan Szygalow i Aleksandr Jemieljanow³⁸. Warto zauważyć, że na liście nagrodzonych w październiku 1940 roku brakuje dwóch z nich – Piotra Maggo i Ernsta Macza. Wygląda na to, że zostali w Moskwie

³⁸ GARF, f. 9401, op. 35, d. 20, l. 139–173.

i nigdzie nie wyjeżdżali. Kiedy pozostali pracownicy „specgrupy” wraz z szefem rozjechali się po różnych miejscowościach, ktoś musiał zostać w Moskwie „na gospodarstwie”. Przecież w Moskwie też robota nie leżała i trzeba było wykonywać egzekucje. Ktoś musiał to robić. Nie można było zostawić stolicy zupełnie bez katów.

„Specgrupa” wykonująca egzekucje w Moskwie nie składała się wyłącznie z funkcjonariuszy do zadań specjalnych Wydziału Komendanckiego. Byli w niej także wieloletni wykonawcy egzekucji, którzy pracowali w innych częściach aparatu centralnego NKWD: Iwan Antonow, Aleksandr Dmitrijew, Aleksiej Okuniew, Diemjan Siemionichin, Iwan Fieldman i Piotr Jakowlew.

Według zeznań Dmitrija Tokariewa do Kalinina, gdzie planowano najbardziej masowe egzekucje, przyjechał sam komendant NKWD Wasilij Błochin. Na podstawie zachowanych w archiwach rozkazów AChU NKWD ZSRS można odtworzyć dokładne daty jego przebywania w delegacjach służbowych (a także daty wyjazdów niektórych jego podwładnych). Niestety, w rozkazach nie ma informacji o tym, dokąd wyjeżdżali i skąd wracali poszczególni pracownicy. W rozkazie AChU NKWD nr 41 z 21 marca 1940 roku czytamy: „Naczelnik Wydziału Komendanckiego AChU NKWD major bezpieczeństwa państwowego w delegacji służbowej od 19 marca br.”³⁹. Rozkaz AChU NKWD nr 72 z 31 maja 1940 roku zawiera listę osób, które powróciły z delegacji oraz daty. Według niego: Wasilij Błochin wrócił 23 maja 1940 roku (wyjechał 16 marca); Aleksandr Jemieljanow wrócił 29 kwietnia 1940 roku (wyjechał 16 marca); Piotr Jakowlew wrócił 23 maja 1940 roku (wyjechał 24 marca); Iwan Antonow wrócił 23 maja 1940 roku (wyjechał 16 marca)⁴⁰.

Widać tu pewną rozbieżność, jeśli chodzi o datę wyjazdu Błochina – 16 i 19 marca. Trudno powiedzieć, która z tych dat jest prawdziwa, ale najprawdopodobniej 16 marca, bo taka znajduje się w późniejszym rozkazie. Tak więc Błochin był w podróży służbowej prawie dwa miesiące. Pracownicy jego „specgrupy” również przebywali w długich delegacjach: Jemieljanow – od 16 marca do 29 kwietnia, Antonow – od 16 marca do 23 maja, Jakowlew – od

³⁹ *Ibidem*, d. 19, l. 125.

⁴⁰ *Ibidem*, l. 210–211.

24 marca do 23 maja. Wiadomo też, że Antonow i jeszcze jeden pracownik komendantury asystowali Błochinowi w Kalininie⁴¹. Ale na podstawie dat trudno ustalić, kto był tym trzecim funkcjonariuszem wysłanym do Kalinina, a kto pojechał do Smoleńska i Charkowa. Widać jednak inną prawidłowość – wszyscy wyjechali prawie w tym samym czasie. Biorąc pod uwagę, że egzekucje Polaków zaczęły się na początku kwietnia, jest jasne, że musieli pojechać na miejsce wcześniej, żeby dobrać sobie „ochotników” spośród lokalnych nadzorców i kierowców w trzech zarządach NKWD – w Kalininie, Smoleńsku i Charkowie. Trzeba z nich było zmontować ekipy egzekutorów, przeprowadzić instruktaż, przygotować miejsca na egzekucję i grzebanie zwłok.

Niestety, dyspozycji wyjazdów Dmitrijewa, Okuniewa, Siemionichina, Fieldmana i braci Szygalowów nie ma w tej grupie rozkazów AChU NKWD ZSRS z 1940 roku. Co wcale nie oznacza, że nigdzie nie wyjeżdżali. Tym bardziej że zostali wynagrodzeni za całkiem konkretny udział w mordowaniu Polaków⁴².

W sumie spośród ludzi ze „specgrupy” Błochina 26 października 1940 roku premię finansową w kwocie równej miesięcznej pensji przyznano 10 osobom. Byli to sam Wasilij Błochin, Iwan Antonow, Aleksandr Dmitrijew, Aleksandr Jemieljanow, Aleksiej Okuniew, Diemjan Siemionichin, Iwan Fieldman, Wasilij Szygalow, Iwan Szygalow, Piotr Jakowlew. Żaden z nich nie dożył 1990 roku, kiedy rozpoczęło się śledztwo w sprawie Katynia.

O wczesnej śmierci braci Szygalowów była już mowa. Długo nie żyli też dwaj inni pracownicy „specgrupy”. Aleksandr Dmitrijew zmarł w 1953 roku, a niedługo później – Iwan Fieldman (w marcu 1954 roku). Piotr Jakowlew zmarł w kwietniu 1959 roku i został pochowany obok swojego szefa Wasilija Błochina na cmentarzu Dońskim. Aleksiej Okuniew dożył 1966 roku. Do „długowiecznych” można zaliczyć chyba tylko Iwana Antonowa

⁴¹ Zob. rozdział niniejszej książki: *Tajemny krąg*.

⁴² Rozkazy w sprawie ich delegacji służbowych mogą być przechowywane w innych zbiorach (fondach) archiwalnych. Np. rozkazu w sprawie oddelegowania Okuniewa należy szukać w zbiorach 1. Wydziału GUGB NKWD ZSRS, który był jego głównym miejscem służby. Dmitrijew i Fieldman mogli być wysłani w delegację na mocy rozkazu dotyczącego bazy samochodowej AChU, której byli pracownikami.

i Diemjana Siemionichina – obaj zmarli w sierpniu 1975 roku. Na tym koniec. Nie jest znana tylko data śmierci Aleksandra Jemieljanowa. Ale biorąc pod uwagę jego datę urodzenia – 1893 rok – raczej nie dożył końca lat osiemdziesiątych.

Wykonawców wyroków śmierci łączyła nie tylko supertajna praca. Poza nią też trzymali się razem. Antonow, Błochin, Siemionichin i Wasilij Szygalow mieszkali w jednym domu w Moskwie przy ulicy Bolszaja Komsomolskaja, pod nr 3-a. A Okuniew miał mieszkanie na tej samej ulicy, pod numerem 5. Na ulicy Gorkiego 41 sąsiadami byli inni uczestnicy mordu katyńskiego: Zilberman, Zubow i Siniegubow. Wynikało to może nie ze szczególnych chęci czy sympatii, a raczej z polityki przydzielania mieszkań w NKWD. Ale był w tym konkretny sens – niech już się lepiej pilnują nawzajem.

Iwan Antonow i Diemjan Siemionichin, którzy zmarli w 1975 roku, przyjaźnili się. Siemionichin często przychodził po Antonowa i razem ruszali do pracy. Ten drugi mieszkał z żoną i córką w dwóch skromnych pokojach w komunałce⁴³. Według sąsiadów był małomówny, nigdy nie wypowiadał się na tematy związane ze służbą, nie rozmawiał o polityce, a tylko o sprawach codziennych. Sąsiad jak sąsiad – zupełnie zwykły człowiek. Był jednak jeden szczegół, który szokował sąsiadów. Bardzo często Antonowa odwozili do domu nad ranem, kompletnie pijanego i wciągali go po schodach, a wraz z nim – wielkie bukiety kwiatów. Jak już się wyspał, długo mydlił ręce pokryte rudymi włoskami. Długo – jakby starał się z czegoś bardzo starannie odmyć⁴⁴. Historia niemalże biblijna. Ten, który odprowadzał ludzi do królestwa śmierci, myjąc się, powracał do życia.

Ciekawe, czy domownicy zastanawiali się, skąd te kwiaty. To po prostu jakaś cmentarna dekadencja. Przynosili bezwładne ciało otoczone kwiatami, tak jakby za każdym razem grzebali człowieka, który rozstrzelał własną duszę. A może wszystko było znacznie bardziej prozaiczne i zapach kwiatów miał ukryć ledwie wyczuwalny zapach krwi, prochu i trupi odór.

⁴³ Mieszkania komunalne, w których często żyło po kilka rodzin, do dzisiaj są w Rosji nazywane komunałkami (przyp. tłum.).

⁴⁴ Rozmowa z Władimirem Iljiczem Iliuszenką, *op. cit.*

Po aresztowaniu Berii w prowadzącej śledztwo prokuraturze pojawiły się pytania do pracowników „specgrupy”. Wszak to oni byli na ostatnim przystanku stalinowskiego bezprawia, dopełniając je mordowaniem niewinnie skazanych ludzi. Przesłuchiwany był Błochin. Szczególne zainteresowanie śledczych wzbudzał też Diemjan Siemionichin. Uczestniczył on w bezprawnej egzekucji w Kujbyszewie na podstawie podpisanego przez Berię imiennego rozkazu (skierowanego konkretnie do Siemionichina) nr 2756/b z 18 października 1941 roku⁴⁵. Funkcjonariusz dostał polecenie wyjazdu do Kujbyszewa i rozstrzelania 25 więźniów. Był pośród nich dawny wróg Berii – Michaił Kiedrow, który został już uniewinniony przez sąd. Ale Beria koniecznie chciał go zabić, by wyrównać stare rachunki. Spośród 25 osób z listy w więzieniu w Kujbyszewie przebywało tylko 20, pozostałych rozstrzelano w Saratowie⁴⁶. Protokół z egzekucji podpisali Leonid Basztakow i Diemjan Siemionichin. Był pod nim również podpis zastępcy naczelnika pionu śledczego NKWD Borisa Rodosa⁴⁷. Wyglądało na to, że to już koniec! Za rozstrzelanie niewinnych i za antydatowanie dokumentów Siemionichin zostanie potraktowany „z całą surowością”. Ale nie, prokuratura nie była małostkowa. Według jej logiki Siemionichin nie był winny, bo tylko wypełniał rozkaz. Mimo wszystko jednak przeprowadzone w latach pięćdziesiątych śledztwo w sprawie Berii i jego poprzedników w NKWD ujawniło mechanizm zbrodni. Jasna stała się również złowroga rola krematorium na cmentarzu Dońskim w zacieraniu śladów pracy „specgrupy” Błochina.

Dyrektor krematorium Piotr Niestierienko mieszkał w willi nieopodal. Wiedział dużo i dużo widział. Za palenie ciał ofiar egzekucji dostawał dodatkowe miesięczne wynagrodzenie w wysokości 200 rubli. Z prawnego punktu widzenia można go uznać za czynnego współnika „specgrupy”, niemalże jej uczestnika. Tylko że nigdy nie był i nie mógł być czekistą. Jego historia jest bardzo ciekawa. Urodził się w 1884 roku w rodzinie drobnego szlachcica. Był w armii, ukończył szkołę piechoty i Wojskową Szkołę

⁴⁵ *Dielo Bierija...*, op. cit., s. 170, 339, 340.

⁴⁶ *Ibidem*, s. 668.

⁴⁷ *Ibidem*, s. 647.

Aeronaucy⁴⁸. Podczas wojny domowej walczył po stronie białych – był pułkownikiem w armii Denikina. Później przebywał na emigracji – mieszkał najpierw w Serbii i Bułgarii, później przeniósł się do Paryża. Tam na poważnie zainteresował się technicznymi aspektami kremacji⁴⁹. Jeździł do Berlina, żeby nabrać doświadczenia. Decyzja o powrocie do ZSRS wepchnęła go w troskliwe ramiona zagranicznych funkcjonariuszy wywiadu OGPU. Przez parę lat był tajnym informatorem, donosił na białą emigrację. W 1926 roku dostał pozwolenie na powrót do Moskwy, gdzie mógł spożytkować doświadczenia i wiedzę zdobyte za granicą⁵⁰. Został dyrektorem krematorium na cmentarzu Dońskim dosłownie w chwili jego uruchomienia.

Kiedy otwarto pierwsze moskiewskie krematorium, prasa okrzyknęła je wzorcowym przykładem higieny, który położył kres wielowiekowemu zacofoaniu: „Ogień, spalający ogień! To dla ciebie zbudowano tę świątynię współczesności, ten ogniasty cmentarz... Krematorium – to wyłom w chińskim murze ludowej ciemnoty i przesądów, którymi spekulowali popi wszystkich wyznań”⁵¹. Była również informacja o cenniku: spalanie ciała dorosłego – 20 rubli, dziecka – 10 rubli. I chociaż wydajność krematorium wynosiła do 20 ciał dziennie, obciążenie było duże i „dzień roboczy czasami, zamiast o 17, kończył się o 22...”⁵². Tylko o tym, że potem zaczęła się pełnowymiarowa „nocna zmiana”, już gazeta nie napisała. Pracownicy „specgrupy” przywozili do krematorium ciała rozstrzelanych i tam je spalali.

Propaganda mająca na celu popularyzację nowego rodzaju pogrzebów była rozkręcona na dużą skalę. Do krematorium przyjeżdżały wycieczki, oczywiście – w ciągu dnia⁵³. Nocna praca była otoczona tajemnicą. Do połowy lat trzydziestych wszystko działało mniej więcej miarowo i stabilnie. Później jednak zaczęła się „prawdziwa robota” – gorączka rozstrzeliwań, całonocne stany pogotowia. Ciał straconych było coraz więcej.

⁴⁸ L. Gołówkowa, *Gdzie ty?*, Moskwa 2013, s. 47.

⁴⁹ *Rasstrielnyje spiski...*, *op. cit.*, s. 572.

⁵⁰ L. Gołówkowa, *Gdzie ty?*, *op. cit.*, s. 48–49.

⁵¹ D. Małłori, *Ognionnyje pochorony*, „Ogoniok” 1927, nr 49.

⁵² *Ibidem*.

⁵³ L. Gołówkowa, *Gdzie ty?*, *op. cit.*, s. 51.

W sierpniu 1936 roku Niestierienko był zaskoczony, gdy Grigorij Gołow i funkcjonariusz wydziału ewidencyjno-archiwalnego Siergiej Zubkin poprosili go o wydanie po spaleniu prochów Grigorija Zinowjewa i Lwa Kamieniewa. Zachodził w głowę, do czego mogło to im być potrzebne. Ale skoro poprosili – „wydał im wiadro z prochami rozstrzelanych”⁵⁴.

Rozwiązanie tej zagadki kryje się w nieoczekiwanym znalezisku śledczych, którzy przeszukiwali gabinet Jeżowa w kwietniu 1939 roku. W szufladzie biurka spoczywało zawiniątko z kulami, którymi zabito Zinowjewa, Kamieniewa, Smirnowa. Każda kula była zawinięta w oddzielny papierek z nazwiskiem straconego⁵⁵. Ale skąd się wzięły? Odpowiedź jest prosta. Można je było odzyskać, przesiewając prochy tych ważnych współtowarzyszy Lenina po ich zabiciu. Tylko kto i po co je zachował? Pierwsze, co przychodzi do głowy, to że sam Stalin mógł chcieć dotknąć materialnych dowodów śmierci swoich byłych towarzyszy. Mściwie rozkoszować się ich niesławnym końcem, poprzedzonym procesem, który na zawsze okrył ich hańbą. Po tym, jak sami na oczach wszystkich potwierdzili wysane z palca zarzuty stalinowskich śledczych⁵⁶. Nie wiadomo, kogo Stalin mógł o to poprosić. Jeżow nie był jeszcze wtedy narkomem spraw wewnętrznych, chociaż odpowiadał za przebieg sierpniowego procesu w 1936 roku. Nie wypadało mu jednak zwracać się z tak delikatną prośbą do szeregowych czekistów ze „specgrupy”. Poza tym Stalina nie było w tym czasie w Moskwie. Przebywał na urlopie w Soczi, skąd wrócił dopiero w październiku 1936 roku.

A więc kto? Najprawdopodobniej polecenie wydał swoim podwładnym Gienrich Jagoda, romantyk, któremu nieobcy był sentymentalizm. Pytanie tylko, czy robił to dla siebie, czy dla Stalina?

⁵⁴ *Rasstrielnyje spiski...*, op. cit., s. 572.

⁵⁵ D. Lichanow, W. Nikonow, „Ja poczistił OGPU”, „Sowierszenno siekrietno” 1992, nr 4; G. Cytriniak, *Rasstrielnoje dieło Jeżowa: Sztrichi k portrietu pałacza*, „Litieraturnaja gazieta” 1992, nr 7.

⁵⁶ W tzw. pierwszym procesie moskiewskim w 1936 roku głównymi oskarżonymi byli m.in. dawni współpracownicy Lenina, „starzy bolszewicy” Lew Kamieniew i Grigorij Zinowjew. Proces toczył się przeciwko rzekomemu zjednoczonemu antysowieckiemu centrum trockistowsko-zinowjewowskiemu, które miało spiskować przeciw władzom i przygotowywać zabójstwa „przywódców partii i rządu”, w tym, naturalnie, Stalina. Za pomocą kolejnych sfingowanych procesów Stalin fizycznie eliminował swoich rywali politycznych (przyp. tłum.).

Nie wiadomo. Może jednak dla siebie, przecież Jagoda patrzył kiedyś na wielkich przywódców rewolucji z dołu, z nabożnym drżeniem. I teraz wszystko stało się proste – podpisane kule w kopecie. Była to pierwsza egzekucja wodzów rewolucji i Jagoda – z mieszanymi uczuciami – czuł, że stał się częścią historii. Jedno jest jasne – podczas zmiany warty w NKWD kopertę z kulami po Jagodzie „odziedziczył” Jeżow.

Niestierienkę najbardziej jednak niepokoiło, że zaczęli mu przywozić do kremacji ludzi, których dobrze znał. Znajomych z pracy, ludzi, z którymi pił albo dopiero wczoraj rozmawiał. W czerwcu 1937 roku przysłano do skremowania zwłoki Piotra Pałka. Dwa miesiące później, w sierpniu – Fierdinanda Sotnikowa i Grigorija Gołowa, a później, w marcu 1939 roku przyszła kolej na Siergieja Zubkina. Trudno powiedzieć, co czuł, gdy przyjmował ich ciała do kremacji. Przecież z Gołowem się przyjaźnił, spędzali razem czas. To był jakiś mroczny grymas losu. Przywozili też jego znajomych czekistów, których nie rozstrzelano, lecz sami umarli. Pod koniec kwietnia 1941 roku – Piotra Maggo, na początku czerwca 1941 roku – Aleksieja Kalinina. Niestierienko doskonale ich znał, podobnie jak tych członków „specgrupy”, których stracono w 1937 roku. Ci przynajmniej umarli śmiercią naturalną, chociaż na „stanowisku bojowym”⁵⁷. Maggo i Kalinina pochowano nie w kolumbarium na Dońskim, ale na bardziej „honorowym” cmentarzu Nowodziewicznym. Taki już był los wielu, że najpierw oni przywozili ciała ofiar, a potem ich samych dostarczali w to samo miejsce. Koło się zamykało – ich czas też się kończył!

Smutny los ofiar represji powtórzył także Piotr Niestierienko. 23 czerwca 1941 roku został aresztowany „za działalność antysowiecką”. Ewidentnie był to po prostu pretekst, trudno sobie wyobrazić, że mając takie zajęcie, mógł coś komuś opowiedzieć, już nie mówiąc o inicjowaniu jakiejś działalności. Po prostu nadszedł czas, by pozbyć się człowieka, który znał mroczne tajemnice kатовskiego zajęcia. Decyzją Kolegium Specjalnego przy NKWD został rozstrzelany. Nie w Moskwie, lecz w Saratowie – 9 września

⁵⁷ W aktach osobowych Piotra Maggo widnieje zapis: „26 kwietnia 1941 roku zmarł na obiekcie”. Zob. A. Bujakow, *Wiedomstwiennyje nagrody OGPU-NKWD. 1932–1940 gg.*, Władywostok 2008, s. 383.

1942 roku⁵⁸. Jego zeznania w czasie śledztwa uchyliły rąbka tajemnicy prochów straconych: „po spaleniu prochy rozstrzelanych uczestników procesów osobiście zakopywałem w specjalnie wydzielonym miejscu na podwórzu krematorium... Oprócz mnie nikt o tym nie wiedział i wiedzieć nie mógł, ponieważ zakopywałem je tuż po spaleniu osobiście ja sam”⁵⁹. Na przesłuchaniach Niestierienko powiedział, że spośród funkcjonariuszy NKWD najbliższy był związany z Grigorijem Gołowem i Aleksiejem Okuniewem, a oprócz nich przy kremacji czasami byli obecni sekretarz NKWD Paweł Bułanow i zastępca naczelnika wydziału ewidencyjno-archiwalnego Siergiej Zubkin⁶⁰.

Ciała straconych zazwyczaj przywoził do krematorium na Dońskim Aleksiej Okuniew. To był jego odcinek prac. Warto mu się przyjrzeć, bo Okuniew był jedną z najbardziej złowrogich postaci w całej ekipie Błochina. Był chłopcem na posyłki u katów, zawiadywał zakopywaniem zwłok, zacieranie śladów było jego profesją. Nie wiadomo o nim wiele – zachowały się tylko skąpe informacje. Pił, trafił do kliniki psychiatrycznej, co było w tej pracy zupełnie normalne. Jego twarz – na zdjęciu chłodna i zła, jego patrzące w pustkę oczy bez wyrazu to najwymowniejsze dowody na to, kogo mamy przed sobą. Ewidentny przykład zawodowej deformacji osobowości człowieka z czekistowskiego półmroku, bywalca piwnic śmierci i znawcy cmentarzy.

Wiódł nocne życie – to była główna pora aktywności „spec-grupy”. Ale były chwile, kiedy wychodził na światło dzienne. Przyjaźnił się z samym szefem ochrony Stalina – Własikiem. Łączyła ich wspólna przeszłość. Zanim został naczelnym ochroniarzem, pod koniec lat dwudziestych Własik był zwykłym pracownikiem wydziału operacyjnego, w którym Okuniew pełnił funkcję oficera operacyjnego. Okuniewa ceniono za umiejętność organizowania rozrywek dla kierownictwa. Jedną z byłych przyjaciółek Własika – niejaka Iwańska – tak opisywała swoje pierwsze spotkanie z wszechmocnym stalinowskim ochroniarzem: „Chyba w maju 1938 roku mój znajomy funkcjonariusz NKWD Okuniew

⁵⁸ L. Gołowkowa, *Gdzie ty?*, op. cit., s. 206.

⁵⁹ *Rasstrielnije spiski...*, op. cit., s. 572.

⁶⁰ *Ibidem*.

przedstawił mnie Własikowi. Pamiętam, że przyjechali do mnie samochodem, była z nimi jeszcze jedna kobieta, i wszyscy razem pojechaliśmy do Własika na daczę. Nie dojechaliśmy, bo postanowiliśmy urządzić piknik na polanie w lesie. Tak zaczęła się moja znajomość z Własikiem. Spotykaliśmy się do 1939 roku⁶¹. Nawet po zamążpójściu Iwańskiej Okuniew uparcie zapraszał ją na imprezy do Własika. Według Iwańskiej Okuniew bywał u niego „bardzo często”⁶². Podczas tych imprez i biesiad był „swój”, był bywalcem.

W 1938 roku jedna z imprez w podmiejskim obiekcie NKWD zakończyła się strzelaniną po pijanemu. W styczniu 1955 roku podczas procesu Własika sąd badał tę sprawę, a Iwańska wystąpiła w charakterze świadka. „Przyjechaliśmy wieczorem: Okuniew, Własik, ja i jeszcze jakaś kobieta. Oprócz nas było tam kilku wojskowych, w tym dwóch lub trzech generałów. Dziewczyna, która była z nami, zaczęła okazywać szczególną sympatię jednemu z nich. To nie spodobało się Własikowi, który wyjął nagona i zaczął strzelać do kieliszków na stole. Był już trochę podchmielony”⁶³. Własik wyjaśniał: „Żadnej strzelaniny nie było. Pojechaliśmy z Okuniewem, Iwańską, Gradusową i Gulko do jednego z resortowych obiektów, którym zarządzał Okuniew. Rzeczywiście, wypiliśmy i zakąsiliśmy, ale nie było żadnej strzelaniny”⁶⁴. Iwańska upierała się przy swojej wersji wydarzeń, dodając, że droga do tego podmiejskiego obiektu czy daczki prowadziła początkowo po szosie Możajskiej [ros. *Możajskoje szosse*, jedna z ulic wylotowych z Moskwy – dopisek tłum.]. Własik, zapytany, czy łączyły go z Iwańską wrogie relacje, odpowiedział: „Nie, nie mieliśmy wrogich relacji z Iwańską. Po tym, jak rzucił ją Okuniew, żyłem z nią jak mężczyzna z kobietą. Muszę powiedzieć, że to ona częściej dzwoniła do mnie niż ja do niej. Znałem jej ojca, który pracował w grupie specjalnej NKWD i nigdy nie było między nami kłótni”⁶⁵. Iwańska mówiła, że wszyscy ją znają jako córkę starego czekisty

⁶¹ W. Łoginow, *Tieni Stalina: Gienierał Własik i jego soratniki*, Moskwa 2000, s. 155.

⁶² *Ibidem*.

⁶³ *Ibidem*, s. 156.

⁶⁴ *Ibidem*.

⁶⁵ *Ibidem*.

i zaprzeczała, że utrzymywała kontakty intymne z Własikiem. Chociaż powiedziała ciekawą rzecz: „kiedy próbowałam odmówić spotkania się, groził aresztowaniem”⁶⁶.

A więc Własik zaprzeczał, że były strzały, a Iwańska – że była z nim w bliskiej relacji. Ciekawsze jest co innego. Gdzieś przy szosie Możajskiej był obiekt specjalny NKWD i zawiadywał nim Okuniew. Może to kolejny poligon egzekucyjny? Chociaż bardziej prawdopodobne, że była to dacza rządowa ochroniana przez NKWD. Na tę wersję wskazuje wspomniany przez Iwańską stalinowski podczasy, który miał być obecny na tym spotkaniu. Własik szepnął jej, że to „wujek Stalina”⁶⁷.

⁶⁶ *Ibidem*, s. 157.

⁶⁷ *Ibidem*, s. 155–156. Możliwe, że chodzi o Aleksandra Jegnataszwilego.

Rozdział 8

Zagadki listy nagrodzonych

Kim byli ludzie osobiście wyróżnieni za przeprowadzenie masowego mordy polskich oficerów w 1940 roku? To pytanie musi interesować historyków. Odpowiedź na nie rzuca światło na to, jak była zorganizowana ta zbrodnia, jakie siły zostały w nią zaangażowane i jak szeroki był krąg ludzi, którzy wiedzieli o tej tajnej operacji.

Wyraźną i jasną odpowiedź na to pytanie powinno było dać śledztwo w sprawie katyńskiej, które Główna Prokuratura Wojskowa Rosji zakończyła w 2004 roku. Jednak nazwiska sprawców nie zostały oficjalnie opublikowane. Mało tego, utajniono nawet postanowienie o umorzeniu śledztwa katyńskiego i wiele jego materiałów. Przyczyną była zmiana sytuacji politycznej w Rosji i powrót do dawnych stereotypów. Coraz bardziej oczywista staje się nowa tendencja w polityce państwa – milczenie o zbrodniach czasów sowieckich.

Zachowanie Głównej Prokuratury Wojskowej, która nie chce ujawnić listy wykonawców egzekucji Polaków w 1940 roku, jest absurdalne, ponieważ ich nazwiska już od dawna są znane badaczom i opublikowane w zbiorze dokumentów dotyczących Katynia. Chodzi o pełny tekst rozkazu komisarza ludowego spraw wewnętrznych ZSRS nr 001365 z 26 października 1940 roku, na mocy którego nagrodzono wszystkich uczestników egzekucji (wykonawców) – pracowników zarówno aparatu centralnego NKWD,

jak i zarządów NKWD w obwodach smoleńskim, kalinińskim i charkowskim, gdzie odbywały się rozstrzeliwania¹.

Niestety w rozkazie są wymienione jedynie nazwiska i inicjały nagrodzonych, a tylko w niektórych przypadkach – stopnie specjalne w systemie bezpieczeństwa państwowego. To bardzo skąpa informacja z punktu widzenia badacza, utrudniająca poszukiwanie szerszej wiedzy o ich biografiami. Pierwszą poważną próbę zbadań tych życiorysów podjął pracownik Państwowego Archiwum Federacji Rosyjskiej (*Gosudarstwiennyj archiw Rossijskoj Fiedieracyji* – GARF) Aleksandr Kokurin. Jego ustalenia posłużyły jako baza krótkich not biograficznych funkcjonariuszy NKWD, umieszczonych w zbiorze dokumentów o Katyniu². Jednak w przypadku większości nagrodzonych pozostała tylko lista nazwisk, a bardziej szczegółowych danych brakowało. Znalazienie choćby elementarnych informacji na temat tych osób wymagało dodatkowych poszukiwań w archiwach. Ich wyniki znajdują się w załączniku na końcu książki³.

Kim są ci ludzie i dlaczego znaleźli się na tej liście? W odpowiedzi na to pytanie pomaga zrozumienie roli przewidzianej dla obwodowych zarządów NKWD w ramach całej operacji. Były one tylko instrumentem potrzebnym do wykonania tego zadania. Stąd też nacisk na nagrodzenie szeregowych wykonawców.

Dmitrij Tokariew wyraźnie dał do zrozumienia, że jego zarząd NKWD nie prowadził spraw śledczych polskich więźniów z Ostaszkowa. Zajmował się tym wydział specjalny obozu w Ostaszkowie i oddzielna brygada śledczych, przysłanych z Moskwy, na której czele stał Stiepan Biełolipiecki. Nie podlegali oni Zarządowi NKWD Obwodu Kalinińskiego i nie raportowali do niego.

Tak więc kierowany przez Tokariewa Zarząd NKWD Obwodu Kalinińskiego był tylko narzędziem egzekucji. Czymś w rodzaju bazy, gdzie w czasach Wielkiego Terroru przećwiczo już

¹ Zob.: *Katyn'. Mart 1940 – sientiaabr' 2000 g. Rasstrief. Sud'by żywych. Echo Katyni. Dokumenty*, red. N. Lebediewa, Moskwa 2001, s. 275–279; *Katyn'. Dokumenty zbrodni, t. 2, Zagłada...*, op. cit., s. 404–409.

² *Katyn'. Mart 1940 – sientiaabr' 2000 g...*, op. cit., s. 613–636.

³ Zob. załącznik na s. 175–398.

technologię rozstrzeliwań: w Kalininie mieli przygotowaną celę do egzekucji, wyszkoloną ekipę komendantów, a pod miastem – miejsce do tajnego grzebania zwłok. Dokładnie taką samą funkcję jak Zarząd w Kalininie pełniły lokalne struktury NKWD w Smoleńsku i Charkowie.

Brygady śledczych w obozach w Kozielsku, Starobielsku i Ostaszkowie dokonywały selekcji jeńców, prowadziły sprawy śledcze i odsyłały ich akta do NKWD w Moskwie. Tam zapadały decyzje. Według pierwotnych planów sprawy miały być rozstrzygane przez Kolegium Specjalne NKWD, ale pod koniec lutego dojrzała decyzja o masowych rozstrzeliwaniach na mocy „wyroków” specjalnie utworzonej trójki.

Tokariew zdecydowanie wskazał Moskwę jako centrum decyzyjne w przypadku konkretnych spraw: „Zarząd w tym, powtarzam raz jeszcze, żadnego współuczestnictwa nie miał. Sami pracownicy obozu kierowali [sprawy] do Moskwy, a jaka technologia podejścia tam była – nie wiem”⁴.

Na podstawie spraw śledczych i list przygotowanych przez te brygady w Moskwie zapadały decyzje o karze śmierci, a następnie listy dyspozycyjne były kierowane do obozów (skąd mieli być wywiezieni więźniowie) i do zarządów NKWD w Kalininie, Smoleńsku i Charkowie (dokąd mieli być dostarczeni i na podstawie tych list – rozstrzelani). Technologia była dopracowana w najdrobniejszych szczegółach.

Czasami ten sprawny proces był zaburzany przez ingerencje z Moskwy, np. zdejmowano z transportu kogoś ze skazanych na żądanie kierownictwa wydziałów GUGB NKWD ZSRS. Czasami cofano osoby już dostarczone do więzień wewnętrznych i wysyłano je do Moskwy. Były to jednak pojedyncze przypadki.

Funkcjonariusze pionu śledczego Zarządu NKWD w Kalininie nie brali bezpośrednio udziału w egzekucjach. I nie ma ich na liście w rozkazie o nagrodach. Tokariew był w tej sprawie bardzo kategoryczny. Gdy prokuratorzy zapytali go o szefa pionu śledczego Borisa Szyfrina, odpowiedział: „Nie, w tej operacji żadnego

⁴ Katyń. Dokumenty zbrodni, t. 2, Zagłada..., op. cit., s. 445.

[jego] udziału nie było, stwierdzam z całą odpowiedzialnością”⁵. Jednocześnie zachowały się dokumenty świadczące o tym, że Szyfrin i jego podwładni w kwietniu 1940 roku sporządzali i wysyłali do Moskwy dla trójki NKWD dokumentację śledztwa poszczególnych polskich jeńców przebywających w więzieniach, np. w więzieniu NKWD w Wielkich Łukach⁶.

W sumie na mocy rozkazu komisarza ludowego spraw wewnętrznych ZSRS nr 001365 z 26 października 1940 roku nagrodzono 125 osób. Niestety, nie udało się zidentyfikować ani znaleźć żadnych informacji o 14 z nich. Na podstawie zeznań byłego szefa Zarządu NKWD w Kalininie Dmitrija Tokariewa i listy etatów Wydziału Administracyjno-Gospodarczego Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego można doprecyzować, że przynajmniej trzy z tych nieodnalezionych osób – W. A. Osipow, W. J. Skorodumow, N. T. Żurawłow – były w 1940 roku kierownikami w tamtejszym zarządzie.

Analiza kolejności nazwisk wymienionych w rozkazie nr 001365 pozwala wysnuć wiele ciekawych wniosków. Rzecz w tym, że nazwiska nie są wymienione w porządku alfabetycznym. A więc musiały być ułożone według jakiejś innej zasady. Żeby zrozumieć, według jakiego klucza uporządkowano nazwiska – a co za tym idzie, według jakiej zasady była zorganizowana cała operacja – wystarczyło wstawić do tego dokumentu stanowiska służbowe nagrodzonych. Efekt przeszedł najśmielsze oczekiwania. Poniżej znajduje się tekst rozkazu uzupełniony funkcjami osób znajdujących się na liście:

⁵ *Ibidem*, s. 444.

⁶ *Ibidem*, s. 444, 448.

ROZKAZ KOMISARZA LUDOWEGO
SPRAW WEWNĘTRZNYCH ZSRS 1940 r.

Treść:

**Nr 001365. W sprawie nagrodzenia pracowników NKWD
26 października 1940 r., m. Moskwa**

Za pomyślne wykonanie zadań specjalnych.

NAKAZUJĘ:

Nagrodzić niżej wymienionych pracowników NKWD ZSRS, zarządów NKWD obwodów: kalinińskiego, smoleńskiego i charkowskiego

Uposażeniem miesięcznym

Kapitana BP⁷ – F. K. Iljina – zastępcę naczelnika Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego

Starszego lejtnanta BP – I. I. Gribowa – komendanta Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego

Starszego lejtnanta BP – A. I. Rubanowa – komendanta Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego

Starszego lejtnanta BP – T. F. Kuprija – komendanta Zarządu NKWD Obwodu Charkowskiego

Lejtnanta BP – W. M. Karawajewa – naczelnika 1. Wydziału Specjalnego Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego

Majora BP – W. M. Błochina – naczelnika Wydziału Komendanckiego AChU NKWD

Majora BP – A. W. Okuniewa – zastępcę naczelnika 1. oddziału 1. Wydziału GUGB NKWD

Kapitana BP – W. I. Szygalowa – funkcjonariusza do zadań specjalnych AChU NKWD

⁷ W przytaczanym dokumencie stosujemy skrót BP zamiast „bezpieczeństwa państwowego”.

Kapitana BP – A. M. Kalinina – pomocnika naczelnika 1. Wydziału Specjalnego NKWD ZSRS

Kapitana BP – P. A. Jakowlewa – zastępcę naczelnika Wydziału Samochodowo-Technicznego AChU NKWD

St. lejtnanta BP – I. I. Antonowa – kierownicę bazy samochodowej nr 1 Wydziału Samodowo-Technicznego AChU NKWD

Starszego lejtnanta BP – I. I. Fieldmana – kierownicę bazy samochodowej nr 1 Wydziału Samodowo-Technicznego AChU NKWD

Starszego lejtnanta BP – I. I. Szygalowa – funkcjonariusza do zadań specjalnych AChU NKWD

Starszego lejtnanta BP – D. E. Siemionichina – funkcjonariusza do zadań specjalnych AChU NKWD

Lejtnanta BP – A. D. Dmitrijewa – kierownicę bazy samochodowej NKWD

Lejtnanta BP – A. M. Jemieljanowa – funkcjonariusza do zadań specjalnych AChU NKWD

Starszego majora BP – Siniegubowa – zastępcę naczelnika Głównego Zarządu Transportu NKWD ZSRS

Majora BP – Zilbermana – zastępcę naczelnika Głównego Zarządu Więziennego NKWD ZSRS

Kapitana BP – I. D. Biezrukowa – zastępcę naczelnika 6. Wydziału Specjalnego GEU NKWD ZSRS

Kapitana BP – P. P. Tichonowa – zastępcę naczelnika Zarządu NKWD Obwodu Charkowskiego

Kapitana BP – W. P. Zubcowa – pomocnika naczelnika Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego

Kombryga⁸ – Kriwienkę – naczelnika sztabu Głównego Zarządu Wojsk Konwojowych NKWD ZSRS

⁸ Kombryg (z ros. *komandir brigady*) – najniższy stopień oficerów wyższych służby liniowej, wprowadzony w Armii Czerwonej i Wojskach Pogranicznych NKWD w 1935 roku. Między 1917 a 1935 rokiem nazwa kombryg oznaczała funkcję dowódcy brygady (przyp. tłum.).

Pułkownika – Rybakowa – naczelnika Wydziału Operacyjnego Głównego Zarządu Wojsk Konwojowych NKWD ZSRS

Pułkownika – Stiepanowa – pomocnika naczelnika 1. Wydziału Sztabu Głównego Zarządu Wojsk Konwojowych NKWD ZSRS

Starszego lejtnanta BP – W. P. Pawłowa – zastępcę naczelnika Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego

Lejtnanta BP – T. F. Kaczina – pomocnika naczelnika Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego

Lejtnanta BP – M. A. Kozochotskiego – naczelnika 1. Wydziału Specjalnego Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego

Lejtnanta BP – A. M. Szewielowa – naczelnika 11. oddziału 1. Wydziału Specjalnego NKWD ZSRS

Młodsze lejtnanta BP – M. I. Ługinina – pomocnika naczelnika 1. Wydziału Specjalnego Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego

Młodsze lejtnanta BP – M. D. Goriaczewa – naczelnika Wydziału Samochodowo-Technicznego AChU Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego

Młodsze lejtnanta BP – N. A. Kisielowa – starszego oficera operacyjnego 11. oddziału 1. Wydziału Specjalnego NKWD ZSRS

Młodsze lejtnanta BP – I. S. Barinowa – starszego oficera operacyjnego 1. Wydziału Specjalnego NKWD ZSRS

Młodsze lejtnanta BP – A. N. Oficerowa – pomocnika oficera operacyjnego 11. oddziału 1. Wydziału Specjalnego NKWD ZSRS

Sierżanta BP – I. I. Nowosiołowa – pracownika 1. Wydziału Specjalnego NKWD ZSRS

Sierżanta BP – K. J. Błank – pomocnika oficera operacyjnego 2. grupy sekretariatu 1. Wydziału Specjalnego NKWD ZSRS

Sierżanta BP – R. C. Giecelewicz – kierowniczkę biura maszynistek sekretariatu 1. Wydziału Specjalnego NKWD ZSRS

Sierżanta BP – N. A. Zubowa – młodszego śledczego pionu śledczego GEU NKWD ZSRS

Sierżanta BP – S. S. Kuzniecowa – pomocnika oficera operacyjnego 5. oddziału 1. Wydziału Specjalnego NKWD ZSRS

Sierżanta BP – I. A. Stiekolszczikowa – oficera operacyjnego 1. Wydziału Specjalnego NKWD ZSRS

I. A. Cukanowa – naczelnika więzienia wewnętrznego Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego

A. A. Karmanowa – zastępcę komendanta Zarządu NKWD Obwodu Charkowskiego

I. P. Smykałowa – dyżurnego pomocnika komendanta Zarządu NKWD Obwodu Charkowskiego

F. I. Doronina – naczelnika więzienia wewnętrznego Zarządu NKWD Obwodu Charkowskiego

N. A. Gwozdowskiego – pomocnika komendanta Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego

kwotą 800 rubli

– I. I. Stielmacha – naczelnika więzienia wewnętrznego Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego

– I. J. Tikunowa – pracownika *komendantury*⁹ AChO¹⁰ Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego

– T. P. Jakuszewa – nadzorcę więzienia Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego

– A. G. Zajcewa – pracownika AChO Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego

– N. M. Sieniuszkin – naczelnika garażu Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego

– M. A. Żyłę – b.d.

– Ł. A. Tiwanienkę – dyżurnego komendanta Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego

⁹ Przypisanie do komendantury wynika z listy etatów Wydziału Administracyjno-Gospodarczego (AChO) Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego. Zob.: *Katyń. Dokumenty zbrodni, t. 2, Zagłada...*, op. cit., s. 439.

¹⁰ Z ros. *Administratiwno-chozjajstwiennoje otdielenije* – Wydział Administracyjno-Gospodarczy (przyp. tłum.).

- P. M. Karcewa – dyżurnego komendanta Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego
- A. I. Razorienową – maszynistkę sekretariatu GEU NKWD ZSRS
- T. Ch. Babajan – maszynistkę 2. grupy sekretariatu 1. Wydziału Specjalnego NKWD ZSRS
- I. L. Frolenkowa – dyżurnego biura przepustek komendatury Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego
- M. M. Sołowjowa – pracownika Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego
- N. K. Kostiučenkę – kierownika ds. zaopatrzenia AChO Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego
- M. P. Grigorjewa – naczelnika garażu Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego
- W. A. Biełogorowa – dyżurnego pomocnika komendanta Zarządu NKWD ZSRS Obwodu Kalinińskiego
- W. K. Sorokina – nadzorcę więzienia Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego
- W. M. Sytina – nadzorcę więzienia Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego
- M. F. Ignatjewa – pracownika Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego
- I. I. Suchariewa – kierowcę Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego
- A. S. Aleksandrowa – kierowcę Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego
- W. A. Osipowa – kierowcę Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego¹¹
- W. J. Skorodumowa – kierowcę Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego¹²

¹¹ Wymieniony jako kierowca na liście etatów Wydziału Administracyjno-Gospodarczego Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego. Zob. *Katyń. Dokumenty zbrodni*, t. 2, *Zagłada...*, op. cit., s. 439.

¹² *Ibidem*.

- N. T. Żurawłowa – kierownicę Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego¹³
- I. I. Krasnowidowa – kierownicę Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego
- P. A. Bogdanowa – kierownicę Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego
- N. A. Galicyna – kierownicę Zarządu NKWD Obwodu Charkowskiego
- A. T. Mielnika – pracownika Zarządu NKWD Obwodu Charkowskiego
- N. W. Mielnika – pomocnika naczelnika więzienia wewnętrznego Zarządu NKWD Obwodu Charkowskiego
- I. M. Czuzajkina – nadzorcę więzienia Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego
- M. M. Żurawłowa – nadzorcę więzienia Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego
- A. J. Zacharowa – b.d.
- G. N. Tarasowa – starszego korpusu więzienia Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego
- N. P. Zinowjewa – kierownicę Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego
- T. K. Gawrilenkowa – kierownicę Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego
- A. B. Siurina – kierownicę Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego
- N. A. Miszczenkowa – kierownicę Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego
- A. M. Fadiejewa – nadzorcę więzienia Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego
- P. M. Zorina – nadzorcę więzienia Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego

¹³ *Ibidem.*

– A. M. Jakowlewa – nadzorcę więzienia Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego

– P. M. Baranowa – nadzorcę więzienia Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego

– I. D. Orłowa – pracownika Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego

– I. I. Gołowinkina – nadzorcę więzienia Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego

– W. I. Żylcowa – nadzorcę więzienia Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego

– A. W. Jegorowa – nadzorcę więzienia Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego

– N. W. Łoginowa – b.d.

– M. W. Cikulina – nadzorcę więzienia Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego

– M. D. Lebiediewa – nadzorcę więzienia Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego

– I. P. Mokridina – pracownika Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego

– G. K. Lewancziukowa – b.d.

– W. G. Iwanowa – nadzorcę więzienia Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego

– A. J. Marusiewa – nadzorcę więzienia Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego

– M. A. Baranowa – b.d.

– I. I. Biełowa – pracownika Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego¹⁴

– W. K. Cziekułajewa – b.d.

– S. M. Fiedoryszkę – b.d.

– I. A. Gumotudinowa – b.d.

¹⁴ Według materiałów śledztwa katyńskiego sprawa nr 159, t. 9, l. 46, 76.

- G. I. Timoszenkę – strażnika Zarządu NKWD Obwodu Charkowskiego
- J. A. Wigowskiego – strażnika Zarządu NKWD Obwodu Charkowskiego
- A. G. Diewiatłowa – starszego korpusu więzienia Zarządu NKWD Obwodu Charkowskiego
- M. W. Syromiatnikowa – starszego korpusu więzienia Zarządu NKWD Obwodu Charkowskiego
- T. S. Szczepkę – nadzorcę więzienia Zarządu NKWD Obwodu Charkowskiego
- T. D. Burdę – starszego korpusu więzienia Zarządu NKWD Obwodu Charkowskiego
- S. M. Łazarienkowa – nadzorcę więzienia Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego
- P. G. Prudnikowa – starszego korpusu więzienia Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego
- F. M. Doroginina – b.d.
- N. F. Bogdanowa – kierownicę Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego
- W. K. Kostiučenkę – pracownika Wydziału Samochodowo-Technicznego Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego
- G. I. Makarienkowa – kierownicę Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego
- I. I. Komarowskiego – kierownicę Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego
- W. A. Sołowjowa – kierownicę Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego
- W. P. Moisiejenkowa – pracownika Wydziału Gospodarczego Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego
- I. B. Miedwiediewa – nadzorcę więzienia Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego
- F. G. Karpowa – b.d.
- I. M. Iwanowa – kuriera Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego

– D. F. Tichonowa – nadzorcę więzienia Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego

– A. A. Moisiejenkowa – nadzorcę więzienia Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego

– G. P. Ziuskina – nadzorcę więzienia Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego

– A. S. Kowalowa – nadzorcę więzienia Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego

– I. M. Silczenkowa – nadzorcę więzienia Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego

– M. J. Dawydowa – nadzorcę więzienia Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego

– A. M. Toczenowa – nadzorcę więzienia Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego

KOMISARZ LUDOWY SPRAW WEWNĘTRZNYCH ZSRS

Ł. BERIA

CA FSB RF, f. 66, op. 1, port. 544. l. 252–257. Oryginał.

Biorąc pod uwagę kolejność nazwisk, miejsca pracy i stanowiska, można założyć, że N. W. Łoginow i G. K. Lewancziukow byli nadzorcami w Zarządzie NKWD Obwodu Kalinińskiego (obydwa nazwiska są w grupie nadzorców z Kalinina), zaś F. M. Droginin, A. J. Zacharow i G. F. Karpow to nadzorcy lub kierowcy w Zarządzie NKWD Obwodu Smoleńskiego (są pośród nadzorców i kierowców ze Smoleńska). Gorzej ma się sprawa z M. A. Baranowem, I. I. Biełowem, W. K. Cziekułajewem, S. M. Fiedoryszką i I. A. Gumotudinowem. Te nazwiska znajdują się w zwartej grupie pomiędzy pracownikami z Kalinina i Charkowa. Niestety, w kartotekach GARF nie odnalazłem żadnych informacji biograficznych. Nie da się ustalić, kto z nich pracował w Zarządzie w Kalininie, a kto – w Charkowie. W materiałach śledztwa katyńskiego są informacje dotyczące I. I. Biełowa, pracownika Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego. W związku z tym można podejrzewać, że i M. A. Baranow był pracownikiem NKWD w tym obwodzie. Idąc dalej tym tokiem rozumowania, można ze sporą dozą prawdopodobieństwa założyć, że W. K. Cziekułajew, S. M. Fiedoryszko, i I. A. Gumotudinow mogli pracować w obwodzie charkowskim.

W swoich poprzednich publikacjach umieściłem notę biograficzną wspomnianego I. I. Biełowa¹⁵, przyjmując, że chodzi o młodszego lejtnanta bezpieczeństwa państwowego Iwana Biełowa – naczelnika rejonowego wydziału NKWD we wsi Bieżanica w obwodzie kalinińskim. Ale jego stopień i kierownicze stanowisko nie pasują do sąsiadujących z nim na liście osób – samych nadzorców więziennych. W obecnej publikacji błąd został poprawiony i Biełow jest tu wymieniony tylko jako pracownik NKWD w Kalininie – bardziej szczegółowych danych na jego temat nie udało się dotąd odnaleźć.

Nie byłem też w stanie dotrzeć do wiarygodnych informacji dotyczących M. A. Żyły i jego miejsca pracy. Jego nazwisko na liście poprzedzają pracownicy Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, poniżej zaś są ludzie ze Smoleńska. W elektronicznych bazach danych poległych w czasie wojny odnalazłem kilku „prezydentów”:

– Michaił Antonowicz Żyła, ur. w 1907 roku we wsi Zaliska w rejonie wałkowskim; powołany do Armii Czerwonej przez Wałkowski [miejscowość Wałki – dopisek tłum.] Rejonowy Komisariat Wojskowy w obwodzie charkowskim. Czerwonoarmista, trafił do niemieckiej niewoli 23 października 1941 roku, wyzwolony¹⁶.

– Mitrofan Antonowicz Żyła, ur. w 1910 roku we wsi Jakowienkowo w rejonie bałaklijskim; powołany do Armii Czerwonej w 1942 roku przez Bałaklijski Rejonowy Komisariat Wojskowy w obwodzie charkowskim. Czerwonoarmista, zaginiony bez wieści w listopadzie 1943 roku¹⁷.

– Michaił Artiomowicz Żyła, ur. w 1918 roku, powołany do RKKA przez Wałkowski Rejonowy Komisariat Wojskowy, szeregowy, zaginął bez wieści w czerwcu 1943 roku¹⁸.

Trudno z całą pewnością stwierdzić, który z nich mógł pracować w Zarządzie NKWD Obwodu Charkowskiego. Można po-

¹⁵ N. Pietrow, *Psy Stalina*, op. cit., s. 255–256. Zob. także rosyjskie wydanie: N. Pietrow, *Pałaczi: oni wypołniali zakazy Stalina*, Moskwa 2011, s. 246–247.

¹⁶ Centralne Archiwum Ministerstwa Obrony FR (dalej: CAMO), f. 58, op. 18003, d. 1482.

¹⁷ CAMO, f. 58, op. 18004, d. 559.

¹⁸ CAMO, f. 58, op. 977520, d. 853.

dejrzwać, że był to Mitrofan Antonowicz Żyła (ur. w 1910 roku). Na korzyść tej wersji przemawia data wezwania do armii. Na podstawie życiorysów innych osób z listy (w załączniku) można stwierdzić, że najczęściej był to rok 1942. Pracownicy byli najpierw ewakuowani razem z Zarządem NKWD i dopiero później część ich została powołana do armii. Co się tyczy Michaiła Artiomowicza Żyły, to był zbyt młody, by brać go pod uwagę jako kandydata do nagrodzenia za udział w rozstrzeliwaniach. W rozkazie z 26 października 1940 roku nie ma osób urodzonych wcześniej niż w 1914 roku¹⁹.

Warto zwrócić uwagę na jeszcze jedną prawidłowość. Pracownicy z trzech obwodów, krórcy otrzymali premię 800 rubli, są w treści rozkazu podzieleni na dwa bloki. Zaraz po grupie nadzorców i kierowców z Kalinina jest kilku pracowników z charkowskiego NKWD, a następnie nadzorcy i kierowcy ze Smoleńska i potem znowu duża grupa nadzorców z Kalinina, potem z Charkowa i, w końcu, kierowcy i strażnicy ze Smoleńska. Każdy z trzech obwodów występuje dwa razy i lista przypomina przekładaniec: Kalinin – Charków – Smoleńsk – Kalinin – Charków – Smoleńsk.

Możliwe jest następujące wyjaśnienie. Układając ogólną listę, Bogdan Kobiłow najprawdopodobniej opierał się na przekazanych mu listach, które grupowały funkcjonariuszy regionalnych NKWD według stopnia zaangażowania w egzekucje. Najpierw byli ci, którzy strzelali, później ci, którzy im asystowali – wyprawiali z cel, ładowali zwłoki do samochodów, odwozili na miejsce pochówku i zasypywali doły z ciałami. Najprawdopodobniej w tej grupie nagrody też miały być zróżnicowane, ale z jakiegoś powodu zrezygnowano z tego i wszystkich nagrodzono tak samo, a podział na „podgrupy” pozostał.

Taką wersję potwierdza przypadek obwodu kalinińskiego. Dmitrij Tokariew i inni świadkowie mówili wprost, że rozstrzelali Wasilij Biełogorow, Aleksandr Zajcew, Nikołaj Suchariew i Piotr Bogdanow. I faktycznie – ich nazwiska znajdują się w pierwszym bloku dotyczącym obwodu kalinińskiego²⁰. Były kierowca

¹⁹ Z wyjątkiem maszynistki Anny Razorienowej, która pełniła wyłącznie funkcje techniczne.

²⁰ Tokariew jednak zastrzegł w sprawie Bogdanowa, że ten tylko woził ciała

Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego mówił, że ciała rozstrzelanych wywozili Komarowski i Kostiučenko²¹ – ich nazwiska są w drugim bloku nagrodzonych z NKWD obwodu smoleńskiego. Tutaj wprawdzie jest też jedna ciekawostka. Na liście figuruje dwóch braci Kostiučenków – Władimir i Nikołaj. W pierwszym bloku z obwodu smoleńskiego – kierowca Nikołaj Kostiučenko, a w drugim – pracownik garażu NKWD Władimir Kostiučenko. Można podejrzewać, że Nikołaj bezpośrednio uczestniczył w egzekucjach, a Władimir wywoził zwłoki. Niemniej jednak na chwilę obecną znamy zbyt mało informacji dotyczących podziału ról i stopnia zaangażowania tych dwóch grup z każdego z zarządów NKWD, by wyciągnąć ostateczne wnioski.

W większości przypadków zajmowane stanowiska i wykształcenie tych ludzi były tak niskie, że właściwie nie rozwijali się zawodowo. Nie awansowali i pozostawali na bardzo niskim szczeblu w strukturach NKWD–MWD. Ta okoliczność bardzo utrudniała poszukiwania informacji na ich temat. Nie jest łatwo badać losy ludzi, którzy nie wyróżnili się podczas służby i zostali zapomniani po odejściu na emeryturę. Jakby się rozpuścili, wtopili w tłum. Jedno jest pewne – dalsze, bardziej dogłębne zbadanie ich losów byłoby ogromnie ciekawe, ważne i niezwykle pouczające. Właśnie z tego powodu autor tej książki postawił przed sobą to zadanie.

Badanie listy nagrodzonych uczestników egzekucji Polaków w Kalininie, Smoleńsku i Charkowie ujawnia pewne prawidłowości.

Aparat centralny NKWD oddelegował do udziału w tej operacji 29 pracowników, w tym:

- z „grupy specjalnej” Błochina, włącznie z nim samym – 10 osób,
- z 1. Wydziału Specjalnego (ewidencyjno-archiwalnego) – 11 osób,
- z wydziałów operacyjnych NKWD – trzy osoby (Siniegurow, Zilberman, Biezrukow),

(zob.: *Katyń. Dokumenty zbrodni*, t. 2, *Zagłada...*, op. cit., s. 439, 464, 465).

²¹ G. Żaworonkow, *Katynskij les naczinajet goworit'*, „Nowaja Polska” 2007, nr 1, s. 55–59.

– z wojsk konwojowych – trzy osoby (Kriwienko, Rybakow, Stiepanow),

– personel techniczny – dwie osoby (maszynistki – Razorie-nowa i Babajan).

Wysłannicy z wydziałów operacyjnych NKWD byli swojego rodzaju koordynatorami operacji na miejscu. Z materiałów śledztwa wiadomo, że Siniegubow był skierowany do Kalinina, Biezrukow – do Charkowa. Można więc wywnioskować, że Zilberman pojechał do Smoleńska.

Przedstawiciele kierownictwa wojsk konwojowych kierowali „rozładunkiem” obozów i przewożeniem Polaków na miejsca egzekucji. Z ustaleń śledztwa wynika, że do Kalinina trafił Kriwienko, do Smoleńska – Stiepanow, a do Charkowa – Rybakow.

Analogicznie, do Kalinina, Smoleńska i Charkowa oddelegowano pracowników „specgrupy” Błochina, którzy mieli bezpośrednio brać udział w rozstrzeliwaniach²².

I, w końcu, byli też pracownicy 1. Wydziału Specjalnego (ewidencyjno-archiwalnego) NKWD oraz personel techniczny – do nich należało sporządzenie wszystkich niezbędnych dokumentów: protokołów trojki, list dyspozycyjnych itd.

Nie biorąc pod uwagę osób, których nie udało się zidentyfikować (11 osób), z listy nagrodzonych można wywnioskować, jak byli podzieleni pracownicy lokalnych zarządów NKWD uczestniczący w operacji:

W Kalininie – 35 osób, w tym: zastępca naczelnika Zarządu NKWD Pawłow, pomocnik naczelnika Zarządu NKWD Kaczin, naczelnik 1. Wydziału Specjalnego Kozochotski i jego pomocnik Ługinin, komendant Rubanow i jego pomocnik Zajcew, naczelnik więzienia wewnętrznego Cukanow, naczelnik Wydziału Transportu Samochodowego Goriaczew, naczelnik garażu Sieniuszkin i jeden pracownik komendantury, 15 nadzorców więziennych, siedmiu kierowców i jeszcze trzech pracowników²³.

²² Zob. rozdział niniejszej książki: „Grupa specjalna” Błochina.

²³ Tutaj i dalej mowa o pracownikach, których stanowisk służbowych nie udało się ustalić. To znaczy, że mogli oni być pracownikami komendantury Zarządu NKWD, nadzorcami lub kierowcami.

W Smoleńsku – 36 osób, w tym: zastępca naczelnika Zarządu NKWD Iljin, pomocnik naczelnika Zarządu NKWD Zubcow, naczelnik 1. Wydziału Specjalnego Karawajew, komendant Gribow i jego zastępca Gwozdowski, naczelnik więzienia wewnętrznego Stielmach, naczelnik garażu Grigorjew i trzech pracowników komendantury, 18 strażników więziennych, pięciu kierowców i jeszcze trzech pracowników.

W Charkowie – 14 osób, w tym: zastępca naczelnika Zarządu NKWD Tichonow, komendant Kuprij, jego zastępca Karmanow i pomocnik Smykałow, naczelnik więzienia wewnętrznego Doronin i siedmiu nadzorców więziennych, jeden kierowca i jeszcze jeden pracownik.

Jeśli uwzględnić w grupie pracowników NKWD w Kalininie N. W. Łoginowa, G. K. Lewancziukowa, M. A. Baranowa i I. I. Biełowa, to w sumie nagrodzonych zostało 39 osób z tego zarządu. Jeśli słusznie zakładamy, że A. J. Zacharow, F. M. Doroginin i G. F. Karpow pracowali w Smoleńsku, to ogólna liczba nagrodzonych pracowników Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego również wynosiła 39 osób. Z kolei uwzględniając M. A. Żyłę, W. K. Cziekułajewa, S. M. Fiedoryszkę i I. A. Gumotudinowa jako pracowników charkowskiego NKWD, możemy założyć, że w sumie w tym zarządzie nagrodzono 18 osób.

Zwraca uwagę stosunkowo niewielka liczba wyróżnionych pracowników Zarządu NKWD Obwodu Charkowskiego. Możliwe jest kilka przyczyn. Po pierwsze, w Charkowie było „mniej pracy”, jeśli chodzi o liczbę straconych. Po drugie, być może ze względu na republikańską podległość pracownicy tego zarządu zostali dodatkowo nagrodzeni na mocy rozkazu NKWD Ukraińskiej SRS. Chociaż takich dokumentów dotychczas nie odnaleziono. Poza tym, w odróżnieniu od NKWD w Kalininie i Smoleńsku, w Charkowie naczelnik 1. Wydziału Specjalnego nie został nagrodzony, co jest trudne do wytłumaczenia.

Oczywista jest ogólna zasada, zgodnie z którą na liście nagrodzonych koniecznie musieli się znaleźć: zastępcy i pomocnicy naczelnika Zarządu NKWD, naczelnik 1. Wydziału Specjalnego, komendanci i pracownicy komendantury Zarządu NKWD, naczelnicy więzień wewnętrznych, strażnicy i kierowcy.

Z zeznań Błochina wynika, że listy osób do nagrodzenia przygotowywali przedstawiciele „specgrupy”. W Kalininie był to sam Błochin. Możliwe, że nieznanymi nam przedstawicielami tej „grupy specjalnej”, którzy rozstrzeliwali w Charkowie, pożalowali pieniądze na nagrody dla funkcjonariuszy z Charkowa.

O „dobrowolnym” udziale w rozstrzeliwaniach można mówić tylko w przypadku szeregowych kierowców i strażników, bo takie zadania nie wchodziły na co dzień w zakres ich obowiązków. W przypadku wyżej postawionych funkcjonariuszy zarządów NKWD trzech obwodów udział w egzekucjach był obowiązkowy i wynikał z pełnionych przez nich funkcji.

W rozkazy dotyczącym nagród jest porządek i wewnętrzna logika. Nagrodzono wszystkich uczestników wedle zasady *nikto nie zabył, niczto nie zabyto*²⁴ (nikt i nic nie zostało zapomniane).

Rozkaz połączył nazwiska pracowników NKWD najróżniejszych szczebli. Znaleźli się na tej liście główny egzekutor – komendant NKWD Błochin – i jego najbliżsi współpracownicy Jakowlew, Antonow, Fieldman, Jemieljanow i bracia Szygalowowie. Są tam jednak również drobni urzędnicy wydziału ewidencyjno-archiwalnego (1. Wydziału Specjalnego) NKWD, zwykli strażnicy i kierowcy z lokalnych struktur NKWD. Do ich zadań należało dostarczanie więźniów do celi egzekucji, a później – ich zwłok do miejsc, gdzie znajdowały się doły śmierci. Są na liście także kobiety – to pracownice niskiego szczebla w wydziale ewidencyjno-archiwalnym NKWD, a także maszynistki – stenografistki, które sporządzały dokumenty spraw i przedrukowywały listy.

Najpewniej nikt z wykonawców, nawet tych najdrobniejszych, nie został pominięty. Wszystkim dawano w ten sposób do zrozumienia, jak wyjątkowo ważną i tajną misję wypełniali. Przecież do końca życia mieli dochowywać strasznej tajemnicy o mordzie na Polakach.

Trudno powiedzieć, ilu uczestników egzekucji dożyło chwili rozpoczęcia śledztwa w 1990 roku. Wiadomo, że dwaj z nich –

²⁴ To hasło związane z pamięcią Wielkiej Wojny Ojczyźnianej, powszechnie używane w kontekście zwycięstwa nad Niemcami i bohaterskiego czynu sowieckich żołnierzy i cywili. Cytat ten pochodzi z wiersza poetki Olgi Bergholc poświęconego ofiarom blokady Leningradu (przyp. tłum.).

Iwan Barinow (Moskwa) i Mitrofan Syromiatnikow (Charków) zostali przesłuchani i złożyli zeznania w trakcie śledztwa. W 1991 roku przesłuchano także byłego naczelnika Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego Dmitrija Tokariewa, którego nie było na liście nagrodzonych, a który na swojej drodze kariery doszedł do stopnia generała. Tłumaczył, że nie został wyróżniony w 1940 roku, bo „nie miał wystarczającego doświadczenia czekistowskiego”. Jednak Tokariew powiedział ważną rzecz. Członek trójki, która wydawała wyroki na polskich jeńców – Bogdan Kobułow – „rozkazał, by nie zostawić ani jednego niesplamionego świadka”²⁵. A więc, jeśli ktoś z pracowników NKWD odmówiłby udziału w egzekucjach, czekał go los ofiary. Ci zaś, którzy byli zaangażowani, mieli trzymać język za zębami, połączeni krwawą tajemnicą.

Słowa Tokariewa podsuwają jeszcze jedną myśl. Możliwe, że większość nagrodzonych to właśnie ci, którzy bezpośrednio uczestniczyli w egzekucjach, byli obecni na miejscu zbrodni w związku z przygotowaniem dokumentów, przewozili ciała, zasypywali mogiły... A więc nawet jeśli sami nie strzelali, to przynajmniej, widzieli wszystko na własne oczy. Pewnie z tych samych powodów, które sprawiły, że na liście nie było Tokariewa, pominięto także nazwiska naczelników charkowskiego NKWD Piotra Safonowa i smoleńskiego NKWD Jemieljana Kuprijanowa. Najwyraźniej oni także, jako nie dość doświadczeni w tej pracy partyjnej nominanci, sprawowali tylko ogólną kontrolę i zarządzali operacją, a bezpośredni udział polecili swoim zastępcom.

Kariery tych dwóch ludzi w NKWD nie potoczyły się pomyślnie. Kuprijanow od 1941 roku pracował w systemie GUŁagu na mało istotnych stanowiskach, w 1945 roku został przeniesiony do rezerwy, a w latach pięćdziesiątych był skromnym dyrektorem piekarni w Smoleńsku. Losy Safonowa były podobne, z tą tylko różnicą, że w 1943 roku, gdy dostał osiem lat (z odroczeniem wyroku do końca wojny) za nadużycia i kradzieże, został zwolniony z organów bezpieczeństwa państwowego. W latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych pracował w Charkowie jako zastępca dyrektora w różnych zakładach. Obaj – i Kuprijanow, i Safonow – nie dożyli

²⁵ I. Jazborowska, A. Jabłokow, W. Parsadanowa, *Katynskij sindrom...*, op. cit., s. 357.

śledztwa katyńskiego. Pierwszy zmarł w Rosławiu w 1966 roku, a drugi w Charkowie w 1974 roku²⁶.

Za to ich zastępcy, którzy bezpośrednio kierowali egzekucjami, wzbili się na wyżyny czekistowskiej hierarchii, zdobywając stopnie generalskie. Zastępca naczelnika Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego Wasilij Pawłow w 1943 roku stanął na czele tego zarządu, a później – Zarządu MWD Obwodu Czelabińskiego. W lipcu 1945 roku otrzymał stopień generała majora. Od 1948 roku działał w GUŁagu – był zastępcą naczelnika Dalstroju w Magadanie, później pracował jako naczelnik różnych zarządów obozów i budów MWD. Zmarł w 1962 roku w Leningradzie (według Tokariewa popełnił samobójstwo). Jeszcze bardziej zawrotną karierę zrobił zastępca naczelnika Zarządu NKWD w Charkowie Paweł Tichonow. Od 1954 roku był zastępcą przewodniczącego KGB przy Radzie Ministrów Ukraińskiej SRS, a w latach 1959–1970 pełnił funkcję naczelnika Zarządu KGB Obwodu Kijowskiego. W lutym 1958 roku przyznano mu stopień generała majora. Umarł akurat w roku rozpoczęcia śledztwa. Ciekawe, czy prokuratura zdążyła go zauważyć, czy został przesłuchany?

Do dzisiaj nie jesteśmy w stanie odpowiedzieć na wszystkie pytania dotyczące listy nagrodzonych. Ciągłe istnieje potrzeba bardziej szczegółowego zbadania biografii uczestników, określenia, w którym z regionalnych zarządów pracowali. I oczywiście, konieczne jest ustalenie roli każdego z nich w rozprawie z polskimi jeńcami.

²⁶ Noty biograficzne i sylwetki P. S. Safonowa, J. I. Kuprijanowa, D. S. Tokariewa, W. M. Błochina, P. K. Soprunienki i innych uczestników zbrodni na Polakach zob. w załączniku na s. 175–398.

Rozdział 9

„Sprawa katyńska” w relacjach rosyjsko-polskich

W 1943 roku świat poznał prawdę o strasznej tragedii w Katyńniu. 13 kwietnia niemieckie radio poinformowało o masowych grobach w Lesie Katyńskim, w których spoczywały zwłoki polskich oficerów. Stalinowskie władze natychmiast zaprzeczyły. Dopiero w 1990 roku w czasach Gorbaczowa przyznano oficjalnie – zbrodni dokonały w 1940 roku organy NKWD. Rozpoczęło się śledztwo, które ciągnęło się 14 długich lat. I chociaż od 1994 roku nie dostarczyło ono zasadniczo nic nowego – ani dokumentów, ani wniosków – Główna Prokuratura Wojskowa Rosji nie spieszyła się z zakończeniem sprawy.

Nietrudno zrozumieć, dlaczego trwało to tak długo. Rosyjska polityka mocno się zmieniła. Na początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku sowiecka przeszłość była badana pod kątem zbrodni systemu komunistycznego, pisano o nich otwarcie i dużo. Ale już bliżej lat dwutysięcznych powiały nowe wiatry. Coraz częściej podkreślano rolę Stalina jako zwycięzcy w wojnie. Pojawiły się głosy, także historyków, że nie należy całej epoki sowieckiej przedstawiać jako ciągu zbrodni na narodzie, jednego wielkiego GUŁagu. Historia, jak zaczęli tłumaczyć obywatelom kremlowscy przywódcy, powinna służyć patriotycznemu wychowaniu młodzieży i przypominać trzeba nie tylko negatywne, ale także pozytywne aspekty. Takie podejście nieuchronnie doprowadziło do triumfu nowej linii w rosyjskiej polityce państwowej – przemilczania zbrodni reżimu sowieckiego.

Wobec takiej sytuacji wewnątrzpolitycznej w samej prokuraturze nie było jasności i bezustannie trwała walka o to, kogo należy oskarżyć o zbrodnię katyńską i jak ją zakwalifikować. Czy jako

zbrodnię wojenną, czy po prostu jako „nadużycie władzy” funkcjonariuszy. W pierwszym wariantcie postanowienia o umorzeniu śledztwa, który sporządził w 1994 roku kierownik grupy śledczej Anatolij Jabłokow, jako winnych wskazano członków Biura Politycznego KC WKP(b) na czele ze Stalinem. Czyli tych, którzy podpisali decyzję z 5 marca 1940 roku o przeprowadzeniu masowych rozstrzeliwań Polaków. I oczywiście wierchuszkę NKWD – ludzi odpowiedzialnych za wykonanie egzekucji. Takie wyniki śledztwa i krąg oskarżonych nie zadowolili rosyjskich władz. Zapadła decyzja, by się nie spieszyć i kontynuować śledztwo. Mniej więcej w tym czasie chodziły słuchy, że władze będą je przedłużać aż do śmierci ostatnich znanych prokuratorze szeregowych enkawudzistów, którzy uczestniczyli w egzekucjach, zakopywali zwłoki w Katyniu, Miednoje i Piatichatkach.

21 września 2004 roku Główna Prokuratura Wojskowa Rosji ogłosiła decyzję o zakończeniu śledztwa w związku ze śmiercią winnych. Co ciekawe, wśród oskarżonych nie było już ani Stalina, ani członków Politbiura, którzy podpisali decyzję z 5 marca, a było jedynie kilku wysokich rangą funkcjonariuszy NKWD¹. Ich czyny zakwalifikowano tylko jako „nadużycie władzy” z ciężkimi konsekwencjami. Co gorsza, społeczeństwo dowiedziało się o tym z dużym opóźnieniem dopiero w marcu 2005 roku. Jednocześnie, wbrew rosyjskiemu prawu, postanowienie o umorzeniu śledztwa zawierające jego najważniejsze wyniki, utajniono i poinformowano, że nie można ujawnić treści dokumentu. W ten sposób Główna Prokuratura Wojskowa w istocie rzeczy ukrywa zbrodnie stalinowskie.

Milczenie i ukrywanie wyników śledztwa pod przykrywką tajemnicy państwowej jest niezgodne z rosyjskim prawem. Artykuł 7 Ustawy federalnej „O tajemnicy państwowej” mówi wprost: utajnieniu nie podlegają informacje o „faktach naruszenia praw i wolności człowieka i obywatela”, a także „o faktach naruszenia

¹ Postanowienie o umorzeniu śledztwa dotąd jest tajne, ale według nieoficjalnych przecieków, oskarżonych jest tylko czterech – to Ławrientij Beria, Wsiewołod Mierkułow, Bogdan Kobiłow i Leonid Basztakow. A więc narkom spraw wewnętrznych, który skierował do Biura Politycznego pismo z rekomendacją wymordowania obywateli polskich, i członkowie specjalnie utworzonej trójki, która wydała pozasądowe decyzje o karze śmierci.

prawa przez organy władzy i ich przedstawicieli”. Najwyraźniej jednak Kreml niepokoi się tylko o to, by nie pojawił się pretekst do oskarżenia dawnych władz ZSRS o zbrodnie wojenne. Utajnienie wyników śledztwa katyńskiego przez prokuraturę to wydarzenie bez precedensu, ale w obecnej sytuacji politycznej w Rosji – nie dziwi. W 2010 roku po katastrofie smoleńskiej pojawił się cień nadziei, że Kreml zmieni stanowisko i poczyni kroki, które pozwolą zamknąć temat Katynia.

Rodzi się pytanie: co stoi na przeszkodzie, by upublicznić postanowienie prokuratury w sprawie katyńskiej? Co takiego może się wydarzyć, jeśli do tego dojdzie? Odpowiedź jest prosta – dojdzie do międzynarodowej konfuzji. Wyjdzie na jaw cały bezsens i bezpodstawność tego dokumentu. Co miało osiągnąć śledztwo:

- ustalić na drodze prawnej pełną listę ofiar rozstrzeliwań;
- ustalić na drodze prawnej pełną listę winnych – zarówno inicjatorów zbrodni, jak i jej wykonawców na wszystkich szczeblach;
- określić wyczerpującą kwalifikację prawną zbrodni zgodnie z prawem rosyjskim i międzynarodowym².

Wynik śledztwa jest daleki od uczciwej odpowiedzi na wszystkie te pytania. Postanowienie o umorzeniu śledztwa katyńskiego wygląda na profanację, świadczy o tym, że prokuratorzy próbowali uniknąć oskarżenia o tę zbrodnię wyższych władz ZSRS. I w ogóle jest próbą zamiecienia sprawy pod dywan, „wymazania” jej. Oto dlaczego. Po pierwsze, nieprawidłowa jest kwalifikacja prawna tej zbrodni wyłącznie jako przekroczenia uprawnień przez funkcjonariuszy, a nie jako zbrodni wojennej. Po drugie, krąg winnych został sztucznie zawężony – Stalin i członkowie Politbiura, którzy zatwierdzili tę rozprawę, zostali z niego usunięci. Po trzecie, w przebiegu śledztwa widać ewidentne uchybienia, ponieważ nie ustalono pełnej listy ofiar, co koniecznie należało zrobić, by umożliwić ich rehabilitację i doprowadzić śledztwo do końca³.

² A. Gurjanow, „Katynskaja problema” w *sowremiennojj Rossii*, „Nowaja gaziet” z 30 października 2010 r.

³ J. Raczinski, *Sztoby zakryt’ „Katynskoje dieło”, jego nado otkryt’*, „Nowaja gaziet” z 8 listopada 2010 r.

Jednocześnie polskie oczekiwania związane z Katyniem były w ostatnich latach przesadzone. Panował niczym nieuzasadniony optymizm. Podsycali go szczerze wysyłane sygnały Kremla, że już lada dzień materiały śledztwa zostaną odtajnione i przekazane Polsce, a rozstrzelani Polacy zostaną zrehabilitowani. Po śmierci prezydenta Polski Lecha Kaczyńskiego wielu ludzi tak właśnie myślało. W kwietniu 2010 roku minister spraw zagranicznych Rosji Siergiej Ławrow podczas sesji Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy przekonywał: „Szczерze wierzę, że wspólny ból obu narodów w związku z tragedią pod Smoleńskiem stanie się przełomowym momentem dla przezwyciężenia wspólnej tragicznej przeszłości”, i zapewniał, że Moskwa „przygotowuje się do przekazania Warszawie dodatkowych materiałów dotyczących Katynia, które wcześniej nie były w posiadaniu strony polskiej”⁴.

Przekazanie pierwszych 67 spośród 183 tomów śledztwa miało miejsce w Moskwie w maju 2010 roku podczas wizyty p.o. prezydenta Bronisława Komorowskiego. Następnie zostały przygotowane i przekazane kolejne tomy, oznaczone jako „przeznaczone do użytku służbowego”. Ale później sprawy przyhamowały i te tomy, które były oznaczone klauzulą „tajne”, nie trafiły do Polaków. Do dzisiaj nie przekazano 35 tomów sprawy katyńskiej⁵. Mało tego, w kwietniu 2012 roku Moskwa, za pośrednictwem głównego prokuratora wojskowego Siergieja Fridinskiego dała do zrozumienia, że więcej nikt nic przekazywać nie zamierza, „ponieważ komisja ds. odtajniania nie podjęła decyzji o zdjęciu klauzuli”⁶. Po stronie prokuratury były jednak istotne defekty. Przecież logicznie byłoby zacząć przekazywanie materiałów zakończonego śledztwa od dokumentu końcowego, który zawiera najważniejsze rezultaty i wnioski, podsumowuje całą sprawę. W tym przypadku wszystko stało się na odwrót. Przekazano najbardziej neutralne i mało znaczące tomy, a wydanie kluczowych materiałów odłożono. Czy takie podejście można uznać za cywilizowane i prawidłowe z prawnego punktu widzenia?

⁴ „Izwestija” z 30 kwietnia 2010 r.

⁵ *Katyn'skij ekzamen*, „Wiedomosti” z 17 kwietnia 2012 r.

⁶ *Moskwa pieredała Warszawie poczti wsie toma dieła o Katyni* (konferencja prasowa S. Fridinskiego w ITAR-TASS, strona internetowa partii Jedna Rosja, www.er.ru/news/2012/4/5/moskva-peredala-varshave-pochti-vse-toma-dela-o-katyni).

Wychodzi na to, że główny i najważniejszy dokument do tej pory nie jest znany stronie polskiej i nie został jej przekazany. Najprawdopodobniej to jest główny cel, który postawiła przed sobą prokuratura – nie oddawać Polsce materiałów istotnych z punktu widzenia prawa, zawierających dowody, ale uznawać sowiecką odpowiedzialność za zbrodnię katyńską tylko werbalnie. Jaki jest status takich deklaracji? Komunikat TASS opublikowany w prasie 14 kwietnia 1990 roku i uchwała Dumy Państwowej Federacji Rosyjskiej z 26 listopada 2010 roku, a także oświadczenia Dmitrija Miedwiediewa i Władimira Putina bez wątpienia mają status oficjalnych dokumentów i mają ważne znaczenie polityczne. Ale nie nadają się do użycia w sądzie ani jako dowody winy osób odpowiedzialnych za decyzję o rozstrzeliwaniach, ani w przypadku ubiegania się o rehabilitację ofiar.

Procedura przekazania Polsce materiałów sprawy katyńskiej do dzisiaj nie jest zakończona – to także wiele mówi. Z technicznego punktu widzenia można było to wszystko przygotować i skopiować w ciągu kilku miesięcy. Ale to nie mieści się w normach rosyjskiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych. Dzisiaj w MSZ triumfuje podejście maksymalnie pragmatyczne, na zasadzie „coś za coś”. Jeśli my wychodzimy wam naprzeciw, to i wy musicie w jakimś punkcie ustąpić, coś nam dać. I tak jest ze wszystkim. To maniackalny strach przed gestami dobrej woli.

Rosyjskie społeczeństwo na tyle już przyzwyczyło się (i zostało przez władze nauczone) do wyrachowanego cynizmu w stosunkach międzynarodowych, że nawet w minimalnym stopniu nie rozumie wagi takich gestów. Nie wierzy w bezinteresowne i szlachetne działania innych państw. I, co gorsza, reaguje na każde ustępstwo swojego rządu ze zdziwieniem i dezaprobatą. Jest to postrzegane jako przejaw słabości, a nawet zdrada interesów państwa. W takiej ideologii wychowano już całą plejadę nowych rosyjskich biurokratów. Zadomowili się w budynkach administracji prezydenta i Ministerstwa Spraw Zagranicznych, gdzie zapadają decyzje o sprawach międzynarodowych, wytycza się politykę państwa. Według ich logiki uznanie winy za zbrodnię katyńską skutkuje dalszymi pretensjami ze strony Polski, a później także innych państw sąsiedzkich, które również mogą wystawić Rosji rachunki za krzywdy historyczne. Wystarczy dać im pretekst i od razu rzuca

się na Rosję z pozwami – tak myśli przezorny kremlowski demokracja.

Poparcie społeczeństwa dla takiego stanowiska rządu jest gwarantowane. Ludzie nie wierzą w dobrą wolę ani własnego rządu, ani innych państw. Tak! Nawet własny rząd Rosjanie traktują jako wrogą siłę. Jeśli jutro ktoś napisze w gazetach, że Polska regularnie podnosi temat Katynia tylko po to, żeby obniżyć cenę rosyjskiego gazu – większość Rosjan uwierzy w to natychmiast i bez wahania. Podobne zachowanie rosyjskiego rządu byłoby dla nich zupełnie naturalne i zrozumiałe. Ciągłe mają z tym do czynienia we własnym kraju, gdzie państwo lekceważy zwykłych ludzi i manipuluje ich patriotycznymi emocjami. A przy tym realizuje zasadę „coś za coś” w polityce i gospodarce. Bynajmniej nie w interesach społeczeństwa, a dla wzbogacenia grupki rządzących kremlowskich oligarchów.

W sercach rosyjskich patriotów i państwowców ścierają się dzisiaj dwie sprzeczne tendencje. Z jednej strony – absolutne odrzucenie jakiegokolwiek krytyki doświadczenia sowieckiego i socjalistycznej przeszłości, a także niechęć do dzisiejszego systemu oligarchicznego i jego liderów. Z drugiej – gorące poparcie wszelkich inicjatyw prezydenta Putina, zmierzających do konfrontacji i wojennego starcia z Zachodem. Trzeba przyznać, że rosyjskie władze umiejętnie wykorzystują te sprzeczności. W przypadku Katynia Kreml prowadzi podwójną grę. Na zewnątrz wysyła polityczne deklaracje i oświadczenia o odpowiedzialności władz sowieckich za zbrodnię na Polakach. Wewnątrz kraju przytakuje nostalgicznej idealizacji sowieckiej przeszłości i nie ucina narastających spekulacji o tym, że przecież nie wszystko zostało jeszcze wyjaśnione i może jednak to byli Niemcy? Stos książek i artykułów, które rozgrzeszają Stalina i NKWD, a odpowiedzialność zrzucają na Niemców, jest wielki jak nigdy dotąd. O ile wcześniej sprawa dotyczyła nielicznych marginalnych tytułów medialnych, o tyle w ostatnich latach artykuły wyrażające wątpliwości w sprawie Katynia pojawiały się na poważnych łamach: „Eksperta”⁷, „Komsomolskiej prawdy”⁸,

⁷ Je. Prudnikowa, *Skuczna prawda Katyni*, „Ekspert” z 17 kwietnia 2012 r., <http://expert.ru> (27.03.2015).

⁸ Ju. Żukow, *Rasstriefy w Katyni – somnienija ostajutsia*, „Komsomolskaja prawda” z 23 marca 2011 r.

„Krasnej zwiezdy”⁹, „Moskowskiej prawdy”¹⁰ i „Niezawisimogo wojennego obozrenija”¹¹. Charakterystyczne jest to, że im bardziej podła jest treść „antykatyńskich” artykułów, tym bardziej żałośliwe i współczujące mają tytuły. Autorzy piszą o „ranach” i o „smutku duszy”, by przekonać czytelnika o swoim współczuciu dla ofiary zabitych Polaków, ale zaraz wyciągają i powtarzają wszystkie możliwe kłamstwa. W ten sposób rosyjskie społeczeństwo jest stopniowo dezorientowane. Tłumaczy mu się, że międzynarodowe uznanie sowieckiej winy nie jest tak ważne, a cała prawda i tak nigdy nie będzie znana.

Trzeba przyznać, że grunt dla tych wątpliwości był przygotowywany już od dawna. Przez cały okres powojenny aż do 1990 roku obywatelom sowieckim wmawiano, że Polaków w Katyniu rozstrzelali Niemcy. Używano do tego bezpośredniej propagandy, ale także zręcznej podmiany pojęć. Spośród 619 spalonych przez niemieckich okupantów białoruskich wsi nieprzypadkowo wybrano właśnie niewielki Chatyń niedaleko od Mińska i tam zbudowano kompleks memorialny. Łudzące współbrzmienie nazw miało wyprzeć ze świadomości Katyń i wszystko, co było z nim związane. Pierwszy sekretarz KC Partii Komunistycznej Białorusi Kiriłł Mazurow opisywał we wspomnieniach, jak pewnej niedzieli we wrześniu 1964 roku razem z przewodniczącym rady ministrów republiki Tichonem Kisielowem wyjechał z Mińska po szosie witebskiej. Po 50 km „skręcili w prawo w pierwszą napotkaną drogę”, później przejechali jeszcze kawałek i zatrzymali się w lasu brzoźowym. Gdy z niego wyszli, na zarośniętej wysokiej trawą polanie zobaczyli „ze dwadzieścia spalonych rur” na zgłiszczach dawnej wsi¹². A więc wszystko odbyło się jakby spontanicznie i trafili

⁹ K. Obolenski, *Rany Katyni*, „Krasnaja zwiezda” z 17, 24 kwietnia, 10, 17, 24 maja 2012 r.

¹⁰ E. Kotlar, *Katyn’ – goriecz’ duszy mojej*, „Moskowskaja prawda” z 27 maja 2010 r.

¹¹ A. Szyrokograd, *Katynskoje dieło na wiesach istorii*, „Niezawisimoje wojennoje obozrenije” z 21 maja 2010 r. Zob. także wcześniejszą publikację: A. Szyrokograd, *Kto zachoronien w mogiłach bliz urocziszczu Kozji Gory*, „Niezawisimoje wojennoje obozrenije” z 25 września 2009 r.

¹² K. Mazurow, *Niezabywajemoje*, Mińsk 1984, s. 348–350. Co ciekawe, w kolejnym wydaniu tych wspomnień po czterech latach data wyjazdu w okolice Mińska i odkrycia spalonej wsi została przesunięta o rok – na wrzesień 1963 roku, zob.: K. Mazurow, *Niezabywajemoje*, Moskwa 1988, s. 365–367.

na tę wieś przypadkowo. Ze wspomnień nie można jednak wywnioskować, po co w ogóle przedstawiciele najwyższych władz partyjnych republiki udali się w te rejony. W 1969 roku otwarto memoriał w Chatyniu, który odtąd stał się obowiązkowym punktem programu turystyki patriotycznej. Do odwiedzin zmuszano również zagranicznych turystów. Taka zbieżność, która prowadzi do utożsamienia, jest znanym zjawiskiem w reklamie. Ta podmianna pozwoliła utrwalić niemiecką odpowiedzialność za zbrodnię w Chatyniu-Katyniu na poziomie podświadomości.

Inna, nie mniej skuteczna, linia anty-Katynia to sztuczne łączenie tematu zbrodni z tragicznym losem jeńców bolszewickich w polskiej niewoli w 1920 roku. Wielu z nich umarło wówczas na skutek ciężkich warunków i epidemii. Tu również mamy do czynienia z podmianą pojęć i bezpośrednimi fałszerstwami, włącznie z kilkakrotnym zawyżaniem liczby ofiar. Przedstawiciele władz Rosji w swoich wystąpieniach publicznych sięgają po jedno i drugie. Były przewodniczący komisji spraw zagranicznych Rady Federacji Michaił Margiełow z oburzeniem pisał w ogólnorosyjskiej gazecie: „Zmuszają nas do kajania się za Stalina, dlaczego więc Polska nie pokaja się za Piłsudskiego, za którego rządów, według rosyjskich historyków, rozstrzelano i zamęczono do 80 tys. czerwonoarmistów? I żadnych przeprosin z Warszawy nie było!”¹³. Prosto i zrozumiale – „rozstrzelano i zamęczono”! Wygląda na to, że jacyś rosyjscy historycy wprowadzili Margiełowa w błąd. Przyczyna jest prosta. Rosyjska nauka znowu jest gotowa, by ideologicznie obsługiwać władzę. Bez żadnych dowodów historycy z łatwością przypisują władzom sowieckim z 1940 roku motyw zemsty za bolszewickich jeńców z 1920 roku. Ta nieudowodniona teza trafia nawet do podręczników uczelnianych. I tak np. w podręczniku dla studentów fakultetu historii Moskiewskiego Uniwersytetu Państwowego, który był ostro krytykowany przez środowiska naukowe, wprost mówi się o tym, że „zbrodnia katyńska to swojego rodzaju »symetryczna zbrodnia« reżimu stalinowskiego”¹⁴. Tymczasem motywy Stalina są dość czytelne i wynikają z argumentacji przedstawionej w dokumencie NKWD (piśmie Berii nr 794/B z marca 1940 roku), w któ-

¹³ „Izwestija” z 10 grudnia 2004 r.

¹⁴ A. Barsienkow, A. Wdowin, *Istorijsk Rossii. 1917–2009*, Moskwa 2010, s. 273.

rym była mowa o mających się odbyć egzekucjach. W tym piśmie Berii szczególnie podkreślono klasowe pochodzenie Polaków (oficerowie, urzędnicy, fabrykanci, obszarnicy) i że „wszyscy oni są zawziętymi wrogami władzy sowieckiej”, tylko czekają na zwolnienie, „aby mieć możliwość aktywnego włączenia się do walki przeciwko władzy sowieckiej”¹⁵. Podstawą było podejście klasowe, które było decydujące podczas represji w ramach tzw. operacji kułackiej¹⁶ NKWD w latach 1937–1938. W tym sensie sprawa katyńska była taką samą „czystką społeczną” i logiczną konsekwencją Wielkiego Terroru 1937 roku, który w latach 1939–1941 został rozszerzony także na ludność zajętych przez ZSRS ziem polskich, by zlikwidować ludzi „obcych klasowo” i zdławić wszelki potencjalny opór wobec sowietyzacji.

Czy w 1940 roku Stalin myślał o czerwonoarmistach, którzy zginęli w Polsce w 1920 roku? Bez wątplenia myślał zaledwie trzy lata wcześniej, ale raczej nie o tych, którzy umarli, ale o tych, którzy na swoje nieszczęście wrócili z niewoli do ZSRS. Wówczas, w 1937 roku, w ramach tzw. operacji polskiej NKWD represjami objęto wszystkich „podejrzanych o szpiegostwo na rzecz Polski” i byli wśród nich niegdysiejsi czerwonoarmiści, którzy przeszli przez polskie obozy jenieckie¹⁷. Pytanie brzmi, dlaczego Stalin miałyby mścić się na Polakach za jeńców czerwonoarmistów, skoro w 1937 roku w ZSRS na jego rozkaz dobijano tych, którzy przeżyli i wrócili? W tym świetle stwierdzenie o zbrodni katyńskiej jako „odpowiedzi” na śmierć jeńców w 1920 roku, by „wyrównać rachunki”, wygląda tyle niedorzecznie, co śmiesznie.

Historia rozwiązywania kwestii katyńskiej przez Rosję i to, co obecnie się dzieje w tym zakresie, to rzeczy bardzo znamienne. To wskaźnik dojrzałości rosyjskiego systemu państwowego, który pokazuje, na ile jest on demokratyczny, przejrzysty i w jakim

¹⁵ *Katyn'. Plenniki...*, op. cit., s. 385–388.

¹⁶ Operacja kułacka – przeprowadzona na mocy rozkazu ludowego komisarza spraw wewnętrznych Nikołaja Jeżowa z 30 lipca 1937 roku nr 00447 operacja „represjonowania byłych kułaków, kryminalistów i innych elementów antysowieckich”. Do listopada 1938 roku zgładzono blisko 390 tysięcy osób, a niemal drugie tyle zesłano do łagrów (przyp. tłum.).

¹⁷ N. Pietrow, A. Roginski, „*Polskaja operacyja*” NKWD 1937–1938 gg., „Istoriczeskije sborniki »Miemoriała«” (*Riepriesii protiv polakow i polskich grażdian*), Moskwa 1997, s. 27.

stopniu jest zbudowany na prawie. To wskaźnik rozwoju społeczeństwa obywatelskiego, który testuje, czy organizacje społeczne potrafią walczyć o odtajnienie materiałów sprawy katyńskiej. To w końcu wskaźnik rzetelności rosyjskich nauk historycznych, bo unaocznia, jak i według jakiego klucza rosyjska społeczność historyków przedstawia i wyjaśnia to wydarzenie w swoich pracach i publikacjach. Niestety, ten egzamin na dojrzałość, otwartość, przywiązanie do prawa i naukową rzetelność Rosja oblała.

Kreml jest dzisiaj w sytuacji nie do pozazdroszczenia. Cokolwiek by zrobił, jest skazany na przegraną. Jeśli ujawni materiały sprawy nr 159 – dla wszystkich oczywiste staną się prawna i ideologiczna nieudolność państwa rosyjskiego, brak umiejętności i zdolności do przewyciężenia ciężkiej spuścizny totalitaryzmu. Z kolei jeśli nie odtajni pozostałych 35 tomów sprawy i postanowienia końcowego, odmówi prawa do rehabilitacji rozstrzelanym w 1940 roku Polakom – po raz kolejny potwierdzi i wzmocni konfrontacyjną, sprzeczną z prawem i antyeuropejską politykę współczesnej Rosji.

Sprawa katyńska i jej rozwiązanie nie jest już wyłącznie problemem rosyjsko-polskim. Dzisiaj chodzi już o relacje między Rosją i Europą oraz gotowość Kremla do wykonania zdecydowanego kroku, postawienia wszystkich kropek nad i. Będzie to oznaczało zamiar prawnego rozliczenia z sowiecką przeszłością. Wydarzenia minionego roku nie napawają optymizmem. Rosja wstąpiła na ścieżkę zajmowania terytoriów i agresji, a w takich warunkach nie można oczekiwać postępu w rozliczeniach historycznych i wyciąganiu wniosków z doświadczeń sowieckich.

ZAŁĄCZNIK
NOTY BIOGRAFICZNE

Noty biograficzne pracowników NKWD,
którzy podejmowali pozasądowe decyzje
o rozstrzelaniu polskich obywateli w obwodach:
kalinińskim, smoleńskim i charkowskim w 1940 roku,
sporządzali dokumentację i przeprowadzali egzekucje.

W załączniku zamieszczamy dane biograficzne i krótkie informacje o przebiegu służby znanych uczestników zbrodni na polskich jeńcach w 1940 roku. Trzon tej listy stanowią oczywiście pracownicy NKWD nagrodzeni na mocy rozkazu z 26 października 1940 roku za bezpośredni udział w przygotowaniu i wykonaniu egzekucji¹. Nie można jednak zapominać o władzach NKWD – Ławrientiju Berii, narkomie spraw wewnętrznych, a także Wsiewołodzie Mierkułowie, Bogdanie Kobułowcie, Leonidzie Basztakowie, którzy byli członkami trójki NKWD, sformowanej w celu skazania Polaków na karę śmierci. W związku z tym znajdują się tu nazwiska nie tylko osób, które były zaangażowane w sam proces mordu, grzebania ciał, sporządzania dokumentacji, ale także tych osób, które podejmowały decyzję (członkowie trójki NKWD), odpowiadały za ogólne zarządzanie (naczelnicy zarządów NKWD w obwodach: kalinińskim, smoleńskim i charkowskim) oraz kierowały „rozładunkiem” trzech obozów jenieckich (naczelnik Zarządu ds. Jeńców Wojennych i Internowanych, a także naczelnicy obozów w Kozielsku, Starobielsku i Ostaszkowie). Na liście jest również część pracowników NKWD, którzy odpowiadali za przygotowanie dokumentacji dla trójki, np. Piotr Antonow (naczelnik pionu śledczego Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego), Grigorij Korytow (naczelnik oddziału specjalnego obozu w Ostaszkowie), Siergiej Smirnow (zastępca naczelnika 1. Wydziału Specjalnego NKWD USRS) i Boris Szyfrin (naczelnik pionu śledczego Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego)². Można z całą pewnością

¹ W załączniku umieszczono wszystkie odnalezione dotąd dane biograficzne pracowników NKWD ZSRS z zarządów NKWD obwodów: kalinińskiego, smoleńskiego i charkowskiego nagrodzonych na mocy rozkazu NKWD ZSRS nr 001365 z 26 października 1940 roku „za pomyślne wykonanie zadań specjalnych”. Listę nagrodzonych zob. rozdział niniejszej książki: *Zagadki listy nagrodzonych*.

² Ich noty biograficzne zawierają uwagę z odwołaniem do źródła informacji o osobistym udziale tych osób w zbrodni na polskich jeńcach wojennych z obozów: kozielskiego, ostaszkowskiego i starobielskiego.

stwierdzić, że wszyscy oni byli świadomi, iż ludzi, których dokumenty sporządzali, czeka egzekucja. Dokładnie tak samo naczelnicy zarządów NKWD w trzech obwodach doskonale wiedzieli, po co do ich zarządów są przywożeni jeńcy wojenni, a dyrektorzy obozów w Kozielsku, Ostaszkowie i Starobielsku – dokąd i po co wysyłają jeńców, „rozładowując” obozy. Wszyscy wiedzieli o decyzji Biura Politycznego co do tajnego zabójstwa polskich jeńców i przyczynili się do realizacji tego zbrodniczego rozkazu.

Życiorysy pracowników najwyższego szczebla NKWD – Berii, Mierkułowa, Kobułowa, Basztakowa – i naczelników trzech obwodowych zarządów NKWD – Tokariewa, Kuprijanowa i Safo-nowa – były już publikowane i w niniejszej pracy przytaczam je na podstawie informatora wydanego przez Stowarzyszenie Memoriał, wraz z późniejszymi uściśleniami i uzupełnieniami³. Znacznie gorzej miała się sprawa z informacjami o osobach nagrodzonych na mocy rozkazu NKWD ZSRS nr 001365. Niestety, w dokumencie tym znajdowały się jedynie nazwiska i inicjały, a tylko w niektórych przypadkach także ich stopnie w systemie bezpieczeństwa państwowego. To bardzo skąpe informacje, zważywszy na dalsze poszukiwania danych biograficznych. Pierwszą poważną próbę takich poszukiwań podjął pracownik GARF Aleksandr Kokurin. Informacje, do których dotarł, były bazą krótkich not biograficznych funkcjonariuszy NKWD, umieszczonych w zbiorze dokumentów o Katyniu⁴. Opublikowane tam informacje o uczestnikach egzekucji były punktem wyjścia dalszych poszukiwań.

Od krótkich notek trzeba było przejść do bardziej rozbudowanych życiorysów katów. Ale poszukiwania i identyfikacja na podstawie skromnych danych – inicjałów i nazwisk – to bardzo trudne zadanie, w którego wykonanie wpisana jest możliwość pomyłki. Poszukiwałem źródeł na tyle wiarygodnych, żeby pozwoliły nie tylko zidentyfikować egzekutorów, lecz także uniknąć tych pomyłek i nieścisłości. Głównym miejscem poszukiwań były kartoteki informacyjne dotyczące pracowników NKWD–MWD w archiwum GARF. Przegląd kart funkcjonariuszy aparatu centralnego NKWD

³ N. Pietrow, K. Skorkin, *Kto rukowodził NKWD, 1934–1941. Sprawocznik*, Moskwa 1999.

⁴ *Katyn'. Mart 1940 g. – sientibr' 2000 g. Rasstrief. Sud'by żywych. Echo Katyni*, red. N. Lebiediewa, Moskwa 2001, s. 613–636.

i zarządów obwodowych w Smoleńsku, Kalininie oraz Charkowie i zestawienie ich z nazwiskami z listy zajęły sporo czasu. Jednocześnie szukałem w kartotece osób uhonorowanych odznaczeniami państwowymi ZSRS. Ta praca trwała kilka lat i pozwoliła ustalić, co kryło się za inicjałami, odtworzyć daty i miejsca urodzenia, część informacji dotyczących przebiegu służby, a także otrzymanych odznaczeń.

Była to jednak zaledwie połowa drogi. Konieczne było jeszcze odnalezienie pełnych danych o przebiegu służby, dat śmierci i, w końcu, fotografii. W tym przypadku, ze względu na brak zgody na pracę w archiwach FSB i MWD, jedyne wiarygodne źródło mogły stanowić dokumenty ewidencji partyjnej. Te materiały są przechowywane w Rosyjskim Państwowym Archiwum Historii Społeczno-Politycznej (RGASPI). Ogromnego wsparcia w poszukiwaniu numerów legitymacji partyjnych i dokumentów ewidencyjnych wydanych przez komitety partyjne NKWD ZSRS i komitety partyjne zarządów NKWD w obwodach: smoleńskim, kalinińskim i charkowskim udzielili mi pracownicy archiwum – Jelena Karawajewa, Nikołaj Sidorow i Irina Bondarienko.

W partyjnych dokumentach rejestracyjnych (karty rejestracji i ewidencji członków KPZS, które wypełniano podczas wymiany legitymacji partyjnych w latach 1936, 1954 i 1973)⁵ znajdowały się dokładne dane biograficzne o pochodzeniu, wykształceniu, służbie w armii i bezpieczeństwie państwowym, pracy po odejściu ze służby, a także karach, pochwałach i nagrodach. Muszę jednak podkreślić, że kompilacje informacji znajdujących się w dokumentacji partyjnej nie stanowią gotowych życiorysów, a tylko ich bazę. Wymagają uzupełnienia o te pochodzące z: rozkazów OGPU–NKWD–MGB–KGB dotyczących funkcjonariuszy – w celu skonkretyzowania przebiegu służby i ustalenia dat przyznania stopni; dekretów o odznaczeniach orderami – w celu ustalenia dokładnych dat otrzymania przez nich tych wyróżnień; prasy – w celu odnalezienia nekrologów i określenia dat śmierci. Podczas wymiany dokumentów partyjnych członkowie partii byli fotografowani. Dzięki temu udało się zdobyć także zdjęcia większości osób nagrodzonych na mocy rozkazu nr 001365. Niestety, jakość zdjęć

⁵ RGASPI, f. 17, op. 99, 107, 108.

nie jest najlepsza. Nie udało się znaleźć fotografii tych osób, które nie należały do WKP(b)–KPZS. Informacje zebrane w archiwach GARF i RGASPI nie są kompletne, nie można też wykluczyć pewnych pomyłek. W przypadku kilku osób nie udało się znaleźć żadnych dodatkowych danych.

W trakcie wieloletniej pracy poświęconej badaniu biografii pracowników aparatu centralnego NKWD i zarządów w Smoleńsku, Kalininie i Charkowie wyniki tych poszukiwań były stopniowo publikowane. Ukazało się kilka publikacji w języku rosyjskim i polskim⁶.

W większości przypadków nagrodzeni nie byli wyróżniającymi się pracownikami, zajmowali niskie stanowiska, nie awansowali w systemie NKWD–MWD. Dlatego też po odejściu ze służby „przepadali”, ginęli w tłumie, co bardzo utrudniało poszukiwania. Bez wątpienia jednak zbadanie ich losów stanowi ważny przyczynek do zrozumienia mechanizmów zbrodni katyńskiej.

Poniżej publikujemy wyniki tych poszukiwań. W tym miejscu potrzebne są objaśnienia struktury i zasad uporządkowania not biograficznych. Noty są skonstruowane według jednego schematu:

– Nazwisko, imię, imię ojcowskie (w nawiasie informacje o zmianie nazwiska i imion lub warianty pisowni w różnych źródłach), daty i miejsca urodzenia i śmierci. Daty sprzed marca 1918 roku są podane według nowego stylu, ale jeśli wskazany jest tylko miesiąc i rok, co do zasady, zachowany jest stary styl⁷. Miejsca urodzenia są podane zgodnie z ówczesnym podziałem administracyjnym Cesarstwa Rosyjskiego, a tylko w pojedynczych przypadkach, gdy nie było takiej możliwości, są one podane według sowieckiej rejonizacji.

⁶ N. Pietrow, „*Daże sobaki ot nas szarachalis*”. *Priznanija pałaczej, rasstrielawskich polaków i nagrażdionnych za eto*, „Nowaja gazieta” z 7 lipca 2008 r.; N. Pietrow, *Kto zabijał Polaków strzałem w tył głowy. Zbrodnia katyńska. Narod Państwo Rodzina*, „Zeszyty Katyńskie” nr 24, Warszawa 2009, s. 176–202; N. Pietrow, *Kto rozstrzeliwał Polaków. Rosja a Katyń*, Warszawa 2010, s. 142–162; N. Pietrow, *Pałaczi: oni wypołniali zakazy Stalina*, Moskwa 2011, s. 236–283; N. Pietrow, *Psy Stalina*, Warszawa 2012, s. 253–299.

⁷ Różnica w rachubie czasu, wynikająca z przejścia przez Rosję 14 lutego 1918 roku z kalendarza juliańskiego („stary porządek”) na gregoriański („nowy porządek”) (przyj. red.).

– W dalszej kolejności podawane są informacje o rodzicach, pochodzeniu, narodowości, członkostwie w Komsomole (WLKSM), w Partii Komunistycznej (KP), które oznacza członkostwo w RKP(b)–WKP(b)–KPZS, w wybieralnych organach partyjnych i sowieckich, o tytułach honorowych ZSRS (Bohater Związku Sowieckiego, Bohater Pracy Sowieckiej, laureat Nagrody Stalinowskiej), informacje o usunięciu z partii (zazwyczaj dotyczy to osób, które nie były represjonowane, ponieważ aresztowanie oznaczało automatyczne usunięcie z partii).

– Daty i miejsca śmierci są podane na podstawie informacji o czasie i miejscu anulowania partyjnych dokumentów ewidencyjnych. Do 1973 roku, gdy zaczęto wydawać legitymacje partyjne według nowego wzoru, karty rejestracyjne według wzorów z 1936 i 1954 roku były anulowane z pewnym opóźnieniem (od miesiąca do pół roku, a czasami dłużej) i bez podania daty śmierci. W związku z tym daty śmierci sprzed 1973 roku mogą nie być precyzyjne. Jako podstawa dalszych poszukiwań i doprecyzowania tych dat na końcu listy przytoczone są daty anulowania dokumentów partyjnych. Nie dotyczy to przypadków, gdy udało się znaleźć nekrolog zamieszczony w prasie, informację o śmierci lub konkretną datę śmierci w czasie wojny⁸. Informacje dotyczące anulowania kart partyjnych do legitymacji według wzoru z 1973 roku są całkowicie wiarygodne – na kartach ewidencyjnych obowiązkowo wpisywano miesiąc i rok śmierci. Ten porządek obowiązywał do końca działalności KPZS w sierpniu 1991 roku. W biografiami zaznaczono wszystkie przypadki, gdy dokumenty partyjne według wzoru z 1973 roku nie zostały anulowane, co oznacza, że dana osoba żyła jeszcze po 1990 roku. Informacje o zgonach, które nastąpiły po 1990 roku w przypadku Moskwy są podawane na podstawie danych przekazanych przez wydział emerytur Zarządu FSB Moskwy i Obwodu Moskiewskiego.

– Informacje o nauce pobieranej na uczelniach i kursach organów bezpieczeństwa państwowego umieszczone są nie w rubryce „wyszktałenie”, lecz w części mówiącej o przebiegu służby.

⁸ Zob. także: *Kniga pamiati sotrudnikov organow kontrrazwiedki, pogibszich i propawszich bez wiesti w gody Wielikoj Otieczestwiennoj wojny 1941–1945 gg.*, Moskwa 1995.

W rubryce „wykształcenie” zawarte są informacje o nauce w cywilnych instytucjach kształcenia wszystkich szczebli.

– Kolejny blok to informacje o rozpoczęciu pracy, służby w armii – wszelkiej aktywności, która poprzedzała służbę w organach bezpieczeństwa państwowego. Te bloki są wydzielone dość umownie – często były sytuacje szybkiego przejścia z działalności gospodarczej czy partyjno-państwowej do organów bezpieczeństwa państwowego (BP) i z powrotem; podobnie służba w RKKA (Armii Czerwonej – ACz) w okresie wojny domowej i na początku lat dwudziestych przeplatała się z pracą na cywilnych stanowiskach.

– Za datę rozpoczęcia służby w organach BP uważa się moment przejścia do stałej pracy w systemie WCzK–OGPU–NKWD–NKGB i organach kontrwywiadu SMIERSZ. Daty rozpoczęcia i zakończenia sprawowania poszczególnych funkcji mają format: dzień, miesiąc, rok. W niektórych przypadkach brakuje dat dziennych, wówczas podany jest tylko miesiąc i rok. W sytuacji gdy dokładne daty pełnienia funkcji nie są znane, w nawiasie podane są daty wzmianki o danej funkcji. Do służby w organach BP (WCzK–OGPU–NKWD–NKGB–MGB–KGB) zaliczone są wszystkie rodzaje działalności w tym resorcie, a więc także służba w wojskach pogranicznych i wewnętrznych. Daty sprawowania funkcji podawane są na podstawie rozkazów resortowych. Daty oficjalnych nominacji (zwolnienia) nie zawsze są zgodne z faktycznym czasem sprawowania funkcji. W tych przypadkach, gdy różnice te są znaczne albo nie są znane daty rozkazów, podane są dane z dokumentów partyjnej ewidencji. W przypadku osób, które podlegały represjom, podane są daty aresztowania i ogłoszenia wyroku, organ ogłaszający wyrok, wymiar kary, informacje o ewentualnej weryfikacji wyroku i rehabilitacji.

– Daty nadania stopni specjalnych i wojskowych są podawane na podstawie rozkazów NKWD–MWD, NKGB–MGB–KGB. W przypadku oficerów kontrwywiadu SMIERSZ, który podlegał w latach 1943–1946 Narkomatowi Obrony – na podstawie rozkazów GUKR SMIERSZ (stopnie do podpułkownika włącznie) i rozkazy narkoma obrony Stalina o nadaniu stopnia pułkownika. Daty przyznania lub pozbawienia stopnia generalskiego są podane na podstawie postanowienia Rady Komisarzy Ludowych – Rady

Ministrów ZSRS, a stopnie marszałka i generała armii – na podstawie dekretów Prezydium Rady Najwyższej ZSRS. Przypadki przyznania stopni specjalnych poza kolejnością lub z pominięciem jednego lub więcej stopni są omówione oddzielnie. Jeśli daty nadania stopni nie zostały ustalone, w nawiasie są podane daty zamieszczenia wzmianki o posiadaniu danego stopnia przez funkcjonariusza.

– Informacje dotyczące odznaczenia orderami ZSRS, republik związkowych, orderami resortowymi (systemu bezpieczeństwa państwowego) i odznakami pochodzą z różnych źródeł. Odznaczenia związkowe są datowane na podstawie dekretów Centralnego Komitetu Wykonawczego (CIK), Prezydium Rady Najwyższej ZSRS, a w latach 1919–1924 – Wojskowej Rady Rewolucyjnej. Daty odznaczeń orderami w czasie wojny na mocy decyzji rad wojskowych frontów i armii zaznaczono gwiazdką (*). Informacje o odznaczeniach orderami republik związkowych w latach dwudziestych w większości pochodzą z informatora A. Kucenki i J. Smirnowa *Ordiena sowietskich riespublik* (Ordery republik sowieckich, Donieck 1996) i zostały uzupełnione przez autora na podstawie materiałów archiwalno-śledczych i teczek osobistych. Odznaczenia w tym bloku są wymieniane według wagi, zgodnie z obowiązującą kolejnością wstęg orderowych⁹. Podawana jest ogólna liczba orderów danego rodzaju, a następnie daty dekretów o odznaczeniu. Brak dat (np. gdy przy informacji o trzech Orderach Lenina są podane tylko dwie daty) nie jest dodatkowo wyjaśniany i oznacza, że informacje o danym odznaczeniu nie są znane.

– W bloku „nekrologi” lub „informacje o śmierci” zamieszczono opublikowane w prasie nekrologi i krótkie informacje o śmierci.

Stopień kompletności not jest różny, dlatego w przypadku braku wiarygodnych informacji poszczególne bloki są pominięte.

⁹ Zob. punkt VI Dekretu Prezydium Rady Najwyższej ZSRS z 28 marca 1980 r., Ukaz PWS SSSR ot 28 marta 1980 g. „Ob utwierżdzenii prawil noszenija ordienow, miedalej SSSR, ordienskich lent i lent miedalej na płankach i drugich znakov otliczija” (Sbornik zakonodatielnych aktow o gosudarstwiennych nagradach SSSR, Moskwa 1984, s. 272).

Aleksandrow Aleksandr Siergiejewicz

(ur. w 1907 r., Twer – zm. ?). Bezpartyjny.

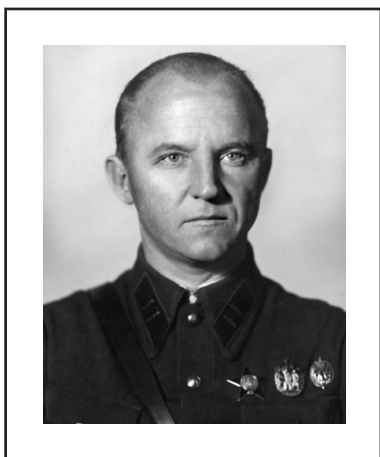
Wykształcenie: niepełne podstawowe.

W organach NKWD: od 1935 r.; kierowca Zarządu MGB Obwodu Kalinińskiego (wzmianka z maja 1951 r.).

Stopień: starszyna¹ (wzmianka z maja 1951 r.).

Odznaczenia: Order Czerwonej Gwiazdy, 24 listopada 1950 r.; medal „Za zasługi bojowe”, 4 grudnia 1945 r.

Antonow Iwan Iljicz

(ur. 5 października 1897 r., wieś Kopienkino, powiat małojarostawiecki, gubernia kałuska – zm. w sierpniu 1975 r., Moskwa). Pochodził z rodziny chłopca średniaka. Rosjanin. Nie był w WLKSM². W Partii Komunistycznej od lipca 1926 r. (kandydat na członka od lutego 1924 r.).

Wykształcenie: cztery klasy szkoły wiejskiej, trzyletnia szkoła mechaników przy bazie samochodowej OGPU, 1932 r.

Uczeń w fabryce kielbas, pracownik spółki akcyjnej Graczowa, Moskwa, kwiecień 1911 r. – maj 1915 r.; kierowca w zakładzie garbarskim, Moskwa, maj 1915 r. – maj 1916 r.

¹ Ros. *starszyna* – najwyższy podoficerski stopień wojskowy specyficzny dla RKKA (przyt. red.).

² Z ros. *Wsiesojuznyj leninskij komunistyczeskij sojuz mołodioży* – Wszechzwiązkowy Leninowski Komunistyczny Związek Młodzieży, Komsomoł (przyt. tłum.).

W armii: szeregowy 5. Saperskiego Batalionu Rezerwy, m. Starica w guberni twerskiej, maj 1916 r. – październik 1916 r.; kierowca 22. Kompanii Samochodowo-Marszowej, Moskwa, październik 1916 r. – kwiecień 1918 r.

Kierowca Centralnego Towarzystwa Hodowców Lnu, Moskwa, kwiecień 1918 r. – sierpień 1918 r.; kierowca Biura Komisariatu Wojennego, Moskwa, sierpień 1918 r. – kwiecień 1919 r.

W RKKA: kierowca sztabowy Frontu Wschodniego, Symbirsk, kwiecień 1919 r. – październik 1919 r.; kierowca sztabowy Frontu Zachodniego, Symbirsk, Mińsk, październik 1919 r. – sierpień 1922 r.

W organach GPU-NKWD-NKGB-MGB-MWD-KGB: kierowca służby łączności GPU-OGPU, 8 sierpnia 1922 r. – 15 października 1923 r.; kierowca garażu służby łączności OGPU, 15 października 1923 r. – 17 grudnia 1926 r.; kierowca garażu Wydziału Łączności OGPU, 17 grudnia 1926 r. – 1 września 1930 r.; pomocnik naczelnika garażu Wydziału Łączności OGPU, 1 września 1930 r. – 1 lutego 1931 r.; dyżurny pomocnik naczelnika garażu Wydziału Łączności OGPU, 1 lutego 1931 r. – 15 maja 1931 r.; kierowca garażu Wydziału Łączności OGPU, 15 maja 1931 r. – 5 stycznia 1932 r.; pełniący obowiązki naczelnika oddziału dyspozytorskiego Wydziału Łączności OGPU, 5 stycznia 1932 r. – 1 maja 1932 r.; naczelnik oddziału dyspozytorskiego Wydziału Łączności OGPU, 1 maja 1932 r. – 1 czerwca 1933 r.; pomocnik naczelnika garażu nr 1 Wydziału Łączności OGPU 1 czerwca 1933 r. – 10 lipca 1934 r.; pomocnik naczelnika garażu nr 1 bazy samochodowej AChU NKWD ZSRS, 10 lipca 1934 r. – 1 kwietnia 1938 r.; inspektor 3. oddziału Wydziału Samochodowo-Technicznego AChU NKWD ZSRS, 1 kwietnia 1938 r. – 1 listopada 1938 r.; starszy inspektor 2. oddziału Wydziału Samochodowo-Technicznego AChU NKWD ZSRS, 1 listopada 1938 r. – 14 kwietnia 1939 r.; inspektor 4. oddziału Wydziału Samochodowo-Technicznego AChU NKWD ZSRS, 14 kwietnia 1939 r. – 1 czerwca 1939 r.; kierowca bazy samochodowej nr 1 Wydziału Samochodowo-Technicznego AChU NKWD ZSRS, 1 czerwca 1939 r. – 29 grudnia 1941 r.;

funkcjonariusz do zadań specjalnych Wydziału Komendanckiego Zarządu Gospodarczego (ChOZU³) NKWD ZSRS, 29 grudnia 1941 r. – 15 maja 1943 r.; funkcjonariusz do zadań specjalnych Wydziału Komendanckiego Administracyjno-Gospodarczego Zarządu Finansowego (AChFU⁴) NKGB–MGB ZSRS, 15 maja 1943 r. – 6 lipca 1943 r.; naczelnik grupy Wydziału Komendanckiego AChFU MGB ZSRS, 6 lipca 1946 r. – 12 grudnia 1946 r.; naczelnik grupy Wydziału Komendanckiego Zarządu Administracyjnego (Uprawdiefami) MGB ZSRS, 12 grudnia 1946 r. – 19 maja 1953 r.; starszy oficer operacyjny Wydziału Komendanckiego MWD ZSRS, 19 maja 1953 r. – 7 kwietnia 1954 r.; naczelnik 5. oddziału specjalnego Wydziału Komendanckiego ChOZU KGB przy Radzie Ministrów (RM) ZSRS, 7 kwietnia 1954 r. – 15 sierpnia 1959 r.; na mocy rozkazu KGB przy RM ZSRS nr 310 z 30 lipca 1959 r. zwolniony do rezerwy z powodu choroby z zachowaniem prawa do noszenia munduru.

Od sierpnia 1959 r. emeryt, Moskwa; figurował w ewidencji partyjnej Moskiewskiego Technikum Mechanizacji Ewidencji Centralnego Urzędu Statystycznego RFSRS.

Stopnie: lejtnant BP, 19 lutego 1937 r.; starszy lejtnant BP, 17 marca 1940 r.; major BP, 11 lutego 1943 r.; podpułkownik BP, 10 grudnia 1943 r.; pułkownik, 23 grudnia 1949 r.

Odznaczenia: Order Lenina, 21 lutego 1945 r.; trzy Ordery Czerwonego Sztandaru, 20 września 1943 r., 3 listopada 1944 r., 25 lipca 1949 r.; Order Czerwonej Gwiazdy, 22 lipca 1937 r.; order „Znak Honoru”, 19 grudnia 1937 r.; siedem medali; odznaka „Honorowy funkcjonariusz WCzK–GPU (XV)”, 19 grudnia 1936 r.; honorowy dyplom i wybór dzieł Lenina, grudzień 1927 r.; broń honorowa, grudzień 1932 r.

³ Z ros. *Choziajstwiennoje uprawlenije* (przyp. tłum.).

⁴ Z ros. *Administratiwno-choziajstwiennoje finansowoje uprawlenije* (przyp. tłum.).

Antonow Piotr Antonowicz

(ur. w 1899 r., wieś Fiodorkowo, powiat porchowski, gubernia pskowska – zm. w 1952 r., Winnica). Urodził się w rodzinie krawca. Rosjanin. W partii komunistycznej od września 1924 r.⁵ (kandydat od września 1922 r.).

Wykształcenie: szkoła wiejska we wsi Pocelujewo w powiecie porchowskim, 1910 r.; dwie klasy szkoły podstawowej, Sankt Petersburg, 1912 r.; wieczorowa uczelnia komunistyczna (komwuz), Smoleńsk, lata 1932–1934.

Krawiec w prywatnym warsztacie Baturina, Piotrograd, 1913 r. – maj 1918 r.; krawiec, sekretarz kolektywu krawieckiego, stacja Dno, styczeń 1918 r. – maj 1918 r.; pracownik kulturalny w klubie kolejowym, Dno, maj 1918 r. – listopad 1918 r.; krawiec, sekretarz kolektywu szwalniczego, m. Ardatow, listopad 1918 r. – kwiecień 1919 r.

W **RKKA:** czerwonarmista⁶ w 1. Pułku Simbirskim, kwiecień 1919 r. – sierpień 1919 r.

Sekretarz komisji ds. odroczeń, kierownik wydziału kultury i oświaty, kierownik wydziału gospodarczego w biurze żywnościowym przy Powiatowym Komitecie Żywnościowym, Ardatow, sierpień

⁵ Smoleński Komitet Obwodowy w grudniu 1939 r. ukarał go naganą za „osłabienie pracy partyjnej” podczas pełnienia funkcji sekretarza komitetu partyjnego Zarządu NKWD.

⁶ Stopień wojskowy w RKKA stosowany od lutego 1918 r. do 1946 r., odpowiednik szeregowca. Używany również jako synonim słowa żołnierz. W 1946 r. wprowadzono stopień szeregowego (przyp. tłum.)

1919 r. – wrzesień 1920 r.; kierownik wydziału agitacji i propagandy Powiatowego Komitetu Komsomołu, m. Porchow, wrzesień 1920 r. – styczeń 1921 r.

~~W organach WCzK-OGPU-NKWD-NKGB-MBG:~~ oficer operacyjny, pomocnik powiatowego pełnomocnika (naczelnika) Biura Politycznego CzK-GPU w powiecie porchowskim, styczeń 1921 r. – wrzesień 1923 r.; pomocnik powiatowego pełnomocnika GPU, Wielkie Łuki, wrzesień 1923 r. – lipiec 1924 r.; pomocnik powiatowego pełnomocnika, m. Wieliz, lipiec 1924 r. – lipiec 1926 r.; pomocnik oficera operacyjnego Wydziału Kontrwywiadu Pskowskiego Gubernialnego Wydziału GPU, lipiec 1926 r. – wrzesień 1927 r.; oficer operacyjny oddziału informacyjno-rejestracyjnego Wydziału Okręgowego GPU, Wielkie Łuki, wrzesień 1927 r. – 1929 r.; naczelnik tajnego oddziału Wydziału Okręgowego GPU, Wielkie Łuki, 1929 r. – październik 1930 r.; rejonowy pełnomocnik (naczelnik) GPU, m. Toropiec, listopad 1930 r. – grudzień 1930 r.; starszy oficer operacyjny tajnego oddziału, oddziału tajno-politycznego sektora operacyjnego GPU, Wiaźma, grudzień 1930 r. – grudzień 1931 r.; oficer operacyjny, naczelnik oddziału w Wydziale Tajno-Politycznym Pełnomocnego Przedstawicielstwa OGPU w obwodzie zachodnim, grudzień 1931 r. – lipiec 1934 r.; naczelnik oddziału w Wydziale Tajno-Politycznym Zarządu Bezpieczeństwa Państwowego (UGB⁷) Zarządu NKWD Obwodu Zachodniego, lipiec 1934 r. – czerwiec 1936 r.; naczelnik oddziału rejonowego NKWD, Nowozybkow, czerwiec 1936 r. – marzec 1937 r.; naczelnik rejonowego oddziału NKWD, m. Syczowka w obwodzie zachodnim, marzec 1937 r. – wrzesień 1937 r.; naczelnik 8. Wydziału UGB Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego, wrzesień 1937 r. – czerwiec 1938 r.; naczelnik 1. Wydziału Specjalnego Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego, 30 czerwca 1938 r. – 25 czerwca 1939 r.; naczelnik pionu śledczego Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego, 25 czerwca 1939 r. – 7 sierpnia 1940 r.⁸; naczelnik pionu śledczego Zarządu NKWD–

⁷ Z ros. *Uprawlenije gosudarstwiennoj biezopasnosti* (przyp. tłum.).

⁸ W 1940 roku „brał udział w operacji wymordowania polskich oficerów z obozu kozielskiego” (zob.: *Katyń. Dokumenty zbrodni*, t. 2: *Zagłada...*, op. cit., s. 503).

NKGB Obwodu Czerniowieckiego, sierpień 1940 r. – sierpień 1941 r.; naczelnik grupy śledczej NKWD–NKGB Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Sowieckiej, Kazań, Swierdłowski, 1941 r. – październik 1943 r.; zastępca naczelnika Zarządu NKGB–MGB Obwodu Winnickiego, październik 1943 r. – 1952 r. Dokumenty partyjne anulowane przez Winnicki Komitet Obwodowy Komunistycznej Partii (bolszewików) Ukrainy 27 listopada 1952 r. w związku ze śmiercią.

Stopnie: starszy lejtnant BP, 9 lutego 1936 r.; kapitan BP, 25 lipca 1940 r.; podpułkownik BP, 11 lutego 1943 r.; pułkownik BP, 29 kwietnia 1944 r.

Odznaczenia: Order Lenina, 4 grudnia 1945 r.; Order Czerwonego Sztandaru, 3 listopada 1944 r.; Order Wojny Ojczyźnianej 1. klasy, 10 kwietnia 1945 r.; medale; odznaka „Zasłużony funkcjonariusz NKWD”, 28 stycznia 1944 r.; „za dobrą pracę” i „za walkę z kontrrewolucją” nagrodzony bronią bojową w 1932 r. i dwukrotnie zegarkiem – w 1927 r. i 1933 r.

Babajan Tatjana Christoforowna

(ur. w 1904 r. – zm. ?). Bezpartyjna.

W organach NKWD: od 1937 r.; maszynistka 1. kategorii sekretariatu 1. Wydziału Specjalnego NKWD ZSRS od 1 listopada 1938 r.; pracownica Wydziału Specjalnego NKWD Nadbałtyckiego Okręgu Wojskowego (wzm. z 31 stycznia 1941 r.).

Baranow Piotr Michajłowicz

(ur. w 1913 r. – zm. ?). Członek WLKSM.

W organach NKWD: od 1938 r.; nadzorca więzienia Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego od 1 maja 1938 r.

Barinow Iwan Spiridonowicz

(ur. w 1911 r., wieś Troickoje-Baczurino, powiat bielewski, gubernia tulska – zm. ?). Urodził się w rodzinie robotnika (ojciec w 1914 r. zginął na froncie, matka po 1917 r. była chłopką średniaczką, od 1930 r. w kołchozie). Rosjanin. W latach 1927–1936 w WLKSM. W partii komunistycznej od sierpnia 1932 r. (kandydat od lipca 1931 r.).

Wykształcenie: szkoła podstawowa, Troickoje-Baczurino, 1924 r.

Chłop, pomocnik zarządcy młyna spółdzielni wiejskiej, listonosz, Troickoje-Baczurino, kwiecień 1920 r. – czerwiec 1930 r.; czeladnik u stolarza Moskiewskiej Obwodowej Spółdzielni Mieszkaniowej, Moskwa, lipiec 1930 r. – kwiecień 1931 r.; tokarz w zakładach „Dinamo”, Moskwa kwiecień 1931 r. – listopad 1933 r.

W RKKA: kursant, dowódca oddziału jednostki wojskowej nr 1419, Witebsk, Liesozawodzk w Kraju Dalekowschodnim, listopad 1933 r. – grudzień 1935 r.

Mistrz, starszy mistrz w zakładach samochodowych im. Stalina, Moskwa, grudzień 1935 r. – wrzesień 1938 r.; słuchacz Akademii Prawa, Moskwa, wrzesień 1938 r. – grudzień 1938 r.

W organach NKWD-NKGB-MGB-MWD: oficer operacyjny 3. oddziału 1. Wydziału Specjalnego NKWD ZSRS, 1 listopada 1938 r. – 1 września 1939 r.; starszy oficer operacyjny 1. Wydziału Specjalnego NKWD ZSRS, 1 września 1939 r. – 1 września 1940 r.; starszy oficer operacyjny 17. oddziału 1. Wydziału Specjalnego NKWD ZSRS, 1 września 1940 r. – 21 marca 1941 r.; zastępca naczelnika 10. oddziału 2. Wydziału NKGB ZSRS, 21 marca 1941 r. – 11 sierpnia 1941 r.; zastępca naczelnika 17. oddziału 1. Wydziału

Specjalnego NKWD ZSRS, 11 sierpnia 1941 r. – 7 grudnia 1941 r.; zastępca naczelnika 5. oddziału 1. Wydziału Specjalnego NKWD ZSRS, 7 grudnia 1941 r. – maj 1943 r.; zastępca naczelnika 1. oddziału Wydziału A NKGB–MGB⁹, 12 sierpnia 1943 r. – 15 marca 1944 r.; naczelnik 1. oddziału (ewidencja spraw śledczych i aresztowanych) Wydziału A NKGB–MGB ZSRS od 15 marca 1944 r. (wzm. z 6 maja 1946 r.); naczelnik 15. oddziału Wydziału A MGB ZSRS, ? – 16 maja 1950 r.; zastępca naczelnika Wydziału A MGB ZSRS, 16 maja 1950 r. – kwiecień 1953 r.; naczelnik 1. Wydziału Specjalnego Zarządu MWD Obwodu Kijowskiego, 4 czerwca 1953 r. – 12 września 1953 r.; zastępca naczelnika 4. oddziału Wydziału P¹⁰ MWD ZSRS od 12 września 1953 r. (wzm. z sierpnia 1954 r.); naczelnik 2. oddziału 4. Wydziału Specjalnego MWD RFSRS od 29 marca 1955 r.; pracownik MWD RFSRS (wzm. z 31 maja 1958 r.). Dokumenty partyjne do 1991 r. nie były anulowane, co oznacza, że jeszcze wtedy żył.

Stopnie: młodszy lejtnant BP, 17 stycznia 1939 r. (wzm. z 26 października 1940 r., 7 grudnia 1941 r.); kapitan BP (wzm. z 15 marca 1944 r.); major (wzm. z 6 maja 1946 r.); podpułkownik (wzm. z 16 maja 1950 r.); pułkownik (wzm. z 22 września 1953 r., 1958 r.).

Odznaczenia: Order Czerwonej Gwiazdy, 25 czerwca 1954 r.; medale.

⁹ Wydział ewidencji i archiwum (przyj. red.).

¹⁰ Wydział osiedleń specjalnych (przyj. red.).

Basztakow Leonid Fokiejewicz

(ur. 5 maja 1900 r., wieś Samwolnaja Iwanowka, gubernia samarska – zm. w 1970 r., Moskwa). Urodził się w rodzinie rachmistrza składnicy win (ojciec umarł w 1900 r., matka w 1921 r.). Rosjanin. W partii komunistycznej od czerwca 1926 r.

Wykształcenie: szkoła podstawowa 2. stopnia, lata 1911–1915; gimnazjum dla dorosłych, Samara, lata 1916–1917 (przerwał naukę w 7 klasie).

Pracownik biurowy w Miejskim Biurze Opieki nad Rodzinami Poborowych, Samara, lata 1915–1916; rachmistrz-pracownik biurowy w Samarskim Gubernialnym Komitecie Żywnościowym, czerwiec 1917 r. – grudzień 1918 r.; starszy rachmistrz w biurze Centralnego Biura Zakupów Żywności, Samara, grudzień 1918 r. – kwiecień 1919 r.

W RKKA: czerwonoarmista w samarskiej powiatowej komisji wojskowej, kwiecień 1919 r. – grudzień 1920 r.; zachorował na tyfus i został zdemobilizowany, w związku z panującym głodem wyjechał do Taszcentu.

Rachmistrz w taborze pociągowym Turkiestańskiego Okręgu Transportowego, Taszcent, kwiecień 1921 r. – wrzesień 1922 r.

W organach OGPU-NKWD-NKGB-MGB: rachmistrz-skarbnik Wydziału Specjalnego 33. Dywizji Strzeleckiej, październik 1922 r. – 1923 r.; sekretarz Wydziału Specjalnego 34. Dywizji Strzelców,

lata 1923–1925; pełnomocnik Wydziału Ekonomicznego (EKO¹¹) Samarskiego Gubernialnego Wydziału GPU, lata 1925–1928; pełnomocnik EKO Pełnomocnego Przedstawicielstwa OGPU w obwodzie środkowowułżańskim, lata 1928–1929; kursant Szkoły Organów Wewnętrznych OGPU, Moskwa, 1929 r. – sierpień 1930 r.; laborant, starszy instruktor w Centralnej Szkole OGPU–NKWD ZSRS, 23 sierpnia 1930 r. – marzec 1937 r.; oficer operacyjny 7. oddziału Wydziału GUGB–NKWD ZSRS, 20 marca 1937 r. – 9 czerwca 1938 r.; oficer operacyjny 7. oddziału 1. Wydziału Specjalnego NKWD ZSRS, 9 czerwca 1938 r. – 22 października 1938 r.; naczelnik 10. oddziału 1. Wydziału Specjalnego NKWD ZSRS, 22 października 1938 r. – 22 grudnia 1938 r.; zastępca naczelnika 1. Wydziału Specjalnego NKWD ZSRS, 22 grudnia 1938 r. – 5 marca 1940 r.; naczelnik 1. Wydziału Specjalnego NKWD ZSRS, 5 marca 1940 r. – 26 lutego 1941 r.; naczelnik 2. Wydziału NKGB ZSRS, 26 lutego 1941 r. – 31 lipca 1941 r.; naczelnik 1. Wydziału Specjalnego NKWD ZSRS, 31 lipca 1941 r. – 20 stycznia 1942 r.; dyrektor Wyższej Szkoły NKWD–NKGB–MGB ZSRS (jednostka wojskowa nr 351), 20 stycznia 1942 r. – 23 maja 1947 r. Emeryt MGB, maj 1947 r. – maj 1949 r.; naczelnik Wydziału Tajno-Szyfrowego Ministerstwa Geologii ZSRS, Moskwa, maj 1949 r. – luty 1951 r.; zastępca naczelnika Głównego Zarządu Zbiorów Geologicznych Ministerstwa Geologii ZSRS od lutego 1951 r. (wzm. z 1954 r.); emeryt (wzm. z listopada 1967 r.), Moskwa.

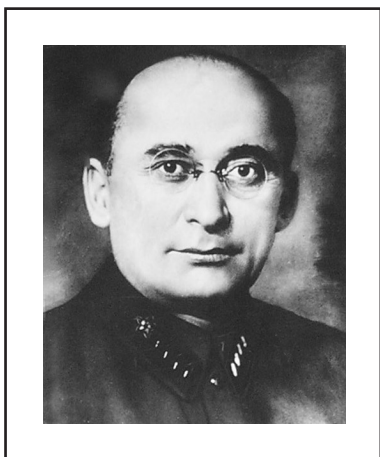
Stopnie: lejtnant BP, 23 lutego 1936 r.; starszy lejtnant BP, 25 lipca 1938 r.; kapitan BP, 25 marca 1939 r.; major BP, 14 marca 1940 r.; starszy major BP, 12 lipca 1941 r.; komisarz BP, 14 lutego 1943 r.; generał major, 9 lipca 1945 r.

Odznaczenia: Order Lenina, 30 kwietnia 1946 r.; Order Czerwonego Sztandaru, 3 listopada 1944 r.; Order Czerwonej Gwiazdy, 26 kwietnia 1940 r.; order „Znak Honoru”, 20 września 1943 r.; Order Partyzanckiej Gwiazdy 1. klasy (Socjalistyczna Federacyjna Republika Jugosławii); Order Czerwonego Sztandaru (Mongolska

¹¹ Z ros. *Ekonomiczeskij otdiel* (przyp. tłum.).

Republika Ludowa); medal „Za zasługi bojowe”, 28 października 1967 r.; trzy inne medale; odznaka „Zasłużony funkcjonariusz NKWD”, 19 grudnia 1942 r.

Beria Ławrientij Pawłowicz

(ur. 29 marca 1899 r., wieś Mercheli, okręg suchumski – zm. 23 grudnia 1953 r., Moskwa). Urodził się w rodzinie chłopa biedniaka. Gruzin. W partii komunistycznej od marca 1917 r. Członek KC WKP(b)–KPZS (XVII, XVIII i XIX Zjazd). Członek Prezydium Rady Najwyższej ZSRS, 17 stycznia 1938 r. – 31 maja 1939 r. Kandydat na członka Biura Politycznego KC WKP(b), 22 marca 1939 r. – 18 marca

1946 r. Członek Biura Politycznego KC WKP(b), 18 marca 1946 r. – 16 października 1952 r. Członek Prezydium KC KPZS, 16 października 1952 r. – 26 czerwca 1953 r. Członek Biura Prezydium KC KPZS, 16 października 1952 r. – 5 marca 1953 r. Deputowany Rady Najwyższej ZSRS od 1. do 3. kadencji. Bohater Pracy Socjalistycznej, 1943 r. Laureat Nagrody Stalinowskiej 1. stopnia, 29 października 1949 r.

Wykształcenie: szkoła podstawowa 2. stopnia w Suchumi, lata 1906–1915, ukończył z wyróżnieniem; średnia szkoła techniczna mechaniczno-budowlana, Baku, 1919 r.; Politechnika Bakijjska, lata 1920–1922.

Skarbnik w nielegalnym kółku marksistowskim w szkole mechaniczno-budowlanej, Baku, lata 1915–1917; praktykant w Głównym Biurze Nobla w Bałachanach, 1916 r., organizował komórkę SDPRR(b), Baku, marzec 1917 r.; technik-praktykant oddziału hydrotechnicznego, Front Rumuński, czerwiec 1917 r. – grudzień

1917 r.; pracownik sekretariatu Rady Bakijskiej¹², styczeń 1918 r. – wrzesień 1918 r.; pozostał w Baku podczas okupacji tureckiej, pracownik biurowy w zakładach „Kaspijskoje towarzyszczestwo Biełyj Gorod”, Baku, październik 1918 r. – styczeń 1919 r.; przewodniczący podziemnej komórki partyjnej RKP(b) techników, Baku, luty 1919 r. – kwiecień 1920 r.; na polecenie partii Hümmət¹³ wstąpił do kontrwywiadu Musawatu¹⁴, jesień 1919 r. – marzec 1920 r.; pracownik urzędu celnego w Baku, marzec 1920 r. – kwiecień 1920 r.; pełnomocnik Kaukaskiego Komitetu Krajowego RKP(b) i Wydziału Rejestracyjnego 11. Armii w Gruzji, kwiecień 1920 r.; aresztowany w Tyflisie przez gruzińskich mieńszewików, kwiecień 1920 r.; zwolniony z nakazem opuszczenia Gruzji w ciągu trzech dób; pod nazwiskiem Lakerbaia pracował w pełnomocnym przedstawicielstwie RFSRS w Gruzji, kwiecień 1920 r. – maj 1920 r.; aresztowany przez mieńszewików, maj 1920 r., przebywał w więzieniu w Kutaisi, maj 1920 r. – lipiec 1920 r., zesłany do sowieckiego Azerbejdżanu, sierpień 1920 r.¹⁵; dyrektor administracyjny KC KP(b) Azerbejdżanu sierpień 1920 r. – październik 1920 r.; sekretarz ds. organizacyjnych Komisji Nadzwyczajnej ds. ekspropriacji burżuazji i poprawy warunków bytowych robotników, Baku, październik 1920 r. – luty 1921 r.

W organach WCzK-OGPU: zastępca naczelnika oddziału tajno-operacyjnego Azerbejdżańskiej CzK, kwiecień 1921 r. – maj 1921 r.; zastępca przewodniczącego Azerbejdżańskiej CzK,

¹² Chodzi o utworzoną w listopadzie 1917 r. Radę Bakijską, która ogłosiła w mieście władzę sowiecką (przyp. tłum.).

¹³ Powstała w 1904 r. muzułmańska socjaldemokratyczna organizacja Hümmət była autonomiczną częścią Socjaldemokratycznej Partii Robotniczej Rosji (przyp. tłum.).

¹⁴ Azerbejdżańskiej partii demokratycznej, założonej w 1911 r. (przyp. tłum.).

¹⁵ Pełnomocnym przedstawicielem RFSRS w Gruzji był w tym czasie S.M. Kirow. To właśnie on skierował 9 lipca 1920 r. do ministra spraw zagranicznych Gruzji notę nr 327, w której domagał się uwolnienia i wypuszczenia z Gruzji kilku osadzonych, w tym Berii (zob.: S. Kirow, *Statji, rieczi, dokumenty*, t. 1, Moskwa 1936, s. 250). Epizod ten był wykorzystany do budowania kultu Berii jako bohatera. Jednak według informacji prokuratora generalnego R. Rudienki, skierowanej do KC KPZS 20 stycznia 1954 r., w nocy Kirowa była mowa o żołnierzach 2. Pułku Piechoty, skazanych przez wojenny sąd polowy za udział w zbrojnych protestach w 1919 r. Jednym z nich był Ławrientij Ignatowicz Beria (RGASPI, f. 17, op. 171, d. 474, l. 33–34).

naczelnik Oddziału Tajno-Operacyjnego (SOCz¹⁶), maj 1921 r. – listopad 1922 r.; zastępca przewodniczącego Gruzińskiej CzK, naczelnik SOCz, listopad 1922 r. – marzec 1926 r.; zastępca przewodniczącego GPU GSRS, naczelnik SOCz, marzec 1926 r. – 2 grudnia 1926 r.; zastępca pełnomocnego przedstawiciela OGPU w Zakaukaskiej Federacyjnej Socjalistycznej Republice Sowieckiej, zastępca przewodniczącego Zakaukaskiego GPU, 2 grudnia 1926 r. – 17 kwietnia 1931 r.; naczelnik Wydziału Tajno-Operacyjnego Pełnomocnego Przedstawicielstwa OGPU w ZFSRS i Zakaukaskim GPU, grudzień 1926 r. – 17 kwietnia 1931 r.; przewodniczący GPU Gruzińskiej Socjalistycznej Republiki Sowieckiej, 2 grudnia 1926 r. – 3 grudnia 1931 r.; narkom spraw wewnętrznych ZSRS, 4 kwietnia 1927 r. – grudzień 1930 r.; naczelnik Wydziału Specjalnego OGPU Kaukaskiej Armii Czerwonego Sztandaru¹⁷ i pełnomocny przedstawiciel OGPU w ZFSRS – przewodniczący Zakaukaskiego GPU, 17 kwietnia 1931 r. – 3 grudnia 1931 r.; członek Kolegium OGPU ZSRS, 18 sierpnia 1931 r. – 3 grudnia 1931 r.; 2. sekretarz Zakaukaskiego Krajowego Komitetu Partyjnego WKP(b), 31 października 1931 r. – 17 października 1932 r.; 1. sekretarz KC KP(b) Gruzji, 14 listopada 1931 r. – 31 sierpnia 1938 r.; 1. sekretarz Zakaukaskiego Komitetu Krajowego WKP(b), 17 października 1932 r. – 5 grudnia 1936 r.; 1. sekretarz Tbiliskiego Komitetu Miejskiego KP(b) Gruzji, maj 1937 r. – 31 sierpnia 1938 r.

W organach NKWD: pierwszy zastępca narkoma spraw wewnętrznych ZSRS, 22 sierpnia 1938 r. – 25 listopada 1938 r.; naczelnik 1. Zarządu NKWD ZSRS, 8 września 1938 r. – 29 września 1938 r.; naczelnik GUGB NKWD ZSRS, 29 września 1938 r. – 17 grudnia 1938 r.; narkom spraw wewnętrznych ZSRS, 25 listopada 1938 r. – 29 grudnia 1945 r.

Zastępca przewodniczącego Rady Komisarzy Ludowych ZSRS, 3 lutego 1941 r. – 15 marca 1946 r.; członek Państwowego Komitetu

¹⁶ Z ros. *Siekrietno-opieratiwnaja czast'* (przyp. tłum.).

¹⁷ Zbiorowy kawaler Orderu Czerwonego Sztandaru. Jednostkom wyróżnionym wysokimi odznaczeniami przysługiwało prawo upamiętniania tego faktu w swoich nazwach (przyp. red.).

Obrony (GKO¹⁸) ZSRS, 30 czerwca 1941 r. – 4 września 1945 r.; zastępca przewodniczącego GKO ZSRS, 16 maja 1944 r. – 4 września 1945 r.; przewodniczący Komitetu Państwowego nr 1 przy Radzie Komisarzy Ludowych – Radzie Ministrów ZSRS, 20 sierpnia 1945 r. – 26 czerwca 1953 r.; zastępca przewodniczącego Rady Ministrów ZSRS, 19 marca 1946 r. – 15 marca 1953 r.; 1 zastępca przewodniczącego Rady Ministrów ZSRS, 5 marca 1953 r. – 26 czerwca 1953 r.; minister spraw wewnętrznych ZSRS, 5 marca 1953 r. – 26 czerwca 1953 r.

Aresztowany 26 czerwca 1953 r. podczas posiedzenia Prezydium KC KPZS; w trakcie Plenum KC KPZS, odbywającego się 2 lipca 1953 r. – 7 lipca 1953 r.; usunięty ze składu KC KPZS i z partii jako „wróg Partii Komunistycznej i narodu sowieckiego”; skazany przez Sądowy Trybunał Specjalny Sądu Najwyższego¹⁹ ZSRS na najwyższy wymiar kary, 23 grudnia 1953 r. Izba Wojskowa Sądu Najwyższego 29 maja 2000 r. orzekła, że nie podlega on rehabilitacji.

Stopnie: komisarz BP 1. rangi, 11 września 1938 r.; komisarz generalny BP, 30 stycznia 1941 r.; marszałek Związku Sowieckiego, 9 lipca 1945 r.

Odznaczenia: medal Bohatera Pracy Socjalistycznej „Sierp i Młot” (nr 80), 30 września 1943 r.; pięć Orderów Lenina, 17 marca 1935 r., 30 września 1943 r., 21 lutego 1945 r., 29 marca 1949 r., 29 października 1949 r.; dwa Ordery Czerwonego Sztandaru, 3 kwietnia 1924 r., 3 listopada 1944 r.; Order Suworowa 1. klasy, 8 marca 1944 r.; Order Bojowego Czerwonego Sztandaru Gruzińskiej Socjalistycznej Republiki Sowieckiej, 3 lipca 1923 r.; Order Czerwonego Sztandaru Pracy Gruzińskiej Socjalistycznej Republiki Sowieckiej, 10 kwietnia 1931 r.; Order Czerwonego Sztandaru Pracy Azerbejdżańskiej Socjalistycznej Republiki Sowieckiej, 14 marca 1932 r.; Order Czerwonego Sztandaru Pracy Armeńskiej Socjalistycznej Republiki Sowieckiej; Order Czerwonego Sztandaru (Mongolia) (nr 441), 15 lipca 1942 r.; Order „Suchbaatar” (Mongolia) (nr 31), 29 marca 1949 r.; Order Republiki

¹⁸ Z ros. *Gosudarstwiennyj komitet oborony* (przyp. tłum.).

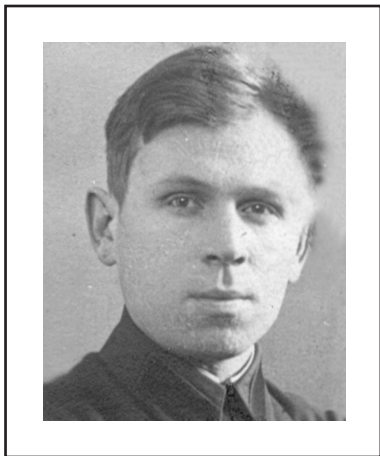
¹⁹ Ros. *Specyjalnoje sudiebnoje prisustwije Wierchownoho Suda* (przyp. tłum.).

(Tuwa), 18 sierpnia 1943 r.; medal „XXV lat Mongolskiej Republiki Ludowej”, 19 września 1946 r.; siedem innych medali; odznaka „Honorowy funkcjonariusz WCzK–GPU (V)” (nr 100); odznaka „Honorowy funkcjonariusz WCzK–GPU (XV)” (nr 205), 20 grudnia 1932 r.

Publikacje: Ł. Bierija, *Pod wielikim znamieniem Lenina–Stalina: Statji i rieczni*, Tbilisi 1939; Ł. Bierija, *K woprosu ob istorii bolszewistskich organizacyj w Zakawkazje*, Moskwa 1949.

Informacja o procesie i rozstrzelaniu: „Prawda” z 24 grudnia 1953 r.

Biełogorłow Wasilij Aleksandrowicz

(ur. w 1912 r., Wyszniy Wołoczok – zm. w 1971 r., Kalinin). Urodził się w rodzinie robotnika szklarza. Rosjanin. Nie należał do WLKSM. W partii komunistycznej od listopada 1940 r. (kandydat na członka od lipca 1939 r.).

Wykształcenie: pięć klas szkoły wiejskiej, Wyszniy Wołoczok, 1922 r.

Mistrz w zakładach szklarskich „Proletarij”, stacja Lisiczańsk, Donbas, czerwiec 1927 r. – październik 1932 r.; mistrz w zakładach szklarskich „9 stycznia”, Wyszniy Wołoczok, październik 1932 r. – listopad 1934 r.

W wojskach i organach OGPU-NKWD-NKGB-MGB-MWD: czerwonoarmista w oddziale pogranicznym, w. Uchta, Karelska

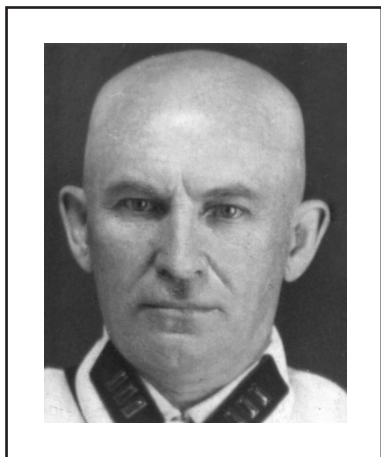
Autonomiczna Republika Sowiecka, listopad 1934 r. – listopad 1937 r.; strażnik AChO Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, listopad 1937 r. – lipiec 1939 r.; dyżurny pomocnik komendanta AChO Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, lipiec 1939 r. – marzec 1941 r.; dyżurny pomocnik komendanta Zarządu NKGB Obwodu Kalinińskiego, marzec 1941 r. – sierpień 1941 r.; dyżurny pomocnik komendanta Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, sierpień 1941 r. – październik 1941 r.; dyżurny komendant Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, wieś Konstantinowska w obwodzie kalinińskim, październik 1941 r. – grudzień 1941 r.; dyżurny komendant Zarządu NKWD–NKGB–MGB Obwodu Kalinińskiego, grudzień 1941 r. – październik 1946 r.; dyżurny pomocnik komendanta AChO Zarządu MGB Obwodu Kalinińskiego, październik 1946 r. – marzec 1953 r.; dyżurny komendant Zarządu MWD Obwodu Kalinińskiego, marzec 1953 r. – sierpień 1953 r.; dyżurny pomocnik komendanta Zarządu MWD Obwodu Kalinińskiego, sierpień 1953 r. – październik 1953 r.; inspektor Wydziału Gospodarczego (ChOZO²⁰) Zarządu MWD Obwodu Kalinińskiego od października 1953 r. (wzm. z marca 1954 r.). Dokumenty partyjne anulowane przez kaliniński komitet obwodowy 18 stycznia 1972 r. w związku ze śmiercią.

Stopień: starszy lejtnant (wzm. z maja 1951 r.).

Odznaczenia: Order Czerwonej Gwiazdy, 24 listopada 1950 r.; trzy medale.

²⁰ Z ros. *Choziajstwiennyj otdiel* (przyp. tłum.).

Bierieżkow Aleksiej Giorgijewicz

(ur. w lutym 1885 r., wieś Pielesze, powiat gdowski, gubernia sankt-petersburska – zm. w 1951 r., Moskwa). Urodził się w rodzinie chłopa biedniaka (ojciec zmarł w 1908 r.). Rosjanin. W partii komunistycznej od sierpnia 1918 r.

Wykształcenie: szkoła parafialna, Pielesze, 1898 r.; dwie klasy szkoły ludowej; kolejarskie kursy techniczne, 1915 r.

Robotnik niewykwalifikowany w fabryce M. Konrada, Sankt-Petersburg, kwiecień 1900 r. – maj 1901 r.; robotnik w fabryce Żorża Bormana, Sankt-Petersburg, maj 1901 r. – październik 1906 r.

W armii: szeregowy, starszy pisarz 101. Pułku Piechoty, Grodno, maj 1906 r. – grudzień 1909 r.

Kontroler w fabryce Żorża Bormana, Sankt Petersburg, styczeń 1910 r. – lipiec 1914 r.; starszy pisarz w punkcie poboru, Piotrograd, lipiec 1914 r. – październik 1914 r.; pracownik biurowy z Zarządzie Eksploatacji na stacji Sortirowocznaja Nikołajewskiej Linii Kolejowej, Piotrograd, październik 1914 r. – 1916 r.; pomocnik naczelnika stacji Farforowyj Post, Piotrograd, 1916 r. – luty 1920 r.

W organach WCzK-OGPU-NKWD-MWD: pełnomocnik oddziału Rejonowej Transportowej CzK, Piotrograd, luty 1920 r. – maj 1922 r.; naczelnik oddziału liniowego Wydziału Transportu GPU, Rostów nad Donem, maj 1922 r. – maj 1924 r.²¹; pomocnik naczelnika Wydziału

²¹ W 1923 r. został oskarżony z artykułu 105 (nadużycie władzy) i 109 (dyskredytacja władzy) kodeksu karnego RFSRS, ale sprawa została umorzona przez Kolegium OGPU.

Transportu Kolejowego OGPU Północnej Linii Kolejowej, Moskwa, 1924 r. – 1 kwietnia 1929 r.; naczelnik Wydziału Transportu Kolejowego OGPU Permskiej Linii Kolejowej, Swierdłowski, 20 maja 1929 r. – maj 1931 r.; starszy inspektor Wydziału Transportu OGPU ZSRS, czerwiec 1931 r. – 28 listopada 1931 r.; naczelnik Wydziału Transportu Kolejowego OGPU Południowo-Zachodniej Linii Kolejowej, Kijów, 28 listopada 1931 r. – 1 kwietnia 1933 r.; w rezerwie działu kadr OGPU od 1 kwietnia 1933 r.; zastępca naczelnika Wydziału Transportu Kolejowego OGPU–NKWD Moskiewsko-Białorusko-Bałtyckiej Linii Kolejowej, Moskwa, maj 1933 r. – 22 listopada 1934 r.; naczelnik Wydziału Transportu Kolejowego GUGB NKWD Południowo-Zachodniej Linii Kolejowej, 22 listopada 1934 r. – 26 lutego 1935 r.; naczelnik Wydziału Transportowego UGB Zarządu NKWD w obwodzie woroneskim na Południowo-Wschodniej Linii Kolejowej, 26 lutego 1935 r. – 26 kwietnia 1935 r.; naczelnik Wydziału Transportu UGB NKWD w obwodzie woroneskim, 26 kwietnia 1935 r. – 28 września 1935 r.; starszy inspektor Wydziału Transportu GUGB NKWD ZSRS, 28 września 1935 r. – 14 stycznia 1936 r.; naczelnik Wydziału Transportu UGB Zarządu NKWD Obwodu Kirowskiego, 14 stycznia 1936 r. – 27 września 1936 r.; naczelnik wotkińskiego Wydziału Miejskiego NKWD w Udmurckiej Autonomicznej Socjalistycznej Republice Sowieckiej, 27 września 1936 r. – 19 kwietnia 1937 r.; oddelegowany do Zarządu NKWD Obwodu Iwanowskiego od 19 kwietnia 1937 r.; inspektor przy naczelniku Zarządu NKWD Obwodu Iwanowskiego, 3 czerwca 1937 r. – 9 września 1937 r.; naczelnik 11. Wydziału UGB Zarządu NKWD Obwodu Iwanowskiego, 9 września 1937 r. – 2 marca 1938 r.; naczelnik Wydziału Kadr Zarządu NKWD Obwodu Iwanowskiego, 2 marca 1938 r. – 28 maja 1938 r.; pomocnik naczelnika Zarządu NKWD Obwodu Iwanowskiego ds. wydziałów nieoperacyjnych, 28 maja 1938 r. – 7 stycznia 1939 r.; naczelnik budowy nr 211 i obozu NKWD (budowa magistrali drogowej Emilczyn–Mohylew Podolski), 7 stycznia 1939 r. – 25 kwietnia 1939 r.; naczelnik obozu NKWD dla jeńców wojennych w Starobielsku, 19 września 1939 r. – 2 stycznia 1942 r.; naczelnik obozu specjalnego NKWD w Starobielsku, 2 stycznia 1942 r. – 17 listopada 1942 r.; naczelnik zarządu monietno-łosinowskiego obozu NKWD nr 84 dla jeńców wojennych, Swierdłowski 17 listopada 1942 r. – 10 lipca 1943 r.; naczelnik zarządu obozu NKWD nr 201, Lubercy, lata 1943–1945; naczelnik zarządu obozu NKWD nr 0034,

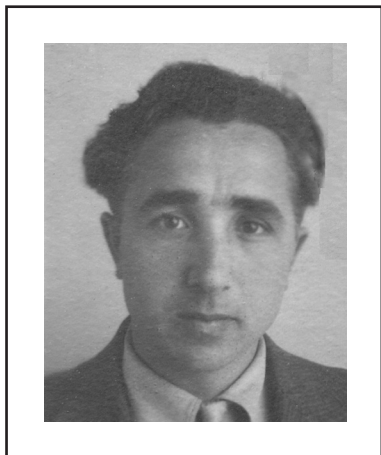
Sieriebriannyj Bor w obwodzie moskiewskim, lata 1945–1946; zastępca naczelnika Zarządu Budownictwa Specjalnego Moskwy ds. obozów kontrolno-filtracyjnych, 1 czerwca 1946 r. – 11 grudnia 1946 r.; zwolniony do rezerwy 11 grudnia 1946 r. z powodu choroby.

Dokumenty partyjne anulowane 20 kwietnia 1951 r. przez Moskiewski Komitet Miejski WKP(b) w związku ze śmiercią.

Stopnie: kapitan BP, 14 grudnia 1935 r.; podpułkownik BP, 11 lutego 1943 r.; pułkownik BP, 31 grudnia 1943 r.

Odznaczenia: Order Lenina, 12 maja 1945 r.; Order Czerwonego Sztandaru, 3 listopada 1944 r.; Order Wojny Ojczyźnianej 2. klasy, 16 września 1945 r.; dwa Ordery Czerwonej Gwiazdy, 5 sierpnia 1944 r., 22 sierpnia 1944 r.; medale; odznaka „Honorowy funkcjonariusz WCzK–GPU (V)” (nr 398), 1926 r.; nagrodzony złotym zegarkiem w 1927 r. i bronią honorową w 1932 r. „za bezwzględną walkę z korupcją”.

Biezrukow Iwan Dmitrijewicz

(ur. w 1900 r., wieś Griemiaczka, powiat skopiński, gubernia rizańska – zm. w 1965 r., Moskwa). Urodził się w rodzinie chłopa biedniaka (matka umarła w 1901 r., ojciec po 1917 r. był chłopem średniakiem). Rosjanin. Nie należał do WLKSM. W partii komunistycznej od grudnia 1920 r. (kandydat na członka – od lipca 1920 r.).

Wykształcenie: trzy klasy szkoły wiejskiej, Griemiaczka, 1911 r. Robotnik w zajezdni tramwajowej, Piotrograd, listopad 1916 r. – marzec 1918 r.; pracował w gospodarstwie ojca, Griemiaczka, marzec 1918 r. – sierpień 1919 r.

W RKKK: czerwonarmista w oddziale walki z dezercją, m. Skopin, sierpień 1919 r. – czerwiec 1920 r.; dystrybutor literatury wydziału politycznego 6. Dywizji Kawalerii, Taganrog, czerwiec 1920 r. – marzec 1921 r.; sekretarz komórki partyjnej wydziału politycznego kawaleryjskiej dywizji rezerwy, m. Priłuki, m. Zołotonosza w guberni połtawskiej, kwiecień 1921 r. – lipiec 1922 r.; sekretarz techniczny biura partyjnego artylerii 23. Dywizji Strzeleckiej, m. Czugujew w guberni charkowskiej, lipiec 1922 r. – grudzień 1922 r.

Pomocnik inspektora powiatowego wydziału finansowego, Skopin, styczeń 1923 r. – maj 1925 r.; sekretarz komitetu gminnego WKP(b), m. Michajłow, wieś Gorłowo w powiecie skopinskim, maj 1925 r. – sierpień 1929 r.; inspektor Wszechrosyjskiego Banku Spółdzielczego, Moskwa, sierpień 1929 r. – czerwiec 1931 r.

W organach OGPU-NKWD: pracownik OGPU, Moskwa, czerwiec 1931 r. – lipiec 1934 r.; pracownik NKWD ZSRS od lipca 1934 r.; zastępca naczelnika 3. Wydziału GEU NKWD ZSRS, 1939 r. – 4 marca 1940 r.; zastępca naczelnika 6. Wydziału GEU NKWD ZSRS, 4 marca 1940 r. – październik 1940 r.; zwolniony z NKWD do rezerwy 13 listopada 1940 r.

Zastępca przewodniczącego Zarządu Banku Państwowego ZSRS, październik 1940 r. – lipiec 1946 r.; naczelnik zarządu urzędów terenowych Zarządu Banku Państwowego ZSRS, lipiec 1946 r. – lipiec 1949 r.; w delegacji zagranicznej w Chinach, lipiec 1949 r. – czerwiec 1952 r.; zastępca naczelnika zarządu urzędów terenowych Zarządu Banku Państwowego ZSRS od sierpnia 1952 r. (wzm. z maja 1954 r.). Dokumenty partyjne anulowane przez Moskiewski Miejski Komitet KPZS 19 listopada 1965 r. w związku ze śmiercią.

Stopnie: młodszy lejtnant BP, 14 grudnia 1935 r.; lejtnant BP, 15 marca 1937 r.; starszy lejtnant BP, 7 czerwca 1939 r.; kapitan BP, 14 marca 1940 r. (wzm. z 26 października 1940 r.); podpułkownik służby intendenty (wzm. z maja 1954 r.).

Odnaczenia: Order Czerwonej Gwiazdy; sześć medali; odznaka „Honorowy funkcjonariusz WCzK-GPU (XV)”, 9 maja 1938 r.

Błank Kławdija Jefimowna

(ur. w 1900 r. – zm. ?). Bezpartyjna.

W organach GPU-NKWD: od 1922 r.; kierowniczką biura sekretariatu Wydziału Ewidencyjno-Statystycznego GUGB NKWD ZSRS, 10 lipca 1934 r. – 1 sierpnia 1935 r.; pomocnik inspektora przechowalni Wydziału Ewidencyjno-Statystycznego GUGB NKWD ZSRS od 1 sierpnia 1935 r.; kierowniczką biura sekretariatu 1. Wydziału Specjalnego NKWD ZSRS, pomocnik oficera operacyjnego 2. grupy sekretariatu 1. Wydziału Specjalnego NKWD ZSRS od 1 listopada 1938 r.; kierowniczką biura maszynistek sekretariatu 1. Wydziału Specjalnego NKWD ZSRS od 6 marca 1941 r. (wzm. z 7 grudnia 1941 r.); pomocnik oficera operacyjnego sekretariatu 1. Wydziału Specjalnego MWD ZSRS (wzm. z 21 stycznia 1950 r.).

Stopień: sierżant BP, 25 marca 1939 r. (wzm. z 26 października 1940 r., 7 grudnia 1941 r.).

Odznaczenia: odznaka „Honorowy funkcjonariusz WCzk–GPU (XV)”, 7 marca 1939 r.

Błochin Wasilij Michajłowicz

(ur. 7 stycznia 1895 r., wieś Gawriłowskoje, powiat suzdalski, gubernia włodzimierska – zm. 3 lutego 1955 r., Moskwa). Urodził się w rodzinie chłopa średniaka. Rosjanin. Nie należał do WLKSM. W partii komunistycznej od 8 kwietnia 1921 r.

Wykształcenie: dwie klasy szkoły wiejskiej, Instytut Architektury i Budownictwa, Moskwa, wrzesień 1931 r. – styczeń 1933 r.; Moskiewski Instytut Podwyższania Kwalifikacji Działaczy Gospodarczych, 1 stycznia 1933 r. – 29 maja 1937 r.

Pastuch, wieś Turowo, gubernia jarosławska, 10 maja 1905 r. – 15 listopada 1910 r.; murarz, Moskwa, 15 listopada 1910 r. – 5 kwietnia 1915 r.

W armii: szeregowy, podoficer, podoficer plutonu 3. Kompanii 82. Rezerwowego Pułku Piechoty, Włodzimierz, 5 kwietnia 1915 r. – 2 czerwca 1917 r.; starszy podoficer plutonu, pełniący obowiązki przewodniczącego komitetu kompanii 218. Gorbатовskiego Pułku Piechoty 55. Dywizji Piechoty, 2 czerwca 1917 r. – 29 listopada 1917 r.; ranny, na leczeniu w 49. Szpitalu Polowym, Front Zachodni, Połock, 29 listopada 1917 r. – 29 grudnia 1917 r. Pracował w gospodarstwie ojca, Gawriłowskoje, 29 grudnia 1917 r. – 25 października 1918 r.

W RKKA: pomocnik instruktora wojskowego w Komisariacie Wojskowym w gminie janiewskiej, powiat suzdalski, 25 października 1918 r. – 20 czerwca 1919 r.; dowódca plutonu 1. Kompanii 8. Rezerwowego Pułku Piechoty, Włodzimierz, 20 czerwca 1919 r. – 15 października 1920 r.; dowódca plutonu 4. Rezerwowego Pułku Piechoty 3. Samodzielnej Brygady Rezerwy, Mozdok, Władykaukaz, 15 października 1920 r. – 25 maja 1921 r.

W organach WCzK-OGPU-NKWD-NKGB-MGB: dowódca plutonu 62. Batalionu Wojsk WCzK, 25 maja 1921 r. – 20 października 1921 r.; adiutant dowódcy plutonu oddziału specjalnego przeznaczenia przy Kolegium WCzK, 24 listopada 1921 r. – 5 maja 1922 r.; dowódca plutonu oddziału specjalnego przeznaczenia przy GPU – Kolegium OPGU ZSRS, 5 maja 1922 r. – 16 lipca 1924 r.; adiutant dowódcy 61. Dywizjonu Dywizji Specjalnego Przeznaczenia przy Kolegium OGPU ZSRS, 16 lipca 1924 r. – 1 sierpnia 1924 r.; komisarz do działań specjalnych oddziału specjalnego przy Kolegium OGPU ZSRS, 1 sierpnia 1924 r. – 3 maja 1926 r.; tymczasowo pełniący obowiązki komendanta OGPU ZSRS, 3 maja 1926 r. – 1 czerwca 1926 r.; komendant OGPU ZSRS, 1 czerwca

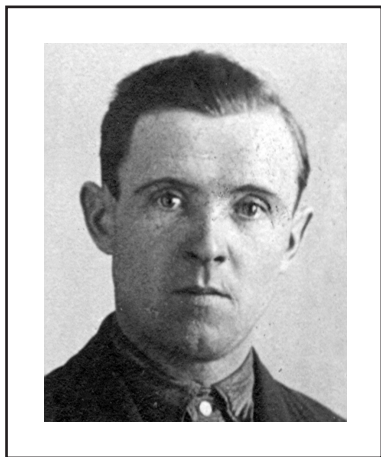
1926 r. – 10 lipca 1934 r.; komendant Pełnomocnego Przedstawicielstwa OGPU w obwodzie moskiewskim, 25 lutego 1930 r. – lipiec 1934 r.; komendant AChU NKWD ZSRS, 10 lipca 1934 r. – 10 czerwca 1938 r.; naczelnik Wydziału Komendanckiego AChU NKWD ZSRS, 10 czerwca 1938 r. – 15 maja 1943 r.; naczelnik Wydziału Komendanckiego AChFU NKGB–MGB ZSRS, 15 maja 1943 r. – 12 grudnia 1946 r.; naczelnik Wydziału Komendanckiego Zarządu Administracyjnego MGB ZSRS, 12 grudnia 1946 r. – 1 kwietnia 1952 r.; zastępca naczelnika AChU – komendant MGB ZSRS, 1 kwietnia 1952 r. – 2 kwietnia 1953 r.; w związku z chorobą zwolniony na emeryturę, 2 kwietnia 1953 r.

Od kwietnia 1953 r. emeryt. Pochowany na cmentarzu Dońskim w Moskwie.

Stopnie: starszy podoficer (wzm. z 1917 r.); kapitan BP, 9 grudnia 1935 r.; major BP, 14 marca 1940 r.; pułkownik BP, 14 lutego 1943 r.; komisarz BP, 14 października 1944 r.; generał major, 9 lipca 1945 r. Pozbawiony stopnia generała majora 23 listopada 1954 r. na mocy uchwały Rady Ministrów ZSRS nr 2349-1118ss „jako niegodny wysokiego stopnia generała za zdyskredytowanie się w czasie pracy w organach bezpieczeństwa państwowego”.

Odznaczenia: Order Lenina, 21 lutego 1945 r.; trzy Ordery Czerwonego Sztandaru, 26 kwietnia 1940 r., 3 listopada 1944 r., 25 lipca 1949 r.; Order Wojny Ojczyźnianej 1. klasy, 13 września 1945 r.; Order Czerwonego Sztandaru Pracy, 20 września 1943 r.; Order Czerwonej Gwiazdy, 28 listopada 1936 r.; order „Znak Honoru”, 19 grudnia 1937 r.; trzy medale; odznaka „Honorowy funkcjonariusz WCzK-GPU (V)” nr 498; odznaka „Honorowy funkcjonariusz WCzK-GPU (XV)”, 20 grudnia 1932 r.

Bogdanow Nikołał Filippowicz

(ur. w 1908 r., Smoleńsk – zm. 1954 r., Smoleńsk). Urodził się w rodzinie kelnera (ojciec zmarł w 1925 r.). Rosjanin. W WLKSM w latach 1931–1935. W partii komunistycznej od września 1938 r. (kandydat na członka od maja 1932 r.).

Wykształcenie: siedem klas w szkole dziesięcioletniej, Smoleńsk, 1925 r.

Ślusarz-hydraulik w syndykacie naftowym, na budowie spółdzielni mieszkaniowej, stołówce nr 7, piekarni nr 1, w Smoleńskstroju, Smoleńsk, sierpień 1925 r. – listopad 1930 r.

W RKKA: czerwonarmista w 190. Pułku Strzeleckim 64. Dywizji Strzeleckiej, listopad 1930 r. – listopad 1935 r.

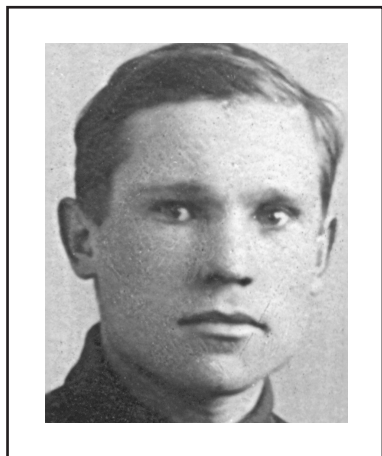
W organach NKWD-NKGB-MGB-MWD: ślusarz-wodociągowiec w Zarządzie NKWD Obwodu Zachodniego, grudzień 1935 r. – maj 1937 r.; kierowca Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego, maj 1937 r. – marzec 1941 r.; kierowca Zarządu NKGB Obwodu Smoleńskiego, marzec 1941 r. – lipiec 1941 r.; kierowca Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego, Wiaźma, lipiec 1941 r. – październik 1941 r.; kierowca grupy operacyjnej Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego, wieś Małyje Wiaziemy, rejon zwienigorodzki, obwód moskiewski, październik 1941 r. – styczeń 1942 r.; kierowca Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego, m. Kondrowo, styczeń 1942 r. – lipiec 1943 r.; pracownik Zarządu NKGB Obwodu Smoleńskiego, Kondrowo, Smoleńsk, lipiec 1943 r. – lipiec 1944 r.; kierowca garażu samochodowego Zarządu NKGB-MGB-MWD

Obwodu Smoleńskiego, lipiec 1944 r. – październik 1953 r.; naczelnik garażu, mechanik Zarządu MWD Obwodu Smoleńskiego od października 1953 r. (wzm. z lutego 1954 r.). Dokumenty partyjne anulowane w związku ze śmiercią przez Smoleński Obwodowy Komitet KPZS 5 sierpnia 1954 r.

Stopień: młodszy lejtnant (wzm. z 1949 r.).

Odznaczenia: Order Czerwonej Gwiazdy, 25 lipca 1949 r.; cztery medale.

Bogdanow Piotr Aleksiejewicz

(ur. w 1910 r., wieś Miteniwo, gmina bykowska, powiat twerski, gubernia twerska – zm. kwiecień 1983 r., Kalinin). Urodził się w rodzinie chłopa. Rosjanin. W WLKSM w latach 1929–1932. W partii komunistycznej od kwietnia 1932 r. (kandydat od października 1930 r.).

Wykształcenie: czteroletnia szkoła wiejska, Miteniwo, dwa lata wieczorowego fakultetu robotniczego przy Bobrikowskim Kombinacie Chemicznym, obwód moskiewski, lata 1931–1932.

Robotnik w sowchozie „Briedniewo”, wieś Kozłowo w powiecie twerskim, kwiecień 1928 r. – luty 1929 r.; pracownik elewatora zbożowego „Sojuzchleb”, m. Kańsk, Kraj Wschodniosyberyjski²², luty 1929 r. – grudzień 1930 r.; młotkowy w Sowchozie Tajnińskim,

²² Jednostka terytorialno-administracyjna ze stolicą w Irkucku utworzona w 1930 r. w wyniku podziału Kraju Syberyjskiego na część wschodnią i zachodnią. W 1936 r. przekształcony w obwód wschodnio-syberyjski i Buriacko-Mongolską ASRS (przyp. tłum.).

chutor Sotnikowo, rejon kański, grudzień 1930 r. – luty 1931 r.; kursant w szkole dla kierowców we Wschodniosyberyjskim Związku Spożywców, Krasnojarsk, luty 1931 r. – lipiec 1931 r.; ślusarz 17. oddziału maszynowo-drogowego w przedsiębiorstwie Mosobłtrans, stacja Bobrik Donskiej na Moskiewsko-Kurskiej Linii Kolejowej, lipiec 1931 r. – grudzień 1932 r.; ślusarz w warsztacie mechaników Mosobłtransu, Moskwa, grudzień 1932 r. – listopad 1933 r.

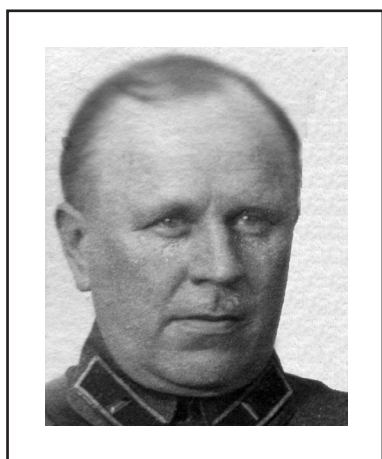
W RKKK: czerwonarmista w 202. Brygadzie Lotniczej, Orsza, Białoruska SRS, listopad 1933 r. – styczeń 1935 r.

W organach NKWD-UWD: kierowca Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, styczeń 1935 r. – styczeń 1942 r.; kierowca Zarządu NKWD-UWD Obwodu Kalinińskiego, styczeń 1942 r. – październik 1971 r.

Na emeryturze od października 1971 r., Kalinin.

Odznaczenia: cztery medale; odznaka „50 lat członkostwa w KPZS”.

Borisowiec Paweł Fiodorowicz

(ur. w 1891 r., wieś Baranowo, gubernia mińska – zm. 1950 r., Moskwa). Urodził się w rodzinie chłopa biedniaka (ojciec zmarł w 1909 r., matka – w 1900 r.). Białorusin. W partii komunistycznej od kwietnia 1925 r. (kandydat od lutego 1921 r.).

Wykształcenie: seminarium nauczycielskie, m. Nieśwież, gubernia mińska, 1912 r.; przyspieszone czteromiesięczne kursy

przy Aleksandryjskiej Szkole Wojskowej, Moskwa, 1916 r.; jeden semestr w Mińskim Instytucie Nauczycielskim, sierpień 1918 r. – styczeń 1919 r.; kursy wojskowe „Wystriel”, Moskwa, 1931 r.

Nauczyciel w szkole ludowej, wieś Suchlicze, powiat słucki, gubernia mińska, sierpień 1912 r. – sierpień 1914 r.

W armii: dowódca kompanii w 540. i 718. Pułku 120. Dywizji, Front Południowo-Zachodni, lipiec 1914 r. – marzec 1918 r.

Bezrobotny, stacja Awdiejewka, Pantielejewka, Jekaterinińska Linia Kolejowa, marzec 1918 r. – sierpień 1918 r.

W RKKA: pomocnik kierownika wojskowego w gubernialnym Komisariacie Wojskowym, Mińsk, styczeń 1919 r. – wrzesień 1919 r.; komisarz wojskowy w m. Syczewka, gubernia smoleńska, wrzesień 1919 r. – maj 1920 r.; inspektor okręgowego Komisarjatu Wojskowego, Noworosyjsk, maj 1920 r. – wrzesień 1920 r.; komisarz wojskowy w powiatowych komisariatach wojskowych wilejskim i mińskim, wrzesień 1920 r. – marzec 1921 r.; naczelnik okręgu terytorialnego Mińskiego Gubernialnego Komisariatu Wojskowego, marzec 1921 r. – maj 1922 r.; adiutant dowódcy jednostki specjalnego przeznaczenia, Mińsk, maj 1922 r. – wrzesień 1922 r.; pomocnik naczelnika wydziału w Mińskim Gubernialnym Komisariacie Wojskowym, wrzesień 1922 r. – wrzesień 1923 r.

W organach OGPU-NKWD-MWD: pomocnik naczelnika szkoły 12. i 14. Batalionu Wojsk Pogranicznych OGPU, Timkowicze, Zasław, Białoruska Socjalistyczna Republika Sowiecka, wrzesień 1923 r. – kwiecień 1924 r.; pomocnik oficera operacyjnego, oficer operacyjny komendantury 12. Oddziału Pogranicznego, Zasław, kwiecień 1924 r. – grudzień 1924 r.; komendant odcinka, dowódca grupy manewrowej 15. Oddziału Pogranicznego, Zasław, grudzień 1924 r. – grudzień 1929 r.; adiutant dowódcy 14. Oddziału Pogranicznego, Pleszczenice, Białoruska Socjalistyczna Republika Sowiecka, grudzień 1929 r. – wrzesień 1932 r.; naczelnik pionu naukowego 3. Szkoły Ochrony Pogranicza OGPU, Moskwa, wrzesień 1932 r. – lipiec 1933 r.; naczelnik sztabu 3. Kolejowej Brygady Wojsk OGPU–NKWD, Moskwa, lipiec 1933 r. – wrzesień 1934 r.; inspektor Wydziału Przygotowania Bojowego Zarządu

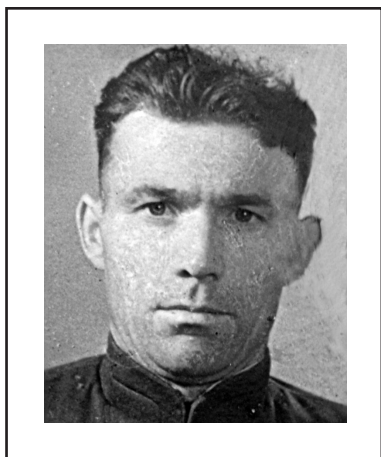
Ochrony Wewnętrznej Zarządu NKWD Obwodu Moskiewskiego, wrzesień 1934 r. – maj 1937 r.; starszy pomocnik naczelnika oddziału przygotowania bojowego Zarządu Wojsk Wewnętrznych NKWD Obwodu Moskiewskiego, maj 1937 r. – ? (wzm. z kwietnia 1938 r.); naczelnik Ostaszkowskiego Obozu NKWD dla Jeńców Wojennych, 19 września 1939 r. – 1940 r.; zastępca naczelnika ds. ochrony i odbywania kary w obozie NKWD–MWD dla jeńców wojennych nr 150, m. Griazowiec, obwód wołogodzki, 1941 r. – 6 lutego 1947 r. (wzm. z października 1945 r.); w związku z chorobą zwolniony do rezerwy 6 lutego 1947 r.

Dokumenty partyjne anulowane w związku ze śmiercią przez Moskiewski Komitet Miejski WKP(b), 8 kwietnia 1950 r.

Stopnie: podporucznik, 1916 r.; major, 8 kwietnia 1938 r. (wzm. z 1937 r., września 1939 r.)²³; podpułkownik (wzm. z października 1945 r., lutego 1947 r.).

Odznaczenia: Order Lenina, 21 lutego 1945 r.; Order Czerwonego Sztandaru, 15 stycznia 1945 r.; Order Czerwonej Gwiazdy, 2 czerwca 1945 r.; medal „20 lat RKKA”, 22 lutego 1938 r.

Burda Timofiej Dmitrijewicz

(ur. w 1908 r., wieś Drobinowka, rejon nowosanzarski, obwód połtawski – zm. w styczniu 1974 r., Charków). Urodził się w rodzinie chłopa. Ukraińiec. Nie należał do WLKSM. W partii komunistycznej od lipca 1947 r. (kandydat na członka, kwiecień 1945 r.). Był kandydatem na członka WKP(b) w latach 1932–1934, został automatycznie usunięty przez

²³ Przedstawiony do awansu na stopień kapitana BP w marcu 1940 r., ale w rozkazie NKWD ZSRS nr 534 z 17 marca 1940 r. nie ma o nim mowy.

organizację partyjną milicji obwodowej w związku z utratą legitymacji kandydata.

Wykształcenie: pięć klas niepełnej szkoły średniej, Charków, 1940 r.

Pastuch u kułaka Diechtiara, wieś Krutaja Bałka, rejon nowosanzarski, kwiecień 1917 r. – kwiecień 1924 r.; pracował w gospodarstwie ojca, Drobinowka, kwiecień 1924 r. – listopad 1930 r.

W RKKK: czerwonoarmista w 135. Pułku Strzeleckim, Kijów, listopad 1930 r. – grudzień 1932 r.

W organach milicji i NKWD-NKGB-MGB-MWD: starszy milicjant Zarządu Milicji Robotniczo-Chłopskiej (URKM²⁴) Obwodu Charkowskiego, grudzień 1932 r. – styczeń 1936 r.; strażnik komendantury Zarządu NKWD Obwodu Charkowskiego, 18 stycznia 1936 r. – 2 sierpnia 1937 r.; nadzorca więzienia wewnętrznego Zarządu NKWD Obwodu Charkowskiego, 2 sierpnia 1937 r. – 2 marca 1938 r.; starszy nadzorca więzienia wewnętrznego Zarządu NKWD Obwodu Charkowskiego, 2 marca 1938 r. – 26 października 1939 r.; starszy korpusu więzienia Zarządu NKWD Obwodu Charkowskiego, 26 października 1939 r. – 13 kwietnia 1941 r.; starszy korpusu więzienia wewnętrznego Zarządu NKGB Obwodu Charkowskiego, 13 kwietnia 1941 r. – 12 września 1941 r.; pomocnik naczelnika więzienia Zarządu NKWD Obwodu Charkowskiego, Kupiansk, wrzesień 1941 r. – lipiec 1942 r.; pomocnik naczelnika więzienia Zarządu NKWD, Stalingrad, lipiec 1942 r. – sierpień 1942 r.; pomocnik naczelnika więzienia NKWD, Engels, sierpień 1942 r. – wrzesień 1942 r.; komendant poprawczej kolonii pracy NKWD nr 6, Kirow, wrzesień 1942 r. – wrzesień 1943 r.; dyżurny pomocnik naczelnika więzienia Zarządu MGB Obwodu Charkowskiego, wrzesień 1943 r. – marzec 1953 r. (wzm. z 1951 r.); pomocnik naczelnika więzienia Zarządu MWD Obwodu Charkowskiego, marzec 1953 r. – wrzesień 1956 r. Zwolniony na emeryturę 7 stycznia 1959 r.

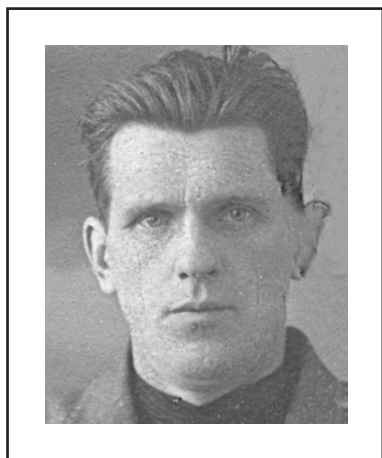
²⁴ Z ros. *Uprawlenije rabocze-kriestjanskoj milicji* (przyp. tłum.).

Emeryt, Charków, wrzesień 1956 r. – październik 1958 r.; funkcjonariusz WOCHR²⁵ (straży przemysłowej), Charków, październik 1958 r. – lipiec 1966 r.; funkcjonariusz ochrony w zakładach „Kommunar”, Charków, lipiec 1966 r. – styczeń 1974 r.

Stopień: lejtnant (wzm. z 1951 r.).

Odznaczenia: Order Czerwonego Sztandaru, 1 czerwca 1951 r.; Order Czerwonej Gwiazdy, 30 kwietnia 1946 r.; medal „Za zasługi bojowe”, 19 stycznia 1945 r.; cztery inne medale.

Cikulin (Cykulin²⁶) Michaił Wasiljewicz

(ur. w 1903 r., wieś Ozieriecko, powiat twerski, gubernia twerska – zm. w sierpniu 1988 r., Kalinin). Urodził się w rodzinie robotnika. Rosjanin. Nie należał do WLKSM. W partii komunistycznej od marca 1941 r. (kandydat od grudnia 1939 r.).

Wykształcenie: szkoła wiejska, Ozieriecko, 1916 r.

Murarz w przedsiębiorstwie budowlanym, Klin, maj 1924 r. – listopad 1924 r.; murarz w zakładach cementowych, Podolsk, listopad 1924 r. – grudzień 1929 r.; na kursach dla ślusarzy przy zakładzie budowy wagonów, Twer, grudzień 1929 r. – listopad 1930 r.; strażak służby ochrony przeciwpożarowej w zakładzie budowy

²⁵ Z ros. *Wojska wnutriennej ochrany Riespubliki* – Wojska Ochrony Wewnętrznej Republiki – wchodzące w skład NKWD wojska pełniące funkcje dozоровe, w praktyce zajmowały się ochroną miejsc odosobnienia (przyp. red.).

²⁶ W 1974 r. legitymacja partyjna według nowego wzoru została wydana na nazwisko Cykulin na podstawie pisowni nazwiska w dowodzie.

wagonów, Twer, listopad 1930 r. – grudzień 1931 r.; nie pracował, Kalinin, grudzień 1931 r. – marzec 1932 r.

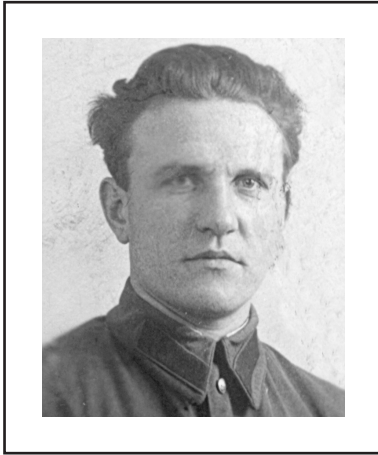
~~W organach OGPU-NKWD-NKGB-MGB-MWD-KGB:~~ pracownik więzienia sektora operacyjnego GPU–NKWD, Kalinin, 14 marca 1932 r. – luty 1935 r.; pracownik wydziału więziennego Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, luty 1935 r. – maj 1937 r.; nadzorca, starszy nadzorca więzienia wewnętrznego Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, maj 1937 r. – wrzesień 1938 r.; strażnik komendantury AChO Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, wrzesień 1938 r. – luty 1939 r.; nadzorca, starszy nadzorca więzienia wewnętrznego Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, luty 1939 r. – październik 1941 r.; starszy nadzorca więzienia wewnętrznego Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, grudzień 1941 r. – maj 1943 r.; starszy nadzorca więzienia wewnętrznego Zarządu NKGB–MGB Obwodu Kalinińskiego, maj 1943 r. – marzec 1953 r.; starszy nadzorca więzienia wewnętrznego Zarządu MWD Obwodu Kalinińskiego, marzec 1953 r. – kwiecień 1954 r.; starszy nadzorca więzienia Zarządu KGB Obwodu Kalinińskiego, kwiecień 1954 r. – maj 1955 r.; nadzorca więzienia nr 1, Kalinin, maj 1955 r. – sierpień 1955 r.; starszy bloku więzienia nr 1, Kalinin, sierpień 1955 r. – kwiecień 1958 r.

Emeryt, Kalinin, kwiecień 1958 r. – maj 1958 r.; przyjmujący w bazie obuwniczej „Gławobuwrtorg”, Kalinin, maj 1958 r. – kwiecień 1959 r.; palacz w Instytucie Naukowo-Badawczym Wojsk Ochrony Przeciwlotniczej, kwiecień 1959 r. – maj 1959 r.; pomocnik naczelnika ochrony przeciwpożarowej Instytutu Naukowo-Badawczego Wojsk Ochrony Przeciwlotniczej, maj 1959 r. – grudzień 1969 r.; pomocnik naczelnika ochrony przeciwpożarowej jednostki wojskowej nr 03444, Armia Sowiecka, styczeń 1970 r. – kwiecień 1970 r.; spedytor otwartej jednostki medyczno-sanitarnej nr 1, Kalinin, kwiecień 1970 r. – kwiecień 1971 r., od kwietnia 1971 r. emeryt, Kalinin.

Stopień: starszyna (wzm. z 1954 r.).

Odznaczenia: Order Czerwonego Sztandaru, 5 listopada 1954 r.²⁷; Order Czerwonej Gwiazdy, 21 maja 1947 r.; dziewięć medali.

Cukanow Aleksiej Iljicz

(ur. w 1907 r., Kołomna, gubernia moskiewska – zm. w czerwcu 1975 r., Kalinin). Urodził się w rodzinie robotnika. Rosjanin. Należał do WLKSM w latach 1924–1931. W partii komunistycznej od listopada 1937 r. (kandydat od września 1931 r.).

Wykształcenie: trzyklasowa szkoła miejska, Kołomna, 1918 r. Podopieczny oddziału powietrznego sił morskich Floty Bałtyckiej, Piotrograd, czerwiec 1920 r. – kwiecień 1923 r.; robotnik niewykwalifikowany w sowchozie zakładów Wozduchofłotu, wieś Wołowicze, powiat kołomieński, kwiecień 1923 r. – marzec 1924 r.; tokarz w zakładach produkcyjnych Wozduchofłotu, Kołomna, marzec 1924 r. – czerwiec 1927 r.; tokarz w państwowych artyleryjskich zakładach remontowych, Kołomna, czerwiec 1927 r. – luty 1929 r.; tokarz w Kołomieńskich Zakładach Budowy Parowozów, luty 1929 r. – październik 1929 r.

W **RKKA:** pomocnik kierownika magazynu 1. Brygady Powietrznej, Krasnogwardiejsk, obwód leningradzki, październik 1929 r. – listopad 1931 r.

²⁷ Order Czerwonego Sztandaru nie został wymieniony w ankiecie rejestracyjnej członka KPZS wypełnianej podczas wymiany legitymacji partyjnej w 1974 r.

Tokarz w Kołomieńskich Zakładach Narkomatu Przemysłu Ciężkiego, listopad 1931 r. – luty 1932 r.

~~W organach OGPU-NKWD-NKGB-MGB-MWD-KGB~~ kurier 2. kategorii Kołomieńskiego Wydziału Rejonowego GPU, p.o. szefa spedycji Kołomieńskiego Rejonowego Wydziału Miejskiego GPU, 2 kwietnia 1932 r. – 1 grudnia 1933 r.; naczelnik wydziału łączności Wyszniwołockiego Wydziału Rejonowego GPU–NKWD, 1 grudnia 1933 r. – 4 października 1937 r.; pomocnik naczelnika Wydziału Łączności Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, 4 października 1937 r. – 29 maja 1938 r.; naczelnik Wydziału Łączności Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, 29 maja 1938 r. – październik 1939 r.; naczelnik więzienia wewnętrznego UGB Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, październik 1939 r. – wrzesień 1940 r. (wzm. z 25 stycznia 1940 r.); naczelnik Wydziału AChO Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, wrzesień 1940 r. – maj 1943 r.; zastępca naczelnika Wydziału Administracyjno-Gospodarczo-Finansowego (AChFO²⁸) Zarządu NKGB Obwodu Kalinińskiego, maj 1943 r. – 28 września 1944 r.; zastępca naczelnika AChO, naczelnik więzienia wewnętrznego Zarządu NKGB–MGB Obwodu Wielkołuckiego, 28 września 1944 r. – kwiecień 1953 r.; naczelnik więzienia wewnętrznego Zarządu MWD Obwodu Wielkołuckiego, kwiecień 1953 r. – kwiecień 1954 r.; naczelnik ChoZO Zarządu KGB Obwodu Wielkołuckiego, kwiecień 1954 r. – grudzień 1957 r.

Naczelnik Wydziału Administracyjno-Gospodarczego Zakładów Radiowych, Wielkie Łuki, grudzień 1957 r. – kwiecień 1962 r.; emeryt, Kalinin, kwiecień 1962 r. – październik 1963 r.; komendant domu kultury dla uczniów szkół zawodowo-technicznych, Kalinin, październik 1963 r. – wrzesień 1965 r.; emeryt, Kalinin, wrzesień 1965 r. – styczeń 1967 r.; technik-dozorca administracji domów nr 7, Kalinin, styczeń 1967 r. – czerwiec 1968 r.; emeryt, Kalinin, czerwiec 1968 r. – wrzesień 1968 r.; operator węzła ciepłego administracji domów nr 9, Kalinin, wrzesień 1968 r. – kwiecień 1969 r.; emeryt, Kalinin, kwiecień 1969 r. – październik

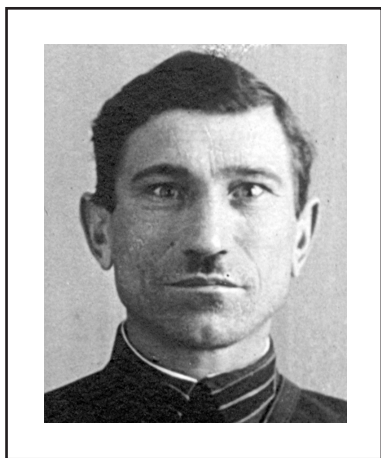
²⁸ Z ros. *Administratiwno-choziajstwiennie-finansowyj otdiel* (przyp. tłum.).

1969 r.; operator węzła ciepłego administracji domów nr 9, Kalinin, październik 1969 r. – kwiecień 1970 r.; emeryt, Kalinin, kwiecień 1970 r. – wrzesień 1970 r.; operator administracji domów nr 9, Kalinin, wrzesień 1970 r. – maj 1971 r.; emeryt, Kalinin, maj 1971 r. – wrzesień 1971 r.; operator administracji domów nr 9, Kalinin, wrzesień 1971 r. – maj 1972 r.; od maja 1972 r. emeryt, Kalinin.

Stopień: podpułkownik (wzm. z czerwca 1952 r.).

Odznaczenia: Order Czerwonego Sztandaru, 23 maja 1952 r.; Order Czerwonej Gwiazdy, 4 grudnia 1945 r.; medal „Za zasługi bojowe”, 19 stycznia 1945 r.; trzy inne medale.

Czużajkin Iwan Matwiejewicz

(ur. w 1895 r., wieś Chołmanka, powiat nikołajewski, gubernia samarska – zm. w 1967 r., Smoleńsk). Urodził się w rodzinie chłopa. Rosjanin. Nie należał do WLKSM. W partii komunistycznej od czerwca 1930 r. (kandydat od grudnia 1929 r.).

Wykształcenie: samouk.

Pracował jako parobek u kułaka, wieś Fiodotowo, powiat nikołajewski, marzec 1912 r. – maj 1915 r.

W armii: szeregowy 138. Rezerwowego Batalionu 73. Rezerwowego Pułku Kawalerii 11. Uralskiego Pułku Kawalerii, maj 1915 r. – styczeń 1918 r.

Pracował w swoim gospodarstwie, Chołmanka, styczeń 1918 r. – maj 1918 r.

W RKKK: czerwonooarmista 22. Dywizji Strzeleckiej, maj 1918 r. – lipiec 1921 r.

Robotnik niewykwalifikowany transportu miejskiego, Smoleńsk, sierpień 1921 r. – październik 1935 r.

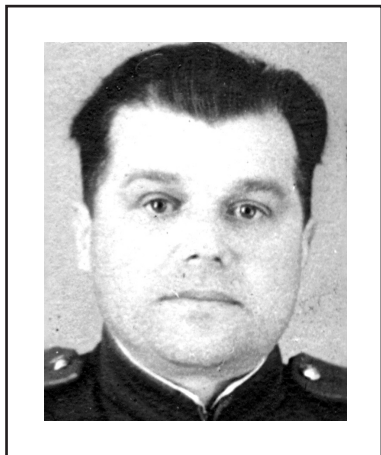
W organach NKWD-NKGB-MGB: młodszy nadzorca Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego, październik 1935 r. – maj 1939 r.; starszy nadzorca więzienia Zarządu NKWD–NKGB Obwodu Smoleńskiego, maj 1939 r. – lipiec 1941 r.; starszy nadzorca więzienia Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego, Wiaźma, lipiec 1941 r. – październik 1941 r.; funkcjonariusz milicji wydziału rejonowego NKWD, wieś Makancze, obwód semipałatyński, październik 1941 r. – sierpień 1942 r.; dyżurny w biurze przepustek Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego, Kondrowo, sierpień 1942 r. – wrzesień 1943 r.; pracownik Zarządu NKGB–MGB Obwodu Smoleńskiego, wrzesień 1943 r. – czerwiec 1951 r.

Emeryt, Smoleńsk, od czerwca 1951 r. Dokumenty partyjne anulowane 23 stycznia 1968 r. przez Smoleński Komitet Obwodowy w związku ze śmiercią. Pochowany na cmentarzu Tichwińskim w Smoleńsku.

Stopień: młodszy lejtnant (wzm. z 1949 r.).

Odznaczenia: Order Czerwonej Gwiazdy, 25 lipca 1949 r.; medal „Za zasługi bojowe”, 19 stycznia 1945 r.; jeden inny medal.

Dawydow Mitrofan Jelisiejewicz

(ur. w 1911 r., wieś Bowka, powiat bychowski, gubernia mohylewska – zm. we wrześniu 1990 r., Smoleńsk). Urodził się w rodzinie chłopa. Białorusin. Nie należał do WLKSM. W partii komunistycznej od listopada 1942 r. (kandydat od stycznia 1940 r.).

Wykształcenie: sześć klas niepełnej szkoły średniej, Bowka, 1924 r.

Parobek u kułaków Sidorczenkowa i Łaczewa, chutor Azariczi, wieś Bowka, kwiecień 1923 r. – kwiecień 1926 r.; pastuch wspólnego stada, Zielonaja, powiat bychowski, kwiecień 1926 r. – listopad 1926 r.; pracował w gospodarstwie swoich krewnych, Zielonaja, listopad 1926 r. – kwiecień 1927 r.; robotnik niewykwalifikowany w zakładach torfowych „Leninskij Szlach”, rejon bychowski, kwiecień 1927 r. – kwiecień 1929 r.; robotnik niewykwalifikowany w zakładach torfowych „Czerwonyj Biełorus”, rejon bychowski, kwiecień 1929 r. – kwiecień 1930 r.; robotnik niewykwalifikowany w zakładach torfowych „Bolszewik”, Homel, kwiecień 1930 r. – lipiec 1930 r.; kołchoźnik w kołchozie „Czerwonyj Stiaż”, Bowka, sierpień 1930 r. – październik 1933 r.

W RKKA: czerwonoarmista 190. Pułku Strzeleckiego 64. Dywizji Strzeleckiej, październik 1933 r. – październik 1935 r.

Robotnik niewykwalifikowany w artelu „Metallist”, Bychow, październik 1935 r. – październik 1936 r.

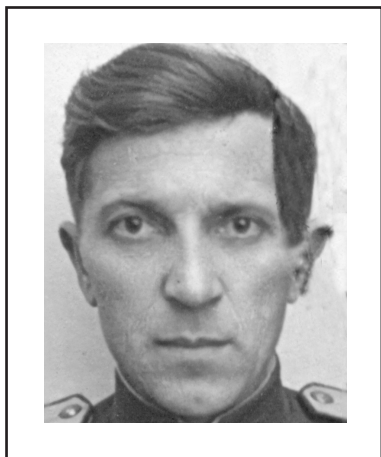
W organach NKWD-MWD: nadzorca więzienia nr 1 Zarządu NKWD Obwodu Zachodniego/Obwodu Smoleńskiego, 10 paź-

dziennika 1936 r. – lipiec 1941 r.; nadzorca więzienny, Wiaźma, lipiec 1941 r. – październik 1941 r.; nadzorca więzienia specjalnego NKWD, Kazań, październik 1941 r. – październik 1944 r.; dyżurny pomocnik naczelnika więzienia nr 6 Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego, m. Syczowka, październik 1944 r. – czerwiec 1945 r.; słuchacz szkoły NKWD, Włodzimierz, czerwiec 1945 r. – styczeń 1946 r.; dyżurny pomocnik naczelnika więzienia nr 4 Zarządu NKWD–MWD Obwodu Smoleńskiego, m. Rosław, styczeń 1946 r. – maj 1946 r.; naczelnik więzienia nr 4 Zarządu MWD Obwodu Smoleńskiego, Rosław, maj 1946 r. – czerwiec 1953 r.; pomocnik naczelnika więzienia nr 2 Zarządu MWD Obwodu Smoleńskiego, Syczowka, czerwiec 1953 r. – kwiecień 1955 r.; inspektor oddziału służby Wydziału Milicji przy Kolei Kalinińskiej, Smoleńsk, 1 kwietnia 1955 r. – grudzień 1956 r.; inspektor służby milicji liniowego wydziału milicji, Smoleńsk, grudzień 1956 r. – sierpień 1958 r.; dowódca plutonu, inspektor, dyżurny liniowego wydziału milicji, Smoleńsk, sierpień 1958 r. – marzec 1960 r. Emeryt, Smoleńsk, marzec 1960 r. – lipiec 1960 r.; komendant Zarządu Spraw Wewnętrznych Smoleńskiego Obwodowego Komitetu Wykonawczego, lipiec 1960 r. – styczeń 1961 r.; zastępca głównego lekarza szpitala nr 3 ds. administracyjno-gospodarczych, Smoleńsk, styczeń 1961 r. – czerwiec 1976 r.; emeryt, Smoleńsk, czerwiec 1976 r. – grudzień 1976 r.; kontroler pracy w zakładach „Kristall”, Smoleńsk, grudzień 1976 r. – maj 1981 r.; emeryt od maja 1981 r., Smoleńsk.

Stopnie: starszyna (wzm. z 1944 r.); młodszy lejtnant, 12 stycznia 1946 r.; starszy lejtnant (wzm. z 1955 r.).

Odnaczenia: medal „Za zasługi bojowe”, 12 maja 1945 r. (medal wręczony w Smoleńsku, 27 stycznia 1947 r.); sześć innych medali.

Diewiatłow Aleksiej Grigorjewicz

(ur. w 1909 r., wieś Ozierki, powiat biełowski, gubernia kurska – zm. ?). Urodził się w rodzinie chłopa średniaka. Rosjanin. Należał do WLKSM w latach 1932–1940. W partii komunistycznej od stycznia 1946 r. (kandydat od lutego 1940 r.).

Wykształcenie: siedem klas wieczorowej szkoły ogólnokształcącej, Kamieniec Podolski, 1951 r.

Pracował w gospodarstwie rodziców, wieś Ozierki, 1922 r. – styczeń 1930 r.; kołchoźnik w kołchozie „Nowyj Put’”, wieś Ozierki, styczeń 1930 r. – październik 1931 r.

W RKKA: czerwonooarmista, kursant, młodszy dowódca pułku szkoleniowego, Staryje Dorogi, Białoruska Socjalistyczna Republika Sowiecka, październik 1931 r. – listopad 1934 r.

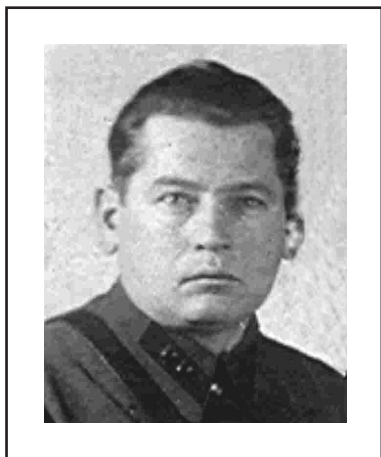
W organach NKWD: milicjant dywizji służby patrolowej URKM Zarządu NKWD Obwodu Charkowskiego, listopad 1934 r. – 26 lutego 1936 r.; strażnik komendantury Zarządu NKWD Obwodu Charkowskiego, 26 lutego 1936 r. – 1 marca 1938 r.; starszy nadzorca więzienia śledczego Zarządu NKWD Obwodu Charkowskiego, 1 marca 1938 r. – ?; starszy nadzorca korpusu więzienia wewnętrznego Zarządu NKWD Obwodu Charkowskiego, ? – lipiec 1940 r.; dyżurny pomocnik naczelnika więzienia nr 1 Zarządu NKWD Obwodu Czerniowieckiego, lipiec 1940 r. – czerwiec 1941 r.; dyżurny biura przepustek Wydziału Komendantury Zarządu NKWD Obwodu Charkowskiego, Kupiańsk, Stalingrad, czerwiec 1941 r. – sierpień 1942 r.; dyżurny pomocnik naczelnika więzienia nr 1

Zarządu NKWD Obwodu Omskiego, sierpień 1942 r. – wrzesień 1943 r.; dyżurny pomocnik naczelnika więzienia nr 2 Zarządu NKWD Obwodu Omskiego, wrzesień 1943 r. – 1944 r.; dyżurny pomocnik naczelnika więzienia nr 2 Zarządu NKWD–MWD Obwodu Kamieniecko-Podolskiego, 1944 r. – czerwiec 1953 r.; naczelnik pionu gospodarczego więzienia nr 3, m. Izaśław, czerwiec 1953 r. – październik 1953 r.; dyżurny pomocnik naczelnika więzień nr 3 i nr 2 Zarządu MWD Obwodu Chmielnickiego w Izaśławiu od października 1953 r. (wzm. z listopada 1954 r.). Zwolniony 13 listopada 1958 r. z funkcji naczelnika służby nadzoru Izaśławskiej Dziecięcej Poprawczej Kolonii Pracy Zarządu MWD Obwodu Chmielnickiego. Do archiwum nie trafiła karta ewidencyjna członka KPZS według wzoru z 1973 r.

Stopnie: lejtnant (wzm. z 1954 r.); starszy lejtnant służby wewnętrznej, 27 maja 1958 r.

Odznaczenia: Order Czerwonego Sztandaru, 25 czerwiec 1954 r.; Order Czerwonej Gwiazdy, 6 sierpnia 1949 r.; cztery medale.

Dmitrijew Aleksandr Dmitrijewicz

(ur. 26 sierpnia 1896 r., wieś Kachnowo, powiat ostrowski, gubernia pskowska – zm. w 1953 r., Moskwa). Urodził się w rodzinie chłopca biedniaka. Rosjanin. Nie należał do WLKSM. W partii komunistycznej od czerwca 1928 r. (kandydat od września 1927 r.). Był członkiem partii w latach 1919–1920, skreślony automatycznie (ze względów proceduralnych).

Wykształcenie: trzyletnia szkoła wiejska, Kachnowo, 1909 r.

W armii: szeregowy 198. Rezerwowego Pułku Piechoty, Kołonna, sierpień 1915 r. – styczeń 1916 r.; szeregowy Górskiego Konnego Dywizjonu Artyleryjskiego „Orzeł”, styczeń 1916 r. – luty 1916 r.; szeregowy 1. Rezerwowej Brygady Artyleryjskiej, Moskwa, luty 1916 r. – kwiecień 1918 r.

W RKKA: pomocnik kierowcy kolumny samochodowej sztabu Moskiewskiego Okręgu Wojskowego, kwiecień 1918 r. – maj 1918 r.; kierowca 3. Armijnego Samochodowego Oddziału Sanitarnego, 5. Armia Frontu Wschodniego, 15. Armia Frontu Zachodniego, 28 maja 1918 r. – październik 1920 r.; kierowca 17. punktu samochodowego oddziału sanitarnego Głównego Wojskowego Zarządu Sanitarnego, Moskwa, październik 1920 r. – luty 1921 r.; kierowca 17. punktu oddziału sanitarnego, Soczi, luty 1921 r. – październik 1921 r.; kierowca sztabu Moskiewskiego Okręgu Wojskowego, październik 1921 r. – październik 1923 r.; kierowca zarządu politycznego Moskiewskiego Okręgu Wojskowego, październik 1923 r. – marzec 1924 r.

Bezrobotny, Moskwa, marzec 1924 r. – sierpień 1924 r.; kierowca 2. Rosyjskiego Stowarzyszenia Pracy Odpowiedzialnej, Moskwa, sierpień 1924 r. – wrzesień 1925 r.; kierowca Biura Budowlanego Rady Dzielnicy Sokoł, Moskwa, październik 1925 r. – kwiecień 1927 r.; kierowca Mossowietu (Moskiewskiej Rady Miejskiej), kwiecień 1927 r. – lipiec 1932 r.

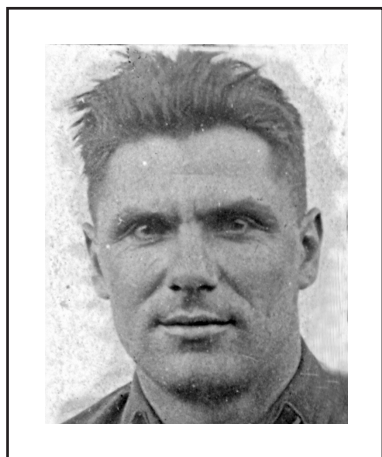
W organach OGPU-NKWD-NKGB-MGB: kierowca 1. garażu AChU OGPU – AChU NKWD ZSRS, 2 lipca 1932 r. – 1941 r.; dyżurny bazy samochodowej AChU NKWD ZSRS (wzm. z 1 kwietnia 1932 r.); kierowca bazy samochodowej NKWD ZSRS (wzm. z grudnia 1938 r.); pracownik do zadań specjalnych Wydziału Komendanckiego ChOZU NKWD ZSRS, 13 sierpnia 1941 r. – 15 maja 1943 r.; pracownik do zadań specjalnych Wydziału Komendanckiego AChFU NKGB-MGB ZSRS, 15 maja 1943 r. – 6 lipca 1946 r.; naczelnik grupy Wydziału Komendanckiego AChFU MGB ZSRS, 6 lipca 1946 r. – 12 grudnia 1946 r.; naczelnik grupy Wydziału Komendanckiego Zarządu Administracyjnego MGB

ZSRS, 12 grudnia 1946 r. – czerwiec 1950 r.; zwolniony do rezerwy 9 czerwca 1950 r. Dokumenty partyjne zostały anulowane przez Moskiewski Miejski Komitet Partyjny KPZS 2 listopada 1953 r. w związku ze śmiercią.

Stopnie: sierżant BP, 21 stycznia 1938 r.; lejtnant BP, 17 marca 1940 r. (awansowany ze stopnia sierżanta); starszy lejtnant BP, 6 listopada 1942 r.; major BP, 11 lutego 1943 r.; podpułkownik (wzm. z 9 czerwca 1950 r.).

Odznaczenia: Order Czerwonego Sztandaru, 21 maja 1947 r.; Order Czerwonego Sztandaru Pracy, 20 września 1943 r.; dwa Ordery Czerwonej Gwiazdy, 19 grudnia 1937 r. i 3 listopada 1944 r.; trzy medale.

Doronin Filipp Iwanowicz

(ur. w 1902 r., wieś Prochodnoje, powiat koroczański, gubernia kurska – zm. w październiku 1979 r., Charków). Urodził się w rodzinie chłopa. Rosjanin. Należał do WLKSM w latach 1924–1927. W partii komunistycznej od marca 1929 r. (kandydat od listopada 1927 r.).

Wykształcenie: dwie klasy szkoły wiejskiej, Prochodnoje, 1914 r.

Parobek u kułaków, chutor Prutki, gmina koroczańska, czerwiec 1914 r. – maj 1924 r.

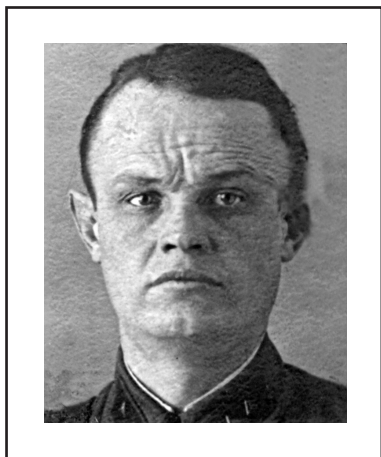
W wojskach pogranicznych i organach GPU-OGPU-NKWD-NKGB-MGB-MWD-KGB: czerwonoarmista w 24. Oddziale Pogranicznym, 5 maja 1924 r. – marzec 1926 r.; kurier GPU, Charków,

marzec 1926 r. – lipiec 1926 r.; kurier w Sinielnikowskim Wydziale Rejonowym GPU, lipiec 1926 r. – wrzesień 1926 r.; kurier w wydziale okręgowym GPU, Artiomowsk, wrzesień 1926 r. – grudzień 1930 r.; naczelnik łączności w Kramatorskim Wydziale Miejskim GPU, grudzień 1930 r. – marzec 1934 r.; słuchacz kursów dla zastępców naczelników wydziałów politycznych ds. działalności OGPU w stacjach maszynowo-tractorowych, Charków, marzec 1934 r. – czerwiec 1934 r.; pomocnik oficera operacyjnego Kramatorskiego Wydziału Miejskiego NKWD, czerwiec 1934 r. – styczeń 1935 r.; kurier wydziału rejonowego NKWD, wieś Nowaja Wodołaga, obwód charkowski, styczeń 1935 r. – maj 1938 r.; dyżurny pomocnik naczelnika więzienia UGB Zarządu NKWD Obwodu Charkowskiego, maj 1938 r. – październik 1939 r.; naczelnik więzienia wewnętrznego UGB Zarządu NKWD Obwodu Charkowskiego, październik 1939 r. – październik 1941 r.; naczelnik więzienia wewnętrznego Zarządu NKWD Obwodu Charkowskiego, Kupiańsk, październik 1941 r. – czerwiec 1942 r.; naczelnik więzienia ogólnego NKWD, Ufa, lipiec 1942 r. – wrzesień 1943 r.; naczelnik więzienia wewnętrznego Zarządu NKGB–MGB Obwodu Charkowskiego, październik 1943 r. – sierpień 1946 r.; naczelnik więzienia wewnętrznego Zarządu MGB Obwodu Lwowskiego, sierpień 1946 r. – grudzień 1949 r.; naczelnik oddziału Zarządu MGB–MWD Obwodu Charkowskiego, grudzień 1949 r. – kwiecień 1954 r.; naczelnik więzienia wewnętrznego Zarządu KGB Obwodu Charkowskiego, kwiecień 1954 r. – październik 1955 r. Emeryt, Charków, październik 1955 r. – listopad 1956 r.; stróż w służbie ochrony, Charków, listopad 1956 r. – maj 1957 r.; naczelnik rejonu ochrony zarządu ochrony, Charków, maj 1957 r. – kwiecień 1960 r.; dyżurny oddziału służby ochrony przy rejonowym wydziale spraw wewnętrznych dzielnicy Kijewskij w Charkowie, kwiecień 1960 r. – styczeń 1969 r.; emeryt od stycznia 1969 r., Charków.

Stopień: major (wzm. z 1954 r.).

Odznaczenia: Order Lenina, 24 listopada 1950 r.; dwa Ordery Czerwonego Sztandaru, 19 stycznia 1945 r., 5 listopada 1954 r.; pięć medali.

Fadiejew Aleksandr Michajłowicz

(ur. w 1910 r., wieś Żołtikowo, powiat twerski, gubernia twerska – zm. 1956 r., Kalinin). Urodził się w rodzinie chłopa biedniaka. Rosjanin. Należał do WLKSM w latach 1933–1939. W partii komunistycznej od marca 1941 r. (kandydat od października 1939 r.).

Wykształcenie: cztery klasy szkoły wiejskiej, Żołtikowo, 1922 r. Specjalista ds. silników w truscie „Kalininstroj”, maj 1930 r. – listopad 1932 r.

W wojskach i organach OGPU-NKWD-NKGB-MGB: czerwonarmista, dowódca oddziału samodzielnej zmotoryzowanej dywizji strzelców zmotoryzowanych specjalnego przeznaczenia przy OGPU–NKWD, Moskwa, listopad 1932 r. – styczeń 1935 r.; pracownik AChO Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, styczeń 1935 r. – luty 1937 r.; starszy nadzorca Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, luty 1937 r. – lipiec 1937 r.; nadzorca 1. kategorii więzienia nr 1 NKWD, Kalinin, lipiec 1937 r. – styczeń 1938 r.; starszy nadzorca więzienia nr 1 NKWD, Kalinin, styczeń 1938 r. – marzec 1941 r.; starszy nadzorca więzienia wewnętrznego Zarządu NKGB Obwodu Kalinińskiego, marzec 1941 r. – czerwiec 1941 r.; pomocnik naczelnika więzienia wewnętrznego Zarządu NKGB–NKWD Obwodu Kalinińskiego, czerwiec 1941 r. – maj 1943 r.; dyżurny pomocnik więzienia wewnętrznego Zarządu NKGB–MGB Obwodu Kalinińskiego, maj 1943 r. – kwiecień 1948 r.; dyżurny komendant oddziału administracyjnego AChO Zarządu MGB Obwodu Kalinińskiego, kwiecień 1948 r. – 15 września 1950 r.; zwolniony 15 września 1950 r. w związku z chorobą.

Emeryt od października 1950 r., Kalinin. Dokumenty partyjne anulowane przez Kaliniński Komitet Obwodowy KPZS, 22 marca 1956 r. w związku ze śmiercią.

Stopień: młodszy lejtnant BP (wzm. z 1945 r., 15 września 1950 r.).

Odznaczenia: medal „Za zasługi bojowe”, 19 stycznia 1945 r.; trzy inne medale.

Fieldman Iwan Iwanowicz

(ur. 10 maja 1893 r., powiat tal-seński, gubernia kurlandzka – zm. 8 marca 1954 r., Moskwa). Urodził się w rodzinie ogrodnika. Łotysz. W partii komunistycznej od listopada 1930 r.

Wysztalcenie: cztery klasy szkoły realnej w Rydze, 1908 r.

Uczeń ślusarza w warsztatach telegraficznych, stacja Tornberg, Ryga, czerwiec 1909 r. – czerwiec 1911 r.; ślusarz w fabryce sukieniczej „Tekstil”, Ryga, czerwiec 1911 r. – luty 1914 r.; ślusarz w zakładach wyrobów gumowych „Prowodnik”, Ryga, luty 1914 r. – wrzesień 1915 r.; monter, kierowca w laboratorium spółki akcyjnej „Russko-kraska”, Moskwa, wrzesień 1915 r. – wrzesień 1918 r.

W RKKA: kierowca pułku specjalnego przeznaczenia, Moskwa, Kursk, Woroneż, 15 września 1918 r. – kwiecień 1919 r.; kierowca wydawnictwa WCIK, Moskwa, maj 1919 r. – styczeń 1920 r.; kierowca w przedsiębiorstwie wojskowego transportu

samochodowego (Wojenawtotransport), Moskwa, styczeń 1920 r. – 1921 r.; kierowca 103. Oddziału Samochodów Ciężarowych, Kokczetaw, 1921 r. – październik 1921 r.; kierowca 64. Oddziału Samochodów Ciężarowych, Moskwa, październik 1921 r. – 1 października 1923 r.

Bezrobotny zarejestrowany w urzędzie pracy, Moskwa, październik 1923 r. – maj 1924 r.; kierowca wydziału administracyjnego Mossowietu (Moskiewskiej Rady Miejskiej), kierowca Moskiewskiego Wydziału Kryminalnego, maj 1924 r. – czerwiec 1927 r.

W organach OGPU-NKWD-NKGB-MGB: kierowca garażu w wydziale łączności OGPU–NKWD, Moskwa, 1 czerwca 1927 r. – 29 sierpnia 1934 r.; kierowca garażu nr 1 Wydziału łączności AChU NKWD ZSRS, 29 sierpnia 1934 r. – 4 lipca 1938 r. (wzm. z 19 grudnia 1936 r.); kierowca bazy samochodowej nr 1 Wydziału Samochodowego AChU NKWD ZSRS, 1 lipca 1938 r. – 13 sierpnia 1941 r.; funkcjonariusz do zadań specjalnych Wydziału Komendanckiego ChOZU NKWD ZSRS, 13 sierpnia 1941 r. – 15 maja 1943 r.; funkcjonariusz do zadań specjalnych Wydziału Komendanckiego AChFU NKGB–MGB ZSRS, 15 maja 1943 r. – 6 lipca 1946 r.; naczelnik grupy Wydziału Komendanckiego AChFU MGB ZSRS, 6 lipca 1946 r. – 12 grudnia 1946 r.; naczelnik grupy Wydziału Komendanckiego Zarządu Administracyjnego (*Uprawdielełmi*) MGB ZSRS, 12 grudnia 1946 r. – 20 maja 1949 r.; zwolniony do rezerwy 20 maja 1949 r. ze względu na stan zdrowia.

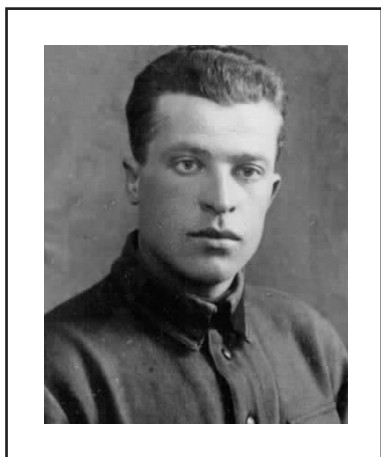
Od 1 czerwca 1949 r. emeryt (przyznano mu emeryturę 2322 rubli miesięcznie i jednorazową wypłatę zasiłku 10 800 rubli). Był inwalidą 2. grupy (nadciśnienie tętnicze). Zmarł 8 marca 1954 r. w Moskwie. Przyczyna śmierci – choroba niedokrwienna serca.

Stopnie: sierżant BP, 19 grudnia 1936 r.; lejtnant BP, 7 lipca 1937 r. (awansowany ze stopnia sierżanta BP); starszy lejtnant BP, 17 marca 1940 r.; major BP, 11 lutego 1943 r.; podpułkownik BP, 10 grudnia 1943 r. (wzm. z 20 maja 1949 r.).

Odznaczenia: Order Lenina, 25 lipca 1949 r.; Order Czerwonego Sztandaru, 3 listopada 1944 r.; order Czerwonego Sztandaru Pracy, 20 września 1943 r.; Order Czerwonej Gwiazdy, 28 listopada

1936 r.; order „Znak Honoru”, 19 grudnia 1937 r.; medale; odznaka „Honorowy funkcjonariusz WCzK–GPU (XV)”, 20 grudnia 1932 r.

Frolenkov Iwan Leonidowicz

(ur. 25 sierpnia 1906 r., wieś Moraczewo, powiat krasninski, gubernia smoleńska – zm. ?). Urodził się w rodzinie parobka. Rosjanin. W partii komunistycznej od października 1939 r.

Wykształcenie: samouk, wieczorowa szkoła partyjna, Smoleńsk, 1948 r.²⁹

Pastuch w majątku Skreplewo, Monastyrzczina, powiat krasninski, lata 1914–1918; pracował w gospodarstwie ojca, Monastyrzczina, 1918 r. – wrzesień 1928 r.

W RKKK: telefonista 8. Samodzielnej Kompanii Łączności 8. Dywizji Strzeleckiej, wrzesień 1928 r. – listopad 1930 r.

W organach OGPU-NKWD-NKGB-MGB-MWD: strażnik komendatury Pełnomocnego Przedstawicielstwa OGPU Obwodu Zachodniego, 28 listopada 1930 r. – 25 sierpnia 1933 r.; spedytor 1. kategorii Demidowskiego Wydziału Rejonowego GPU, Demidow, obwód zachodni, 25 sierpnia 1933 r. – 15 lipca 1934 r.; kurier 2. kategorii Demidowskiego Wydziału Rejonowego NKWD, 15 lipca

²⁹ W formularzu rejestracyjnym członka KPZS (1954 r.) znajduje się informacja, że był samoukiem i brakuje danych o ukończeniu jakichkolwiek szkół.

1934 r. – 23 października 1934 r.; kurier 2. kategorii wydziału łączności Zarządu NKWD Obwodu Zachodniego, 23 października 1934 r. – 5 listopada 1937 r.; kurier 1. kategorii Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego, 5 listopada 1937 r. – 15 lipca 1938 r.; dyżurny w biurze przepustek komendatury AChO Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego, 15 lipca 1938 r. – 1 kwietnia 1941 r.³⁰; dyżurny biura przepustek komendatury Zarządu NKGB Obwodu Smoleńskiego, 1 kwietnia 1941 r. – sierpień 1941 r.; dyżurny pomocnik komendanta Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego, lata 1941–1943 (wzm. z 1 lutego 1943 r.); dyżurny biura przepustek Zarządu NKGB Obwodu Smoleńskiego, 1943 r. – luty 1944 r.; wywiadowca 2. kategorii 8. oddziału 2. Wydziału Zarządu NKGB Obwodu Smoleńskiego, 23 marca 1944 r. – 13 kwietnia 1946 r.; pracownik do zadań operacyjnych 1. kategorii Wydziału Operacyjnego Zarządu MGB Obwodu Smoleńskiego, 13 kwietnia 1946 r. – 15 października 1946 r.; zwiadowca 2. kategorii grupy ochrony obiektu 5. Wydziału Zarządu MGB Obwodu Smoleńskiego, 15 października 1946 r. – 30 grudnia 1946 r.; pomocnik oficera operacyjnego wydziału A Zarządu MGB Obwodu Smoleńskiego, 30 grudnia 1946 r. – 30 września 1947 r.; pomocnik oficera operacyjnego 1. oddziału Wydziału A Zarządu MGB Obwodu Smoleńskiego, 30 września 1947 r. – 30 grudnia 1949 r.; pomocnik oficera operacyjnego grupy 7. Wydziału Zarządu MGB Obwodu Smoleńskiego, 30 grudnia 1949 r. – 15 lutego 1951 r.; oddelegowany do Zarządu MGB Obwodu Archangielskiego od 15 lutego 1951 r.; pomocnik oficera operacyjnego w rezerwie Zarządu MGB Obwodu Archangielskiego, 24 lutego 1951 r. – 17 kwietnia 1951 r.; naczelnik grupy 2. oddziału 7. Wydziału Zarządu MGB Obwodu Archangielskiego, 17 kwietnia 1951 r. – 13 sierpnia 1952 r.; oddelegowany do Zarządu Poprawczego Obozu Pracy i Budownictwa nr 510 MWD ZSRS od 13 sierpnia 1952 r.; naczelnik służby nadzoru punktu obozowego nr 104 Zarządu Poprawczego Obozu Pracy i Budownictwa nr 510 MWD, 13 sierpnia

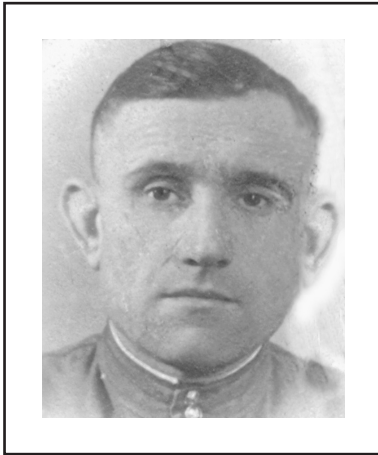
³⁰ Otrzymał surową nagana „za naruszenie norm porządku wewnętrznego i wydanie nielegalnego zarządzenia”, ogłoszoną w rozkazie Zarządu NKWD nr 432 z 4 lipca 1939 r.

1952 r. – 24 czerwca 1953 r.; naczelnik służby nadzoru punktu łagiernego Ust-Wymskiego Poprawczego Obozu Pracy MWD od 24 czerwca 1953 r.; zwolniony do rezerwy 19 grudnia 1955 r. z funkcji dowódcy plutonu 7. oddziału WOCHR Ust-Wymskiego Poprawczego Obozu Pracy w stopniu lejtnanta ze względu na wiek. Karta ewidencyjna członka KPZS według wzoru z 1973 r. nie była przekazana do archiwum.

Stopnie: młodszy dowódca plutonu, 15 lipca 1937 r.; starszyzna, 27 kwietnia 1940 r.; młodszy lejtnant BP, 31 sierpnia 1943 r.; lejtnant BP, 9 lutego 1945 r.; lejtnant służby wewnętrznej (wzm. z 1955 r.).

Odznaczenia: Order Czerwonego Sztandaru, 24 listopada 1950 r.; Order Czerwonej Gwiazdy, 19 stycznia 1945 r.; medale.

Galicyn Nikołaj Aleksandrowicz

(ur. w 1908 r., Charków – zm. w styczniu 1980 r., Charków). Nie miał informacji o swoich rodzicach, był wychowankiem domu dziecka. Ukraińiec. Nie należał do WLKSM. W partii komunistycznej od listopada 1948 r. (kandydat na członka od lutego 1947 r.). W latach 1931–1936 był kandydatem na członka WKP(b), opuścił partię automatycznie (z przyczyn proceduralnych).

Wykształcenie: sześć klas niepełnej szkoły średniej, Charków 1926 r.

Ślusarz-elektryk w zakładach elektromechanicznych, Charków, styczeń 1928 r. – wrzesień 1930 r.

W RKKA: kursant w szkole pułkowej 2. Dywizjonu Konno-Artyleryjskiego, Ukraiński Okręg Wojskowy, wrzesień 1930 r. – wrzesień 1931 r.; kursant szkoły pancerniej, Ukraiński Okręg Wojskowy, wrzesień 1931 r. – październik 1932 r.; dowódca czołgu, starszyna jednostki wojskowej nr 1515, Ukraiński Okręg Wojskowy, październik 1932 r. – luty 1934 r.; dowódca czołgu, starszyna jednostki wojskowej nr 2603, stacja Chałabudak, Kraj Dalekowschodni, luty 1934 r. – wrzesień 1935 r.; dowódca czołgu, starszyna jednostki wojskowej nr 3059, Kijowski Okręg Wojskowy, wrzesień 1935 r. – październik 1936 r.

Kierowca trustu materiałów przemysłowo-budowlanych, Charków, październik 1936 r. – kwiecień 1937 r.

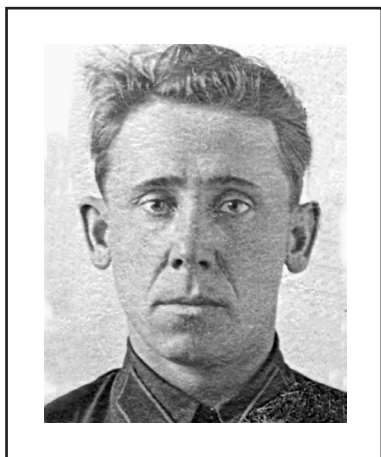
W organach NKWD-NKGB-MGB-MWD-KGB: kierowca Zarządu NKWD–NKGB Obwodu Charkowskiego, maj 1937 r. – czerwiec 1941 r.; kierowca Zarządu NKGB–NKWD Obwodu Charkowskiego, czerwiec 1941 r. – styczeń 1942 r.; kierowca Zarządu NKWD, Engels, styczeń 1942 r. – listopad 1942 r.; komendant kolonii NKWD nr 3 ds. rygoru, Pietropawłowsk, obwód północnokazachstański, listopad 1942 r. – wrzesień 1943 r.; kierowca Zarządu NKGB–MGB Obwodu Charkowskiego, wrzesień 1943 r. – marzec 1953 r.; kierowca Zarządu MWD Obwodu Charkowskiego, marzec 1953 r. – kwiecień 1954 r.; kierowca Zarządu KGB Obwodu Charkowskiego, kwiecień 1954 r. – maj 1960 r.

Emeryt, Charków, maj 1960 r. – lipiec 1960 r.; starszy preparator na Politechnice Charkowskiej, Charków, lipiec 1960 r. – styczeń 1980 r.

Stopień: starszyna (wzm. z 1936 r., 1947 r.).

Odznaczenia: Order Czerwonej Gwiazdy, 21 maja 1947 r.; medal „Za zasługi bojowe” 19 stycznia 1945 r.; sześć innych medali.

Gawrilenkow Tichon Kuźmicz

(ur. w 1907 r., wieś Maszczinowo, powiat krasninski, gubernia smoleńska – zm. w styczniu 1978 r., Smoleńsk). Urodził się w rodzinie robotnika. Rosjanin. Nie należał do WLKSM. W partii komunistycznej od lutego 1940 r. (kandydat na członka od maja 1938 r.).

Wykształcenie: pięć klas szkoły wiejskiej, wieś Maksimowskoje, powiat smoleński, 1920 r.

Pracował w gospodarstwie ojca, Maszczinowo, 1920 r. – wrzesień 1929 r.

W wojskach i organach OGPU-NKWD-NKGB-MGB-MWD: czerwonooarmista w wojskach OGPU, wrzesień 1929 r. – luty 1931 r.; strażnik, ekspedytor, kierowca Pełnomocnego Przedstawicielstwa OGPU – Zarządu NKWD Obwodu Zachodniego/Smoleńskiego, luty 1931 r. – marzec 1941 r.; kierowca garażu Zarządu NKGB Obwodu Smoleńskiego, marzec 1941 r. – lipiec 1941 r.; kierowca Zarządu NKWD, Ufa, lipiec 1941 r. – kwiecień 1942 r.; kierowca Zarządu NKWD–MWD Obwodu Smoleńskiego, m. Kondrowo, Smoleńsk, kwiecień 1942 r. – grudzień 1943 r.; kierowca Zarządu MGB Obwodu Smoleńskiego, grudzień 1949 r. – marzec 1953 r.; kierowca Zarządu MWD Obwodu Smoleńskiego, marzec 1953 r. – lipiec 1956 r.

Emeryt, Smoleńsk, lipiec 1956 r. – październik 1956 r.; stróż w bazie samochodowej piekarni, Smoleńsk, październik 1956 r. – czerwiec 1957 r.; emeryt, Smoleńsk, czerwiec 1957 r. – wrzesień 1957 r.; stróż w wydziale straży pożarnej UWD Smoleńskiego Obwodowego Komitetu Wykonawczego, wrzesień 1957 r. – lipiec 1959 r.; kierowca

transportowego biura łączności, Smoleńsk, lipiec 1959 r. – marzec 1960 r.; emeryt od marca 1960 r., Smoleńsk.

Odznaczenia: dwa medale.

Giecelewicz Riewiekka Sołomonowna

(ur. w 1906 r. – zm. ?). Bezpartyjna.

W organach OGPU-NKWD-NKGB: od 1932 r., maszynistka bez kategorii 2. grupy sekretariatu 1. Wydziału Specjalnego NKWD ZSRS od 1 listopada 1938 r.; kierowniczką biura maszynistek sekretariatu 1. Wydziału Specjalnego NKWD ZSRS; kierowniczką biura maszynistek sekretariatu 2. Wydziału NKGB ZSRS, 21 marca 1941 r. – 11 sierpnia 1941 r.; pomocnik oficera operacyjnego 17. oddziału 1. Wydziału Specjalnego NKWD ZSRS, 11 sierpnia 1941 r. – 7 grudnia 1941 r.; sekretarz 5. oddziału 1. Wydziału Specjalnego NKWD ZSRS od 7 grudnia 1941 r.; w organach NKGB od 1943 r.

Stopień: sierżant BP (wzm. z 26 października 1940 r., 7 grudnia 1941 r.).

Gołowinkin Nikołaj Iwanowicz

(ur. w 1913 r., wieś Wołchonsk, gubernia kałuska – zm. w sierpniu 1978 r., Kalinin). Urodził się w rodzinie chłopa. Rosjanin. W latach 1937–1940 należał do WLKSM. W partii komunistycznej od kwietnia 1942 r. (kandydat od września 1940 r.).

Wykształcenie: cztery klasy szkoły wiejskiej, Wołchonsk, 1925 r.

Kołchożnik, kołchoz „20 Października”, Wołchonsk, maj 1931 r. – wrzesień 1935 r.

W wojskach pogranicznych i organach NKWD-NKGB-MGB: czerwonoarmista 33. Ładoskiego Morskiego Oddziału Pogranicza, m. Nowaja Ładoga, wrzesień 1935 r. – grudzień 1937 r.; nadzorca więzienia UGB Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, styczeń 1938 r. – październik 1941 r. (wzm. z 1 maja 1938 r.); nadzorca Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, Kimry, październik 1941 r. – grudzień 1941 r.; nadzorca Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, grudzień 1941 r. – maj 1943 r.; nadzorca Zarządu NKGB-MGB Obwodu Kalinińskiego, maj 1943 r. – lipiec 1949 r. (wzm. z 31 grudnia 1946 r.).

Tokarz w Zakładach Budowy Wagonów w Kalininie, lipiec 1949 r. – grudzień 1949 r.; robotnik w tych zakładach, grudzień 1949 r. – czerwiec 1974 r.; w 1971 r. pracownik obrabiarki (dyrektor zakładów Władimir Naliwajko wręczył mu order 29 kwietnia 1971 r.).

Emeryt od czerwca 1974 r., Kalinin.

Stopień: starszy sierżant (wzm. z 31 grudnia 1946 r.).

Odznaczenia: Order Czerwonego Sztandaru Pracy, 5 kwietnia 1971 r.; medal „Za zasługi bojowe”, 6 listopada 1946 r.; trzy inne medale.

Goriaczew Michaił Daniłowicz

(ur. w 1906 r., wieś Poczinki, powiat twerski, gubernia twerska – zm. w listopadzie 1984 r., Kalinin). Urodził się w rodzinie chłopa. Rosjanin. Nie należał do WLKSM. W partii komunistycznej od sierpnia 1928 r. (kandydat od lutego 1928 r.).

Wykształcenie: siedem klas owobodowej szkoły zaocznej, Kalinin, 1950 r.

Pracował w gospodarstwie ojca, czeladnik u szewca, Poczinki, kwiecień 1918 r. – październik 1924 r.; szewc w kolektywie bezrobotnych szewców, Twer, październik 1924 r. – wrzesień 1928 r.

W RKKK: czerwonoarmista w 48. Pułku Artyleryjskim, Twer, wrzesień 1928 r. – listopad 1928 r.

Pracował w gospodarstwie ojca, Poczinki, listopad 1928 r. – marzec 1929 r.; kierownik magazynu w kartelu „Zaria”, Twer, marzec 1929 r. – maj 1930 r.

W organach GPU-OGPU-NKWD-NKGB-MGB-MWD: kurier sektora operacyjnego GPU, Twer–Kalinin, maj 1930 r. – luty 1932 r.; kurier, inspektor sektora operacyjnego GPU–NKWD, Kalinin, luty 1932 r. – luty 1935 r.; inspektor łączności kurierskiej Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, luty 1935 r. – wrzesień 1936 r.; naczelnik oddziału łączności kurierskiej Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, wrzesień 1936 r. – 1 kwietnia 1938 r.; czasowo pełniący obowiązki naczelnika oddziału samochodowo-technicznego AChO Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, 1 kwietnia 1938 r. – 1 sierpnia 1938 r.; naczelnik oddziału samochodowo-technicznego AChO Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, 1 sierpnia 1938 r. – 31 października 1939 r.; naczelnik Wydziału Samochodowo-Technicznego AChU Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, 31 października 1939 r. – październik 1941 r.; naczelnik oddziału łączności kurierskiej, naczelnik Wydziału Samochodowo-Technicznego Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, Kaszyn, październik 1941 r. – grudzień 1941 r.; naczelnik oddziału łączności kurierskiej, naczelnik Wydziału Samochodowo-Mechanicznego Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, grudzień 1941 r. – marzec 1944 r.; zastępca naczelnika ChOZU Zarządu NKWD–MWD Obwodu Kalinińskiego, marzec 1944 r. – styczeń 1950 r.; zastępca naczelnika AChO Zarządu MGB Obwodu Kalinińskiego, styczeń 1950 r. – kwiecień 1953 r.; naczelnik oddziału w ChOZO Zarządu MWD Obwodu Kalinińskiego, kwiecień 1953 r. – sierpień 1953 r.; naczelnik oddziału komendanckiego w Zarządzie MWD Obwodu

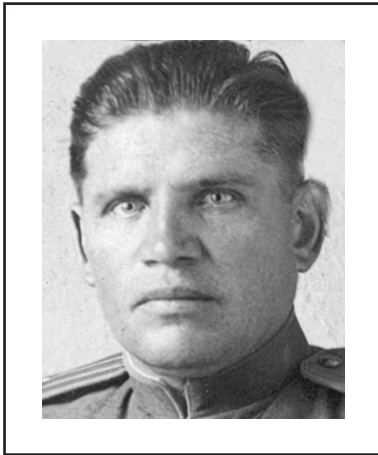
Kalinińskiego, sierpień 1953 r. – 13 maja 1955 r.; zwolniony w związku z chorobą 13 maja 1955 r.

Emeryt od maja 1955 r., Kalinin.

Stopnie: młodszy lejtnant BP (wzm. z 26 października 1940 r.); kapitan (wzm. z 1947 r.); podpułkownik służby administracyjnej (wzm. z 1950 r., 13 maja 1955 r.).

Odznaczenia: Order Czerwonego Sztandaru, 24 listopada 1950 r.; Order Czerwonej Gwiazdy, 12 maja 1945 r.; medal „Za zasługi bojowe”, 19 stycznia 1945 r.; cztery inne medale, odznaka „50 lat członkostwa w KPZS”.

Gribow Iosif Iwanowicz

(ur. w 1905 r., wieś Kuty, gmina kriewska, powiat oszmiański, gubernia wileńska – zm. w styczniu 1976 r., Smoleńsk). Urodził się w rodzinie chłopa. Białorusin. Nie należał do WLKSM. W partii komunistycznej od kwietnia 1947 r. (kandydat od listopada 1945 r.).

Wysztalcenie: osiem klas szkoły podstawowej we wsi Nizgołowo w Białoruskiej SRS, 1923 r., dwa lata w wieczorowym technikum mechaniczno-budowlanym, Witebsk, 1924 r.

Zatrudniał się jako pastuch u różnych gospodarzy, gmina kriewska, kwiecień 1913 r. – sierpień 1915 r.; wychowanek przytułku dla dzieci, Witebsk, sierpień 1915 r. – kwiecień 1920 r.; parobek u różnych gospodarzy, wieś Gribuny, powiat witebski, kwiecień 1920 r. – październik 1920 r.; uczeń szkoły średniej, Nizgołowo, październik 1920 r. – maj 1923 r.; rejestrant w Witebskim

Komitecie Gubernialnym RKP(b), maj 1923 r. – wrzesień 1923 r.; pracował w redakcji gazety „Zaria Zapada”, październik 1923 r. – grudzień 1924 r.

W organach OGPU-NKWD-MWD: kurier, pracownik biurowy w areszcie smoleńskim, Smoleńsk, luty 1925 r. – kwiecień 1925 r.; kopista, referent w Smoleńskim Gubernialnym Wydziale GPU, 15 kwietnia 1925 r. – grudzień 1926 r.; referent korpusu Wydziału Specjalnego OGPU, Bobrujsk, grudzień 1926 r. – 1 października 1927 r.; pomocnik oficera operacyjnego 12. Oddziału Pogranicznego, wieś Drissa i stacja Bigosowo, powiat połocki, 1 października 1927 r. – 25 marca 1928 r.; oficer operacyjny Smoleńskiego Gubernialnego Wydziału GPU, pomocnik oficera operacyjnego Wydziału Rejestracyjno-Statystycznego Pełnomocnego Przedstawicielstwa OGPU w obwodzie zachodnim, 25 marca 1928 r. – lipiec 1929 r.; pomocnik oficera operacyjnego Wydziału Okręgowego GPU, m. Suchiniczi, lipiec 1929 r. – wrzesień 1930 r.; pomocnik oficera operacyjnego Pełnomocnego Przedstawicielstwa OGPU w obwodzie zachodnim, wrzesień 1930 r. – 25 marca 1932 r.; pomocnik oficera operacyjnego ds. obsługi 127. Pułku Strzeleckiego Wydziału Specjalnego Pełnomocnego Przedstawicielstwa OGPU w obwodzie zachodnim, 25 marca 1932 r. – 17 sierpnia 1932 r.; oficer operacyjny Wydziału Ewidencyjno-Statystycznego Pełnomocnego Przedstawicielstwa OGPU w obwodzie zachodnim, 17 sierpnia 1932 r. – 14 października 1933 r.; pomocnik komendanta Pełnomocnego Przedstawicielstwa OGPU w obwodzie zachodnim – Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego, 14 października 1933 r. – 15 lipca 1938 r.; pomocnik naczelnika więzienia UGB Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego, 15 lipca 1938 r. – 2 listopada 1938 r.; czasowo pełniący funkcję komendanta Wydziału Komendanckiego AChO Zarządu NKWD, 2 listopada 1938 r. – 22 lipca 1940 r.; komendant AChO Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego, 22 lipca 1940 r. – lipiec 1941 r.; komendant Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego, Wiaźma, lipiec 1941 r. – wrzesień 1941 r.; komendant wydzielonego obozu w m. Sol-Ileck

Wydziału Poprawczych Kolonii Pracy (OITK³¹) Zarządu NKWD Obwodu Czkałowskiego, wrzesień 1941 r. – grudzień 1941 r.; instruktor Więzienia NKWD w Sol-Ilecku, grudzień 1941 r. – styczeń 1942 r.; komendant, starszy pomocnik naczelnika oddziału Lokalnej Obrony Przeciwlotniczej (MPWO³²) Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego, Kondrowo, styczeń 1942 r. – październik 1943 r.; starszy pomocnik naczelnika oddziału MPWO, naczelnik oddziału, starszy inżynier, instruktor służby MPWO Zarządu MWD Obwodu Smoleńskiego, październik 1943 r. – kwiecień 1955 r.; naczelnik ChOZO Zarządu MWD Obwodu Smoleńskiego, kwiecień 1955 r. – sierpień 1956 r. (wzm. z 1 listopada 1950 r., 1 sierpnia 1953 r.); z powodu choroby zwolniony do rezerwy 6 sierpnia 1956 r. w stopniu podpułkownika.

Emeryt, Smoleńsk, sierpień 1956 r. – czerwiec 1961 r.; księgowy Smoleńskiego Zjednoczenia Związku Artystów, czerwiec 1961 r. – styczeń 1976 r.

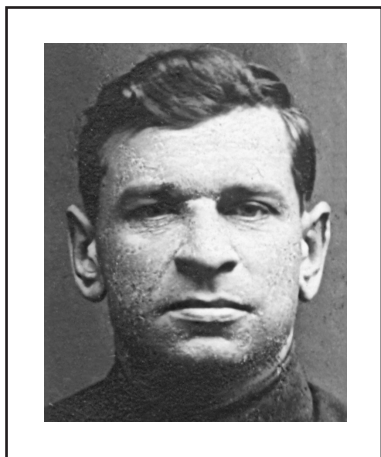
Stopnie: młodszy lejtnant BP, 31 maja 1938 r.; starszy lejtnant BP, 17 marca 1940 r. (awansowany z młodszego lejtnanta); podpułkownik (wzm. z 1950 r., 1953 r.).

Odznaczenia: Order Lenina, 30 stycznia 1951 r.; Order Czerwonego Sztandaru, 12 maja 1945 r.; dwa Ordery Czerwonej Gwiazdy, 15 stycznia 1945 r., 11 kwietnia 1955 r. (dekret 214/2 z 1955 r.); cztery medale.

³¹ Z ros. *Otdiel isprawiitelno-trudowych kolonij* (przyp. tłum.).

³² Z ros. *Miestnaja protivowozdusznaja oborona* (przyp. tłum.).

Grigorjew Michaił Porfirjewicz

(ur. w 1903 r., Smoleńsk – zm. w 1961 r., Smoleńsk). Urodził się w rodzinie robotnika – pałacza wagonowego (ojciec zmarł w 1916 r.), matka żyła na utrzymaniu dzieci, zmarła w 1954 r. Rosjanin. Nie należał do WLKSM. Członek partii komunistycznej od marca 1931 r. (kandydat od stycznia 1930 r.).

Wykształcenie: szkoła parafialna, Smoleńsk, 1914 r.

Roznosił gazety na stacji Smoleńsk, maj 1914 r. – październik 1916 r.; nie pracował, Smoleńsk, październik 1916 r. – marzec 1917 r.; robotnik niewykwalifikowany biura nadzorcy budynków kolejowych, Smoleńsk, marzec 1917 r. – marzec 1918 r.; parobek u kułaka Drielinga, Dawydkowo, gmina katyńska, powiat smoleński, kwiecień 1918 r. – wrzesień 1918 r.; nie pracował, Smoleńsk, wrzesień 1918 r. – marzec 1919 r.

W RKKA: czerwoarmista w 69. Batalionie WOCHR, marzec 1919 r. – marzec 1921 r.

Robotnik w zakładach obróbki drewna „Proletarij”, Smoleńsk, marzec 1921 r. – listopad 1921 r.; nie pracował, Smoleńsk, listopad 1921 r. – styczeń 1922 r.; pomocnik kierowcy, kierowca 2. oddziału samochodów ciężarowych, Smoleńsk, styczeń 1922 r. – styczeń 1924 r.; kierowca, ładowacz w spółdzielni bezrobotnych kierowców przy Smoleńskim Urzędzie Pracy, styczeń 1924 r. – lipiec 1925 r.; robotnik w zakładach obróbki drewna „Dworiec Truda”, Smoleńsk, lipiec 1925 r. – grudzień 1925 r.; bezrobotny, Smoleńsk, grudzień 1925 r. – marzec 1926 r.; ładowacz składu kolejowego, Smoleńsk, marzec 1926 r. – kwiecień 1928 r.; kierowca

garażu transportu miejskiego, Smoleńsk, kwiecień 1928 r. – kwiecień 1931 r.

W organach OGPU-NKWD-NKGB-MGB-MWD: kierowca garażu Pełnomocnego Przedstawicielstwa OGPU–Zarządu NKWD Obwodu Zachodniego, kwiecień 1931 r. – lipiec 1935 r.; kierownik garażu, starszy kierowca Briańskiego Miejskiego Wydziału Rejonowego NKWD, lipiec 1935 r. – sierpień 1936 r.; naczelnik garażu Zarządu NKWD–NKGB Obwodu Zachodniego/Obwodu Smoleńskiego sierpień 1936 r. – czerwiec 1941 r.; pociągnięty do odpowiedzialności karnej za nadużycie władzy z art. 193, p. 17b w 1941 r., skazany na rozstrzelanie, ale wyrok zamieniono na 10 lat pozbawienia wolności z wysyłką na front do czynnej armii³³; czerwonoarmista w 539. Pułku Strzeleckim, Front Zachodni, czerwiec 1941 r. – sierpień 1941 r.; na leczeniu w szpitalu, m. Kołomna, sierpień 1941 r. – październik 1941 r.; kierowca 152. Specjalnej Brygady Zmechanizowanej, Front Zachodni, październik 1941 r. – listopad 1941 r.; kierowca 368. Samodzielnej Kompanii Samochodowej 43. Armii, Front Zachodni, listopad 1941 r. – czerwiec 1942 r.; kierowca 7. Pułku Samochodowego, Front Kaliniński, czerwiec 1942 r. – wrzesień 1945 r.; naczelnik garażu Zarządu NKGB–MGB–MWD Obwodu Smoleńskiego, październik 1945 r. – październik 1953 r.³⁴ (wspomniany jako zastępca naczelnika oddziału samochodowo-technicznego AChO Zarządu MGB Obwodu Smoleńskiego w 1952 r.); w rezerwie Wydziału Kadr Zarządu MWD Obwodu Smoleńskiego, październik 1953 r. – grudzień 1953 r.

Emeryt, Smoleńsk, od grudnia 1953 r. Dokumenty partyjne anulowane przez Smoleński Komitet Obwodowy KPZS 31 lipca 1961 r. w związku ze śmiercią.

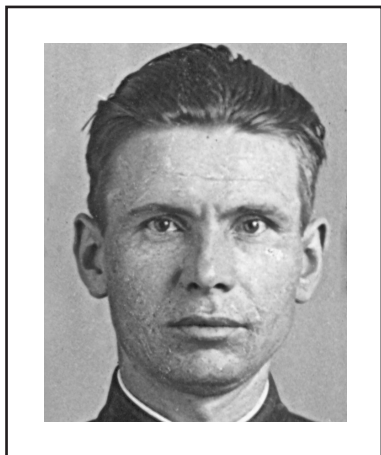
Stopień: młodszy lejtnant (wzm. z 1952 r.).

³³ Karalność anulowana przez Wojskową Radę Frontu w 1942 r.

³⁴ Biuro Krasnoarmiejskiego Komitetu Rejonowego KPZS 22 grudnia 1953 r. udzieliło mu surowej nagany „za nadużycie funkcji służbowej, poważne nadużycia w pracy służbowej, osłabienie dyscypliny w garażu, oderwanie się od organizacji partyjnej i nieszczerłość w tłumaczeniu swoich występów”.

Odznaczenia: Order Czerwonego Sztandaru, 23 maja 1952 r.; cztery medale.

Gwozdowski Nikołaj Afanasjewicz

(ur. w 1902 r., wieś Korobino, powiat smoleński, gubernia smoleńska – zm. w czerwcu 1987 r., Smoleńsk). Urodził się w rodzinie chłopa. Rosjanin. Nie należał do WLKSM. W partii komunistycznej od czerwca 1938 r. (kandydat od sierpnia 1931 r.).

Wysztalcenie: cztery klasy szkoły wiejskiej, Korobino, 1914 r.; dwa lata na wieczorowym fakultecie robotniczym przy kombinacie łączności, Smoleńsk, 1934 r.

W RKKA: czerwonoarmista, kursant, dowódca oddziału 4. Pułku Artylerii 4. Dywizji Strzeleckiej, Zachodni Okręg Wojskowy, Leningradzki Okręg Wojskowy, 23 grudnia 1924 r. – wrzesień 1926 r. Robotnik niewykwalifikowany w wytwórni wódek i spirytusu, Smoleńsk, wrzesień 1926 r. – listopad 1926 r.

W organach OGPU-NKWD-NKGB-MGB-MWD-KGB: nadzorca w areszcie smoleńskim, listopad 1926 r. – luty 1930 r.; młodszy nadzorca, dyżurny komendant, pomocnik komendanta Pełnomocnego Przedstawicielstwa OGPU w Obwodzie Zachodnim – pomocnik komendanta Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego, luty 1930 r. – marzec 1941 r.; pomocnik komendanta Zarządu NKGB Obwodu Smoleńskiego, marzec 1941 r. – lipiec 1941 r.; pomocnik komendanta Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego, Wiaźma, lipiec 1941 r. – październik 1941 r.; dyżurny pomocnik

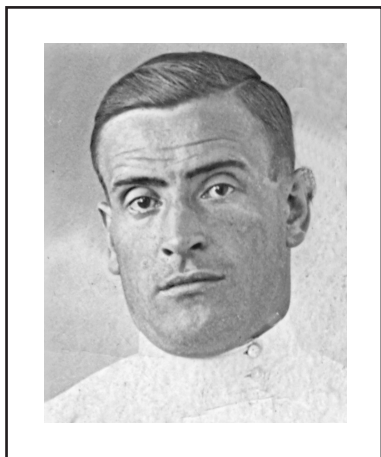
wydzielonego punktu obozowego nr 174 Zarządu NKWD Obwodu Czkałowskiego, listopad 1941 r. – styczeń 1942 r.; dyżurny pomocnik komendanta Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego, m. Kondrowo, styczeń 1942 r. – wrzesień 1943 r.; dyżurny pomocnik komendanta Zarządu NKGB–MGB Obwodu Smoleńskiego, wrzesień 1943 r. – październik 1951 r.; zastępca naczelnika oddziału, naczelnik oddziału administracyjnego AChO Zarządu MGB Obwodu Smoleńskiego, październik 1951 r. – marzec 1953 r.; naczelnik oddziału w Zarządzie MWD Obwodu Smoleńskiego, marzec 1953 r. – kwiecień 1954 r.; naczelnik oddziału w Zarządzie KGB Obwodu Smoleńskiego, kwiecień 1954 r. – wrzesień 1955 r. Emeryt, Smoleńsk, wrzesień 1955 r. – listopad 1959 r.; robotnik w zakładach wyrobów żelazobetonowych trustu „Smolenskpromstroj”, listopad 1959 r. – maj 1966 r.; dyżurny statystyk-ewident w tych zakładach, maj 1966 r. – listopad 1967 r.; dyżurny statystyk linii kolejowej zakładów konstrukcji żelazobetonowych i budowlanych zjednoczenia „Smolenskstroj” i Smoleńskiego Zarządu Budownictwa, listopad 1967 r. – grudzień 1972 r.; dyżurny kontroler kolejowy w zakładach „Smolenskstrojkonstrukcja”, grudzień 1972 r. – październik 1973 r.

Emeryt od października 1973 r., Smoleńsk.

Stopień: starszy lejtnant (wzm. z 1952 r.).

Odznaczenia: Order Lenina, 23 maja 1952 r.; Order Czerwonego Sztandaru, 4 grudnia 1945 r.; Order Czerwonej Gwiazdy, 19 stycznia 1945 r.; cztery medale.

Ignatjew Michaił Fiodorowicz

(ur. w 1909 r., wieś Lebediewo, powiat twerski, gubernia twerska – zm. ?). Urodził się w rodzinie chłopa średniaka. Rosjanin. Należał do WLKSM od 1930 r. W partii komunistycznej od kwietnia 1940 r. (kandydat od lutego 1939 r.).

Wykształcenie: pięć klas szkoły podstawowej, Lebediewo, 1922 r.

Pracownik remontowy na kolei, stacja Twer, styczeń 1927 r. – styczeń 1933 r.

W wojskach OGPU: kursant szkoły dla młodszej kadry dowódczej Wojsk Ochrony Pogranicza i wojsk OGPU, Leningrad, styczeń 1933 r. – wrzesień 1933 r.; dowódca oddziału w 2. Wydzielonym Dywizjonie Wojsk OGPU, m. Kiem, wrzesień 1933 r. – styczeń 1934 r.

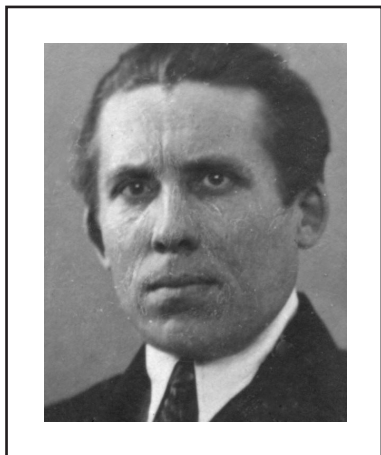
Kierownik sklepu spółdzielni wiejskiej, Lebediewo, styczeń 1934 r. – marzec 1935 r.

W organach NKWD-MWD: dowódca oddziału Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, marzec 1935 r. – listopad 1939 r.; starszyna UGB Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego od listopada 1939 r.; pracownik Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego (wzm. z 25 marca 1943 r.); naczelnik więzienia nr 5 w Kaszynie Zarządu MWD Obwodu Kalinińskiego (wzm. z 1946 r.). Dokumenty partyjne anulowane przez Kaliniński Komitet Obwodowy WKP(b) 11 listopada 1948 r. w związku z usunięciem z partii.

Stopnie: starszyna (wzm. z 1939 r.); młodszy lejtnant BP, 17 stycznia 1944 r. (wzm. z 1946 r.).

Odznaczenia: medal „Za zasługi bojowe”, 10 grudnia 1943 r.; inne medale.

Iljin (Cziżow) Fiodor Klimientjewicz

(ur. w maju 1902 r., wieś Ignaszki, powiat ostrowski, gubernia pskowska – zm. 20 marca 1947 r., Kirowograd). Urodził się w rodzinie chłopca biedniaka. Rosjanin. Od stycznia 1924 r. do 1928 r. należał do WLKSM. W partii komunistycznej od września 1927 r. (kandydat od maja 1926 r.).

Wykształcenie: wyższe niepełne, szkoła ziemską, wieś Grichnowo, gmina juchowska, powiat chołmski, gubernia pskowska, 1914 r.; trzy lata na Wszechzwiązkowej Rolniczej Uczelni Komunistycznej im. Stalina, Leningrad, grudzień 1934 r. – styczeń 1937 r.

Pracował w gospodarstwie ojca, wieś Grichnowo, gmina łokniańska, powiat chołmski, do stycznia 1922 r.; organizator pomocy technicznej dla rolnictwa, wieś Osipowo, gmina łokniańska, styczeń 1922 r. – styczeń 1923 r.; pracował w gospodarstwie ojca, Grichnowo, luty 1923 r. – luty 1924 r.; kierownik izby – czytelnicy (świetlice wiejskiej) i sekretarz komórki Komsomołu, Osipowo, marzec 1924 r. – luty 1925 r.; zastępca przewodniczącego Związku Spożyców Obwodu Swierdłowskiego, Osipowo, marzec 1925 r. – grudzień 1926 r.; przewodniczący rady wiejskiej (Sielsowietu), wieś Rożnowo, rejon troicki, obwód leningradzki, styczeń 1927 r. – kwiecień 1928 r.; kierownik świetlicy wiejskiej i sekretarz komórki Komsomołu, wieś Niemczinowo, rejon troicki, obwód leningradzki, kwiecień 1928 r. – kwiecień 1929 r.; zastęp-

ca przewodniczącego rolniczego towarzystwa kredytowego, wieś Troica Chławica, obwód leningradzki, kwiecień 1929 r. – wrzesień 1929 r.; kierownik świetlicy wiejskiej i sekretarz organizacji partyjnej, Osipowo, wrzesień 1929 r. – lipiec 1930 r.; kierownik Wydziału Organizacyjnego Rejonowej Spółdzielni Spożywców, wieś Troica, lipiec 1930 r. – wrzesień 1930 r.; przewodniczący Rejonowego Związku Spożywców, m. Chołm, październik 1930 r. – październik 1932 r.; zastępca przewodniczącego Chołmskiego Rejonowego Komitetu Wykonawczego, listopad 1932 r. – grudzień 1934 r.; student Wszechzwiązkowej Rolniczej Uczelni Komunistycznej im. Stalina, Leningrad, od grudnia 1934 r.; zastępca dyrektora Koropskiej Stacji Maszynowo-Traktorowej ds. politycznych, wieś Korop, obwód czernihowski, luty 1937 r. – wrzesień 1937 r.; pierwszy sekretarz Koropskiego Rejonowego Komitetu KP(b) Ukrainy, obwód czernihowski, wrzesień 1937 r. – maj 1938 r.; kierownik wydziału ds. szkół i nauki, kierownik wydziału rolniczego i członek biura Czernihowskiego Komitetu Obwodowego KP(b) Ukrainy, maj 1938 r. – grudzień 1938 r.

~~W organach NKWD-NKGB-MGB:~~ słuchacz kursów przy Centralnej Szkole NKWD ZSRS, 15 grudnia 1938 r. – 28 stycznia 1939 r.; zastępca naczelnika Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego, 28 stycznia 1939 r. – marzec 1941 r.; zastępca naczelnika Zarządu NKGB Obwodu Smoleńskiego, marzec 1941 r. – sierpień 1941 r.; pomocnik naczelnika Zarządu ds. Budownictwa Obronnego, m. Jelnia, m. Dorogobuż, m. Gorki, wrzesień 1941 r. – luty 1942 r.; w rezerwie Wydziału Kadr NKWD ZSRS, w delegacji specjalnej w Suzdalu (obwód iwanowski), marzec 1942 r. – kwiecień 1942 r.; zastępca dowódcy wojsk NKWD ochrony tyłów ds. pracy operacyjnej na Froncie Briańskim, 28 kwietnia 1942 r. – styczeń 1943 r.; szef grupy operacyjnej Zarządu ds. Jeńców Wojennych i Osób Internowanych NKWD ZSRS, stacja Karpińsk, obwód swierdłowski, luty 1943 r. – listopad 1943 r.; w delegacji specjalnej w Smoleńsku, w Czeceńsko-Inguskiej ASRS, grudzień 1943 r. – luty 1944 r.; zastępca ds. kadr naczelnika Zarządu NKGB Obwodu Tarnopolskiego, 21 marca 1944 r. – marzec 1946 r.; zastępca ds. kadr naczelnika Zarządu MGB Obwodu Kirowogradzkiego,

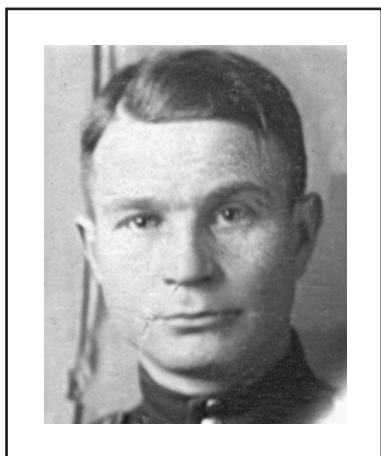
marzec 1946 r. – 20 marca 1947 r.; zmarł „po długiej i ciężkiej chorobie”³⁵.

Stopnie: kapitan BP, 21 lutego 1939 r.; podpułkownik BP, 11 lutego 1943 r.; pułkownik BP, 15 grudnia 1944 r.

Odznaczenia: Order Czerwonej Gwiazdy, 20 października 1944 r.; medal „Za odwagę”, 8 marca 1944 r.³⁶; trzy inne medale.

Nekrolog: „Kirowogradska prawda” z 21 marca 1947 r.

Iwanow Iwan Michajłowicz

(ur. w 1911 r., wieś Krapiwieńskaja, powiat rosławski, gubernia smoleńska, – zm. ?). Urodził się w rodzinie palacza (ojciec zmarł w 1916 r.). Rosjanin. W latach 1928–1942 należał do WLKSM. W partii komunistycznej od czerwca 1944 r. (kandydat od listopada 1942 r.).

Wysztalcenie: szkoła 1. stopnia, Krapiwieńskaja, 1924 r., siedem klas zaocznej szkoły wieczorowej, Smoleńsk, 1951 r.

Pastuch, wieś Szkuratowka, Bykowka, Krapiwieńska Rada Wiejska (Sielsowiet), maj 1924 r. – październik 1929 r.; palacz w wagonowni, Rosław, październik 1929 r. – sierpień 1931 r.

W wojskach pogranicznych i organach OGPU-NKWD-MWD: czerwonoarmista w 53. Oddziale Pogranicznym, 17 września 1931 r. – kwiecień 1934 r.; kurier Pełnomocnego Przedstawicielstwa OGPU

³⁵ Dokumenty partyjne anulowane przez Kirowogradzki Komitet Obwodowy KP(b) Ukrainy 7 lipca 1947 r. w związku ze śmiercią.

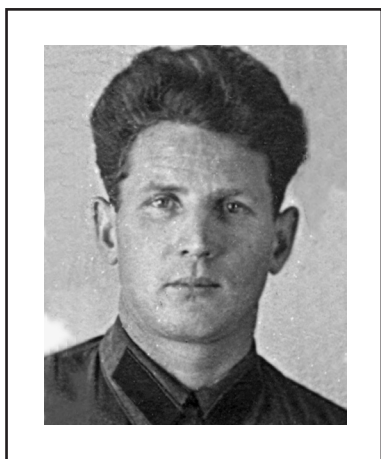
³⁶ Odznaczony za udział w wysiedlaniu Czeczenów i Inguszy, odznaczenie anulowane Dekretem Prezydium Rady Najwyższej ZSRS 4 kwietnia 1962 r.

– Zarządu NKWD Obwodu Zachodniego – Obwodu Smoleńskiego, kwiecień 1934 r. – lipiec 1941 r.; naczelnik wysyłek łączności kurierskiej Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego, Wiaźma, lipiec 1941 r. – październik 1941 r.; komendant Zarządu Budownictwa Lotniczego nr 174, Czkałow, październik 1941 r. – styczeń 1942 r.; naczelnik wysyłek łączności kurierskiej Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego, Kondrowo, styczeń 1942 r. – październik 1943 r.; naczelnik spedycji łączności kurierskiej Zarządu NKWD–MWD Obwodu Smoleńskiego, październik 1943 r. – maj 1947 r.; naczelnik oddziału łączności kurierskiej Zarządu MWD Obwodu Smoleńskiego, maj 1947 r. – 1959 r. (wzm. z 16 kwietnia 1958 r.); zwolniony do rezerwy 4 lutego 1959 r. z powodu choroby. Dokumenty partyjne według wzoru z 1973 r. nie trafiły do archiwum.

Stopnie: sierżant BP, 20 czerwca 1942 r.; kapitan (wzm. z 1950 r., 1954 r.); major służby wewnętrznej, 18 czerwca 1958 r.

Odznaczenia: Order Czerwonego Sztandaru, 25 czerwca 1954 r.; Order Czerwonej Gwiazdy, 21 maja 1947 r.; trzy medale.

Iwanow Wasilij Grigorjewicz

(ur. w 1909 r., wieś Naprudnowo, powiat twerski, gubernia twerska – zm. 20 grudnia 1975 r., Kalinin). Urodził się w rodzinie dróżnika stacji kolejowej. Rosjanin. Nie należał do WLKSM. W partii komunistycznej od marca 1939 r. (kandydat od sierpnia 1932 r.).

Wysztalcenie: cztery klasy szkoły wiejskiej, Naprudnowo, 1922 r.

Pracował w gospodarstwie ojca, Naprudnowo, maj 1923 r. – listopad 1931 r.

W wojskach pogranicznych OGPU: czerwonooarmista, dowódca pododdziału 25. Mołdawskiego Oddziału Pogranicznego, Tiraspol, listopad 1931 r. – kwiecień 1934 r.

Kołchożnik w kołchozie „Wołna”, Naprudnowo, kwiecień 1934 r. – sierpień 1935 r.

W organach NKWD: pracownik Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego od sierpnia 1935 r.; nadzorca więzienia wewnętrznego Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego od 13 sierpnia 1938 r.; pracownik Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego do stycznia 1942 r.; wspomniany jako pomocnik szefa Wydziału Kadr Zarządu NKWD Obwodu Iwanowskiego ds. administracyjno-gospodarczych w 1942 r.

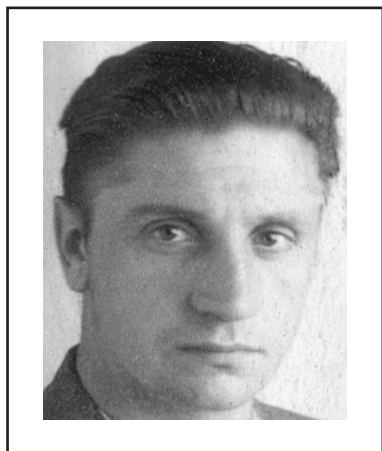
W RKKK: adiutant dowódcy plutonu 275. Pułku Strzeleckiego, Front Północno-Zachodni, styczeń 1942 r. – kwiecień 1942 r.; na leczeniu w szpitalu, Złatoust, kwiecień 1942 r. – wrzesień 1942 r. Bezrobotny, Kalinin, wrzesień 1942 r. – grudzień 1942 r.; szef wydziału mobilizacyjnego obwodowego zarządu przemysłu lekkiego, Kalinin, grudzień 1942 r. – styczeń 1945 r.; nie pracował, Kalinin, styczeń 1945 r. – maj 1945 r.; kierownik techniczny drukarni „Proletarskaja prawda”, Kalinin, maj 1945 r. – grudzień 1945 r.; nie pracował, Kalinin, grudzień 1945 r. – sierpień 1947 r.; ślusarz w zakładach radiowo-elektryczno-mechanicznych, Kalinin, sierpień 1947 r. – październik 1948 r.; bezrobotny, Kalinin, październik 1948 r. – grudzień 1948 r.; robotnik w zakładach cukierniczych, Kalinin, grudzień 1948 r. – lipiec 1949 r.; brygadzysta w magazynie nr 1 miejskiego trustu paliwowego, Kalinin, lipiec 1949 r. – wrzesień 1950 r.; nie pracował z powodu niepełnosprawności, Kalinin, wrzesień 1950 r. – styczeń 1951 r.; inspektor ds. kadr w miejskim truście paliwowym, Kalinin, styczeń 1951 r. – sierpień 1951 r.; nie pracował, Kalinin, sierpień 1951 r. – czerwiec 1952 r.; brygadzysta 120. działki inżynieryjno-budowlanej 41. Zarządu Prac Inżynieryjnych Moskiewskiego Okręgu Wojskowego, czerwiec 1952 r. – kwiecień 1956 r.; emeryt, Kalinin, kwiecień

1956 r. – listopad 1956 r.; agent ds. zaopatrzenia, kierownik składu, brygadzysta w zakładach im. 1 Maja, Kalinin, listopad 1956 r. – lipiec 1959 r.; emeryt, Kalinin, lipiec 1959 r. – maj 1960 r.; stróż, szef warty w zakładach budowy wagonów, Kalinin, maj 1960 r. – marzec 1966 r.; magazynowy w kombinacie tkanin czesankowych, Kalinin, marzec 1966 r. – marzec 1969 r.; emeryt, Kalinin, marzec 1969 r. – październik 1973 r.; stróż wydziału służby ochrony przy Nowopromyślennym Rejonowym Wydziale Spraw Wewnętrznych, Kalinin, październik 1973 r. – wrzesień 1974 r.; emeryt od września 1974 r., Kalinin.

Stopnie: starszy sierżant (wzm. z 1942 r.).

Odznaczenia: Order Chwały 3. klasy, 15 lutego 1968 r.; dwa inne medale.

Jakowlew Arsienij Michajłowicz

(ur. w 1915 r., wieś Pietruszyno, powiat twerski, gubernia twerska – zm. ?). Urodził się w rodzinie chłopa biedniaka (po 1917 r. ojciec zaliczał się do chłopów średniaków; od 1929 r. ojciec i matka byli sanitariuszami). Rosjanin. Należał do WLKSM w latach 1937–1943. W partii komunistycznej od lipca 1948 r. (kandydat od maja 1943 r.).

Wykształcenie: siedem klas szkoły średniej nr 7, Kalinin, 1932 r. (nie ukończył).

Pomocnik maszynisty parowozu na stacji Kalinin, październik 1934 r. – marzec 1936 r.

W RKKA: adiutant dowódcy plutonu 114. Samodzielnej Dywizji Wojsk NKWD, Woroneż, marzec 1936 r. – grudzień 1939 r.

W organach NKWD-MWD: starszy nadzorca aresztu politycznego Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, grudzień 1939 r. – wrzesień 1940 r.; starszy nadzorca więzienia NKWD, Ostaszków, wrzesień 1940 r. – maj 1941 r.; dowódca plutonu poprawczej kolonii pracy Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, Ostaszków, maj 1941 r. – wrzesień 1941 r.; naczelnik grupy operacyjno-manewrowej poprawczej kolonii pracy nr 2 NKWD, wieś Pakino, rejon kowrowski, obwód iwanowski, wrzesień 1941 r. – lipiec 1943 r.; dowódca plutonu w kolonii przemysłowej NKWD, Iwanowo, lipiec 1943 r. – styczeń 1946 r.; słuchacz Kujbyszewskiej Szkoły GUŁagu MWD, styczeń 1946 r. – marzec 1947 r.; instruktor przygotowania bojowego wydziału poprawczych kolonii pracy Zarządu MWD Obwodu Kalinińskiego, kwiecień 1947 r. – listopad 1947 r.; starszy instruktor śledczy poprawczych kolonii pracy Zarządu MWD Obwodu Kalinińskiego, listopad 1947 r. – grudzień 1948 r.; zastępca naczelnika wydziału dochodzeniowo-operacyjnego strażnicy podległej Zarządowi MWD Obwodu Kalinińskiego, grudzień 1948 r. – marzec 1950 r.; naczelnik wydziału dochodzeniowo-operacyjnego strażnicy podległej Zarządowi MWD Obwodu Kalinińskiego, marzec 1950 r. – luty 1951 r.; instruktor sztabu ochrony, instruktor oddziału operacyjnego wydziału poprawczych kolonii pracy Zarządu MWD Obwodu Kalinińskiego, luty 1951 r. – maj 1953 r.; w związku z chorobą zwolniony do rezerwy z funkcji instruktora sztabu WOCHR Zarządu Sprawiedliwości Obwodu Kalinińskiego, 4 maja 1953 r.; nie pracował, Kalinin, maj 1953 r. – kwiecień 1954 r.; starszy inspektor zarządzający ochroną Zarządu Milicji Zarządu MWD Obwodu Kalinińskiego od kwietnia 1954 r.; ponownie przyjęty do kadr MWD na stanowisko inspektora ds. uzbrojenia w oddziale materiałowo-technicznym Wydziału ChoZO UWD Kalinińskiego Obwodowego Komitetu Wykonawczego od 7 grudnia 1957 r. Karta ewidencyjna członka KPZS według wzorca 1973 r. nie została wysłana do archiwum.

Stopnie: młodszy lejtnant, 2 września 1943 r.; lejtnant, 17 lutego 1947 r.; starszy lejtnant (wzm. z 26 lutego 1951 r., 4 maja 1953 r.).

Odznaczenia: Order Czerwonej Gwiazdy, 20 marca 1952 r.; medal „Za zasługi bojowe”, 6 sierpnia 1949 r.; dwa inne medale.

Jakowlew Piotr Aleksandrowicz

(ur. w listopadzie 1892 r., Niżny Nowogród – zm. 15 kwietnia 1959 r., Moskwa). Urodził się w rodzinie robotnika (ojciec zmarł w 1894 r.), wychowywał się w przytułku w Niżnym Nowogrodzie. Rosjanin. Nie należał do WLKSM. W partii komunistycznej od listopada 1919 r. (nie był kandydatem).

Wysztalczenie: dwie klasy szkoły miejskiej, Niżny Nowogród, 1905 r.

Uczeń elektromontera, elektromonter w Zakładach Sormowskich, Niżny Nowogród, grudzień 1903 r. – listopad 1915 r.; elektromonter w zakładzie Dobrowa i Nabgolca, Niżny Nowogród, listopad 1915 r. – maj 1916 r.; elektromonter w zakładzie mechanicznym Stowarzyszenia Giełdowego, Niżny Nowogród, maj 1916 r. – wrzesień 1918 r.; należał do oddziału Gwardii Czerwonej w Niżnym Nowogrodzie od października 1917 r.

W RKKA: czerwoarmista w Trybunale Wojskowo-Rewolucyjnym, Kazań, wrzesień 1918 r. – grudzień 1918 r.

W organach ~~WCzK-OGPU-NKWD-NKGB-MGB-MWD-KGB~~: pomocnik naczelnika garażu, naczelnik garażu WCzK-GPU, Moskwa, 16 grudnia 1918 r. – 1 listopada 1922 r.; pomocnik naczelnika,

naczelnik wydziału łączności GPU–OGPU, Moskwa, 1 listopada 1922 r. – 1 lutego 1931 r.³⁷; kierownik garażu OGPU, 1 lutego 1931 r. – 1 kwietnia 1934 r.; pomocnik naczelnika bazy samochodowej OGPU–NKWD, 1 kwietnia 1934 r. – kwiecień 1936 r.; pomocnik Wydziału Samochodowo-Technicznego AChU NKWD ZSRS, kwiecień 1936 r. – 3 kwietnia 1937 r.; p.o. naczelnika garażu nr 1 i pomocnik naczelnika Wydziału Łączności NKWD ZSRS, 3 kwietnia 1937 r. – 10 kwietnia 1938 r.; zastępca naczelnika Wydziału Samochodowo-Technicznego AChU NKWD ZSRS, 10 kwietnia 1938 r. – 3 sierpnia 1941 r.; funkcjonariusz do zadań specjalnych grupy specjalnej Wydziału Komendanckiego ChoZU NKWD ZSRS, 3 sierpnia 1941 r. – 15 maja 1943 r.; funkcjonariusz do zadań specjalnych Wydziału Komendanckiego ds. działalności specjalnej AChFU MGB ZSRS, 3 sierpnia 1946 r. – 12 grudnia 1946 r.; zastępca naczelnika Wydziału Komendanckiego AChU MGB–MWD ZSRS, 12 grudnia 1946 r. – 19 maja 1953 r.; zastępca naczelnika Wydziału Komendanckiego MWD ZSRS, 19 maja 1953 r. – marzec 1954 r.; zastępca naczelnika Wydziału Komendanckiego KGB przy Radzie Ministrów ZSRS, marzec 1954 r. – 19 maja 1954 r.; zdymisjonowany 19 maja 1954 r. ze względu na wiek. Od 1954 r. emeryt w Moskwie. Zmarł 15 kwietnia 1959 r., pochowany na cmentarzu Dońskim.

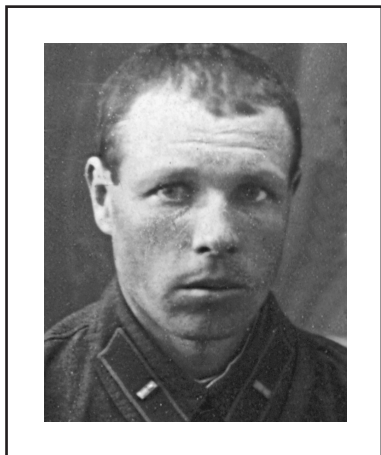
Stopnie: starszy lejtnant BP, 19 lipca 1936 r.; kapitan BP, 19 grudnia 1936 r.; podpułkownik BP, 11 lutego 1943 r.; pułkownik BP, 10 grudnia 1943 r.

Odznaczenia: Order Lenina, 21 lutego 1945 r.; trzy Ordery Czerwonego Sztandaru, 20 września 1943 r., 3 listopada 1944 r., 25 lipca 1949 r.; Order Czerwonej Gwiazdy, 22 lipca 1937 r.; order „Znak Honoru”, 19 grudnia 1937 r.; cztery medale; odznaka „Honorowy funkcjonariusz WCzK–GPU (V)” (nr 68), 1923 r.; „Honorowy funkcjonariusz WCzK–GPU (XV)”, 20 grudnia 1932 r.;

³⁷ W latach 1922–1924 oddelegowany do Rady Komisarzy Ludowych, pracował jako naczelnik garażu, kierowca Lenina i Stalina (zob. A. Bujakow, *Wiedomstwiennyje nagrody OGPU–NKWD*, cz. 2, Władywostok 2008, s. 453). Naczelnik wydziału łączności OGPU (wzm. z 4 listopada 1925 r.).

nagrodzony bronią bojową przez Kolegium OGPU 18 grudnia 1927 r.; złotym zegarkiem z napisem: „za bezlitosną walkę z kontrrewolucją – od NKWD”, 1937 r.

Jakuszew Trofim Pawłowicz

(ur. w 1908 r., wieś Szyłowo, powiat riażski, gubernia riazańska – zm. w marcu 1990 r., Kalinin). Urodził się w rodzinie chłopa. Rosjanin. Należał do WLKSM w latach 1929–1931. W partii komunistycznej od września 1932 r. (kandydat od lutego 1932 r.).

Wykształcenie: szkoła wiejska, wieś Jurakowo, powiat riażski, gubernia riazańska, 1920 r.

Pracował w gospodarstwie ojca, Szyłowo, maj 1920 r. – czerwiec 1927 r.; robotnik w zakładach cegielniczych nr 4, stacja Mytiszcze, czerwiec 1927 r. – czerwiec 1928 r.; robotnik niewykwalifikowany w wagonowni Północnej Linii Kolejowej, czerwiec 1928 r. – czerwiec 1929 r.; robotnik w zakładzie „Idieał”, Moskwa, czerwiec 1929 r. – listopad 1930 r.

W RKKA: czerwonoarmista 19. Samodzielnej Kompanii Strzelców, Twer–Kalinin, listopad 1930 r. – grudzień 1932 r.

Robotnik magazynu warsztatu nr 138, Kalinin, grudzień 1932 r. – lipiec 1933 r.

W organach więziennictwa i w NKWD-NKGB-MGB-MWD-KGB: organizator partyjny i inspektor oddziału robót poprawczych, Kalinin, lipiec 1933 r. – październik 1937 r.; starszy nadzorca AChO Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, październik 1937 r.

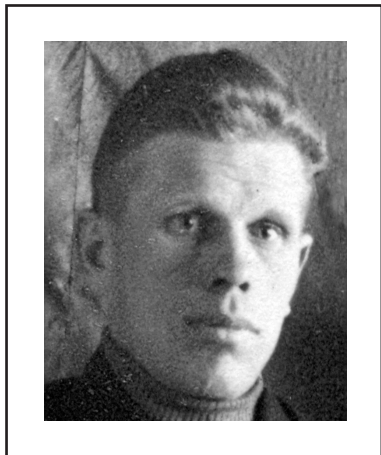
– październik 1941 r.; dyżurny pomocnik więzienia wewnętrznego Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, Bieżeck, październik 1941 r. – grudzień 1941 r.; dyżurny pomocnik naczelnika więzienia wewnętrznego Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, grudzień 1941 r. – maj 1943 r.; dyżurny pomocnik naczelnika więzienia wewnętrznego Zarządu NKGB–MGB Obwodu Kalinińskiego, maj 1943 r. – marzec 1953 r.; dyżurny pomocnik naczelnika więzienia wewnętrznego Zarządu MWD Obwodu Kalinińskiego, marzec 1953 r. – kwiecień 1954 r.; dyżurny pomocnik naczelnika więzienia wewnętrznego Zarządu KGB Obwodu Kalinińskiego, kwiecień 1954 r. – maj 1955 r.; dyżurny pomocnik naczelnika więzienia Zarządu nr 1 UWD Kalinińskiego Obwodowego Komitetu Wykonawczego, maj 1955 r. – 11 maja 1959 r.; zwolniony ze względu na wysługę lat.

Inspektor zaopatrzenia więzienia nr 1, Kalinin, maj 1959 r. – wrzesień 1961 r.; robotnik w magazynie zarządu aptecznego, Kalinin, wrzesień 1961 r. – kwiecień 1962 r.; emeryt, Kalinin, kwiecień 1962 r. – październik 1962 r.; funkcjonariusz WOCHR Akademii Wojskowej Wojsk Ochrony Powietrznej, październik 1962 r. – czerwiec 1970 r.; emeryt od czerwca 1970 r., Kalinin.

Stopnie: starszy lejtnant (wzm. z 1952 r.); starszy lejtnant służby wewnętrznej (wzm. z 28 kwietnia 1955 r., 11 maja 1959 r.).

Odznaczenia: Order Czerwonego Sztandaru, 23 maja 1952 r.; Order Czerwonej Gwiazdy, 6 listopada 1946 r.; medal „Za zasługi bojowe”, 19 stycznia 1945 r.; pięć innych medali, odznaka „50 lat członkostwa w KPZS”.

Jegorow Aleksiej Wasiljewicz

(ur. w 1913 r., wieś Siemionowskoje, gmina Miednoje, powiat twerski, gubernia twerska – zm. ?). Urodził się w rodzinie chłopa biedniaka. Rosjanin. W latach 1936–1939 należał do WLKSM. W partii komunistycznej od lipca 1942 r. (kandydat od września 1939 r.).

Wykształcenie: cztery klasy szkoły wiejskiej, wieś Wołyncewo, powiat twerski, 1924 r.

Pracował w gospodarstwie ojca, Siemionowskoje, styczeń 1923 r. – maj 1931 r.; robotnik w fabryce „Proletarskaja pobieda” nr 2, Leningrad, maj 1931 r. – sierpień 1932 r.; kołchoźnik w kołchozie „Družba”, Siemionowskoje, sierpień 1932 r. – listopad 1935 r.

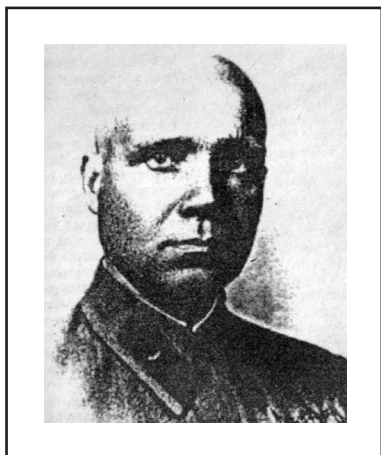
W wojskach i organach NKWD-NKGB-MGB-MWD: czerwoarmista w dywizjonie NKWD, Gorki, listopad 1935 r. – styczeń 1938 r.; pracownik AChO Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, styczeń 1938 r. – 1 maja 1938 r.; nadzorca więzienia Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, 1 maja 1938 r. – październik 1940 r.; dyżurny pomocnik naczelnika więzienia NKWD, Ostaszków, październik 1940 r. – maj 1941 r.; strażnik Kalinińskiego Międzyrejonowego Wydziału NKGB, 13 maja 1941 r. – sierpień 1941 r.; strażnik Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, sierpień 1941 r. – październik 1941 r.; nadzorca Wydziału Miejskiego NKWD, Niżnij Tagił, październik 1941 r. – luty 1942 r.; nadzorca Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, luty 1942 r. – maj 1943 r.; nadzorca Zarządu NKGB-MGB Obwodu Kalinińskiego, maj 1943 r. – maj 1953 r.; starszy nadzorca więzienia wewnętrznego Zarządu MWD Obwodu Kalinińskiego od maja 1953 r. (wzm. z marca 1954 r.). Dokumenty

partyjne według wzoru z 1973 r. nie zostały skierowane do archiwum.

Stopień: starszyna (wzm. z 1951 r.).

Odznaczenia: Order Czerwonej Gwiazdy, 24 listopada 1950 r.; medal „Za zasługi bojowe”, 30 kwiecień 1946 r.; dwa medale.

Jemieljanow Aleksandr Michajłowicz

(ur. 15 sierpnia 1893 r., wieś Fiodorowskoje, gmina Mieszczeryno, powiat kołomieński, gubernia moskiewska – zm. ?). Urodził się w rodzinie chłopca średniaka. Rosjanin. Bezpartyjny.

Wykształcenie: trzy klasy szkoły wiejskiej, Fiodorowskoje, 1905 r.

Zdun w warsztacie Bykowa, Moskwa, maj 1906 r. – wrzesień 1915 r.

W armii: wrzesień 1915 r. – styczeń 1918 r.

Pracował w gospodarstwie rodziców, styczeń 1918 r. – maj 1918 r.; pracował jako zdun w Moskwie, maj 1918 r. – 23 sierpnia 1918 r.; woźnica w taborze Narkomatu Rolnictwa, Moskwa, wrzesień 1918 r. – październik 1918 r.; woźnica oddziału rekwizycyjnego (prodotriadu), powiat borisoglebski, gubernia woroneska, październik 1918 r. – listopad 1918 r.; trafił do niewoli białokożaków, pracował jako jeńiec wojenny, m. Aleksandrowsk Gruszewski, Rostów nad Donem, listopad 1918 r. – styczeń 1920 r.

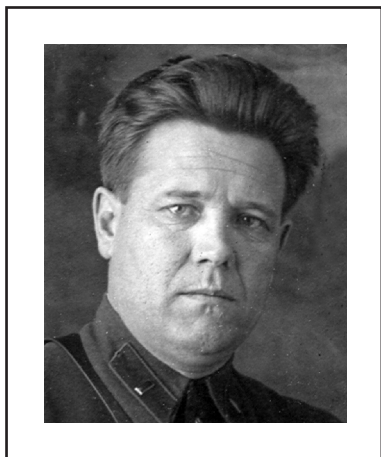
W RKKA: czerwonoarmista w 16. Dywizji, Rostów nad Donem, styczeń 1920 r. – listopad 1920 r.; czerwonoarmista 143. Oddziału Budowlanego, Połock, listopad 1920 r. – 1 maja 1921 r.

W organach OGPU-NKWD-NKGB-MGB: zdun w kompanii inżynierskiej WCzK, 10 maja 1921 r. – styczeń 1922 r.; zdun w domu przy ul. Bolszaja Łubianka 2, styczeń 1922 r. – 1 lipca 1930 r. (pod numerem 11 – wzm. z 4 listopada 1925 r.); palacz w komendanturze OGPU–NKWD ZSRS, 1 lipca 1930 r. – 1 września 1934 r.; strażnik 2. kategorii komendatury AChU NKWD ZSRS, 1 września 1934 r. – 1 sierpnia 1937 r. (wzm. z 19 grudnia 1936 r.); starszy strażnik oddziału ochrony budynków komendatury NKWD, 1 sierpnia 1937 r. – 1 listopada 1938 r.; pracownik do zadań specjalnych Wydziału Komendanckiego AChU NKWD ZSRS, 1 listopada 1938 r. – 1941 r.; pracownik do zadań specjalnych Wydziału Komendanckiego ChoZU NKWD ZSRS, 13 sierpnia 1941 r. – 15 maja 1943 r.; pracownik do zadań specjalnych Wydziału Komendanckiego AChFU NKGB–MGB ZSRS, 15 maja 1943 r. – 6 lipca 1946 r.; naczelnik grupy Wydziału Komendanckiego AChFU MGB ZSRS, 6 lipca 1946 r. – 12 grudnia 1946 r.; naczelnik grupy Wydziału Komendanckiego Zarządu Administracyjnego MGB ZSRS, 12 grudnia 1946 r. – 12 kwietnia 1949 r.; na podstawie rozkazu MGB ZSRS nr 1237 z 12 kwietnia 1949 r. w związku z chorobą zwolniony, w stopniu podpułkownika; usunięty z grona oficerów rezerwy na podstawie rozkazu MGB ZSRS nr 3624 z 27 czerwca 1952 r.

Stopnie: sierżant BP, 7 lipca 1937 r.; lejtnant BP, 17 marca 1940 r. (awansowany bezpośrednio ze stopnia sierżanta); starszy lejtnant BP, 6 listopada 1942 r.; major BP, 11 lutego 1943 r.; podpułkownik (wzm. z kwietnia 1949 r.).

Odnaczenia: Order Lenina, 25 lipca 1949 r.; Order Czerwonego Sztandaru, 3 listopada 1944 r.; Order Czerwonego Sztandaru Pracy, 20 września 1943 r.; Order Gwiazdy Czerwonej, 22 lipca 1937 r.; order „Znak Honoru”, 19 grudnia 1937 r.; odznaka „Honorowy funkcjonariusz WCzK–GPU (XV)”, 19 grudnia 1936 r.

Kaczin Timofiej Fiodotowicz

(ur. w 1900 r., wieś Bolszaja Rieczka, gmina posolska, powiat kabański, gubernia irkucka – zm. w lutym 1983 r., Kursk). Urodził się w rodzinie robotnika. Rosjanin. Nie należał do WLKSM. W partii komunistycznej od maja 1928 r. (kandydat od marca 1925 r.).

Wykształcenie: trzy klasy szkoły wiejskiej, Bolszaja Rieczka, 1914 r., fakultet robotniczy, Omsk, 1926 r.

Pracował we własnym gospodarstwie, Bolszaja Rieczka, czerwiec 1914 r. – kwiecień 1917 r.; uczeń ślusarza w warsztatach kolejowych, stacja Mysowaja, Zabajkalska Linia Kolejowa, kwiecień 1917 r. – kwiecień 1918 r.

W Gwardii Czerwonej i RKKA: czerwonogwardzista w 1. oddziale ochotniczym, Irkuck, kwiecień 1918 r. – sierpień 1918 r.; uchylał się od służby w armii Kołczaka, Bolszaja Rieczka, sierpień 1918 r. – luty 1920 r.; czerwonoarmista w oddziale specjalnego przeznaczenia przy WCzK, Krasnojarsk, luty 1920 r. – maj 1921 r.; dowódca plutonu pułku artyleryjskiego 12. Dywizji Strzeleckiej, Omsk, maj 1921 r. – styczeń 1924 r.

Kontroler wykonania planu w redakcji gazety „Raboczij put’”, Omsk, styczeń 1924 r. – maj 1927 r.; sekretarz związku zawodowego przy Komitecie rejonowym pracowników transportu wodnego, Omsk, maj 1927 r. – październik 1927 r.; kierownik tajnego oddziału wydziału gospodarki lokalnej, Omsk, październik 1927 r. – czerwiec 1928 r.

W organach OGPU-NKWD-MWD: pracownik wydziału okręgowego – sektora operacyjnego GPU, Omsk, czerwiec 1928 r. – sierpień

1933 r.; zastępca naczelnika wydziału politycznego w sowchozie mleczarsko-mięsny nr 252 ds. działalności OGPU–NKWD, Płatonowska Rada Wiejska, rejon tatarski, Kraj Zachodniosyberyjski, sierpień 1933 r. – marzec 1936 r.; naczelnik rejonowego oddziału NKWD, m. Kujbyszew, Kraj Zachodniosyberyjski, marzec 1936 r. – październik 1936 r.; oddelegowany do Zarządu NKWD, Nowosybirsk, październik 1936 r. – marzec 1937 r.; naczelnik rejonowego oddziału NKWD, m. Tatarsk, obwód nowosybirski, marzec 1937 r. – grudzień 1938 r.; naczelnik wydziału miejskiego NKWD, m. Lenińsk Kuźniecki, grudzień 1938 r. – listopad 1939 r.; pomocnik naczelnika Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, listopad 1939 r. – 3 kwietnia 1941 r.; zastępca naczelnika Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego ds. kadr, 3 kwietnia 1941 r. – sierpień 1941 r.; pomocnik naczelnika Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, sierpień 1941 r. – 22 lipca 1942 r.; zastępca szefa Wydziału Specjalnego NKWD 58. Armii, Front Kaliniński, czerwiec 1942 r. – sierpień 1942 r.; zastępca szefa Wydziału Specjalnego NKWD – Wydziału Kontrwywiadu SMIERSZ 39. Armii, Front Kaliniński, sierpień 1942 r. – grudzień 1943 r.; zastępca naczelnika Zarządu NKWD Obwodu Winnickiego, grudzień 1943 r. – 8 lutego 1946 r.; w rezerwie MWD ZSRS, Moskwa, 15 lutego 1946 r. – czerwiec 1946 r.; zastępca naczelnika wydziału operacyjnego zarządu obozu MWD nr 145 dla jeńców wojennych, obwód kurski, od 14 sierpnia 1946 r.; następnie zastępca szefa wydziału do walki z bandytyzmem Zarządu MWD Obwodu Kurskiego, do 8 stycznia 1949 r.; szef wydziału do walki z bandytyzmem Zarządu MWD–MGB Obwodu Kurskiego, 8 stycznia 1949 r. – 1950 r.; zastępca naczelnika wydziału Zarządu MGB Obwodu Kurskiego, 1950 r. – kwiecień 1951 r.; zwolniony 7 kwietnia 1951 r. ze względu na stan zdrowia.

Emeryt, Kursk, maj 1951 r. – grudzień 1951 r.; inspektor ds. kadrowych kolumny samochodowej nr 9, Kursk, grudzień 1951 r. – maj 1954 r.; emeryt, Kursk, maj 1954 r. – grudzień 1957 r.; dyrektor zarządu przedsiębiorstw lokalnych Wszechrosyjskiego Związku Niewidomych, Kursk, grudzień 1957 r. – czerwiec 1959 r.; emeryt, Kursk, czerwiec 1959 r. – lipiec 1962 r.; strażnik w sztabie Obrony

Cywilnej Obwodu Kurskiego, lipiec 1962 r. – kwiecień 1963 r.; emeryt, Kursk, kwiecień 1963 r. – styczeń 1967 r.; zarządca w administracji domów nr 2, Kursk, styczeń 1967 r. – marzec 1971 r.; emeryt, Kursk, marzec 1971 r. – listopad 1971 r.; kierownik administracyjno-gospodarczy w sądzie obwodowym, Kursk, listopad 1971 r. – kwiecień 1972 r.; dyrektor warsztatu wytwórczego, Kursk, maj 1972 r. – październik 1973 r.; emeryt, Kursk, październik 1973 r. – marzec 1974 r.; zastępca dyrektora szkoły muzycznej ds. gospodarczych, Kursk, marzec 1974 r. – maj 1978 r.; emeryt od maja 1978 r., Kursk.

Stopnie: młodszy lejtnant BP, 22 marca 1936 r.; lejtnant BP, 29 stycznia 1937 r.; starszy lejtnant BP, 22 października 1940 r.; kapitan BP, 7 grudnia 1942 r.; podpułkownik BP, 11 lutego 1943 r. (wzm. z 8 stycznia 1949 r., 7 kwietnia 1951 r.).

Odznaczenia: Order Czerwonego Sztandaru, 15 stycznia 1945 r.; Order Czerwonej Gwiazdy, 18 października 1943 r. *; sześć medali; odznaka „50 lat członkostwa w KPZS”.

Kalinin Anatolij Michajłowicz

(ur. w kwietniu 1910 r., Sankt-Petersburg – zm. w czerwcu 1941 r., Moskwa). Urodził się w rodzinie robotnika. Rosjanin. Od 1928 r. należał do WLKSM. W partii komunistycznej od 1939 r. (kandydat od września 1937 r.).

Wykształcenie: siedem klas szkoły, kursy specjalne dla kreślarzy, lata 1926–1928.

W organach OGPU-NKWD: kreślarz w oddziale statystycznym w Wydziale Centralnej Registratury OGPU, lata 1927–1930; pomocnik funkcjonariusza operacyjnego, funkcjonariusz operacyjny w Wydziale Ewidencyjno-Statystycznym OGPU ZSRS, 1930 r. – 10 lipca 1934 r.; funkcjonariusz operacyjny 4. oddziału Wydziału Ewidencyjno-Statystycznego GUGB NKWD ZSRS, 10 lipca 1934 r. – 1 sierpnia 1935 r.; inspektor w 4. oddziale, inspektor w 3. oddziale Wydziału Ewidencyjno-Archiwalnego GUGB NKWD ZSRS,

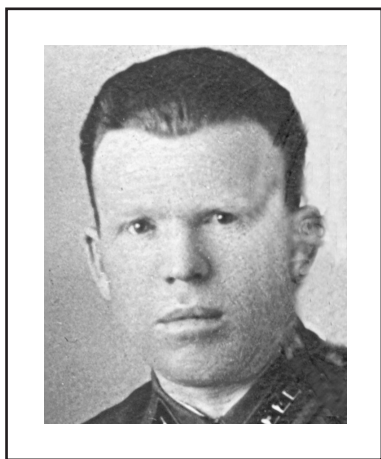
1 sierpnia 1935 r. – 1936 r.; funkcjonariusz operacyjny 8. Wydziału GUGB NKWD ZSRS, lata 1936–1938; funkcjonariusz operacyjny 5. oddziału 1. Wydziału Specjalnego NKWD ZSRS, 1938 r. – 22 października 1938 r.; pomocnik naczelnika 5. oddziału 1. Wydziału Specjalnego NKWD ZSRS, 22 października 1938 r. – 1 listopada 1938 r.; naczelnik 5. oddziału 1. Wydziału Specjalnego NKWD ZSRS, 1 listopada 1938 r. – 9 stycznia 1940 r.; pomocnik naczelnika 1. Wydziału Specjalnego NKWD ZSRS, 1 marca 1939 r. – 1 kwietnia 1940 r.; naczelnik 3. oddziału i pomocnik naczelnika 1. Wydziału Specjalnego NKWD ZSRS, 1 kwietnia 1940 r. – 6 marca 1941 r.; naczelnik 2. oddziału i zastępca naczelnika 2. Wydziału NKGB ZSRS, 20 marca 1941 r. – czerwca 1941 r. Pochowany na cmentarzu Nowodziewiczym.

Stopnie: młodszy lejtnant BP, 5 stycznia 1936 r.; lejtnant BP, 25 lipca 1938 r.; starszy lejtnant BP, 25 marca 1939 r.; kapitan BP, 17 marca 1940 r.

Odznaczenia: Order Czerwonej Gwiazdy, 26 kwietnia 1940 r.

Informacja o śmierci: „Prawda” z 13 czerwca 1941 r.

Karawajew Władimir Michajłowicz

(ur. w 1903 r., m. Łyśwa (Łys'wa), gubernia permska – zm. lipiec 1982 r., wieś Ukrainka, rejon obuchowski, obwód kijowski). Urodził się w rodzinie cieśli. Rosjanin. Nie należał do WLKSM. W partii komunistycznej od września 1924 r. (kandydat od stycznia 1924 r.).

Wykształcenie: trzyletnia podstawowa szkoła ziemska, Łyśwa, 1914 r.

Goniec i czeladnik u ślusarza w Łyświeńskich Zakładach Mechanicznych, lipiec 1914 r. – wrzesień 1920 r.

W **RKKA:** kursant 95. kursu dowódców piechoty, Ufa, wrzesień 1920 r. – luty 1922 r.

Ślusarz w Łyświeńskich Zakładach Metalurgicznych, luty 1922 r. – wrzesień 1925 r.

W **wojskach OGPU:** czerwonoarmista w 4. Ukraińskim Pułku Wojsk OGPU, Charków, wrzesień 1925 r. – wrzesień 1927 r.

Ślusarz brygadzysta, sekretarz kolektywu partyjnego Łyświeńskich Zakładów Metalurgicznych, wrzesień 1927 r. – październik 1932 r.

W **organach OGPU-NKWD-SMIERSZ-MGB:** pomocnik oficera operacyjnego Łyświeńskiego Wydziału Miejskiego GPU, październik 1932 r. – czerwiec 1933 r.; słuchacz kursów OGPU, Swierdłowski, czerwiec 1933 r. – listopad 1933 r.; zastępca szefa wydziału politycznego stacji maszynowo-traktorowej ds. OGPU–NKWD, Wotkińsk, listopad 1933 r. – luty 1935 r.; pomocnik oficera operacyjnego Tataurowskiego Wydziału Rejonowego NKWD Obwodu Kirowskiego, luty 1935 r. – styczeń 1938 r.; oficer operacyjny Kotelnickiego Wydziału Rejonowego NKWD Obwodu Kirowskiego, styczeń 1938 r. – kwiecień 1939 r.; zastępca naczelnika 2. Wydziału UGB Zarządu NKWD Obwodu Kirowskiego, kwiecień 1939 r. – październik 1939 r.; naczelnik 1. Wydziału Specjalnego Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego, październik 1939 r. – lipiec 1941 r.; w rezerwie wydziału kadr NKWD, Kujbyszew, lipiec 1941 r. – październik 1941 r.; naczelnik 1. oddziału Wydziału Specjalnego NKWD – Wydziału Kontrywiadu SMIERSZ 10. Armii, Front Zachodni, październik 1941 r. – sierpień 1943 r.; szef Wydziału Kontrywiadu SMIERSZ 64. Dywizji Strzeleckiej, Front Zachodni, sierpień 1943 r. – sierpień 1944 r.; szef Wydziału Kontrywiadu SMIERSZ 226. Dywizji Strzeleckiej, 1. Front Białoruski, sierpień 1944 r. – październik 1945 r.; szef Wydziału Kontrywiadu SMIERSZ 86. Dywizji Strzeleckiej Grupy Wojsk

Sowieckich w Niemczech (GSOWG³⁸), Berlin, październik 1945 r. – maj 1946 r.; szef Wydziału Kontrwywiadu MGB 86. Dywizji Strzeleckiej, Charkowski Okręg Wojskowy, maj 1946 r. – czerwiec 1946 r.; zastępca naczelnika wydziału miejskiego MGB, m. Kiziel, obwód mołotowski³⁹, czerwiec 1946 r. – listopad 1947 r.

Zastępca dyrektora bazy „Zagotzierno”, m. Zujewka, obwód kirowski, listopad 1947 r. – styczeń 1948 r.; dyrektor rejonowego kombinatu spożywczego, Zujewka, styczeń 1948 r. – styczeń 1949 r.; instruktor wydziału politycznego oddziału kolejowego, stacja Zujewka, grudzień 1950 r. – styczeń 1955 r.; bezrobotny, Charków, styczeń 1955 r. – czerwiec 1955 r.; dyrektor ośrodka wypoczynkowego „Sokoł”, Łyśwa, czerwiec 1955 r. – lipiec 1957 r.; politruk w akademiku trustu „Kazmiettałurgstroj”, m. Temyrtau, obwód karagandyjski, lipiec 1957 r. – wrzesień 1959 r.; przewodniczący komitetu związku zawodowego w biurze administracji domów trustu „Kazmiettałurgstroj”, Temyrtau, wrzesień 1959 r. – lipiec 1962 r.; ślusarz w biurze administracji domów trustu „Kazmiettałurgstroj”, lipiec 1962 r. – październik 1964 r.; emeryt, Temyrtau, październik 1964 r. – lipiec 1973 r.; emeryt, wieś Obuchow, obwód kijowski, lipiec 1973 r. – grudzień 1976 r.; emeryt, wieś Ukrainka, obwód kijowski, grudzień 1976 r. – lipiec 1982 r.

Stopnie: sierżant BP, 7 kwietnia 1936 r.; młodszy lejtnant BP, 22 sierpnia 1938 r.; lejtnant BP, 25 czerwca 1939 r. (wzm. z 26 października 1940 r., 17 maja 1942 r.); major, 1943 r. (wzm. z 7 września 1943 r.).

Odnaczenia: dwa ordery Gwiazdy Czerwonej, 7 września 1943 r.*, 3 listopada 1944 r.; medal „Za odwagę”, 10 czerwca 1942 r.*, sześć innych medali; odznaka „50 lat członkostwa w KPZS”.

³⁸ Z ros. *Grupa sowieckich okupacyjnych wojsk w Niemczech* (przyp. tłum.).

³⁹ W latach 1940–1957 jego stolica, Perm, nosiła nazwę Mołotow. Po 1957 r. przywrócono nazwę obwód permski. Obecnie Perm jest stolicą Kraju Permskiego, który powstał z połączenia obwodu permskiego z Komi-Permiackim Okręgiem Autonomicznym w 2005 r. (przyp. tłum.).

Karcew Piotr Michajłowicz

(ur. w 1907 r., Smoleńsk – zm. 18 stycznia 1948 r., Smoleńsk). Urodził się w rodzinie robotnika-brygadzysty. Rosjanin. W latach 1928–1931 należał do WLKSM. W partii komunistycznej od października 1930 r. (kandydat od stycznia 1930 r.).

Wykształcenie: trzy klasy w szkole miejskiej nr 13, Smoleńsk, lata 1920–1923 i 1926; cztery lata na wieczorowych kursach ogólnokształcących przy szkole średniej nr 7, Smoleńsk.

Robotnik w gospodarstwie ogrodnika Kałasznikowa, Smoleńsk, marzec 1923 r. – sierpień 1925 r.; ładowacz w zakładach cegielnianych im. „Pierwszego maja”, Smoleńsk, sierpień 1925 r. – październik 1929 r.

W wojskach OGPU: dowódca oddziału/drużyny 20. Pułku Wojsk OGPU, październik 1929 r. – grudzień 1931 r.

Robotnik najemny w warsztatach traktorowych stacji maszynowo-traktorowej, Smoleńsk, styczeń 1932 r. – marzec 1932 r.

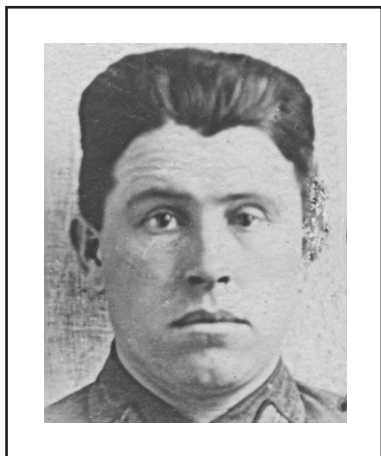
W organach OGPU-NKWD-NKGB-MGB: dyżurny komendant Pełnomocnego Przedstawicielstwa OGPU – Zarządu NKWD Obwodu Zachodniego od marca 1932 r.; dyżurny komendant Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego od września 1937 r.; dyżurny pomocnik komendanta Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego od 18 stycznia 1942 r.; oddelegowany do NKGB od 23 marca 1944 r.; pracownik Zarządu NKGB Obwodu Smoleńskiego (wzm. z 1945 r.). Według danych Głównej Prokuratury Wojskowej popełnił samobójstwo 18 stycznia 1948 r. Dokumenty partyjne

anulowane 21 lutego 1948 r. przez Smoleński Komitet Obwodowy w związku ze śmiercią.

Stopnie: sierżant BP, 30 kwietnia 1942 r.; młodszy lejtnant BP, 11 lutego 1943 r.; lejtnant (wzm. z 1945 r.).

Odznaczenia: Order Czerwonej Gwiazdy, 12 maja 1945 r.; medal „Za zasługi bojowe”, 19 stycznia 1945 r.; w maju 1938 r. nagrodzony zegarkiem na mocy rozkazu komisarza ludowego spraw wewnętrznych za „przodownictwo w pracy operacyjnej”.

Karmanow Aleksandr Andriejewicz

(ur. w 1908 r., wieś Użga, powiat ust-sysolski, gubernia wołogodzka – zm. w maju 1987 r., Semipałatyńsk). Urodził się w rodzinie chłopca. Komi. W latach 1924–1936 należał do WLKSM. W partii komunistycznej od listopada 1938 r. (kandydat od czerwca 1930 r.).

Wykształcenie: szkoła wiejska, Użga, 1920 r., zawodowa szkoła techniczna, Ust-Sysolsk⁴⁰, 1926 r.

Uczeń ślusarza, pomocnik ślusarza, Ust-Sysolsk, maj 1920 r. – czerwiec 1926 r.; ślusarz w technikum przemysłowym w zakładzie garbarskim, Archangielsk, czerwiec 1926 r. – wrzesień 1928 r.

W RKKA: kursant Leningradzkiej Wyższej Szkoły Kawalerii, wrzesień 1928 r. – maj 1931 r.; dowódca plutonu 52. Pułku Kawalerskiego 9. Dywizji Krymskiej, Ukraiński Okręg Wojskowy, maj

⁴⁰ Obecnie Syktywkar (przyp. tłum.).

1931 r. – grudzień 1931 r.; dowódca plutonu czołgów jednostki wojskowej nr 1515, Ukraiński Okręg Wojskowy, grudzień 1931 r. – maj 1935 r.; technik-czołgista jednostki wojskowej nr 1515, Charkowski Okręg Wojskowy, maj 1935 r. – październik 1936 r.

W organach NKWD: słuchacz Charkowskiej Szkoły NKWD, październik 1936 r. – listopad 1936 r.; szef zaopatrzenia w amunicję w szkole NKWD, Charków, listopad 1936 r. – lipiec 1938 r.; zastępca komendanta Zarządu NKWD Obwodu Charkowskiego, 1939 r. – lipiec 1942 r.; emeryt, Ust-Kamienogorsk, lipiec 1942 r. – październik 1942 r.; komendant Zarządu NKWD Obwodu Wschodniokazachstańskiego, 20 października 1942 r. – kwiecień 1943 r.

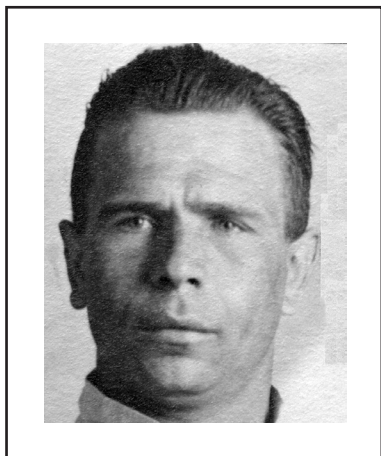
Emeryt, Taszkent, kwiecień 1943 r. – listopad 1943 r.; starszy inspektor kursów wojskowo-sprawnościowych w obwodowym zarządzie rezerw zawodowych, Semipałatyńsk, listopad 1943 r. – grudzień 1945 r.; przewodniczący stowarzyszenia sportowego „Bolszewik”, Semipałatyńsk, grudzień 1945 r. – listopad 1946 r.; dyrektor stołówki w przedsiębiorstwie handlu specjalnego, Semipałatyńsk, listopad 1946 r. – kwiecień 1947 r.; dyrektor obwodowego Domu Nauczyciela, Semipałatyńsk, kwiecień 1947 r. – sierpień 1948 r.; pomocnik zastępcy przewodniczącego obwodowego komitetu wykonawczego, Semipałatyńsk, sierpień 1948 r. – maj 1951 r.; szef zaopatrzenia obwodowego biura budowlano-montażowego, Semipałatyńsk, maj 1951 r. – wrzesień 1951 r.; zastępca przewodniczącego Ochotniczego Związku Sportowego „Wodnik”, Semipałatyńsk, wrzesień 1951 r. – luty 1955 r.; agent ubezpieczeń państwowych, Semipałatyńsk, luty 1955 r. – maj 1958 r.; funkcjonariusz WOCHR w kombinacie młynarsko-paszowym, Semipałatyńsk, maj 1958 r. – czerwiec 1959 r.; sprzedawca w sklepie spożywczym wydziału zaopatrzenia robotniczego, Semipałatyńsk, czerwiec 1959 r. – lipiec 1959 r.; bufetowy w jednym z obiektów wydziału zaopatrzenia robotniczego, Semipałatyńsk, lipiec 1959 r. – kwiecień 1961 r.; operator wyciągarki mostu pontonowego, Semipałatyńsk, kwiecień 1961 r. – listopad 1961 r.; pełnomocnik ds. dystrybucji biletów teatru im. Abaja, Semipałatyńsk, listopad 1961 r. – maj 1962 r.; strażnik, Semipałatyńsk, maj 1962 r.

– wrzesień 1965 r.; agent odpowiadający za pozyskiwanie zdjęć, wrzesień 1965 r. – luty 1966 r.; emeryt, Semipałatyńsk, luty 1966 r. – listopad 1969 r.; stróż w przedszkolu „Łastoczka”, Semipałatyńsk, listopad 1969 r. – czerwiec 1972 r.; stróż w Instytucie Weterynarii, Semipałatyńsk, czerwiec 1972 r. – luty 1973 r.; emeryt od lutego 1973 r., Semipałatyńsk.

Stopień: wojentechnik 2. klasy⁴¹ (wzm. z 1936 r.); młodszy lejtnant (wzm. z 20 października 1942 r.).

Odznaczenia: nie posiadał.

Kisielow Nikołaj Aleksiejewicz

(ur. w maju 1908 r., Moskwa – zm. 1962 r., Moskwa). Urodził się w rodzinie kuśnierza (matka była tkaczką, zmarła w 1922 r.). Rosjanin. W latach 1927–1938 należał do WLKSM. W partii komunistycznej od maja 1929 r. (kandydat od listopada 1928 r.).

Wykształcenie: sześć klas szkoły siedmioletniej, Moskwa, fakultet robotniczy przy Moskiewskim Instytucie Lotnictwa, lata 1932–1933.

Kurier we Wszechrosyjskim Zjednoczeniu Inwalidów przy Narkomacie Opieki Społecznej, Moskwa, październik 1925 r. – czerwiec 1926 r.; bezrobotny zarejestrowany w urzędzie pracy, Moskwa, czerwiec 1926 r. – czerwiec 1927 r.; farbiarz jedwabiu w fabryce

⁴¹ Stopień wojskowy w Marynarce Wojennej (Robotniczo-Chłopskiej Flocie Czerwonej) ZSRS w latach 1935–1940; odpowiednik lejtnanta (przyj. tłum.).

„Krasnaja roza”, Moskwa, czerwiec 1927 r. – luty 1929 r.; zastępca przewodniczącego rejonowej rady Związku Turystyki Proletariackiej w rejonie Chamowniki, Moskwa, luty 1929 r. – grudzień 1930 r.; członek komisji kontrolnej Moskiewskiego Komitetu Miejskiego WLKSM, lata 1929–1931; inspektor w inspekcji specjalnej Mossowietu, grudzień 1930 r. – lipiec 1932 r.; student Moskiewskiego Instytutu Lotnictwa, lipiec 1932 r. – styczeń 1933 r.

W organach OGPU-NKWD-NKGB-MGB-KI-MWD-KGB: inspektor w wydziale paszportowym Głównego Zarządu Milicji Robotniczo-Chłopskiej (GURKM⁴²) OGPU, styczeń 1933 r. – lipiec 1934 r.; pomocnik oficera operacyjnego Wydziału Ewidencyjno-Statystycznego NKWD ZSRS, lipiec 1934 r. – 1 sierpnia 1935 r.; inspektor magazynu bibliotecznego Wydziału Ewidencyjno-Statystycznego GUGB NKWD ZSRS, 1 sierpnia 1935 r. – 1937 r.; pomocnik oficera operacyjnego 3. oddziału 7. Wydziału GUGB NKWD ZSRS, lata 1937–1938; pomocnik oficera operacyjnego 3. oddziału 1. Wydziału Specjalnego NKWD ZSRS, 1938 r. – 22 października 1938 r.; oficer operacyjny 6. oddziału 1. Wydziału Specjalnego NKWD ZSRS, 22 października 1938 r. – 1 listopada 1938 r.; starszy oficer operacyjny 11. oddziału 1. Wydziału Specjalnego NKWD ZSRS, 1 listopada 1938 r. – 1940 r.; zastępca naczelnika 16. oddziału 1. Wydziału Specjalnego NKWD ZSRS, 1940 r. – 6 marca 1941 r.; naczelnik 4. oddziału 2. Wydziału NKGB ZSRS, 20 marca 1941 r. – 11 sierpnia 1941 r.; naczelnik 3. oddziału 1. Wydziału Specjalnego NKWD ZSRS, 11 sierpnia 1941 r. – 7 grudnia 1941 r.; naczelnik 8. oddziału 1. Wydziału Specjalnego NKWD ZSRS, 7 grudnia 1941 r. – styczeń 1942 r.; zastępca naczelnika 1. oddziału 2. Wydziału 4. Zarządu NKWD ZSRS, styczeń 1942 r. – 14 maja 1943 r.; naczelnik 6. oddziału 2. Wydziału 4. Zarządu NKGB ZSRS, 14 maja 1943 r. – 1 września 1943 r.; naczelnik 1. oddziału 2. Wydziału 4. Zarządu NKGB ZSRS, 1 września 1943 r. – lipiec 1944 r.; naczelnik 2. oddziału 1. Wydziału 4. Zarządu NKGB ZSRS, lipiec 1944 r. – 1 lipca 1945 r.; oddelegowany do dyspozycji NKWD ZSRS od 1 lipca 1945 r.; naczelnik 2. oddziału 1. Wydziału 4. Zarządu NKGB ZSRS od 1 września

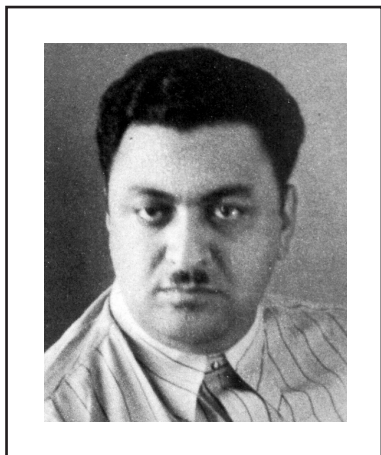
⁴² Z ros. *Głównyje uprawlenije rabocze-krestjanskoj miliciji* (przypr. tłum.).

1945 r.; pracownik Komitetu Informacji przy Radzie Ministrów ZSRS, wrzesień 1947 r. – maj 1949 r.; pracownik MGB ZSRS, maj 1949 r. – listopad 1951 r.; pracownik 1. Zarządu Głównego MGB ZSRS od listopada 1951 r. (wzm. z 20 listopada 1952 r.); zastępca naczelnika wydziału 2. Zarządu Głównego KGB przy Radzie Ministrów ZSRS od kwietnia 1954 r. Dokumenty partyjne anulowane 28 lutego 1962 r. w związku ze śmiercią.

Stopnie: sierżant BP, 21 stycznia 1937 r.; młodszy lejtnant BP, (wzm. z 26 października 1940 r., 7 grudnia 1941 r.); major BP, 11 lutego 1943 r. (wzm. z 8 września 1943 r.); podpułkownik BP, (wzm. z lipca 1945 r., września 1949 r.); pułkownik (wzm. z lipca 1954 r.).

Odnaczenia: Order Czerwonego Sztandaru, 25 czerwca 1954 r.; Order Wojny Ojczyźnianej 1. klasy, 21 kwietnia 1945 r.; trzy orderzy Gwiazdy Czerwonej, 20 września 1943 r., 5 listopada 1944 r., 25 lipca 1949 r.; medal „Za odwagę”, 26 kwietnia 1940 r.; medal „Dla Partyzanta Wojny Ojczyźnianej” 1. klasy; pięć innych medali; odznaka „Zasłużony funkcjonariusz NKWD”, grudzień 1942 r.

Kobułow Bogdan Zacharowicz (Zacharjewicz)

(ur. 1 marca 1904 r., Tyflis – zm. 23 grudnia 1953 r., Moskwa). Urodził się w rodzinie krawca. Ormianin. W partii komunistycznej od stycznia 1925 r. (członek WLKSM w latach 1921–1927). Kandydat na członka KC WKP(b) (XVIII–XIX Zjazd). Deputowany do Rady Najwyższej ZSRS 2. kadencji.

Wykształcenie: gimnazjum, Tyflis, lata 1911–1922.

W RKKK: czerwonooarmista w pułku szkolenia kadr, pracownik polityczny w 66. Brygadzie Kawalerii, lata 1921–1922; brał udział w tworzeniu Oddziału im. 26 Komisarzy Bakijskich Tyfliskiego Komitetu Miejskiego KP(b) Gruzji, jeden z dowódców oddziału.

W organach WCzK-OGPU-NKWD-NKGB-MWD: funkcjonariusz Gruzińskiej CzK, maj 1922 r. – maj 1923 r.; pracownik biura politycznego CzK w powiecie achalcichskim (m. Achalciche), maj 1923 r. – styczeń 1924 r.; pracownik punktu informacyjnego CzK Gruzji, Borżomi, styczeń 1924 r. – maj 1925 r.; pracownik punktu informacyjnego CzK Gruzji, m. Achalkalaki, maj 1925 r. – lipiec 1925 r.; pracownik punktu informacyjnego CzK Gruzji, uroczysko Manglis, lipiec 1925 r. – luty 1926 r.; pracownik Zakaukaskiego GPU i GPU Gruzińskiej Socjalistycznej Republiki Sowieckiej (GSRS), luty 1926 r. – ?; starszy oficer operacyjny Tajnego Wydziału Zakaukaskiego GPU, ? – marzec 1931 r.; naczelnik 1. oddziału Wydziału Tajno-Politycznego GPU GSRS, marzec 1931 r. – styczeń 1932 r.; pomocnik naczelnika Wydziału Tajno-Politycznego GPU GSRS, styczeń 1932 r. – ?; pracownik UGB NKWD Zakaukaskiej Federacyjnej Socjalistycznej Republiki Sowieckiej (ZFSRS) i Zarządu NKWD GSRS, lipiec 1934 r. – 1935 r.; w delegacji w Iranie; zastępca naczelnika Wydziału Tajno-Politycznego UGB NKWD ZFSRS, 1935 r. – 17 lutego 1936 r.; naczelnik EKO UGB NKWD ZFSRS i Zarządu NKWD GSRS, 17 lutego 1936 r. – listopad 1936 r.; zastępca naczelnika 4. Wydziału UGB NKWD GSRS, 19 marca 1937 r. – 3 kwietnia 1937 r.; naczelnik 4. Wydziału UGB NKWD GSRS, 3 kwietnia 1937 r. – 16 lutego 1938 r.; p.o. zastępcy narkoma spraw wewnętrznych GSRS, grudzień 1937 r. – 16 lutego 1938 r.; zastępca narkoma spraw wewnętrznych GSRS, 16 lutego 1938 r. – 15 września 1938 r.; naczelnik 4. Wydziału 1. Zarządu NKWD ZSRS, 15 września 1938 r. – 29 września 1938 r.; naczelnik 2. Wydziału GUGB NKWD ZSRS, 29 września 1938 r. – 29 lipca 1939 r.; zastępca naczelnika GUGB NKWD ZSRS, 17 grudnia 1938 r. – 4 września 1939 r.; szef pionu śledczego NKWD ZSRS, 22 grudnia 1938 r. – 4 września 1939 r.; naczelnik GEU NKWD ZSRS, 4 września 1939 r. – 25 lutego 1941 r.; zastępca narkoma bezpieczeństwa państwowego ZSRS, 25 lutego 1941 r. – 30 lipca

1941 r.; zastępca narkoma spraw wewnętrznych ZSRS, 30 lipca 1941 r. – 14 kwietnia 1943 r.; pierwszy zastępca narkoma bezpieczeństwa państwowego ZSRS, 14 kwietnia 1943 r. – 4 grudnia 1945 r.⁴³; zastępca naczelnika Głównego Zarządu Mienia Sowieckiego za Granicą (GUSIMZ⁴⁴) (na Niemcy) przy Ministerstwie Handlu Zagranicznego ZSRS, 1946 r. – kwiecień 1947 r.⁴⁵; zastępca naczelnika GUSIMZ przy Radzie Ministrów ZSRS, kwiecień 1947 r. – październik 1951 r.; pierwszy zastępca naczelnika GUSIMZ przy Radzie Ministrów ZSRS, październik 1951 r. – marzec 1953 r.; pierwszy zastępca ministra spraw wewnętrznych ZSRS, 11 marca 1953 r. – 29 czerwca 1953 r.

Aresztowany 27 czerwca 1953 r.; skazany przez Sądowy Trybunał Specjalny Sądu Najwyższego ZSRS, 23 grudnia 1953 r. na najwyższy wymiar kary. Rozstrzelany. Izba Wojskowa Sądu Najwyższego Federacji Rosyjskiej orzekła 29 maja 2000 r., że nie podlega rehabilitacji.

Stopnie: kapitan BP, 13 stycznia 1936 r.; major BP, 20 grudnia 1936 r.; starszy major BP, 11 września 1938 r.; komisarz BP 3. rangi, 28 grudnia 1938 r.; komisarz BP 2. rangi, 4 lutego 1943 r.; generał pułkownik, 9 lipca 1945 r.

Odznaczenia: trzy Ordery Lenina, 22 lipca 1937 r., 30 kwietnia 1946 r., 29 października 1949 r.; pięć Orderów Czerwonego Sztandaru, 26 kwietnia 1940 r., 20 września 1943 r., 7 lipca 1944 r., 3 listopada 1944 r., 1 czerwca 1951 r.; Order Suworowa 1. klasy, 8 marca 1944 r.; Order Kutuzowa 1. klasy, 24 lutego 1945 r.; Order Wojny Ojczyźnianej 1. klasy, 3 grudnia 1944 r.; Order Czerwonego Sztandaru Pracy, 24 czerwca 1948 r.; Order Czerwonego Sztandaru Pracy GSRS (nr 280), 10 kwietnia 1931 r.;

⁴³ Podczas rejestracji w charakterze kandydata na deputowanego do Rady Najwyższej ZSRS w styczniu 1946 r. określony jako zastępca narkoma bezpieczeństwa państwowego ZSRS.

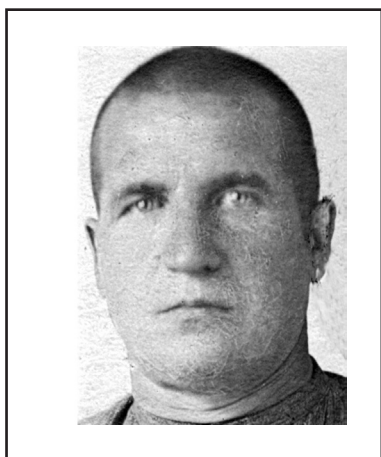
⁴⁴ Z ros. *Главноје управленіе совіетского імущества за границей* (przyp. tłum.).

⁴⁵ Jednocześnie w okresie od 26 maja 1947 r. do 5 listopada 1949 r. był zastępcą Głównego Naczelnika SWAG ds. działalności sowieckich przedsiębiorstw akcyjnych w Niemczech. Od 1949 r. zastępca przewodniczącego Sowieckiej Komisji Kontroli ds. przedsiębiorstw akcyjnych w Niemczech.

sześć medali; odznaka „Honorowy funkcjonariusz WCzK–GPU (XV)” (nr 202), 20 grudnia 1932 r.

Informacja o procesie i egzekucji przez rozstrzelanie: „Prawda” z 24 grudnia 1953 r.

Komarowski Ignatij Isaakowicz

(ur. w 1893 r., wieś Nogawki, powiat orszański, gubernia mohylewska – zm. w lipcu 1975 r., Smoleńsk). Urodził się w rodzinie chłopa biedniaka. Białorusin. Nie należał do WLKSM. W partii komunistycznej od kwietnia 1929 r. (kandydat od listopada 1927 r.).

Wykształcenie: trzy klasy szkoły wiejskiej, w. Riepuchowo, powiat orszański, 1906 r.; jeden rok kursów ogólnokształcących, Smoleńsk, 1926 r.

Czeladnik u rzemieślnika-chałupnika, Orsza, wrzesień 1908 r. – marzec 1911 r.; czeladnik ślusarza w fabryce Fermana, Moskwa, marzec 1911 r. – maj 1915 r.; czeladnik ślusarza w zakładach „Janke”, Moskwa, maj 1913 r. – wrzesień 1914 r.

W armii: kursant 3. szkoły dla kierowców, Sankt-Petersburg, wrzesień 1914 r. – luty 1915 r.; kierowca 5. kompanii samochodowej, Front Turecki, luty 1915 r. – grudzień 1917 r.

Kierowca w szkole dla kierowców, Smoleńsk, styczeń 1918 r. – marzec 1918 r.

W RKKK: kierowca transportu, Smoleńsk, marzec 1918 r. – czerwiec 1918 r.

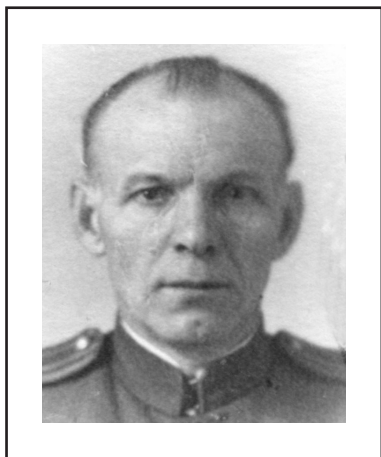
Kierowca sekcji samochodowej gubernialnego sownarchozu, Smoleńsk, czerwiec 1918 r. – maj 1919 r.; kierowca transportu miejskiego, Smoleńsk, maj 1919 r. – sierpień 1928 r.; kierowca w biurze transportu samochodowego, Briańsk, sierpień 1928 r. – sierpień 1929 r.

W organach OGPU-NKWD-NKGB-MGB: kierowca Pełnomocnego Przedstawicielstwa OGPU Obwodu Zachodniego – Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego, sierpień 1929 r. – marzec 1941 r.; kierowca garażu Zarządu NKGB Obwodu Smoleńskiego, marzec 1941 r. – sierpień 1941 r.; kierowca Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego, sierpień 1941 r. – październik 1941 r.; kierowca więzienia nr 2 NKWD, Syzrań, listopad 1941 r. – wrzesień 1943 r.; kierowca Wydziału Samochodowo-Technicznego Zarządu NKWD–MWD Obwodu Smoleńskiego, wrzesień 1943 r. – styczeń 1950 r.; kierowca, mechanik garażu Zarządu MGB Obwodu Smoleńskiego, styczeń 1950 r. – październik 1952 r.

Kierowca obwodowego Ochotniczego Związku Myśliwskiego, Smoleńsk, październik 1952 r. – sierpień 1955 r.; od sierpnia 1955 r. emeryt, Smoleńsk.

Odznaczenia: dwa medale.

Korolow Wasilij Nikołajewicz

(ur. 23 grudnia 1902 r., wieś Kwaszenki, powiat kalaziński, gubernia twerska – zm. we wrześniu 1983 r., Moskwa). Urodził się w rodzinie chłopa. Rosjanin. W latach 1921–1925 należał do WLKSM. W partii komunistycznej od lutego 1925 r.

Wykształcenie: wyższa szkoła podstawowa, 1917 r.

Pracował w gospodarstwie ojca, Kwaszenki, luty 1918 r. – 1919 r.; parobek, pracował u kułaków, rejon timski, gubernia kurska, 1919 r. – maj 1920 r.; rachmistrz w artelu kuśnierskim, Kwaszenki, maj 1920 r. – lipiec 1922 r.

W RKKA: kursant 27. Wojskowej Szkoły Piechoty dla kadry dowódczej średniego szczebla, Iwanowo-Wozniesieńsk, 1 września 1922 r. – 1 sierpnia 1925 r.

W organach OGPU-NKWD-MWD: dowódca wydzielonego plutonu Specjalnego Sołowieckiego Pułku OGPU, 1 sierpnia 1925 r. – luty 1928 r.; dowódca plutonu 100. Wydzielonego Dywizjonu OGPU, wieś Roszał, obwód moskiewski, luty 1928 r. – marzec 1932 r.; adiutant 104. Wydzielonego Dywizjonu OGPU–NKWD, m. Szatura, marzec 1932 r. – październik 1934 r.; słuchacz szkoły wojsk pogranicznych NKWD, październik 1934 r. – 1 stycznia 1936 r.; adiutant dowódcy dywizjonu w 176. Pułku NKWD ds. ochrony przedsiębiorstw przemysłowych, Moskwa, styczeń 1936 r. – listopad 1936 r.; dowódca dywizjonu 75. Kolejowego Pułku NKWD, Moskwa, listopad 1936 r. – maj 1938 r.; starszy pomocnik naczelnika oddziału służby sztabowej wojsk NKWD Okręgu Moskiewskiego, maj 1938 r. – marzec 1939 r.; starszy pomocnik naczelnika oddziału w Wydziale Kadr Głównego Zarządu Wojsk NKWD ds. ochrony przedsiębiorstw przemysłowych, marzec 1939 r. – 19 września 1939 r.; naczelnik Zarządu Obozu NKWD dla jeńców wojennych w Kozielsku, 19 września 1939 r. – sierpień 1941 r.; zastępca naczelnika Zarządu Obozu NKWD nr 100 dla jeńców wojennych, Maryjska Autonomiczna Socjalistyczna Republika Sowiecka (ASRS), sierpień 1941 r. – marzec 1942 r.; zastępca naczelnika ds. ochrony i odbywania kary w Zarządzie Obozu Tiemnikowskiego NKWD nr 58, wieś Jawas, Mordowska ASRS, marzec 1942 r. – wrzesień 1943 r.; zastępca naczelnika Zarządu Obozu NKWD nr 173 (176) dla jeńców wojennych, 1. Front Białoruski, wrzesień 1943 r. – luty 1944 r.; zastępca naczelnika Zarządu Poprawczego Obozu Pracy NKWD nr 0308, Tuła, luty 1944 r. – 19 grudnia 1946 r.; naczelnik oddziału obozowego nr 69

Zarządu ds. Jeńców Wojennych i Osób Internowanych (UPWI) Zarządu MWD Obwodu Moskiewskiego, wieś Nowogorsk, rejon chimkowski, 19 grudnia 1946 r. – 15 kwietnia 1947 r.; naczelnik 13. oddziału Poprawczego Obozu Pracy (ITŁ⁴⁶) nr 435 MWD, obwód moskiewski, Nowogorsk, 15 kwietnia 1947 r. – 18 sierpnia 1948 r.; zastępca naczelnika 1. Wydziału Poprawczego Obozu Pracy MWD „Bieriegowej”, Magadan, 18 sierpnia 1948 r. – 1950 r.; naczelnik wydziału odbywania kary Poprawczego Obozu Pracy MWD „Bieriegowej”, 1950 r. – 3 października 1950 r.; starszy inspektor wydziału odbywania kary i nadzoru 3. Zarządu Głównego Zarządu Obozów (GUŁag) MWD ZSRS, 3 października 1950 r. – 15 grudnia 1950 r.; zastępca naczelnika 3. oddziału obozowego Zarządu Poprawczego Obozu Pracy i Budownictwa nr 560 MWD, Moskwa, 19 grudnia 1950 r. – grudzień 1952 r.; naczelnik oddziału obozowego Zarządu Budownictwa rejonu specjalnego Zarządu Głównego Obozów Budownictwa Przemysłowego (Gławpromstroju⁴⁷), Moskwa, grudzień 1952 r. – październik 1953 r.

Emeryt, Moskwa, październik 1953 r. – listopad 1955 r.; starszy inspektor ds. kadr bazy samochodowej nr 19 Moskiewskiego Trustu Transportu Samochodowego (Mosawtotresta) nr 4, Moskwa, listopad 1955 r. – październik 1969 r.; emeryt od października 1969 r., Moskwa.

Stopnie: starszy lejtnant, 1936 r.; kapitan, 1938 r.; major (wzm. z 19 września 1939 r.); starszy lejtnant BP, 17 marca 1940 r. (awansowany ze stopnia kapitana); major BP, 11 lutego 1943 r.; podpułkownik BP, 29 maja 1945 r.

Odznaczenia: Order Czerwonego Sztandaru, 15 stycznia 1945 r.; sześć medali, odznaka „50 lat członkostwa w KPZS”, 4 maja 1982 r.

⁴⁶ Z ros. *Ispravitelno-trudowyj łagier* (przyp. tłum.).

⁴⁷ Z ros. *Gławnoje uprawlenije łagieriej promyszlennogo stroitelstwa* (przyp. tłum.).

Korytow Grigorij Wasiliewicz

(ur. w 1900 r., wieś Smierdowo, powiat jurjewski, gubernia włodzimierska – zm. w 1950 r., Astrachań). Urodził się w rodzinie chłopca średniaka (ojciec zmarł w 1918 r.). Rosjanin. Nie należał do WLKSM. W partii komunistycznej od kwietnia 1927 r. (kandydat od stycznia 1924 r.).

Wykształcenie: szkoła wiejska, Smierdowo, 1913 r.

Pracownik fizyczny w hotelu „Savoy”, Homel, styczeń 1916 r. – sierpień 1917 r.; goniec i kopista w zarządzie ds. zaopatrzenia w żywność, Homel, sierpień 1917 r. – lipiec 1918 r.; kopista, kontroler w powiatowym Komitecie ds. zaopatrzenia w żywność, m. Nowozybkow, lipiec 1918 r. – czerwiec 1919 r.

W RKKA: czerwonoarmista w komendanturze miejskiej, Nowozybkow, czerwiec 1919 r. – maj 1920 r.; czerwonoarmista w 16. Pułku Strzeleckim 27. Dywizji, Front Zachodni, maj 1920 r. – październik 1920 r.; jeniec wojenny w Polsce, Poznań, Białystok, październik 1920 r. – sierpień 1921 r.; referent w punkcie przyjmowania jeńców wojennych, Mińsk, sierpień 1921 r. – grudzień 1921 r.; referent komisariatu wojskowego, m. Kolczugino, styczeń 1922 r. – sierpień 1923 r.

Naczelnik milicji gminnej, Kolczugino, gubernia włodzimierska, wrzesień 1923 r. – lipiec 1924 r.; naczelnik milicji gminnej, m. Gawriłow-Posad, gubernia włodzimierska, lipiec 1924 r. – wrzesień 1925 r.; naczelnik milicji gminnej, Kolczugino, wrzesień 1925 r. – kwiecień 1927 r.; naczelnik podwydziału milicji powiatowej, m. Aleksandrow, kwiecień 1927 r. – sierpień 1928 r.; naczelnik powiatowego wydziału administracyjnego, Aleksandrow,

sierpień 1928 r. – luty 1930 r.; kierownik biura skarg w Aleksandrowskiej Okręgowej Komisji Kontroli – Inspekcji Robotniczo-Chłopskiej (KK–RKI⁴⁸), luty 1930 r. – sierpień 1930 r.; śledczy partyjny rejonowej KK–RKI, Peresław Zaleski, sierpień 1930 r. – październik 1931 r.

W organach OGPU–NKWD–NKGB–MGB: oficer operacyjny rejonowego wydziału GPU–NKWD, Peresław Zaleski, październik 1931 r. – maj 1935 r.; oficer operacyjny oddziału tajno-politycznego Jarosławskiego Wydziału Miejskiego NKWD, maj 1935 r. – marzec 1936 r.; oficer operacyjny Wydziału Tajno-Politycznego Zarządu NKWD Obwodu Jarosławskiego, marzec 1936 r. – wrzesień 1937 r.; naczelnik wydziału rejonowego NKWD, Gawriłow-Jam, wrzesień 1937 r. – październik 1938 r.; zastępca naczelnika wydziału miejskiego NKWD, Rybińsk, październik 1938 r. – wrzesień 1939 r.; naczelnik oddziału specjalnego ostaszkowskiego obozu NKWD dla jeńców wojennych, wrzesień 1939 r. – październik 1940 r.⁴⁹; zastępca naczelnika Wydziału Ekonomicznego NKWD Krymskiej ASRS, październik 1940 r. – marzec 1941 r.; naczelnik sekretariatu NKGB Krymskiej ASRS, marzec 1941 r. – sierpień 1941 r.; zastępca naczelnika Wydziału Ekonomicznego NKWD Krymskiej ASRS, wrzesień 1941 r. – listopad 1941 r.; oddelegowany do Zarządu NKWD Kraju Krasnodarskiego, listopad 1941 r. – styczeń 1942 r.; zastępca naczelnika Wydziału Ekonomicznego NKWD Krymskiej ASRS, styczeń 1942 r. – maj 1942 r.; oddelegowany do Noworosyjskiego Wydziału Miejskiego NKWD, maj 1942 r. – sierpień 1942 r.; oddelegowany do NKWD Abchaskiej ASRS na stanowisko zastępcy narkoma, wrzesień 1942 r. – kwiecień 1943 r.; oddelegowany do Zarządu NKGB Kraju Krasnodarskiego na stanowisko śledczego, kwiecień 1943 r. – październik 1943 r.; zastępca naczelnika 2. Wydziału NKGB Kałmuckiej ASRS, październik 1943 r. – styczeń 1944 r.; zastępca naczelnika

⁴⁸ Z ros. *Kontrolnaja komissija–rabocze-kriestjanskaja inspekcija* (przyp. tłum.).

⁴⁹ W 1940 r. „podpisywał notatki wysyłane do Moskwy dla trójki. Brał aktywny udział w operacji »rozładunku« obozu”, zob.: *Katyn'. Plenniki nieobjawlennoj wojny. Dokumenty i materiały*, red. R. Pichoja, A. Gieysztor, oprac. N. Lebediewa, N. Pietrosowa, B. Woszczyński, W. Materski, Moskwa 1997, s. 446.

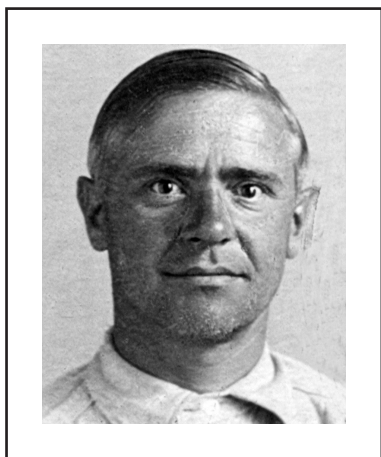
2. Wydziału Zarządu NKGB Obwodu Astrachańskiego, styczeń 1944 r. – kwiecień 1944 r.; naczelnik 5. Wydziału Zarządu NKGB Obwodu Astrachańskiego, kwiecień 1944 r. – marzec 1946 r.; naczelnik wydziału w Zarządzie MGB Obwodu Astrachańskiego od marca 1946 r.

Dokumenty partyjne anulowane 20 stycznia 1951 r. przez Astrachański Komitet Obwodowy WKP(b) w związku ze śmiercią.

Stopnie: sierżant BP, 23 lutego 1936 r.; młodszy lejtnant BP, 19 maja 1939 r.; starszy lejtnant BP, 17 marca 1940 r. (awansowany ze stopnia młodszego lejtnanta); podpułkownik BP (wzm. z października 1944 r., listopada 1946 r.).

Odznaczenia: Order Lenina, 6 listopada 1946 r.; Order Czerwonego Sztandaru, 3 listopada 1944 r.; medale.

Kostiuczenko (Kostiuczenkow) Nikołaj Kuźmicz

(ur. w 1901 r., Smoleńsk – zm. w 1966 r., Smoleńsk). Urodził się w rodzinie chłopa biedniaka (ojciec od 1903 r. pracował jako woźnica, matka była gospodynią domową, rodzice zmarli w 1907 r.; wychowywał go wuj, chłop średniak). Rosjanin. Nie należał do WLKSM. W partii komunistycznej od czerwca 1930 r. (kandydat od października 1929 r.).

Wykształcenie: szkoła likwidacji analfabetyzmu w RKK, 1924 r.

Bezrobotny zarejestrowany w urzędzie pracy, Smoleńsk, luty 1918 r. – czerwiec 1920 r.

W RKK: czerwonarmista w 15. Pułku Łączności, Możajsk, czerwiec 1920 r. – luty 1924 r.

Bezrobotny zarejestrowany w urzędzie pracy, Smoleńsk, luty 1924 r. – kwiecień 1924 r.; ładowacz w przedsiębiorstwie transportu miejskiego, Smoleńsk, kwiecień 1924 r. – luty 1927 r.; ładowacz na stacji towarowej, Smoleńsk, luty 1927 r. – czerwiec 1928 r.; w areszcie w poprawczym domu pracy, Smoleńsk, czerwiec 1928 r. – sierpień 1928 r.; ładowacz w przedsiębiorstwie transportu miejskiego, Smoleńsk, sierpień 1928 r. – luty 1931 r.

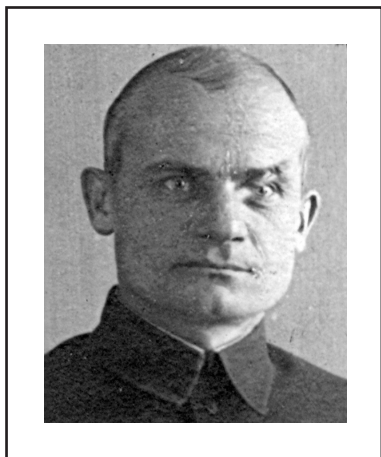
W organach OGPU-NKWD-NKGB-MGB-MWD: kierowca Pełnomocnego Przedstawicielstwa OGPU – Zarządu NKWD Obwodu Zachodniego – Obwodu Smoleńskiego, luty 1931 r. – marzec 1941 r.; kierowca Zarządu NKGB Obwodu Smoleńskiego, marzec 1941 r. – lipiec 1941 r.; kierowca więzienia NKWD nr 2, Syzrań, lipiec 1941 r. – listopad 1941 r.; kierowca oddziału cenzury wojskowej NKGB nr 129 5. Armii Gwardyjskiej, Front Stalingradzki, 1. Front Ukraiński, 2. Front Ukraiński, listopad 1941 r. – grudzień 1945 r.; kierowca Zarządu NKGB-MGB Obwodu Smoleńskiego, grudzień 1945 r. – marzec 1953 r.; kierowca Zarządu MWD Obwodu Smoleńskiego, marzec 1953 r. – styczeń 1954 r.

Emeryt, Smoleńsk, od stycznia 1954 r. Dokumenty partyjne anulowane 22 lutego 1967 r. przez Smoleński Komitet Obwodowy w związku ze śmiercią.

Stopień: starszyna służby specjalnej (wzm. z 9 czerwca 1945 r.); starszyna (wzm. z 1946 r.).

Odznaczenia: Order Czerwonej Gwiazdy, 30 kwietnia 1946 r.; medal „Za odwagę”, 9 czerwca 1945 r.*; medal „Za zasługi bojowe”, 4 grudnia 1945 r.; dwa medale. Nagrodzony zegarkiem (rozkaz NKWD ZSRS nr 305 z 9 maja 1938 r.).

Kostiuczenko Władimir Kuźmicz

(ur. w 1896 r., Smoleńsk – zm. w kwietniu 1988 r., Smoleńsk). Urodził się w rodzinie chłopca biedniaka (od 1903 r. ojciec był woźnicą, rodzice zmarli w 1907 r., wychowywał go wuj, chłop średniak). Rosjanin. Nie należał do WLKSM. W partii komunistycznej od czerwca 1925 r. (kandydat od czerwca 1924 r.).

Wykształcenie: szkoła likwidacji analfabetyzmu, Smoleńsk, 1924 r.; wieczorowa szkoła ogólnokształcąca, Smoleńsk, lata 1925–1927; cztery semestry wieczorowego fakultetu robotniczego, Smoleńsk, lata 1929–1931; dwa lata w instytucie transportu samochodowego, Charków, 1933 r.; dwuletnia wieczorowa miejska szkoła partyjna, Smoleńsk, 1937 r.

W armii: szeregowy 316. Pułku Strzeleckiego, sierpień 1916 r. – kwiecień 1918 r.

Pracował w gospodarstwie wujka, wieś Iwaszenczewo, gmina korochotkiska, gubernia smoleńska, kwiecień 1918 r. – lipiec 1918 r.

W RKKA: czerwonarmista, wartownik 33. Kolejowego Batalionu Robotniczego, lipiec 1918 r. – wrzesień 1922 r.

Ładowacz w przedsiębiorstwie transportu miejskiego, Smoleńsk, wrzesień 1922 r. – listopad 1927 r.; ładowacz na stacji towarowej Smoleńsk, listopad 1927 r. – grudzień 1928 r.; kierownik magazynu spółki akcyjnej „Transport”, Smoleńsk, styczeń 1929 r. – listopad 1929 r.; kierownik działu gospodarczego „Sojuztransu”, Smoleńsk, listopad 1929 r. – kwiecień 1931 r.; student instytutu transportu samochodowego, Charków, kwiecień 1931 r. – luty 1933 r.

W organach OGPU-NKWD-NKGB-MWD: magazynier garażu wydziału łączności Pełnomocnego Przedstawicielstwa OGPU Obwodu Zachodniego, 21 marca 1933 r. – 21 lutego 1934 r.; kierownik magazynu Wydziału Samochodowo-Technicznego Pełnomocnego Przedstawicielstwa OGPU Obwodu Zachodniego – Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego, 21 lutego 1934 r. – czerwiec 1939 r.; kierownik zaopatrzenia Wydziału Samochodowo-Technicznego AChO Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego, czerwiec 1939 r. – marzec 1941 r.; kierownik magazynu garażu Zarządu NKGB Obwodu Smoleńskiego, marzec 1941 r. – czerwiec 1941 r.; nadzorca więzienia nr 2 NKWD, Syzrań, obwód kujbyszewski, czerwiec 1941 r. – lipiec 1942 r.; kierownik magazynu Wydziału Specjalnego NKWD 8. Armii, lipiec 1942 r. – sierpień 1942 r.; kierownik magazynu Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego, Kondrowo, sierpień 1942 r. – sierpień 1943 r.; inspektor grupy mieszkaniowo-remontowej ds. eksploatacji, naczelnik ds. zaopatrzenia ChOZO Zarządu NKWD-UMWD⁵⁰ Obwodu Smoleńskiego, wrzesień 1943 r. – maj 1948 r. (wzm. z 1 stycznia 1944 r.); starszy instruktor i inspektor zaopatrzenia w kolonii karno-poprawczej nr 8 Zarządu MWD Obwodu Smoleńskiego, maj 1948 r. – październik 1951 r.; starszy inspektor zaopatrzenia oddziału obozowego nr 1 Zarządu MWD Obwodu Smoleńskiego, październik 1951 r. – listopad 1952 r.; kierownik stołówki oddziału obozowego nr 1 Zarządu MWD Obwodu Smoleńskiego, listopad 1952 r. – kwiecień 1953 r.; nie pracował, Smoleńsk, kwiecień 1953 r. – wrzesień 1953 r.; starszy inspektor tajnego obiektu o nrze skrzynki pocztowej JaO-100/4⁵¹ (możliwe, że chodzi o oddział łagrowy), Smoleńsk, wrzesień 1953 r. – listopad 1954 r.; spedytor, strzelec punktu obozowego nr 4 Wydziału Poprawczych Kolonii

⁵⁰ Z ros. *Uprawlenie Ministerstwa wnutriennych dieł* – Zarząd Ministerstwa Spraw Wewnętrznych (przyp. tłum.).

⁵¹ Lokalizacja obiektów o specjalnym znaczeniu, w tym poprawczych obozów pracy, była objęta w ZSRS tajemnicą państwową. Dla prowadzenia korespondencji stosowano umowy kod pocztowy, tzw. *pocztowyj jaszczik* (skrytkę pocztową), składający się do lat pięćdziesiątych XX wieku jedynie z numeru, a w następnych latach z jednej lub dwóch liter odpowiadających kryptonimowi obiektu i numeru (przyp. red.).

Pracy Zarządu MWD Obwodu Smoleńskiego, listopad 1954 r. – październik 1956 r.

Emeryt, Smoleńsk, październik 1956 r. – kwiecień 1988 r.

Odznaczenia: trzy medale, odznaka „50 lat członkostwa w KPZS”.

Kowalow Aleksandr Siergiejewicz

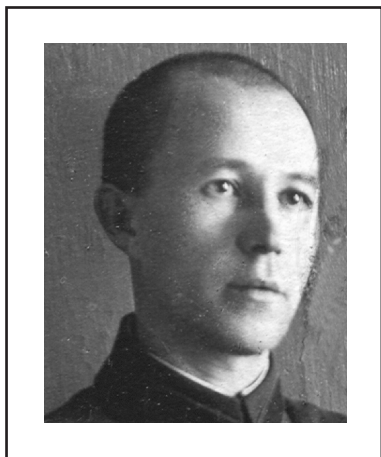
(ur. w 1911 r. – zm. w 1942 r. ?). Należał do WLKSM od 1934 r.

W organach NKWD: od 1937 r.; nadzorca-wyprowadzający komendantury Zarządu NKWD Obwodu Zachodniego od 1 kwietnia 1937 r.; nadzorca więzienia śledczego Zarządu NKWD Obwodu Zachodniego od 20 lipca 1937 r.; nadzorca 1. kategorii więzienia śledczego Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego od 9 kwietnia 1938 r.; ewakuowany do Nowosybirsk.

W RKKA: powołany w marcu 1942 r. przez Dzierżyński Rejonowy Komisariat Wojskowy w Nowosybirsku, walczył na froncie, zaginiony bez wieści w 1942 r.⁵²

⁵² O zaginięciu poinformowano rodzinę: żonę Tatjanę Iwanownę Mieszczenkową, która mieszkała z synem (ur. w 1940 r.) w Smoleńsku; CAMO, f. 58, op. 977521a, d. 916, l. 39.

Kozochotski Michaił Andriejewicz

(ur. w 1901 r., Czerepowiec – zm. w kwietniu 1965 r., Kalinin). Urodził się w rodzinie chałupnika specjalizującego się w produkcji akordeonów (ojciec zmarł w 1905 r.). Rosjanin. W latach 1918–1923 należał do WLKSM. W partii komunistycznej od listopada 1919 r. (nie był kandydatem).

Wykształcenie: czerepowiecka wyższa szkoła podstawowa, 1918 r.

Pracownik biurowy w powiatowym wydziale finansowym, Czerepowiec, czerwiec 1918 r. – grudzień 1918 r.; rachmistrz Związku Spółdzielczego, Czerepowiec, grudzień 1918 r. – maj 1919 r.

W RKKA: czerwonarmista-ochotnik 1. Rezerwowego Piotrogradzkiego Pułku Strzeleckiego, czerwiec 1919 r. – wrzesień 1919 r.

W organach WCzK-OGPU-NKWD-MWD: agent liniowy powiatowej transportowej CzK, Czerepowiec, październik 1919 r. – maj 1920 r.; kontroler wojskowy punktu kontrolnego nr 3 Wydziału Specjalnego WCzK 16. Armii, Orsza, czerwiec 1920 r. – sierpień 1920 r.; sekretarz wydziału wojskowego Czerepowieckiej Gubernialnej CzK, wrzesień 1920 r. – sierpień 1921 r.; słuchacz kursów WCzK, Moskwa, wrzesień 1921 r. – maj 1922 r.; pomocnik oficera operacyjnego gubernialnego wydziału GPU, Czerepowiec, czerwiec 1922 r. – wrzesień 1922 r.; słuchacz kursów politycznych sekretariatu politycznego wojsk GPU Piotrogradzkiego Okręgu Wojskowego, październik 1922 r. – marzec 1923 r.; politruk⁵³, sekretarz

⁵³ Z ros. *politiceskij rukowoditel* – kierownik polityczny. W tym przypadku oficer polityczny – osoba kierująca pracą polityczno-wychowawczą w Armii Czerwonej (przyp. red.).

komisariatu wojskowego konwojowej drużyny wojsk GPU, Czerepowiec, kwiecień 1923 r. – maj 1923 r.; pomocnik oficera operacyjnego gubernialnego wydziału GPU, Czerepowiec, czerwiec 1923 r. – styczeń 1925 r.; sekretarz gubernialnego wydziału GPU, Czerepowiec, luty 1925 r. – luty 1926 r.; pomocnik oficera operacyjnego Pełnomocnego Przedstawicielstwa OGPU Leningradzkiego Okręgu Wojskowego, marzec 1926 r. – maj 1926 r.; kontroler, pomocnik inspektora ds. podatków, przewodniczący komitetu związku zawodowego gubernialnego wydziału finansowego, Czerepowiec, czerwiec 1926 r. – kwiecień 1927 r.; sekretarz wydziału obwodowego GPU, Batałpaszyńsk, Karaczajo-Czerkieski Obwód Autonomiczny, maj 1927 r. – październik 1928 r.; sekretarz okręgowego wydziału GPU, m. Millerowo, Kraj Północnokaukaski, listopad 1928 r. – czerwiec 1930 r.; sekretarz sektora operacyjnego GPU, Krasnodar, lipiec 1930 r. – kwiecień 1933 r.; sekretarz sektora operacyjnego GPU, Saratów, maj 1933 r. – październik 1933 r.; nie pracował, emeryt GPU, Saratów, listopad 1933 r. – styczeń 1934 r.; sekretarz sektora operacyjnego GPU–NKWD, Wołogda, 1 lutego 1934 r. – maj 1935 r.; sekretarz wydziału okręgowego NKWD, Wielkie Łuki, maj 1935 r. – 1 czerwca 1937 r.; czasowo pełniący funkcję naczelnika 5. oddziału Wydziału Okręgowego NKWD, Wielkie Łuki, 1 czerwca 1937 r. – 10 sierpnia 1937 r.; naczelnik 5. oddziału Wydziału Okręgowego NKWD, Wielkie Łuki, 10 sierpnia 1937 r. – 1 stycznia 1938 r.; naczelnik sekretariatu Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, 1 stycznia 1938 r. – 13 lipca 1938 r.; czasowo pełniący funkcję naczelnika 8. Wydziału Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, 13 lipca 1938 r. – 1 lutego 1939 r.; naczelnik 1. Wydziału Specjalnego Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, 1 lutego 1939 r. – październik 1941 r.; naczelnik 1. Wydziału Specjalnego Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, Czkałow, październik 1941 r. – styczeń 1942 r.; naczelnik 1. Wydziału Specjalnego Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, styczeń 1942 r. – lipiec 1942 r.; pomocnik naczelnika Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego ds. wydziałów nieoperacyjnych, sierpień 1942 r. – maj 1943 r.; naczelnik 1. Wydziału Specjalnego Zarządu NKWD–MWD Obwodu Kalinińskiego, maj 1943 r. – 10 września 1946 r.; zwolniony 10 września 1946 r. z powodu choroby.

Emeryt od listopada 1946 r., Kalinin. Dokumenty partyjne anulowane przez Kaliniński Komitet Obwodowy KPZS 20 sierpnia 1965 r. w związku ze śmiercią.

Stopnie: młodszy lejtnant BP, 7 kwietnia 1936 r.; lejtnant BP, 19 czerwca 1939 r. (wzm. z 26 października 1940 r.); starszy lejtnant BP, 29 maja 1940 r.; major BP, 11 lutego 1943 r.; podpułkownik BP, 22 lipca 1944 r. (wzm. z 19 września 1946 r.).

Odznaczenia: Order Lenina, 10 grudnia 1945 r.; Order Czerwonego Sztandaru, 15 stycznia 1945 r.; order „Znak honoru”, 20 września 1943 r.; jeden medal; odznaka „Zasłużony funkcjonariusz NKWD”, 27 kwietnia 1940 r.

Nekrolog: „Kalininskaja prawda” z 15 kwietnia 1965 r.

Krasnowidow Iwan Iwanowicz

(ur. w 1911 r., wieś Kupiłowo, powiat twerski, gubernia twerska, zm. – ?). Bezpartyjny.

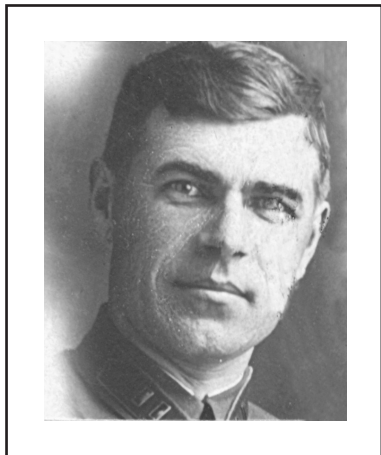
Wykształcenie: cztery klasy szkoły podstawowej.

W RKKK i organach NKWD: od 1933 r.; kierowca Zarządu MGB Obwodu Kalinińskiego w 1940 r. i w 1951 r.

Stopień: starszyna.

Odznaczenia: Order Czerwonej Gwiazdy, 24 listopada 1950 r.; medal „Za zasługi bojowe”, 19 stycznia 1945 r.

Kriwienko Michaił Spiridonowicz

(ur. 27 czerwca 1904 r., wieś Słobodka, powiat cariewski, gubernia astrachańska – zm. w październiku 1954 r., obwód stalingradzki). Urodził się w rodzinie chłopca biedniaka (rodzice zmarli w 1922 r.). Ukraińiec. Należał do WLKSM w latach 1919–1927. W partii komunistycznej od października 1920 r. (kandydat od sierpnia 1920 r.).

Wysztalcenie: szkoła wiejska, Słobodka, sierpień 1912 r. – kwiecień 1916 r.; Akademia Wojskowa RKKA im. Michaiła Frunzego, wrzesień 1937 r. – styczeń 1939 r.

Pracował w gospodarstwie rodziców, Słobodka, 1915 r. – styczeń 1920 r.

W RKKA: czerwonoarmista rejonu umocnionego (ukrieprajonu) przy Nikołajewskim Powiatowym Komisariacie Wojskowym, gubernia carycyńska, styczeń 1920 r. – czerwiec 1920 r.; czerwonoarmista 243. Pułku Strzeleckiego 27. Dywizji, gubernia samarska, gubernia carycyńska, czerwiec 1920 r. – lipiec 1921 r.; kursant szkoły dla młodszej kadry dowódczej 27. i 32. Dywizji, Saratów, lipiec 1921 r. – marzec 1922 r.; młodszy dowódca 96. Pułku Strzeleckiego 32. Dywizji, Carycyn, marzec 1922 r. – maj 1925 r.; statystyk-informator Nikołajewskiego Komitetu Powiatowego RKP(b) Guberni Carycyńskiej, maj 1925 r. – sierpień 1925 r.; kursant w szkole kawalerii, Twer, sierpień 1925 r. – wrzesień 1928 r.

W wojskach i organach OGPU-NKWD-MWD: dowódca plutonu 41. Oddziału Pogranicznego, Nachiczewań, wrzesień 1928 r. – kwiecień 1930 r.; dowódca plutonu 37. Oddziału Pogranicznego, Batumi, kwiecień 1930 r. – wrzesień 1932 r.; dowódca dywizjonu

82. i 20. Pułku Wojsk OGPU–NKWD, Gandża–Kirowabad⁵⁴, wrzesień 1932 r. – listopad 1935 r.; adiutant dowódcy 20. Wydzielonego Pułku NKWD ds. Gospodarczych, Kirowabad, listopad 1935 r. – wrzesień 1937 r.; w dyspozycji NKWD ZSRS, styczeń 1939 r. – marzec 1939 r.; naczelnik sztabu Głównego Zarządu Wojsk Konwojowych NKWD ZSRS, kwiecień 1939 r. – kwiecień 1941 r.; jednocześnie członek komisji partyjnej Głównego Zarządu Wojsk Konwojowych, lipiec 1939 r. – sierpień 1940 r.; zastępca naczelnika Zarządu Wojsk Konwojowych NKWD ZSRS, kwiecień 1941 r. – 1941 r.; zastępca naczelnika Głównego Zarządu Wojsk Wewnętrznych NKWD ZSRS ds. kadr, 1941 r. – styczeń 1942 r.; naczelnik Zarządu Wojsk Konwojowych NKWD ZSRS, 19 stycznia 1942 r. – 3 stycznia 1944 r.; zastępca naczelnika Głównego Zarządu Wojsk Pogranicza NKWD ZSRS, 3 stycznia 1944 r. – 2 lutego 1945 r.; z jednostkami RKKA służył w Polsce, Austrii, Czechosłowacji i Mandżurii w latach 1944–1945; naczelnik GUPWI NKWD–MWD ZSRS, 2 lutego 1945 r. – 8 marca 1947 r.⁵⁵; zastępca naczelnika Zarządu MWD Obwodu Swierdłowskiego ds. pracy administracyjno-gospodarczej, 21 kwietnia 1947 r. – 26 kwietnia 1949 r.; naczelnik Zarządu MWD Obwodu Swierdłowskiego, 26 kwietnia 1949 r. – 8 czerwca 1951 r.⁵⁶; w dyspozycji Zarządu Kadr MWD ZSRS, 8 czerwca 1951 r. – 17 lipca 1951 r.; zastępca naczelnika Zarządu Budownictwa nr 585 i Poprawczego Obozu Pracy MWD, 17 lipca 1951 r. – 9 listopada 1951 r.; zastępca naczelnika Zarządu Poprawczego Obozu Pracy i budownictwa Kanału Wołga–Don MWD, jednocześnie – naczelnik WOCHR, 9 listopada 1951 r. – 14 kwietnia 1952 r.; zastępca naczelnika Zarządu Poprawczego Obozu Pracy i Budownictwa Kanału Wołga–Don

⁵⁴ Nazwa Gandży w latach 1935–1989 (przyp. tłum.).

⁵⁵ Sekretariat KC WKP(b) 7 kwietnia 1947 r. udzielił mu nagany za wykorzystanie sytuacji służbowej do celów osobistych – zatrudnienie jeńców wojennych obozu nr 27 przy remoncie mieszkań, produkcji mebli, do budowy domów i zajmowania się ogrodami kierownictwa NKWD w 1945 r.

⁵⁶ Biuro Swierdłowskiego Komitetu Obwodowego WKP(b) udzieliło mu 8 sierpnia 1950 r. nagany za niewypełnienie uchwały biura „O metodach poprawy pracy wychowawczej z niepełnoletnimi przestępcami w Dziecięcej Poprawczej Kolonii Pracy MWD w Niżnym Tagile” i kiepskie zarządzanie wydziałem do walki z bezdomnością wśród dzieci.

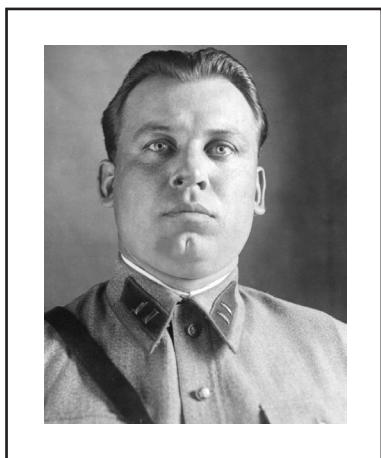
MWD ds. obozu, 14 kwietnia 1952 r. – 29 lipca 1953 r.; zwolniony 29 lipca 1953 r. do rezerwy. Dokumenty partyjne anulowane 25 listopada 1954 r. przez Stalingradzki Komitet Obwodowy KPZS w związku ze śmiercią.

Stopnie: major (wzm. z marca 1939 r.); pułkownik, 29 marca 1939 r.; kombryg, 29 kwietnia 1940 r. (wzm. z 26 października 1940 r.); generał major, 24 stycznia 1942 r.; generał lejtnant, 17 listopada 1944 r.

Odznaczenia: Order Lenina, 12 maja 1945 r.; trzy Ordery Czerwonego Sztandaru, 14 kwietnia 1943 r., 3 listopada 1944 r., 21 czerwca 1945 r.; Order Kutuzowa 2. klasy, 8 marca 1944 r.; pięć medali.

Nekrolog: „Stalingradzkaja prawda” z 20 października 1954 r.

Kuprij Timofiej Fiodorowicz

(ur. 3 maja 1906 r., wieś Wiesiołyj Podoł, powiat chorolski, gubernia połtawska – zm. 10 grudnia 1981 r., Połtawa). Urodził się w rodzinie parobka. Ukraińiec. Należał do WLKSM od 1924 r. W partii komunistycznej od grudnia 1930 r. (kandydat od czerwca 1930 r.). Usunięty z partii 10 października 1958 r. przez Połtawski Komitet Obwodowy KPU „za regularne pijaństwo, nadużywanie pozycji służbowej do osiągnięcia korzyści, groźby, nieszczerłość i oszustwa”.

Wykształcenie: szkoła parafialna, Wiesiołyj Podoł, 1917 r.

Jako parobek pracował u kułaka Kriemienowskiego, Wiesiołyj Podoł, kwiecień 1914 r. – październik 1916 r.; parobek u kułaka

Kalienki, Wiesiołyj Podoł, październik 1916 r. – listopad 1918 r.; parobek u kułaka Charitonienki, Wiesiołyj Podoł, listopad 1918 r. – listopad 1919 r.; parobek u kułaka Gećmana, Wiesiołyj Podoł, listopad 1919 r. – listopad 1920 r.; parobek u kułaka Kołodki, Wiesiołyj Podoł, listopad 1920 r. – październik 1926 r.; robotnik niewykwalifikowany stacji selekcyjnej Moskiewskiego Trustu Cukrowniczego, Wiesiołyj Podoł, październik 1926 r. – październik 1928 r.

~~W wojskach i organach GPU-OGPU-NKWD-SMIERSZ-NKGB:~~
dowódca drużyny karabinów maszynowych 9. Oddziału Pogranicznego, Psków, październik 1928 r. – grudzień 1930 r.; kurier wojskowy rejonowego oddziału GPU, wieś Siemionowka, obwód charkowski, grudzień 1930 r. – grudzień 1932 r.; kurier wojskowy rejonowego oddziału GPU–NKWD, Choroł, obwód charkowski, grudzień 1932 r. – luty 1935 r.; naczelnik punktu kurierskiego rejonowego oddziału NKWD, wieś Pokrowo-Bogaczka, obwód charkowski, luty 1935 r. – lipiec 1937 r.; naczelnik punktu kurierskiego punktu łączności rejonowego wydziału NKWD, Bałakleja, obwód charkowski, lipiec 1937 r. – październik 1938 r.; komendant AChO Zarządu NKWD Obwodu Charkowskiego, październik 1938 r. – wrzesień 1941 r.; komendant Zarządu NKWD Obwodu Charkowskiego, Kupiańsk, Saratów, wrzesień 1941 r. – czerwiec 1943 r.; dowódca batalionu Wydziału Kontrwywiadu SMIERSZ, Front Briański, czerwiec 1943 r. – październik 1943 r.; naczelnik wydziału komendanckiego NKGB USRS, Kijów, listopad 1943 r. – styczeń 1944 r.

~~W RKKK:~~ słuchacz kursów doskonalenia dla starszej kadry dowódczej Ludowego Komisariatu Obrony, Kijów, styczeń 1944 r. – lipiec 1944 r.; słuchacz kursów dla komendantów wojskowych miast na terenie innych państw, 1. Front Ukraiński, lipiec 1944 r. – sierpień 1944 r.; komendant wojskowy Zarządu 1. Frontu Ukraińskiego, sierpień 1944 r. – listopad 1944 r.; komendant wojskowy Przyczółku Sandomierskiego, 1. Front Ukraiński, listopad 1944 r. – grudzień 1944 r., komendant wojskowy, dowódca garnizonu,

przedstawiciel Rady Wojskowej Północnej Grupy Wojsk w województwie kieleckim, grudzień 1944 r. – luty 1947 r.

Naczelnik wydziału zaopatrzenia obwodowego zarządu materiałów budowlanych, Połtawa, luty 1947 r. – czerwiec 1949 r.; zastępca dyrektora kombinatu tłuszczowego, Połtawa, czerwiec 1949 r. – listopad 1951 r.; nie pracował, Połtawa, listopad 1951 r. – marzec 1952 r.; naczelnik wydziału zaopatrzenia drogi Charków-Kijów, Połtawa, marzec 1952 r. – luty 1953 r.; dyrektor obwodowej bazy „Masłotiechnsabsbyt”, Połtawa, luty 1953 r. – 19 czerwiec 1958 r.; nie pracował, Połtawa, lipiec 1958 r. – lipiec 1964 r.; kierownik zaopatrzenia bazy samochodowo-mechanicznej, Połtawa, sierpień 1964 r. – marzec 1966 r.; emeryt od marca 1966 r., Połtawa. Dokumenty partyjne anulowane przez Połtawski Komitet Obwodowy KPU 16 listopada 1959 r. w związku z usunięciem z partii. Mieszkał w Poławie, zmarł na nadciśnienie, 10 grudnia 1981 r.

Stopnie: młodszy lejtnant BP, 19 sierpnia 1939 r.; starszy lejtnant BP, 17 marca 1940 r. (awansowany ze stopnia młodszego lejtnanta); podpułkownik (wzm. z czerwca 1954 r.).

Odznaczenia: Order Czerwonej Gwiazdy; jeden medal.

Kuprijanow Jemieljan Iwanowicz

(ur. w 1897 r., wieś Diedowo, gmina nikolsko-wietlicka, powiat bielski, gubernia smoleńska – zm. we wrześniu 1966 r., Rosław). Urodził się w rodzinie tkacza. Rosjanin. W partii komunistycznej od listopada 1924 r. Deputowany Rady Najwyższej ZSRS 1. kadencji.

Wykształcenie: szkoła wiejska, wieś Kudinowo, 1911 r.; kursy propagandy, Moskwa, lipiec 1929 r. – październik 1929 r.; kursy dla aktywu partyjnego, Zwienigorod, listopad 1933 r. – luty 1934 r. Pracownik w warsztacie szewca-chałupnika Aleksiejewa, powiat bielski, gubernia smoleńska, wrzesień 1912 r. – grudzień 1914 r.; tkacz w fabryce, wieś Kuncewo, powiat moskiewski, styczeń 1915 r. – styczeń 1917 r.

W RKKA: czerwonarmista 85. Pułku Rezerwowego, styczeń 1917 r. – październik 1918 r.; czerwonarmista 243. Pułku 12. Dywizji Strzeleckiej, październik 1918 r. – listopad 1921 r.

Tkacz w fabryce im. Swierdłowa, Kuncewo, powiat moskiewski, listopad 1921 r. – wrzesień 1922 r.; tkacz w fabryce im. Swierdłowa, Szczotkowo, powiat moskiewski, wrzesień 1922 r. – maj 1926 r.; przewodniczący komitetu związków zawodowych w fabryce im. Swierdłowa, maj 1926 r. – sierpień 1928 r.; kierownik wydziału zaopatrzenia w fabryce im. Swierdłowa, sierpień 1928 r. – lipiec 1929 r.; kierownik wydziału agitacji i propagandy Uwarowskiego Komitetu Rejonowego WKP(b), październik 1929 r. – luty 1930 r.; sędzia ludowy rejonu uwarowskiego, marzec 1930 r. – październik 1931 r.; sekretarz komisji partyjnej Babynińskiej Rejonowej KK–RKI, październik 1931 r. – sierpień 1932 r.; kierownik Babynińskiego Rejonowego Wydziału Ziemskiego, sierpień 1932 r. – sierpień 1933 r.; kierownik Babynińskiego Rejonowego Wydziału Zaopatrzenia, sierpień 1933 r. – listopad 1933 r.; kierownik Babynińskiego Rejonowego Wydziału Finansowego, luty 1934 r. – wrzesień 1937 r.; przewodniczący Babynińskiego Rejonowego Komitetu Wykonawczego, wrzesień 1937 r. – czerwiec 1938 r.; pierwszy sekretarz Babynińskiego Komitetu Rejonowego WKP(b), czerwiec 1938 r. – grudzień 1938 r.

W organach NKWD: słuchacz kursów przy Centralnej Szkole NKWD ZSRS, 1–28 stycznia 1939 r.; naczelnik Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego, 28 stycznia 1939 r. – 26 lutego 1941 r.; naczelnik Zarządu NKGB Obwodu Smoleńskiego, 26 lutego 1941 r. – 31 lipca 1941 r.; zastępca naczelnika Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego, sierpień 1941 r. – 9 września 1941 r.; naczelnik

wydziału operacyjnego Zarządu Jagierskiego Poprawczego Obozu Pracy i Budownictwa NKWD ZSRS nr 203, 9 września 1941 r. – 10 lutego 1942 r.; naczelnik wydziału operacyjnego Zarządu Bogusławskiego Poprawczego Obozu Pracy i Budowy Zakładów Aluminiowych NKWD, 10 lutego 1942 r. – luty 1943 r.; zastępca naczelnika kombinatu „Tuługol” ds. operacyjnych, Tuła, luty 1943 r. – 14 kwietnia 1944 r.; zastępca naczelnika Zarządu Frontowego Obozu dla Jeńców Wojennych NKWD ZSRS nr 270 ds. politycznych, obwód leningradzki, 14 kwietnia 1944 r. – 17 lipca 1945 r.; naczelnik Zarządu Obozu dla Jeńców Wojennych nr 340, wieś Parachino, obwód nowogrodzki, 17 lipca 1945 r. – 3 października 1945 r.; zwolniony do rezerwy 3 października 1945 r. Przewodniczący Rosławskiego Rejonowego Komitetu Wykonawczego, październik 1945 r. – październik 1947 r.; przewodniczący Rosławskiego Miejskiego Komitetu Wykonawczego, październik 1947 r. – marzec 1953 r.; dyrektor piekarni w Rosławiu od kwietnia 1953 r.

Emerytura specjalna, Rosław.

Stopnie: kapitan BP, 21 lutego 1939 r.; podpułkownik BP, 11 lutego 1943 r.

Odznaczenia: order „Znak Honoru”, 26 kwietnia 1940 r.; dwa medale.

Nekrolog: „Rosławskaja prawda” z 13 września 1966 r.

Kuzniecowa Sierafima Siemionowna

(ur. w 1900 r., Saratów – zm. 1966 r., Moskwa). Urodziła się w rodzinie robotnika-tragarza. Rosjanka. Nie należała do WLKSM. W partii komunistycznej od października 1942 r.⁵⁷ (kandydatka od kwietnia 1939 r.). Należała do RKP(b) w latach 1918–1920, ale została automatycznie skreślona, ponieważ nie uczęszczała na zebrania partyjne.

Wykształcenie: trzyletnia szkoła podstawowa, Saratów, 1913 r. Modystka w salonie kapeluszniczym, Saratów, lipiec 1913 r. – wrzesień 1916 r.; uczennica w szkole maszynopisania, Saratów, wrzesień 1916 r. – marzec 1917 r.; modystka w salonie kapeluszniczym, Saratów, marzec 1917 r. – wrzesień 1918 r.; maszynistka w milicji, Saratów, wrzesień 1918 r. – maj 1920 r.; nie pracowała, gospodyni domowa, Saratów, maj 1920 r. – kwiecień 1921 r.

W organach WCzK-OGPU-NKWD-NKGB-MGB: pracownica WCzK-GPU, Moskwa, kwiecień 1921 r. – październik 1923 r.; nie pracowała, gospodyni domowa, Moskwa, październik 1923 r. – kwiecień 1930 r.; pracownica OGPU-NKWD ZSRS, kwiecień 1930 r. – listopad 1938 r.; pomocnik oficera operacyjnego 5. oddziału 1. Wydziału Specjalnego NKWD ZSRS od 1 listopada 1938 r.; oficer operacyjny 8. oddziału 2. Wydziału NKGB ZSRS, marzec 1941 r. – czerwiec 1941 r.; oficer operacyjny 1. Wydziału Specjalnego Zarządu NKWD Obwodu Swierdłowskiego, czerwiec 1941 r. – 1 czerwca 1943 r.; oddelegowana do Wydziału Kadr NKWD ZSRS od 1 czerwca 1943 r.; pracownica NKGB-MGB ZSRS, czerwiec 1943 r. – listopad 1950 r.

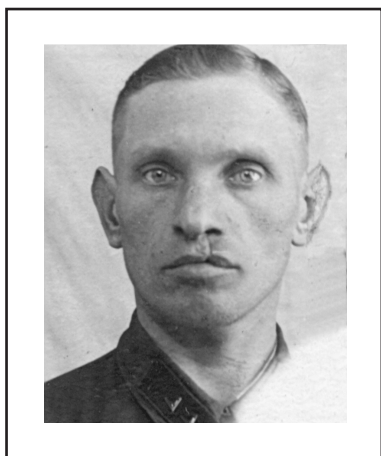
⁵⁷ Została usunięta z KPZS w 1959 r.

Od listopada 1950 r. emerytka, Moskwa. Dokumenty partyjne anulowane przez Moskiewski Komitet Miejski KPZS 29 kwietnia 1966 r. w związku ze śmiercią.

Stopnie: sierżant BP, 8 kwietnia 1938 r. (wzm. z 22 grudnia 1938 r., 26 października 1940 r.); kapitan.

Odznaczenia: Order Czerwonego Sztandaru, 25 lipca 1949 r.; Order Czerwonej Gwiazdy, 19 stycznia 1945 r.; trzy medale.

Lebiediew Michaił Dmitrijewicz

(ur. w 1909 r., wieś Zaborowje, gmina Miednoje, powiat twerski, gubernia twerska – zm. ?). Urodził się w rodzinie chłopca średniaka. Rosjanin. Należał do WLKSM w latach 1928–1938. W partii komunistycznej od kwietnia 1939 r. (kandydat od lutego 1938 r.).

Wysztalcenie: szkoła wiejska, Zaborowje, 1922 r.

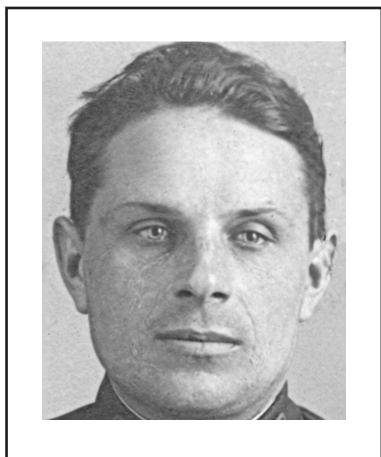
Pracował w gospodarstwie ojca, Zaborowje, maj 1922 r. – kwiecień 1923 r.; pastuch, wieś Kodino, gmina Miednoje, kwiecień 1923 r. – listopad 1923 r.; pracował w gospodarstwie ojca, Zaborowje, listopad 1923 r. – maj 1924 r.; pastuch, Kodino, maj 1924 r. – listopad 1924 r.; pracował w gospodarstwie ojca, Zaborowje, listopad 1924 r. – maj 1925 r.; pastuch, wieś Gorłowo, gmina nowińska, powiat twerski, maj 1925 r. – listopad 1925 r.; pracował w gospodarstwie ojca, Zaborowje, listopad 1925 r. – maj 1926 r.; pastuch, wieś Kalikino, okręg twerski, maj 1926 r. – listopad 1929 r.; robotnik najemny w biurze budowlanym „Twierstroj”, Twer, listopad 1929 r. – styczeń 1931 r.; słuchacz Moskiewskiej Obwodowej Szkoły Związków Zawodowych, styczeń 1931 r. – grudzień 1931 r.

W wojskach i organach OGPU-NKWD-NKGB-MGB: czerwo-noarmista 23. Oddziału Pogranicznego, Kamieniec Podolski, grudzień 1931 r. – marzec 1934 r.; nadzorca więzienia NKWD, Kalinin, marzec 1934 r. – maj 1938 r.; pracownik AChO Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego od maja 1938 r. (wzm. z kwietnia 1939 r.); nadzorca 1. kategorii więzienia nr 5 Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego od 1 listopada 1941 r.; pracownik Wydziału W⁵⁸ Zarządu MGB Obwodu Kalinińskiego (wzm. z 1947 r.). Dokumenty partyjne anulowane przez Kaliniński Komitet Obwodowy WKP(b) 1 kwietnia 1948 r. w związku z usunięciem z partii⁵⁹.

Stopień: lejtnant (wzm. z 1947 r.).

Odznaczenia: Order Czerwonej Gwiazdy, 21 maja 1947 r.; medal „Za zasługi bojowe”, 19 stycznia 1945 r.

Łazarienko (Łazarienkow) Siemion Matwiejewicz

(ur. w 1911 r., wieś Szarowicze, gmina rudniańska, gubernia smoleńska – zm. ?). Urodził się w rodzinie chłopa średniaka. Rosjanin. Należał do WLKSM w latach 1935–1939. W partii komunistycznej od kwietnia 1941 r. (kandydat od kwietnia 1939 r., według innych źródeł – od 1935 r.).

⁵⁸ Kontrola korespondencji – otwieranie listów, paczek, głównie zagranicznych (przy. red.).

⁵⁹ Usunięty z partii decyzją biura Kalinińskiego Komitetu Miejskiego WKP(b) 15 września 1947 r. za to, że gdy był pełniącym obowiązki sekretarza organizacji partyjnej wydziału W, regularnie przywłaszczał składki partyjne komunistów, w rezultacie przywłaszczył 3386 rubli. Do swoich przestępczych działań Lebediew się przyznał. Przywłaszczona przez niego kwota została w całości zwrócona do kasy.

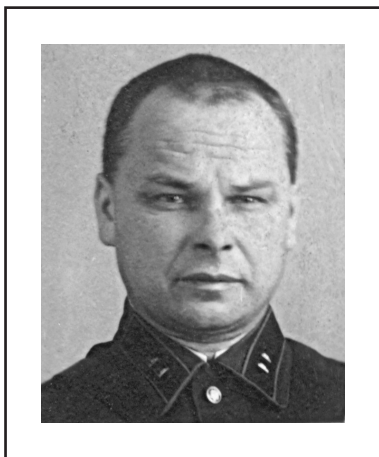
Wykształcenie: cztery klasy szkoły wiejskiej, wieś Bielcy, gmina rudniańska.

Pracował w gospodarstwie ojca, kołchoźnik w kołchozie „Wpieroed k socjalizmu”, Szarowicze, do listopada 1933 r.

W RKKA: czerwonoarmista pododdziału inżynieryjno-technicznego 19. Batalionu, listopad 1933 r. – grudzień 1935 r.

W organach NKWD-NKGB: nadzorca, strażnik 2. kategorii komendantury Zarządu NKWD Obwodu Zachodniego, 2 stycznia 1936 r. – 4 kwietnia 1937 r.; nadzorca więzienia śledczego Zarządu NKWD Obwodu Zachodniego – Obwodu Smoleńskiego, 4 kwietnia 1937 r. – 15 maja 1938 r.; starszy nadzorca więzienia śledczego Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego, 15 maja 1938 r. – 15 lipca 1938 r.; nadzorca 1. kategorii więzienia UGB Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego, 15 lipca 1938 r. – marzec 1941 r.; nadzorca AChO Zarządu NKGB Obwodu Smoleńskiego od marca 1941 r. (wzm. z kwietnia 1941 r.). Dokumenty partyjne anulowane przez Smoleński Komitet Obwodowy WKP(b) 2 marca 1950 r. – uznany za zaginionego bez wieści.

Ługinin⁶⁰ Michaił Pietrowicz

(ur. w 1898 r., wieś Ługinowka, powiat orłowski, gubernia wiaccka – zm. 1965 r., Kalinin). Urodził się w rodzinie chłopa średniaka. Rosjanin. Nie należał do WLKSM. W partii komunistycznej od grudnia 1937 r. (kandydat od lipca 1932 r.).

⁶⁰ W kartotece GARF, dotyczącej osób nagrodzonych, jest jego karta z nazwiskiem Łuczinin.

Wykształcenie: czteroletnia wyższa szkoła podstawowa, Orłów, gubernia wiacka, 1914 r.

Kancelista w powiatowym urzędzie skarbowym, Orłów, sierpień 1915 r. – luty 1917 r.

W armii: pisarz w zarządzie naczelnika wojskowego, Orłów, luty 1917 r. – luty 1918 r.

W RKKA: referent w powiatowym komisariacie wojskowym, Orłów, luty 1918 r. – sierpień 1919 r.; naczelnik wydziału mobilizacji komisariatu wojskowego, Tiemiasowo, Republika Baszkirska, sierpień 1919 r. – styczeń 1921 r.; pracownik do specjalnych poruczeń przy gminnym komisariacie wojskowym, Jarańsk, gubernia wiacka, styczeń 1921 r. – sierpień 1923 r.; sekretarz trybunału wojskowego 48. Dywizji, Twer, sierpień 1923 r. – październik 1926 r.

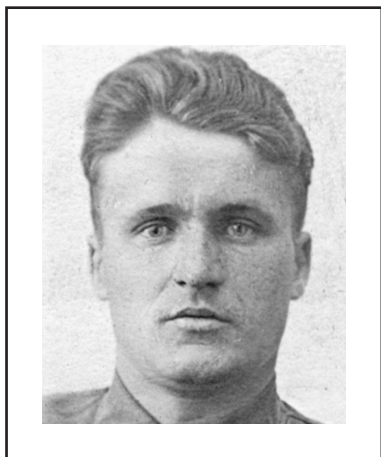
W organach OGPU-NKWD-NKGB-MGB: pomocnik oficera operacyjnego wydziału okręgowego GPU, Twer, październik 1926 r. – wrzesień 1930 r.; pomocnik oficera operacyjnego twerskiego sektora operacyjnego GPU, wrzesień 1930 r. – grudzień 1931 r.; oficer operacyjny sektora operacyjnego GPU, Kalinin, grudzień 1931 r. – styczeń 1935 r.; starszy inspektor Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, styczeń 1935 r. – 1939 r.; pomocnik naczelnika 1. Wydziału Specjalnego Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, 1939 r. – marzec 1941 r.; naczelnik wydziału Zarządu NKGB Obwodu Kalinińskiego, marzec 1941 r. – sierpień 1941 r.; naczelnik wydziału więziennego Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, sierpień 1941 r. – kwiecień 1943 r.; naczelnik oddziału w Wydziale A Zarządu NKGB Obwodu Kalinińskiego, kwiecień 1943 r. – wrzesień 1944 r.; zastępca naczelnika Wydziału A Zarządu MGB Obwodu Wielkołuckiego, wrzesień 1944 r. – sierpień 1952 r.

Od sierpnia 1952 r. emeryt, Wielkie Łuki. Dokumenty partyjne anulowane przez Kaliniński Komitet Obwodowy KPZS, 15 kwietnia 1965 r. w związku ze śmiercią.

Stopnie: sierżant BP, 7 kwietnia 1936 r.; młodszy lejtnant BP, 19 czerwca 1939 r. (wzm. z 26 października 1940 r.); podpułkownik (wzm. z października 1949 r., stycznia 1954 r.).

Odznaczenia: Order Lenina, 21 lutego 1945 r.; dwa Ordery Czerwonego Sztandaru, 19 stycznia 1945 r., 25 lipca 1949 r.; trzy medale.

Makarienkow Grigorij Iwanowicz

(ur. w 1911 r., wieś Sieriedniewo, powiat krasninski, gubernia smoleńska – zm. w marcu 1976 r., Smoleńsk). Urodził się w rodzinie chłopa parobka (po 1917 r. ojciec zakwalifikowany jako chłop średniak, od 1931 r. w kołchozie). Rosjanin. Należał do WLKSM w latach 1930–1940. W partii komunistycznej od kwietnia 1939 r. (kandydat od kwietnia 1938 r.).

Wysztalcenie: średnie niepełne, siedem klas zaocznej szkoły średniej, Iwanowo, 1953 r.

Robotnik niewykwalifikowany w „Mosgorpromtranssojuzie”, Moskwa, wrzesień 1930 r. – czerwiec 1931 r.; kierowca w „Mosgorpromtranssojuzie”, czerwiec 1931 r. – październik 1931 r.; magazynier w biurze bagażowym „Mosgorpromtranssojuzu”, październik 1931 r. – listopad 1933 r.

W wojskach pogranicznych OGPU-NKWD: czerwonoarmista w Grodskowskim Oddziale Pogranicznym, Kraj Dalekowschodni, listopad 1933 r. – grudzień 1936 r.

W organach NKWD-NKGB-MGB-MWD-KGB: kierowca Zarządu NKWD Obwodu Zachodniego – Obwodu Smoleńskiego, styczeń 1937 r. – marzec 1941 r.; kierowca Zarządu NKGB Obwodu Smoleńskiego, marzec 1941 r. – lipiec 1941 r.; kierowca Zarządu NKGB – Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego, Wiaźma, lipiec 1941 r. – październik 1941 r.; kierowca Zarządu NKWD, Moskwa,

październik 1941 r. – styczeń 1942 r.; kierowca Zarządu NKWD–NKGB Obwodu Smoleńskiego, Kondrowo, luty 1942 r. – wrzesień 1943 r.; kierowca Zarządu NKGB–MGB Obwodu Smoleńskiego, wrzesień 1943 r. – listopad 1949 r.; inspektor AChO Zarządu MGB Obwodu Smoleńskiego, listopad 1949 r. – marzec 1951 r.⁶¹; pomocnik oficera operacyjnego, oficer operacyjny Zarządu MGB–MWD Obwodu Iwanowskiego, marzec 1951 r. – czerwiec 1953 r.; inspektor Zarządu MWD Obwodu Iwanowskiego, czerwiec 1953 r. – kwiecień 1954 r.; oficer operacyjny Zarządu KGB Obwodu Iwanowskiego, kwiecień 1954 r. – październik 1955 r.; inspektor ewidencyjno-archiwalnego wydziału Zarządu KGB Obwodu Iwanowskiego, październik 1955 r. – kwiecień 1959 r.

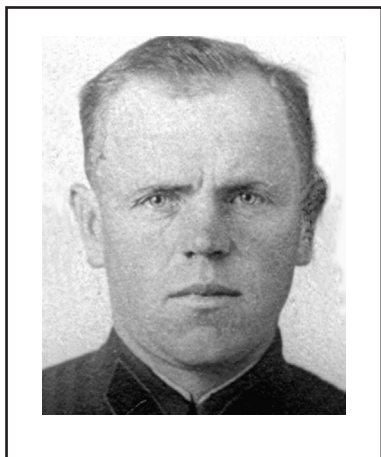
Emeryt, Iwanowo, kwiecień 1959 r. – lipiec 1961 r., Chersoń, lipiec 1961 r. – sierpień 1964 r.; strażnik obiektu (strzelec), skrzynka pocztowa 70, Chersoń, sierpień 1964 r. – marzec 1966 r.; emeryt, Chersoń, marzec 1966 r. – lipiec 1966 r.; funkcjonariusz ochrony zakładów produkcji lamp elektrycznych, Smoleńsk, lipiec 1966 r. – sierpień 1966 r.; inspektor oddziału ochrony wydziału milicji rejonu Promyszlennyj w Smoleńsku, sierpień 1966 r. – czerwiec 1968 r.; magazynier w zakładzie fotograficznym nr 27, Smoleńsk, czerwiec 1968 r. – sierpień 1970 r.; emeryt, Smoleńsk, sierpień 1970 r. – listopad 1970 r.; mistrz zmiany w kombinacie młynarskim, Smoleńsk listopad 1970 r. – grudzień 1970 r.; naczelnik służby materiałowo-technicznej instytutu projektowego „Smołobłokochozprojekt”, Smoleńsk, styczeń 1971 r. – sierpień 1971 r.; od sierpnia 1971 r. emeryt, Smoleńsk.

Stopnie: młodszy lejtnant (wzm. z 1 grudnia 1950 r.); starszy lejtnant (wzm. z 1954 r.).

Odznaczenia: Order Czerwonego Sztandaru, 5 listopada 1954 r.; Order Czerwonej Gwiazdy, 25 lipca 1949 r.; medal „Za zasługi bojowe”, 19 stycznia 1945 r.; pięć innych medali.

⁶¹ Zgubił legitymację partyjną w 1950 r., Smoleński Komitet Miejski WKP(b) 21 września 1950 r. udzielił mu nagany „za niedbałość w przechowywaniu legitymacji partyjnej”.

Marusiew Aleksiej Jegorowicz (Georgijewicz)

(ur. w 1911 r., wieś Nikulino, powiat twerski, gubernia twerska – zm. 1942 r. ?). Urodził się w rodzinie chłopca średniaka. Rosjanin. Należał do WLKSM w latach 1934–1939. W partii komunistycznej od lipca 1940 r. (kandydat od kwietnia 1939 r.).

Wykształcenie: cztery klasy szkoły wiejskiej, Nikulino.

Robotnik niewykwalifikowany w piekarni nr 1, Twer, styczeń 1930 r. – listopad 1931 r.; tokarz w zakładach budowy wagonów, Kalinin, grudzień 1931 r. – wrzesień 1933 r.

W RKKA: czerwonooarmista w jednostce wojskowej 1007, stacja Lublino, Moskiewsko-Kurska Linia Kolejowa, październik 1933 r. – marzec 1935 r.

W organach NKWD: strażnik więzienia Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, kwiecień 1935 r. – 1 marca 1936 r., strażnik 2. kategorii więzienia Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, 1 marca 1936 r. – 1 maja 1938 r., nadzorca-strażnik więzienia Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego od 1 maja 1938 r. (wspomniany jako pracownik Zarządu NKWD, 15 lipca 1940 r.). Legitymacja partyjna anulowana przez Rizański Komitet Obwodowy WKP(b) 6 sierpnia 1942 r. w związku ze śmiercią.

Miedwiediew Iwan Borisowicz

(ur. w 1912 – zm. ?). Urodził się w rodzinie chłopca. Członek WLKSM od 1935 r.

Wykształcenie: niepełne podstawowe.

W organach NKWD: od 31 sierpnia 1937 r.; nadzorca-strażnik komendantury AChO Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego.

Mielnik Anton Tichonowicz

(ur. w 1895 r., wieś Bolszaja Daniłowka, rejon charkowski, obwód charkowski – zm. ?). Ukraińiec. Bezpartyjny.

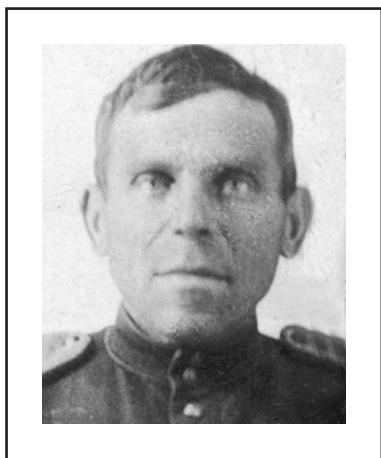
Wykształcenie: niepełne podstawowe.

W RKKA i OGPU: w latach 1918–1923 i od 1927 r.; pracownik Zarządu MGB Obwodu Charkowskiego (wzm. z października 1947 r.).

Stopień: starszyna (wzm. z 1947 r.).

Odznaczenia: Order Lenina, 21 maja 1947 r.; Order Czerwonego Sztandaru, 19 stycznia 1945 r.

Mielnik Nikita Wasiliewicz

(ur. w 1893 r., wieś Bolszaja Daniłowka, rejon charkowski, obwód charkowski – zm. w 1974 r., Bolszaja Daniłowka, rejon charkowski). Urodził się w rodzinie chłopa. Ukraińiec. Nie należał do WLKSM. W partii komunistycznej od grudnia 1943 r. (kandydat od maja 1939 r.).

Wykształcenie: cerkiewna szkoła parafialna, Bolszaja Daniłowka, 1908 r.

Ładowacz na stacji kolejowej, Charków, maj 1914 r. – luty 1915 r.

W armii: szeregowy 10. Pułku Fińskiego 3. Dywizji, Front Austriacki, luty 1915 r. – czerwiec 1917 r.

Pracował w gospodarstwie ojca, Bolszaja Daniłowka, czerwiec 1917 r. – maj 1919 r.

W RKKA: czerwonoarmista wydzielonego pułku łączności, Charków, maj 1919 r. – lipiec 1919 r.

Sanitariusz w 2. Szpitalu Sowieckim, Charków, lipiec 1919 r. – lipiec 1923 r.; pracował w swoim gospodarstwie, Charków, lipiec 1923 r. – czerwiec 1929 r.

W organach GPU-OGPU-NKWD-NKGB-MGB-MWD-KGB: nadzorca więzienia wewnętrznego GPU, Charków, czerwiec 1929 r. – styczeń 1930 r.; pomocnik naczelnika więzienia wewnętrznego GPU, Charków, styczeń 1930 r. – lipiec 1934 r.; pomocnik naczelnika więzienia wewnętrznego Zarządu NKWD Obwodu Charkowskiego, lipiec 1934 r. – październik 1941 r.; czerwonoarmista 3. Pułku Wojsk NKWD, Front Południowy, listopad 1941 r. – lipiec 1942 r.; czerwonoarmista 3. Pułku Wojsk NKWD, Front Północnokaukaski, lipiec 1942 r. – sierpień 1943 r.; dyżurny pomocnik naczelnika więzienia wewnętrznego Zarządu NKGB–MGB Obwodu Charkowskiego, sierpień 1943 r. – wrzesień 1952 r.; dyżurny pomocnik komendanta oddziału administracyjnego AChO Zarządu MGB Obwodu Charkowskiego, wrzesień 1952 r. – styczeń 1953 r.

Starszy preparator w laboratorium Politechniki Charkowskiej, Charków, styczeń 1953 r. – maj 1954 r.; emeryt, Charków, maj 1954 r. – czerwiec 1955 r.; strażnik przeciwpożarowy przedsiębiorstwa, skrzynka pocztowa 301, Charków, czerwiec 1955 r. – wrzesień 1955 r.; emeryt, Charków, październik 1955 r. – grudzień 1955 r.; asenizator w zakładzie nr 711, Charków, grudzień 1955 r. – grudzień 1956 r.; od grudnia 1956 r. emeryt, Bolszaja Daniłowka. Dokumenty partyjne anulowane przez Charkowski Komitet Obwodowy 30 października 1974 r. w związku ze śmiercią.

Stopień: lejtnant (wzm. z 1951 r.).

Odznaczenia: Order Czerwonego Sztandaru, 1 czerwca 1951 r.; Order Czerwonej Gwiazdy, 30 kwietnia 1946 r.; medal „Za zasługi bojowe”, 19 stycznia 1945 r.

Mierkułow Wsiewołod Nikołajewicz

(ur. w 1895 r., Zakatały, okręg zakatałski, Namiestnictwo Kaukaskie – zm. 23 grudnia 1953 r., Moskwa). Urodził się w rodzinie kapitana armii carskiej. Rosjanin. W partii komunistycznej od września 1925 r. Członek KC WKP(b) (XVIII Zjazd). W sierpniu 1946 r. przeniesiony do grona kandydatów. Kandydat na członka KC KPZS, 23 sierpnia 1946 r. – 18 września 1953 r. Deputowany Rady Najwyższej ZSRS 1. i 2. kadencji.

Wykształcenie: 3. Gimnazjum Męskie, Tyflis, 1913 r.; Fakultet Matematyczno-Fizyczny Uniwersytetu Piotrogradzkiego, wrzesień 1913 r. – październik 1916 r.; Orenburska Szkoła Podchorążych, listopad 1916 r. – marzec 1917 r.

Udziałał korepetycji, wrzesień 1913 r. – październik 1916 r.

W armii: szeregowy batalionu studenckiego, Piotrograd, październik 1916 r. – listopad 1916 r.; chorąży rezerwowego pułku piechoty, Nowoczerkask, kwiecień 1917 r. – sierpień 1917 r.; chorąży kompanii marszowej, Równe, wrzesień 1917 r. – październik 1917 r.; chorąży 331. Pułku Orskiego, październik 1917 r. – styczeń 1918 r.; z powodu choroby ewakuowany do Tyflisu, styczeń 1918 r.

Bezrobotny, Tyflis, marzec 1918 r. – sierpień 1918 r.; referent, nauczyciel w szkole dla niewidomych, Tyflis, wrzesień 1918 r. – wrzesień 1921 r.

W organach WCzK-OGPU: pomocnik pełnomocnika naczelnika Gruzińskiej CzK, wrzesień 1921 r. – 1921 r.; oficer operacyjny, starszy oficer operacyjny EKO Gruzińskiej CzK, 1921 r. – maj 1923 r.; naczelnik 1. oddziału EKO Zakaukaskiej CzK, 1923 r. – 23 stycznia 1925 r.; naczelnik Oddziału Informacyjno-Agenturalnego

(INFAGO⁶²) Zakaukaskiej CzK, 23 stycznia 1925 r. – 1925 r.; naczelnik EKO Gruzjińskiej CzK, 1925 r. – 20 lipca 1926 r.; naczelnik EKO GPU GSRs, 20 lipca 1926 r. – 1927 r.; naczelnik INFAGO i Kontroli Politycznej (PK⁶³) GPU GSRs, 1927 r. – luty 1929 r.; naczelnik Oddziału Tajno-Operacyjnego (SOCz) i zastępca przewodniczącego GPU Adżarskiej ASRS, luty 1929 r. – maj 1931 r.; tymczasowo pełniący funkcję przewodniczącego GPU Adżarskiej ASRS, 4 maja 1930 r. – lipiec 1930 r.; naczelnik Wydziału Tajno-Politycznego (SPO⁶⁴) Pełnomocnego Przedstawicielstwa OGPU w Zakaukaskiej Federacyjnej Socjalistycznej Republice Sowieckiej (ZFSRS) i GPU ZFSRS, maj 1931 r. – 29 stycznia 1932 r.⁶⁵

Pomocnik sekretarza Zakaukaskiego Krajowego Komitetu i pierwszego sekretarza KC KP(b) Gruzji, 12 listopada 1931 r. – luty 1934 r.; kierownik wydziału handlu Zakaukaskiego Krajowego Komitetu WKP(b), marzec 1934 r. – listopad 1936 r.; kierownik sektora specjalnego Zakaukaskiego Komitetu Krajowego WKP(b), ? – listopad 1936 r.; kierownik sektora specjalnego KC KP(b) Gruzji, 11 listopada 1936 r. – 9 września 1937 r.; kierownik Wydziału Przemysłowo-Transportowego KC KP(b) Gruzji, 22 lipca 1937 r. – październik 1938 r.

~~W organach NKWD-NKGB-MGB:~~ zastępca naczelnika GUGB NKWD ZSRS, 29 września 1938 r. – 17 grudnia 1938 r.; naczelnik 3. Wydziału GUGB NKWD ZSRS, 26 października 1938 r. – 17 grudnia 1938 r.; pierwszy zastępca narkoma spraw wewnętrznych ZSRS, 17 grudnia 1938 r. – 3 lutego 1941 r.; naczelnik GUGB NKWD ZSRS, 17 grudnia 1938 r. – 3 lutego 1941 r.; narkom BP ZSRS, 3 lutego 1941 r. – 20 lipca 1941 r.; 1. zastępca narkoma spraw wewnętrznych ZSRS, 31 lipca 1941 r. – 14 kwietnia 1943 r.; naczelnik 1. Wydziału NKWD ZSRS, 17 listopada 1942 r. – 14 kwietnia 1943 r.; narkom – minister bezpieczeństwa państwowego ZSRS, 14 kwietnia 1943 r. – 4 maja 1946 r.

⁶² Z ros. *Informacyonno-agienturnyj otdiel* (przyp. tłum.).

⁶³ Z ros. *Politicheskij kontrol* (przyp. tłum.).

⁶⁴ Z ros. *Siekrietno-politicheskij otdiel* (przyp. tłum.).

⁶⁵ Już w listopadzie 1931 r. przeszedł do pracy partyjnej.

Zastępca naczelnika GUSIMZ przy Ministerstwie Handlu Zewnętrznego ZSRS, 30 sierpnia 1946 r. – 25 kwietnia 1947 r.; naczelnik GUSIMZ przy Radzie Ministrów ZSRS, 25 kwietnia 1947 r. – 27 października 1950 r.; minister kontroli państwowej ZSRS, 27 października 1950 r. – 17 września 1953 r.

Aresztowany 18 września 1953 r.; skazany przez Sądowy Trybunał Specjalny Sądu Najwyższego ZSRS, 23 grudnia 1953 r. na najwyższy wymiar kary. Rozstrzelany. 29 maja 2000 r. Kolegium Wojskowe Sądu Najwyższego orzekło, że Mierkułow nie podlega rehabilitacji.

Stopnie: komisarz BP 3. rangi, 11 września 1938 r.; komisarz BP 1. rangi, 4 lutego 1943 r.; generał armii, 9 lipca 1945 r.

Odznaczenia: Order Lenina, 26 kwietnia 1940 r.; Order Czerwonego Sztandaru, 3 listopada 1944 r.; Order Kutuzowa 1. klasy, 8 marca 1944 r.; Order Republiki (Tuwa), 18 sierpnia 1943 r.; dziewięć medali, odznaka „Honorowy funkcjonariusz WCzK–GPU (V)” (nr 649), 1931 r.

Informacja o procesie i egzekucji: „Prawda”, 24 grudnia 1953 r.

Bibliografia: Wsiewołod Rokk⁶⁶, *Inżynier Siergiejew* (dramat), Moskwa 1951 (pierwsze wydanie: Tbilisi 1942).

Miszczenkow Niestor Abramowicz

(ur. w 1912 r., wieś Golaszy, rejon kaspański, obwód smoleński – zm. 17 stycznia 1987 r., Smoleńsk). Bezpartyjny.

Wykształcenie: cztery klasy szkoły podstawowej.

W RKK: od 1934 r. (z przerwą); czerwonoarmista 137. Pułku Strzeleckiego, szeregowy 540. Pułku Artylerii Przeciwlotniczej, sierpień 1942 r. – listopad 1945 r.

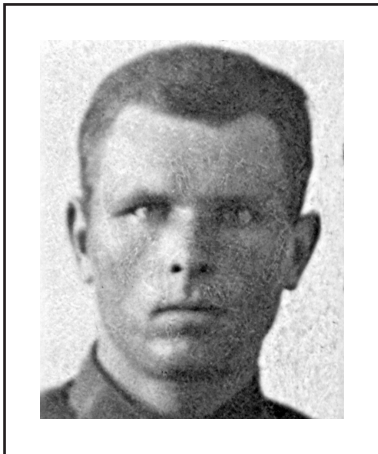
⁶⁶ Pseudonim Mierkułowa.

W organach NKWD-MGB: kierowca Zarządu MGB Obwodu Smoleńskiego (wzm. z 1951 r.).

Stopnie: szeregowy (wzm. z 1943 r.); młodszy sierżant (wzm. z 1951 r.).

Odznaczenia: Order Wojny Ojczyźnianej 2. klasy, 11 marca 1985 r.; medal „Za zasługi bojowe”, 24 listopada 1950 r.; trzy inne medale.

Moisiejenkow Afanasij Anisimowicz

(ur. w 1910 r., wieś Koniuchowo, powiat smoleński, gubernia smoleńska – zm. w kwietniu 1980 r., Smoleńsk). Urodził się w rodzinie chłopa. Rosjanin. Należał do WLKSM w latach 1934–1940. W partii komunistycznej od maja 1940 r. (kandydat od kwietnia 1939 r.).

Wysztalcenie: pięć klas szkoły podstawowej dla dorosłych, Smoleńsk, 1939 r.

Pracował w gospodarstwie rodziców, Koniuchowo, do 1928 r.; robotnik niewykwalifikowany na budowie Białoruskiego Okręgu Wojskowego, Smoleńsk, lata 1928–1929; robotnik w sowchozie „Siemiczowka”, Smoleńsk, 1929 r. – styczeń 1931 r.; uczestnik kursów budowlanych dla zbrojarzy, Smoleńsk, styczeń 1931 r. – maj 1931 r.; zbrojarz w truście „Zapstroj”, Smoleńsk, maj 1931 r. – październik 1932 r.

W RKKK: czerwonarmista, młodszy dowódca 99. Pułku Artylerii, 20 października 1922 r. – 4 listopada 1934 r.

W organach NKWD: funkcjonariusz milicji w wydzielonym plutonie URKM, Smoleńsk, 20 grudnia 1934 r. – 3 grudnia 1935 r.; funkcjonariusz milicji URKM Zarządu NKWD Obwodu Zachodniego, 3 grudnia 1935 r. – czerwiec 1937 r.; nadzorca więzienia śledczego Zarządu NKWD Obwodu Zachodniego – Obwodu Smoleńskiego, 10 lipca 1937 r. – lipiec 1941 r.; nadzorca więzienia śledczego Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego, Wiaźma, lipiec 1941 r. – październik 1941 r.; nadzorca w kolonii OITK Zarządu NKWD Obwodu Omskiego, październik 1941 r. – styczeń 1942 r.

W RKKA: kursant szkoły pułkowej 88. Pułku Artylerii Przeciwlotniczej, styczeń 1942 r. – czerwiec 1942 r.; naczelnik stacji reflektorowej 35. Pułku Reflektorów Przeciwlotniczych, czerwiec 1942 r. – grudzień 1945 r.

W organach NKGB-MGB-MWD-KGB: nadzorca Zarządu NKGB-MGB Obwodu Smoleńskiego, luty 1946 r. – kwiecień 1952 r.; starszy nadzorca Zarządu MGB Obwodu Smoleńskiego, kwiecień 1952 r. – marzec 1953 r.; starszy nadzorca Zarządu MWD Obwodu Smoleńskiego, marzec 1953 r. – kwiecień 1954 r.; starszy nadzorca więzienia Zarządu KGB Obwodu Smoleńskiego, kwiecień 1954 r. – maj 1956 r.

Emeryt, Smoleńsk, maj 1956 r. – październik 1956 r.; palacz zmianowy w administracji domów ChOZO Zarządu KGB Obwodu Smoleńskiego, październik 1956 r. – luty 1957 r.; strażnik terytorialnego zarządu rezerw materiałowych, Smoleńsk, luty 1957 r. – listopad 1957 r.; emeryt, Smoleńsk, listopad 1957 r. – sierpień 1960 r.; strażnik w zakładach produkcji wódek i likierów, Smoleńsk, sierpień 1960 r. – kwiecień 1963 r.; strażnik zjednoczenia „Spirtoobjedinienije”, Smoleńsk, kwiecień 1964 r. – wrzesień 1964 r.; stróż w zakładach produkcji konserw, Smoleńsk, październik 1964 r. – czerwiec 1965 r.; stróż w kombinacie Inianym, wrzesień 1965 r. – listopad 1966 r.; stróż w Zadnieprowskim Wydziale Milicji, Smoleńsk, listopad 1966 r. – grudzień 1969 r.; stróż w Zadnieprowskim Wydziale Spraw Wewnętrznych, Smoleńsk, grudzień 1969 r. – sierpień 1979 r.; kontroler w wydziale służby ochrony przy Zadnieprowskim Rejonowym Wydziale Spraw Wewnętrznych, Smoleńsk, sierpień 1979 r. – kwiecień 1980 r.

Stopień: starszyna (wzm. z 1954 r.).

Odznaczenia: Order Czerwonego Sztandaru, 5 listopada 1954 r.; Order Czerwonej Gwiazdy, 24 listopada 1950 r.; medal „Za zasługi bojowe”, 30 kwietnia 1946 r.; dwa inne medale.

Moisiejenkow Wasilij Pietrowicz

(ur. w 1912 r., wieś Sieriedniewo, gmina mierlińska, powiat krasninski, gubernia smoleńska – zm. 1967 r., Smoleńsk). Urodził się w rodzinie chłopca średniaka. Rosjanin. Należał do WLKSM w latach 1936–1944. W partii komunistycznej od marca 1946 r. (kandydat od marca 1944 r.).

Wykształcenie: szkoła rolnicza w sowchozie Mańkowo, rejon krasninski, 1929 r.

Ogrodnik w sowchozie Aleksandrowskoje, rejon smoleński, marzec 1929 r. – październik 1932 r.; robotnik w sowchozie Mańkowo, październik 1932 r. – październik 1934 r.

W RKKA: pisarz, czerwonooarmista w rejonowym komisariacie wojskowym, Poczinok, obwód zachodni, październik 1934 r. – październik 1935 r.; adiutant dowódcy plutonu 12. Pułku Strzeleckiego 4. Dywizji 5. Korpusu, Białoruski Okręg Wojskowy, październik 1935 r. – listopad 1937 r.

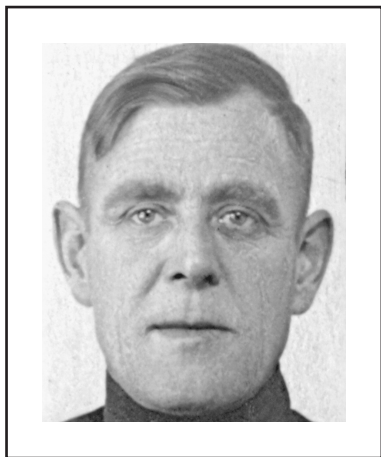
W organach NKWD-MGB-MWD: inspektor wydziału gospodarczego Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego, listopad 1937 r. – lipiec 1941 r.; inspektor wydziału gospodarczego Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego, Wiaźma, lipiec 1941 r. – październik

1941 r.; dyżurny komendant OITK Zarządu NKWD Obwodu Czkałowskiego, Sol-Ileck, październik 1941 r. – luty 1942 r.; inspektor wydziału gospodarczego Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego, Kondrowo, Smoleńsk, luty 1942 r. – grudzień 1945 r.; oficer operacyjny Zarządu MWD Obwodu Smoleńskiego, grudzień 1945 r. – sierpień 1950 r.; oficer operacyjny Zarządu Milicji Zarządu MGB Obwodu Smoleńskiego, sierpień 1950 r. – marzec 1951 r.; starszy oficer operacyjny Zarządu Milicji Zarządu MGB Obwodu Smoleńskiego, marzec 1951 r. – marzec 1953 r.; starszy oficer operacyjny Zarządu Milicji Zarządu MWD Obwodu Smoleńskiego od marca 1953 r. (wzm. z 19 lipca 1956 r., 16 czerwca 1958 r.). Dokumenty partyjne anulowane przez Smoleński Komitet Obwodowy 26 czerwca 1967 r. w związku ze śmiercią.

Stopnie: sierżant BP, 20 października 1942 r.; lejtnant intendentury, 24 stycznia 1946 r. (wzm. z 1952 r.); kapitan milicji (wzm. z czerwca 1958 r.).

Odznaczenia: Order Czerwonej Gwiazdy, 23 maja 1952 r.; medal „Za zasługi bojowe”, 12 maja 1945 r.; dwa inne medale.

Mokridin Iwan Prokofjewicz

(ur. w 1913 r., wieś Leonowo, powiat kliński, gubernia moskiewska⁶⁷ – zm. w maju 1990 r., Kalinin). Urodził się w rodzinie robotnika. Rosjanin. Należał do WLKSM w latach 1935–1942. W partii komunistycznej od września 1943 r. (kandydat od sierpnia 1942 r.).

⁶⁷ Według karty nagród urodził się we wsi Kleszczewo, rejon zawidowski, obwód kaliniński.

Wykształcenie: niepełna szkoła średnia, Klin, 1929 r.

Kołchożnik w kołchozie „Kultura”, Leonowo, wrzesień 1929 r. – marzec 1931 r.; kowal w kołchozie „Kultura”, marzec 1931 r. – październik 1935 r.

W wojskach NKWD: czerwonoarmista 135. Wydzielonego Dywizjonu Wojsk NKWD Okręgu Moskiewskiego, 27 października 1935 r. – 30 listopada 1937 r.

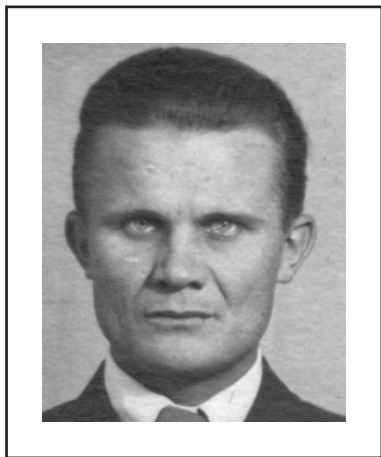
Ślusarz w wagonowni kolejowej, Kalinin, grudzień 1937 r. – sierpień 1939 r.

W organach NKWD-MWD: funkcjonariusz ochrony Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, sierpień 1939 r. – październik 1941 r.; kierownik magazynu 36. Batalionu Mechanizacji Robót Kolejowych 6. Brygady Kolejowej Zarządu Wojsk Kolejowych, Front Kaliniński, Nadbałtycki, Zabajkalski, listopad 1941 r. – 4 czerwca 1946 r.; nie pracował, Kalinin, czerwiec 1946 r. – grudzień 1946 r.; kierownik magazynu wydziału zabezpieczenia materiałowo-technicznego Zarządu MWD Obwodu Kalinińskiego, grudzień 1946 r. – luty 1952 r.; nadzorca 1. kategorii w więzieniu nr 1, Kalinin, 17 lutego 1952 r. – styczeń 1964 r.; nadzorca, starszy nadzorca aresztu śledczego, Kalinin, styczeń 1964 r. – czerwiec 1970 r.; starszy kontroler aresztu śledczego, Kalinin, czerwiec 1970 r. – czerwiec 1974 r. Emeryt, Kalinin, czerwiec 1974 r. – maj 1990 r.

Stopień: starszy sierżant (wzm. z 1954 r.).

Odnaczenia: Order Wojny Ojczyźnianej 2. klasy, 11 marca 1985 r.; medal „Za zasługi bojowe”, 5 listopada 1954 r.; osiem innych medali.

Nowosiółow Iwan Iwanowicz

(ur. w 1909 r., wieś Żabkino, powiat nowotorzokski, gubernia twerska – zm. w lipcu 1975 r., Moskwa). Urodził się w rodzinie pracownika sortowni. Rosjanin. Należał do WLKSM w latach 1932–1939. W partii komunistycznej od października 1942 r. (kandydat od grudnia 1930 r.).

Wykształcenie: szkoła dziesięcioletnia, Moskwa, 1926 r.

Robotnik remontowy kolektywu robotniczego nr 13, Moskwa, styczeń 1927 r. – sierpień 1929 r.; kreślarz-konstruktor w truście „Orchim”, Moskwa, sierpień 1929 r. – listopad 1931 r.

W RKKA: kursant, czerwonarmista 76. Karelskiego Pułku 26. Dywizji Strzeleckiej, Nikolsk Ussuryjski, Kraj Dalekowschodni, listopad 1931 r. – styczeń 1933 r.

Technik trustu „Orchim”, Moskwa, styczeń 1933 r. – październik 1934 r.; technik trustu „Sojuzchimmontaż”, Moskwa, październik 1934 r. – maj 1936 r.; inżynier biura projektowo-montażowego trustu „Tieplotkontrol”, Moskwa, maj 1936 r. – styczeń 1939 r.

W organach NKWD-NKGB-MGB-MWD-KGB: pracownik 1. Wydziału Specjalnego NKWD, Moskwa, od stycznia 1939 r.; zastępca naczelnika 5. oddziału 1. Wydziału Specjalnego NKWD ZSRS, 6 marca 1941 r. – 11 sierpnia 1941 r.; starszy oficer operacyjny 5. oddziału 1. Wydziału Specjalnego NKWD ZSRS, 11 sierpnia 1941 r. – 7 grudnia 1941 r.; starszy oficer operacyjny 6. oddziału 1. Wydziału Specjalnego NKWD ZSRS, od 7 grudnia 1941 r.; pracownik NKGB–MGB ZSRS od maja 1943 r.; zastępca naczelnika oddziału w Wydziale A MGB ZSRS, ? – marzec 1953 r.; pracownik

MWD ZSRS, marzec 1953 r. – marzec 1954 r.; pracownik KGB przy Radzie Ministrów ZSRS, marzec 1954 r. – maj 1961 r.

Emeryt, Moskwa, maj 1961 r. – maj 1962 r.; inżynier Zarządu Budowlano-Montażowego „Industroj”, Moskwa, maj 1962 r. – kwiecień 1963 r.; kierownik oddziału Wieczorowego Instytutu Metalurgicznego, Moskwa, kwiecień 1963 r. – lipiec 1975 r.

Stopnie: sierżant BP, 25 marca 1939 r. (wzm. z 26 października 1940 r., 7 grudnia 1941 r.); major (wzm. z 1949 r.).

Odznaczenia: medal „Za zasługi bojowe”, 25 lipca 1949 r.; osiem innych medali.

Oficerow Aleksiej Nazarowicz

(ur. w 1914 r., wieś Dubna, powiat odojewski, gubernia tulska – zm. 1966 r., Moskwa). Urodził się w rodzinie robotnika wielkopiecownika⁶⁸ (ojciec zmarł w 1920 r.). Rosjanin. Należał do WLKSM w latach 1929–1939. W partii komunistycznej od października 1939 r. (kandydat od stycznia 1938 r.).

Wykształcenie: siedmioletnia szkoła fabryczno-zakładowa, Dubna, 1931 r.; technikum budowy maszyn, Tuła, 1937 r.; cztery lata Instytutu Prawa.

Organizator imprez masowych w redakcji gazety „Staliniec”, Dubna, sierpień 1931 r. – październik 1931 r.; przewodniczący bazy pionierów w fabryczno-zakładowej szkole siedmioletniej, Dubna, październik 1931 r. – grudzień 1931 r.; instruktor wydziału

⁶⁸ Hutnik pracujący przy wytopianiu rud w wielkim piecu (przyp. red.).

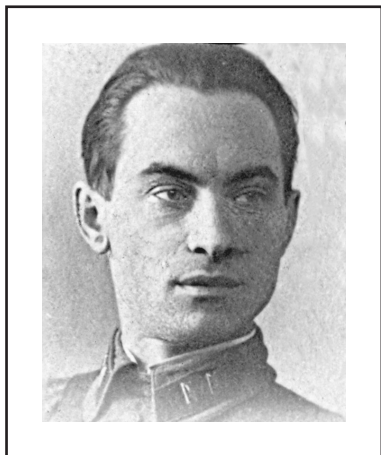
organizacyjnego rejonowego związku spożywców, Dubna, grudzień 1931 r. – wrzesień 1932 r.; uczeń technikum budowy maszyn, Tuła, wrzesień 1932 r. – marzec 1937 r.; konstruktor w zakładzie nr 173, Tuła, marzec 1937 r. – marzec 1938 r.

W organach NKWD-NKGB-MGB-MWD-KGB: słuchacz Moskiewskiej Międzynarodowej Szkoły NKWD, 19 marca 1938 r. – 1 listopada 1938 r.; pomocnik oficera operacyjnego 11. oddziału 1. Wydziału Specjalnego NKWD ZSRS od 1 listopada 1938 r.; starszy oficer operacyjny 3. oddziału 1. Wydziału Specjalnego NKWD ZSRS, 7 września 1940 r. – marzec 1941 r.; starszy oficer operacyjny 2. oddziału 2. Wydziału NKGB ZSRS, 30 marca 1941 r. – 11 sierpnia 1941 r.; pracownik 1. Wydziału Specjalnego NKWD ZSRS, sierpień 1941 r. – styczeń 1942 r.; pracownik Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego, styczeń 1942 r. – luty 1943 r.; oficer operacyjny 2. oddziału Wydziału Tajno-Politycznego Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego, 1 lutego 1943 r. – maj 1943 r. (lista etatów 1 lutego 1943 r.); pracownik Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego, maj 1943 r. – styczeń 1944 r.; pracownik 1. Wydziału Specjalnego NKWD-MWD ZSRS, 29 stycznia 1944 r. – 29 listopada 1946 r.; oddelegowany do MGB ZSRS, 29 listopada 1946 r. (na mocy rozkazu nr 1642); pracownik Wydziału A MGB ZSRS, listopad 1946 r. – marzec 1953 r. (wzm. z 27 marca 1947 r.); starszy oficer operacyjny KGB przy Radzie Ministrów ZSRS od marca 1954 r. (wzm. z lipca 1954 r.). Dokumenty partyjne anulowane przez Moskiewski Komitet Miejski KPZS, 11 listopada 1966 r. w związku ze śmiercią.

Stopnie: sierżant BP, 3 stycznia 1939 r.; młodszy lejtnant BP, 25 marca 1939 r.; starszy lejtnant BP, 11 lutego 1943 r.; kapitan BP, 17 stycznia 1944 r.; major (wzm. z lipca 1954 r.).

Odznaczenia: Order Czerwonej Gwiazdy, 25 czerwca 1954 r.; medal „Za zasługi bojowe”, 25 lipca 1949 r.; cztery medale.

Okuniew Aleksiej Wasiliewicz

(ur. w 1901 r., wieś Kisielewo, powiat myszkiński, gubernia jaro-sławska – zm. 1966 r., Moskwa). Urodził się w rodzinie magazyniera (w latach 1914–1916 ojciec handlował herbatą). Rosjanin. Należał do WLKSM w latach 1919–1927. W partii komunistycznej od listopada 1925 r. (kandydat od lipca 1921 r.).

Wykształcenie: szkoła podstawowa, Moskwa, 1914 r.; Akademia Socjalistyczna, Moskwa, 1918 r.

Robotnik niewykwalifikowany w firmie „Sibirskaja kompanija”, Moskwa, czerwiec 1916 r. – kwiecień 1918 r.; stażysta w biurze „Gławtekstil”, Moskwa, kwiecień 1918 r. – grudzień 1918 r.

W RKKA: czerwonoarmista 2. Moskiewskiego Okręgu Pułkowego, grudzień 1918 r. – sierpień 1919 r.

W organach WCzK-OGPU-NKWD-NKGB-MGB: pracownik WCzK od sierpnia 1919 r.; sekretarz, oficer operacyjny oddziału w Wydziale Operacyjnym OGPU ZSRS, 1 października 1925 r. – 1 maja 1929 r.; oficer operacyjny, starszy oficer operacyjny 2. oddziału Wydziału Operacyjnego OGPU ZSRS, 1 maja 1929 r. – 1 stycznia 1930 r.; pomocnik naczelnika 2. oddziału Wydziału Operacyjnego OGPU ZSRS, 1 stycznia 1930 r. – 1 czerwca 1931 r.; pomocnik naczelnika 4. oddziału Wydziału Operacyjnego OGPU ZSRS, 1 czerwca 1931 r. – 1 lipca 1931 r.; pomocnik naczelnika oddziału w Wydziale Operacyjnym GUGB NKWD ZSRS (wzm. z 19 grudnia 1936 r.); zastępca naczelnika 1. oddziału 1. Wydziału GUGB NKWD ZSRS (wzm. z 1940 r.); pracownik 1. Wydziału NKGB ZSRS w 1941 r.; zastępca naczelnika 1. oddziału 1. Wydziału

NKWD ZSRS od 22 sierpnia 1941 r.; zastępca naczelnika 5. oddziału 4. Wydziału 6. Zarządu NKGB ZSRS, 17 maja 1943 r. – kwiecień 1946 r.; zastępca naczelnika 9. oddziału wydziału operacyjnego Głównego Zarządu Ochrony MGB ZSRS, ? – 21 maja 1949 r.; zwolniony 21 maja 1949 r. z powodu choroby.

Od lutego 1950 r. emeryt, Moskwa. Figurował w ewidencji partyjnej w truście „Mosgormiebielprom” (wzm. z sierpnia 1954 r.). Dokumenty partyjne anulowane przez Moskiewski Komitet Miejski KPZS 31 marca 1966 r. w związku ze śmiercią.

Stopnie: starszy lejtnant BP, 8 stycznia 1936 r. (wzm. z 20 grudnia 1936 r.); kapitan BP, 26 kwietnia 1938 r.; major BP, 22 marca 1940 r.; pułkownik BP, 14 lutego 1943 r.

Odznaczenia: Order Lenina, 21 lutego 1945 r.; trzy Ordery Czerwonego Sztandaru, 28 października 1944 r., 3 listopada 1944 r., 25 lipca 1949 r.; Order Czerwonej Gwiazdy, 22 lipca 1937 r.; order „Znak Honoru”, 19 grudnia 1937 r.; cztery medale. Na mocy rozkazu NKWD ZSRS nr 289 z 27 kwietnia 1940 r. nagrodzony bronią bojową „za wykonanie zadań rządu” (GARF, f. 9401, op. 9, d. 78).

Orłow Dmitrij Iwanowicz

(ur. w 1898 r., wieś Miechi, gmina asieńska, powiat prochorowski, gubernia pskowska – zm. 1945 r., Kalinin). Urodził się w rodzinie chłopa średniaka. Rosjanin. Nie należał do WLKSM. W partii komunistycznej od lutego 1931 r. (kandydat od stycznia 1930 r.). Należał do partii komunistycznej w latach 1917–1919, wystąpił z powodu choroby.

Wykształcenie: samouk.

Pracował w gospodarstwie ojca, Miechi, maj 1910 r. – sierpień 1913 r.; robotnik w fabryce Ofienbachera, Sankt Petersburg, sierpień 1913 r. – sierpień 1914 r.; pracował w gospodarstwie ojca, Miechi, sierpień 1914 r. – luty 1917 r.

W armii: szeregowy 7. Kompanii 120. Pułku Piechoty, Porchow, luty 1917 r. – maj 1917 r.; szeregowy 7. parku lotniczego, Psków, maj 1917 r. – sierpień 1918 r.

W RKKK: magazynier, czerwonoarmista 7. parku lotniczego, Twer, sierpień 1918 r. – lipiec 1924 r.

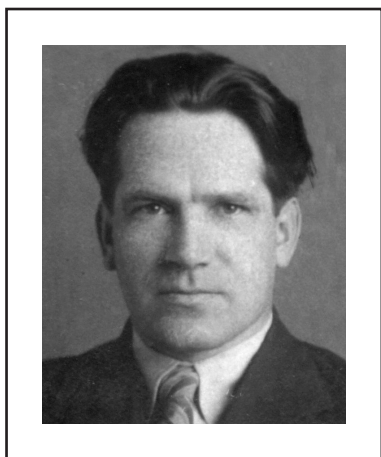
Wiertacz, frezer w fabryce im. Wagżanowa, Twer–Kalinin, lipiec 1924 r. – lipiec 1935 r.

W organach NKWD-NKGB: kurier wojskowy Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, lipiec 1935 r. – sierpień 1938 r.; pracownik Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego od sierpnia 1938 r.; pracownik Zarządu NKGB Obwodu Kalinińskiego (wzm. z 1945 r.). Dokumenty partyjne anulowane przez Kaliniński Komitet Obwodowy WKP(b) 10 grudnia 1945 r. w związku ze śmiercią.

Stopień: młodszy lejtnant BP (wzm. z 1945 r.).

Odznaczenia: medal „Za zasługi bojowe”, 19 stycznia 1945 r.

Pawłow Wasilij Pawłowicz

(ur. w 1910 r., wieś Bolszaja Ruja, powiat gdowski, gubernia sankt-petersburska – zm. 3 kwietnia 1962 r., Leningrad). Urodził się w rodzinie chłopa biedniaka (ojciec zmarł w 1922 r., matka – w 1926 r.). Rosjanin. Należał do WLKSM w latach 1925–1935. W partii komunistycznej od stycznia 1932 r. (kandydat od lipca 1930 r.).

Wykształcenie: szkoła wiejska, wieś Wyskatka, powiat gdowski, 1922 r.; przyzakładowa szkoła zawodowa (FZU⁶⁹) przy zakładzie państwowym nr 4, Leningrad, wrzesień 1925 r. – wrzesień 1928 r.; wieczorowa szkoła robotnicza, Leningrad, 1929 r.; jeden rok na fakultecie wieczorowym technikum mechanicznego, Leningrad, 1930 r.; Instytut Górniczy, Leningrad, wrzesień 1930 r. – czerwiec 1935 r. Pracował w gospodarstwie matki, Bolszaja Ruja, czerwiec 1922 r. – maj 1923 r.; pastuch w spółdzielni wiejskiej, Bolszaja Ruja, maj 1923 r. – maj 1925 r.; na utrzymaniu wuja, Leningrad, maj 1925 r. – wrzesień 1925 r.; ślusarz w zakładzie państwowym nr 4, Leningrad, wrzesień 1928 r. – wrzesień 1930 r.; naczelnik grupy przygotowawczej budowy Kujbyszewskiej elektrowni wodnej (GES⁷⁰) Moskiewskiego trustu „Gidroenergoprojekt”, wieś Pieriewołoki, Kraj Kujbyszewski, czerwiec 1935 r. – październik 1936 r.; pracownik naukowy w katedrze geologii Leningradzkiego Instytutu Górniczego, październik 1936 r. – marzec 1938 r.

W organach NKWD-MWD: słuchacz Centralnej Szkoły NKWD, Moskwa, 20 marca 1938 r. – 23 sierpnia 1938 r.; stażysta, oficer operacyjny 3. Wydziału UGB Zarządu NKWD Obwodu Swierdłowskiego, 23 sierpnia 1938 r. – 5 stycznia 1939 r.; naczelnik Kirowogradzkiego Rejonowego Wydziału NKWD, Niewiańsk, obwód swierdłowski, 5 stycznia 1939 r. – 4 grudnia 1939 r.; zastępca naczelnika Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, 4 grudnia 1939 r. – 26 lutego 1941 r.; naczelnik Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, 26 lutego 1941 r. – 31 lipca 1941 r.; naczelnik wojskowego budownictwa polowego 2. Zarządu Robót Obronnych, Front Północno-Zachodni, sierpień 1941 r. – maj 1942 r.; zastępca naczelnika Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, maj 1942 r. – 7 maja 1943 r.; naczelnik Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, 7 maja 1943 r. – 26 lipca 1945 r.; naczelnik Zarządu MWD Obwodu Czelabińskiego, 26 lipca 1945 r. – 27 kwietnia 1948 r.; naczelnik 1. Zarządu i zastępca naczelnika Dalstroju MWD⁷¹ ZSRS, Magadan,

⁶⁹ Z ros. *Fabrizno-zawodskoje uczenicestwo* (przyp. tłum.).

⁷⁰ Z ros. *Gidroelektrostancija* (przyp. tłum.).

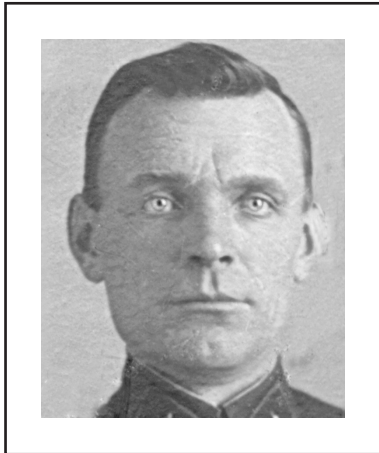
⁷¹ Zarząd Główny Budownictwa Dalekiej Północy (przyp. red.).

27 kwietnia 1948 r. – 24 września 1951 r.; w dyspozycji Zarządu Kadr MWD ZSRS, 24 września 1951 r. – 7 stycznia 1952 r.; naczelnik Zarządu Poprawczych Obozów Pracy i Budownictwa Wytięgorgidrostrój MWD⁷², 7 stycznia 1952 r. – 17 stycznia 1953 r.; naczelnik Zarządu Poprawczych Obozów Pracy i Budownictwa Omskstroju MWD, 17 stycznia 1953 r. – 1 kwietnia 1953 r.; naczelnik zarządu Omskstroju Ministerstwa Przemysłu Naftowego od 1 kwietnia 1953 r. (wzm. ze stycznia 1954 r.); naczelnik zarządu budownictwa kopalni miedzi Gławpromstroju MWD Obwodu Czelabińskiego, od 8 lipca 1954 r.; jednocześnie naczelnik Makarowskiego Oddziału Łagrowego MWD, 10 grudnia 1954 r. – 7 maja 1955 r.

Stopnie: młodszy lejtnant BP, 13 czerwca 1939 r.; starszy lejtnant BP, 4 grudnia 1939 r.; kapitan BP, 4 czerwca 1942 r.; podpułkownik BP, 11 lutego 1943 r.; pułkownik BP, 12 maja 1943 r.; komisarz BP, 9 czerwca 1945 r.; generał major, 9 lipca 1945 r.

Odznaczenia: Order Czerwonego Sztandaru, 21 czerwca 1945 r.; dwa Ordery Czerwonej Gwiazdy, 20 września 1943 r., 20 marca 1952 r.; sześć medali.

Prudnikow Prochor Grigorjewicz

(ur. w 1905 r., wieś Szełbica, gmina koszczińska, powiat smoleński, gubernia smoleńska – zm. 1967 r., Smoleńsk). Urodził się w rodzinie chłopa średniaka. Rosjanin. Nie należał do WLKSM. W partii komunistycznej od listopada 1940 r. (kandydat od maja 1939 r.).

⁷² Jeden z zarządów budowlanych podległych MWD ZSRS. Powołany 20 lutego 1951 roku w celu przyspieszenia budowy Wołżańsko-Bałtyckiej Drogi Wodnej (przyt. red.).

Wykształcenie: cztery klasy szkoły wiejskiej, Szczełbica, 1918 r. Pastuch stada, Szczełbica, maj 1912 r. – październik 1920 r.; parobek u kułaka Romanienkowa, wieś Obuchowo, gmina koszczińska, październik 1920 r. – listopad 1922 r.; pracował w gospodarstwie rodziców, Szczełbica, listopad 1922 r. – październik 1930 r.

W organach milicji i NKWD-NKGB: funkcjonariusz 3. Wydziału milicji, Smoleńsk, październik 1930 r. – sierpień 1934 r.; młodszy nadzorca aresztu śledczego (DPZ⁷³) w Smoleńsku, sierpień 1934 r. – 1 lutego 1937 r. (wzm. z 20 października 1934 r.); starszy nadzorca DPZ Zarządu NKWD Obwodu Zachodniego – Obwodu Smoleńskiego, 1 lutego 1937 r. – 11 lipca 1938 r., starszy bloku więzienia Zarządu NKWD–NKGB Obwodu Smoleńskiego, 11 lipca 1938 r. – lipca 1941 r.

W RKKK: dowódca plutonu 2. Kompanii 20. Wydzielonego Pułku Drogowo-Eksploatacyjnego, Front Zachodni, lipiec 1941 r. – luty 1942 r.; politruk kompanii 20. Wydzielonego Pułku Drogowo-Eksploatacyjnego, Front Zachodni, luty 1942 r. – czerwiec 1943 r.; słuchacz kursów inżynierskich, Rostów, obwód jarosławski, czerwiec 1943 r. – maj 1944 r.; starszy technik oddziału Lwowskiego Magazynu Wojskowego, 1. Front Ukraiński, maj 1944 r. – kwiecień 1946 r.

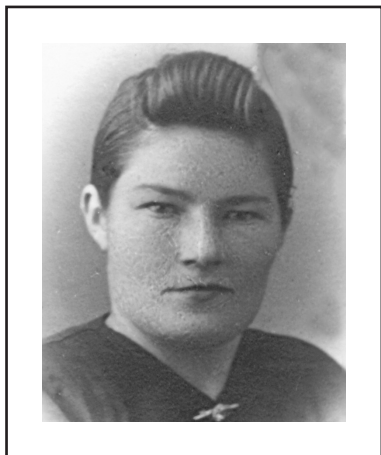
W organach MGB-MWD: inspektor AChO Zarządu MGB Obwodu Smoleńskiego, czerwiec 1946 r. – październik 1946 r.; kierownik magazynu oddziału administracyjnego AChO Zarządu MGB Obwodu Smoleńskiego, październik 1946 r. – marzec 1948 r.; komendant powiatowego wydziału sektora operacyjnego MGB Meklemburgii, Schwerin, marzec 1948 r. – czerwiec 1949 r.; komendant Zarządu MGB–MWD Obwodu Smoleńskiego od czerwca 1949 r. (wzm. ze stycznia 1954 r.). Dokumenty partyjne anulowane 26 czerwca 1967 r. przez Smoleński Komitet Obwodowy KPZS w związku ze śmiercią.

Stopień: starszy lejtnant (wzm. z 30 marca 1949 r., z sierpnia 1951 r.).

⁷³ Z ros. *Dom przedwariantelnego zakluczenia* (przyp. tłum.).

Odznaczenia: Order Czerwonego Sztandaru, 1 czerwca 1951 r.; Order Czerwonej Gwiazdy, 21 maja 1947 r.; dwa medale.

Razorienowa (Bułachowa⁷⁴) Anna Iwanowna

(ur. w 1919 r., wieś Kożuchowo, powiat możajski, gubernia moskiewska – zm. ?). Urodziła się w rodzinie robotnika. Rosjanka. Należała do WLKSM w latach 1936–1946. W partii komunistycznej od kwietnia 1949 r. (kandydatka od lipca 1946 r.).

Wykształcenie: szkoła siedmioletnia, Możajsk, 1933 r.

Na kursach maszynopisania i stenografii przy Moskiewskim Miejskim Wydziale Edukacji Ludowej, październik 1934 r. – październik 1935 r.; maszynistka w Narkomacie Obrony ZSRS, październik 1935 r. – lipiec 1938 r.

W organach NKWD-SMIERSZ-MGB-MWD-KGB: maszynistka-stenografistka sekretariatu 9. oddziału 1. Zarządu NKWD ZSRS od 2 sierpnia 1938 r.; stenografistka w 2. Wydziale GUGB NKWD ZSRS, 1938 r. – 27 kwietnia 1939 r. (wzm. z 1938 r.); maszynistka – stenografistka 1. kategorii 3. Wydziału GEU NKWD ZSRS, 27 kwietnia 1939 r. – czerwiec 1940 r. (rozkaz nr 00447 z 27 kwietnia 1939 r., wzm. z 10 października 1939 r.); stenografistka-maszynistka Wileńskiego Wydziału NKWD, czerwiec 1940 r. – marzec 1941 r.; maszynistka Wileńskiego Zarządu Miejskiego NKGB, 3 kwietnia 1941 r. – czerwiec 1941 r.; w rezerwie Wydziału

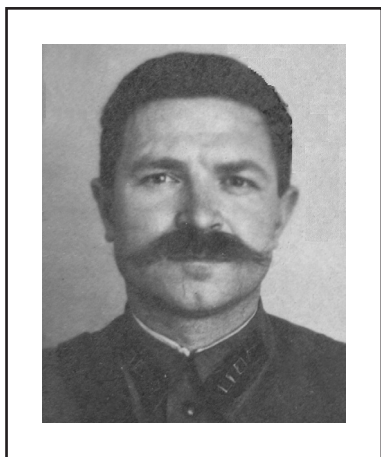
⁷⁴ Przyjęła po mężu nazwisko Bułachowa.

Kadr NKGB od 29 czerwca 1941 r.; w rezerwie Zarządu NKWD Obwodu Nowosybirskiego od 21 sierpnia 1941 r.; pracownica Zarządu NKWD Obwodu Nowosybirskiego (wzm. z 15 kwietnia 1942 r., lista etatów); stenografistka NKWD ZSRS, 1942 r. – grudzień 1943 r.; stenografistka GUKR SMIERSZ, grudzień 1943 r. – lipiec 1946 r.; pracownica 3. Zarządu Głównego MGB ZSRS, lipiec 1946 r. – marzec 1953 r.; pracownica 3. Zarządu MWD ZSRS, marzec 1953 r. – marzec 1954 r.; pracownica 3. Zarządu Głównego KGB przy Radzie Ministrów ZSRS, marzec 1954 r. – maj 1955 r.; prowadziła ewidencję dokumentów partyjnych w Komitecie partyjnym KGB przy Radzie Ministrów ZSRS, maj 1955 r. – luty 1961 r.; maszynistka w redakcji magazynu „Pogranicznik” Zarządu Politycznego Wojsk Pogranicznych KGB, Moskwa, marzec 1961 r. – grudzień 1966 r.; maszynistka stenografistka redakcji magazynu „Pogranicznik”, grudzień 1966 r. – październik 1975 r.; emerytka od października 1975 r., Moskwa. Wystąpiła z KPZS na własne żądanie, 12 czerwca 1990 r.

Stopień: lejtnant (wzm. z 1955 r.).

Odznaczenia: medal „Za zasługi bojowe”, 25 lutego 1949 r.; pięć innych medali.

Rubanow Andriej Maksimowicz

(ur. w 1902 r., chutor Pietrowka, rejon milutyński, obwód rostowski – zm. marzec 1982 r., Kazań). Urodził się w rodzinie tkacza (matka była praczką, zmarła w 1913 r.). Ukraińiec. Nie należał do WLKSM. W partii komunistycznej od października 1924 r. (kandydat od listopada 1922 r.).

Wykształcenie: kursy ogólnokształcące przy komisji związków zawodowych pracowników NKWD, Moskwa, 1934 r.

Wozak w kopalni Rozieta, stacja Lichaja, Południowo-Wschodnia Linia Kolejowa, wrzesień 1912 r. – sierpień 1913 r.; pracował jako parobek u kułaka Izwarina, chutor Karaicz stacyjny Kamieńskaja, obwód doniecki, sierpień 1913 r. – czerwiec 1916 r.; czeladnik szewski u chałupnika Rubanowa, stanica Kamieńskaja, czerwiec 1916 r. – styczeń 1918 r.

W RKKK: czerwonogwardzista w oddziale Je. A. Szczadienki⁷⁵, stanica Kamieńskaja, styczeń 1918 r. – czerwiec 1918 r.; czerwonoarmista 1. Donieckiego Pułku 38. Morozowskiej Dywizji 10. Armii Frontu Południowego, Carycyn, czerwiec 1918 r. – październik 1920 r.; kursant szkoły dla czerwonoarmistów, Krasnodar, październik 1920 r. – maj 1921 r.

W organach WCzK-OGPU: czerwonoarmista Wydziału Specjalnego WCzK 9. Armii, Krasnodar, maj 1921 r. – lipiec 1921 r.; czerwonoarmista w wojskach WCzK-OGPU, Moskwa, lipiec 1921 r. – październik 1923 r.; pracownik OGPU, Moskwa, październik 1923 r. – czerwiec 1924 r.

Agent ds. zaopatrzenia Moskiewskiego Biura Handlu Północno-Zachodniego, Moskwa, czerwiec 1924 r. – luty 1929 r.; komendant budynków technikum tłuszczowego, Moskwa, luty 1929 r. – marzec 1930 r.; wykonawca w truście „Dubitel”, Moskwa, marzec 1930 r. – marzec 1931 r.

W organach OGPU-NKWD-NKGB-MGB-MWD-KGB: pracownik OGPU-NKWD, Moskwa, marzec 1931 r. – sierpień 1936 r.; pomocnik komendanta Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, sierpień 1936 r. – wrzesień 1936 r.; komendant punktu „Zagotzierno” Rzewskiego Wydziału Miejskiego Milicji NKWD, wrzesień 1936 r. – kwiecień 1939 r.; komendant AChO Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, kwiecień 1939 r. – maj 1943 r.; naczelnik wydziału komendanckiego AChFO Zarządu NKGB Obwodu Kalinińskiego,

⁷⁵ Jefim Afanasiewicz Szczadienko (1885–1951) – rewolucjonista, sowiecki działacz wojskowy, generał-pułkownik (przyp. red.).

maj 1943 r. – listopad 1944 r.; komendant Zarządu NKGB Obwodu Wielkołuckiego, listopad 1944 r. – luty 1945 r.; komendant NKGB Estońskiej Socjalistycznej Republiki Sowieckiej, luty 1945 r. – lipiec 1945 r.; komendant NKGB–MGB Tadzycyckiej Socjalistycznej Republiki Sowieckiej, sierpień 1945 r. – czerwiec 1948 r.; komendant i zastępca naczelnika AChO MGB Tatarskiej Autonomicznej Socjalistycznej Republiki Sowieckiej, czerwiec 1948 r. – marzec 1953 r.; naczelnik oddziału i komendant MWD Tatarskiej ASRS, marzec 1953 r. – kwiecień 1954 r.; naczelnik oddziału w Wydziale Gospodarczym KGB przy Radzie Ministrów Tatarskiej ASRS, kwiecień 1954 r. – czerwiec 1955 r.; komendant KGB przy Radzie Ministrów Tatarskiej ASRS, czerwiec 1955 r. – sierpień 1957 r.

Emeryt, Kazań, sierpień 1957 r. – sierpień 1972 r.; inspektor służby ratunkowej Tatarskiej Republikańskiej Rady Związku Ratownictwa Wodnego, sierpień 1972 r. – październik 1972 r.; emeryt od października 1972 r., Kazań.

Stopnie: młodszy lejtnant BP; starszy lejtnant BP, 17 marca 1940 r.; major BP, 11 lutego 1943 r.; podpułkownik BP, 21 września 1943 r. (wzm. z 1951 r.).

Odznaczenia: Order Lenina, 24 listopada 1950 r.; Order Czerwonego Sztandaru, 4 grudnia 1945 r.; trzy Ordery Czerwonej Gwiazdy, 20 września 1943 r., 19 stycznia 1945 r., 28 października 1967 r.; order „Znak Honoru”, 31 maja 1945 r.; osiem medali, nagrodzony bronią honorową przez Kolegium OGPU w 1932 r. „za bezwzględną walkę z kontrrewolucją”.

Rybakow Aleksiej Aleksandrowicz

(ur. w 1901 r., wieś Tichonowa Pustyń, powiat kałuski, gubernia kałuska – zm. 1969 r., obwód krymski). Urodził się w rodzinie chłopa biedniaka (ojciec zmarł w 1914 r.). Rosjanin. Należał do WLKSM w latach 1918–1924. W partii komunistycznej od sierpnia 1920 r. (nie był kandydatem).

Wykształcenie: szkoła parafialna, Tichonowa Pustyń, 1914 r. Wozak w prywatnym tartaku, Tichonowa Pustyń, luty 1915 r. – marzec 1916 r.; czeladnik u tokarza w prywatnym zakładzie mechanicznym, Moskwa, marzec 1916 r. – marzec 1917 r.; pracował w gospodarstwie matki, Tichonowa Pustyń, marzec 1917 r. – grudzień 1917 r.; przewodniczący Sielsowietu, Tichonowa Pustyń, grudzień 1917 r. – lipiec 1919 r.; operator maszyny tartacznej, Kaługa, lipiec 1919 r. – luty 1920 r.

W RKKA: czerwonoarmista w 29. Pułku Strzeleckim, Kaługa, luty 1920 r. – maj 1920 r.; czerwonoarmista w 2. Rezerwowym Pułku Strzeleckim, Sierpuchow, maj 1920 r. – grudzień 1920 r.

W wojskach WCzK-OGPU-NKWD: czerwonoarmista w oddziale specnazu WCzK, grudzień 1920 r. – luty 1921 r.; sekretarz komisariatu wojskowego oddziału specnazu WCzK, luty 1921 r. – maj 1921 r.; instruktor wydziału politycznego odcinka bojowego, Kirsanow, maj 1921 r. – listopad 1921 r.; instruktor sekretariatu politycznego 5. Wydzielonego Batalionu WCzK-GPU, Kaługa, listopad 1921 r. – wrzesień 1922 r.; politruk 1. Wydzielonego Dywizjonu GPU, Tuła, wrzesień 1922 r. – lipiec 1923 r.; komisarz wojskowy 6. Pułku OGPU, Moskwa, lipiec 1923 r. – listopad

1923 r.; komisarz wojskowy 61. Dywizjonu Specjalnego OGPU, Suzdał, listopada 1923 r. – marzec 1924 r.; komisarz wojskowy 19. Wydzielonej Kompanii Konwojowej, Niżny Nowogród, marzec 1924 r. – wrzesień 1928 r.; dowódca kompanii 6. Wydzielonego Batalionu Konwojowego, Niżny Nowogród, wrzesień 1928 r. – sierpień 1930 r.; słuchacz Wyższej Szkoły Strzelecko-Taktycznej „Wystriel”, Moskwa, sierpień 1930 r. – lipiec 1931 r.; dowódca batalionu 3. Pułku Konwojowego 2. Dywizji Ukraińskiej, Charków lipiec 1931 r. – październik 1932 r.; dowódca-komisarz wojskowy 8. Wydzielonego Batalionu Konwojowego 2. Dywizji Ukraińskiej, Artiemowsk, październik 1932 r. – październik 1933 r.; dowódca-komisarz wojskowy 1. Wydzielonego Batalionu Konwojowego 2. Dywizji Ukraińskiej, Odessa, październik 1933 r. – styczeń 1935 r.; dowódca-komisarz wojskowy 229. Pułku Konwojowego, styczeń 1935 r. – październik 1937 r.; dowódca 156. Pułku Wojsk NKWD, Szostka, obwód czernihowski, październik 1937 r. – kwiecień 1939 r.; dowódca 15. Wydzielonej Brygady Wojsk Konwojowych, Mińsk, kwiecień 1939 r. – styczeń 1940 r.; naczelnik wydziału operacyjnego Głównego Zarządu Wojsk Konwojowych NKWD ZSRS, styczeń 1940 r. – 1 marca 1941 r.; pełniący obowiązki zastępcy naczelnika wydziału służby Zarządu Wojsk Konwojowych NKWD, 1 marca 1941 r. – sierpień 1941 r.; naczelnik 3. Wydziału 1. Zarządu Głównego Zarządu Wojsk Pogranicznych NKWD, sierpień 1941 r. – listopad 1941 r.; naczelnik wydziału MPWO NKWD Uzbeckiej Socjalistycznej Republiki Sowieckiej, listopad 1941 r. – 25 lipca 1945 r.; naczelnik wydziału MPWO Zarządu NKWD–MWD Obwodu Krymskiego, 25 lipca 1945 r. – luty 1946 r.; zwolniony ze stanowiska naczelnika lokalnej obrony przeciwlotniczej Zarządu NKWD Obwodu Krymskiego, 11 lutego 1946 r.

Emeryt, Symferopol, lipiec 1946 r. – lipiec 1947 r.; naczelnik wydziału kadr w przedsiębiorstwie handlu specjalnego, Symferopol, lipiec 1947 r. – grudzień 1947 r.; emeryt, Symferopol, grudzień 1947 r. – listopad 1948 r.; dyrektor trustu stołówek i restauracji, Symferopol, listopad 1948 r. – maj 1951 r.; emeryt, Symferopol, maj 1951 r. – listopad 1952 r.; naczelnik okręgowej bazy

handlowo-zaopatrzeniowej „Krymwojentorgu”, listopad 1952 r. – wrzesień 1953 r.; od września 1953 r. emeryt, Symferopol.

Stopień: pułkownik, 17 kwietnia 1939 r.

Odznaczenia: Order Lenina, 12 maja 1945 r.; Order Czerwonego Sztandaru, 15 stycznia 1945 r.; Order Czerwonej Gwiazdy, 28 października 1967 r.; dwa medale.

Safonow Piotr Siergiejewicz

(ur. w 1907 r., Jekaterynosław – zm. w marcu 1974 r., Charków). Urodził się w rodzinie robotnika (rodzice zmarli w 1918 r.). Ukraińiec. W partii komunistycznej od czerwca 1929 r.⁷⁶ (członek WLKSM od 1923 r.).

Wykształcenie: pięć klas przyzakładowej szkoły podstawowej, Jekaterynosław, lata 1916–1919; szkoła FZU przy Briańskim Zakładzie Metalurgicznym, Jekaterynosław, lata 1920–1923.

Uczeń ślusarza w Briańskim Zakładzie Metalurgicznym, Jekaterynosław, sierpień 1919 r. – luty 1920 r.; uczeń w szkole FZU przy zakładach metalurgicznych im. Pietrowskiego, Jekaterynosław, luty 1920 r. – czerwiec 1923 r.; kowal w zakładach metalurgicznych im. Pietrowskiego, czerwiec 1923 r. – styczeń 1925 r.; kowal w zakładach produkcji rur im. Lenina, Dniepropietrowsk, styczeń 1925 r. – październik 1929 r.

⁷⁶ Krasnobawarski Komitet Rejonowy KP(b)U w sierpniu 1937 r. udzielił mu nagany za zgubienie legitymacji partyjnej, kara została anulowana w czerwcu 1938 r.

W wojskach OGPU: czerwonoarmista w 16. Oddziale Pogranicznym OGPU, Kojdanowo, BSRS, październik 1929 r. – czerwiec 1932 r.

Zastępca naczelnika AChO Wszechzwiązkowego Zjednoczenia Elektrotechnicznego, Charków, czerwiec 1932 r. – sierpień 1932 r.; sekretarz Rieszetiłowskiej Rejonowej KK–RKI, obwód charkowski, sierpień 1932 r. – styczeń 1934 r.; zastępca przewodniczącego rejonowej KK–RKI, wieś Wielikij Burłuk, obwód charkowski, styczeń 1934 r. – kwiecień 1934 r.; instruktor Wielikoburłuckiego Komitetu Rejonowego KP(b)U, kwiecień 1934 r. – wrzesień 1934 r.; sekretarz zakładowego komitetu partyjnego Centralnego Kolejowego Parku Wagonów nr 2, Charków, wrzesień 1934 r. – sierpień 1937 r.; kierownik wydziału kadr Centralnego Kolejowego Parku Wagonów nr 2, sierpień 1937 r. – maj 1938 r.; drugi sekretarz Krasnobawarskiego Komitetu Rejonowego KP(b)U, maj 1938 r. – sierpień 1938 r.; pierwszy sekretarz Krasnobawarskiego Komitetu Rejonowego Charkowskiego Komitetu Miejskiego KP(b)U, sierpień 1938 r. – styczeń 1939 r.

W organach NKWD-NKGB: narkom spraw wewnętrznych Mołdawskiej Autonomicznej Socjalistycznej Republiki Sowieckiej, 15 stycznia 1939 r. – 3 września 1939 r.; naczelnik Zarządu NKWD Obwodu Charkowskiego, 3 września 1939 r. – 28 marca 1941 r.; naczelnik Zarządu NKGB Obwodu Charkowskiego, 15 kwietnia 1941 r. – sierpień 1941 r.; naczelnik Zarządu NKWD Obwodu Charkowskiego, sierpień 1941 r. – październik 1941 r.; naczelnik Zarządu NKWD Obwodu Charkowskiego, Kupiańsk, październik 1941 r. – czerwiec 1942 r.⁷⁷; zastępca naczelnika grupy operacyjnej NKWD przy Sztapie Dowodzenia Obroną Przełęczą Głównego Grzbietu Kaukazu, czerwiec 1942 r. – styczeń 1943 r.; funkcjonariusz operacyjny grupy operacyjnej GUKR SMIERSZ na Froncie Briańskim, styczeń 1943 r. – wrzesień 1943 r.

Skazany przez Trybunał Wojenny wojsk NKWD Okręgu Nadwołżańskiego 10 czerwca 1943 r. na osiem lat pozbawienia wolności

⁷⁷ Formalnie pełnił funkcję naczelnika Zarządu NKWD Obwodu Charkowskiego do maja 1943 r.

za „nadużywanie pozycji służbowej i rozkradanie środków państwowych”. Wykonanie wyroku zostało odłożone do zakończenia wojny.

Zastępca dyrektora zakładów elektromechanicznych, Charków, październik 1943 r. – luty 1948 r.; zastępca dyrektora zakładu nr 157, Charków, luty 1948 r. – sierpień 1966 r.; zastępca dyrektora zakładu aparatury elektrycznej, Charków, sierpień 1966 r. – maj 1968 r.; naczelnik biura zakładu aparatury elektrycznej, Charków maj 1968 r. – styczeń 1970 r.; na emeryturze specjalnej od stycznia 1970 r.

Stopnie: kapitan BP, 17 stycznia 1939 r.; major BP, 17 marca 1940 r.; pułkownik BP, luty 1943 r.

Odznaczenia: Order Czerwonej Gwiazdy, 26 kwietnia 1940 r.

Siemionichin Diemjan Emmanuiłowicz

(ur. w 1894 r., wieś Kazaki, powiat jelecki, gubernia orłowska, – zm. w sierpniu 1975 r., Moskwa). Urodził się w rodzinie chłopa. Rosjanin. Nie należał do WLKSM. W partii komunistycznej od września 1924 r. (kandydat od lutego 1921 r.).

Wykształcenie: trzy klasy szkoły wiejskiej, Kazaki, 1906 r. Pastuch, Kazaki, kwiecień 1906 r. – wrzesień 1909 r.; robotnik niewykwalifikowany zatrudniony u ziemianina Zausajłowa i braci Bogomołowów, powiat jelecki, wrzesień 1909 r. – kwiecień 1911 r.; robotnik murarz u podwykonawcy Dobrina, Jelec, kwiecień 1911 r. – październik 1913 r.; robotnik placowy w zakładzie

metalurgicznym Towarzystwa Rosyjsko-Belgijskiego, wieś Jena-kijewo, powiat bachmucki, gubernia jekaterynosławska, listopad 1913 r. – styczeń 1915 r.

W armii: szeregowy 3. Rezerwowego Pułku Piechoty, Peterhof, styczeń 1915 r. – maj 1917 r.; starszy podoficer 74. Dywizji, Front Zachodni, maj 1917 r. – luty 1918 r.

Pracował w gospodarstwie ojca, Kazaki, luty 1918 r. – sierpień 1918 r.

W RKKA: kursant 2. Pułku Zbiorczego, Orzeł, sierpień 1918 r. – styczeń 1919 r.; adiutant dowódcy plutonu pułku wartowniczego, Orzeł, styczeń 1919 r. – wrzesień 1920 r.

W organach WCzK-OGPU-NKWD-NKGB-MGB-MWD-KGB: instruktor szkoły brygady wojsk WCzK, Orzeł, wrzesień 1920 r. – sierpień 1921 r.; adiutant dowódcy plutonu 25. Batalionu Wojsk WCzK-GPU, Orzeł, sierpień 1921 r. – grudzień 1922 r.; dowódca plutonu 10. Dywizjonu GPU, Orzeł, styczeń 1923 r. – luty 1924 r.; dowódca plutonu 61. Dywizjonu OGPU, Suzdał, luty 1924 r. – lipiec 1924 r.; dowódca plutonu 2. Pułku OGPU, Moskwa, lipiec 1924 r. – grudzień 1924 r.; pracownik OGPU, Moskwa, styczeń 1925 r. – lipiec 1934 r.; referent komendantury domu nr 14 przy ul. Bolszaja Łubianka (wzm. z 4 listopada 1925 r.); naczelnik ds. ewidencji aresztowanych komendantury AChU NKWD ZSRS, 10 lipca 1934 r. – 1 lutego 1937 r. (wzm. z 19 grudnia 1936 r.); funkcjonariusz do zadań specjalnych wydziału komendanckiego AChU NKWD ZSRS od 1 lutego 1937 r. (wzm. z 1 listopada 1938 r., 16 września 1939 r.); zastępca naczelnika 5. oddziału Wydziału Komendanckiego Zarządu Gospodarczego KGB przy Radzie Ministrów ZSRS, marzec 1954 r. – marzec 1955 r.; zwolniony w marcu 1955 r.⁷⁸

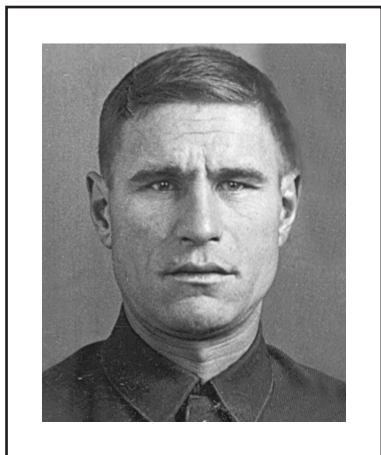
Od marca 1955 r. emeryt, Moskwa. Figurował w ewidencji partyjnej Moskiewskiego Zarządu „Sojuzgławles”.

⁷⁸ Na mocy rozkazu KGB przy Radzie Ministrów ZSRS nr 35 z 24 marca 1955 r. „za wieloletnią i nienaganną pracę w organach bezpieczeństwa państwowego” otrzymał podziękowanie i został nagrodzony „pieniędzmi w wymiarze miesięcznego uposażenia”.

Stopnie: starszy podoficer (wzm. z 1917 r.); lejtnant BP, 11 kwietnia 1936 r.; starszy lejtnant BP, 19 grudnia 1936 r.; kapitan BP, 16 kwietnia 1942 r.; podpułkownik BP, 11 lutego 1943 r. (wzm. z września 1949 r.); pułkownik (wzm. z marca 1955 r.).

Odznaczenia: Order Lenina, 21 lutego 1945 r.; trzy ordery Czerwonego Sztandaru, 20 września 1943 r., 3 listopada 1944 r., 25 lipca 1949 r.; Order Czerwonej Gwiazdy, 28 listopada 1936 r.; order „Znak Honoru”, 19 grudnia 1937 r.; siedem medali; odznaka „Honorowy funkcjonariusz WCzK–GPU (XV)”, 20 grudnia 1932 r.

Sienuszkina Nikołaj Michajłowicz

(ur. w 1906 r., wieś Romanowskoje, powiat wiesiegoński, gubernia twerska – zm. w lipcu 1974 r., Romanowskoje, rejon wiesiegoński, obwód kaliniński). Urodził się w rodzinie chłopa. Rosjanin. Nie należał do WLKSM. W partii komunistycznej od stycznia 1930 r. (kandydat od lutego 1929 r.).

Wychowanie: cztery klasy szkoły podstawowej, Kalinin, 1946 r.

Goniec głównego magazynu 2. odcinka Wiesiegońskiej Linii Kolejowej, styczeń 1920 r. – maj 1920 r.; pracował w gospodarstwie ojca, Romanowskoje, maj 1920 r. – listopad 1921 r.; uczeń ślusarza w warsztacie urządzeń rolniczych, Wiesiegońsk, listopad 1921 r. – czerwiec 1923 r.; robotnik niewykwalifikowany w zakładzie garbarskim i w artelu „Krasnyj kozewiennik”, Romanowskoje, czerwiec 1923 r. – luty 1924 r.; pracował w gospodarstwie ojca, Romanowskoje, luty 1924 r. – sierpień 1925 r.; ładowacz Twerskiego Wydziału Transportu Samochodowego, sierpień 1925 r. –

grudzień 1925 r.; kierowca spółdzielni robotniczej, Twer, grudzień 1925 r. – luty 1928 r.

W RKKK: kierowca w szkole kawaleryjskiej, Twer, luty 1928 r. – marzec 1931 r.

W organach GPU-OGPU-NKWD-NKGB-MGB-MWD: kierownik sektora operacyjnego GPU-NKWD, Kalinin, marzec 1931 r. – luty 1935 r.; kierowca Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, luty 1935 r. – kwiecień 1937 r.; kierownik warsztatów garażu Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, kwiecień 1937 r. – listopad 1937 r.; naczelnik garażu Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, listopad 1937 r. – maj 1943 r.; naczelnik oddziału samochodowo-technicznego Zarządu NKGB-MGB Obwodu Kalinińskiego, maj 1943 r. – maj 1948 r.; mechanik zmianowy kolumny samochodowej nr 85, Kalinin, maj 1948 r. – styczeń 1950 r.; naczelnik garażu AChO MGB Jakuckiej Autonomicznej Socjalistycznej Republiki Sowieckiej, styczeń 1950 r. – grudzień 1952 r.; inspektor drogowy miejskiego wydziału milicji, Kimry, styczeń 1953 r. – luty 1954 r.; starszy państwowy inspektor drogowy Państwowej Inspekcji Samochodowej (GAI⁷⁹) Zarządu Milicji Zarządu MWD Obwodu Kalinińskiego, luty 1954 r. – sierpień 1956 r.; inspektor drogowy wydziału rejonowego milicji rejonu Proletarskij, Kalinin, sierpień 1956 r. – sierpień 1958 r.; starszy państwowy inspektor drogowy Wydziału GAI Zarządu Spraw Wewnętrznych Kalinińskiego Obwodowego Komitetu Wykonawczego, sierpień 1958 r. – sierpień 1959 r.; 20 sierpnia 1959 r. zwolniony ze względu na wiek.

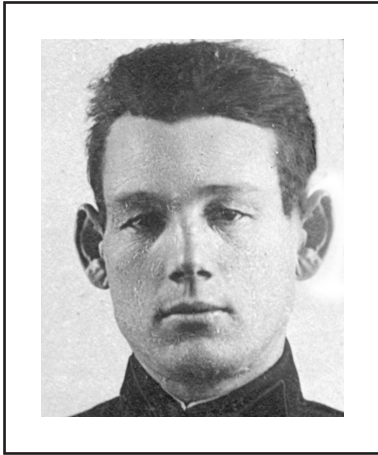
Emeryt, Kalinin, sierpień 1959 r. – styczeń 1960 r.; kierowca parku samochodów osobowych, Kalinin, styczeń 1960 r. – kwiecień 1960 r.; emeryt, Kalinin, kwiecień 1960 r. – październik 1960 r.; kierowca parku samochodów osobowych, Kalinin, październik 1960 r. – kwiecień 1964 r.; kierowca kołchozu „Trużennik”, Romanowskoje, kwiecień 1964 r. – lipiec 1974 r.

Stopnie: lejtnant (wzm. z 1946 r.); starszy lejtnant BP (wzm. z 1952 r.); kapitan służby wewnętrznej, 30 listopada 1954 r.

Odznaczenia: Order Czerwonej Gwiazdy, 30 kwietnia 1946 r.; medal „Za zasługi bojowe”, 19 stycznia 1945 r.; pięć innych medali.

⁷⁹ Z ros. Gosawtoinspekcija (przyp. tłum.).

Silczenkow Iwan Michajłowicz

(ur. w 1908 r., wieś Andriejkowo, powiat smoleński, gubernia smoleńska – zm. w styczniu 1978 r., Smoleńsk). Urodził się w rodzinie chłopa (ojciec został zabity przez Niemców w 1942 r.). Rosjanin. Nie należał do WLKSM. W partii komunistycznej od lipca 1940 r. (kandydat od maja 1939 r.).

Wykształcenie: cztery klasy szkoły wiejskiej, wieś Samolubowo, rejon monastyrzczyński, gubernia smoleńska, 1922 r.

Zatrudniony jako pastuch u kułaka, wieś Galino, rejon poczynkowski, gubernia smoleńska, lata 1924–1929; kołchoźnik w kołchozie „Prawda”, wieś Łaptiewo, rejon smoleński, luty 1929 r. – listopad 1929 r.

W RKKA: dowódca oddziału 1. Pułku Artylerii, Białoruski Okręg Wojskowy, listopad 1929 r. – grudzień 1931 r.

Brygadier-betoniarz w Smolstroju, Smoleńsk, grudzień 1931 r. – grudzień 1933 r.

W organach OGPU-NKWD-NKGB-MGB: funkcjonariusz milicji 2. oddziału Zarządu Milicji Robotniczo-Chłopskiej, Smoleńsk, grudzień 1933 r. – maj 1937 r.; nadzorca Zarządu NKWD Obwodu Zachodniego, maj 1937 r. – październik 1937 r.; nadzorca, starszy nadzorca, starszy bloku więzienia Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego, październik 1937 r. – lipiec 1941 r.; w ewakuacji w składzie Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego, lipiec 1941 r. – listopad 1941 r.; odpowiedzialny dyżurny więzienia wewnętrznego Zarządu NKWD Obwodu Irkuckiego, listopad 1941 r. – maj 1942 r.; starszy bloku więzienia nr 1 Zarządu NKWD–NKGB

Obwodu Smoleńskiego, Kondrowo, maj 1942 r. – wrzesień 1943 r.; dyżurny pomocnik naczelnika więzienia, starszy strażnik oddziału administracyjnego AChO Zarządu NKGB–MGB Obwodu Smoleńskiego, wrzesień 1943 r. – 1952 r.; dyżurny biura przepustek oddziału administracyjnego AChO Zarządu MGB Obwodu Smoleńskiego, 1952 r. – wrzesień 1952 r.

Kierownik administracyjny obwodowej Biblioteki im. Lenina, Smoleńsk, wrzesień 1952 r. – grudzień 1959 r.; emeryt w związku z inwalidztwem, Smoleńsk, grudzień 1959 r. – maj 1963 r.; stróż – brygadier służby ochrony wydziału miejskiego, następnie rejonowego wydziału milicji, Smoleńsk, maj 1963 r. – wrzesień 1970 r.; emeryt, Smoleńsk, wrzesień 1970 r. – październik 1970 r.; stróż w Służbie Ochrony Wydziału Spraw Wewnętrznych dzielnicy Promyszlennyj w Smoleńsku, październik 1971 r. – styczeń 1978 r.

Stopień: starszyna (wzm. z 1952 r.).

Odznaczenia: Order Czerwonego Sztandaru, 23 maja 1952 r.; Order Czerwonej Gwiazdy, 21 maja 1947 r.; medal „Za zasługi bojowe”, 19 stycznia 1945 r.; trzy inne medale.

Siniegubow Nikołaj Iwanowicz

(ur. 30 grudnia 1895 r., stacja Debalcewe, Jekateryninska Linia Kolejowa – zm. w 1971 r., Moskwa). Urodził się w rodzinie kowala. Ukraińiec. W partii komunistycznej od lutego 1920 r. (usunięty 11 sierpnia 1958 r. przez Komisję Kontroli Partyjnej przy KC KPZS za „naruszenie sowieckiej praworządności”). Bohater Pracy Socjalistycznej, 5 listopada 1943 r.⁸⁰

⁸⁰ Na mocy dekretu Ministerstwa Komunikacji ZSRS z 12 stycznia 1959 r. pozbawiony tytułu Bohatera Pracy Socjalistycznej, orderów i medali ZSRS. Propozycja

Wykształcenie: dwuletnia szkoła kolejowa w Debalcewe, 1910 r.

Uczeń malarza, młotkowy, kontroler obecności, starszy stróż 15. odcinka obsługi technicznej kolei, Debalcewe, lata 1910–1913; pomocnik nadzorcy budynków, Debalcewe, lata 1913–1914; brygadzysta budowy, stacja Griszyno Jekateryninskiej Linii Kolejowej, 1914 r. – maj 1915 r.

W armii: szeregowy 4. Rezerwowego Batalionu Saperskiego, Samara, maj 1915 r. – 1916 r.; starszy podoficer 15. Pułku Specjalnego 3. Dywizji Specjalnej, Front Północny, 1916 r. – styczeń 1918 r. Pracownik biurowy 15. odcinka obsługi technicznej kolei, Debalcewe, marzec 1918 r. – wrzesień 1918 r.; pracownik biurowy 20. odcinka obsługi technicznej kolei, stacja Swatowo, Północno-Doniecka Linia Kolejowa, wrzesień 1918 r. – grudzień 1919 r.; komisarz 20. odcinka obsługi technicznej kolei, sekretarz komitetu rewolucyjnego, Swatowo, grudzień 1919 r. – lipiec 1920 r.

W organach WCzK-OGPU-NKWD: sekretarz oddziału rejonowej transportowej CzK, stacja Popasna, Północnodoniecka Linia Kolejowa, lipiec 1920 r. – 1921 r.; pomocnik naczelnika tajnej sekcji rejonowego oddziału transportu CzK, Popasna, 1921 r. – luty 1922 r.; inspektor i naczelnik sekcji organizacyjnej Wydziału Transportu Kolejowego GPU, Charków, marzec 1922 r. – marzec 1923 r.; naczelnik oddziału w Wydziale Transportu Kolejowego GPU, stacja Słowiańsk, Północnodoniecka Linia Kolejowa, marzec 1923 r. – kwiecień 1924 r.; naczelnik oddziału Wydziału Transportu Kolejowego OGPU, stacja Krasnyj Liman, Północnodoniecka Linia Kolejowa, kwiecień 1924 r. – marzec 1926 r.; starszy oficer operacyjny, starszy inspektor Południowego Okręgowego Wydziału Transportu OGPU, 5 marca 1926 r. – 17 czerwca 1927 r.;

pozbawienia odznaczeń została wniesiona przez Komisję Kontroli Partyjnej przy KC KPZS, zatwierdzona przez Sekretariat KC 23 grudnia 1958 r. (St. 88) i Prezydium KC KPZS, 30 grudnia 1958 r. (P199/7). Według Komisji Kontroli Partyjnej Siniębow został wykluczony z partii „za fałszowanie materiałów śledczych i stosowanie nielegalnych metod podczas przesłuchań aresztowanych w okresie pracy w Głównym Zarządzie Transportu NKWD ZSRS w latach 1937–1939” (RGASPI, f. 17, op. 100, d. 247717).

pomocnik naczelnika Wydziału Transportu Kolejowego OGPU Południowej Linii Kolejowej, 17 czerwca 1927 r. – 10 kwietnia 1928 r.; naczelnik Wydziału Transportu Kolejowego OGPU Jekateryninskiej Linii Kolejowej, Dniepropietrowsk, 10 kwietnia 1928 r. – 17 maja 1931 r.; zastępca naczelnika Wydziału Transportu Kolejowego OGPU Południowej Linii Kolejowej, 17 maja 1931 r. – 6 października 1931 r.; naczelnik Wydziału Transportu Kolejowego OGPU Zabajkalskiej Linii Kolejowej, 6 października 1931 r. – 13 grudnia 1932 r.; w rezerwie Wydziału Kadr OGPU ZSRS, 13 grudnia 1932 r. – 1 maja 1933 r.⁸¹; pomocnik naczelnika sekcji kolejowej Wydziału Transportu OGPU ZSRS, 1 maja 1933 r. – 1 października 1933 r.; starszy inspektor Wydziału Transportu OGPU ZSRS, 1 października 1933 r. – 10 lipca 1934 r.; zastępca naczelnika 4. oddziału Wydziału Transportu GUGB NKWD ZSRS, 10 lipca 1934 r. – 27 kwietnia 1935 r.; naczelnik 3. oddziału Wydziału Transportu GUGB NKWD ZSRS, 27 kwietnia 1935 r. – 1 lipca 1937 r. (wzm. z lutego 1937 r.); pomocnik naczelnika 6. Wydziału GUGB – 1. Wydziału 3. Zarządu NKWD ZSRS, 1 lipca 1937 r. – 16 czerwca 1938 r.; zastępca naczelnika 1. Wydziału 3. Zarządu NKWD ZSRS, 16 czerwca 1938 r. – 29 września 1938 r.; zastępca naczelnika 1. Wydziału Głównego Zarządu Transportu NKWD ZSRS, 29 września 1938 r. – 5 sierpnia 1939 r.; naczelnik pionu śledczego i zastępca naczelnika Głównego Zarządu Transportu NKWD ZSRS, 5 sierpnia 1939 r. – 5 listopada 1940 r.; naczelnik 1. Wydziału i zastępca naczelnika Głównego Zarządu Transportu NKWD ZSRS, 5 listopada 1940 r. – 27 lutego 1941 r.; naczelnik wydziału milicji kolejowej i zastępca naczelnika Głównego Zarządu Milicji NKWD ZSRS, 1 marca 1941 r. – 31 lipca 1941 r.; naczelnik Zarządu Transportu NKWD ZSRS, 31 lipca 1941 r. – 24 września 1942 r.

Zastępca narkoma-ministra komunikacji ZSRS, 25 marca 1942 r. – 1 lipca 1948 r.; zastępca ministra komunikacji ZSRS ds. infrastruktury kolejowej, 1 lipca 1948 r. – 25 czerwca 1951 r.; główny

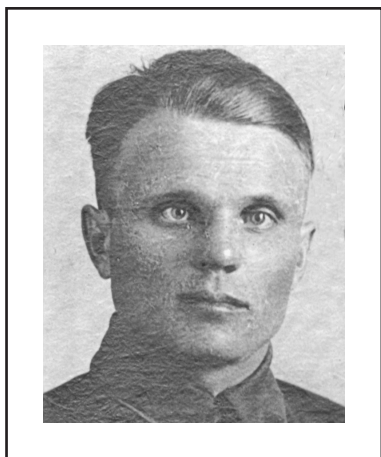
⁸¹ W 1933 r. decyzją kolegium OGPU został w trybie dyscyplinarnym skazany na 30 dób aresztu „za zakupienie na potrzeby Wydziału Transportu Kolejowego OGPU samochodu, który, jak się okazało, należał do ambasady zagranicznej”.

rewizor ds. bezpieczeństwa ruchu w Ministerstwie Komunikacji ZSRS, 1 lipca 1948 r. – 30 kwietnia 1953 r.; członek kolegium Ministerstwa Komunikacji ZSRS, 25 czerwca 1951 r. – 9 kwietnia 1953 r.; naczelnik zarządu zalesień ochronnych Głównego Zarządu Torów i Infrastruktury Ministerstwa Komunikacji Drogowej ZSRS, 9 kwietnia 1953 r. – maj 1953 r.; naczelnik wydziału zalesień ochronnych w tym zarządzie, maj 1953 r. – 7 maja 1956 r.; od 7 maja 1956 r. emeryt.

Stopnie: starszy podoficer, 1917 r.; kapitan BP, 14 grudnia 1935 r.; major BP, 4 września 1939 r.; starszy major BP, 14 marca 1940 r.; komisarz BP, 16 sierpnia 1943 r.; wicegenerał dyrektor komunikacji drogowej 2. klasy, 3 maja 1944 r.; wicegenerał komunikacji drogowej 1. klasy, 25 maja 1949 r.

Odznaczenia: medal „Sierp i Młot” Bohatera Pracy Socjalistycznej, 5 listopada 1943 r.; trzy Ordery Lenina, 24 listopada 1942 r., 5 listopada 1943 r., 6 sierpnia 1954 r.; Order Czerwonego Sztandaru, 19 stycznia 1945 r.; Order Kutuzowa 1. klasy, 29 lipca 1945 r.; Order Czerwonej Gwiazdy, 22 lipca 1937 r.; order „Znak Honoru”, 26 kwietnia 1940 r.; pięć medali; odznaka „Honorowy funkcjonariusz WCzK–GPU (V)” (nr 482), 1930 r.

Siurin Andriej Borisowicz

(ur. w 1912 r., wieś Uwarowo, powiat jarcewski, gubernia smoleńska – zm. ?). Urodził się w rodzinie chłopa biedniaka (ojciec zginął na wojnie w 1918 r.). Rosjanin. Należał do WLKSM w latach 1933–1940. W partii komunistycznej od lutego 1940 r. (kandydat od lutego 1939 r.).

Wykształcenie: pięć klas szkoły wiejskiej, wieś Bogorodok, powiat jarcewski, 1925 r., osiem klas wieczorowej szkoły średniej, wieś Bariatino, rejon bariatyński, obwód kałuski, 1947 r.

Na utrzymaniu rodziców, wieś Sinikowo, powiat jarcewski, czerwiec 1925 r. – maj 1926 r.; pracował jako pastuch u kułaka Baburowa, Sinikowo, maj 1926 r. – listopad 1928 r.; ładowacz na przystani Aboksza, Archangielsk, listopad 1928 r. – marzec 1929 r.; robotnik niewykwalifikowany, pomocnik ślusarza w zakładach im. Stalina, Magnitogorsk, marzec 1929 r. – grudzień 1929 r.; kołchoźnik w kołchozie „Obszczij trud”, wieś Uwarowo, rejon jarcewski, grudzień 1929 r. – wrzesień 1930 r.; traktorzysta Jarcewskiej Stacji Maszynowo-Traktorowej, wrzesień 1930 r. – styczeń 1933 r.

W RKKK: kursant, młodszy dowódca, kierowca samodzielnego batalionu łączności 11. Korpusu Strzelców, Smoleńsk, styczeń 1933 r. – październik 1936 r.

W organach NKWD-NKGB-MGB-MWD: kierowca AChO Zarządu NKWD Obwodu Zachodniego – Obwodu Smoleńskiego, październik 1936 r. – marzec 1941 r.; kierowca Zarządu NKGB Obwodu Smoleńskiego, marzec 1941 r. – lipiec 1941 r.; pomocnik oficera operacyjnego Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego, Gżack, lipiec 1941 r. – listopad 1941 r.; pomocnik oficera operacyjnego Zarządu NKWD Obwodu Omskiego, listopad 1941 r. – kwiecień 1942 r.; kontroler 1. kategorii PK 2. Wydziału Specjalnego Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego, Kondrowo, kwiecień 1942 r. – maj 1943 r.; pomocnik oficera operacyjnego Zarządu NKGB Obwodu Smoleńskiego, Kondrowo, Wiaźma, Smoleńsk, maj 1943 r. – sierpień 1944 r.; oficer operacyjny Bariatyńskiego Wydziału Rejonowego Zarządu NKGB-MGB Obwodu Kałuskiego, sierpień 1944 r. – lipiec 1948 r.; starszy oficer operacyjny Wydziału Kontrywiadu Wojsk Wewnętrznych MGB w Niemczech, lipiec 1948 r. – kwiecień 1949 r.; starszy oficer operacyjny wydziału BB⁸² Aparatu Pełnomocnika MGB-MWD w Niemczech od kwietnia 1949 r.

⁸² Z ros. *Bor'ba z banditizmom* – walka z bandytyzmem (przyp. tłum.).

(wzm. z kwietnia 1954 r.). Dokumenty partyjne według wzoru z 1973 r. nie zostały przekazane do archiwum.

Stopnie: sierżant BP, 27 września 1942 r. (rozkaz nr 3041); młodszy lejtnant BP, 11 lutego 1943 r. (wzm. z czerwca 1945 r.); kapitan (wzm. z kwietnia 1954 r.).

Odznaczenia: Order Czerwonej Gwiazdy; medal „Za zasługi bojowe”, 19 stycznia 1945 r. (wręczony 26 czerwca 1945 r. w Kałudze); dwa medale.

Smirnow Siergiej Pietrowicz

(ur. w 1898 r., wieś Oriechowo, powiat pokrowski, gubernia włódzimska – zm. 1948 r., Kijów). Urodził się w rodzinie nauczyciela. Rosjanin. W partii komunistycznej od sierpnia 1919 r.

Wykształcenie: szkoła przy fabryce Morozowa, Oriechowo, 1909 r.; cztery klasy gimnazjum, Oriechowo, 1915 r.; pięć klas gimnazjum, Pokrowsk, gubernia włódzimska, 1916 r.

Kontroler obecności w Związku Przemysłu Leśnego, Gagry, czerwiec 1916 r. – listopad 1916 r.

W armii: szeregowy 15. Pułku Rezerwy, listopad 1916 r. – lipiec 1917 r.; młodszy pisarz 215. Rezerwowego Pułku Piechoty, Jelizawietpol, lipiec 1917 r. – październik 1917 r.; młodszy pisarz 216. Rezerwowego Pułku Piechoty, Włodzimierz, październik 1917 r. – kwiecień 1918 r.

W ~~RKKA~~: referent, naczelnik oddziału gubernialnego komisariatu wojskowego, Włodzimierz, kwiecień 1918 r. – październik 1919 r.; informator wydziału wywiadu sztabu Tulskiego Rejonu Umocnionego, październik 1919 r. – marzec 1920 r.

W organach ~~WCzK-GPU~~: śledczy Tulskiej Gubernialnej CzK, marzec 1920 r. – luty 1921 r.; naczelnik biura politycznego CzK, Jefriemow, gubernia tulska, luty 1921 r. – sierpień 1921 r.; oficer operacyjny Tulskiej Gubernialnej CzK – gubernialnego Wydziału GPU, sierpień 1921 r. – maj 1922 r.

Pomocnik naczelnika milicji powiatowej, Jefriemow, maj 1922 r. – listopad 1922 r.; śledczy ludowy w sądzie, Jefriemow, grudzień 1922 r. – grudzień 1923 r.; śledczy ludowy, starszy śledczy w sądzie gubernialnym, Tuła, grudzień 1923 r. – luty 1926 r.; sędzia rezerwowego, członek sądu gubernialnego, Tuła, luty 1926 r. – luty 1929 r.; w dyspozycji sądu gubernialnego, Tuła, luty 1929 r. – wrzesień 1929 r.; członek Moskiewskiego Sądu Obwodowego, wrzesień 1929 r. – marzec 1930 r.

W organach ~~OGPU-NKWD-MWD~~: oficer operacyjny, starszy oficer operacyjny, naczelnik oddziału Pełnomocnego Przedstawicielstwa OGPU w Azji Środkowej, Taszkent, marzec 1930 r. – lipiec 1934 r.; naczelnik oddziału EKO UGB Zarządu NKWD Obwodu Woroneskiego, sierpień 1934 r. – styczeń 1937 r.; naczelnik oddziału w 3. Wydziale UGB Zarządu NKWD Obwodu Woroneskiego, styczeń 1937 r. – styczeń 1938 r.; naczelnik oddziału w 3. Wydziale UGB NKWD USRS, luty 1938 r. – kwiecień 1938 r.; naczelnik wydziału szkoleniowego Kijowskiej Międzykrajowej Szkoły NKWD, kwiecień 1938 r. – listopad 1938 r.; zastępca naczelnika 1. Wydziału Specjalnego NKWD USRS, listopad 1938 r. – maj 1942 r.⁸³; pełniący obowiązki naczelnika 1. Wydziału Specjalnego NKWD USRS, 7 maja 1942 r. – kwiecień 1944 r.; naczelnik 1. Wydziału Specjalnego NKWD–MWD USRS od kwietnia 1944 r. Dokumenty

⁸³ W 1940 r. „zajmował się przygotowaniem orzeczeń dot. więźniów i sporządzaniem list dyspozycyjnych, na podstawie których rozstrzeliwano więźniów” (zob.: *Katyn'. Mart 1940 g. – sientjabr' 2000 g. Rasstrief. Sud'by żywych. Echo Katyni. Dokumenty*, red. N. Lebidiewa, Moskwa 2001, s. 631).

partyjne anulowane przez Kijowski Komitet Obwodowy KP(U), 13 sierpnia 1948 r. w związku ze śmiercią.

Stopnie: młodszy lejtnant BP, 2 marca 1936 r.; lejtnant BP, 22 czerwca 1939 r.; podpułkownik BP (wzm. z marca 1944 r., 1945 r.).

Odznaczenia: Order Czerwonego Sztandaru, 30 kwietnia 1946 r.; Order Wojny Ojczyźnianej 1. klasy, 10 kwietnia 1945 r.; Order Gwiazdy Czerwonej, 15 stycznia 1945 r.; order „Znak Honoru”, 20 września 1943 r.; medale; „Za bezwzględną walkę z kontrrewolucją” Kolegium OGPU nagrodiło go w 1933 r. zegarkiem, a Pełnomocne Przedstawicielstwo OGPU w Azji Środkowej – pistoletem Mauser w 1932 r.

Smykałow Iwan Pawłowicz

(ur. w 1903 r., wieś Kobielewka, gmina puszczarska, powiat biełgorodzki, gubernia kurska – zm. w październiku 1985 r., Charków). Urodził się w rodzinie robotnika (ojciec zginął na froncie w 1915 r.). Ukraińiec. Nie należał do WLKSM. W partii komunistycznej od kwietnia 1939 r. (kandydat od kwietnia 1932 r.).

Wykształcenie: niższe, cztery klasy szkoły podstawowej, Kobielewka, 1915 r.

Uczeń ślusarza w Dmitro-Taranowskich Zakładach Cukrowniczych, Kobielewka, czerwiec 1917 r. – sierpień 1923 r.; pracował w swoim gospodarstwie, Kobielewka, sierpień 1923 r. – czerwiec 1924 r.; robotnik, dróżnik na stacji Tołokonnoje Południowej Linii Kolejowej, czerwiec 1924 r. – październik 1925 r.; ślusarz

w truście „Tiepło i siła”, Charków, październik 1925 r. – kwiecień 1930 r.; ślusarz brygadzysta w „Ukrpromstroju”, Charków, kwiecień 1930 r. – maj 1932 r.

~~W organach OGPU-NKWD-SMIERSZ-MGB:~~ kierownik warsztatów GPU–NKWD USRS, Charków, maj 1932 r. – listopad 1934 r.; dyżurny pomocnik komendanta Zarządu NKWD Obwodu Charkowskiego, listopad 1934 r. – maj 1939 r.; komendant Wydziału Specjalnego NKWD 134. Dywizji Strzelców Charkowskiego Okręgu Wojskowego, maj 1939 r. – styczeń 1940 r.; dyżurny pomocnik komendanta Zarządu NKWD Obwodu Charkowskiego, styczeń 1940 r. – sierpień 1941 r.; dyżurny pomocnik komendanta Wydziału Specjalnego NKWD Charkowskiego, Stalingradzkiego Okręgu Wojskowego, sierpień 1941 r. – kwiecień 1942 r.; komendant Wydziału Specjalnego NKWD 184. Dywizji Strzeleckiej, Front Stalingradzki i Stepowy, kwiecień 1942 r. – styczeń 1943 r.; komendant Wydziału Specjalnego NKWD 48. Gwardyjskiej Dywizji Strzeleckiej, Front Południowo-Zachodni, styczeń 1943 r. – kwiecień 1943 r.; oficer operacyjny Wydziału Kontrywiadu SMIERSZ 48. Gwardyjskiej Dywizji Strzeleckiej, Fronty 1. Ukraiński, 2. i 3. Białoruski, kwiecień 1943 r. – styczeń 1945 r.; naczelnik więzienia frontowego Zarządu Kontrywiadu SMIERSZ 3. Frontu Białoruskiego, styczeń 1945 r. – czerwiec 1945 r.; oficer operacyjny grupy operacyjno-śledczej NKWD przy więzieniu w Insterburgu⁸⁴ (wzm. z 23 kwietnia 1945 r.); komendant Wydziału Kontrywiadu SMIERSZ 1. Gwardyjskiej Dywizji Strzeleckiej, 3. Front Białoruski, Specjalny Okręg Wojskowy, czerwiec 1945 r. – grudzień 1945 r.; komendant Wydziału Kontrywiadu SMIERSZ 16. Gwardyjskiego Korpusu Strzelców, Nadbałtycki Okręg Wojskowy, grudzień 1945 r. – maj 1946 r.; komendant Wydziału Kontrywiadu MGB 1. Gwardyjskiej Dywizji Strzeleckiej, Nadbałtycki Okręg Wojskowy, maj 1946 r. – lipiec 1949 r.; komendant Wydziału Kontrywiadu MGB 65. Armii Lotniczej wydzielonej do obrony przeciwlotniczej, Wojska Obrony Przeciwlotniczej Rejonu Donbaskiego, lipiec 1949 r. – wrzesień 1952 r.

⁸⁴ Czerniachowsk, obwód kaliningradzki.

Emeryt, Charków, wrzesień 1952 r. – grudzień 1952 r.; zastępca naczelnika przedsiębiorstwa, skrzynka pocztowa 301, Charków, grudzień 1952 r. – październik 1957 r.; ślusarz-hydraulik w Instytucie Fizyczno-Technicznym Akademii Nauk Ukraińskiej SRS, Charków październik 1957 r. – grudzień 1976 r.; od grudnia 1976 r. emeryt, Charków.

Stopnie: starszy lejtnant, 11 lutego 1943 r. (wzm. z 23 kwietnia 1945 r.); kapitan, 1945 r. (wzm. z lipca 1949 r.).

Odznaczenia: order Wojny Ojczyźnianej 2. klasy, 23 kwietnia 1945 r.*; Order Czerwonej Gwiazdy; osiem medali.

Sołowjow Michaił Matwiejewicz

(ur. 8 listopada 1896 r., stacja Czamłycka, wydział łabiński, obwód kubański – zm. ?). Urodził się w rodzinie chłopa biedniaka (ojciec zginął na froncie w 1915 r.). Rosjanin. Bezpartyjny.

Wykształcenie: podstawowe.

Do 1915 r. najmował się do pracy na wsi.

W armii: od 1915 r.; w oddziale partyzanckim od października 1917 r.

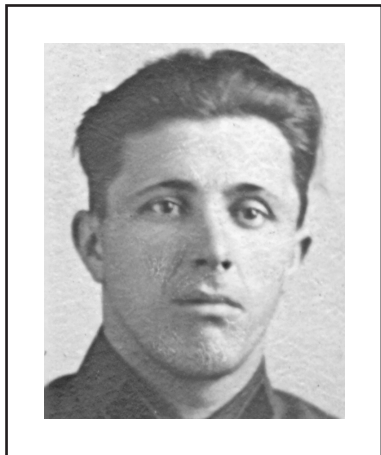
W RKKK: czerwonoarmista w 55. Pułku Krasnogusarskim od 1918 r.

W organach WCzK-MGB: w oddziale do walki z bandytyzmem od 1921 r.; pracownik Zarządu MGB Obwodu Smoleńskiego (wzm. z 17 grudnia 1946 r., 1951 r.).

Stopnie: starszyna (wzm. z 17 grudnia 1946 r.); lejtnant (wzm. z 1951 r.).

Odznaczenia: Order Lenina, 6 listopada 1946 r.; dwa Ordery Czerwonego Sztandaru, 30 kwietnia 1946 r.; 24 listopada 1950 r.; medal „Za zasługi bojowe”, 21 czerwca 1968 r.

Sołowjow Władimir Aleksandrowicz

(ur. w 1912 r., Grodno – zm. w 1974 r., Smoleńsk). Urodził się w rodzinie robotnika (ojciec nie wrócił z I wojny światowej, matka zmarła w 1914 r.). Wychowywał się w domu dziecka. Rosjanin. Należał do WLKSM w latach 1928–1939. W partii komunistycznej od maja 1940 r. (kandydat od stycznia 1939 r.).

Wykształcenie: cztery klasy szkoły podstawowej, wieś Sieriebrianka, rejon smoleński, 1927 r.; dwie klasy szkoły zawodowo-technicznej, Sieriebrianka, 1929 r.

Maszynista w szkole zawodowej, Sieriebrianka, luty 1929 r. – luty 1931 r.; ślusarz, kierowca Sojuztransu, Smoleńsk, marzec 1931 r. – styczeń 1934 r.

W RKKK: czerwoarmista, adiutant dowódcy plutonu 5. Pułku Zmechanizowanego 5. Brygady Zmechanizowanej, 5 marca 1934 r. – październik 1937 r.

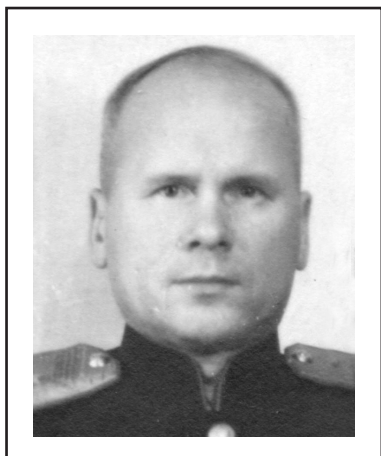
W organach NKWD-NKGB-MGB-MWD: kierowca garażu Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego, październik 1937 r. – lipiec 1941 r.; kierowca Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego, Wiaźma, lipiec 1941 r. – wrzesień 1941 r.; kierowca grupy operacyjnej Zarządu NKWD, wieś Małyje Wiaziemy, obwód moskiewski, wrzesień 1941 r. – marzec 1942 r.; kierowca Zarządu NKWD–NKGB Obwodu Smoleńskiego, Kondrowo, marzec 1942 r. – wrzesień 1943 r.; kierowca Wydziału Transportu Samochodowego Zarządu NKGB–MGB Obwodu Smoleńskiego, wrzesień 1943 r. – marzec 1953 r.; kierowca garażu Zarządu MWD Obwodu Smoleńskiego od marca 1953 r. (wzm. z lutego 1954 r.). Dokumenty partyjne

anulowane przez Smoleński Komitet Obwodowy KPZS 22 lutego 1974 r. w związku ze śmiercią.

Stopień: starszyna (wzm. z 1952 r.).

Odznaczenia: Order Czerwonej Gwiazdy, 23 maja 1952 r.; medal „Za zasługi bojowe”, 19 stycznia 1945 r.; trzy inne medale.

Soprunienko Piotr Karpowicz

(ur. 18 maja 1908 r., wieś Isajki, gubernia kijowska – zm. 23 czerwca 1992 r., Moskwa). Urodził się w rodzinie górnik. Ukrainiec. W partii komunistycznej od września 1928 r. (członek WLKSM w latach 1925–1932).

Wysztalcenie: szkoła 1. stopnia, Isajki, 1920 r.; Szkoła Czerwonych Sierżantów RKKA, wrzesień 1928 r. – kwiecień 1931 r.; Akademia Wojskowa RKKA im. Michaiła Frunzego, maj 1935 r. – wrzesień 1938 r.

Robotnik w kopalni nr 1, Anieński Rudnik, gubernia doniecka, maj 1923 r. – grudzień 1924 r.; bezrobotny, wieś Anieński Rudnik, grudzień 1924 r. – maj 1925 r.; robotnik w magazynie zarządu kopalni, Anieński Rudnik, maj 1925 r. – kwiecień 1928 r.; uczeń, mierniczy górniczy w zarządzie kopalni, Anieński Rudnik, kwiecień 1928 r. – wrzesień 1928 r.

W RKKA: kursant w szkole czerwonych sierżantów, wrzesień 1928 r. – kwiecień 1931 r.; dowódca plutonu karabinów maszynowych 288. Pułku Strzeleckiego 96. Dywizji Strzeleckiej, kwiecień 1931 r. – listopad 1931 r.; pomocnik dowódcy kompanii oddziału

nr 1016 naczelnika odcinka robót nr 52, listopad 1931 r. – luty 1933 r.; pomocnik dowódcy jednostki nr 1471 naczelnika odcinka robót nr 52, luty 1933 r. – maj 1935 r.

~~W organach NKWD-MWD:~~ w dyspozycji 5. Wydziału GUGB NKWD ZSRS, wrzesień 1938 r. – grudzień 1938 r.; naczelnik kursów dla kierowniczej kadry operacyjnej NKWD ZSRS, grudzień 1938 r. – marzec 1939 r.; pomocnik naczelnika sekretariatu NKWD ZSRS, 17 czerwca 1939 r. – 19 września 1939 r.; naczelnik UPWI NKWD ZSRS, 19 września 1939 r. – 12 lutego 1943 r.; zastępca naczelnika UPWI NKWD ZSRS, 12 lutego 1943 r. – maj 1944 r.; naczelnik Chrienowskiego Obozu dla Jeńców Wojennych nr 81 NKWD, obwód woroneski, 3 marca 1943 r. – 6 kwietnia 1943 r.⁸⁵; naczelnik Zarządu NKWD Obwodu Kamieniecko-Podolskiego, maj 1944 r. – 7 września 1945 r.; naczelnik Zarządu NKWD Ukrainy Zakarpackiej – Zarządu NKWD-MWD Obwodu Zakarpackiego, maj 1945 r.⁸⁶ – 21 października 1946 r.; w dyspozycji Zarządu Kadr MWD ZSRS, 21 października 1946 r. – 10 marca 1947 r.; zastępca naczelnika Zarządu Budownictwa nr 865 ds. wojskowych batalionów budowlanych, obwód swierdłowski, 10 marca 1947 r. – 6 kwietnia 1949 r.; naczelnik wojskowych jednostek budowlanych Zarządu Budownictwa nr 313 MWD, 6 kwietnia 1949 r. – 16 października 1950 r.; w dyspozycji Zarządu Kadr MWD ZSRS, 16 października 1950 r. – 6 kwietnia 1951 r.; zastępca naczelnika Zarządu Budownictwa nr 585 i Poprawczego Obozu Pracy Głównopromstroju MWD, Szatki, 6 kwietnia 1951 r. – marzec 1953 r.; naczelnik 55. Zarządu Budownictwa Wojskowego, Moskwa, 27 stycznia 1954 r. – 2 stycznia 1956 r.; naczelnik sztabu jednostki budownictwa wojskowego, skrzynka poczt. nr 2510, Gławspecstroj⁸⁷ Ministerstwa Obrony ZSRS, Moskwa, 2 stycznia 1956 r. – 30 września 1963 r.; zwolniony do rezerwy, 30 września 1963 r.

Od 1963 r. emeryt, Moskwa.

⁸⁵ Na mocy rozkazu NKWD ZSRS nr 00673 z 6 kwietnia 1943 r. obóz został zlikwidowany jako „nienadający się do przetrzymywania jeńców wojennych”.

⁸⁶ Rozkaz NKWD ZSRS z nominacją ma datę 7 września 1945 r.

⁸⁷ Z ros. *Главноје uprawленије спецыялногo строителства* – Zarząd Główny Budownictwa Specjalnego (przyp. tłum.).

Stopnie: kapitan, 1936 r.; major, 23 grudnia 1938 r.; kapitan BP, 14 marca 1940 r.; major BP, 17 lutego 1942 r.; pułkownik BP, 14 lutego 1943 r.; komisarz BP, 14 grudnia 1943 r.; generał major, 9 lipca 1945 r.

Odznaczenia: Order Czerwonego Sztandaru, 3 listopada 1953 r.; Order Wojny Ojczyźnianej 1. klasy, 10 kwietnia 1945 r.; dwa Ordery Gwiazdy Czerwonej, 20 września 1943 r., 15 stycznia 1945 r.; order „Znak Honoru”, 26 kwietnia 1940 r.; dwa medale; odznaka „Zasłużony funkcjonariusz NKWD”, 18 lutego 1946 r.

Sorokin Wasilij Kuźmicz

(ur. w 1899 r., Twer – zm. w 1967 r., Kalinin). Urodził się w rodzinie stróża przystani (ojciec zmarł w 1919 r., matka w 1920 r.). Rosjanin. Nie należał do WLKSM. W partii komunistycznej od listopada 1930 r. (kandydat od kwietnia 1930 r.).

Wykształcenie: czteroletnia szkoła podstawowa, Twer, 1914 r. Robotnik niewykwalifikowany w fabryce Morozowa, Twer, czerwiec 1915 r. – październik 1919 r.

W RKA: telefonista w wydzielonej kompanii łączności 39. Dywizji Strzeleckiej, Front Południowy, październik 1919 r. – kwiecień 1922 r.

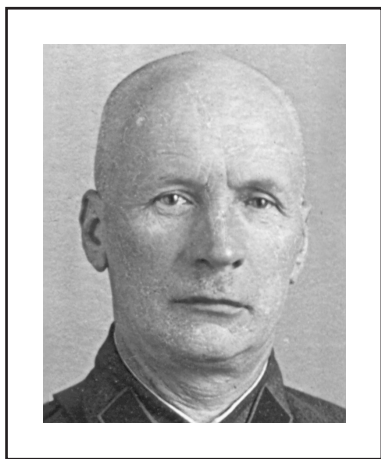
Bezrobotny zarejestrowany w urzędzie pracy, Twer, kwiecień 1922 r. – marzec 1924 r.; kontroler jakości produktów w fabryce „Proletarka”, Twer–Kalinin, marzec 1924 r. – luty 1935 r.

~~W organach NKWD-NKGB-MGB-MWD-KGB:~~ strażnik Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, marzec 1935 r. – maj 1937 r.; starszy nadzorca więzienia wewnętrznego Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, maj 1937 r. – październik 1941 r.; starszy nadzorca więzienia wewnętrznego Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, Kaszyn, październik 1941 r. – grudzień 1941 r.; starszy nadzorca więzienia wewnętrznego Zarządu NKWD–NKGB Obwodu Kalinińskiego, grudzień 1941 r. – wrzesień 1944 r.; starszy strażnik komendantury Zarządu NKGB Obwodu Kalinińskiego, wrzesień 1944 r. – kwiecień 1946 r.; nadzorca więzienia wewnętrznego Zarządu MGB–MWD Obwodu Kalinińskiego, kwiecień 1946 r. – maj 1953 r.; starszy nadzorca Zarządu MWD–KGB Obwodu Kalinińskiego od maja 1953 r. (wzm. z marca 1954 r.). Dokumenty partyjne anulowane przez Kaliniński Komitet Obwodowy KPZS 18 października 1967 r. w związku ze śmiercią.

Stopień: starszyna (wzm. z 1954 r.).

Odznaczenia: Order Czerwonego Sztandaru, 5 listopada 1954 r.; Order Gwiazdy Czerwonej, 25 lipca 1949 r.; medal „Za zasługi bojowe”, 19 stycznia 1945 r.; dwa inne medale.

Stielmach Iwan Iwanowicz

(ur. 3 września 1882 r., wieś Omieleniec, gmina wierchowiczka, Brześć, powiat litowski, gubernia grodzieńska – zm. 2 grudnia 1957 r., Smoleńsk). Urodził się w rodzinie chłopca biedniaka. Rosjanin. Nie należał do WLKSM. W partii komunistycznej od listopada 1938 r. (kandydat od grudnia 1931 r.).

Wykształcenie: nie uczył się.

Pastuch, Omieleniec, marzec 1890 r. – marzec 1895 r.; pracował w gospodarstwie ojca, Omieleniec, marzec 1895 r. – listopad 1903 r.

W armii: szeregowy, starszy podoficer 3. Narwskiego Pułku Piechoty, listopad 1903 r. – marzec 1909 r.

Kontroler służby ruchu na stacji Smoleńsk, marzec 1909 r. – wrzesień 1911 r.; pracownik remontowy w zakładach produkcji pociągów, Sankt Petersburg, wrzesień 1911 r. – lipiec 1914 r.; starszy podoficer 223. Odojewskiego Pułku Piechoty, lipiec 1914 r. – marzec 1915 r.; jeńiec wojenny, Tuchel, Niemcy, marzec 1915 r. – listopad 1918 r.

W organach WCzK-OGPU-NKWD-NKGB: pracownik inspekcji wojskowej WCzK, Smoleńsk, listopad 1918 r. – styczeń 1919 r.; pracownik Wydziału Specjalnego WCzK 16. Armii, styczeń 1919 r. – lipiec 1920 r.; pomocnik komendanta, komendant Pełnomocnego Przedstawicielstwa OGPU – Zarządu NKWD Obwodu Zachodniego, lipiec 1920 r. – marzec 1938 r.; zdymisjonowany 25 marca 1937 r. z funkcji komendanta Zarządu NKWD Obwodu Zachodniego, ponownie przyjęty; naczelnik więzienia wewnętrznego UGB Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego, marzec 1938 r. – marzec 1941 r.; naczelnik więzienia wewnętrznego Zarządu NKGB Obwodu Smoleńskiego, marzec 1941 r. – lipiec 1941 r.; naczelnik więzienia wewnętrznego Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego, Wiaźma, lipiec 1941 r. – październik 1941 r.; nie pracował, emeryt, Dawlekanowo, Baszkirska Autonomiczna Socjalistyczna Republika Sowiecka, październik 1941 r. – marzec 1942 r.; naczelnik Wydziału Komendanckiego Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego, Kondrowo, Smoleńsk, marzec 1942 r. – maj 1943 r.; naczelnik Wydziału Komendanckiego AChFO Zarządu NKGB Obwodu Smoleńskiego, maj 1943 r. – luty 1946 r.

Od lutego 1946 r. emeryt, Smoleńsk. Dokumenty partyjne anulowane przez Smoleński Komitet Obwodowy KPZS 31 grudnia 1957 r. w związku ze śmiercią. Pochowany w Smoleńsku na cmentarzu Brackim.

Stopnie: starszy podoficer (wzm. z 1909 r.); lejtnant BP, 9 lutego 1936 r.; major BP (wzm. z 14 stycznia 1944 r.); podpułkownik, 12 października 1945 r.

Odznaczenia: Order Lenina, 21 lutego 1945 r.; Order Czerwonego Sztandaru, 19 stycznia 1945 r.; dwa medale; odznaka „Honorowy funkcjonariusz WCzK–GPU (XV)”, 20 marca 1936 r. (zob.: GARF, f. 7523, op. 7, d. 572, l. 173–176).

Stiekolszczikow Iwan Aleksandrowicz

(ur. 1905 r., wieś Miergusowo, powiat peresławski, gubernia włodzimierska – zm. ?). Urodził się w rodzinie chłopa średniaka. Rosjanin. Członek partii komunistycznej od marca 1931 r.

Wysztalcenie: siedem klas szkoły, jeden rok fakultetu robotniczego przy OGPU w 1933 r.

Uczeń w warsztacie Własowa, Moskwa, grudzień 1915 r. – listopad 1917 r.; pracował w gospodarstwie ojca, Miergusowo, listopad 1917 r. – wrzesień 1927 r.

W RKKA: czerwonooarmista w 15. Oddziale Pogranicznym, Zaśław, Białoruska Socjalistyczna Republika Sowiecka, wrzesień 1927 r. – lipiec 1930 r.

Tokarz w zakładzie „Manometr”, Moskwa, sierpień 1930 r. – maj 1931 r.; bezrobotny, Moskwa, maj 1931 r. – lipiec 1931 r.

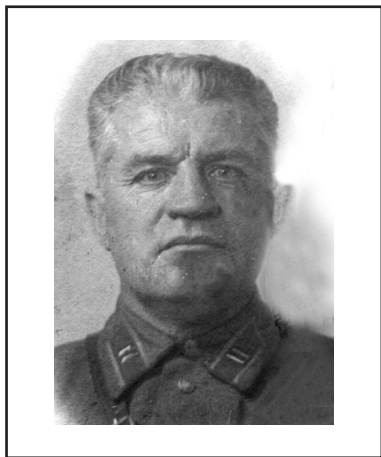
W organach OGPU-NKWD-MWD-MGB: kurier wojskowy wydziału łączności OGPU ZSRS, lipiec 1931 r. – 1 kwietnia 1933 r.; kurier

wojskowy wydziału łączności OGPU ZSRS, 1 kwietnia 1933 r. – 1 października 1933 r.; kurier wojskowy wydziału łączności OGPU ZSRS, 1 października 1933 r. – 25 kwietnia 1934 r.; spedytor 2. kategorii wydziału łączności OGPU ZSRS, 25 lutego 1934 r. – 10 lipca 1934 r.; referent w 3. oddziale Wydziału łączności AChU NKWD ZSRS, 10 lipca 1934 r. – 15 listopada 1934 r.; kurier ds. przewozów AChU NKWD ZSRS, 15 listopada 1934 r. – 1 marca 1936 r.; kurier wojskowy 2. kategorii NKWD ZSRS, 1 marca 1936 r. – 8 marca 1939 r.; zwolniony w związku z redukcją etatów 8 marca 1939 r.; oficer operacyjny 1. Wydziału Specjalnego NKWD ZSRS, lipiec 1939 r. – marzec 1941 r.; oficer operacyjny 12. oddziału 1. Wydziału Specjalnego NKWD ZSRS, 6 marca 1941 r. – 11 sierpnia 1941 r.; oficer operacyjny 12. oddziału 1. Wydziału Specjalnego NKWD ZSRS, 11 sierpnia 1941 r. – 7 grudnia 1941 r.; oficer operacyjny 11. oddziału 1. Wydziału Specjalnego NKWD ZSRS, 7 grudnia 1941 r. – maj 1943 r.; oficer operacyjny 1. Wydziału Specjalnego NKWD–MWD ZSRS, maj 1943 r. – styczeń 1950 r.; przeniesiony do MGB ZSRS od 21 stycznia 1950 r.; zwolniony z MGB 1 grudnia 1952 r. w związku z redukcją etatów. Emeryt, Moskwa, od grudnia 1952 r. Dokumenty partyjne anulowane przez Moskiewski Komitet Miejski KPZS 7 grudnia 1957 r. w związku z „automatycznym opuszczeniem” partii.

Stopnie: dowódca drużyny, 15 lipca 1936 r.; starszyna, 10 kwietnia 1938 r.; sierżant BP (wzm. z 26 października 1940 r., 7 grudnia 1941 r.); kapitan (wzm. z 1949 i 1952 r.).

Odznaczenia: Order Czerwonego Sztandaru, 6 sierpnia 1949 r.; Order Czerwonej Gwiazdy, 3 listopada 1944 r.; trzy medale.

Stiepanow Iwan Aleksandrowicz

(ur. 23 lipca 1890 r., wieś Batawino, powiat orłowski, gubernia orłowska – zm. 1953 r., Moskwa). Urodził się w rodzinie chłopa średniaka. Rosjanin. Nie należał do WLKSM. W partii komunistycznej od marca 1939 r. (kandydat od sierpnia 1931 r.).

Wykształcenie: parafialna szkoła cerkiewna, wieś Paśłowo, powiat orłowski; niższa ziemska szkoła rolnicza, stacja Zmijewka, Moskiewsko-Kurska Linia Kolejowa, 1907 r.

Praktykant w szkole rolniczej, Zmijewka, kwiecień 1908 r. – maj 1910 r.; praktykant w majątku Kuprijanowa, stacja Błagodatkaja, Południowo-Wschodnia Linia Kolejowa, maj 1910 r. – grudzień 1911 r.; instruktor gospodarki polowej komisji urzędzenia rolnego, wieś Lwowo, wieś Sirigijewskoje, powiat krapiwieński, gubernia tulska, styczeń 1912 r. – lipiec 1914 r.

W armii: szeregowy 95. Kałuskiego Oddziału Piechoty, Front Północno-Zachodni, lipiec 1914 r. – lipiec 1915 r.; junkier w szkole chorążych, Psków, lipiec 1915 r. – listopad 1915 r.; dowódca plutonu, dowódca kompanii 436. Pułku Piechoty 109. Dywizji Strzeleckiej, Front Północno-Zachodni, listopad 1915 r. – grudzień 1916 r.; na leczeniu w lazarecie wojskowym Ministerstwa Komunikacji Drogowej, Piotrograd, grudzień 1916 r. – 25 lutego 1917 r.; kierownik pionu gospodarczego 172. Rezerwowego Pułku Piechoty, Villmanstrand (Finlandia), luty 1917 r. – sierpień 1917 r.; kierownik pionu gospodarczego 38. Turkiestańskiego Pułku 10. Dywizji, Front Północno-Zachodni, sierpień 1917 r. – marzec 1918 r.

Pracował w gospodarstwie ojca, Batawino, kwiecień 1918 r. – czerwiec 1918 r.

~~W RKKA:~~ dyrektor gminnego komisariatu wojskowego, wieś Płatonowo, powiat orłowski, czerwiec 1918 r. – kwiecień 1919 r.; referent 4. Batalionu Łączności, Orzeł, Borisoglebsk, kwiecień 1919 r. – sierpień 1919 r.; dowódca plutonu, dowódca kompanii 2. Wydzielonego Batalionu Inżynieryjnego Budownictwa Polowego, Front Południowy, sierpień 1919 r. – lipiec 1921 r.; naczelnik oddziału łączności wojskowego budownictwa polowego, Odessa, sierpień 1921 r. – czerwiec 1922 r.

~~W wojskach GPU-NKWD-MWD:~~ instruktor łączności 104. Wydzielonego Dywizjonu Wojsk GPU, Kursk, lipiec 1922 r. – marzec 1923 r.; adiutant dowódcy wydzielonej kompanii konwojowej, Tuła, marzec 1923 r. – grudzień 1925 r.; dowódca wydzielonej kompanii konwojowej i adiutant dowódcy batalionu konwojowego, Saratów, grudzień 1925 r. – marzec 1930 r.; szef sztabu 5. Pułku Konwojowego, Mińsk, marzec 1930 r. – październik 1931 r.; dowódca 16. Wydzielonego Batalionu Konwojowego, Jarosław, październik 1931 r. – listopad 1932 r.; pomocnik naczelnika wydziału przygotowania bojowego Centralnego Zarządu Wojsk Konwojowych, Moskwa, listopad 1932 r. – październik 1934 r.; instruktor wydziału służby wewnętrznej Głównego Zarządu Ochrony Pogranicznej i Wewnętrznej (GUPWO⁸⁸) NKWD ZSRS, październik 1934 r. – październik 1938 r.; starszy pomocnik naczelnika oddziału w Wydziale Służby GUPWO NKWD ZSRS, październik 1938 r. – marzec 1939 r.; naczelnik oddziału operacyjnego w wydziale Głównego Zarządu Wojsk Konwojowych NKWD ZSRS od marca 1939 r.; naczelnik 1. oddziału 1. Wydziału Sztabu Wojsk Konwojowych NKWD ZSRS (wzm. z 1940 r.). Zwolniony 2 stycznia 1947 r. z powodu choroby z funkcji zastępcy naczelnika wydziału operacyjnego Zarządu Wojsk Konwojowych NKWD MWD ZSRS. Dokumenty partyjne anulowane przez Moskiewski Komitet Miejski KPZS 6 kwietnia 1953 r. w związku ze śmiercią.

⁸⁸ Z ros. *Главноје управленије пограничној и внутріенней охроны* (przyp. tłum.).

Stopnie: chorąży, listopad 1915 r.; podporucznik, porucznik, grudzień 1916 r.; major (wzm. z lutego 1939 r.); pułkownik, 15 lipca 1939 r.

Odznaczenia: Order Lenina, 21 lutego 1945 r.; Order Czerwonego Sztandaru, 3 listopada 1944 r.; order Wojny Ojczyźnianej 1. klasy, 21 kwietnia 1945 r.; Order Wojny Ojczyźnianej 2. klasy, 7 lipca 1944 r.; Order Czerwonej Gwiazdy, 20 września 1943 r.; medal „Za zasługi bojowe”, 14 kwietnia 1943 r.; inne medale.

Suchariew Nikołaj Iwanowicz

(ur. w 1910 r., wieś Zaruczje, rejon bieżecki, obwód kaliniński – zm. w 1964 r., Kazań). Urodził się w rodzinie robotnika kolejowego. Rosjanin. Należał do WLKSM w latach 1929–1935. W partii komunistycznej od kwietnia 1948 r. (kandydat od maja 1946 r.).

Wykształcenie: cztery klasy szkoły podstawowej w Twerze, 1924 r., szkoła FZU, Twer, 1927 r.

Kurier Państwowego Handlu Medycznego Guberni Twerskiej, 1927 r. – grudzień 1929 r.; ślusarz w Szenkurskim Gospodarstwie Przemysłu Leśnego, Szenkursk, obwód północny, grudzień 1929 r. – październik 1930 r.; ślusarz w zakładach im. 1 Maja, Twer, październik 1930 r. – listopad 1932 r.

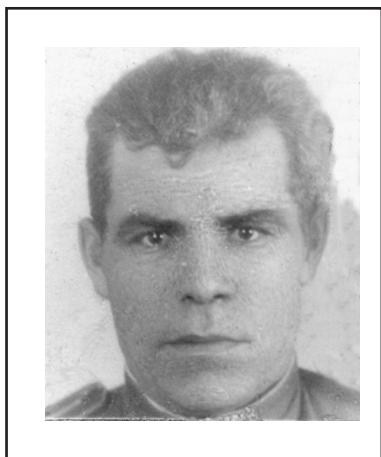
W organach OGPU-NKWD-NKGB-MGB-MWD: kierowca dywizji specjalnego przeznaczenia OGPU-NKWD, Moskwa, listopad 1932 r. – styczeń 1935 r.; kierowca Zarządu NKWD-NKGB Obwodu Kalinińskiego, styczeń 1935 r. – luty 1945 r.; naczelnik

garażu, mechanik NKGB–MGB Tadzycyckiej Socjalistycznej Republiki Sowieckiej, luty 1945 r. – maj 1948 r.; kierowca MGB–MWD Tatarskiej ASRS, lipiec 1948 r. – lipiec 1953 r.; technik samochodowy zarządu ochrony przeciwpożarowej MWD Tatarskiej Autonomicznej Socjalistycznej Republiki Sowieckiej, lipiec 1953 r. – 1954 r.; inspektor oddziału bezpieczeństwa ruchu GAI Zarządu Milicji Kazania od 1954 r. Zwolniony z MWD Tatarskiej ASRS w związku z osiągnięciem wieku emerytalnego 1 stycznia 1959 r. Dokumenty partyjne anulowane przez Tatarski Komitet Obwodowy KPZS 22 grudnia 1964 r. w związku ze śmiercią.

Stopień: starszy lejtnant (wzm. z 1952 r.); starszy lejtnant milicji (wzm. z 1 stycznia 1959 r.).

Odznaczenia: Order Czerwonej Gwiazdy, 23 maja 1952 r.; medal „Za zasługi bojowe”, 19 stycznia 1945 r.; dwa inne medale.

Syromiatnikow Mitrofan Wasiljewicz

(ur. w 1908 r., wieś Zarožnoje, powiat czugujewski, gubernia charkowska – zm. 8 czerwca 1995 r., m. Czugujew). Urodził się w rodzinie chłopca biedniaka (ojciec zmarł w 1918 r.). Rosjanin. Należał do WLKSM w latach 1926–1930. W partii komunistycznej od listopada 1946 r. (kandydat od września 1945 r.). Należał do partii WKP(b) w latach 1931–1934, opuścił ją automatycznie (ze względów proceduralnych).

Wykształcenie: pięć klas wieczorowej szkoły średniej, Charków, 1940 r.

Zatrudniał się jako parobek u kułaków, Zarožnoje, maj 1921 r. – czerwiec 1926 r.; ślusarz w spółdzielni rolniczej, Zarožnoje, czerwiec 1926 r. – maj 1927 r.; ślusarz-niciarz, wieś Eschar, rejon

czugujewski, maj 1927 r. – kwiecień 1929 r.; robotnik w zakładzie nr 75, Charków, maj 1929 r. – wrzesień 1930 r.

W wojskach pogranicznych i organach OGPU-NKWD-NKGB-MGB-MWD-KGB: strzelec w pułku pogranicznym, Achalciche, Gruzińska Socjalistyczna Republika Sowiecka, wrzesień 1930 r. – marzec 1933 r.; starszy funkcjonariusz specjalnego plutonu milicji, Charków, marzec 1933 r. – luty 1936 r.; strażnik, nadzorca więzienia wewnętrznego Zarządu NKWD Obwodu Charkowskiego, 16 lutego 1936 r. – sierpień 1936 r.; nadzorca 1. kategorii więzienia wewnętrznego Zarządu NKWD Obwodu Charkowskiego, sierpień 1936 r. – styczeń 1939 r.; starszy nadzorca więzienia wewnętrznego Zarządu NKWD Obwodu Charkowskiego, styczeń 1939 r. – październik 1939 r.; starszy bloku więzienia wewnętrznego Zarządu NKWD Obwodu Charkowskiego, październik 1939 r. – październik 1941 r.; starszy bloku więzienia wewnętrznego Zarządu NKWD Obwodu Charkowskiego, Kupiańsk, październik 1941 r. – listopad 1941 r.; pomocnik komendanta wojskowego, czerwo-noarmista w 25. Pułku Pogranicznym NKWD, Front Południowy, listopad 1941 r. – marzec 1943 r.; dyżurny pomocnik naczelnika aresztu śledczego milicji obwodowej, Rostów nad Donem, marzec 1943 r. – wrzesień 1943 r.; starszy bloku więzienia wewnętrznego Zarządu NKGB Obwodu Charkowskiego, wrzesień 1943 r. – maj 1945 r.; dyżurny pomocnik naczelnika więzienia Zarządu NKGB-MGB Obwodu Charkowskiego, maj 1945 r. – maj 1953 r. (wzm. z września 1951 r.); dyżurny pomocnik naczelnika więzienia Zarządu MWD Obwodu Charkowskiego, marzec 1953 r. – kwiecień 1954 r.; dyżurny pomocnik naczelnika więzienia Zarządu KGB Obwodu Charkowskiego, kwiecień 1954 r. – grudzień 1955 r. Zwolniony 30 grudnia 1955 r.

Inspektor Lokalnej Obrony Przeciwlotniczej miejskiego komitetu wykonawczego, Charków, styczeń 1956 r. – marzec 1956 r.; pomocnik komendanta ochrony zakładu produkcji materiałów ogniotrwałych, Charków, marzec 1956 r. – lipiec 1956 r.; emeryt, Charków, lipiec 1956 r. – luty 1957 r.; robotnik niewykwalifikowany kombinatu spożywczego Gorobszczepitu, Charków, luty 1957 r. – listopad 1957 r.; emeryt, Charków, listopad 1957 r. – grudzień 1957 r.; pracownik ochrony przeciwpożarowej Biblioteki im. Kolenki, Charków, grudzień 1957 r. – grudzień 1958 r.; emeryt,

Charków, styczeń 1959 r. – sierpień 1959 r.; funkcjonariusz WOCHR urzędu o skrzynce pocztowej nr 91, Charków, sierpień 1959 r. – styczeń 1962 r.; emeryt od stycznia 1962 r., Charków. Od 1965 r. mieszkał w Czugujewie, na początku lat dziewięćdziesiątych był przesłuchiwany przez prokuraturę w trakcie śledztwa w sprawie wymordowania polskich oficerów w 1940 r.

Stopnie: starszy sierżant; lejtnant (wzm. z września 1951 r.).

Odznaczenia: Order Czerwonego Sztandaru, 1 czerwca 1951 r.; Order Czerwonej Gwiazdy, 30 kwietnia 1946 r.; medal „Za zasługi bojowe”, 19 stycznia 1945 r.; trzy inne medale.

Sytin Wasilij Michajłowicz

(ur. w 1904 r., wieś Dmitrowskoje, gmina nowińska, powiat twerski, gubernia twerska – zm. w kwietniu 1987 r., Kalinin). Urodził się w rodzinie chłopa. Rosjanin. Nie należał do WLKSM. W partii komunistycznej od czerwca 1939 r. (kandydat od sierpnia 1931 r.).

Wykształcenie: trzyletnia szkoła wiejska, Dmitrowskoje, 1916 r. Młotkowy w warsztacie mechanicznym artelu inwalidów nr 2, Twer, sierpień 1918 r. – wrzesień 1920 r.; pracował w gospodarstwie ojca, Dmitrowskoje, wrzesień 1920 r. – sierpień 1925 r.; robotnik w zakładzie budowy wagonów, Twer, sierpień 1925 r. – maj 1927 r.

W RKKA: czerwoarmista w jednostce sanitarnej 48. Dywizji, Twer, maj 1927 r. – sierpień 1927 r.

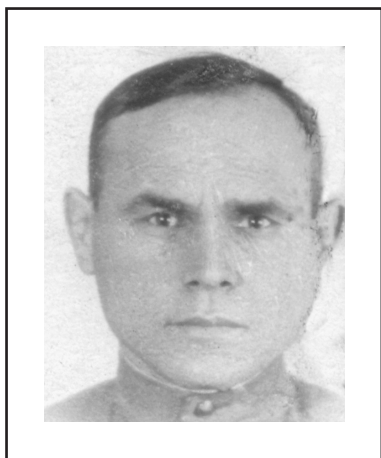
Robotnik w zakładzie budowy wagonów, Twer – Kalinin, sierpień 1927 r. – listopad 1937 r.

~~W organach NKWD-NKGB-MGB-MWD-KGB~~; strażnik AChO Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, 2 listopada 1937 r. – sierpień 1939 r.; nadzorca więzienia Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, sierpień 1939 r. – październik 1941 r.; nadzorca Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, Kaszyn, październik 1941 r. – grudzień 1941 r.; nadzorca Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, grudzień 1941 r. – maj 1943 r.; nadzorca Zarządu NKGB Obwodu Kalinińskiego, maj 1943 r. – kwiecień 1946 r.; nadzorca więzienia wewnętrznego Zarządu MGB Obwodu Kalinińskiego, kwiecień 1946 r. – marzec 1953 r.; nadzorca więzienia wewnętrznego Zarządu MWD Obwodu Kalinińskiego, marzec 1953 r. – kwiecień 1954 r.; nadzorca więzienia wewnętrznego Zarządu KGB Obwodu Kalinińskiego, kwiecień 1954 r. – styczeń 1955 r.; nadzorca więzienia nr 1, Kalinin, styczeń 1955 r. – sierpień 1957 r.
Od sierpnia 1957 r. emeryt, Kalinin.

Stopień: starszyna (wzm. z 1954 r.).

Odznaczenia: Order Czerwonej Gwiazdy, 5 listopada 1954 r.; siedem medali.

Szczepka Tichon Siergiejewicz

(ur. w 1905 r., wieś Bandurowo, powiat bałtowski, gubernia chersońska⁸⁹ – zm. w lipcu 1984 r., Charków). Urodził się w rodzinie cieśli. Ukraińiec. Nie należał do WLKSM. W partii komunistycznej od września 1946 r. (kandydat od maja 1945 r.).

⁸⁹ Obecnie rejon hajworoński, obwód kirowohradzki, Ukraina.

Wykształcenie: sześć klas wieczorowej szkoły średniej (nie ukończył), Winnica, 1929 r.

Pracował w gospodarstwie ojca, Bandurowo, maj 1924 r. – listopad 1927 r.

W **RKKA:** czerwonoarmista 70. Pułku Strzeleckiego, Winnica, listopad 1927 r. – wrzesień 1929 r.

Brygadzysta w ogrodzie kołchozowym, Bandurowo, wrzesień 1929 r. – październik 1931 r.

W **organach milicji i NKWD-MWD:** funkcjonariusz milicji w dywizjonie służby zewnętrznej, Charków, październik 1931 r. – grudzień 1937 r.; nadzorca więzienia śledczego UGB Zarządu NKWD Obwodu Charkowskiego, 15 grudnia 1937 r. – wrzesień 1940 r.; dyżurny więzienia nr 4 (Storozynieckiego) NKWD, Czerniowce, wrzesień 1940 r. – czerwiec 1941 r.; strażnik komendantury Zarządu NKWD Obwodu Charkowskiego, czerwiec 1941 r. – październik 1941 r.; strażnik komendantury Zarządu NKWD Obwodu Charkowskiego, Kupiańsk, październik 1941 r. – lipiec 1942 r.; nadzorca więzienia specjalnego NKWD, Omsk, lipiec 1942 r. – wrzesień 1943 r.; dyżurny pomocnik komendanta w komendanturze Zarządu NKWD–MWD Obwodu Charkowskiego, wrzesień 1943 r. – październik 1948 r.; dyżurny więzienia nr 2, Bałta, Zarząd MWD Obwodu Odeskiego, październik 1948 r. – maj 1953 r. (wzm. z 1 listopada 1950 r.). Zwolniony z MWD 21 lipca 1953 r.

Emeryt, Lubotin, obwód charkowski, maj 1953 r. – sierpień 1953 r.; funkcjonariusz 3. oddziału WOCHR Południowej Linii Kolejowej, Charków, sierpień 1953 r. – listopad 1981 r.; od listopada 1981 r. emeryt, Charków.

Stopień: starszy sierżant (wzm. z 1945 r.).

Odznaczenia: Order Czerwonej Gwiazdy, 12 maja 1945 r.; medal „Za zasługi bojowe”, 15 stycznia 1945 r.; dwa inne medale.

Szewielew Aleksiej Makarowicz

(ur. 1907 r., wieś Andronicha, powiat wietłuski, gubernia kostromska – zm. w maju 1974 r., Moskwa). Urodził się w rodzinie chłopa. Rosjanin. Należał do WLKSM w latach 1931–1939. W partii komunistycznej od maja 1940 r. (kandydat od kwietnia 1939 r.).

Wykształcenie: fakultet robotniczy przy Instytucie im. Plechanowa, Moskwa, grudzień 1931 r. – wrzesień 1933 r.; cztery lata Instytutu Historyczno-Archiwalnego, Moskwa, wrzesień 1933 r. – grudzień 1937 r.

Pracował w gospodarstwie rodziców, Andronicha, 1917 r. – październik 1929 r.

W RKKA: czerwoarmista 1. Pułku Konwojowego, październik 1929 r. – grudzień 1931 r.

W organach NKWD-NKGB-MGB-MWD-KGB: pracownik NKWD ZSRS, grudzień 1937 r. – listopad 1938 r.; zastępca naczelnika 11. oddziału 1. Wydziału Specjalnego NKWD, 1 listopada 1938 r. – 1 marca 1939 r.; naczelnik 11. oddziału 1. Wydziału Specjalnego NKWD ZSRS, 1 marca 1939 r. – 7 września 1940 r.; naczelnik 12. oddziału 1. Wydziału Specjalnego NKWD ZSRS, 7 września 1940 r. – 11 sierpnia 1941 r.; zastępca naczelnika 14. oddziału 1. Wydziału Specjalnego NKWD ZSRS, 11 sierpnia 1941 r. – 7 grudnia 1941 r.; zastępca naczelnika 9. oddziału 1. Wydziału Specjalnego NKWD ZSRS, 7 grudnia 1941 r. – 1942 r.; naczelnik 15. oddziału 1. Wydziału Specjalnego NKWD ZSRS, 1942 r. – maj 1943 r.; naczelnik 5. oddziału Wydziału A NKGB ZSRS od maja 1943 r.; naczelnik 12. oddziału (archiwalnego) Wydziału A

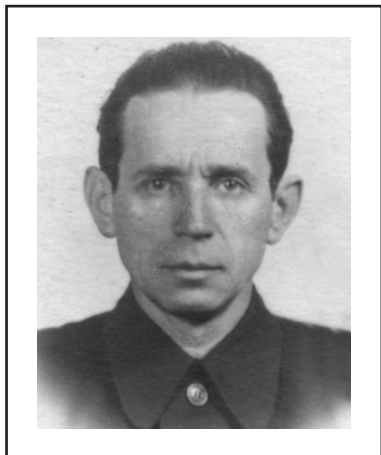
NKGB–MGB ZSRS (wzm. z 6 maja 1946 r.); naczelnik oddziału w Wydziale A MGB ZSRS (wzm. z 1951 r.); sekretarz komitetu partyjnego 1. Wydziału Specjalnego MWD ZSRS do 17 czerwca 1953 r.; naczelnik 3. oddziału 2. sektora 1. Wydziału Specjalnego MWD ZSRS, 17 czerwca 1953 r. – 31 sierpnia 1953 r.; naczelnik 1. oddziału 1. sektora 1. Wydziału Specjalnego MWD ZSRS, 31 sierpnia 1953 r. – marzec 1954 r.; naczelnik oddziału KGB przy Radzie Ministrów ZSRS, marzec 1954 r. – kwiecień 1957 r.; zastępca naczelnika oddziału KGB przy Radzie Ministrów ZSRS, kwiecień 1957 r. – kwiecień 1959 r.

Emeryt, Moskwa, kwiecień 1957 r. – czerwiec 1961 r.; dowódca patrolu Instytutu Radiotechnicznego przy Akademii Nauk ZSRS, czerwiec 1961 r. – wrzesień 1962 r.; emeryt, Moskwa, wrzesień 1962 r. – październik 1962 r.; ślusarz organizacji o skrzynce pocztowej nr 1457, Moskwa, październik 1962 r. – marzec 1965 r.; emeryt, Moskwa, marzec 1965 r. – luty 1966 r.; dyżurny Wszechzwiązkowego Stowarzyszenia „Izotop”, Moskwa, luty 1966 r. – maj 1966 r.; emeryt, Moskwa, maj 1966 r. – maj 1974 r.

Stopnie: młodszy lejtnant BP, 25 lipca 1938 r.; lejtnant BP, 25 marca 1939 r.; kapitan BP, 16 października 1942 r. (awansowany ze stopnia lejtnanta); podpułkownik BP, 11 lutego 1943 r.; podpułkownik (wzm. z 6 maja 1946 r., 1951 r.); pułkownik (wzm. z 13 lipca 1953 r.).

Odznaczenia: Order Gwiazdy Czerwonej, 1 czerwca 1951 r.; medal „Za zasługi bojowe”, 30 kwietnia 1946 r.; siedem innych medali.

Szyfrin Boris Lwowicz

(ur. 12 maja 1904 r., Charków – zm. w listopadzie 1980 r., Moskwa). Urodził się w rodzinie subiekta lub zarządcy. Żyd. Należał do WLKSM w latach 1926–1930. W partii komunistycznej od grudnia 1930 r.

Wykształcenie: 3. Charkowska Szkoła Realna, 1919 r.; dwa lata w Charkowskim Instytucie Edukacji Ludowej, wrzesień 1921 r. – październik 1923 r.

W RKKA: czerwonarmista powiatowego komisariatu wojskowego, Charków, luty 1919 r. – marzec 1920 r.; czerwonarmista samodzielnej drużyny komendantury miejskiej, Piatigorsk, marzec 1920 r. – czerwiec 1920 r.; czerwonarmista samodzielnej drużyny komendantury miejskiej, Władykaukaz, czerwiec 1920 r. – wrzesień 1920 r.; czerwonarmista 144. Pułku 11. Armii, Baku, wrzesień 1920 r. – grudzień 1920 r.; czerwonarmista-adiutant 144. Pułku Samodzielnej Brygady, Raszt, Persja, grudzień 1920 r. – wrzesień 1921 r.

Pełnomocnik oddziału Międzynarodówki Chłopskiej⁹⁰, Charków, październik 1923 r. – wrzesień 1924 r.

W organach CzK-OGPU-NKWD-NKGB: pracownik i kontroler Tajno-Operacyjnego oddziału Azerbejdżańskiej CzK, wrzesień 1924 r. – wrzesień 1926 r.; kontroler Tajno-Operacyjnego

⁹⁰ Międzynarodowa rewolucyjna organizacja chłopska funkcjonująca w latach 1923–1933. W jej skład wchodziły radykalne i komunistyczne organizacje chłopskie m.in. z ZSRS, Polski, Niemiec, Francji, USA, Meksyku i Japonii (przyt. red.).

oddziału GPU Azerbejdżańskiej Socjalistycznej Republiki Sowieckiej, wrzesień 1926 r. – 1927 r.; pomocnik oficera operacyjnego, oficer operacyjny, starszy oficer operacyjny Wydziału Informacyjno-Agenturalnego GPU Azerbejdżańskiej SRS, lata 1927–1930; oficer operacyjny oddziału operacyjnego GPU Azerbejdżańskiej SRS, lata 1930–1931; naczelnik Oddziału Operacyjnego GPU Azerbejdżańskiej SRS, 1931 r. – lipiec 1934 r.; naczelnik Oddziału Operacyjnego UGB NKWD Azerbejdżańskiej SRS, lipiec 1934 r. – styczeń 1937 r.; naczelnik 2. Wydziału UGB NKWD Azerbejdżańskiej SRS, styczeń 1937 r. – luty 1939 r.; zwolniony na mocy rozkazu NKWD ZSRS nr 584 z 25 marca 1939 r.; emeryt, Baku, luty 1939 r. – wrzesień 1939 r.; rozkazem NKWD ZSRS nr 1834 z 1 października 1939 r. wcześniejszy rozkaz o zwolnieniu został anulowany; zastępca szefa pionu śledczego Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, 1 października 1939 r. – luty 1940 r.⁹¹; szef pionu śledczego Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, luty 1940 r. – marzec 1941 r.⁹²; zastępca naczelnika Zarządu NKGB Obwodu Kalinińskiego, 7 marca 1941 r. – sierpień 1941 r.; zastępca naczelnika Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, sierpień 1941 r. – 16 grudnia 1941 r.; usunięty ze stanowiska i zwolniony z NKWD „za niezaradność i brak zdecydowania podczas wkroczenia wojsk niemieckich do m. Kalinin” (rozkaz NKWD ZSRS nr 2309łs z 16 grudnia 1941 r.).

W RKKA: w rezerwie miejskiego komisariatu wojskowego, Tbilisi, styczeń 1942 r. – kwiecień 1942 r.; starszy inspektor zarządu intendentury Frontu Zakaukaskiego, Tbilisi, kwiecień 1942 r. – listopad 1945 r.

W organach NKWD-MWD: starszy inspektor ds. działalności antyfaszystowskiej Zarządu Obozu nr 277 NKWD-MWD dla jeńców wojennych, Ryga, listopad 1945 r. – kwiecień 1946 r.; zastępca

⁹¹ W 1940 r. „brał udział w operacji rozstrzelania jeńców wojennych z obozu ostaszkowskiego” (zob.: *Katyn'. Mart 1940 g. – sentiabr' 2000 g...*, op. cit., s. 636).

⁹² W 1940 r. wybrano go na członka biura partyjnego Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego. W Kalininie mieszkał pod adresem: ul. Krasnoarmiejska 50/9, m. 38 (wzm. z 14 marca 1941 r.).

naczelnika ds. produkcji Obozu nr 340 MWD dla jeńców wojennych, Ryga, kwiecień 1946 r. – wrzesień 1946 r.; zastępca naczelnika ds. produkcji Obozu nr 28/9 MWD dla jeńców wojennych, Ryga, wrzesień 1946 r. – grudzień 1947 r.; zastępca naczelnika ds. produkcji Obozu nr 9 MWD dla jeńców wojennych, Ryga, grudzień 1947 r. – styczeń 1949 r.

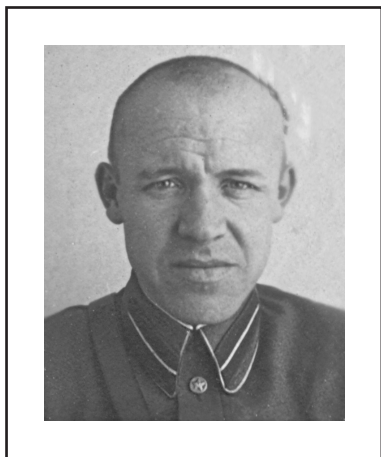
Emeryt, Moskwa, styczeń 1949 r. – maj 1949 r.; p.o. naczelnika wydziału kadr specjalnego biura konstruktorskiego Ministerstwa Przemysłu Naftowego ZSRS, maj 1949 r. – luty 1950 r.; emeryt, Moskwa, luty 1950 r. – październik 1950 r.; naczelnik wydziału kadr Specjalnego Biura Konstruktorskiego Ministerstwa Przemysłu Naftowego ZSRS, październik 1950 r. – listopad 1951 r.; emeryt, Moskwa, listopad 1951 r. – październik 1959 r.; naczelnik wydziału planowania Funduszu Artystycznego ZSRS, październik 1959 r. – sierpień 1960 r.; historyk sztuki zarządu sprzedaży Funduszu Artystycznego ZSRS, sierpień 1960 r. – czerwiec 1963 r.; emeryt, Moskwa, czerwiec 1963 r. – październik 1966 r.; młodszy pracownik naukowy, starszy technik, starszy inżynier Centralnego Instytutu Naukowo-Badawczego „Maszdetal”, Moskwa, październik 1966 r. – listopad 1980 r.

Stopnie: starszy lejtnant BP, 13 stycznia 1936 r.; kapitan BP, 28 maja 1938 r.; podpułkownik.

Odznaczenia: Order Czerwonego Sztandaru, 30 kwietnia 1945 r.; sześć medali; odznaka „Honorowy funkcjonariusz WCzK–GPU (XV)”, 12 stycznia 1936 r.; w 1926 r. został nagrodzony naganem⁹³, a w 1929 r. – pistoletem „za aktywną walkę z kontrrewolucją”.

⁹³ Popularny w Rosji siedmiostrzałowy rewolwer bębnekowy o kalibrze 7,62 mm, używany od końca XIX w. do czasów II wojny światowej (przyj. red.).

Szygalow Iwan Iwanowicz

(ur. 28 grudnia 1900 r., Kirżacz, powiat pokrowski, gubernia włódzimska – zm. 26 stycznia 1946 r., Moskwa). Urodził się w rodzinie tkacza (ojciec zmarł w 1912 r.). Rosjanin. Nie należał do WLKSM. W partii komunistycznej od sierpnia 1932 r. (kandydat od stycznia 1931 r.).

Wykształcenie: trzy klasy cerkiewnej szkoły parafialnej, Kirżacz, 1911 r.

Sprzedawca w sklepie braci Naumowów, Kirżacz, lipiec 1911 r. – luty 1917 r.; sprzedawca w sklepie spożywczym przy radzie miejskiej (Gorsowiecie), Kirżacz, luty 1917 r. – marzec 1918 r.; młynarz w fabryce Sołowjowa, Kirżacz, marzec 1918 r. – sierpień 1919 r.

W RKKA: czerwonoarmista kompanii wartowniczej powiatowego komisariatu wojskowego, Pokrow, 15 sierpnia 1919 r. – październik 1919 r.; czerwonoarmista 5. Pułku Rezerwy, Moskwa, październik 1919 r. – 10 września 1920 r.; czerwonoarmista 214. Pułku 24. Simbirskiej Żelaznej Dywizji, Front Polski, 10 września 1920 r. – 15 lipca 1921 r.

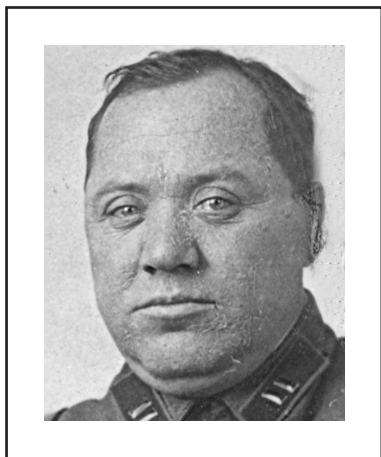
W wojskach i organach WCzK-OGPU-NKWD-NKGB: czerwonoarmista 8. Samodzielnego Batalionu Wojsk WCzK, czerwonoarmista 1. Specjalnego Pułku Kawalerii, Włodzimierz, 15 lipca 1921 r. – kwiecień 1922 r.; czerwonoarmista 2. Kawaleryjskiego Eskadronu Pogranicznego GPU, Połtorack, kwiecień 1922 r. – listopad 1923 r.; pracownik grupy operacyjnej 17. Samodzielnego Batalionu 18. Oddziału Pogranicznego OGPU, Olewsk, BSRS,

listopad 1923 r. – 15 maja 1925 r.; młodszy nadzorca więzienia wewnętrznego OGPU, 25 maja 1925 r. – 10 marca 1926 r.; strażnik komendantury OGPU, 10 marca 1926 r. – 1 marca 1929 r.; nadzorca komendantury OGPU, 1 marca 1929 r. – 25 lipca 1929 r.; strażnik komendantury OGPU, 25 lipca 1929 r. – 1 września 1932 r.; naczelnik biura przepustek OGPU–NKWD, 1 września 1932 r. – 1 września 1937 r.; funkcjonariusz do zadań specjalnych Wydziału Komendanckiego AChU NKWD, 1 września 1937 r. – 1 lipca 1938 r.; komendant Zarządu NKWD Obwodu Moskiewskiego, 1 lipca 1938 r. – 21 maja 1939 r.; p.o. naczelnika AChO Zarządu NKWD Obwodu Moskiewskiego od 4 sierpnia 1938 r. – 20 grudnia 1938 r.; funkcjonariusz do zadań specjalnych Wydziału Komendanckiego AChU NKWD ZSRS, 21 maja 1939 r. – 1941 r.; funkcjonariusz do zadań specjalnych Wydziału Komendanckiego ChOZU NKWD ZSRS, 13 sierpnia 1941 r. – 15 maja 1943 r.; funkcjonariusz do zadań specjalnych Wydziału Komendanckiego AChFU NKGB ZSRS, 15 maja 1943 r. – 26 stycznia 1946 r. Skreślony z listy funkcjonariuszy na mocy rozkazu AChFU NKGB nr 38 z 16 lutego 1946 r. (w związku ze śmiercią). Dokumenty partyjne anulowane przez Moskiewski Komitet Miejski WKP(b) 14 marca 1946 r. w związku ze śmiercią.

Stopnie: sierżant BP, 11 kwietnia 1936 r.; młodszy lejtnant BP, 19 grudnia 1936 r.; lejtnant BP, 7 lipca 1937 r.; starszy lejtnant BP, 17 marca 1940 r.; major BP, 11 lutego 1943 r.; podpułkownik BP, 10 grudnia 1943 r. (wzm. z 22 lutego 1945 r.).

Odznaczenia: Order Lenina, 21 lutego 1945 r.; dwa Ordery Czerwonego Sztandaru, 20 września 1943 r., 3 listopada 1944 r.; Order Czerwonej Gwiazdy, 28 listopada 1936 r.; order „Znak Honoru”, 19 grudnia 1937 r.; medal „XX lat RKKA”, 1938 r.; medale „Za obronę Moskwy”, „Za zwycięstwo nad Niemcami”, lipiec 1945 r.; odznaka „Honorowy funkcjonariusz WCzK–GPU (XV)”, 8 kwietnia 1934 r.; otrzymał w nagrodę broń bojową, 20 grudnia 1932 r.

Szygalow Wasilij Iwanowicz

(ur. 15 kwietnia 1896 r., Kirzacz, powiat pokrowski, gubernia włodzimierska – zm. 23 sierpnia 1942 r.). Urodził się w rodzinie robotnika tkacza (ojciec zmarł w 1912 r.). Rosjanin. Nie należał do WLKSM. W partii komunistycznej od listopada 1919 r. (nie był kandydatem).

Wykształcenie: trzy klasy szkoły parafialnej, Kirzacz, 1909 r.⁹⁴ Szewc zatrudniony u chałupnika Rybkina, Kirzacz, październik 1909 r. – listopad 1917 r.

W Gwardii Czerwonej: czerwonogwardzista powiatowego komisariatu wojskowego, Kirzacz, listopad 1917 r. – styczeń 1918 r.; czerwonogwardzista, strzelec karabinu maszynowego 3. Rewolucyjnego Oddziału Internacjonalistycznego przy Głównym Sztapie Gwardii Czerwonej, Moskwa, styczeń 1918 r. – lipiec 1918 r.

W wojskach i organach WCzK-OGPU-NKWD: strzelec karabinu maszynowego 1. Samodzielnej Kompanii WCzK, 14 sierpnia 1918 r. – maj 1920 r.; starszy nadzorca więzienia WCzK, Moskwa, maj 1920 r. – 25 sierpnia 1921 r.; pomocnik komendanta domu nr 12 na ul. Bolszaja Łubianka, 25 sierpnia 1921 r. – 1922 r. (wzm. z sierpnia 1922 r.); pomocnik komendanta domu nr 11 na ul. Bolszaja Łubianka, 23 października 1923 r. – 2 lipca 1931 r. (wzm. z 4 listopada 1925 r.); pomocnik naczelnika aresztu śledczego OGPU ZSRS, 2 lipca 1931 r. – 10 lipca 1934 r. (wzm. z 11 kwietnia 1933 r.); pomocnik naczelnika ewidencji aresztantów

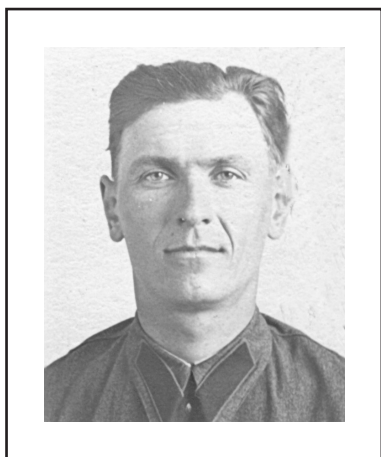
⁹⁴ Według akt osobowych funkcjonariusza NKWD ukończył cztery klasy szkoły parafialnej w 1911 r. w Kirzaczu.

w komendanturze AChU NKWD ZSRS, 10 lipca 1934 r. – 1 lutego 1937 r. (wzm. z 19 grudnia 1936 r.); funkcjonariusz do zadań specjalnych Wydziału Komendanckiego AChU NKWD ZSRS, 1 lutego 1937 r. – 1941 r.; funkcjonariusz do zadań specjalnych wydziału komendanckiego ChoZU NKWD ZSRS, 13 sierpnia 1941 r. – 23 sierpnia 1942 r. Skreślony z listy pracowników na mocy rozkazu ChoZU NKWD nr 210 z 31 sierpnia 1942 r. (z powodu śmierci). Dokumenty partyjne anulowane przez Moskiewski Komitet Obwodowy WKP(b) 15 maja 1943 r. w związku ze śmiercią.

Stopnie: młodszy lejtnant BP, 11 kwietnia 1936 r.; lejtnant BP, 20 grudnia 1936 r.; starszy lejtnant BP, 7 lipca 1937 r.; kapitan BP, 17 marca 1940 r.

Odznaczenia: Order Czerwonego Sztandaru, 19 grudnia 1937 r.; Order Gwiazdy Czerwonej, 28 listopada 1936 r.; order „Znak Honoru”, 26 kwietnia 1940 r.; medal „XX lat RKKK”, 22 lutego 1938 r.; odznaka „Honorowy funkcjonariusz WCzK–GPU (XV)”, 20 grudnia 1932 r.; otrzymał złoty zegarek i dyplom Kolegium OGPU, 18 grudnia 1927 r.

Tarasow Giorgij Nikonorowicz

(ur. w 1908 r., Smoleńsk – zm. w październiku 1975 r., Smoleńsk). Urodził się w rodzinie robotnika. Rosjanin. Nie należał do WLKSM. W partii komunistycznej od marca 1939 r. (kandydat od października 1932 r.).

Wykształcenie: cztery klasy szkoły podstawowej, wieś Kurdykowo, powiat smoleński, 1917 r.

Pracował w gospodarstwie rodziców, wieś Kiriakino, powiat smoleński, do 1926 r.; robotnik niewykwalifikowany w miejskim wydziale gospodarki komunalnej, Smoleńsk, kwiecień 1926 r. – 1927 r.; betoniarz na budowie klubu kolejowego, Smoleńsk, 1927 r. – listopad 1929 r.; mechanik kinowy spółdzielni spożywców, Smoleńsk, listopad 1929 r. – październik 1930 r.

W wojskach i organach OGPU: czerwonarmista w 24. Oddziale Pogranicznym, Mohylew Podolski, listopad 1930 r. – luty 1933 r.; strażnik Pełnomocnego Przedstawicielstwa OGPU w Obwodzie Zachodnim, 15 marca 1933 r. – 30 lipca 1933 r.

Kierownik magazynu paliwa 450. Bazy Lotniczej, Smoleńsk, lipiec 1933 r. – luty 1935 r.; pomocnik komendanta kolegium specjalnego sądu obwodowego, Smoleńsk, luty 1935 r. – grudzień 1935 r.; nie pracował, Smoleńsk, grudzień 1935 r. – maj 1936 r.; robotnik trustu „Sojuzkonsierwsbyt”, Smoleńsk, maj 1936 r. – czerwiec 1936 r.; agent ds. zaopatrzenia, komendant hotelu robotniczego 2. odcinka budowy Zachodniej Linii Kolejowej, Smoleńsk, sierpień 1936 r. – marzec 1938 r.

W organach NKWD-MWD: starszy nadzorca więzienia nr 1 Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego, 1 kwietnia 1938 r. – 1 października 1939 r.; starszy bloku więzienia nr 1 Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego, 1 października 1939 r. – 1 lipca 1941 r.; dyżurny pomocnik naczelnika więzienia nr 5 Zarządu NKWD Obwodu Irkuckiego, wieś Aleksandrowsk, rejon kirowski, obwód irkucki, 7 lipca 1941 r. – wrzesień 1943 r.; inspektor ds. ewidencji więzienia nr 1 Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego, wrzesień 1943 r. – 1 września 1944 r.; pomocnik oficera operacyjnego więzienia nr 4 Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego, 1 września 1944 r. – 1 stycznia 1945 r.; pomocnik oficera operacyjnego więzienia nr 1 Zarządu NKWD-MWD Obwodu Smoleńskiego, 1 stycznia 1945 r. – 10 kwietnia 1947 r.; inspektor ds. ewidencji więzienia nr 1 Zarządu MWD Obwodu Smoleńskiego, 10 kwietnia 1947 r. – 1 listopada 1950 r.; cenzor wydzielonego punktu łagrowego nr 5

OITK Zarządu MWD Obwodu Smoleńskiego, 1 listopada 1950 r. – 1 października 1951 r.; naczelnik ds. odbywania kary i ochrony wydzielonego punktu łagrowego nr 8 OITK Zarządu MWD Obwodu Smoleńskiego, 1 października 1951 r. – 10 maja 1952 r.; cenzor oddziału łagrowego nr 1 OITK Zarządu MWD Obwodu Smoleńskiego, 10 maja 1952 r. – 20 czerwca 1953 r.; inspektor oddziału specjalnego więzienia etapowego OITK Zarządu MWD Obwodu Smoleńskiego, 20 czerwca 1953 r. – 2 kwietnia 1954 r.; inspektor oddziału specjalnego więzienia nr 1 Zarządu MWD–Zarządu Spraw Wewnętrznych Obwodu Smoleńskiego, 2 kwietnia 1954 r. – kwiecień 1959 r.; zwolniony z UWD Smoleńskiego Obwodowego Komitetu Wykonawczego 14 kwietnia 1959 r. w związku z wysługą lat.

Emeryt, Smoleńsk, kwiecień 1959 r. – kwiecień 1963 r.; strażnik sztabu obrony cywilnej obwodu smoleńskiego, kwiecień 1963 r. – maj 1968 r.; od maja 1968 r. emeryt, Smoleńsk.

Stopnie: młodszy lejtnant BP, 23 marca 1945 r.; lejtnant, 1 października 1947 r. (wzm. z kwietnia 1952 r.).

Odznaczenia: Order Czerwonej Gwiazdy, 20 marca 1952 r.; medal „Za zasługi bojowe”, 30 kwietnia 1946 r.; pięć innych medali.

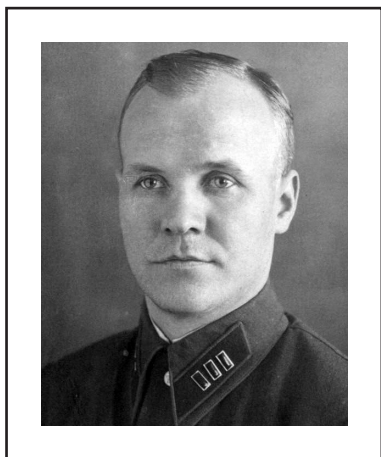
Tichonow Dmitrij Fiodorowicz

(ur. w 1899 r. – zm. ?). Bezpartyjny.

W organach NKWD: od 1934 r. ; młodszy nadzorca DPZ Zarządu NKWD Obwodu Zachodniego od 25 sierpnia 1934 r.; nadzorca-strażnik 1. kategorii w DPZ Zarządu NKWD Obwodu Zachodniego – Obwodu Smoleńskiego od 1 lutego 1937 r.; pracownik Zarządu NKWD Kraju Chabarowskiego (wzm. z 15 kwietnia 1942 r.)⁹⁵.

⁹⁵ Na karcie w GARF znajduje się adnotacja: „karta służbowa nie została odnaleziona”.

Tichonow Pawieł Pawłowicz

(ur. w 1909 r., wieś Kostinka, powiat małojarosławski, gubernia kałuska – zm. 16 stycznia 1990 r., Kijów). Urodził się w rodzinie robotnika. Rosjanin. Należał do WLKSM w latach 1925–1936. W partii komunistycznej od listopada 1928 r. (kandydat od listopada 1927 r.).

Wykształcenie: cztery klasy szkoły wiejskiej, Kostinka, 1923 r.; szkoła przyfabryczna FZU przy głównych warsztatach wagonowych Kurskiej Linii Kolejowej, Moskwa, sierpień 1924 r. – maj 1928 r.; fakultet robotniczy przy Instytucie Stali, Moskwa, sierpień 1931 r. – czerwiec 1932 r.; Instytut Stali, czerwiec 1932 r. – marzec 1937 r.

Stolarz w Zakładach Remontu Wagonów im. Wojtowicza, Moskwa, maj 1928 r. – sierpień 1931 r.; mistrz w Zakładzie Iżorskim, Kołpino, marzec 1937 r. – maj 1938 r.; partorg⁹⁶ KC WKP(b) w Zakładzie Iżorskim, maj 1938 r. – październik 1938 r.; sekretarz komitetu partyjnego w Zakładzie Iżorskim, październik 1938 r. – styczeń 1939 r.

W organach NKWD-NKGB-MGB-MWD-KGB: słuchacz krótkich kursów przy Centralnej Szkole NKWD ZSRS, 15 grudnia 1938 r. – 17 stycznia 1939 r.; zastępca naczelnika Zarządu NKWD Obwodu Charkowskiego, 17 stycznia 1939 r. – 28 marca 1941 r.; naczelnik Zarządu NKWD Obwodu Charkowskiego, 28 marca 1941 r. – sierpień 1941 r.; zastępca naczelnika Zarządu NKWD Obwodu Charkowskiego, sierpień 1941 r. – 21 grudnia 1942 r.; oddelegowany

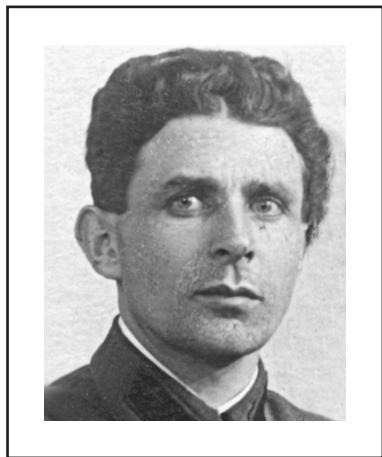
⁹⁶ Z ros. *partijnyj organizator* – organizator partyjny (przyp. tłum.).

do Zarządu NKWD Obwodu Penzeńskiego od 21 grudnia 1942 r.; naczelnik Zarządu NKGB Obwodu Charkowskiego, 14 czerwca 1943 r. – 24 listopada 1945 r.; naczelnik Zarządu NKGB–MGB Obwodu Sumskiego, 24 listopada 1945 r. – 19 lutego 1951; na kursach w Wyższej Szkole MGB ZSRS, wrzesień 1947 r. – lipiec 1948 r.; naczelnik Zarządu MGB Obwodu Dniepropietrowskiego, 19 lutego 1951 r. – 9 stycznia 1952 r.; pełnomocnik Rady Ministrów ZSRS w kurancie Soczi-Macesta, Soczi, 9 stycznia 1952 r. – maj 1953 r.; w dyopozycji MWD USRS, maj 1953 r. – 23 września 1953 r.; naczelnik Zarządu MWD Obwodu Odeskiego, 23 września 1953 r. – kwiecień 1954 r.; naczelnik Zarządu KGB Obwodu Odeskiego, kwiecień 1954 r. – 3 lipca 1954 r.; zastępca przewodniczącego KGB przy Radzie Ministrów Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Sowieckiej, 3 lipca 1954 r. – 7 sierpnia 1959 r.; naczelnik Zarządu KGB Obwodu Kijowskiego, październik 1959 r. – październik 1970 r.

Stopnie: kapitan BP, 17 stycznia 1939 r.; podpułkownik BP, 11 lutego 1943 r.; pułkownik BP, 10 grudnia 1943 r.; generał major, 18 lutego 1958 r.

Odznaczenia: Order Czerwonego Sztandaru, 30 października 1967 r.; dwa Ordery Czerwonego Sztandaru Pracy, 28 sierpnia 1944 r., 23 stycznia 1948 r.; dwa Ordery Czerwonej Gwiazdy, 20 września 1943 r., 5 listopada 1954 r.; sześć medali.

Tikunow Iwan Jegorowicz (Giorgijewicz)

(ur. w 1910 r., Sankt Petersburg – zm. w lutym 1988 r., Kalinin). Urodził się w rodzinie chłopa. Rosjanin. Należał do WLKSM w latach 1930–1939. W partii komunistycznej od sierpnia 1940 r. (kandydat od marca 1939 r.).

Wykształcenie: cztery klasy szkoły podstawowej, wieś Poczep, powiat twerski, 1922 r.

Pracował w gospodarstwie matki, Poczep, lipiec 1922 r. – czerwiec 1929 r.; kopacz, robotnik przedsiębiorstwa torfowego „Wasiljewskij moch”, rejon twerski, czerwiec 1929 r. – wrzesień 1931 r.

W wojskach pogranicznych OGPU: pogranicznik w 25. Oddziale Pogranicznym, Tiraspol, 29 września 1931 r. – marzec 1932 r.; kursant w szkole dla młodszej kadry dowódczej, Tiraspol, marzec 1932 r. – październik 1932 r.; adiutant dowódcy plutonu 25. Oddziału Pogranicznego, Tiraspol, październik 1932 r. – 30 marca 1934 r.

Tokarz w zakładzie budowy wagonów, Kalinin, marzec 1934 r. – marzec 1935 r.

W organach NKWD-NKGB-MGB-MWD: pracownik AChO Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, 15 marca 1935 r. – wrzesień 1940 r.; naczelnik więzienia wewnętrznego Zarządu NKWD-NKGB Obwodu Kalinińskiego, wrzesień 1940 r. – październik 1944 r.; naczelnik Wydziału Komendanckiego Zarządu NKGB Obwodu Kalinińskiego, październik 1944 r. – kwiecień 1946 r.; naczelnik więzienia wewnętrznego Zarządu MGB Obwodu

Kalinińskiego, kwiecień 1946 r. – czerwiec 1948 r.; starszy inspektor Zarządu MGB Obwodu Kalinińskiego, czerwiec 1948 r. – lipiec 1952 r.; szef kursów w szkole milicji Zarządu MGB–MWD Obwodu Kalinińskiego, lipiec 1952 r. – wrzesień 1954 r.; starszy wykładowca dyscypliny wojskowej punktu szkoleniowego, inspektor oddziału przygotowania Zarządu Milicji Zarządu MWD Obwodu Kalinińskiego, wrzesień 1954 r. – grudzień 1958 r.; inspektor wydziału służby Zarządu Spraw Wewnętrznych Kalinińskiego Obwodowego Komitetu Wykonawczego, grudzień 1958 r. – marzec 1960 r.; inspektor, instruktor hodowli psów wydziału ochrony przy UWD – Zarządzie Ochrony Porządku Publicznego (UOOP⁹⁷) Kalinińskiego Obwodowego Komitetu Wykonawczego, marzec 1960 r. – luty 1964 r.

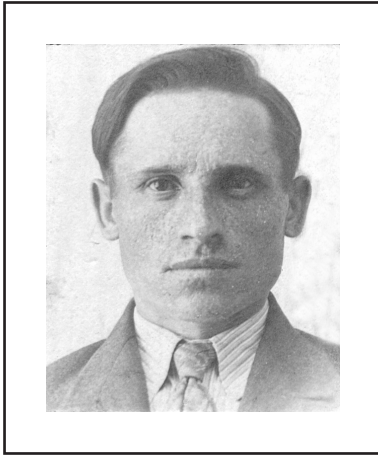
Emeryt, Kalinin, luty 1964 r. – luty 1965 r.; dyżurny ochrony wydziału rejonowego milicji, Kalinin, luty 1965 r. – lipiec 1967 r.; emeryt, Kalinin, lipiec 1967 r. – sierpień 1971 r.; murarz w wydziale remontowo-budowlanym w Zarządzie Handlu, Kalinin, sierpień 1971 r. – październik 1976 r.; stróż-palacz, tamże, październik 1976 r. – maj 1977 r.; emeryt, Kalinin, maj 1977 r. – październik 1977 r.; stróż-palacz w zarządzie remontowo-budowlanym w Zarządzie Handlu, Kalinin, październik 1977 r. – maj 1978 r.; emeryt, Kalinin, maj 1978 r. – styczeń 1984 r.; cieśla w obwodowym przedsiębiorstwie „Rostekstiltorgu”, Kalinin, styczeń 1984 r. – luty 1988 r.

Stopień: kapitan (wzm. z 1954 r.).

Odznaczenia: Order Czerwonego Sztandaru, 25 czerwca 1954 r.; Order Czerwonej Gwiazdy, 24 listopada 1950 r.; dwa medale „Za zasługi bojowe”, 20 września 1943 r., 19 stycznia 1945 r.; sześć innych medali.

⁹⁷ Z ros. *Uprawnienije ochrany obszczestwiennogo poriadka* (przyp. tłum.).

Timoszenko Grigorij Iwanowicz

(ur. w 1912 r., wieś Pirogi, powiat kremieńczycki, gubernia jekaterynosławska – zm. 24 lipca 1958 r., Charków). Urodził się w rodzinie chłopa biedniaka. Ukraińiec. Należał do WLKSM w latach 1936–1940. W partii komunistycznej od lipca 1941 r. (kandydat od grudnia 1939 r.).

Wykształcenie: dwie klasy szkoły wiejskiej, wieś Pirogi, 1924 r. Robotnik niewykwalifikowany w biurze budowlanym, Makiejewka, październik 1931 r. – styczeń 1932 r.; robotnik w zakładach „Sierp i Młot”, Dniepropietrowsk, styczeń 1932 r. – sierpień 1932 r.; kołchoźnik w kołchozie „Nowe życie”, Pirogi, sierpień 1932 r. – maj 1933 r.; pomocnik magazyniera w sowchozie „Bolszewik”, rejon głobiński, Ukraińska Socjalistyczna Republika Sowiecka, maj 1933 r. – październik 1934 r.

W RKKA: czerwonoarmista, Kirowo, obwód odeski, październik 1934 r. – październik 1936 r.

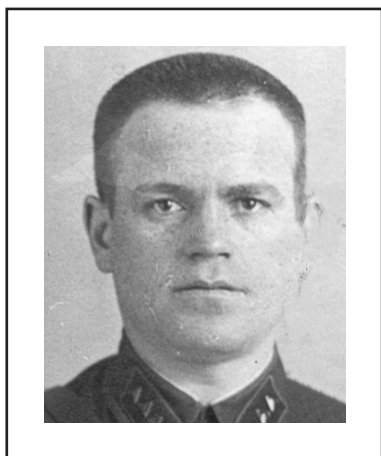
W organach NKWD-MWD-MGB: funkcjonariusz milicji w dywizjonie Milicji Robotniczo-Chłopskiej, Charków, listopad 1936 r. – październik 1937 r.; strażnik komendantury Zarządu NKWD Obwodu Charkowskiego, październik 1937 r. – maj 1941 r.; strażnik, dyżurny w biurze przepustek, dyżurny w komendanturze Zarządu NKWD Obwodu Charkowskiego, maj 1941 r. – kwiecień 1942 r.; nadzorca więzienia nr 1 NKWD, Omsk, kwiecień 1942 r. – październik 1943 r.; dyżurny biura przepustek Zarządu NKWD-MWD Obwodu Charkowskiego, październik 1943 r. – grudzień 1948 r.; pomocnik oficera operacyjnego Zarządu MWD Obwodu Charkowskiego, grudzień 1948 r. – luty 1950 r.; pomocnik oficera

operacyjnego Zarządu MGB Obwodu Charkowskiego, luty 1950 r. – 1 marca 1951 r.; inspektor (dyżurny) 8. oddziału Milicji Charkowa, 1 marca 1951 r. – 1951 r.; sekretarz w Wydziale Rejestracyjno-Ewidencyjnym Zarządu Milicji Zarządu MGB–MWD Obwodu Charkowskiego od 1951 r. (wzm. z czerwca 1954 r.).

Stopień: młodszy lejtnant milicji (wzm. ze stycznia 1955 r.).

Odznaczenia: Order Czerwonej Gwiazdy, 25 czerwca 1954 r.; medal „Za zasługi bojowe”, 12 maja 1945 r.; dwa inne medale.

Tiwanienko (Tiwanienkow) Łazar Andriejewicz

(ur. w 1908 r. – zm. 7 sierpnia 1942 r.). Matka najmowała się do prac na wsi (nie ma informacji o ojcu). Rosjanin. Nie należał do WLKSM. W partii komunistycznej od czerwca 1931 r. (kandydat od lutego 1930 r.).

Wykształcenie: trzy klasy szkoły wiejskiej, wieś Szarowicze, gmina rudniańska, gubernia smoleńska, rok kursów wieczorowych na fakultecie robotniczym, Smoleńsk, 1934 r.; półtora roku w Smoleńskiej Miejskiej Szkole Partyjnej.

Parobek we wsi Szarowicze, marzec 1924 r. – kwiecień 1929 r.; kołchoźnik, członek zarządu kołchozu „Wpieriod k socyalizmu”, Szarowiczi, kwiecień 1929 r. – październik 1930 r.

W RKKK: czerwonooarmista, kursant, adiutant dowódcy plutonu 5. Pułku Łączności, październik 1930 r. – październik 1932 r.

W organach OGPU-NKWD: strażnik komendantury Pełnomocnego Przedstawicielstwa OGPU Obwodu Zachodniego, 17 października 1932 r. – 15 kwietnia 1934; kurier łączności operacyjnej Pełnomocnego Przedstawicielstwa OGPU – Zarządu NKWD Obwodu Zachodniego, 15 kwietnia 1934 r. – 25 maja 1937 r.; dyżurny komendant komendantury Zarządu NKWD Obwodu Zachodniego – Obwodu Smoleńskiego od 25 maja 1937 r.; politruk kompanii 60. Gwardyjskiego Pułku Strzeleckiego 20. Gwardyjskiej Dywizji Strzeleckiej, zginął na froncie.

Stopień: starszyna (wzm. z 1938 r.).

Odznaczenia: odznaka „Honorowy funkcjonariusz WCzK-GPU (XV)”, 9 maja 1938 r.

Toczenow Afanasij Matwiejewicz

(ur. w 1910 r., wieś Biełogurowo, powiat zubcowski, gubernia twerska – zm. w grudniu 1989 r., Żukowski, obwód moskiewski). Urodził się w rodzinie chłopa biedniaka. Rosjanin. W partii komunistycznej od grudnia 1943 r. (kandydat od sierpnia 1939 r.).

Wykształcenie: pięć klas szkoły wiejskiej, Biełogurowo, 1926 r. Traktorzysta Zubcowskiej Stacji Maszynowo-Traktorowej, wrzesień 1929 r. – luty 1931 r.; funkcjonariusz milicji w rejonowym wydziale milicji, Zubcow, luty 1931 r. – październik 1932 r.

W RKKA: czerwonarmista w batalionie inżynieryjno-lotniskowym, Rzew, listopad 1932 r. – listopad 1934 r.

Kierownik świetlicy wiejskiej, Biełogurowo, listopad 1934 r. – sierpień 1935 r.

~~W organach NKWD-MWD-MGB:~~ kierownik przechowalni w DPZ Zarządu NKWD, Smoleńsk, sierpień 1935 r. – 1 lutego 1936 r.; nadzorca wyprowadzający DPZ Zarządu NKWD, Smoleńsk, 1 lutego 1936 r. – 25 października 1936 r.⁹⁸; nadzorca więzienia GUGB NKWD w Smoleńsku, 25 października 1936 r. – maj 1938 r.; starszy nadzorca więzienia GUGB NKWD w Smoleńsku maj 1938 r. – 1 lutego 1939 r.; starszy nadzorca więzienia śledczego Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego, 1 lutego 1939 r. – 1 grudnia 1939 r.; strażnik w wydziale więziennym Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego, 1 grudnia 1939 r. – 21 grudnia 1940 r.; strażnik Wydziału Transportu Kolejowego NKWD Zachodniej Linii Kolejowej, Smoleńsk, 31 grudnia 1940 r. – 29 kwietnia 1941 r.; strażnik ds. pracy specjalnej Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego, 29 kwietnia 1941 r. – październik 1941 r.; nadzorca Wydziału Transportowego NKWD–NKGB Moskiewsko-Riazańskiej Linii Kolejowej, Moskwa, październik 1941 r. – 1944 r.; starszy nadzorca Wydziału Transportowego NKGB Moskiewsko-Riazańskiej Linii Kolejowej, 1944 r. – kwiecień 1946 r.; kierownik wagonu służbowego wydziału łączności kurierskiej MWD ZSRS, kwiecień 1946 r. – lipiec 1946 r.; starszy kierownik wagonów służbowych oddziału przewozów specjalnych MWD Moskiewsko-Donbaskiej Linii Kolejowej, lipiec 1946 r. – 1 lipca 1947 r.; kierownik 1. kategorii 1. oddziału ChOZU MWD ZSRS, 1 lipca 1947 r. – 18 października 1947 r.; zwolniony z MWD z powodów rodzinnych, 18 października 1947 r.; nadzorca cel w więzieniach wewnętrznych Zarządu Ochrony MGB – Zarządu Transportu Kolejowego MWD Moskiewsko-Riazańskiej Linii Kolejowej, październik 1947 r. – czerwiec 1954 r.; starszyna oddziału milicji na stacji Moskwa Pasażerska Północnej Linii Kolejowej, czerwiec 1954 r. – marzec 1961 r.

⁹⁸ W karcie ewidencyjnej członka KPZS z wymiany dokumentów partyjnych w 1973 r. podana jest funkcja – mistrz w warsztacie naprawy wag, Smoleńsk, kwiecień 1936 r. – czerwiec 1937 r., następnie nadzorca więzienia smoleńskiego od czerwca 1937 r.

Starszy zmiany ochrony chłodni, Żukowski, marzec 1961 r. – sierpień 1962 r.; funkcjonariusz ochrony warsztatów elektromechanicznych trustu projektowo-montażowego nr 5, Żukowski, sierpień 1962 r. – styczeń 1967 r.; funkcjonariusz ochrony warsztatów elektromechanicznych Moskiewskiego Zarządu Robót Projektowo-Montażowych, Żukowski, styczeń 1967 r. – maj 1971 r.; funkcjonariusz ochrony biura konstruktorskiego techniki radiowej, czerwiec 1971 r. – listopad 1971 r.; od listopada 1971 r. emeryt, Żukowski.

Stopień: starszy sierżant (wzm. z 1949 r., 1954 r.).

Odznaczenia: Order Czerwonej Gwiazdy, 25 lipca 1949 r.; medal „Za zasługi bojowe”, 19 stycznia 1945 r.; sześć innych medali.

Tokariew Dmitrij Stepanowicz

(ur. 1 października 1902 r., wieś Isajewo Diedowo, powiat orenburski, gubernia orenburska – zm. 1993 r., Włodzimierz). Urodził się w rodzinie chłopa (ojciec zmarł w 1903 r.). Rosjanin. W partii komunistycznej od lipca 1927 r. (członek Komsomołu, lata 1923–1925). Deputowany do Rady Najwyższej ZSRS 1. i 2. kadencji.

Wykształcenie: cztery klasy szkoły Ministerstwa Edukacji Ludowej, Isajewo-Diedowo, 1915 r.

Najmował się do pracy jako parobek, m.in. u kułaków, Isajewo-Diedowo, 1911 r. – listopad 1917 r.; uczeń-kopista w zarządzie gminy, Isajewo-Diedowo, listopad 1917 r. – marzec 1918 r.; referent w wydziale ziemskim gminnego komitetu wykonawczego, Isajewo-Diedowo, marzec 1918 r. – czerwiec 1918 r.; pracował

w gospodarstwie ojczyma, Isajewo-Diedowo, czerwiec 1918 r. – sierpień 1919 r.; referent-rachmistrz w rejonowym biurze związków zawodowych, Isajewo-Diedowo, sierpień 1919 r. – listopad 1922 r.; sekretarz Rady Gospodarczej Powiatowego Komitetu Wykonawczego (UIK⁹⁹), Isajewo-Diedowo, listopad 1922 r. – kwiecień 1924 r.

W organach OGPU-NKWD-NKGB-MGB-MWD: czerwonooarmista w 9. Pułku OGPU, Nowonikołajewsk, maj 1924 r. – lipiec 1924 r.; bibliotekarz 50. Zajsanowskiego Oddziału Pogranicznego OGPU, lipiec 1924 r. – marzec 1925 r.; pomocnik dowódcy strażnicy ds. politycznych 50. Zajsanowskiego Oddziału Pogranicznego OGPU, marzec 1925 r. – marzec 1926 r.; kontroler punktu kontrolnego, pomocnik oficera operacyjnego, p.o. oficera operacyjnego 50. Zajsanowskiego Oddziału Pogranicznego OGPU, marzec 1926 r. – sierpień 1927 r.; kursant Wyższej Szkoły Ochrony Pogranicza OGPU, wrzesień 1927 r. – sierpień 1929 r.; oficer operacyjny 49. Oddziału Pogranicznego OGPU, Dżarkent, wrzesień 1929 r. – wrzesień 1930 r.; oficer operacyjny Zarządu Ochrony Pogranicznej i wojsk GPU Pełnomocnego Przedstawicielstwa OGPU w Kazachstanie, wrzesień 1930 r. – kwiecień 1933 r.; pomocnik dowódcy 30. Oddziału Pogranicznego OGPU–NKWD ds. Tajnych Oddziałów Operacyjnych, maj 1933 r. – styczeń 1937 r.; kursant Wyższej Szkoły Pogranicza NKWD, styczeń 1937 r. – maj 1937 r.; w delegacji zagranicznej NKWD w Paryżu, maj 1937 r. – grudzień 1937 r.; pomocnik naczelnika 1. oddziału 3. Wydziału GUGB NKWD ZSRS, 10 stycznia 1938 r. – 1 czerwca 1938 r.; pomocnik naczelnika oddziału 3. Wydziału 1. Zarządu NKWD ZSRS, 1 czerwca 1938 r. – 1938 r.; zastępca naczelnika oddziału 3. Wydziału 1. Zarządu NKWD ZSRS, 1938 r. – październik 1938 r.; zastępca naczelnika pionu śledczego 3. Wydziału GUGB NKWD ZSRS, październik 1938 r. – 5 grudnia 1938 r.; p.o. naczelnika Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, 5 grudnia 1938 r. – 27 kwietnia 1939 r.; naczelnik Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, 27 kwietnia 1939 r. – 26 lutego 1941 r.; naczelnik Zarządu

⁹⁹ Z ros. *Ujezdnyj ispołnitelnyj komitet* (przyp. tłum.).

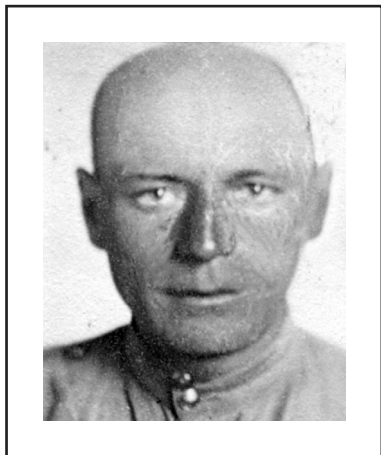
NKGB Obwodu Kalinińskiego, 26 lutego 1941 r. – 31 lipca 1941 r.; naczelnik Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, 31 lipca 1941 r. – 7 maja 1943 r.; naczelnik Zarządu NKGB Obwodu Kalinińskiego, 7 maja 1943 r. – 10 lutego 1945 r.; narkom-minister bezpieczeństwa państwowej Tadżyckiej Socjalistycznej Republiki Sowieckiej, 10 lutego 1945 r. – 9 kwietnia 1948 r.; minister bezpieczeństwa państwowego Tatarskiej Autonomicznej Socjalistycznej Republiki Sowieckiej, 9 kwietnia 1948 r. – 16 marca 1953 r.; naczelnik 5. Wydziału Zarządu MWD Obwodu Włodzimierskiego, 6 maja 1953 r. – 27 lutego 1954 r.; zwolniony do rezerwy MWD 27 lutego 1954 r. z powodu choroby.

Emeryt, Włodzimierz (wzm. z listopada 1967 r.).

Stopnie: kapitan, 11 kwietnia 1936 r.; pułkownik, 23 grudnia 1938 r. (awansowany ze stopnia kapitana); major BP, 14 marca 1940 r.; komisarz BP, 14 lutego 1943 r.; generał major, 9 lipca 1945 r.

Odnaczenia: Order Lenina, 25 lipca 1949 r.; dwa ordery Czerwonego Sztandaru, 20 września 1943 r., 3 listopada 1944 r.; Order Wojny Ojczyźnianej 2. klasy, 30 listopada 1946 r.; dwa ordery Czerwonego Sztandaru Pracy, 24 lutego 1948 r., 24 czerwca 1950 r.; order „Znak Honoru”, 26 kwietnia 1940 r.; medal „Za ofiarność w pracy”, 28 października 1967 r.; cztery inne medale; odznaka „Honorowy funkcjonariusz WCzK–GPU (XV)”, 13 czerwca 1934 r.

Wigowski Jefim Andriejewicz

(ur. w 1905 r., wieś Albinowka, powiat żytomierski, gubernia wołyńska – zm. marzec 1980 r., Charków). Urodził się w rodzinie chłopa. Ukraińiec. Nie należał do WLKSM. W partii komunistycznej od sierpnia 1939 r. (kandydat na członka od lutego 1932 r.).

Wykształcenie: jedna klasa szkoły podstawowej, Albinowka, 1914 r.

W RKKA: strzelec karabinu maszynowego 135. Pułku Strzeleckiego 45. Dywizji Strzeleckiej, październik 1927 r. – listopad 1929 r. Funkcjonariusz WOCHR narkomatu poczt i telegrafów, Charków, listopad 1929 r. – grudzień 1932 r.

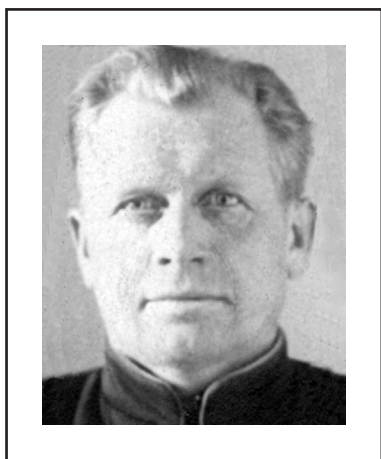
W organach milicji i NKWD-MWD: milicjant dywizjonu specjalnego przeznaczenia URKM, Charków, grudzień 1932 r. – marzec 1934 r.; kursant 5. Szkoły Milicji, Połtawa, marzec 1934 r. – grudzień 1934 r.; dowódca drużyny dywizjonu służby zewnętrznej URKM, Charków, grudzień 1934 r. – grudzień 1937 r.; nadzorca UGB Zarządu NKWD Obwodu Charkowskiego, styczeń 1938 r. – czerwiec 1939 r.; strażnik UGB Zarządu NKWD Obwodu Charkowskiego, czerwiec 1939 r. – październik 1941 r.; nadzorca obwodowego więzienia NKWD nr 1, Omsk, październik 1941 r. – październik 1943 r.; nadzorca, starszy nadzorca więzienia nr 1 Zarządu NKWD-MWD Obwodu Charkowskiego, październik 1943 r. – kwiecień 1959 r.

Emeryt od kwietnia 1959 r., Charków.

Stopień: starszy sierżant (wzm. z 1952 r.).

Odznaczenia: Order Czerwonego Sztandaru, 20 marca 1952 r.; Order Czerwonej Gwiazdy, 12 listopada 1946 r.; medal „Za zasługi bojowe”, 10 grudnia 1945 r.; dwa inne medale.

Zajcew Aleksandr Grigorjewicz

(ur. w 1911 r., wieś Popowskoje, powiat jarosławski, gubernia jarosławska – zm. w 1971 r., Kalinin). Urodził się w rodzinie chłopca biedniaka. Rosjanin. W latach 1934–1939 należał do WLKSM. W partii komunistycznej od maja 1941 r. (kandydat od kwietnia 1939 r.).

Wykształcenie: sześć klas szkoły drugiego stopnia, Kalinin, 1932 r., jeden rok na fakultecie robotniczym mechaniki, Kalinin, 1933 r.

Zdun w Centralnej Spółdzielni Robotniczej, Twer, marzec 1929 r. – październik 1930 r.; robotnik w zakładach produkcji wagonów, Kalinin, październik 1930 r. – listopad 1933 r.

W RKKA: czerwonooarmista, dowódca oddziału dywizji specjalnego przeznaczenia, Moskwa, listopad 1933 r. – styczeń 1936 r.

W organach NKWD-NKGB-MGB-MWD: pracownik AChO Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, luty 1936 r. – wrzesień 1940 r.; dyżurny pomocnik komendanta Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, wrzesień 1940 r. – marzec 1941 r.; dyżurny pomocnik komendanta Zarządu NKGB Obwodu Kalinińskiego, marzec 1941 r. – sierpień 1941 r.; dyżurny pomocnik komendanta Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, sierpień 1941 r. – październik 1941 r.; dyżurny pomocnik komendanta Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego,

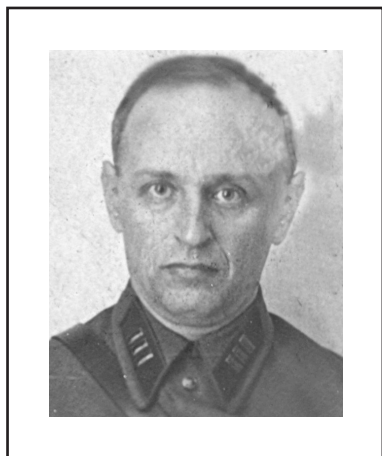
m. Kaszyn, październik 1941 r. – grudzień 1941 r.; dyżurny pomocnik komendanta Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, grudzień 1941 r. – maj 1943 r.; dyżurny pomocnik komendanta AChFO Zarządu NKGB–MGB Obwodu Kalinińskiego, maj 1943 r. – październik 1946 r.; dyżurny pomocnik komendanta AChO Zarządu MGB–MWD Obwodu Kalinińskiego, październik 1946 r. – sierpień 1953 r.; inspektor ChOZO Zarządu MWD Obwodu Kalinińskiego od sierpnia 1953 r. (wzm. z marca 1954 r.).

Emeryt od 1957 r., Kalinin. Legitymacja partyjna anulowana przez Kaliniński Komitet Obwodowy KPZS 18 lutego 1972 r. w związku ze śmiercią.

Stopień: lejtnant (wzm. z 1951 r.).

Odznaczenia: Order Gwiazdy Czerwonej, 24 listopada 1950 r.; medal „Za zasługi bojowe”, 19 stycznia 1945 r.; dwa inne medale.

Zilberman Konstantin Siergiejewicz

(ur. w 1895 r., Moskwa – zm. w maju 1978 r., Moskwa). Urodził się w rodzinie telegrafisty kolejowego (później ojciec był naczelnikiem stacji kolejowej). Rosjanin. Nie należał do WLKSM. W partii komunistycznej od grudnia 1936 r. (kandydat od października 1931 r.). Wcześniej należał do partii komunistycznej od września 1918 r. do stycznia 1924 r., usunięty za „niekomunistyczne zachowanie, brak politycznego opanowania i wyniosłość”.

Wykształcenie: pięć klas Sołodownikowskiej Wyższej Szkoły Podstawowej, Moskwa, 1910 r.

Praktykant i agent handlowy w domu handlowym B. Rejnina, Moskwa, lipiec 1910 r. – luty 1914 r.; agent handlowy spółki akcyjnej K. Zillera, luty 1914 r. – kwiecień 1915 r.

W armii: szeregowy 2. Rezerwowego Pułku Kawalerii, m. Ostrogożsk, maj 1915 r. – sierpień 1915 r.; kopista okręgu transportowego, m. Wytera, sierpień 1915 r. – grudzień 1915 r.; szeregowy, młodszy podoficer 9. Rezerwowego Pułku Kawalerii, grudzień 1915 r. – marzec 1917 r.; młodszy podoficer Husarskiego Pułku Szkoły Kawaleryjskiej 41. Korpusu 12. Armii, Front Północny, marzec 1917 r. – styczeń 1918 r.

Instruktor komisji mieszkaniowej Mossowietu (Moskiewskiej Rady Miejskiej), styczeń 1918 r. – marzec 1918 r.

W RKKA: instruktor 1. Sowieckiego Pułku Konnego, Moskwa, marzec 1918 r. – czerwiec 1918 r.; instruktor wydziału edukacji ludowej Mossowietu ds. organizacji klubów wojskowych i robotniczych, lipiec 1918 r. – sierpień 1918 r.

W organach WCzK-OGPU-NKWD-MWD: pracownik WCzK, Moskwa, wrzesień 1918 r. – 1920 r.; pomocnik naczelnika oddziału zagranicznego Wydziału Specjalnego WCzK, 1920 r. – 1 stycznia 1921 r. (wzm. z października 1920 r.); pomocnik naczelnika Wydziału Zagranicznego WCzK, 1 stycznia 1921 r. – 21 marca 1921 r.; funkcjonariusz do zadań specjalnych Prezydium WCzK, 21 marca 1921 r. – 13 sierpnia 1921 r.; (jednocześnie od 27 czerwca 1921 r.) pomocnik naczelnika 10. oddziału Wydziału Transportu WCzK, 27 czerwca 1921 r. – 13 sierpnia 1921 r.; pracownik Syberyjskiej Transportowej CzK, sierpień 1921 r. – luty 1922 r.; naczelnik Okręgowego Wydziału Transportu GPU w Omsku, luty 1922 r. – 6 marca 1923 r.; pracownik Wydziału Transportu Kolejowego OGPU, Jekaterynburg, marzec 1923 r. – styczeń 1924 r.; w rezerwie Wydziału Administracyjnego Zarządu Administracyjno-Organizacyjnego OGPU ZSRS, styczeń 1924 r. – 25 lutego 1924 r.; inspektor pionu organizacyjno-inspektorskiego Wydziału Transportu OGPU, Moskwa, 25 lutego 1924 r. – 1925 r.; starszy inspektor Wydziału Transportu OGPU, Moskwa, 1925 r. – 1 maja 1928 r. (wzm. z listopada 1925 r.); naczelnik 6. oddziału Wydziału Transportu

OGPU, 1 maja 1928 r. – 1 kwietnia 1929 r.; naczelnik 3. oddziału Wydziału Transportu OGPU, 1 kwietnia 1929 r. – 16 stycznia 1930 r.; pomocnik naczelnika Zarządu Mobilizacyjnego Ludowego Komisariatu Transportu (NKPS¹⁰⁰) ZSRS, styczeń 1930 r. – grudzień 1930 r.; funkcjonariusz rezerwy specjalnej OGPU ZSRS, styczeń 1930 r. – 1 lutego 1931 r.; naczelnik 2. oddziału Wydziału Transportu OGPU ZSRS, 1 lutego 1931 r. – 27 maja 1931 r.; inspektor pionu Wydziału Transportu, OGPU ZSRS, 27 maja 1931 r. – 21 lipca 1932 r.; starszy inspektor Wydziału Transportu OGPU ZSRS, 21 lipca 1932 r. – 1 marca 1933 r.; naczelnik pionu kolejowego Wydziału Transportu OGPU, 1 marca 1933 r. – 16 października 1933 r.; naczelnik tajnego pionu Wydziału Transportu OGPU ZSRS, 16 października 1933 r. – 10 lipca 1934 r.; naczelnik 4. oddziału Wydziału Transportu GUGB NKWD ZSRS, 10 lipca 1934 r. – 27 kwietnia 1935 r.; (jednocześnie od 10 lipca 1934 r.) naczelnik 5. oddziału Wydziału Transportu GUGB NKWD ZSRS, 10 lipca 1934 r. – 27 kwietnia 1935 r.; naczelnik 9. oddziału Wydziału Transportu GUGB NKWD ZSRS, 27 kwietnia 1935 r. – 3 listopada 1936 r.; funkcjonariusz do zadań specjalnych Wydziału Transportu GUGB NKWD ZSRS, 3 listopada 1936 r. – 20 grudnia 1936 r.; szef 2. oddziału 10. Wydziału GUGB NKWD ZSRS, 20 grudnia 1936 r. – 1 marca 1938 r.; pomocnik szefa 10. Wydziału GUGB NKWD ZSRS, 1 marca 1938 r. – 28 marca 1938 r.; pomocnik szefa Wydziału Więziennictwa NKWD ZSRS, 28 marca 1938 r. – 1 listopada 1938 r.; czasowo pełniący funkcję naczelnika Głównego Zarządu Więziennictwa NKWD ZSRS, 23 października 1938 r. – 23 listopada 1938 r.; zastępca naczelnika Głównego Zarządu Więziennictwa NKWD ZSRS, 1 listopada 1938 r. – 5 kwietnia 1941 r.; naczelnik 1. Wydziału i zastępca naczelnika Zarządu Więziennictwa NKWD–MWD ZSRS, 5 kwietnia 1941 r. – 1 listopada 1946 r.; zwolniony 22 listopada 1946 r. ze względu na stan zdrowia. Emeryt, Moskwa, listopad 1946 r. – luty 1947 r.; naczelnik Centralnego Wydziału WOCHR Ministerstwa Transportu ZSRS, luty 1947 r. – lipiec 1948 r.; emeryt od lipca 1948 r., Moskwa.

¹⁰⁰ Z ros. *Narodnyj komissariat putiej soobszczenia* (przyp. tłum.).

Stopnie: kapitan BP, 14 grudnia 1935 r.; major BP, 14 marca 1940 r.; pułkownik BP, 14 lutego 1943 r.

Odznaczenia: Order Lenina, 21 lutego 1945 r.; Order Czerwonego Sztandaru, 3 listopada 1944 r.; Order Czerwonej Gwiazdy, 20 września 1943 r.; order „Znak Honoru”, 26 kwietnia 1940 r.; dwa medale; odznaka „Honorowy funkcjonariusz WCzK-GPU (XV)”, 20 grudnia 1932 r.

Zinowjew Nikołaj Prochorowicz

(ur. 27 lipca 1910 r., Smoleńsk – zm. w 1970 r., Symferopol). Urodził się w rodzinie listonosza. Rosjanin. W latach 1926–1939 należał do WLKSM. W partii komunistycznej od maja 1939 r. (kandydat od kwietnia 1938 r.).

Wysztalcenie: sześć klasy szkoły dziesięcioletniej im. Timiriazewa, Smoleńsk, 1926 r. (wzm. ze stycznia 1954 r.), średnie (we wrześniu 1966 r.).

Pomocnik mechanika kinowego w klubie GPU, Smoleńsk, maj 1926 r. – wrzesień 1929 r.

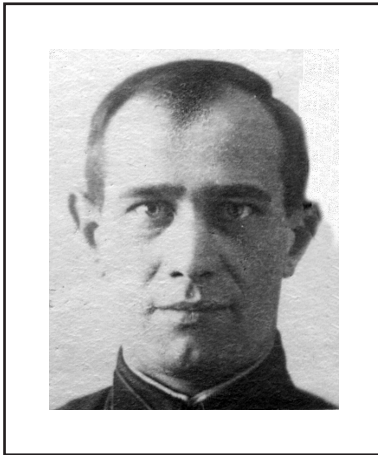
W organach OGPU-NKWD-NKGB-MGB-MWD: kierowca garażu Pełnomocnego Przedstawicielstwa OGPU w obwodzie zachodnim – Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego, 1 września 1929 r. – lipiec 1941 r.; pracownik grupy operacyjnej NKWD, Możajsk, lipiec 1941 r. – styczeń 1942 r.; funkcjonariusz operacyjny Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego, Kondrowo, styczeń 1942 r. – wrzesień 1943 r.; funkcjonariusz operacyjny Zarządu NKGB Obwodu

Smoleńskiego, wrzesień 1943 r. – grudzień 1944 r.; pracownik Zarządu NKGB–MGB Obwodu Nowosybirskiego, styczeń 1945 r. – marzec 1948 r.; zastępca naczelnika sekretariatu Zarządu MGB Obwodu Krymskiego, marzec 1948 r. – sierpień 1952 r.; starszy oficer operacyjny Zarządu MGB–MWD Obwodu Krymskiego, sierpień 1952 r. – sierpień 1953 r.; naczelnik więzienia wewnętrznego Zarządu MWD Obwodu Krymskiego od sierpnia 1953 r. (wzm. ze stycznia 1954 r.); inspektor Zarządu Ochrony Porządku Publicznego (UOOP) Krymskiego Obwodowego Komitetu Wykonawczego (wzm. z września 1966 r.). Dokumenty partyjne anulowane przez Krymski Komitet Obwodowy KPU 15 lipca 1970 r. w związku ze śmiercią.

Stopnie: major (wzm. z kwietnia 1951 r.).

Odznaczenia: Order Czerwonego Sztandaru, 24 listopada 1950 r.; Order Czerwonej Gwiazdy, 19 stycznia 1945 r.; medal „Za odwagę”, 23 września 1965 r.; trzy inne medale.

Ziuskin (Ziuśkin) Grigorij Pietrowicz

(ur. w 1912 r., wieś Zimnice, gmina Prudki, powiat krasninski, gubernia smoleńska – zm. 16 czerwca 1994 r., Smoleńsk). Urodził się w rodzinie chłopca biedniaka (po 1917 r. ojciec był chłopem średniakiem). Rosjanin. W latach 1932–1939 należał do WLKSM. W partii komunistycznej od stycznia 1941 r. (kandydat od czerwca 1939 r.).

Wykształcenie: cztery klasy szkoły wiejskiej, Zimnice, 1926 r., sześć klas obwodowej zaocznej szkoły średniej, Smoleńsk, 1952 r.

Kołchożnik, wieś Osotow Ugoł, rejon poczynkowski (m. Poczinnok), obwód zachodni, luty 1930 r. – kwiecień 1932 r.; agent w oddziale pocztowym, rejon poczynkowski, kwiecień 1932 r. – październik 1934 r.

W RKKA: dowódca oddziału 190. Pułku Strzeleckiego, Smoleńsk, październik 1934 r. – październik 1936 r.

Kołchożnik, Osotow Ugoł, październik 1936 r. – sierpień 1937 r.

W organach NKWD-NKGB: nadzorca więzienia Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego, 4 sierpnia 1937 r. – marzec 1941 r.; nadzorca więzienia wewnętrznego Zarządu NKGB Obwodu Smoleńskiego, marzec 1941 r. – lipiec 1941 r.; nadzorca więzienia Zarządu NKGB – Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego, Wiaźma, lipiec 1941 r. – październik 1941 r.; dyżurny komendant Syberyjskiego Poprawczego Obozu Pracy (ITŁ), Nowosybirsk, październik 1941 r. – styczeń 1942 r.

W RKKA: dowódca działonu 31. Brygady Rezerwowej, obwód nowosybirski, styczeń 1942 r. – lipiec 1942 r.; dowódca grupy obsługi 150. Stalinowskiej Ochotniczej Dywizji Syberyjskiej, Front Kaliniński, Front Centralny, lipiec 1942 r. – kwiecień 1943 r.; dowódca obsługi kompanii minowania, adiutant dowódcy plutonu 3. Batalionu Strzeleckiego 62. Gwardyjskiego Pułku Strzeleckiego 22. Dywizji Gwardyjskiej, rejon gżacki, obwód smoleński, kwiecień 1943 r. – sierpień 1943 r.; na leczeniu w szpitalu nr 1787, m. Guś Chrystalnyj, sierpień 1943 r. – listopad 1943 r.; organizator partyjny w batalionie 22. Dywizji Gwardyjskiej, Front Kaliniński, listopad 1943 r. – styczeń 1944 r.; na leczeniu w szpitalu ewakuacyjnym, m. Toropiec, obwód kaliniński, styczeń 1944 r. – maj 1944 r.; szef kierowania łącznością baterii sztabowej dowódcy artylerii 12. Gwardyjskiego Korpusu Strzeleckiego (wzm. z marca 1945 r.); adiutant dowódcy plutonu 12. i 26. Gwardyjskiego Korpusu Strzeleckiego, 1. Front Nadbałtycki i 1. Front Białoruski, maj 1944 r. – listopad 1945 r.

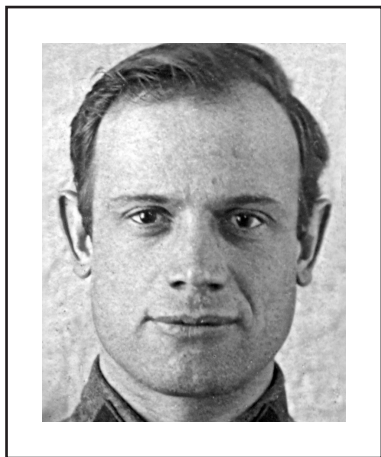
W organach NKWD-MWD-MGB: starszy ekspedytor łączności kurieskiej Zarządu NKWD-MWD Obwodu Smoleńskiego, styczeń 1946 r. – marzec 1949 r.; starszy strzelec operacyjny wydzienio-

nego posterunku Zarządu MWD Obwodu Smoleńskiego, marzec 1949 r. – sierpień 1950 r.; starszy strzelec operacyjny wydzielonego posterunku Zarządu MGB Obwodu Smoleńskiego, sierpień 1950 r. – luty 1951 r.; funkcjonariusz wydziału kryminalnego milicji Zarządu MGB Obwodu Smoleńskiego, luty 1951 r. – 4 września 1951 r.; kurier Zarządu MWD Obwodu Smoleńskiego od 4 września 1951 r. (wzm. ze stycznia 1954 r.). Partyjne dokumenty według wzoru z 1973 r. nie zostały skierowane do archiwum.

Stopnie: starszy sierżant gwardii (wzm. z 10 lipca 1943 r.); starszyna gwardii (wzm. z marca 1945 r.); starszyna milicji (wzm. z czerwca 1952 r.).

Odznaczenia: dwa Ordery Czerwonej Gwiazdy, 12 marca 1945 r.*, 23 maja 1952 r.; medal „Za zasługi bojowe”, 10 lipca 1943 r.*; pięć innych medali.

Zorin Piotr Michajłowicz

(ur. w 1910 r., wieś Kwakszyno, powiat twerski, gubernia twerska – zm. w lutym 1985 r., Kalinin). Urodził się w rodzinie chłopa. Rosjanin. W latach 1933–1939 należał do WLKSM. W partii komunistycznej od października 1940 r. (kandydat od kwietnia 1939 r.).

Wykształcenie: cztery klasy szkoły wiejskiej, Kwakszyno, 1922 r.

Murarz w truście „Twierstroj”, maj 1928 r. – styczeń 1931 r.; murarz rejonowego biura budownictwa, Twer, styczeń 1931 r. – listopad 1932 r.

W wojskach OGPU: czerwonarmista samodzielnej dywizji specjalnego przeznaczenia, Moskwa, listopad 1932 r. – styczeń 1935 r.

Pracował w gospodarstwie ojca, Kwakszyno, styczeń 1935 r. – kwiecień 1935 r.

W organach NKWD-NKGB-MGB-MWD-KGB: strażnik – nadzorca Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, kwiecień 1935 r. – 1 maja 1938 r.; nadzorca więzienia UGB Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, 1 maja 1938 r. – marzec 1941 r.; nadzorca Zarządu NKGB – Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, marzec 1941 r. – maj 1943 r.; nadzorca Zarządu NKGB Obwodu Kalinińskiego, maj 1943 r. – kwiecień 1945 r.; nadzorca Toropieckiego Wydziału Rejonowego NKGB Obwodu Wielkołuckiego, kwiecień 1945 r. – listopad 1945 r.; pracownik Wydziału Więziennictwa Zarządu NKGB-MGB Obwodu Kalinińskiego, listopad 1945 r. – kwiecień 1946 r.; nadzorca więzienia wewnętrznego Zarządu MGB Obwodu Kalinińskiego, kwiecień 1946 r. – marzec 1953 r.; nadzorca więzienia wewnętrznego Zarządu MWD Obwodu Kalinińskiego, marzec 1953 r. – kwiecień 1954 r.; nadzorca 1. kategorii więzienia wewnętrznego Zarządu KGB Obwodu Kalinińskiego, kwiecień 1954 r. – maj 1955 r.; nadzorca więzienia nr 1, Kalinin, maj 1955 r. – sierpień 1958 r.

Robotnik bazy Głównego Sklepu Obuwniczego, Kalinin, sierpień 1958 r. – listopad 1958 r.; pracownik punktu odbiorczego bazy Głównego Sklepu Obuwniczego, Kalinin, listopad 1958 r. – grudzień 1958 r.; strażak w Instytucie Naukowo-Badawczym Wojsk Obrony Przeciwlotniczej, grudzień 1958 r. – maj 1959 r.; pomocnik naczelnika ochrony przeciwpożarowej Instytutu Naukowo-Badawczego nr 2 Ministerstwa Obrony, maj 1959 r. – grudzień 1969 r.; pomocnik naczelnika ochrony przeciwpożarowej jednostki wojskowej nr 03444 Ministerstwa Obrony, styczeń 1970 r. – grudzień 1970 r.; strażak w jednostce wojskowej nr 03444 Ministerstwa Obrony, grudzień 1970 r. – styczeń 1974 r.; stróż w wydziale eksploatacji mieszkań jednostki wojskowej 03444 Ministerstwa Obrony, styczeń 1974 r. – październik 1976 r.; emeryt od października 1976 r., Kalinin.

Stopień: starszyna (wzm. z grudnia 1954 r.).

Odznaczenia: Order Czerwonego Sztandaru, 5 listopada 1954 r.; Order Gwiazdy Czerwonej, 25 lipca 1949 r.; medal „Za zasługi bojowe”, 19 stycznia 1945 r.; cztery inne medale.

Zubcow Władimir Pietrowicz

(ur. w 1889 r., Słoboda Zaworoska, gmina strielecka, powiat koźłowski, gubernia tambowska – zm. w 1941 r. ?). Urodził się w rodzinie maszynisty parowozu (ojciec zmarł w 1911 r.). Rosjanin. W partii komunistycznej od listopada 1918 r. Usunięty z partii w 1921 r. za „niepodporządkowanie się organizacji partyjnej”, ponownie wstąpił do partii w 1926 r., staż partyjny na mocy decyzji Krymskiej Obwodowej Komisji Kontroli WKP(b) z września 1927 r. był mu naliczany od 1918 r.

Wykształcenie: szkoła miejska, Samara, 1906 r.

Agent ds. poszukiwania zaginionych ładunków w zarządzie Kolei Samarsko-Złatoustowskiej, Samara, wrzesień 1906 r. – grudzień 1918 r.; komisarz wydziału agitacji, kultury i oświaty w zarządzie Kolei Samarsko-Złatoustowskiej, grudzień 1918 r. – kwiecień 1919 r.

W RKKA: czerwonoarmista w 1. Samarskim Komunistycznym Pułku Ochotniczym (później przekształcanym w 10., 463. i 200. Pułk Ochotniczy), Front Uralski, Front Orenburski, Front Południowy, kwiecień 1919 r. – luty 1921 r.

W organach WCzK-OGPU-NKWD: sekretarz wydziału robotniczego 3. Dywizji Strzeleckiej, naczelnik oddziału politycznego CzK-GPU Krymu, Teodozja, luty 1921 r. – grudzień 1922 r.; pracownik GPU Krymu, Symferopol, grudzień 1922 r. – marzec 1923 r.; oficer operacyjny specjalnego oddziału pogranicznego GPU, Jałta, marzec 1923 r. – sierpień 1925 r.; oficer operacyjny GPU, Dżankoj, sierpień 1925 r. – wrzesień 1926 r.; pracownik GPU Krymu, Symferopol, wrzesień 1926 r. – październik 1928 r.; naczelnik oddziału specjalnego Sewastopolskiego Okręgowego Wydziału

GPU, październik 1928 r. – październik 1930 r.; naczelnik Wydziału Miejskiego GPU, Kercz, październik 1930 r. – 16 września 1931 r.; naczelnik Wydziału Kadr Pełnomocnego Przedstawicielstwa OGPU na Krymie, 16 września 1931 r. – 1 kwietnia 1934 r.; naczelnik Wydziału Kadr Pełnomocnego Przedstawicielstwa OGPU w obwodzie swierdłowskim, 4 maja 1934 r. – lipiec 1934 r.; czasowo pełnił funkcję naczelnika wydziału kadr UGB, naczelnik sektora kadr Zarządu NKWD Obwodu Swierdłowskiego, 21 lipca 1934 r. – 5 listopada 1934 r.; naczelnik Wydziału Kadr Zarządu NKWD Obwodu Swierdłowskiego, 5 listopada 1934 r. – 23 lutego 1937 r.; naczelnik wydziału kadr Zarządu NKWD Obwodu Zachodniego – Obwodu Smoleńskiego, 27 marca 1937 r. – 3 lipca 1938 r.; czasowo pełnił funkcję pomocnika naczelnika Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego, 3 lipca 1938 r. – 4 września 1938 r.; pomocnik naczelnika Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego, 4 września 1938 r. – sierpień 1941 r. Zaginął bez wieści w sierpniu 1941 r. w czasie walk w obwodzie smoleńskim. Usunięty z listy funkcjonariuszy na podstawie rozkazu MWD ZSRS nr 1101 z 31 lipca 1946 r. „jako zaginiony bez wieści w trakcie działań wojennych w 1941 r.”.

Stopnie: starszy lejtnant BP, 25 grudnia 1936 r.; kapitan BP, 10 lipca 1938 r. (wzm. z 26 października 1940 r.).

Odznaczenia: odznaka „Honorowy funkcjonariusz WCzK–GPU (XV)”, 9 maja 1938 r.

Zubow Nikołaj Aleksiejewicz

(ur. w 1908 r., Tuła – zm. w lipcu 1978 r., Moskwa). Urodził się w rodzinie kontrolera. Rosjanin. W latach 1924–1936 należał do WLKSM. W partii komunistycznej od listopada 1928 r. (kandydat od marca 1928 r.).

Wykształcenie: szkoła FZU przy Tułskich Zakładach Produkcji Nabojów, 1927 r.; 10 klas szkoły dla młodzieży robotniczej nr 169, Moskwa, 1958 r.

Praktykant u ślusarza w zakładach produkcji nabojów, Tuła, sierpień 1922 r. – czerwiec 1927 r.; ślusarz w tych zakładach, Tuła, czerwiec 1927 r. – wrzesień 1930 r.; słuchacz kursów racjonalizatorskich przy zrzeszeniu przedsiębiorstw produkcyjnych „Patrubwzryw”, Moskwa, wrzesień 1930 r. – lipiec 1931 r.; pełnomocnik ds. racjonalizacji produkcji w zakładach produkcji nabojów, Tuła, lipiec 1931 r. – październik 1932 r.; słuchacz kursów dla techników normistów przy zrzeszeniu „Partubwzryw”, Moskwa, październik 1932 r. – styczeń 1933 r.; naczelnik biura wynalazczości robotniczej w cechu zakładów produkcji nabojów, Tuła, styczeń 1933 r. – maj 1934 r.; mistrz kontroler w zakładach produkcji nabojów, Tuła, maj 1934 r. – marzec 1937 r.; mistrz zmiany zakładu nr 176, Tuła, marzec 1937 r. – marzec 1938 r.

W organach NKWD-NKGB-MWD-KGB: słuchacz szkoły NKWD, Moskwa, marzec 1938 r. – styczeń 1939 r.; pracownik Pionu Śledczego GUGB NKWD ZSRS, styczeń 1939 r. – 4 września 1939 r.; młodszy śledczy Pionu Śledczego Głównego Zarządu Ekonomicznego NKWD ZSRS, 4 września 1939 r. – marzec 1941 r.; oficer

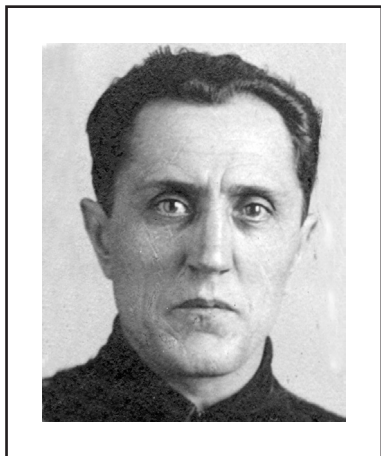
operacyjny oddziału operacyjno-ewidencyjnego Pionu Śledczego NKGB ZSRS, marzec 1941 r. – sierpień 1941 r.; pracownik NKWD ZSRS, sierpień 1941 r. – lipiec 1942 r.; pracownik Wydziału Specjalnego NKWD – Wydziału Kontrwywiadu (OKR) SMIERSZ 2. Gwardyjskiej Armii Stalingradzkiej, 4. Front Ukraiński, 1. Front Nadbałtycki, lipiec 1942 r. – styczeń 1945 r.; pracownik sekretariatu Kolegium Specjalnego NKWD ZSRS (wzm. z 31 stycznia 1945 r.); przeniesiony do MGB ZSRS, 3 stycznia 1947 r.; pracownik pionu śledczego MGB ZSRS (wzm. z grudnia 1950 r.); sekretarz naczelnika Pionu Śledczego ds. Szczególnej Wagi MWD ZSRS, 22 kwietnia 1953 r. – marzec 1954 r. (wzm. z lutego 1954 r.); w 1954 r. naczelnik sekretariatu Zarządu Śledczego KGB przy Radzie Ministrów ZSRS od marca 1954 r. (wzm. z lipca 1954 r.); pracownik KGB przy RM ZSRS do marca 1960 r.

Zastępca naczelnika 1. Wydziału Centralnego Instytutu Aerohydrodynamiki, Żukowski, obwód moskiewski, kwiecień 1960 r. – sierpień 1960 r.; starszy technik w filii Instytutu Naukowo-Badawczego nr 380, Moskwa, październik 1960 r. – luty 1964 r.; starszy inżynier ekspedytor przedsiębiorstwa o skrzynce pocztowej nr 4123, Moskwa, luty 1964 r. – grudzień 1966 r.; starszy inżynier ekspedytor, ekspedytor Moskiewskiego Naukowo-Badawczego Instytutu Telewizji, grudzień 1966 r. – sierpień 1972 r.; inżynier w Moskiewskim Naukowo-Badawczym Instytucie Telewizji sierpień 1972 r. – lipiec 1978 r.

Stopnie: sierżant BP, 3 stycznia 1939 r.; młodszy lejtnant BP, 15 lipca 1941 r.; major (wzm. z grudnia 1950 r., lipca 1954 r.).

Odznaczenia: Order Czerwonej Gwiazdy, 25 czerwca 1954 r.; medal „Za zasługi bojowe”, 24 listopada 1950 r.; siedem innych medali.

Żurawłow Małach Małachowicz

(ur. w 1902 r., wieś Dopino, gmina spasska, powiat smoleński, gubernia smoleńska – zm. 19 maja 1944 r.). Urodził się w rodzinie chłopa średniaka. Rosjanin. Nie należał do WLKSM. W partii komunistycznej od kwietnia 1941 r. (kandydat od października 1939 r.).

Wykształcenie: pięć klas szkoły podstawowej, Łopino, 1918 r. Pracował w gospodarstwie rodziców, Łopino, 1918 r. – październik 1924 r.

W **RKKA:** czerwonoarmista 3. Pułku Kolejowego, październik 1924 r. – wrzesień 1926 r.

Bezrobotny zarejestrowany w urzędzie pracy, Smoleńsk, wrzesień 1926 r. – kwiecień 1927 r.

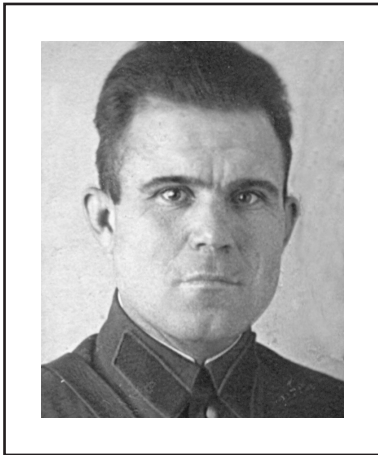
W **organach GPU-OGPU-NKWD-NKGB:** nadzorca więzienia GPU, Smoleńsk, kwiecień 1927 r. – kwiecień 1930 r.; daktyloskopista, bibliotekarz Pełnomocnego Przedstawicielstwa OGPU w obwodzie zachodnim, kwiecień 1930 r. – 26 września 1933 r.; starszy nadzorca w areszcie Pełnomocnego Przedstawicielstwa OGPU – Zarządu NKWD w obwodzie zachodnim, 26 września 1933 r. – 1 stycznia 1937 r.; kurier 2. kategorii Wydziału Łączności Zarządu NKWD Obwodu Zachodniego od 1 stycznia 1937 r.; daktyloskopista-bibliotekarz Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego, 15 lipca 1938 r. – czerwiec 1939 r.; starszy nadzorca Wydziału Więziennego Zarządu NKWD Obwodu Smoleńskiego, czerwiec 1939 r. – marzec 1941 r.; starszy nadzorca AChO Zarządu NKGB Obwodu Smoleńskiego od marca 1941 r. (wzm. z kwietnia 1941 r.).

W RKKK: od 15 sierpnia 1941 r. Dowódca kompanii strzelców 45. Gwardyjskiego Pułku Strzeleckiego 17. Gwardyjskiej Dywizji Strzeleckiej („Duchowiszczeńskiej”) (wzm. z kwietnia 1944 r.); zastępca dowódcy batalionu strzelców 17. Gwardyjskiej Dywizji Strzeleckiej, starszy lejtnant gwardii, zabity w walce (informacja o śmierci została wysłana do żony, Marii Iwanowny Żurawlowej, zam. w Smoleńsku, Zaulek Sowiecki 6).

Stopnie: starszy lejtnant gwardii (wzm. z 6 kwietnia 1944 r.).

Odznaczenia: Order Wojny Ojczyźnianej 1. klasy, 6 kwietnia 1944 r.*

Żylcow Wasilij Iwanowicz

(ur. w 1912 r., wieś Poddubje, powiat twerski, gubernia twerska – zm. ?). Urodził się w rodzinie chłopa biedniaka (po 1917 r. ojciec był chłopem średniakiem). Rosjanin. W latach 1932–1939 należał do WLKSM. W partii komunistycznej od września 1939 r. (kandydat od lutego 1938 r.).

Wysztalcenie: sześć klas szkoły wiejskiej, Poddubje, 1925 r. Pastuch, wieś Lisica, powiat twerski, maj 1926 r. – październik 1927 r.; pracował w gospodarstwie rodziców, Poddubje, październik 1927 r. – marzec 1928 r.; czeladnik u chałupnika Susłowa, wieś Kuźroma, powiat twerski, marzec 1928 r. – marzec 1930 r.; pracował w gospodarstwie rodziców, Poddubje, marzec 1930 r. – październik 1930 r.; szewc w spółdzielni „Objedinenije”, Twer, październik 1930 r. – styczeń 1931 r.; pracownik niewykwalifikowany

piekarni nr 9, Twer, styczeń 1931 r. – maj 1931 r.; pomocnik brygadzysty w zakładach piekarskich nr 1, Twer, maj 1931 r. – luty 1934 r.

W RKKK: kursant w Szkole im. WCIK, Moskwa, luty 1934 r. – listopad 1936 r.

W organach NKWD-NKGB-MGB-MWD: pracownik AChO Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, listopad 1936 r. – 4 maja 1938 r.; nadzorca więzienia wewnętrznego Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, 4 maja 1938 r. – listopad 1940 r.; nadzorca 1. kategorii więzienia wewnętrznego NKWD Obwodu Kalinińskiego, listopad 1940 r. – czerwiec 1941 r.; starszy nadzorca więzienia wewnętrznego Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, czerwiec 1941 r. – październik 1941 r.; pracownik Zarządu NKWD Obwodu Kalinińskiego, październik 1941 r. – grudzień 1941 r.; starszy nadzorca więzienia wewnętrznego Zarządu NKWD–NKGB Obwodu Kalinińskiego, grudzień 1941 r. – wrzesień 1945 r.; pomocnik naczelnika więzienia wewnętrznego Zarządu NKGB–MGB Obwodu Kalinińskiego, wrzesień 1945 r. – wrzesień 1948 r.; słuchacz szkoły oficerskiej MWD, Włodzimierz, wrzesień 1948 r. – maj 1949 r.; pracownik Zarządu MGB Obwodu Kalinińskiego, czerwiec 1949 r. – sierpień 1952 r.; pomocnik naczelnika samodzielnej wojskowej drużyny pożarnej nr 4 Zarządu MWD Obwodu Kalinińskiego, 16 sierpnia 1952 r. – październik 1952 r.; pomocnik naczelnika samodzielnej wojskowej drużyny pożarnej nr 6 Zarządu MWD Obwodu Kalinińskiego, październik 1952 r. – kwiecień 1953 r.; pomocnik naczelnika samodzielnej wojskowej drużyny pożarnej nr 2 Zarządu MWD Obwodu Kalinińskiego od kwietnia 1953 r.; pracownik Zarządu MWD Obwodu Kalinińskiego (wzm. z 16 czerwca 1958 r.). Dokumenty partyjne według wzoru z 1973 r. nie były skierowane do archiwum.

Stopień: lejtnant (wzm. z 16 sierpnia 1952 r., 16 czerwca 1958 r.).

Odznaczenia: Order Czerwonej Gwiazdy, 24 listopada 1950 r.; medal „Za zasługi bojowe”, 19 stycznia 1945 r.; trzy inne medale.

Spis nazwisk

Aleksandrow Aleksandr Siergiejewicz	184
Antonow Iwan Iljicz	184
Antonow Piotr Antonowicz	187
Babajan Tatjana Christoforowna	189
Baranow Piotr Michajłowicz	189
Barinow Iwan Spiridonowicz	190
Basztakow Leonid Fokiejewicz	192
Beria Ławrientij Pawłowicz	194
Biełogorłow Wasilij Aleksandrowicz	198
Bierieżkow Aleksiej Georgijewicz	200
Biezrukow Iwan Dmitrijewicz	202
Błank Kławdija Jefimowna	204
Błochin Wasilij Michajłowicz	204
Bogdanow Nikołaj Filippowicz	207
Bogdanow Piotr Aleksiejewicz	208
Borisowiec Pawieł Fiodorowicz	209
Burda Timofiej Dmitrijewicz	211
Cikulin (Cykulin) Michaił Wasiljewicz	213
Cukanow Aleksiej Iljicz	215
Czużajkin Iwan Matwiejewicz	217
Dawydow Mitrofan Jelisiejewicz	219
Diewiatiłow Aleksiej Grigorjewicz	221
Dmitrijew Aleksandr Dmitrijewicz	222
Doronin Filipp Iwanowicz	224
Fadiejew Aleksandr Michajłowicz	226
Fieldman Iwan Iwanowicz	227
Frolenow Iwan Leonidowicz	229
Galicyn Nikołaj Aleksandrowicz	231
Gawrilenkow Tichon Kuźmicz	233
Giecelewicz Riewiekka Sołomonowna	234

Gołowinkin Nikołaj Iwanowicz	234
Goriaczew Michaił Daniłowicz	235
Gribow Iosif Iwanowicz	237
Grigorjew Michaił Porfirjewicz	240
Gwozdowski Nikołaj Afanasjewicz	242
Ignatjew Michaił Fiodorowicz	244
Iljin (Cziżow) Fiodor Klimientjewicz.	245
Iwanow Iwan Michajłowicz	247
Iwanow Wasilij Grigorjewicz	248
Jakowlew Arsienij Michajłowicz.	250
Jakowlew Piotr Aleksandrowicz	252
Jakuszew Trofim Pawłowicz	254
Jegorow Aleksiej Wasiljewicz	256
Jemieljanow Aleksandr Michajłowicz	257
Kaczin Timofiej Fiodotowicz	259
Kalinin Anatolij Michajłowicz	261
Karawajew Władimir Michajłowicz	262
Karcew Piotr Michajłowicz	265
Karmanow Aleksandr Andriejewicz	266
Kisielow Nikołaj Aleksiejewicz	268
Kołułow Bogdan Zacharowicz (Zacharjewicz)	270
Komarowski Ignatij Isaakowicz	273
Korolow Wasilij Nikołajewicz	274
Korytow Grigorij Wasiliewicz	277
Kostiuczenko (Kostiuczenkow) Nikołaj Kuźmicz	279
Kostiuczenko Władimir Kuźmicz	281
Kowalow Aleksandr Siegiejewicz	283
Kozochotski Michaił Andriejewicz	284
Krasnowidow Iwan Iwanowicz	286
Kriwienko Michaił Spiridonowicz	287
Kuprij Timofiej Fiodorowicz	289
Kuprijanow Jemieljan Iwanowicz	291
Kuzniecowa Sierafima Siemionowna	294
Lebiediew Michaił Dmitrijewicz	295
Łazarienko (Łazarienkow) Siemion Matwiejewicz.	296

Ługinin Michaił Pietrowicz	297
Makariew Grigorij Iwanowicz	299
Marusiew Aleksiej Jegorowicz (Georgijewicz)	301
Miedwiediew Iwan Borisowicz	301
Mielnik Anton Tichonowicz	302
Mielnik Nikita Wasiliewicz	302
Mierkułow Wsiewołod Nikołajewicz	304
Miszczenkow Niestor Abramowicz	306
Moisiejenkow Afanasij Anisimowicz	307
Moisiejenkow Wasilij Pietrowicz	309
Mokridin Iwan Prokofjewicz	310
Nowosiołow Iwan Iwanowicz	312
Oficerow Aleksiej Nazarowicz	313
Okuniew Aleksiej Wasiliewicz	315
Orłow Dmitrij Iwanowicz	316
Pawłow Wasilij Pawłowicz	317
Prudnikow Prochor Grigorjewicz	319
Razorienowa (Bułachowa) Anna Iwanowna	321
Rubanow Andriej Maksimowicz	322
Rybakow Aleksiej Aleksandrowicz	325
Safonow Piotr Siergiejewicz	327
Siemionichin Diemjan Emmanuiłowicz	329
Sieniuszkin Nikołaj Michajłowicz	331
Silczenkow Iwan Michajłowicz	333
Siniegubow Nikołaj Iwanowicz	334
Siurin Andriej Borisowicz	337
Smirnow Siergiej Pietrowicz	339
Smykałow Iwan Pawłowicz	341
Sołowjow Michaił Matwiejewicz	343
Sołowjow Władimir Aleksandrowicz	344
Soprunienko Piotr Karpowicz	345
Sorokin Wasilij Kuźmicz	347
Stielmach Iwan Iwanowicz	348
Stiekolszczikow Iwan Aleksandrowicz	350
Stiepanow Iwan Aleksandrowicz	352

Suchariew Nikołaĳ Iwanowicz	354
Syromiatnikow Mitrofan Wasiljewicz	355
Sytin Wasilij Michajłowicz	357
Szczepka Tichon Siergiejewicz	358
Szewielew Aleksiej Makarowicz	360
Szyfrin Boris Lwowicz	362
Szygalow Iwan Iwanowicz	365
Szygalow Wasilij Iwanowicz	367
Tarasow Georgij Nikonorowicz	368
Tichonow Dmitrij Fiodorowicz	370
Tichonow Paweł Pawłowicz	371
Tikunow Iwan Jegorowicz (Georgijewicz)	373
Timoszenko Grigorij Iwanowicz	375
Tiwanienko (Tiwanienkow) Łazar Andriejewicz	376
Toczenow Afanasij Matwiejewicz	377
Tokariew Dmitrij Stiepanowicz	379
Wigowski Jefim Andriejewicz	382
Zajcew Aleksandr Grigorjewicz	383
Zilberman Konstantin Siergiejewicz	384
Zinowjew Nikołaĳ Prochorowicz	387
Ziuskin (Ziuśkin) Grigorij Pietrowicz	388
Zorin Piotr Michajłowicz	390
Zubcow Władimir Pietrowicz	392
Zubow Nikołaĳ Aleksiejewicz	394
Żurawlow Małach Małachowicz	396
Żylcow Wasilij Iwanowicz	397

Spis skrótów

- AChFO – *Administratiwno-chozajstwiennno-finansowyj otdiel*, Wydział Administracyjno-Gospodarczo-Finansowy
- AChFU – *Administratiwno-chozajstwiennnoje finansowoje uprawlenie*, Administracyjno-Gospodarczy Zarząd Finansowy
- AChO – *Administratiwno-chozajstwiennnoje otdielenije*, Wydział Administracyjno-Gospodarczy
- AChU – *Administratiwno-chozajstwiennnoje uprawlenie*, Zarząd Administracyjno-Gospodarczy
- BB – *Bor'ba z banditizmom*, walka z bandytyzmem
- BP – bezpieczeństwo państwowe
- CAMO FR – Centralne Archiwum Ministerstwa Obrony Federacji Rosyjskiej
- ChOZO – *Chozajstwiennnyj otdiel*, Wydział Gospodarczy
- ChOZU – *Chozajstwiennnoje uprawlenie*, Zarząd Gospodarczy
- CIK – *Centralnyj ispołnitielnyj komitet*, Centralny Komitet Wykonawczy
- d. – *dieło*, teczka archiwalna
- DPZ – *Dom priedwaritielnogo zakluczenija*, areszt śledczy
- EKO – *Ekonomiczeskij otdiel*, Wydział Ekonomiczny
- f. – *fond*, zespół archiwalny
- FSB – Federalna Służba Bezpieczeństwa
- FZU – *Fabrizno-zawodskoje uczenicestwo*, przyzakładowa szkoła zawodowa
- GAI – *Gosawtoinspiekcyja*, Państwowa Inspekcja Samochodowa
- GARF – *Gosudarstwiennnyj archiw Rossijskoj Fiedieracyji*, Państwowe Archiwum Federacji Rosyjskiej

- GES – *Gidroelektrostancyja*, elektrownia wodna
- GEU – *Gławnoje ekonomiczeskoje uprawnienije*,
Główny Zarząd Ekonomiczny
- GKO – *Gosudarstwiennyj komitet oborony*,
Państwowy Komitet Obrony
- Gławpromstroj – *Gławnoje uprawnienije łagieriej
promyślennogo stroitelstwa*, Zarząd Główny Obozów
Budownictwa Przemysłowego
- Gławspiecstroj – *Gławnoje uprawnienije specyjalnogo
stroitelstwa*, Zarząd Główny Budownictwa Specjalnego
- GPU – *Gosudarstwiennoje političeskoje uprawnienije*,
Państwowy Zarząd Polityczny
- GSOWG – *Gruppa sowietskich okkupacyonnych wojsk
w Giermanii*, Grupa Wojsk Sowieckich w Niemczech
- GUGB – *Gławnoje uprawnienije gosudarstwiennoj
bezopasnosti*, Główny Zarząd Bezpieczeństwa
Państwowego
- GUłag – *Gławnoje uprawnienije łagieriej*,
Główny Zarząd Obozów
- GUPWO – *Gławnoje uprawnienije pogranicznoj
i wnutriennej ochrony*, Główny Zarząd Ochrony
Pogranicznej i Wewnętrznej
- GURKM – *Gławnoje uprawnienije rabocze-krestjanskaj
milicyi*, Główny Zarząd Milicji Robotniczo-Chłopskiej
- GUSIMZ – *Gławnoje uprawnienije sowietskogo
imuszczestwa za granicej*, Główny Zarząd Mienia
Sowieckiego za Granicą
- INFAGO – *Informacyonno-agienturnyj otdiel*,
Oddział Informacyjno-Agenturalny
- ITŁ – *Isprawitielno-trudowoj łagier*, poprawczy obóz pracy
- KGB – *Komitiet gosudarstwiennoj bezopasnosti*, Komitet
Bezpieczeństwa Państwowego
- KK–RKI – *Kontrolnaja komissija – rabocze-kriestjanskaja
inspiekcyja*, Komisja Kontroli – Inspekcja Robotniczo-
-Chłopska

- KPZS – Komunistyczna Partia Związku Sowieckiego
I. – *list*, karta
- MGB – *Ministerstwo gosudarstwiennoj biezopasnosti*,
Ministerstwo Bezpieczeństwa Państwowego
- MPWO – *Miestnaja protivowozdusznoj oborona*,
Lokalna Obrona Przeciwlotnicza
- Narkom – *narodnyj komissar*, komisarz ludowy
- NEP – *Nowaja ekonomiczeskaja politika*, Nowa Polityka
Ekonomiczna
- NKGB – *Narodnyj komissariat gosudarstwiennoj
biezopasnosti*, Narodowy Komisariat Bezpieczeństwa
Państwowego
- NKPS – *Narodnyj komissariat putiej soobszczenija*,
Ludowy Komisariat Transportu
- NKWD – *Narodnyj komissariat wnutriennych dieł*,
Ludowy Komisariat Spraw Wewnętrznych
- OGPU – *Objedinionnoje gosudarstwiennoje političeskoje
uprawlenije*, Zjednoczony Państwowy Zarząd Polityczny
- OITK – *Otdiel isprawitielno-trudowych kołonij*, Wydział
Poprawczych Kolonii Pracy
- op. – *opis*, inwentarz archiwalny
- PK – *Političeskij Kontrol*, Kontrola Polityczna
- RGANI – *Rossijskij gosudarstwiennyj archiw nowiejszej
istorii*, Rosyjskie Państwowe Archiwum Historii
Najnowszej
- RGASPI – *Rossijskij gosudarstwiennyj archiw
socyjno-političeskaj istorii*, Rosyjskie Archiwum
Państwowe Historii Społeczno-Politycznej
- RKKA – *Rabocze-krestjanskaja krasnaja armija*,
Robotniczo-Chłopska Armia Czerwona
- RPK(b) – Rosyjska Partia Komunistyczna (bolszewików)
- SDPRR(b) – Socjaldemokratyczna Partia Robotnicza Rosji
(bolszewików)
- SGW – *Siewiernaja grupa wojsk*, Północna Grupa Wojsk

- SMIERSZ – *Gławnoje uprawlenije kontrrazwiedki SMIERSZ (Smierć szpionam)* – Główny Zarząd Kontrwywiadu
SMIERSZ (Śmierć Szpiegom)
- SOCz – *Siekrietno-opieratiwnaja czast',* Oddział
Tajno-Operacyjny
- SPO – *Siekrietno-politiceskij otdiel',* Wydział
Tajno-Polityczny
- UGB – *Uprawlenije gosudarstwiennoj biezopasnosti,*
Zarząd Bezpieczeństwa Państwowego
- UIK – *Ujezdnyj ispołnitielnyj komitet,* Powiatowy Komitet
Wykonawczy
- UMWD – *Uprawlenije Ministierstwa wnutriennych diel',*
Zarząd Ministerstwa Spraw Wewnętrznych
- UOOP – *Uprawlenije ochrany obszczestwiennogo poriadka,* Zarząd Ochrony Porządku Publicznego
- UPWI – *Uprawlenije po diełam wojennoplennych i intiernirowannych,* Zarząd ds. Jeńców Wojennych i Osób Internowanych
- URKM – *Uprawlenije rabocze-kriestjanskoj milicyi,*
Zarząd Milicji Robotniczo-Chłopskiej
- WCIK – *Wsierossijskij centralnyj ispołnitielnyj komitet,*
Wszechrosyjski Centralny Komitet Wykonawczy
- WCzK – *Wsierossijskaja czriezwyczajnaja komissija po bor'bie s kontrrewolucyjej i sabotażom,*
Wszechrosyjska Komisja Nadzwyczajna do Walki z Kontrrewolucją i Sabotażem
- WKP(b) – *Wsiesojuznaja kommunisticeskaja partija (bolszewikow),* Wszechzwiązkowa Partia Komunistyczna (bolszewików)
- WLKSM – *Wsiesojuznyj leninskij komunisticeskij sojuz mołodioży,* Wszechzwiązkowy Leninowski Komunistyczny Związek Młodzieży
- WOChR – *Wojska wnutriennej ochrany Riespubliki,*
Wojska Ochrony Wewnętrznej Republiki